

Alexandr Cauia

Drept Internațional Umanitar

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Alexandr Cauia

Drept Internațional Umanitar

MANUAL

CHIȘINĂU • 2020

CZU 341.3(075.8)

C 31

Lucrarea este recomandată spre publicare de Senatul Universității Libere Internaționale din Moldova (proces-verbal nr. 8 din 24.06.2020) și de către Senatul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” (proces-verbal nr. 10 din 22.05.2020)

Autor:

CAUIA Alexandr, doctor în drept, conferențiar universitar

Recenzenți:

GAMURARI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar, prorector pentru cercetare științifică și studii doctorale, ULIM

IOVIȚĂ Alexandrina, doctor în drept, consilier, Fondul Global pentru Drepturile Omului

Redactor:

VICOL Dragoș, doctor habilitat în filologie, profesor universitar

Tehnoredactor:

BOSTAN Alexandru

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Cauia, Alexandr.

Drept Internațional Umanitar : manual / Alexandr Cauia ; Universitatea Liberă Internațională din Moldova. — Chișinău : S. n., 2020 (Tipogr. „Notograf Prim”). — 416 p.

Referințe bibliogr.: p. 408–416 (311 tit.) și în subsol. — 500 ex.

ISBN 978-9975-84-126-9.

341.3(075.8)

C 31

Cuprins

<i>Lista abrevierilor</i>	9
---------------------------------	---

T E M A I

Dreptul Internațional Umanitar — noțiunea, evoluția, subiectele, izvoarele și principiile

§ 1. Definiția, caracteristicile și funcțiile Dreptului Internațional Umanitar	11
§ 2. Geneza și istoricul dezvoltării Dreptului Internațional Umanitar	13
§ 3. Izvoarele Dreptului Internațional Umanitar	19
§ 4. Subiectele Dreptului Internațional Umanitar	23
§ 5. Structura și principiile Dreptului Internațional Umanitar	29
§ 6. Raportul Dreptului Internațional Umanitar și alte ramuri ale Dreptului Internațional Public	33

T E M A II

Aplicarea dreptului internațional umanitar

§ 1. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în diverse situații (<i>ratione situationis</i>)	40
§ 2. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în timp (<i>ratione temporis</i>)	53
§ 3. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în spațiu (<i>ratione loci</i>)	58
§ 4. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar față de persoane (<i>ratione personae</i>) ..	61

T E M A III

Starea de beligeranță, ocupația militară și neutralitatea

§ 1. Mecanismele juridice de instituire a stării de beligeranță	65
§ 2. Drepturile și obligațiile părților beligerante în cadrul ocupației militare	68
§ 3. Neutralitatea în conflictele armate	80
§ 4. Instrumentele juridice de încetare a stării de beligeranță	86

T E M A I V**Metodele și mijloacele legale de ducere a războiului**

§ 1. Criteriile de ilegalizare a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului	95
§ 2. Statutul juridic al mijloacelor de ducere a războiului	100
§ 3. Interzicerea metodelor ilegale de ducere a războiului	113
§ 4. Reglementarea juridică a războiului pe mare	118
§ 5. Reglementarea juridică a războiului aerian	123
§ 6. Reglementarea juridică a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului în cadrul conflictelor armate noninternaționale	127

T E M A V**Statutul juridic al combatantului
în cadrul conflictelor armate contemporane**

§ 1. Evoluția reglementărilor juridice internaționale asupra statutului de combatant .	133
§ 2. Esența noțiunii de combatant	141
§ 3. Drepturile conferite prin statutul de combatant	146
§ 4. Obligațiile combatantului în cadrul conflictelor armate contemporane	155
§ 5. Analiza pseudo-conceptului de „combatant ilegal“	160

T E M A V I**Statutul juridic al participanților în cadrul ostilităților
prin prisma statutului de combatant**

§ 1. Distincția dintre regimul juridic și sistemul de protecție al mercenarului și voluntarului	167
§ 2. Poziția juridică a spionilor și criminalilor de război	172
§ 3. Tratatamentul aplicat jurnaliștilor și corespondenților de război în cadrul conflictelor armate contemporane	173
§ 4. Statutul juridic al angajaților Companiilor Militare Private	182
§ 5. Aprecierea statutului juridic al participanților în cadrul Operațiunilor de Menținere a Păcii	188
§ 6. Raportul terorist–combatant prin prisma „războiului contra terorismului“	196

T E M A V I I**Protecția persoanelor protejate
în cadrul conflictului armat**

§ 1. Protecția răniților, bolnavilor și naufragiaților	204
§ 2. Statutul juridic al personalului medico-sanitar și cel religios	208
§ 3. Protecția persoanelor civile	212
§ 4. Protecția specială a unor categorii de persoane	215
§ 5. Protecția persoanelor civile în timpul conflictelor armate noninternaționale	222
§ 6. Garanțiile stabilite în favoarea persoanelor dispărute și a celor decedate	224

T E M A V I I I**Protecția bunurilor în cadrul conflictului armat**

§ 1. Protecția proprietății în cadrul conflictelor armate	232
§ 2. Statutul juridic al unităților și vehiculelor sanitare.	233
§ 3. Zone sanitare, de securitate și cele neutralizate	239
§ 4. Protecția bunurilor culturale în cadrul conflictului armat	241

T E M A I X**Protecția prizonierilor de război**

§ 1. Definiția statutului de prizonier de război.	250
§ 2. Procedura de conferire a statutului de prizonier de război.	253
§ 3. Capturarea și condițiile de întreținere a prizonierilor de război	257
§ 4. Sancțiunile disciplinare și răspunderea penală a prizonierului	264
§ 5. Eliberarea și repatrierea prizonierilor de război.	266
§ 6. Garanțiile juridice ale persoanelor reținute în cadrul conflictelor armate noninternaționale.	270

T E M A X**Răspunderea internațională pentru încălcarea normelor
dreptului internațional umanitar**

§ 1. Noțiunea și esența răspunderii internaționale	282
§ 2. Răspunderea statelor pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar.	285
§ 3. Răspunderea penală a persoanei fizice pentru încălcarea dreptului internațional umanitar.	290
§ 4. Noțiunea, esența și clasificarea crimelor de război	294

T E M A X I**Sancționarea încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar
la nivel național și internațional**

§ 1. Sancționarea încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar la nivel național.	303
§ 2. Procesul de edificare a jurisdicției penale internaționale	310
§ 3. Tribunalele Internaționale Penale ad-hoc — structura, funcțiile și competența	315
§ 4. Procesul de edificare al Curții Penale Internaționale	322

T E M A X I I**Curtea Penală Internațională —
instanță penală internațională cu caracter permanent**

§ 1. Structura și competența Curții Penale Internaționale	328
§ 2. Procedura în fața Curții Penale Internaționale	332
§ 3. Caracterul complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale	340

§ 4. Implicațiile constituționale ale caracterului complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale	346
---	-----

T E M A X I I I

Implementarea dreptului internațional umanitar

§ 1. Noțiunea, obiectul și factorii care influențează implementarea normelor dreptului internațional umanitar	355
§ 2. Implementarea și asigurarea respectării la nivel național	358
§ 3. Implementarea și asigurarea respectării la nivel internațional	364
§ 4. Mecanismele alternative de asigurare a implementării normelor dreptului internațional umanitar	369
§ 5. Asigurarea implementării normelor dreptului internațional umanitar pe cale judiciară	375
§ 6. Mecanismele și instrumentele de implementare ale dreptului internațional umanitar în cadrul conflictelor armate noninternaționale	379

T E M A X I V

Comitetul Internațional al Crucii Roșii și semnele protectoare

§ 1. Procesul de edificare și evoluția Comitetului Internațional al Crucii Roșii	385
§ 2. Baza normativă a activității Comitetului Internațional al Crucii Roșii și a utilizării emblemei protectoare	390
§ 3. Principiile și misiunea Comitetului Internațional al Crucii Roșii	392
§ 4. Societatea Națională de Cruce Roșie Moldova — funcții și atribuții	394
§ 5. Rolul Comitetului Internațional al Crucii Roșii în promovarea Dreptului Internațional Umanitar	396
§ 6. Regimul juridic al semnelor protectoare	402

<i>Bibliografie</i>	408
-------------------------------	-----

Lista abrevierilor

- APRONUC** — Autoritatea Provizorie a Organizației Națiunilor Unite în Cambodgia
- CDI** — Comisia de Drept Internațional
- CIJ** — Curtea Internațională de Justiție
- CICR** — Comitetul Internațional al Crucii Roșii
- CIDO (IACHR)** — Comisia Interamericană pentru Drepturile Omului
- CG I** — Convenția I de la Geneva pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din armatele de campanie din 12.08.1949
- CG II** — Convenția II de la Geneva pentru îmbunătățirea sortii răniților, bolnavilor și naufragațiilor forțelor armate pe mare din 12.08.1949
- CG III** — Convenția III de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 12.08.1949
- CG IV** — Convenția IV de la Geneva privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război din 12.08.1949
- CMP** — Companie Militară Privată
- CMSP** — Companie Militară și de Securitate Privată
- CSP** — Companie de Securitate Privată
- DIDO** — Dreptul Internațional al Drepturilor Omului
- DIU** — Drept Internațional Umanitar
- ICNUDO (OHCHR)** — Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului
- ICNUR (UNHCR)** — Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați
- FINUL** — Forțele interimare ale Organizației Națiunilor Unite în Liban
- FORPRONU** — Forța de Protecție a Organizației Națiunilor Unite în fosta Iugoslavie
- FMP** — Forțe de Menținere a Păcii
- FUNU I** — Misiunea Organizației Națiunilor Unite în Sinai și Gaza
- OCDE** — Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
- OEP (PLO)** — Organizația pentru Eliberarea Palestinei
- OIG** — Organizație Interguvernamentală
- OMP** — Operațiuni de Menținere a Păcii
- ONG** — Organizație Nonguvernamentală
- ONU** — Organizația Națiunilor Unite
- PA I** — Protocolul Adițional II la Convențiile de la Geneva din 12.08.1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale
- PA II** — Protocolul Adițional II la Convențiile de la Geneva din 12.08.1949 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional
- PA III** — Protocolul Adițional I la Convențiile de la Geneva din 12.08.1949 privind adoptarea emblemei distinctive suplimentare

- PAM** — Programul Alimentar Mondial
- PNUD (UNDP)** — Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
- SPSR (PRCS)** — Societatea Palestiniană de Semilună Roșie
- TPII (ICTY)** — Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie
- UNESCO** — Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
- UNICEF** — Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite
- UNMOGIP** — Grupul de observatori militari al Organizației Națiunilor Unite din India și Pakistan
- UNTSO** — Misiunea Organizației Națiunilor Unite abilitată cu supravegherea armistițiului din Palestina
- TPIR** — Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda
- SCSL** — Curtea Specială pentru Sierra Leone

T E M A I

Dreptul Internațional Umanitar — noțiunea, evoluția, subiectele, izvoarele și principiile

§ 1. Definiția, caracteristicile și funcțiile Dreptului Internațional Umanitar; § 2. Geneza și istoricul dezvoltării Dreptului Internațional Umanitar; § 3. Izvoarele Dreptului Internațional Umanitar; § 4. Subiectele Dreptului Internațional Umanitar; § 5. Structura și principiile Dreptului Internațional Umanitar; § 6. Raportul Dreptului Internațional Umanitar cu alte ramuri ale Dreptului Internațional Public

§ 1. Definiția, caracteristicile și funcțiile Dreptului Internațional Umanitar

După aproape un secol de interzicere a recurgerii la forță pentru soluționarea diferendelor internaționale, Dreptul internațional umanitar (DIU), care are menirea de a asigura un minim de garanții celor afectați de conflicte armate, mai rămâne o ramură de Drept internațional public foarte actuală. Dreptul internațional umanitar reprezintă una din cele mai vechi ramuri ale Dreptului internațional public, precum și una din cele mai dezvoltate din punct de vedere al edificiului normelor sale.

Termenul de „*Drept internațional umanitar*“ este unul relativ recent, venind să substituie termenul căzut în desuetudine de „drept al războiului“ și, mai nou, „drept al conflictelor armate“. Autorul acestuia este Jean Pictet, care l-a propus în anii 1950. În scurt timp, termenul a intrat în uzul doctrinarilor și ulterior s-a regăsit în denumirea Conferinței diplomatice de la Geneva din 1974—1977.

Dreptul internațional umanitar constituie o ramură distinctă a Dreptului internațional public, cu obiect propriu de reglementare a unor relații sociale importante, norme specifice, principii ramurale. Problemele reglementate depășesc sfera suveranității interne unui stat în parte și constituie relații între subiecți de Drept internațional public. Datorită sferei specifice de relații sociale, apărute în contextul unui conflict armat, Dreptul internațional umanitar reprezintă particularul, pe când Dreptul internațional public — universalul.

Fiind o ramură a Dreptului internațional public, acesta posedă unele caracteristici comune. La fel ca și în cazul altor ramuri ale Dreptului internațional public, subiectele se află în raport de coordonare și nu de subordonare, cum se întâmplă în

ramurile de drept intern. Lipsește un legiuitor unic, cum ar fi Parlamentul în cazul dreptului intern, iar procesul de creare a normelor și de instituire a obligativității acestora asupra unui stat anume presupune libera alegere a acestuia.

Rolul normelor cutumiare în izvoarele DIU este comensurabil cu cel al normelor convenționale. Normele de DIU urmează a fi respectate cu bună credință. Sistemul de implementare și mecanismele de asigurare a respectării normelor DIU diferă de sistemele naționale de ocrotire a normelor de drept care presupune mecanisme clar determinate, cu infrastructura instituțiilor implicate clar stabilite, și elemente coercitive prestabilite.

Spre deosebire de multe alte norme ale Dreptului internațional public, normele de DIU nu presupun reciprocitate și respectarea acestora nu este condiționată de calitatea de membru la convențiile de DIU a tuturor părților de conflict — astfel, renunțându-se la principiul *si omnes*. De asemenea, normele DIU sunt special concepute pentru situații extreme de conflict armat, în care frecvent devine problematică aplicarea normelor altor ramuri de drept.

Sfera de reglementare a DIU o constituie relațiile sociale survenite între subiectele de drept internațional public în contextul unui conflict armat. Au fost vehiculate opinii, precum intenția DIU de a „umaniza” conflictul armat, ceea ce ar reprezenta o contradicție de termeni și că, în fond, conflictul armat este inuman prin definiție, iar o ramură de drept ar trebui să elimine conflictele armate, nu să presupună existența acestora drept precondiție de aplicare.

Dreptul internațional public interzice recurgerea la forță pentru a soluționa diferențele internaționale, însă acest fapt nu modifică realitatea. Chiar și la momentul redactării acestei lucrări pe mapamond se produc conflicte armate internaționale sau neinternaționale. Astfel, necesitatea studierii, cunoașterii și aplicării normelor de drept internaționale umanitar se impune cu precădere.

Scopul DIU este de a limita părțile la conflict în alegerea metodelor și mijloacelor de desfășurare a ostilităților pentru a evita suferințele superflue și de a oferi un sistem de protecție celor afectați de conflict armat.

Aceste două valențe majore constituie *jus in bello* sau dreptul aplicabil pe timp de conflict armat și *ius ad bellum* sau dreptul la război, care reglementa modul de declarare a războiului pentru ca acesta să fie legitim și care nu formează obiectul de reglementare a DIU.

Specificul normelor de DIU rezidă în:

- a) caracterul imperativ al acestora — statele membre la Convențiile de la Geneva nu au doar obligația de a le respecta, indiferent de legitimitatea conflictului armat, calitatea de membru la Convenții a statului cobeligerant și respectarea sau nerespectarea normelor de inamic, dar și obligația de a face să fie respectate aceste norme de către alte state.
- b) caracterul universal al acestora, caracterizat de volumul mare de norme devenite cutumiare, precum și de principiile cu caracter *jus cogens* aplicabile DIU.

Funcțiile dreptului internațional umanitar sunt:

- a) *de organizare* — Coordonarea relațiilor între statele-membre și formează cadrul normativ pentru relațiile între părțile la conflict;
- b) *de protecție* — protejează persoanele care nu participă la ostilități și persoanele care nu mai participă la ostilități;
- c) *de prevenție* — limitează metodelor și mijloacelor de purtare a ostilităților de către părțile beligerante;
- d) *de asigurare a securității* — descurajează comiterea încălcărilor, instituie obligațiile de a respecta și de a face să fie respectate regulile și obiceiurile de ducere a războiului, stabilește mecanismele și procedurile de atragere la răspundere pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar.¹

Astfel, în concluzie, se impune următoarea **definiție** a Dreptului Internațional Umanitar:

Sistem de principii și norme juridice, consfințite de convenții sau cu caracter cutumiar, care reglementează în mod specific probleme de ordin umanitar în contextul conflictelor armate internaționale și noninternaționale, protejând persoane și proprietatea care sunt sau pot fi afectate de conflict, prin stabilirea obligațiilor și drepturilor părților la conflict privind limitarea metodelor și mijloacelor utilizate².

Nerespectarea acestor norme atrage după sine răspunderea subiectelor de drept internațional și/sau răspunderea individuală penală.

§2. Geneza și istoricul dezvoltării Dreptului Internațional Umanitar

În perioada antică nu putem vorbi despre anumite reguli cu caracter umanitar aplicabile consecvent în situații de conflict, aplicare generală având principiul „*vae victis*“. În antichitate războiul purta frecvent un caracter total, învinșii fiind exterminați sau luați în sclavie. Xenofont scria: „o regulă eternă și general-aplicabilă este faptul că totul într-un oraș inamic cucerit în timpul unui război aparține câștigătorului — și oamenii, și proprietatea“.³

Vechiul Testament conține stipulații similare:

„Când Domnul Dumnezeuul tău te va duce în pământul la care mergi ca să-l moștenești și va izgoni de la fața ta neamurile cele mari și multe și anume: pe Hetei, pe Gherghesei, pe Amorei, pe Canaanei, pe Ferezei, pe Hevei și pe Iebusei — și le va da Domnul Dumnezeuul tău în mâinile tale și le vei bate, atunci să le nimicești, să nu faci cu ele legământ și să nu le cruți... să faceți cu ele așa: jertfelnicile lor să le stricați, stâlpii lor să-i dărâmați, dumbrăvile lor sa le tăiați și idolii dumnezeilor lor să-i ardeți cu foc“.

1 Калугин В.Ю. *Курс международного гуманитарного права*, Минск: Тесей, 2006, с. 398

2 *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977*, ICRC, Geneva, 1987, p. XXVII.

3 Garlan Y., *La guerre dans l'Antiquite*, Paris: Nathan, 1972, p. 45

În Roma Antică, Legea celor XII Table declara expres: „totul este permis în lupta contra inamicului“. Codul de legi geto-dac „Bellegines“, în vigoare în a doua jumătate a mileniului I î.e.n. nu conținea nicio prevedere care ar fi interzis jefuirea orașelor învinșilor și exterminarea tuturor supraviețuitorilor unui atac.⁴

Din cele mai vechi timpuri, existau totuși unele premise pentru aplicarea normelor cu caracter umanitar. Odată cu conștientizarea necesității de a păstra resursele umane și realizarea iraționalității dar și a prejudiciului economic cauzat de distrugerea totală a populației triburilor, clanurilor și orașelor și a proprietății acestora, se cristalizează și unele reguli cu caracter umanitar.

Astfel, „Tratatul sublim“ încheiat în 1269 î.e.n. între Ramses al II-lea, faraonul Egiptului și Hattusill al III-lea, regele hitiților, conține reguli privitoare la război, precum și respectarea locuitorilor unui oraș care a capitulat.⁵ În secolul al VII-lea î.e.n., Cyrus I, regele persilor, a ordonat ca răniții caldeeni să fie tratați la fel ca perșii răniți. Legile lui Manu în India interziceau executarea răniților și persoanelor care s-au predat în mâinile inamicului. Legea antică hindusă a conflictelor armate, bazată pe principiul umanismului, conținea prevederi în care se făcea distincția dintre obiectul militar, care putea fi ținta atacului, și obiectele nemilitare, care nu puteau fi atacate.⁶

În China secolului IV î.e.n. filosoful Se-Ma critica distrugerile pe scară largă lipsite de importanță militară și chema părțile cobeligerante să se abțină de la atacurile asupra populației și asupra persoanelor care nu se pot apăra. În Grecia Antică existau norme cutumiare privind nerecurgerea la forță înainte de declararea formală a războiului, dreptul decedaților pe câmpul de luptă la înhumare, interdicția atacării celor aflați în incinta obiectivelor religioase și asupra personalului religios.

În Africa precolonială existau reguli comprehensive privind modul de declarare a ostilităților, măsuri de precauție înainte de începerea ostilităților și tratamentul persoanelor nimerite în mâinile inamicului. În Burkina Faso exista o regulă care interzicea atacurile asupra femeilor, copiilor și lucrătorilor agricoli. În Kenia se considera o rușine atacurile asupra femeilor.

Noul Testament conține în sine chemări spre refuzul de a recurge la violență „*Iubiți-vă inamicii, binecuvântați pe cei ce vă urăsc*“ (Evanghelia lui Luca, 6:27). În același timp, caracterul ostilităților purtate era departe de principiul creștinismului — nu se făcea distincție între combatanți și populație civilă, nu existau norme de acordare a asistenței medicale răniților, iar prizonieratul era frecvent urmat de execuția celor ce nu mai participau la ostilități. Jefuirea orașelor învinse se practica la scară largă.

4 Roman A., Iovița A., *Dacia în context internațional: elemente de drept și diplomatie*, Revista trimestrială metodică-științifică „Administrarea Publică“, Nr. 4(32), 2001, p. 124

5 Dragoman Ion, *Dreptul internațional umanitar*, editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1999, p. 40

6 Давид Э., *Принципы права вооруженных конфликтов*, Москва: МККК 2000, с. 39

Dreptul musulman conține norme atotcuprinzătoare referitoare la protecția ne-combatanților, asemănătoare cu cele ale DIU, un exemplu fiind normele care interzic atacul asupra lăcașurilor de cult și a locurilor de refugiu, similare prevederilor Protocolului Adițional I din 1977. Islamul insistă asupra tratării umane a adversarului — primul calif, Abu Bakr (632 e.n.) a ordonat comandanților săi ca victoria să nu fie pătată de sângele femeilor, copiilor și bătrânilor, să nu se distrugă palmierii, să nu se dea foc la case și lanuri de cereale, și nici să fie tăiați pomii fructiferi, să nu fie măcelărite turme și cirezi de animale, ci să se ucidă doar atât cât să asigure traiul trupelor.

Se atestă aplicarea diferențiată a normelor privind purtarea ostilităților în funcție de adversar — dacă conflictele cu state musulmane erau guvernate de reguli cu caracter umanitar, războaiele „sfinte” cu „necredincioșii” aveau caracter total. Stipulațiile Coranului referitoare la condițiile jihadului sunt frecvent radical contrarii normelor dreptului internațional umanitar: *„Omorâți-i unde-i găsiți și goniți-i de acolo de unde v-au gonit pe voi, căci ispita e mai rea decât omorul, însă nu luptați împotriva lor lângă templul sfânt, doar dacă se luptă ei împotriva voastră acolo, omorâți-i căci aceasta este răsplata celor necredincioși”*. Prizonierii de război erau transformați în sclavi.

Cruciadele au reprezentat o altă etapă în care caracterul „sfânt” al operațiunilor militare era invocat drept argumentare pentru comiterea atrocităților. Măcelul și jaful care a avut loc în 1204 în Constantinopol cu binecuvântarea Papei constituie un exemplu elocvent în acest sens.

Implicarea mercenarilor în conflictele armate ale Evului Mediu a exacerbât caracterul de război total, populația civilă și bunurile acestora fiind catalogate drept surse de subzistență pentru forțele armate.

În Evul Mediu, feuda și războiul erau guvernate de cutume stricte. Se aplicau principii inițiate de Sfântul Augustin (cu origini în Biblie) precum protejarea femeilor, copiilor și vârstnicilor împotriva ostilităților. Întărirea respectului pentru locurile și zilele sfinte (armistițiul lui Dumnezeu obligând la suspendarea luptelor în anumite zile) a creat dreptul la refugiu în lăcașele de cult, respectarea acestui drept fiind supravegheat cu atenție de Biserică.

Totuși, în Evul Mediu au început a se dezvolta și unele norme menite să limiteze violențele în timpul ostilităților, cum ar fi cele cuprinse în acordul de la Sempach între cantoanele elvețiene, care interziceau jafurile și declarau imunitatea femeilor și răniților. Janna D’Arc cerea de la forțele sale armate să respecte femeile, copiii și pe cei care prelucrau pământul. Conceptul de imunitate și regulile de protecție și respect a unor anumite categorii de persoane și obiecte în timp de conflict armat poate fi regăsit încă în 1582, când un judecător spaniol declară că *„omorul premeditat al unor persoane inocente, cum ar fi femeile și copii, nu este admis în timpul unui război.”*

În Franța secolului XVI se atestă cazuri de condamnare la moarte pentru tratamentul inuman al ne-combatanților fără acordul superiorului, pentru jaful proprietății bisericești. De asemenea, se interzicea perfidia. De la finele secolului XVI, se

încheie acorduri de capitulare sau de pace, al căror obiect printre altele îl constituia schimbul de prizonieri, îngrijirea bolnavilor și răniților. Ordinele călugărilor adunau și îngrijeau răniții și bolnavii, indiferent cărei părți la conflict aparțineau aceștia, iar ordinul Sf. Camill fondat la Roma în 1586 a început să poarte pe hainele sale semnul crucii roșii pentru a identifica misiunea sa umanitară.

Între timp, în doctrină au loc dezbateri privind forma pe care trebuie s-o îmbrace războiul și regulile care trebuie respectate pentru a se constitui în război legitim. Hugo Grotius în lucrarea sa „*De jure belli ac pacis*“, elaborată pe timpul Războiului de 30 de ani (1618—1648) compară războiul total fără restricții, practicat conform dreptului pozitiv din acea perioadă, cu *temperamenta belli*, sau război moderat, cu unele restricții impuse prin respectarea unei ordini morale.

Începând cu secolul XVIII, se produce o anumită umanizare a războiului, populația civilă fiind implicată mai puțin în ostilități, iar jafurile fiind interzise. Erau frecvent încheiate acorduri *a priori*, pentru a garanta respectul și protecția victimelor. În 1758, Vattel înaintează ideea imunității necombatantilor și prizonierilor de la atac, și condamnă pedepsele colective și represaliile îndreptate asupra persoanelor neînarmate.⁷ Jean Jacques Rousseau scria în 1762 în „Contractul social“:

„Războiul întrunește relații între state, nu între oameni, și oamenii devin dușmani întâmplător, nu în virtutea faptului că sunt oameni și nici chiar cetățeni, ci în calitate de soldați, nu ca locuitorii unui stat, ci ca apărătorii acestuia... Scopul războiului fiind distrugerea statului inamic, părțile au dreptul să distrugă apărătorii oponenți atâta timp cât aceștia țin armele în mână, însă odată ce aceștia renunță la arme și se predau — nu mai sunt dușmani sau instrumente ale dușmanilor, ci redevin oameni pe care nu-i poate nimeni lipsi de viață“.

În secolul XIX se dezvoltă normele privind neutralitatea și se fundamentează anumite reguli de purtare a ostilităților. Astfel, Declarația privind dreptul războiului maritim din 16 aprilie 1856 instituie protecția vaselor sub pavilionul unui stat neutru, precum și vasele care transportă bunuri civile.

În iunie 1859, Henry Dunant, un om de afaceri elvețian de 31 de ani, devine martorul bătăliei de la Solferino între Alianța Franco-Sardiniană și Austria, și este șocat de suferințele celor 40.000 de răniți abandonati pe câmpul de luptă. Dunant a organizat un grup de voluntari din rândul populației civile băștinașe și a acordat asistență răniților indiferent de Partea căreia aparțineau.

În 1862, a apărut cartea „Amintiri de la Solferino“ prin care Dunant propune crearea unei societăți de voluntari pentru ajutorarea răniților în toate țările și încheierea unui acord între state pentru conferirea neutralității acestui personal medical. Gustave Moynier, președintele Societății pentru Binele public din Geneva, transformă ideile lui Dunant în practică, constituind în 1863 Comitetul Internațional pentru ajutorarea răniților. La inițiativa acestui Comitet, în 1864 în Geneva a avut loc Con-

⁷ De Vattel Emmerich, *The Law of Nations or Principles of the Law of Nature Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns*, 1883, <http://www.constitution.org/vattel/vattel.htm>

ferința Diplomatică care a culminat cu aprobarea de către cele 13 state participante a Convenției pentru Ameliorarea Situației Răniților din Armatele de pe Câmpul de Luptă.

În paralel, în SUA în plin război civil (1861—1865), Președintele promulgă în 1863 Ordinul intitulat „Instrucțiuni pentru armatele Guvernului SUA din teren“, supranumite și *Codul Lieber* după autorul acestora. Textul elaborat de Francis Lieber conține atât reguli privind purtarea ostilităților, cât și norme privind protecția populației civile, a prizonierilor de război, a răniților. Deși Codul Lieber este un document intern, aplicabil într-un conflict noninternațional, el reprezintă o constatare importantă a normelor cutumiare care se formau în acea perioadă și indică angajamentul SUA de a aplica normele date.

Au început a se cristaliza și reguli privind derularea ostilităților și limitarea dreptului părților de a alege metodele și mijloacele de desfășurare a războiului. Astfel, în 1868 în Sankt Petersburg a fost elaborată Declarația privind renunțarea la utilizarea în timpul războaielor a proiectilelor mai ușoare de 400 gr. O stipulare importantă o reprezintă declararea diminuării potențialului militar al inamicului drept unic scop legitim al statelor angajate în război. Chiar dacă nu dispune de caracter juridic obligatoriu, declarația reprezintă un indiciu important de consens între statele participante.

Conferința de pace de la Haga din 1899, la care au participat 27 de state, reprezintă o nouă etapă de dezvoltare a DIU. Cele mai importante documente care au fost adoptate la Conferință sunt Convenția privind respectarea legilor și cutumelor războiului terestru, cu Reguli în anexă, și Declarația privind interzicerea gloanțelor dum-dum. De asemenea, a fost extinsă protecția oferită de Convenția de la Geneva din 1864 asupra răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate navale. O importanță majoră a vizat includerea clauzei formulate de Fiodor Martens în preambulul Convenției privind aplicarea principiilor generale, care derivă din uzanțele națiunilor civilizate, legile umanității și imperativelor conștiinței publice pentru protecția civililor și combatanților în cazuri de lacune de reglementare. Conferința de pace de la Haga din 1907 a fost convenită pentru a completa și modifica o serie de instrumente aprobate anterior. Scopul primar de a asigura pacea în lume nu a fost atins, dar Conferința a întrunit în sine 44 de state care au aprobat 13 convenții și o declarație, fortificând în continuare prevederile normelor convenționale ale DIU.

În 1906 a avut loc prima revizuire a Convenției din 1864 de la Geneva, iar în 1929, la inițiativa Comitetului Internațional al Crucii Roșii și invitația Guvernului elvețian, a avut loc o nouă conferință diplomatică care a ajustat principiile Convenției din 1864 la realitățile interbelice și a negociat o nouă Convenție privind tratamentul prizonierilor de război.

Liga Națiunilor, a cărei misiune era promovarea păcii și securității între state în contextul Războiului civil spaniol, a adoptat o Rezoluție privind ilegalitatea bombardării populației civile și a stabilit regulile atacurilor asupra obiectivelor militare.

În pofida acestor importante dezvoltări ale normelor cutumiare și convenționale ale DIU, precum și a dreptului securității internaționale, evenimentele tragice ale celui de-al II Război Mondial nu au fost preîntâmpinate. Ororile războiului au determinat noi realități în dezvoltarea dreptului internațional public în general și a DIU în speță. Deosebit de importantă a fost constituirea în 1945 a Organizației Națiunilor Unite, a cărei Cartă stabilește atribuții importante în promovarea păcii și securității, și a respectării drepturilor omului.

O nouă Conferință diplomatică s-a reîntrunit la Geneva în 1949 la inițiativa CICR. Cele 3 Convenții anterioare au fost substituie de Convenții noi, menite să redreseze carențele identificate în timpul celui de-al II Război Mondial. De asemenea a fost adoptată o Convenție absolut nouă privind protecția persoanelor civile.

De asemenea, în contextul atrocităților comise în timpul războiului civil spaniol, statele au convenit consensual de a extinde anumite principii generale de protecție și asupra conflictelor noninternaționale, astfel fiind inserat în textul celor 4 Convenții de la Geneva Articolul 3 comun privind dreptul aplicabil în conflictele noninternaționale.

O altă direcție majoră de dezvoltare a normelor dreptului internațional umanitar a început odată cu constituirea, după cel de-al II Război Mondial, a Tribunalului internațional militar de la Nurenberg și Tokyo, care au consolidat prin intermediul precedentelor create sistemul de norme al DIU, au constatat existența unor norme cu caracter cutumiar și au pus bazele răspunderii internaționale penale pentru crimele internaționale.

Organizația Națiunilor Unite nu s-a preocupat direct de dezvoltarea DIU, axându-se preponderent pe promovarea păcii și securității în spiritul interzicerii recurgerii la forță întru soluționarea diferendelor internaționale, stabilită prin intermediul Pactului Briand-Kellog (1928) și principiile stipulate în Capitolul VI al Cartei ONU. Capitolul VII al Cartei recunoaște că recurgerea la forță este legitimă ca răspuns la agresiune și periclitarea păcii.

În perioada postbelică, caracterul conflictelor armate a început să se schimbe, apărând noi forme de conflicte, părți noi, noi metode și mijloace de purtare a ostilităților. Sub auspiciul CICR, a fost efectuată o activitate comprehensivă de identificare a lacunelor, formulare și consultare a textelor unor Protocoale Adiționale propuse la Convențiile din Geneva din 1949.

În februarie 1974, Elveția în calitatea sa de stat-depozitar al Convențiilor de la Geneva, a convocat Conferința Diplomatică pentru elaborarea a două protocoale adiționale, adoptate la 8 iunie 1977. Semnificativ este faptul că aceste protocoale posedă sfere diferite de aplicare, primul reglementând aplicarea DIU în conflicte internaționale, inclusiv mișcările pentru eliberare națională, iar cel de-al II — conflictele noninternaționale. Cel de-al III Protocol la Convenția de la Geneva a fost adoptat în 2005, fortificând protecția acordată emblemei protectoare consfințită în Dreptul de la Geneva.

Astfel, dezvoltarea DIU poate fi divizată în următoarele **perioade**⁸:

- a) norme din antichitate privind purtarea războaielor;
- b) norme privind purtarea ostilităților în perioada medievală;
- c) norme moderne și contemporane de Drept internațional umanitar, care la rândul său poate fi subdivizate în:
 - dreptul războiului din sec XVIII până la Conferința Diplomatică din 1864;
 - dreptul conflictelor armate din 1864 până la Conferința diplomatică din 1949, și
 - Dreptul Internațional Umanitar din 1949 și până în ziua de astăzi.

§ 3. Izvoarele Dreptului Internațional Umanitar

Izvoarele Dreptului internațional umanitar, ca și ale altor ramuri ale dreptului internațional public, includ propriu zis izvoare primare la crearea cărora participă statele în virtutea suveranității sale și izvoare secundare menite să le dezvolte și să le interpreteze pe primele.

Statutul Curții Internaționale de Justiție a ONU indică sursele dreptului internațional ce pot fi aplicate de către Curte:

- a) Convenții internaționale;
- b) Cutume internaționale;
- c) Principii generale ale dreptului;
- d) Precedente și opiniile celor mai calificați doctrinari.⁹

În practică însă, doctrina nu mai are rol de a constitui norme de drept, ci de a le constata existența și de a le interpreta.

Pe de altă parte, declarațiile și rezoluțiile organizațiilor internaționale, deși lipsite de forță juridică, constituie așa-numitul *soft law* care frecvent constituie baza pentru ulterioara consfințire a normelor juridice prin convenție sau pe cale cutumiară.¹⁰

Astfel, **izvoarele principale** sunt: Tratatul, cutuma și principiile generale de drept, iar **izvoarele auxiliare** se referă la: precedentul judiciar și doctrina celor mai calificați specialiști în drept public, rezoluțiile unor organizații internaționale și declarațiile unilaterale ale statelor.

Convențiile internaționale constituie acorduri bi- sau multilaterale între state, prin care statele își asumă drepturi și obligații, care reglementează relațiile din cadrul comunității internaționale.

8 Калугин В.Ю. Курс международного гуманитарного права, Минск: Тесей, 2006, p. 11

9 Statutul Curții Internaționale de Justiție a ONU din 26.06.1945, art. 38(1) <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19363>

10 Arnold N. Pronto, *Some Thoughts on the Making of International Law*, The European Journal of International Law Vol. 19 no. 3, 2008

Convențiile de drept internațional umanitar prezintă în sine anumite particularități:

- a) caracterul multilateral și
- b) universalitatea acestora, sau numărul masiv de state care au adoptat instrumentele respective sau au aderat ulterior la ele (Convențiile de la Geneva, de exemplu, au 196 de state membre, Protocolul Adițional I — 174 de membri, din care însă lipsește SUA).

Obligativitatea convențiilor de DIU rezidă în *Pacta sunt servanda* (tratatele trebuie respectate), principiu de bază al Dreptului internațional public consfințit în textul Convenției de la Viena privind Dreptul Tratatelor care presupune realizarea cu bună credință a obligațiilor conform acordurilor internaționale¹¹, precum și în obligația, instituită de Convențiile de la Geneva, de a respecta normele DIU și de a face ca acestea să fie respectate.

Această verigă suplimentară de garanție a obligativității este impusă de circumstanțele în care DIU devine aplicabil — situațiile de conflict armat unde asigurarea minimumului de umanitate este cu atât mai importantă, iar instrumentele ordinare de ocrotire a normelor de drept au o funcționare precară.

Dreptul internațional umanitar este una dintre cele mai codificate ramuri ale dreptului internațional. Fiecare conflict armat major a fost urmat de o febrilă activitate de ajustare a normelor, generând critici, conform cărora dreptul internațional umanitar rămâne cu un război în urmă.

Totuși, în istoricul dezvoltării ramurii, există precedente când au fost reglementate sau chiar interzise mijloace de purtare a ostilităților înainte de uzul acestora la scară largă (de exemplu Declarația de la Sankt Petersburg din 1868 și Protocolul IV privind armele laser cu efect de orbire din 1995, anexă la Convenția ONU din 1980 privind interzicerea unor arme convenționale).

Normele convenționale sunt bine corelate între ele, convențiile ulterioare făcând trimiteri exprese la convențiile pe care le modifică sau le substituie pentru statele părți. Printre carențele convențiilor în calitate de sursă sunt cele specifice Dreptului tratatelor internaționale la general — obligativitate doar pentru statele membre, procedură complicată și de lungă durată de negociere pentru crearea acestora și formule de compromis incorporate în texte, uneori chiar de state care nu intenționează să adopte aceste instrumente.

Drept acțiune de remediere a fost propusă procedura de la Ottawa, folosită pentru prima dată la negocierea Convenției din 1997 cu privire la interzicerea minelor antipersonal — doar statele care doreau să realizeze scopul și spiritul convenției au participat la negocierile de elaborare a acestora.¹²

11 Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23.05.1969, art. 26 <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8IxR66Y%3D&tabid=144>

12 Сассоли, Марко, Бувье Антуан, *Правовая защита во время войны. Прецеденты, документы и учебные материалы, относящиеся к современной практике МГП*, МККК, Москва 2008, p. 144-145

O particularitate a convențiilor de la Geneva este imposibilitatea denunțării acestora de către statele-membre decât după sfârșitul conflictului armat.¹³ Încurajator este faptul că de facto niciun stat nu a recurs la denunțare.

Pentru a contracara vidurile de reglementare, mai multe convenții de DIU, începând cu cea de la Haga din 1899, includ referințe exprese la așa-numita clauză a lui Martens, conform căreia în situațiile în care lipsesc reglementări exprese, se aplică principiile generale care decurg din uzanțele națiunilor civilizate, legile umanității și imperativele conștiinței publice pentru protecția civililor și combatanților.

Normele dreptului internațional umanitar posedă, în mare măsură, natură juridică dublă, fiind consfințite atât în norme convenționale, cât și cutumiare¹⁴. Acțiunea în paralel a normelor convenționale și cutumiare a fost recunoscută de CIJ în cazul Nicaragua vs. SUA, unde SUA a invocat lipsa jurisdicției Curții în baza rezervei formulate de SUA la ratificare în 1946 conform căreia disputele ce rezidă din realizarea convențiilor multilaterale nu cad sub incidența acesteia.

Totuși, Curtea și-a declarat jurisdicția asupra cazului, susținând argumentele înaintate de Nicaragua, conform cărora au fost încălcate norme de drept cutumiar și afirmând că normele convenționale și cutumiare identice, ca și conținut, își conservă existența în paralel, ambele creând obligații pentru state¹⁵. Corelând normele convenționale și cutumiare, tratatele au rol de codificare a normelor cutumiare pre-existente (*lex lata*), precum și de catalizator pentru dezvoltarea noilor norme cutumiare (*lex ferenda*).

Normele cutumiare se regăsesc în acțiunile consecvente ale statelor care consideră aceste acțiuni drept obligatorii. Astfel, urmează a fi întrunite două elemente cumulative:

- a) *usus* — practica generală și permanentă a statelor;
- b) *opinio juris* — sau acceptarea acestei practici drept obligație juridică.

În doctrină, fiecare din aceste criterii este elaborat și explicat. Astfel, pentru a fi întrunit criteriul de generalitate (*usus*), nu există un număr prestabilit de state care urmează această normă, acțiunile urmând a fi „generale“, „larg răspândite“, „instituționalizate“. Criteriul de uniformitate presupune consecvență în acțiuni, iar o încălcare a normei cutumiare nu prejudiciază uniformitatea aplicării acesteia, deci nici obligativitatea ei.

Opinio juris poate fi dedus din acțiunile sau inacțiunile statului în speță. Pentru a atesta prezența acesteia, se face uz de comunicările oficiale ale statului, corespondența diplomatică, raportările internaționale, documentele prezentate și argumen-

13 CG I art.63; CG II art. 62; CG III art. 142; CG IV art. 158; PA I art. 99; PA II art. 25

14 В.Ю. Калугин, *Курс международного гуманитарного права*, Минск: Тесей, 2006, p. 73

15 Summary of the Summary of the Judgment of 27 June 1986, CASE CONCERNING THE MILITARY AND PARAMILITARY ACTIVITIES IN AND AGAINST NICARAGUA (NICARAGUA v. UNITED STATES OF AMERICA), <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&code=nus&p1=3&p2=3&case=70&k=66&p3=5>

tele invocate în fața instanțelor de judecată naționale și internaționale, poziția exprimată de stat și voturile exprimate în Adunarea Generală.

O problemă în stabilirea cutumelor de DIU rezidă în frecvențele încălcări sau omisiuni de a acționa conform acestor norme care au loc de către diversele entități ale statelor implicate în conflict. Aceste încălcări nu lipsesc însă normele de obligativitate. Fostul Secretar General ONU Javier Perez de Cuellar a declarat că poziția Israelului, conform căreia Convenția a IV de la Geneva nu creează obligații juridice pentru acesta, nu corespunde cu opinio juris a statelor membre ale comunității internaționale¹⁶. Importanța cu precădere a poziției oficiale a statului în stabilirea existenței unei norme cutumiare, și nu a respectării sau încălcării acestei norme în practică, a fost recunoscută și de Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie în cazul Tadić¹⁷.

În contextul faptelor frecvente de încălcare a unor norme ale dreptului internațional umanitar și dezvoltării institutului răspunderii internaționale penale, dezbaterea conform căreia normele convenționale, în particular Convențiile de la Geneva, ar avea natură *jus cogens*, pare oarecum lipsită de fundament și substanță. Conform Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969, normele *jus cogens* sunt norme imperative ale dreptului internațional care prevalează asupra normelor convenționale sau practicilor cutumiare ce nu le corespund.¹⁸

Conceptul de norme imperative derivă din școala de drept natural privind o orânduire supremă. Dreptul internațional recunoaște natura *jus cogens* a interzicerii pirateriei, recurgerii la forță, genocidului, sclaviei, precum și a principiilor internaționale ale drepturilor omului¹⁹.

Promotorii teoriei, conform căreia Convențiile de la Geneva ar avea natură *jus cogens*, formulează următoarele argumente²⁰:

- Mai multe prevederi stipulează protecția persoanelor în termeni absoluți — de exemplu, interzicerea absolută a represaliilor;
- Convențiile interzic încheierea unor acorduri speciale care ar afecta în mod advers situația persoanelor protejate sau ar avea drept scop limitarea drepturilor acestora conferite de Convenții;
- Persoanele protejate nu pot renunța la drepturile sale;

16 Raportul Secretarului General al ONU către Consiliul de Securitate conform Rezoluției 605(1987), p.9, U.N.Doc S/19443 din 21 ianuarie 1988, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/1109F4C12D7E478F852560E6004D9DFB>

17 DECISION ON THE DEFENCE MOTION FOR INTERLOCUTORY APPEAL ON JURISDICTION, PROSECUTOR v. DUSKO Tadić, Cazul No. IT-94-1-AR72 din 2 octombrie 1995, Para 99, <http://www.icty.org/x/cases/Tadić/acdec/en/51002.htm>

18 Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23.05.1969, art. 53 <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8IxR66Y%3D&tabid=144>

19 Karen Parker & Lyn Beth Neylon, *Jus Cogens: Compelling the Law of Human Rights*, 12 HASTINGS INT'L & COMP. L. REV. 411 (1988-1989)

20 L. Hannikainen, *Peremptory Norms (Jus Cogens) in International Law*, (Helsinki, 1988), p. 605-606

- Încălțările grave ale Convențiilor constituie crime de război și nimeni nu poate fi absolvit de răspundere pentru comiterea acestora;
- Convențiile sunt ratificate aproape universal.

Totuși, extinderea statutului de norme imperative asupra întregului set de norme al Dreptului de la Geneva nu corespunde cu definiția și caracterele *jus cogens*, care în esență reprezintă principii generale mai mult decât reglementări concrete. Astfel, principiile umanismului, distincției, și alte principii ramurale ale dreptului internațional umanitar, pot fi percepute având drept natură *jus cogens*. În sens primar, principiile și interdicțiile ce se conțin în articolul 3 comun celor 4 Convenții de la Geneva, sau acel minim de umanitate aplicabil conflictelor, sunt recunoscute ca având caracter de *jus cogens*.

Principalele izvoare de Drept internațional umanitar le constituie normele consfințite prin convenții și normele cutumiare, sistematizate și edificate prin principiile ramurale ale DIU care la rândul său au natură dublă, atât cutumiară cât și convențională. Izvoarele secundare — precedentele și documentele fără forță juridică emise de organele organizațiilor internaționale — posedă un rol definitoriu în interpretarea și structurarea normelor de DIU, precum și rol de *lege ferenda* pentru ulterioarele norme convenționale sau cutumiare.

§4. Subiectele Dreptului Internațional Umanitar

Dreptul internațional umanitar, fiind o ramură a Dreptului internațional public, posedă același criteriu definitoriu pentru subiectele sale — prezența capacității juridice internaționale sau a capacității de a poseda și exercita drepturi și obligații conform dreptului internațional.

Există **două tipuri** de capacitate juridică internațională:

- a) **originală** — care aparține *ipso facto* statelor, odată ce acestea corespund criteriilor de statalitate prestabilite prin Convenția de la Montevideo privind drepturile și obligațiile statelor din 1933 (populație permanentă, teritoriu definit, organe de conducere și capacitatea de a intra în raporturi cu alte state)
- b) **derivată** — investită de către state, cum ar fi, de exemplu, investirea organizațiilor interguvernamentale cu capacitate prin intermediul actelor statutare ale acestora.

Așadar, **subiectele generale** ale dreptului internațional umanitar, în abordare clasică, includ:

- a) statele;
- b) organizațiile internaționale interguvernamentale;
- c) mișcările pentru eliberare națională.

Subiectele specifice sunt: Comitetul Internațional al Crucii Roșii și Combatantului.

Un element distinctiv caracteristic normelor de drept internațional umanitar este că întregul edificiu al normelor stabilește drepturi și obligații doar pentru statele implicate într-un conflict armat. Unele stipulații, cum ar fi cele privind drepturile Puterilor Protectoare, permit investirea statelor terțe neimplicate în conflict armat cu obligația de a monitoriza respectarea prevederilor DIU. Alte norme, menite să disemineze și să garanteze respectarea dreptului internațional umanitar pe timp de pace, au aplicabilitate generală asupra tuturor statelor-membre.

Calitatea de subiect derivat al Dreptului internațional public pentru organizațiile interguvernamentale (OIG) internaționale este universal recunoscută.

Organizațiile interguvernamentale pot fi definite ca entități nestatale cu personalitate juridică internațională separată de cea a statelor ce o creează.

Anuarul organizațiilor internaționale prevede elementele constitutive ale organizațiilor internaționale interguvernamentale:

- create în baza unui instrument oficial de către guvernele statelor (tratatul constitutiv);
- includ trei sau mai multe națiuni drept părți la acest acord de constituire;
- posedă un secretariat permanent pentru menținerea activităților ordinare și un sistem de organe propriu;
- dispun de sediu și de buget format din cotizațiile statelor membre.

Capacitatea juridică internațională a acestor OIG poate fi conferită prin tratate de constituire, prin rezoluțiile Adunării Generale ONU sau prin declarații de către state. Din punct de vedere al aplicării DIU, calitatea de subiect al organizațiilor internaționale interguvernamentale respective poate fi contemplată din nou biplan — normele ce țin de asigurarea respectării DIU vizează direct organizațiile internaționale interguvernamentale, pe când normele aplicabile pe timp de conflict armat presupun implicarea organizațiilor interguvernamentale respective în calitate de Parte sau Putere Protectoare. În contextul misiunilor sale de menținere și restabilire a păcii conform Capitolului VII al Cartei, ONU exercită un rol important în calitate de subiect al dreptului internațional umanitar.

Mișcările de eliberare națională sunt expres recunoscute de articolul 2 al Protocolului Adițional I drept părți la conflicte internaționale, astfel fiindu-le conferite drepturi și obligații egale cu cele ale statelor în materie de respectare a DIU. O mișcare anticolonială, de eliberare națională, poate obține recunoașterea acestui statut atunci când lupta sa și circumstanțele în care se desfășoară permit să se constate că se găsește într-o situație tranzitorie, fiind o etapă distinctă în procesul de constituire a unui stat independent, cu personalitate juridică deplină.²¹

Aceasta presupune întrunirea anumitor condiții, care nu sunt precizate în cadrul Convențiilor de la Geneva sau Protocolul Adițional I, făcându-se referință indirect la prevederile de drept internațional public. Astfel, actorilor nestatali care iau

21 Raluca Miga Beșteliu. *Drept Internațional. Introducere în Dreptul Internațional Public*, ediția a III-a, București: All Beck, 2003, p. 152

parte la conflictele armate internaționale le sunt caracteristice următoarele particularități:

- își desfășoară activitatea pe un teritoriu eliberat — existența unei zone eliberate atestă existența unui popor care luptă pentru emancipare națională sau eliberare de regim rasial, colonial sau discriminatoriu.
- se manifestă în zona eliberată ca autoritate efectivă — aceasta presupune că mișcarea de eliberare trebuie să controleze mai mult sau mai puțin zona în cauză, ceea ce implică o formă de organizare și existența unor organe proprii de conducere (de exemplu un comitet național).
- dispune de forțe organizate pentru desfășurarea luptei de eliberare — acest lucru presupune că angajamentul pentru ducerea până la capăt a luptei de eliberare națională este eficace, pentru realizarea acestei lupte pe cale pașnică sau militară, după caz.

Protocolul Adițional I din 1977 prevede posibilitatea depunerii unei declarații unilaterale către depozitar, privind aplicarea Convențiilor de la Geneva și a PA I, de către autoritățile ce reprezintă o națiune antrenată într-un conflict armat împotriva unui stat-membru la aceste instrumente.²² Efectele juridice ale unei asemenea declarații ar fi intrarea imediată în vigoare a obligațiilor și drepturilor prevăzute de Convenții și Protocol, pentru autoritatea respectivă, în calitate de Parte la conflict, și implicit, ipostaza de subiect al DIU pentru autoritatea respectivă.

Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP) este o mișcare de eliberare națională cu statutul recunoscut ca atare de Organizația Unității Africane și Organizația Națiunilor Unite. Este unica mișcare de eliberare națională nebazată din Africa care a obținut recunoașterea oficială a statutului său juridic de la OUA și una din primele căreia i-a fost conferit statutul de observator permanent de către Adunarea Generală a ONU în baza unei Rezoluții din 1974. Începând cu 1988, reprezintă poporul palestinian la ONU sub numele de Palestina.

Situația privind statutul de subiect al DIU pentru *actorii nestatali* ce nu constituie mișcări de eliberare națională este și mai precară. Actorii nestatali sunt în marea lor majoritate subiecți ai conflictelor armate noninternaționale²³. Articolul 3 comun celor patru Convenții de la Geneva care oferă minimum de reguli aplicabile în conflicte noninternaționale, prevede că părțile în conflict „se vor strădui să dispună intrarea în vigoare, prin acorduri speciale, a tuturor sau a unei părți din celelalte dispoziții“ ale Convențiilor.

Convențiile de la Geneva stabilesc un cadru legal pentru asemenea acorduri. Un acord special oferă²⁴ posibilitatea de aplica prevederile Convențiilor de la Geneva în parte sau în întregime unor situații specifice de conflict. Este un tip de acord care

22 PA I art. 96 (3)

23 Hans-Peter Gasser, op. cit., p. 67

24 Françoise Bouchet-Saulnier, *The Practical Guide to Humanitarian Law*, Rowman&Littlefield Publishers, 2002, p. 380

se semnează ad-hoc de către părțile aflate în conflict și are drept scop aplicabilitatea prevederilor Convențiilor în situațiile când aceste prevederi nu se pot aplica automat. În pofida faptului că nu dețin personalitate juridică internațională, grupurile armate de opoziție nu pot semna tratate internaționale, dar pot totuși semna tratate de pace sau armistiții (de încetare a focului) cu forțele guvernamentale cu care s-au confruntat. Aceste tratate pot și trebuie să includă norme de drept internațional umanitar.

Articolul 3 comun Convențiilor de la Geneva din 1949 și Protocolul Adițional II stabilesc criteriile de aplicabilitate și implicit conțin caracteristici proprii grupurilor armate insurgente. Doctrina a interpretat conținutul art. 3 comun Convențiilor de la Geneva și a stabilit un set de caracteristici inerente grupurilor insurgente ca formațiuni nestatale:

- a) să posede o forță militară organizată;
- b) să posede o autoritate responsabilă pentru acțiunile sale;
- c) să acționeze într-un anumit teritoriu;
- d) să dispună de mijloace pentru respectarea și asigurarea respectării Convenției.²⁵

Este important de menționat că aceste criterii nu sunt cumulative și nu constituie o precondiție pentru aplicarea articolului 3.

În doctrină au fost reiterate caracteristicile de bază ale grupurilor armate care pot fi descrise astfel:²⁶

- a) să dispună de o structură organizatorică — aceasta implică ca grupurile armate să fie organizate într-o structură unitară de conducere, a cărei instrucțiuni le urmează. Conducătorii dețin cel puțin un control minim asupra comportamentului subalternilor săi, în particular comportamentul lor față de civili.
- b) să utilizeze violența pentru atingerea obiectivelor politice și militare. Grupul se angajează într-un conflict politic cu intenția de a redefini ordinea politică și juridică existente în societate prin folosirea violenței.
- c) să existe independența de controlul statal.

Dezbaterea privind calitatea de subiect al DIU a actorilor nestatali este augmentată de lipsa instrumentelor eficiente de asigurare a respectării DIU de către cei care, formal, nu reprezintă părți a convențiilor internaționale relevante.

Actorii nestatali însă utilizează respectarea normelor de DIU drept un argument pentru a-și legitima cauza și de a mobiliza suport din partea comunității internaționale. Un exemplu de mecanism similar celui al acordurilor de acceptare a acțiunii normelor DIU, este Declarația de angajament pentru aderarea la interzicerea totală a minelor antipersonal și cooperarea și eliminarea acestora pe care pot s-o depoziteze mișcările de eliberare la depozitarul Convenției de la Ottawa.

²⁵ Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva, 1949, Vol.II B, p. 121

²⁶ Claude Bruderlein, op. cit., p. 8

Capacitatea organizațiilor neguvernamentale internaționale reprezintă un subiect discutabil. ONG ca Human Rights Watch, Amnesty International, Medicines Sans Frontiers au prezență multinațională și sunt implicate în conflictele armate din lume în calitate de monitori ai respectării drepturilor omului și normelor DIU și/sau prestatori de asistență umanitară. Totuși, acestea rămân a fi persoane juridice naționale, înregistrate conform legislației naționale a statelor de origine.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii posedă însă elemente de personalitate juridică internațională, fiind mandatat de convențiile de DIU pentru acțiuni cu caracter transnațional. CICR posedă și statut de observator la ONU în baza Rezoluției 45/6 a Adunării Generale, adoptate la 16 octombrie 1990 prin consens. Delegația CICR la New York are întruniri lunare cu Președintele Consiliului de Securitate, iar Președintele CICR desfășoară întruniri anuale cu întregul Consiliu. Regulile procedurale și de administrare a dovezilor Curții Penale Internaționale recunosc implicit personalitatea juridică a CICR, oferindu-i imunitate față de obligația de a depune mărturii, în virtutea mandatului internațional conferit de DIU asupra acestuia.

Tribunalul internațional penal pentru fosta Iugoslavia a recunoscut explicit dreptul cutumiar al CICR de a refuza să depună mărturii²⁷.

CICR nu are afiliere cu niciun stat în parte, întreținând acorduri bilaterale care recunosc privilegiile și imunitățile sale diplomatice în peste 60 state. În 1993, CICR și Elveția au semnat un Acord Statutar, prin care Consiliul Federal Elvețian „recunoaște personalitatea juridică internațională și capacitatea juridică” a CICR. CICR reprezintă o componentă a Mișcării Crucii Roșii și Semilunii Roșii, al cărei organ deliberativ suprem, Conferințele Internaționale, întrunesc statele²⁸.

Analiza statutului juridic al *Combatantului*, drepturile, obligațiile și garanțiile conferite de acest statut formează subiectul unei teme ulterioare.

În dreptul internațional în ultimele decenii se abordează pregnant problema personalității juridice a *corporațiilor transnaționale*, întreprinderi al căror centru de luare a deciziilor e localizat pe teritoriul unui stat, pe când componentele sale operaționale, cu personalitate juridică separată, pe teritoriul altui sau al altor state.

Pentru aplicarea DIU, relevanță o are în particular implicarea companiilor militare și de securitate private în conflicte armate, dar și activitățile economice desfășurate de corporațiile transnaționale pe teritoriul statelor afectate de conflicte armate. Companiile militare și de securitate private (CMSP) sunt implicate tot mai mult în activități corelate cu susținerea operațiunilor militare, fapt ce provoacă o serie de sensibilități în privința statutului de combatant și determinarea legii aplicabile, dar și a probelor administrate în vederea imputării răspunderii pentru încălcarea normelor și obiceiurilor de ducere a războiului.

27 The Prosecutor v. Blagoje Simic, Milan Simic, Miroslav Tadić, Stevan Todorovic and Simo Zaric — Case No. IT-95-9-PT, Decizia din 27 iulie 1999. http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp16-e/simic.htm

28 Gabor Rona. The ICRC privilege not to testify: confidentiality in action. Februarie 2004. <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/5wsd9q.htm#a2>

Au fost întreprinse eforturi de creare a unui cadru de reglementare a implicării CMSP. În 2008, 17 state și-au exprimat acceptul pentru Documentul de la Montreux privind obligațiile juridice internaționale pertinente și bunele practici pentru state referitor la operațiunile companiilor militare și de securitate private pe timp de conflict armat, cadru ce reafirmă obligațiile juridice ale statelor conform instrumentelor de drept internațional existente în raport cu companiile contractate de ele, sau care operează pe teritoriul acestora, sau care sunt încorporate în forțele armate aflate sub jurisdicția sa. Până în 2020, numărul entităților care și-au exprimat formal susținerea pentru acest Document s-a cifrat la 56 de state și 3 organizații internaționale interguvernamentale (Uniunea Europeană, OSCE și NATO)²⁹.

În noiembrie 2010, circa 60 de companii de securitate au adoptat, la Geneva, Codul internațional de conduită pentru prestatorii privați de servicii de securitate, la care au aderat ulterior multiple alte companii.

Un studiu realizat de CICR³⁰ în problematica încălcărilor de DIU comise de corporațiile transnaționale în cadrul activităților economice în contextul unui conflict armat constată următoarele infracțiuni: dobândire ilegală a proprietății, muncă forțată, strămutarea populației, prejudiciu adus mediului ambiant, producerea și comercializarea armamentului interzis.

Organizația pentru Cooperarea și Dezvoltarea Economică (OCDE) a întreprins inițiative pentru a ameliora respectarea DIU de către corporații prin intermediul reglementării conduitei corporațiilor în statele în curs de dezvoltare (de ex. Instrucțiunile pentru corporațiile multinaționale, produse începând cu 1976, cea mai recentă versiune — 2000).

Instrucțiunile proclamă principiul general, conform căruia corporațiile urmează să respecte drepturile omului într-un mod care să asigure obligațiile și angajamentele internaționale ale statului gazdă.

În doctrină actualmente se discută intens despre rolul *individului* și capacitatea juridică a acestuia pe plan internațional, în contextul răspunderii penale internaționale, stabilită prin convenții internaționale și a jurisdicției penale internaționale a Curții Penale Internaționale, cât și al rolului proactiv al individului în garantarea propriilor drepturi, conform instrumentelor internaționale de drepturi ale omului, care prevăd protecția individului în raport cu statul său de origine și capacitatea individului de a acționa statul în instanțele internaționale, cum ar fi Curtea Europeană pentru Drepturile Omului.

Oponenții extinderii calității de subiect, în sensul includerii individului în categoria respectivă, afirmă că acesta nu are niciun rol la crearea normelor de DIU al drepturilor omului, nici la asumarea responsabilităților și angajamentelor în acest

29 Site-ul Departamentului Federal Elvețian al Afacerilor Externe, accesa la 20.04.20 <https://www.eda.admin.ch/eda/en/dfa/foreign-policy/international-law/international-humanitarian-law/privatize-military-security-companies/participating-states.html>

30 <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/privatisation-war-230506.htm>

sens de către state și că este *a priori* protejat din moment ce statul își manifestă libera alegere în virtutea suveranității sale.

DIU reprezintă o ramură a dreptului internațional care stabilește expres obligații pentru indivizi și incumbă răspundere penală pentru încălcarea gravă a normelor sale, instituind și jurisdicție universală asupra crimelor de război comise în contextul unui conflict armat internațional sau noninternațional.

În concluzie, *statelor și mișcărilor de eliberare națională*, odată recunoscute, li se atribuie normele DIU în totalitate, și acestea posedă rolul de subiecte primare ale DIU. *Organizațiile interguvernamentale și CICR*, în calitate de organizație internațională cu statut de garant și promotor al DIU, posedă un rol decisiv în evoluția normelor DIU și constituie subiecte derivate. DIU, la fel ca și Dreptul internațional al Drepturilor Omului, creează obligații și pentru *indivizi*, independent de dezbaterile strict teoretică dacă aceștia posedă sau nu elemente de capacitate juridică internațională. În conflictele armate contemporane rolul părților se află în continuă evoluție și generează probleme de a determina gradul în care DIU conferă obligații unor categorii noi de subiecți. *Corporațiile transnaționale și companiile militare și de securitate private* nu operează într-un vid de reglementare, ci posedă obligații conform DIU în măsura în care se implică sau sunt afectate de conflict armat.

În cazul conflictelor armate fără caracter internațional, care se duc între, cu și pe lângă populația civilă, dacă un stat este parte la un acord, toate entitățile și indivizii din stat sunt de asemenea legați de acest tratat³¹, inclusiv *actorii nestatali* care operează în interiorul statului. DIU permite aplicarea sa fără ca părțile să fi convenit asupra naturii conflictului sau statutului lor juridic. Implementarea DIU nu poate fi eliminată de dezbaterile politice pe chestiunea statutului juridic al părților aflate în conflict.³² Acesta poate fi aplicat fără ca părțile la conflict să se fi recunoscut reciproc. Natura nestatală a unei părți la conflict nu trebuie să constituie un impediment pentru aplicarea normelor de drept umanitar.³³

§5. Structura și principiile Dreptului Internațional Umanitar

Dreptul internațional umanitar reglementează cele două valențe ale conflictelor armate — modul de desfășurare a ostilităților, cât și protecția instituită pe timpul acestor ostilități pentru anumite categorii de persoane și bunuri.³⁴ Aceste două di-

31 Lindsey Cameron. *International Humanitarian Law and the Regulation of Private Military Companies*. Conference „Non-State Actors as Standard Setters: The Erosion of the Public-Private Divide“ | February 8-9 2007. <http://www.baselgovernance.org/fileadmin/docs/pdfs/Nonstate/Cameron.pdf>

32 Françoise Bouchet-Saulnier, op. cit., p. 222

33 Ibidem, p. 266

34 Давид Э., *Принципы права вооруженных конфликтов: Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета*. — М.: Международный Комитет Красного Креста, 2011, p. 39

recții majore mai sunt supranumite Dreptul de la Haga (repere de formă în cadrul cărora se desfășoară ostilitățile) și Dreptul de la Geneva (conținuturi de protecție). Sub aspect structural, aceste 2 componente majore reprezintă blocurile fundamentale ale DIU, complementate cu așa-numitul Drept de la New York, sau norme de soft law create de ONU, constituind astfel *jus in bello*.

Distincția în aceste componente are importanță strict teoretică, unele instrumente de DIU reglementând atât problematica metodelor și mijloacelor de purtare a ostilităților, cât și instituind sisteme de protecție.

Dreptul de la Haga este format din:

- Declarația de la Sankt Petersburg din 1868 cu privire la interzicerea proiectilelor explozibile mai ușoare de 400 grame.
- Declarația de la Haga din 1899 privind interzicerea gloanțelor dum dum.
- Convenția a IV de la Haga din 1907 privind Normele și Cutumele Războiului Terestru, cu Regulamentele sale.
- Protocolul din 1925 privind interzicerea utilizării gazelor toxice, asfixiante sau altor gaze și a metodelor bacteriologice în război.
- Convenția privind interzicerea utilizării metodelor de acțiune asupra mediului ambiant în scopuri militare sau ostile din 1976.
- Convenția privind interzicerea armelor bacteriologice și toxice din 1972.
- Convenția ONU din 1980 privind interzicerea sau restricționarea utilizării unor arme convenționale care pot cauza suferințe excesive sau genera efecte nediscriminatorii, cu cele 5 Protocele:
 1. Privind fragmentele nedetectabile, 1980.
 2. Privind interzicerea și limitarea utilizării minelor, cu modificări în 1996.
 3. Privind interzicerea sau limitarea utilizării armelor incendiare, 1980.
 4. Privind interzicerea armelor laser cu efect de orbire, 1995.
 5. Privind rămășițele explozibile ale conflictelor armate, 2003.
- Convenția privind interzicerea armelor chimice din 1993.
- Convenția de la Ottawa privind interzicerea minelor antipersonal din 1997.
- Convenția privind lupta cu recrutarea, utilizarea, finanțarea și instruirea mercenarilor din 1989.

Dreptul de la Geneva este format din:

- Convenția I pentru ameliorarea situației răniților și bolnavilor din forțele armate terestre din 12 august 1949.
- Convenția II pentru ameliorarea situației răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate navale din 12 august 1949.
- Convenția III privind tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949.
- Convenția IV privind protecția persoanelor civile pe timp de conflict armat din 12 august 1949.
- Protocolul Adițional I la CG din 12.08.49 privind protecția victimelor conflictelor internaționale din 8 iunie 1977.

- Protocolul Adițional II la CG din 12.08.49 privind protecția victimelor conflictelor neinternaționale din 8 iunie 1977.
- Protocolul Adițional III la CG din 12.08.49 privind adoptarea unei embleme distinctive adiționale din 8 decembrie 2005.

Dreptul de la New York este format din:

- Rezoluția XXIII (2444) din 1968 privind „drepturile omului în conflicte armate“.
- Rezoluțiile 1265 (1999) și 1296 (2000) privind protecția civililor în conflicte armate.
- Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate ONU din 2000 privind abordări sensibile la dimensiunea de gen în reconstrucția post-conflict și consolidarea păcii.
- Rezoluția 1366 (2001) privind rolul Consiliului de Securitate în prevenirea conflictelor armate.
- Rezoluția 1612 (2005) a Consiliului de Securitate ONU privind protecția copiilor în conflict armat.

Principiile constituie fundamentul dreptului și ordinii internaționale, determină aspectul său politic și juridic, sunt determinate istoric și formează criteriile de legitimitate internațională.³⁵

Datorită faptului că dreptul internațional umanitar este o ramură a dreptului internațional public, principiile de bază ale dreptului internațional se aplică relațiilor reglementate de dreptul internațional umanitar. Cu toate acestea, orice ramură dispune de principii specifice.

Conform concepției elaborate de Jean Pictet, dreptul internațional umanitar este guvernat de **4 principii fundamentale**:

- a) **Principiul dreptului uman** — exigențele militare și menținerea ordinii publice sunt întotdeauna compatibile cu respectul persoanei umane.
- b) **Principiul dreptului conflictelor armate** — beligeranții nu vor cauza adversarului pierderi decât proporțional cu scopul războiului.
- c) **Principiul dreptului de la Geneva** — persoanele non-combatante, aflate în afara luptei vor fi respectate, protejate și tratate cu umanitate.
- d) **Principiul dreptului de la Haga** — dreptul părților implicate într-un conflict armat de a-și alege mijloacele și metodele de război nu este nelimitat.³⁶

Din examinarea bibliografiei de specialitate ar rezulta însă că dreptului umanitar îi sunt specifice mai multe principii decât cele enumerate anterior, valoarea acestor clasificări fiind însă de natură teoretică, doctrinară. Trebuie de avut în vedere că la baza dreptului umanitar acționează următoarele principii generale, derivate din principiile fundamentale ale dreptului internațional public:

35 Лукашук И. И. *Международное право. Особенная часть*. Москва, 2е. изд., 2001.

36 Pictet J. *Developpement et principes du droit international humanitaire*. Paris: Edition A. Pedone, 1983

- Principiul inviolabilității și securității persoanei în timpul conflictelor armate;
- Principiul proporționalității;
- Principiul discriminării (distingției);
- Principiul limitării mijloacelor și metodelor de luptă;
- Principiul protecției victimelor războiului și al populației civile;
- Principiul neutralității asistenței umanitare.³⁷

Principiile speciale de care se ghidează participanții la un conflict armat în toate circumstanțele, sunt delimitate în: a) principii generale ale dreptului internațional umanitar; b) principii care limitează părțile beligerante în alegerea mijloacelor și metodelor de ducere a războiului; c) principiile care asigură protecția participanților la ostilități și a persoanelor care nu participă sau care au încetat să participe la ostilități.

Principii generale ale dreptului internațional umanitar sunt:

1. **Principiul umanismului** — interzice utilizarea violenței militare care nu este necesară atingerii scopului războiului, obligă părțile beligerante să trateze întotdeauna o persoană cu respect. Toate celelalte obiceiuri și reguli de ducere a războiului se bazează pe acest principiu.
2. **Principiul nediscriminării** generate de rasă, sex, religie, statut de proprietate etc. Toate persoanele din aceeași categorie (combatanți, necombatanți și persoane civile) trebuie să fie tratate nondiscriminatorii.
3. **Principiul răspunderii pentru încălcarea normelor și principiilor dreptului internațional umanitar**, ceea ce implică răspunderea internațională a statelor și a persoanelor fizice pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar.

Principiile care limitează părțile beligerante în alegerea mijloacelor și metodelor de ducere a războiului sunt:

1. **Principiul interzicerii utilizării anumitor tipuri de arme și metode de ducere a războiului.** În baza prevederilor exprese ale dreptului internațional umanitar, un șir de metode și mijloace de ducere a războiului sunt calificate drept limitate sau interzise, în funcție de caracteristicile tehnice și efectele acestora și în baza criteriilor de ilegalizare.
2. **Principiul distingției** implică faptul că un atac ar trebui limitat la ținte militare. Este strict interzis atacul asupra zonelor neapărate și actele ostile îndreptate împotriva instituțiilor culturale, monumentelor de artă, lăcașelor de cult etc. Doar obiectivele militare, combatanții și persoanele asimilate acestora pot fi atacate.
3. **Principiul protecției mediului** obligă părțile beligerante să aibă grijă și să protejeze mediul natural de daune grave și irecuperabile.

³⁷ Lupulescu N. *Drept Umanitar*. București: C.H.Beck, 2009, p. 36-37

Principiile care asigură protecția participanților la ostilități și a persoanelor care nu participă sau care au încetat să participe la ostilități sunt:

1. **Principiul protecției persoanelor protejate** — statul este obligat să asigure protecția persoanelor care se află în puterea sa.
2. **Principiul nealienării drepturilor persoanelor protejate** — aceste persoane nu pot renunța la drepturile care le-au fost acordate de normele convenționale și cutumiare ale dreptului internațional umanitar.
3. **Principiul inviolabilității** persoanelor care au încetat să mai participe direct la ostilități (răniți, bolnavi, prizonieri de război, parlamentari). Personalul care oferă asistență forțelor lor armate, dar nu participă direct la ostilități (personal medical și spiritual), nu pot fi atacați și trebuie să fie respectați de inamic.
4. **Principiul neagresiunii împotriva populației civile.** Astfel, persoanele și obiectivele civile nu pot fi atacate de către părțile beligerante și urmează a fi protejate în strictă conformitate cu prevederile dreptului internațional umanitar.

§ 6. Raportul dintre Dreptul Internațional Umanitar și alte ramuri ale Dreptului Internațional Public

În calitate de ramură a dreptului internațional public, dreptul internațional umanitar se pliază pe caracteristicile primului: apare grație acordului dintre state, deci este un drept consensual, toate statele fiind, în același timp, creatoare și destinatare, fiind obligate să-l aplice și să-l respecte.

Între aceste două ramuri există însă o delimitare netă: principalul, dreptul internațional public, se aplică pe timp de pace, guvernând relațiile pașnice dintre state, iar dreptul internațional umanitar guvernează raporturile din perioada de conflict armat, *durante bello*, adică din momentul instituirii stării de beligeranță până la re-stabilirea păcii.

Dreptul internațional public interzice, în principiu, războiul, considerând agresiunea cea mai gravă crimă internațională, în timp ce dreptul internațional umanitar îl presupune. Dacă nu ar exista război nu ar exista nici acest drept.

Există distincții clare și în ceea ce privește condițiile de aplicare: dreptul internațional public se aplică, în general, din bună credință în baza principiului *pacta sunt servanda*. Dreptul internațional umanitar, aplicându-se în condiții dramatice de existență a statului, implică condiții de aplicare mult mai severe.³⁸

În cadrul dreptului internațional public, dreptul internațional umanitar posedă legături strânse cu dreptul internațional al drepturilor omului (DIDO), acest veritabil monument de cultură al umanității sau, după cum metaforic se exprimă un specialist român în titlul unei lucrări, această „religie a sfârșitului de secol”³⁹

38 Cloșcă I., Suceavă I. *Dreptul Internațional Umanitar*. București: Șansa, 1992, p. 11

39 Năstase A. *Drepturile omului, religia sfârșitului de secol*. București: ORDO, 1992.

Am putea spune că dacă pacea și războiul coexistă în viața umanității, atunci și regulile protecției persoanei umane formează un totem unitar, indiferent dacă au în vedere cazurile de pace sau de război. Pentru că este mai mult decât evident că între aceste două ramuri ale dreptului internațional există conexiuni puternice, o interacțiune care presupune interdependență și influență reciprocă.⁴⁰

În ceea ce ține de raportul dintre dreptul internațional umanitar și dreptul internațional al drepturilor omului în bibliografia de specialitate putem constata mai multe teorii sau abordări, printre care: concurența, complementaritatea și integrarea.⁴¹

Avocații teoriei concurenței, recunosc aplicabilitatea dreptului internațional al drepturilor omului în conflictele armate, dar pornesc de la imposibilitatea aplicării simultane a ambelor ramuri, prezentând natura dreptului internațional umanitar în ansamblu, precum *lex specialis*⁴² și diferențele dintre aceste două ramuri ale dreptului internațional public ce țin de: origine, esență, conținut și dezvoltare.⁴³

În conformitate cu acest principiu, o normă legală care oferă în mod explicit o soluție la o problemă prevalează asupra unei norme legale în care o reglementare este formulată doar implicit, precum și o normă mai specific formulată prevalează asupra unei norme care acoperă întreaga temă, dar cu un grad mai mic de detalizare.⁴⁴ Din acest punct de vedere, *lex specialis* este norma care trebuie aplicată în primul rând, deoarece se potrivește mai adecvat contextului în care este aplicată.⁴⁵

Teoria complementară se bazează pe faptul că normele ambelor ramuri se suprapun parțial și se completează reciproc.⁴⁶ Se consideră că anume această abordare este reflectată în cele două opinii consultative ale Curții Internaționale de Justiție a Organizației Națiunilor Unite: privind legalitatea utilizării și amenințării cu utiliza-

40 Lupulescu N. *Drept Umanitar*, București: C.H.BECK, 2009, 14 din 278

41 Егоров С.А. *Международное право*. Москва: 2014, с. 1041-1046

42 Inter-American Commission on Human Rights (IACommHR), Coard and Others v the USA, IACHR Report No. 109/99, Case No. 10.951, 29.09.1999. Para. 35 // <http://www.cidh.org/annualrep/99eng/merits/unitedstates10.951.htm>; Reply of the Government of the USA to the Five UNCH Special Rapporteurs on Detainees in Guantanamo Bay, Cuba. In: International Legal Materials. 2006, № 45, p. 742.

43 Meyrowitz H. *Le droit de la guerre et les droit de l'homme*. En: Revue du droit public et de la science politique en France et a l'etranger. 1972. № 88, p. 1059-1104.

44 Сассоли, М., Олсон. Л. *Взаимодействие международного гуманитарного права и права прав человека там, где это действительно важно: допустимые убийство и интернирование боевиков во время немеждународных вооруженных конфликтов*. В: Международный журнал Красного Креста, 2008, № 871, с. 170.

45 Комиссия международного права, доклад о работе 58-й сессии Комиссии для Генеральной Ассамблеи ООН, UN Doc. A/61/10 (2006), с. 409.

46 Gasser H.-P. *International Humanitarian Law and Human Rights Law in Non-International Armed Conflicts: Joint Venture or Mutual Exclusion?* In: German Yearbook of International Law. 2002. Vol. 45, p. 154, 161; Greenwood Ch. *Scope of Application of Humanitarian Law*. In: The Handbook of Humanitarian Law. 2nd ed. Oxford, 2008, p. 74-75.

rea armelor nucleare în 1996⁴⁷ și asupra consecințelor legale ale ridicării unui zid în teritoriile palestiniene ocupate în 2004.⁴⁸

Abordarea bazată pe integrare se realizează prin recunoașterea naturii comune a normelor juridice ce formează cele două ramuri, care sunt conectate și se îmbină armonios. Mai mult, majoritatea autorilor care sunt considerați integraționiști pornesc de la posibilitatea integrării totale sau parțiale a dreptului internațional umanitar și a dreptului internațional al drepturilor omului, sub auspiciile unui concept generic comun. Unii autori, califică dreptul internațional umanitar drept fundamental în raport cu dreptul internațional al drepturilor omului,⁴⁹ alții consideră drept prioritar dreptul internațional al drepturilor omului.⁵⁰

În același timp, posibilitatea combinării ramurilor dreptului internațional nu oferă un răspuns univoc la chestiunea procedurii de aplicare comună a normelor specifice și are un caracter strict scolastic, adică o abordare mai mult formală, care nu reprezintă o aplicabilitate practică și o utilitate directă pentru subiectele vizate de normele ambelor ramuri. Trebuie subliniat încă o dată că adevăratul sens al teoriei integrării este recunoașterea posibilității de unificare completă sau parțială a normelor celor două ramuri.

Tratatele internaționale privind drepturile omului nu numai că nu exclud aplicabilitatea altor norme de drept internațional, în special de drept internațional umanitar, dar conțin și referințe exprese care indică aplicabilitatea acestora.

Pactul internațional privind drepturile civile și politice,⁵¹ Convenția (europeană) pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale,⁵² Convenția americană pentru drepturile omului⁵³ stipulează că măsurile luate prin derogare de la respectarea catalogului drepturilor și libertăților conținute de acestea nu ar trebui să fie „incompatibile cu alte obligații din dreptul internațional“.

Astfel, nerespectarea acestor dispoziții poate fi calificată drept o încălcare a tratatelor relevante privind drepturile omului. În Convenția pentru protecția dreptu-

47 The International Court of Justice (ICJ), Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 8.07.1996. Para. 25 <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=e1&case=95&code=unan&p3=4>

48 ICJ, Advisory Opinion on Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 9 July 2004. Para. 106 <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> >.

49 Pictet J. *Humanitarian Law and the Protection of War Victims*. Geneva, 1975, p. 13.

50 Draper G.I.A.D. *The Relationship between the Human Rights Regime and the Law of Armed Conflicts*. In: Israel Yearbook on Human Rights. 1971. Vol. 1, p.191-207; Карташкин В.А. *Права человека: международная защита в условиях глобализации*. Москва: 2011, с. 56-58; Бирюков П.Н. *Международное право: Учебник для вузов*. Москва: 2013, с. 528.

51 Pactul internațional privind drepturile civile și politice din 16.12.1966, art. 4 <http://legislatie.just.ro/Public/DetailiiDocumentAfis/82590>

52 Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, art. 15 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=285802>

53 Convenția americană pentru drepturile omului din 22.11.1969, art. 27 <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>

rilor omului și a libertăților fundamentale sunt menționate în mod explicit „actele legitime de război”,⁵⁴ iar descifrarea acestui concept fără a apela la dreptul umanitar internațional este imposibilă.

Textele tratatelor internaționale privind dreptul internațional umanitar nu conțin indicații directe despre faptul că în conflictele armate sunt aplicabile exclusiv normele acestei ramuri de drept internațional. Articolele 72 și 75(8) din Protocolul Adițional I prevăd aplicabilitatea și altor reguli de drept internațional. Preambulul Protocolului Adițional II stabilește:

„instrumentele internaționale referitoare la drepturile omului asigură protecția de bază a persoanei umane”.

Mai mult, tratatele de drept internațional umanitar conțin concepte care nu pot fi interpretate adecvat fără a se baza pe dreptul internațional al drepturilor omului. De exemplu, acest lucru este menționat la art. 3(1)(d) comun celor patru Convenții de la Geneva din 1949, „o instanță constituită în mod corespunzător” și „garanții judiciare recunoscute ca fiind necesare de către națiunile civilizate”.⁵⁵

„Clauza Martens” constituie o prevedere relevantă pentru această problemă. Formularea actuală a acestei rezerve este stabilită în Protocolul Adițional I, după cum urmează:

„În cazurile neprevăzute de către prezentul Protocol sau de alte acorduri internaționale, persoanele civile și combatanții rămân sub ocrotirea și sub autoritatea principiilor dreptului internațional, așa cum rezultă din uzanțele stabilite, din principiile umanității și din exigențele conștiinței publice.”⁵⁶

Aplicabilitatea dreptului internațional al drepturilor omului este indicată de două dispoziții ale acesteia. În primul rând, prin „alte acorduri internaționale”, putem înțelege toate normele tratatelor de drept internațional aplicabile în conflictele armate, inclusiv cele privind drepturile omului. În al doilea rând, normele juridice internaționale în domeniul drepturilor omului se încadrează, de asemenea, în conceptul de „principii ale dreptului internațional care decurg din obiceiurile consacrate, principiile umanismului și exigențele conștiinței publice”.

Reglementând conduita ostilităților și oferind protecție victimelor conflictelor armate, dreptul internațional umanitar impune anumite obligații celor implicați în conflict, interzicându-le să efectueze anumite acțiuni. Pentru a face aceste interdicții mai stricte, DIU obligă toate părțile la conflict să adopte măsurile necesare pentru a preveni și combate încălcările grave, inclusiv urmărirea penală și sancționarea acestora. Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocolul Adițional I la fel stabilesc o serie de încălcări deosebit de grave, numite „crime de război”, care implică aplicarea jurisdicției penale universale.

54 Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, art. 15(2)

55 CG I-IV art. 3 comun

56 PA I art. 1(2)

În mod tradițional, aplicarea DIU la nivel individual a fost asigurată în mare măsură de către statele părți ale conflictului armat prin sancțiuni disciplinare și penale în conformitate cu legile și reglementările naționale. Și abia după cel de-al Doilea Război Mondial, încălcările grave ale DIU au început a fi considerate pentru prima dată drept bază pentru răspunderea penală individuală în conformitate cu dreptul internațional penal și urmărite în calitate de crime de război de către Tribunalele Militare Internaționale ad-hoc de la Nurenberg și Tokyo.

Odată cu adoptarea Statutului de la Roma din 1998, comunitatea internațională a creat o Curte Penală Internațională permanentă, cu jurisdicție asupra crimelor internaționale săvârșite de cetățeni sau pe teritoriul unui stat parte la Statut.

Se atestă o anumită similitudine între „dreptul de la Haga” și dreptul internațional al securității. Legea de la Haga ia în considerare utilizarea armelor în conflictele militare, iar dreptul internațional al securității își propune să limiteze, să controleze și să stabilească procedura de producere, stocare și distrugere a armelor.

Dreptul securității internaționale reglementează desfășurarea operațiunilor de menținere a păcii, iar DIU determină tratamentul persoanelor implicate și al celor care nu participă la conflictele armate. Problemele de securitate colectivă sunt reflectate în rezoluții și decizii ale ONU privind agresiunea, războiul de eliberare națională, autoapărarea individuală și colectivă. Comportamentul, drepturile și obligațiile părților aflate în situații de conflict armat sunt determinate de DIU.

☛ Sarcini

pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Cine a introdus în uzul didactico-științific noțiunea de drept internațional umanitar?
2. Definiți dreptul internațional public și dreptul internațional umanitar.
3. Enumerați caracteristicile Dreptului internațional umanitar.
4. Descrieți perioadele de dezvoltare ale dreptului internațional umanitar.
5. Explicați necesitatea organizării și importanța Conferințelor de pace de la Haga din 1899 și 1907.
6. Identificați și clasificați subiectele dreptului internațional umanitar.
7. Explicați raportul dintre dreptul internațional umanitar și dreptul internațional public.
8. Enumerați funcțiile dreptului internațional umanitar.
9. Identificați și clasificați izvoarele dreptului internațional umanitar.
10. Analizați particularitățile etapei contemporane de dezvoltare a dreptului internațional umanitar.
11. Evaluați activitatea Comitetului Internațional al Crucii Roșii în calitatea sa de subiect al dreptului internațional umanitar.
12. Expuneți elementele de personalitate juridică internațională pe care le posedă corporațiile transnaționale și companiile militare și de securitate privată.
13. Analizați raportul dintre normele convenționale și cutumiare de drept internațional umanitar.
14. Apreciați importanța *soft law* pentru dezvoltarea normelor dreptului internațional umanitar.
15. Argumentați necesitatea de a conferi normelor dreptului internațional umanitar statutul de *jus cogens*.
16. Descrieți părțile componente ale dreptului internațional umanitar.
17. Explicați esența principiilor de bază ale dreptului internațional umanitar.

☛ Studiu de caz

Organizația pentru Eliberarea Palestinei (PLO/OEP) este o mișcare de eliberare națională, având statutul recunoscut ca atare de Organizația Unității Africane (OUA) și Organizația Națiunilor Unite (ONU). Este unica mișcare de eliberare națională nebazată în Africa care a obținut recunoașterea oficială a statutului său juridic de la OUA și una din primele căreia i-a fost conferit statutul de observator permanent de către Adunarea Generală a ONU în baza unei Rezoluții din 1974. Începând cu 1988, reprezintă poporul palestinian la ONU sub numele de Palestina.

Aplicabilitatea DIU în conflictul cu Israelul rămâne însă a fi subiectul unor dezbateri aprinse. Poziția Israelului poate fi regăsită în practica judiciară relevantă:

Niciun guvern cu care ne aflăm în stare de conflict armat nu acceptă responsabilitatea pentru acțiunile Frontului Popular pentru Eliberarea Palestinei. Organizația respectivă nu se subordonează Guvernului Iordaniei, fiind considerată ilegală pe teritoriul acestei țări, măsurile represive împotriva lor incluzând utilizarea forței. Dacă autoritățile Iordaniei consideră Frontul Popular pentru Eliberarea Palestinei drept organizație ilegală, de ce ar trebui noi să o tratăm drept o parte, căreia să i se atribuie regulile internaționale ce creează obligații pentru entitățile legitime?

(Military Prosecutor v Omar Mahmud Kassem and Others)

La 21 iunie 1989, Departamentul Elvețian de Afaceri Externe a recepționat o scrisoare de la Observatorul Permanent al Palestinei la ONU, informând Consiliul Federal Elvețian că: „Comitetul Executiv al Organizației pentru Eliberarea Palestinei, investit cu funcțiile Guvernului Statului Palestina prin decizia Consiliului Național Palestinian, a decis la 4 mai 1989 să adere la cele patru Convenții de la Geneva din 12 august 1949 și la cele două Protocoale Adiționale la ele.“

La 13 septembrie 1989, Consiliul Federal Elvețian a informat statele părți că nu este în poziția de a decide dacă scrisoarea constituie un instrument de accedere „datorită incertitudinilor existente în comunitatea internațională privind existența sau non-existența Statului Palestina“⁵⁷.

Sarcini:

Argumentați recunoașterea statutului de subiect de drept al Organizației pentru Eliberarea Palestinei.

Explicați care sunt instrumentele juridice care obligă OEP/PLO să respecte normele dreptului internațional umanitar.

57 <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=375&ps=P>

T E M A I I

Aplicarea dreptului internațional umanitar

§ 1. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în diverse situații (*ratione situationis*); § 2. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în timp (*ratione temporis*); § 3. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în spațiu (*ratione loci*); § 4. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar față de persoane (*ratione personae*)

§ 1. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în diverse situații (*ratione situationis*)

Însuși conceptul de război a fost interpretat de oamenii de știință în moduri diferite. Raymond de Pennafort (1180—1275) a ajuns la concluzia că războiul se poate baza fie pe restituirea proprietății legale, fie pe apărarea Patriei. El a formulat patru criterii pentru evaluarea războaielor:

- a) numai puterea laică poate duce un război;
- b) scopul războiului trebuie să fie pacea;
- c) războiul nu ar trebui să fie răzbunare, persecuție, ci ar trebui să fie soluția unei probleme asupra unui drept încălcat;
- d) trebuie declarat de suveran.

Vechiul teoretician militar chinez Sun Tzu spunea: „*Cel mai bun război, este acel război care distruge planurile inamicului, îi rupe alianțele, apoi îi înfrânge armata.*“

Benedict de Spinoza a susținut că războiul este „exercițiul dreptului natural“, pe care îl au cei puternici peste cei slabi. Dimpotrivă, Immanuel Kant numește războiul un dezastru cumplit care întrerupe legea umanității.¹

Forma clasică a conflictului armat este un conflict de natură internațională care se produce între două sau mai multe state. Astăzi, dreptul internațional umanitar, care reglementează situațiile de conflict armat internațional, este codificat prin intermediul Convențiilor de la Haga din 1907, în cele patru Convenții de la Geneva din 1949 și Protocolul Adițional I.

¹ Леншин С. И. *Правовой режим вооружённых конфликтов и международное гуманитарное право*. Москва: За права военнослужащих, 2009, с. 44 din 240 с.

Articolul 2 comun al celor patru Convenții de la Geneva din 12.08.1949 stabilește:

„În afara dispozițiilor care trebuie să intre în vigoare încă din timp de pace, prezenta convenție se va aplica în caz de război declarat sau de orice alt conflict armat, declanșat între două sau mai multe dintre Înaltele Părți Contractante, chiar dacă starea de război nu e recunoscută de una din ele. Convenția se va aplica, de asemenea, în toate cazurile de ocupație totală sau parțială a teritoriului unei Înalte Părți Contractante, chiar dacă această ocupație nu întâmpină nicio rezistență militară”²

În acest sens, textul Protocolului Adițional I din 08.06.1977 prevede:

„În situațiile avute în vedere în paragraful precedent sunt cuprinse conflictele armate în care popoarele luptă împotriva dominației coloniale și ocupației străine și împotriva regimurilor rasiste, în exercitarea drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele, consacrat în Carta Națiunilor Unite și în Declarația referitoare la principiile de drept internațional privind relațiile amicale și cooperarea între state în conformitate cu Carta Națiunilor Unite.”³

De asemenea prezintă un interes aparte prevederea Protocolului Adițional I, care stabilește:

„Autoritatea reprezentând un popor angajat într-un conflict armat împotriva unei înalte părți contractante, cu caracterul menționat în art. 1 paragraful 4, poate să se angajeze să aplice Convențiile și prezentul Protocol cu privire la acest conflict, adresând o declarație unilaterală depozitarului. După primirea ei de către depozitar, această declarație va genera, în legătură cu acest conflict, următoarele efecte:

- a) Convențiile și prezentul Protocol intră în vigoare imediat pentru numita autoritate în calitatea sa de parte la conflict;
- b) numita autoritate exercită aceleași drepturi și se achită de aceleași obligații ca o înaltă parte contractantă la Convenții și la prezentul Protocol;
- c) Convențiile și prezentul Protocol leagă în mod egal toate părțile la conflict.”⁴

Un exemplu relevant în acest sens și unic la momentul redactării respectivei lucrări este Frontul Polisario, FRELISARIO sau POLISARIO, din abrevierea spaniolă a Frente Popular de Liberare de Saguía el Hamra y Río de Oro (Frontul Popular pentru Eliberarea Saguia el-Hamra și Río de Oro) este structura reprezentativă a mișcării de eliberare care urmărește să elimine prezența marocană în Sahara de Vest.

Organizația Națiunilor Unite consideră că Frontul Polisario este reprezentantul legitim al poporului sahrau și susține că sahrașii au dreptul la autodeterminare.⁵ Cu toate acestea, această structură nu devine subiect al dreptului internațional public și statutul juridic al conflictului nu se modifică.

2 Convenția IV a de la Geneva din 12.08.1949, art. 2.

3 PA I art. 1(4)

4 PA I art. 96(3)

5 United Nations General Assembly Resolution 34/37: Question of Western Sahara. Adopted on 21 November 1979.

Un conflict armat internațional este o luptă armată între două sau mai multe părți care au personalitate juridică internațională:

- a) state suverane;
- b) mișcarea de eliberare națională și metropola;
- c) forțele multinaționale sau contingentul ONU și alte state beligerante.

Mandatul și legitimitatea misiunii încredințate forțelor multinaționale este o chestiune de *jus ad bellum* și de dreptul internațional public dar, strict vorbind, ele nu contează atunci când este vorba despre aplicabilitatea DIU la operațiunile multinaționale.

Prin urmare, dacă contingentele unei forțe multinaționale rămân sub comanda lor națională, ele continuă să fie legate de obligațiile internaționale ale statului lor. Acționând sub comanda directă a Organizației Națiunilor Unite, trebuie să se conformeze în plus normelor DIU în virtutea dispozițiilor Buletinului secretarului general al ONU „Respectarea dreptului umanitar internațional de către forțele ONU”.⁶

Potrivit CICR, în ambele cazuri, conflictul în care sunt implicate astfel de contingente ar trebui să fie considerat de natură internațională în caz de ostilități între forțele multinaționale și unul sau mai multe alte state și de natură noninternațională, dacă operațiunile militare se desfășoară exclusiv împotriva grupurilor armate organizate.

Intenția ostilă rămâne condiția prealabilă implicită pentru existența unui conflict armat internațional. Acest lucru înseamnă că aplicabilitatea dreptului internațional umanitar nu poate fi cauzată doar de provocarea eronată sau accidentală a vătămării sau violenței din partea persoanelor care acționează fără aprobarea sau acordul tacit al statului pe care îl reprezintă. Acțiuni de acest tip pot avea consecințe legale în ceea ce privește responsabilitatea statelor, de exemplu obligația acestuia de a plăti reparațiile, dar nu sunt un conflict armat, deoarece nu există o intenție ostilă.

Cu toate acestea, dacă există o astfel de intenție, chiar și incidente minore de violență armată — cum ar fi incidente de frontieră separate, capturarea unui singur prizonier, rănirea unei persoane sau uciderea unei persoane — pot fi suficiente pentru a aplica dreptul internațional umanitar în conflictele armate internaționale.⁷

În două cazuri, se poate afirma despre existența conflictului armat internațional și în absența operațiunilor militare evidente. În primul rând, aplicabilitatea dreptului internațional umanitar se poate datora unei declarații formale de război. În al doilea rând, dreptul internațional umanitar începe să fie aplicat automat dacă teritoriul unui stat este ocupat integral sau parțial de către un alt stat fără acordul explicit al acestuia, chiar și atunci când o astfel de ocupație nu întâmpină rezistență armată.⁸

6 Бюллетень Генерального секретаря Организации Объединенных Наций «Соблюдение силами Организации Объединенных Наций норм международного гуманитарного права», ST/SGB/1993/13, 6 августа 1999 г.

7 ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadić a/k/a „Dule,” Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Appeals Chamber, 2 October 1995, Case No. IT-94-1-AR72, para 70.

8 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2016, с. 68

Expunându-se asupra elementelor definitorii ale conflictelor armate contemporane, majoritatea covârșitoarea a specialiștilor în domeniul dreptului internațional umanitar aplică un set de termeni distincți, precum: conflicte „postmoderne”,⁹ „destructurate”,¹⁰ „aggravate”,¹¹ „declanșate cu scopul de eliberare națională”¹² sau „etnice”.¹³

Toate aceste determinative nu permit elaborarea unei definiții unanim acceptabile cu privire la conflictele armate contemporane, ci doar descriu unele aspecte, constatând dificultatea ascendentă a procesului de calificare juridică a acestora. Dificultatea determinării unei definiții unanim acceptabile pentru conflictele armate contemporane este catalizată și de utilizarea la scară largă a termenului „război” în cadrul diferitor sintagme, de genul „război economic”,¹⁴ „război sfânt” sau „război just”.¹⁵

Cu toate că există un număr impunător de caracteristici ale conflictelor armate contemporane putem constata două elemente comune: diversitatea și noutatea acestora. A fost depășită acea perioadă când quasi-totalitatea conflictelor militare de pe mapamond puteau fi lesne încadrate în cele două categorii unanim acceptabile: conflictul armat internațional și război civil. În cadrul primei situații are loc o confruntare dintre cetățenii a două sau mai multe state, pe când în cazul celei din urmă categorii, lupta se desfășoară între cetățenii aceluiași stat.

În opinia autorului N.V. Ostrouhov, conflictul se desfășoară în cadrul unor limite: temporale, spațiale și ale sistemului de referință. Limitele spațiale sunt materializate prin teritoriul părților implicate în conflict. Cele temporale își au sorgintea de la declararea conflictului sau realizarea primelor operațiuni militare adverse și până la încheierea sau instaurarea definitivă a păcii. În ceea ce vizează limitele sistemului de referință, acestea urmează a fi determinate de natura subiecților care participă în cadrul conflictului și de normele juridice aplicabile acestuia.¹⁶

Un interes aparte îl reprezintă determinarea noțiunii de conflict armat în sensul Statutului Curții Penale Internaționale. Acesta determină ca fiind infracțiuni unele acțiuni comise pe timp de conflict armat noninternațional. Sunt calificate drept fapte infracționale încălcarea gravă a prevederilor articolului 3 comun săvârșite pe timp de conflict armat fără caracter internațional și astfel, normele Statutului CPI: „nu sunt aplicabile situațiilor de tensiuni și dezordini interne...”

9 Gray Chris Hables, *Postmodern War: The new politics of Conflict*. London: Routledge, 1997. 468 p.

10 Ghebali Victor-Yves *Les guerres civiles de la post-bipolarité: nouveaux acteurs et nouveaux objectifs*. In: *Relations Internationales*, nr. 105, printemps, 2001, p. 38.

11 Dufour Jean-Louis. *Un siècle belliqueux: Périodisation, comparaisons*. En: *Espaces Temps*. 1999, nr. 71-72-73, p. 33.

12 Thuail Francois. *Les conflits identitaire*. Paris: Ellipses, 1995, p. 42.

13 Ghebali Victor-Yves. Op. cit. p. 42.

14 Derriennic Jean-Pierre. *Les guerres civiles*. Paris: Presses de Sciences Po, 2001, p. 71.

15 Cardini Franco. *La culture de la guerre: X-XVIII siècle*. Paris: Gallimard, 1992, p. 333.

16 Остроухов Н.В. *О содержании понятий «конфликт», «вооруженный конфликт»*. В: *Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск*. СПб: Россия-Нева, 2008, с. 131.

De asemenea este calificată drept infracțiune internațională o categorie destul de vastă de acțiuni prin următoarea stipulare:

„alte încălcări grave ale legilor și obiceiurilor războiului aplicabile în timp de conflict armat noninternațional în limitele determinate de dreptul internațional umanitar.”¹⁷

Aceste norme codificate servesc drept bază formală a incriminării încălcărilor dreptului internațional umanitar și contribuie efectiv la creșterea calității procesului de aplicare a acestora în timp de conflict armat.

Un aport consistent la elucidarea noțiunii de conflict armat, în sensul aplicării normelor de drept internațional umanitar, a fost creat de practica tribunalelor internaționale ad-hoc, care au fost primele instanțe solicitate să se pronunțe asupra criteriului aplicativ al normelor vizate, în general, și a exigențelor situaționale ale aplicabilității acestora, în special.

În cazul Tadić, Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie a evidențiat elementele principale ale noțiunii de conflict armat drept segment de aplicare a dreptului internațional umanitar stabilind:

„conflictul armat există în situația când este utilizată forța militară în relațiile interstatale sau se produce o violență armată de lungă durată între astfel de grupuri pe teritoriul statului. Dreptul internațional umanitar se aplică pe parcursul desfășurării conflictului și acționează până la finalizarea definitivă a operațiunilor militare și încheierea păcii sau, în cazul unui conflict armat intern, până la soluționarea pașnică a conflictului. Până la acest moment dreptul internațional umanitar se aplică pe întreg teritoriul statelor implicate, iar în caz de conflict armat intern, pe întreg teritoriul părții implicate, indiferent de faptul dacă acest teritoriu este sau nu afectat direct de operațiunile militare.”¹⁸

Atâta timp cât în textul hotărârii sunt evidențiate unele restricții sau condiții ale aplicării dreptului internațional umanitar s-ar putea concluziona pricipit că prin intermediul acesteia ar putea fi limitată sfera de aplicare a articolului 3 comun ce stabilește pragul minim de aplicabilitate a normelor de drept internațional umanitar la nivel convențional. Cu toate acestea, în urma unui studiu minuțios, se poate constata faptul că prezenta hotărâre a Tribunalului nu a pretins și nici nu a realizat o limitare a sferei de aplicare a normelor vizate.

Cazului Tadić i s-a acordat o atenție special, deoarece abordează probleme complexe de drept internațional umanitar, precum: aplicarea principiului distincției, acordarea unui tratament uman persoanelor *hors de combat*, utilizarea armelor în conflictele armate fără caracter internațional, modalități de gestionare a operațiunilor militare, problema atacurilor îndreptate împotriva civililor și obiectivelor cu caracter civil.

17 Statutul Curții Penale Internaționale din 17.07.1998, art. 20.

18 ICTY, Prosecutor v. Tadić, Appeal on Jurisdiction, Case IT-94-I-AR72(oct.2, 1995), 35 I.L.M. 32, 54, par. 70 (1996) [on-line] <http://www.un.org/icty/Tadić/trialc2/jugement/index.htm>.

Prin decizia dată de Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie în cazul Tadić, prin interpretare s-a considerat că principiul distincției se aplică în general obiectivelor civile în situațiile de conflict armat fără caracter internațional, cu precizarea că protecția acordată obiectivelor civile se pierde atunci când acestea devin obiective militare legitime.

Potrivit definiției conflictului armat, pe care Camera de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie a formulat-o în speța Tadić, conflictul armat se atestă numai dacă un grup armat exercită controlul asupra unei părți a teritoriului unui stat, iar ostilitățile interne sunt calificate „conflicte armate“ doar dacă violența armată este „prelungită“. Definiția dată de Camera de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie, în cazul Tadić, nu contravine prevederilor art. 3 comun Convențiilor de la Geneva din 1949.

În opinia tribunalului, definiția citată nu solicită ca grupurile armate să exercite controlul asupra teritoriului unui stat, ci doar menționează circumstanțele în care dreptul internațional umanitar se aplică pe acel teritoriu care nu se mai află sub controlul statului.

Condiția existenței unei violențe armate prelungite nu restricționează aplicarea dreptului internațional umanitar. Este de precizat că s-a avut în vedere excluderea scopului aplicării dreptului internațional umanitar a „actelor de violență izolate și sporadice“.

Jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda stabilește faptul că violențele armate, chiar și cele de scurtă durată, de câteva luni de exemplu, îndeplinesc condiția existenței unei „violențe armate prelungite“.

Pentru adoptarea unei decizii, în cazul Tadić, Camera de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie a apreciat următoarele:

1. Conflictele din fosta Republică Federativă a Iugoslaviei au caracter mixt, prin urmare nu mai este necesară distincția clară între conflicte armate cu caracter internațional sau fără caracter internațional, atunci când o parte la un conflict armat fără caracter internațional poate fi considerată de facto ca agent acționând în numele unui stat;
2. Conceptul „crime de război“ se aplică în mod egal și conflictelor armate fără caracter internațional;
3. Necesitatea adaptării definiției „persoanelor protejate“ prin substituirea factorului naționalității cu factorul protecției efective.

Cea mai impunătoare parte a conflictelor armate contemporane posedă un caracter noninternațional, ceea ce generează fobie, suferințe și anxietate în rândul persoanelor civile afectate direct de acestea. În timpul conflictelor armate cu caracter noninternațional tot mai frecvent au loc atacuri intenționate asupra persoanelor și obiectivelor civile.

De asemenea pot fi constatate astfel de fenomene negative, ca: tâlhăria și huliganismul, distrugerea bunurilor proprietate privată a persoanelor civile, strămutarea

sau deplasarea forțată a populației, utilizarea populației civile la crearea „scuturilor vii”, distrugerea infrastructurii care este necesară pentru supraviețuirea persoanelor civile, violuri și alte forme de agresiune sexuală, tortură, atacuri fără respectarea principiului distincției și alte forme de violență. Acest șir de probleme este provocat atât de lipsa unor reglementări juridice clare, cât și de nerespectarea normelor de drept internațional umanitar existente.

Întâi de toate, majoritatea covârșitoare a conflictelor armate contemporane au un caracter asimetric materializat: fie prin caracterul nestatal al părților implicate, fie prin modul de acțiune al acestora în cadrul operațiunilor militare. Drept rezultat, formațiunile nestatale implicate în cadrul conflictelor armate contemporane nu se simt legate sau obligate prin intermediul Convențiilor de la Geneva, pe când statele sunt obligate să le respecte datorită caracterului cutumiar al acestora, stabilit în urma ratificării documentelor de drept internațional umanitar de către quasi-totalitatea statelor din lume.

Michel Veuthey, preciza în lucrarea sa elaborată anterior adoptării Protocolelor Adiționale la Convențiile de la Geneva că pentru a impune partea nestatală (non etatică) la conflict să respecte prevederile dreptului internațional umanitar în baza unui interes mutual, ar urma ca:

„partea etatică să asigure persoanelor reținute din rândul acesteia un tratament echivalent celui de prizonier de război, ceea ce ar echivala în drepturi pe aceștia cu combatanții”,¹⁹

iar acest principiu al interesului mutual ar putea fi aplicat tuturor conflictelor armate.

Această abordare rămâne a fi doar una strict teoretică atâta timp cât interesele meschine ale părților implicate în cadrul unui conflict asimetric nu pot fi supuse rigorilor eticii, moralei sau altor criterii incompatibile cu realitățile cotidianului caracteristic acestui gen de conflicte.

Un șir de dificultăți sunt provocate de lipsa criteriilor univoce ale aplicabilității normelor codificate și de problematica calificării unor situații ca fiind sau nu conflicte armate noninternaționale. De exemplu, poate sau nu fi recunoscută o grupare de persoane înarmate care a făcut uz de violență drept parte la un conflict armat noninternațional? Pe lângă criteriul intensității violențelor, care nu dispune de o scară concretă de determinare, fiind unul extrem de volatil din punct de vedere al interpretării juridice, mai urmează să fie luat în calcul caracterul structural al grupărilor neguvernamentale implicate.

În cazul când structura organizațională a grupării militare este una mai puțin stabilă, cu o ierarhie nedeterminată strictamente, care nu dispune de un control efectiv și eficient asupra membrilor și subdiviziunilor sale, atunci statutul de parte la conflict rămâne a fi unul extrem de dubios. Judecând după raționamentele reflectate anterior,

19 Veuthey M., *Guerilla et le droit humanitaire*. Geneve: Institut Henry Dunant, 1976, p. 340.

putem constata că pentru o calificare juridică corectă se impune o apreciere obiectivă a tuturor condițiilor și factorilor care ar permite să calificăm o grupare sau alta drept parte la conflict, cu precădere prin prisma „războiului contra terorismului“, situație ce evidențiază în fond un șir întreg de lacune ale procesului de calificare a faptelor reale și aplicarea normelor de drept internațional umanitar asupra acestora.

Marea majoritate a conflictelor armate moderne nu se produce între state, ci între state și grupuri armate organizate sau între astfel de grupuri și posedă un caracter non-internațional. Dispozițiile dreptului convențional care reglementează conflictele armate noninternaționale sunt cuprinse, în primul rând, de articolul 3 comun și în Protocolul Adițional II. O serie de tratate care reglementează, interzic sau restricționează utilizarea anumitor tipuri de arme se aplică și conflictelor armate noninternaționale.

De asemenea, din cauza numărului relativ mic de norme convențional aplicabile în domeniul dreptului internațional umanitar, normele cutumiare dețin o importanță deosebită pentru reglementarea conflictelor armate noninternaționale. Prevederile normative actuale disting între conflictele armate noninternaționale, în sensul articolului 3 comun, și conflictele armate noninternaționale care sunt în concordanță cu definiția dată la articolul 1 din Protocolul Adițional II.

Un conflict armat cu caracter noninternațional este o confruntare armată care are loc pe teritoriul unui stat între guvern, pe de o parte, și grupuri armate rebele, pe de altă parte. Forțele guvernamentale participă la confruntarea dintre părțile în război, pe de o parte, iar pe de altă parte, pot fi rebeli, revoluționari, separatiști, insurgenți, luptători pentru libertate și chiar teroriști. Scopul luptei lor este dorința de a acapara puterea, de a obține o autonomie mai mare în interiorul statului sau de a lupta pentru separarea și crearea propriului stat independent.

Există diferite **tipuri de conflicte armate cu caracter noninternațional**, în funcție de gradul de intensitate al acestora:

- 1) conflicte armate care intră în sfera de aplicare a PA II și art. 3 comun;
- 2) conflictele armate care intră în sfera de aplicare a articolului 3 comun.

Primele includ conflictele care apar pe teritoriul unui stat între forțele sale armate și forțele armate organizate antiguvernamentale sau alte grupuri armate, care, sub o comandă responsabilă, exercită un astfel de control asupra unei părți a teritoriului statului care își permite întreținerea operațiunilor militare continue și coordonate și respectarea prevederilor PA II.

Normele dreptului internațional umanitar aplicabile în timpul unui conflict armat noninternațional sunt:

1. Articolul 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva din 12.08.1949.

În timpul negocierilor anterioare adoptării Convențiilor de la Geneva din 1949, a fost făcută o propunere de extindere a aplicabilității complete a Convențiilor la conflictele armate noninternaționale.²⁰ Cu toate acestea, în scurt timp a devenit clar că statele

20 Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949, Vol. II-B, pp. 120-129 and 325-339. ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2nd ed., 2016, op. cit. paragraf 64, art. 3

ar putea fi de acord să aplice toate cele patru Convenții la conflictele armate noninternaționale doar printr-o definiție foarte limitativă a conflictului armat noninternațional, care este puțin probabil să satisfacă rigorile realității.²¹ Drept urmare, aplicabilitatea DIU la conflictele armate noninternaționale ar putea rămâne excepție și nu regulă.

În cele din urmă, s-a decis să se limiteze dispozițiile aplicabile în timpul conflictelor armate noninternaționale, adică doar tipurile de conflicte armate noninternaționale cărora ar trebui să li se aplice normele dreptului internațional umanitar.²² Prin urmare, articolul 3 comun definește pur și simplu o serie de îndatoriri de bază și interdicții, oferind o protecție minimă tuturor persoanelor care nu mai participă activ la ostilități. Această „convenție în miniatură” trebuie aplicată „cel puțin” de fiecare parte beligerantă în orice conflict armat noninternațional.

Articolul 3 comun stabilește:

„În caz de conflict armat neprezentând un caracter internațional și survenit pe teritoriul uneia dintre Înaltele Părți Contractante, fiecare dintre Părțile în conflict va trebui să aplice cel puțin următoarele dispoziții:

1. Persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauză de boală, rănire, detențiune sau din orice altă cauză vor fi, în toate împrejurările, tratate cu condescendență, fără nicio deosebire cu caracter discriminatoriu bazat pe rasă, culoare, religie, credință, sex, naștere, avere sau orice alt criteriu.

În acest scop, sunt și rămân prohibitive, oricând și oriunde, cu privire la persoanele menționate mai sus:

- a) atingerile aduse vieții și integrității corporale, mai ales omorul sub toate formele, mutilările, cruzimile, torturile și chinurile;
 - b) luarea de ostatici;
 - c) atingerile aduse demnității persoanelor, mai ales tratamente umilitoare și degradante;
 - d) condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, dată de un tribunal constituit în mod regulat, însoțită de garanții judiciare recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate.
2. Răniții și bolnavii vor fi ridicați și îngrijiți. Un organism umanitar imparțial, așa cum este Comitetul Internațional de Cruce Roșie, va putea să ofere serviciile sale Părților în conflict. Părțile în conflict se vor strădui, pe de altă parte, să dispună intrarea în vigoare, prin acorduri speciale, a tuturor sau a unei părți din celelalte dispoziții ale prezentei convenții. Aplicarea dispozițiilor care preced nu va produce efect asupra statutului juridic al Părților în conflict.²³

Importanța acestui articol este determinată de faptul că există o listă de reguli care, după cum a declarat Curtea Internațională de Justiție în decizia sa din 27 iunie 1986 privind disputa dintre Nicaragua și Statele Unite, reprezintă o expresie a prin-

21 Final Record, op. cit. paragraf 95, pp. 120-129. ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2nd ed., 2016, op. cit. paragraf 64, art. 3

22 ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2nd ed., 2016, op. cit. paragraf 64, Art. 3

23 CG I-IV, art. 3 comun.

cipiilor umanității. Articolul 3 este obligatoriu nu numai ca normă a dreptului internațional al tratatelor, ci și ca expresie suverană a principiilor generale ale dreptului. Aceasta este cu siguranță o *lege obligatorie, jus cogens*. În același timp, conținutul normativ al articolului 3 este limitat, deoarece conține doar câteva reguli referitoare la protecția oamenilor împotriva consecințelor imediate ale ostilităților.

Într-un conflict armat noninternațional, în sensul articolului 3 comun, nu este obligatoriu să participe Guvernul. Acesta poate apărea exclusiv între grupuri armate organizate — un scenariu care este relevant în special în statele cu o guvernare deficitară, cum ar fi așa-numitele „state eșuate”. Pentru ca un grup armat nestatal să fie considerat „parte” la conflict, articolul 3 nu impune recunoașterea stării de război de către partea adversă, nici prezența sprijinului popular larg și nici controlul asupra teritoriului.

Cu toate acestea, conceptul de „parte la un conflict armat” implică un nivel minim de organizare, fără de care operațiunile militare și respectarea DIU nu sunt posibile, iar pentru a fi calificat drept „conflict armat”, confruntările de acest gen trebuie întotdeauna raportate la gradul de violență, care trebuie să atingă un anumit prag de intensitate.

2. Protocolul adițional II la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, adoptat la 8 iunie 1977. Protocolul constă din 28 de articole și dezvoltă dispozițiile articolului 3 comun, extinde protecția umanitară în timpul războaielor civile. Cu toate acestea, articolul 3 rămâne aplicabil în totalitate părților la Convențiile de la Geneva și este obligatoriu, în special pentru statele care nu au ratificat Protocolul II. Pentru prima dată în istoria dreptului privind conflictele interne, Protocolul II codifică interdicția de a ataca civili și utilizarea forței împotriva persoanelor civile.

Protocolului Adițional II prevede:

„Prezentul Protocol, care dezvoltă și completează art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 fără a modifica condițiile sale de aplicare actuale, se va aplica la toate conflictele armate care nu cad sub incidența art. 1 al Protocolului adițional al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I) și care se desfășoară pe teritoriul unei înalte părți contractante între forțele sale armate și forțe armate disidente sau grupuri înarmate organizate, care sub conducerea unui comandament responsabil exercită un asemenea control asupra unei părți a teritoriului său, astfel încât să-i permită să desfășoare operațiuni militare susținute și coordonate și să aplice prezentul Protocol.”²⁴

Elementele definitorii ale insurgenților în sensul aplicabilității Protocolului Adițional II:

- a) sunt o structură militară organizată;
- b) acționează sub conducerea unei persoane sau a unui grup de persoane responsabile;
- c) mențin controlul efectiv (administrativ) asupra unei părți din teritoriul statului;
- d) sunt capabili să aplice normele dreptului internațional umanitar.

Condițiile de aplicabilitate a normelor stabilite de articolul 3 comun sunt mai puțin rigide decât condițiile de aplicabilitate a normelor Protocolului Adițional II. Astfel, dacă articolul 3 comun este aplicabil pentru toate situațiile asupra cărora este aplicabil Protocolul Adițional II, aceasta nu înseamnă că normele stabilite în textul Protocolului Adițional II sunt aplicabile asupra tuturor situațiilor care cad sub incidența articolului 3 comun.

3. Dreptul cutumiar. Împreună cu legea privind tratatele internaționale (scrise) (Convențiile de la Geneva, Protocelele Adiționale, etc.), există reguli cutumiare ne scrise care limitează violența în conflictele interne. Conținutul articolului 3 comun trebuie contemplat drept parte a dreptului cutumiar. O serie de drepturi umanitare pot fi distinse pentru domeniile care nu fac obiectul articolului 3 și sunt acoperite parțial doar de dispozițiile specifice din Protocolul II. În primul rând, acestea includ principii care limitează alegerea mijloacelor și metodelor de ducere a războiului. Cu toate acestea, așa cum se întâmplă cel mai adesea în dreptul cutumiar, nu este ușor să documentăm aplicarea acestor principii, deoarece aici este necesar să se țină cont și să studieze cu atenție acțiunile părților în conflict.

4. Acorduri speciale între forțele guvernamentale aflate în conflict și insurgenți (rebeli). Articolul 3 comun solicită părților într-un conflict armat noninternațional să încheie acorduri speciale pentru a aplica integral sau parțial într-un „război civil” dispozițiile aplicabile conflictelor armate internaționale. Un astfel de exemplu de acord este consimțământul expres sau implicit asupra faptului că persoanele care participă la ostilități vor fi tratate în conformitate cu prevederile Convenției III-a de la Geneva.

Cu toate acestea, principala condiție pentru aplicarea și respectarea legilor și obiceiurilor de ducere a războiului în conflictele armate fără caracter internațional este acceptarea acestora pentru a fi respectate de către părțile în conflict. Intenția de a respecta dreptul internațional umanitar trebuie să fie exprimată în mod clar atât de autoritățile statului existente, cât și de conducerea populației rebele, adică a insurgenților. Există o dificultate în faptul că dreptul internațional are caracter obligatoriu doar pentru subiecții săi, care sunt în principal state.

Prin urmare, grupurile de rezistență pot avea statut juridic internațional (cu drepturi și obligații), în conformitate cu dreptul internațional, doar numai dacă sunt recunoscute ca atare de către alte state, de comunitatea mondială. În același timp, dreptul internațional umanitar impune insurgenților obligația de a respecta, cel puțin, drepturile fundamentale ale omului. Impunerea de către comunitatea mondială a obligației de a respecta drepturi separate, inalienabile (la viață, onoare, demnitate, sănătate) nu presupune în niciun fel faptul că insurgenții sunt recunoscuți ca subiect legitim al dreptului internațional sau că existența lor este legală. Prin urmare, articolul 3 comun prevede clar că aplicarea dispozițiilor sale nu afectează statutul juridic al părților în conflict.²⁵

25 Леншин С.И. *Правовой режим вооружённых конфликтов и международное гуманитарное право*. Москва: За права военнослужащих, 2009, с.58

Confruntările armate între părți care nu sunt nici state, nici mișcări de eliberare națională nu pot fi considerate conflicte armate internaționale, ci sunt conflicte armate noninternaționale sau alte situații de violență.²⁶

Intervenția tot mai consistentă a forțelor armate regulate a statelor străine pe teritoriul țărilor unde se produceau aceste conflicte militare, mai ales în perioada luptei anticoloniale sau în perioada destrămării unui imperiu, a generat noțiunea de „internaționalizare“ a conflictului armat noninternațional. Acest gen de conflicte devine majoritar pe parcursul anilor '90.²⁷

O problemă aparte, în opinia autorilor E. Ampleeva și M. Ogorodnikov, este reprezentată de faptul că practica internațională atestă situații când statele terțe se implică în cadrul conflictelor armate cu caracter noninternațional de partea guvernului legal pentru a-l ajuta să reinstaureze și să asigure ordinea legală, la inițiativa sau invitația acestuia. Astfel de intervenții se consideră a fi legale din punct de vedere al dreptului internațional și nu contravin principiului suveranității statelor.

Precedentele ce au avut loc pe parcursul secolului al XX-lea: intervenția forțelor armate ale URSS în Ungaria (1956), în Cehoslovacia (1968) și Afganistan (1979), asistența militară a SUA în Republica Dominicană (1965) și în Grenada (1983) s-au dovedit a fi destul de tendențioase, creând o platformă propice pentru diferite abuzuri din partea forțelor armate implicate, care profită în unele cazuri de așa numitele invitații ale puterii legale pentru a-și realiza propriile interese strategice.²⁸

Conflictele armate contemporane pun în discuție o serie de aspecte legate de aplicarea dreptului internațional umanitar. Un conflict armat contemporan este războiul global împotriva terorismului, un conflict între un stat și o organizație transnațională. În momentul redactării Convențiilor de la Geneva din 1949, în special a articolului 3 comun acestor Convenții, nu a fost luată în considerare eventualitatea existenței unui conflict dintre un stat și o organizație transnațională, prin urmare articolul 3 prevede clar faptul că dispozițiile acestuia se aplică acelor cazuri de conflicte armate fără caracter internațional și care au loc pe teritoriul unuia dintre Înaltele Părți Contractante.

O situație extrem de dificilă din punct de vedere al calificării juridice este generată de conflictele armate noninternaționale cu caracter transnațional, fenomen cu care știința dreptului internațional umanitar se confruntă de ceva timp. Problema constă în faptul că în cadrul unui conflict armat noninternațional pe de o parte este implicat statul sau un grup de state, iar cealaltă parte la conflict este reprezentată de o organizație cu caracter transnațional, adică își are reprezentanțele sau „celulele“ în mai multe țări ale lumii. Un exemplu considerat deja clasic în acest sens îl constituie conflictul dintre Statele Unite ale Americii și gruparea teroristă Al-Qaida.

26 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2016, с. 66

27 Геррман И., Пальмьери Д. *Новые конфликты: архаичная современность*. В: МЖКК. Сборник статей. 2003, с. 26.

28 Амплеева Е.Е., Огородников М.С. *Некоторые актуальные вопросы реализации норм международного гуманитарного права*. В: Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск. СПб: Россия-Нева, 2008, с. 25.

O astfel de situație are drept rezultat dificultatea stabilirii statutului juridic al teroriștilor, fiind cunoscut faptul că Statele Unite ale Americii nu acordă statutul de combatant persoanelor care au comis acte de terorism, acestea fiind calificate drept „unlawful combatants” (combatanți ilegali). Nerecunoașterea și neacordarea statutului de combatanți persoanelor care au comis acte de terorism determină amânarea recunoașterii caracterului de conflict armat, chiar în situațiile în care atacurile, actele de agresiune au fost inițiate din exteriorul teritoriului unui stat.

Transformarea conflictelor armate noninternaționale în conflicte armate internaționale. Marea majoritate a conflictelor armate contemporane este reprezentată de conflictele armate noninternaționale care evoluează și se pot transforma pe parcursul derulării lor în conflicte armate internaționale și viceversa sau se pot transforma, mai nou, în conflicte armate asimetrice sau destructurate, ceea ce generează o multitudine de probleme de natură juridică în ceea ce privește aplicabilitatea normelor de drept internațional umanitar asupra acestor situații. Urmează să evidențiem faptul că în cazul în care pe durata unui conflict armat noninternațional se implică un alt stat sau grup de state de partea guvernului legal, acesta își păstrează statutul de conflict armat noninternațional.

Situația este una absolut inversă în cazul în care un stat terț sau un grup de state se implică pentru a susține grupul sau organizația militară neguvernamentală, fapt ce conferă un caracter internațional acestui conflict. În urma evoluției evenimentelor în cadrul unui asemenea conflict acesta se poate transforma din unul noninternațional în unul internațional. Aceste transformări cardinale de situație provoacă o serie de dificultăți de natură juridică în ceea ce privește variabila temporală a aplicabilității unui sau altui set de norme aplicabile acestor conflicte armate.

Deci, în diferite etape, conflictele contemporane au fie cu caracter internațional, fie nu posedă acest caracter. Atunci când un stat intervine în numele unui guvern legitim în vederea acordării de asistență pentru reprimarea unei insurgențe, conflictul armat este unul fără caracter internațional. Atunci când un stat intervine în numele unei mișcări rebele împotriva unui guvern legitim, o asemenea intervenție are drept efect internaționalizarea conflictului armat, de exemplu conflictul din Afghanistan.

Este de menționat opinia teoretică majoritară²⁹ conform căreia toate părțile implicate urmează să respecte și să aplice garanțiile minime instituite prin normele cutumiare de drept internațional umanitar, indiferent de motivele declanșării conflictului și de scopurile urmărite prin participarea activă în cadrul acestuia. Argumentele în favoarea nerespectării normelor de drept internațional umanitar în timp de conflict armat noninternațional enunțate anterior sunt de natură subiectivă și nu conțin valoare juridică, neavând capacitatea de a absolve de pedeapsă penală persoanele ce se vor dovedi a fi vinovate de încălcarea acestor norme.

29 Хенкертс Жан-Мари, Досвальд-Бек Луиза, *Обычное международное гуманитарное право. Нормы*, Москва: Радуга, 2005, 818с.

Orice conflict definit drept conflict armat noninternațional se poate internaționaliza urmând unul dintre următoarele scenarii:

- a) intervenția militară oficială a unui sau mai multor state de partea insurgenților. Intervenția oficială a unui oarecare număr de state de partea guvernului legal nu schimbă statutul juridic al conflictului.
- b) statutul juridic al insurgenților se modifică în urma recunoașterii acestora de către alte state și/sau de către Organizația Națiunilor Unite drept mișcare de eliberare națională a unui popor care luptă pentru eliberare de sub jug rasial, colonial sau discriminatoriu.
- c) cazul intervenției ONU în cadrul operațiunilor de menținere a păcii (*peacebuilding*) atunci când ne aflăm în prezența unor confruntări de înaltă intensitate, pe de o parte a unor forțe armate sub mandate ONU, iar pe de altă parte, de una sau mai multe părți beligerante nestatale.

Prezentul Protocol nu se va aplica situațiilor de tensiune internă și tulburărilor interne, cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice și izolate de violență și alte acte similare, care nu sunt prin definiție conflicte armate.³⁰

Tulburări interne determină situația în care, în absența conflictului armat, confruntarea armată a forțelor ilegale de către forțele guvernamentale, în care statul folosește forța militară pentru a menține sau restabili legea și ordinea într-o anumită zonă.

Tensiunea internă este o situație în care, în lipsa tulburărilor interne, statul recurge la utilizarea proactivă a forței pentru a menține calmul (pacea) și statul de drept.³¹

Este important de menționat că, din punct de vedere al conceptului juridic, categoriile de conflicte armate internaționale și noninternaționale sunt absolut complementare, în sensul că acestea acoperă toate situațiile posibile care implică aplicarea normelor dreptului internațional umanitar. Din punct de vedere legal, nu există niciun alt tip de conflict armat. Acest lucru nu împiedică coexistența celor două tipuri de conflicte armate, iar situațiile se metamorfozează, transformându-se dintr-un tip de conflict armat în altul.³²

§ 2. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în timp (*ratione temporis*)

Aplicabilitatea normelor dreptului internațional în timp care guvernează conflictul armat internațional începe cu declarația de război sau, în lipsa unei astfel de declarații, cu utilizarea efectivă a forței armate care exprimă o intenție ostilă. Invazia unui stat pe teritoriul altui stat pentru a-l ocupa în totalitate sau doar o parte din

30 PA I, art. 1 (2)

31 Леншин С.И. *Правовой режим вооружённых конфликтов и международное гуманитарное право*. Москва: За права военнослужащих, 2009, с.59

32 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2016, с. 65

teritoriul acestuia, chiar dacă o astfel de invazie nu întâmpină rezistență militară, generează aplicarea DIU.

În timp de pace între state există o vastă rețea de relații, stabilite pe cale bilaterala, regională sau internațională, guvernate de dreptul internațional public. Începerea războiului întrerupe aceste relații, în special pe cele bilaterale, instituind în locul stării de pace starea de beligeranță, guvernată de dreptul internațional umanitar.

Momentul exact când se produce trecerea de la starea de pace la starea de beligeranță prezintă o importanță deosebită, deoarece de atunci încep să se producă anumite efecte, atât în ceea ce privește părțile beligerante, cât și statele care nu participă efectiv la acel conflict. Există, în acest sens, o regulă străveche, cunoscută încă din antichitate, conform căreia *juris temporis*, acest act este marcat printr-un act de avertizare publică a adversarului înainte de a declanșa împotriva lui un război.

În Roma și Grecia antice, avertizarea adversarului era însoțită de oficierea unor acte solemne, după un ritual cu semnificații religioase. Înainte de a porni ostilitățile împotriva unui stat, romanii trimiteau pe *pater patratus*, șeful fețialilor sau heraldzi de arme, cu misiunea de a cere repararea injuriilor comise. La trei zile de la emiterea cererii, dacă statul respectiv nu satisfăcea cererile solicitate, heraldul invoca mărturia zeilor și se întorcea acasă, declarând că Roma va aplica măsurile necesare pentru a-și face dreptate. Problema era supusă dezbaterii Senatului și dacă se hotăra declanșarea războiului, atunci se trimitea din nou *pater patratus* pentru a vocifera declarația de război în forma convenită, conform unei uzanțe consacrate. Uzanța consta în lansarea peste frontieră a unei săgeți, fapt ce semnifica că războiul este declarat în mod legal și putea începe imediat.

Grecii antici marcau trecerea de la starea de pace la starea de război prin trimiterea unui miel drept avertisment pe teritoriul cetății dușmane, ceea ce însemna că întregul spațiu al acesteia va fi transformat în pășune.³³

În acest sens, Convenția III de la Haga din 18.10.1907 referitoare la începerea ostilităților stabilește:

„Puterile contractante recunosc că ostilitățile dintre ele trebuie să înceapă doar cu avertisment prealabil și explicit, sub forma unei declarații de război motivate sau a unui ultimatum ca declarație condiționată de război.”³⁴

Oppenheim L. observă că „argumentul important care a pus bazele dezvoltării acestui document a fost atacul distrugătorilor japonezi asupra navelor de război rușești din Port Arthur înainte de declarația oficială de război din 1904”.³⁵

În 1904, la sesiunea sa, Institutul de Drept Internațional din Genova a adoptat **trei principii**:

33 Cloșcă I, Suceavă I., *Dreptul Internațional Umanitar*. București: Șansa, 1992, p. 78-79

34 Convenția III de la Haga privind deschiderea ostilităților din 18.10.1907, art. 1 <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000001-0619.pdf>

35 Оппенгейм Л. *Международное право*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1949, 547с.

- a) războiul nu ar trebui să înceapă fără declararea lui;
- b) sau războiul ar trebui să înceapă cu un ultimatum;
- c) în orice caz, înainte de izbucnirea ostilităților, trebuie stabilită o perioadă suficientă pentru a preveni un atac perfid, realizat prin surprindere.

Declarația de război produce efecte imediate, războiul putând începe în orice moment după notificare. Ea marchează, *juris temporis*, data la care s-a instituit starea de război. În ce privește organul de stat competent de a face declarația de război, dreptul internațional nu oferă soluție la acest subiect, aceasta fiind o problemă de drept intern. În practică declarațiile de război au fost făcute fie de parlament, fie de guvern.

Ultimatumul, termen de origine latină, (*ultimatum verbum* — ultimul cuvânt), este o somație formulată în termeni neîndoielnici, adresată de un stat altui stat prin care se formulează condițiile ce trebuie îndeplinite de acesta într-o anumită perioadă de timp, în caz contrar starea de război între ele urmând a se declanșa automat.

După forma care a îmbrăcat-o în practică, ultimatumul se înfățișează:

- a) ca o declarație de război condiționată. Exemplu în acest sens fiind ultimatumul adresat de Germania Belgiei la 2 august 1914 sau ultimatumul adresat de Franța și Marea Britanie Germaniei pe 3 septembrie 1939.
- b) declarație cu amenințare însoțită de o somație cu termen. De exemplu: notele ultimative adresate la 26 iunie 1941 de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste României pentru cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord și notele ultimative ale Guvernului Sovietic din 14—17 iunie 1940 expediate republicilor baltice.

Aplicabilitatea DIU care guvernează conflictul armat internațional începe cu declararea războiului sau, în lipsa unei astfel de declarații, cu utilizarea efectivă a forței armate care exprimă o intenție ostilă.

Înainte de adoptarea Cartei ONU, începerea legitimă a ostilităților a fost asociată cu declararea războiului. În prezent, declanșarea unui război agresiv, indiferent de respectarea declarației de război, este contrară dreptului internațional. Consecințele legale ale izbucnirii ostilităților includ: încetarea acordurilor privind cooperarea politico-militară, încetarea relațiilor diplomatice și consulare, confiscarea proprietăților statului beligerant advers, restrângerea unui număr de drepturi ale persoanelor (de exemplu, dreptul la libertatea de mișcare etc.), aplicarea standardelor DIU etc.

Protocolul Adițional I prevede expres:

„Aplicarea Convențiilor și a prezentului Protocol încetează, pe teritoriul părților în conflict, la încheierea generală a operațiilor militare și, în cazul teritoriilor ocupate, la terminarea ocupației, exceptându-se, în ambele cazuri, categoriile de persoane a căror eliberare definitivă, repatriere sau reșezare au loc ulterior. Aceste persoane continuă să beneficieze de dispozițiile pertinente ale Convențiilor și ale prezentului Protocol până la eliberarea lor definitivă, repatrierea sau reșezarea lor.”³⁶

De exemplu, persoanele private de libertate din motive coroborate cu conflictul armat rămân sub protecția normelor DIU până când sunt eliberate și repatriate sau statutul lor este stabilit altfel³⁷, iar foștii beligeranți rămân, de asemenea, obligați de a restabili legăturile familiale de a furniza informații despre persoanele decedate și dispărute, precum și de rezolvarea altor probleme umanitare.

Importantă pentru dezvoltarea ulterioară a relațiilor stabile între statele în război este înregistrarea legală a sfârșitului luptei armate. Încetarea conflictului armat poate fi exprimată prin încetarea ostilităților și sfârșitul stării de război. Modalități de a încheia ostilitățile sunt: *armistițiul și predarea*.

Armistițiul este suspendarea sau încetarea ostilităților prin acordul semnat între părțile în război sau la cererea Consiliului de Securitate al ONU. Încetarea focului nu pune capăt stării de război, ci doar a ostilităților dintre beligeranți. În astfel de cazuri are loc încetarea focului, stabilirea unei linii de demarcație temporară și se poartă negocieri în vederea încheierii acordului de pace.

Predarea — încetarea completă și finală a rezistenței forțelor armate ale unuia dintre părțile beligerante sau predarea trupelor înconjurate de grupuri de forță, din cauza pierderii capacităților de luptă comparabile cu ale învingătorului.

Predarea necondiționată înseamnă încetarea generală a ostilităților, dezarmarea și predarea tuturor forțelor armate ale unui stat capitulant fără nicio condiție. Exemplu elocvent în acest sens este legea privind predarea completă și necondiționată, ce a fost semnată de reprezentanții Înaltului Comandament german la 8 mai 1945 sau Japonia la 1 septembrie 1945.

Modalități de a pune capăt stării de război sunt: *tratatele de pace, declarațiile unilaterale și cele bilaterale*.

Un *tratată de pace* este un tratat internațional care stabilește legal încetarea unei stări de război și restabilirea relațiilor pașnice între statele beligerante. (De ex. *Tratat de pace din 1947* dintre URSS și Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda).

Declarații unilaterale și bilaterale — SUA, Marea Britanie și Franța au oprit starea de război cu Germania în 1951 prin emiterea de acte unilaterale. India a publicat o declarație unilaterală privind încheierea războiului cu Japonia. Starea de război dintre URSS și Germania a fost încheiată după publicarea Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 25.01.1955, iar în cazul URSS și Japonia — a fost publicată o declarație bilaterală din 19.10.1956.

Conflictele armate noninternaționale încep de îndată ce violența armată care se produce între părțile bine organizate atinge nivelul necesar de intensitate. Deși aceste elemente oferă criterii obiective pentru identificarea situațiilor de conflict armat, în realitate ele sunt adesea interpretate oarecum vag, în special de către guvernul statului afectat de conflict. Deși, în anumite contexte, statele refuză să recunoască aplicabilitatea DIU, în pofida violenței armate organizate care se soldează cu mii de victime.

³⁷ CG III, art. 4, CG IV art. 6 (4)

Imediat ce începe un conflict armat noninternațional, DIU este aplicat până în momentul în care „se ajunge la o soluționare pașnică”.³⁸ De asemenea, aici sunt posibile diferite forme de soluționare — de la un acord de pace formal sau o declarație de predare până la o înfrângere militară completă a uneia dintre părți sau o reducere treptată a nivelului de violență armată până la restabilirea păcii și securității publice.

La modul practic, sfârșitul unui conflict armat noninternațional necesită nu numai sfârșitul ostilităților active, dar și finalizarea operațiunilor ostile legate de conflict în circumstanțe în care probabilitatea reluării lor poate fi în mod rezonabil exclusă.

Potrivit TPII:³⁹

„Dreptul umanitar internațional se aplică de la începutul unor astfel de conflicte armate și continuă să se aplice după încetarea ostilităților până la un acord general de pace. Până în acel moment, dreptul internațional umanitar continuă să se aplice pe întreg teritoriul părților beligerante, indiferent dacă există sau nu ostilități reale.”⁴⁰

Un conflict armat internațional se încheie cu semnarea unui tratat de pace sau a unui acord echivalent sau cu o declarație unilaterală sau un alt act neechivoc care exprimă absența unei intenții ostile, de exemplu, un act de predare, o declarație de predare sau retragere necondiționată, finală și completă de pe teritoriul disputat anterior.

Criteriul decisiv ar trebui să fie întotdeauna o situație în care confruntările armate între părțile beligerante au încetat de mult timp sau constatarea circumstanțelor care ar putea fi în mod rezonabil interpretate ca o încetare generală a ostilităților.

În absența unei declarații formale de război, o intenție ostilă este determinată prin semne indirecte în baza situației reale și nu în virtutea recunoașterii oficiale a stării războiului politic. Existența unui conflict armat internațional este deci determinată în baza a ceea ce se întâmplă de fapt.⁴¹ Drept urmare, situația poate fi un conflict armat internațional și va pune în aplicare dreptul internațional umanitar, chiar dacă unul dintre statele beligerante nu recunoaște guvernul părții opuse⁴² sau chiar dacă neagă existența unui conflict armat.

Limitele temporale ale unui conflict armat internațional ar trebui diferențiate de sfera temporală a aplicării standardelor DIU referitoare la aceste conflicte. Într-adevăr, faptul că respectivul conflict s-a încheiat nu reprezintă un impediment pentru ca unele dintre dispozițiile DIU să se aplice după încheierea conflictului. În

38 ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadić*, op. cit., par. 70.

39 Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPII) a fost înființat prin hotărârea (Rezoluția) 827 a Consiliului de Securitate al ONU. Această hotărâre a fost aprobată la 23 mai 1993 în urma gravelor încălcări ale drepturilor omului comise pe teritoriul fostei Iugoslavii încă din anul 1991, și ca răspuns la amenințările la adresa păcii și a securității internaționale

40 ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadić*, op. cit., par. 70.

41 ICTR, *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, Trial Chamber I (Judgment), Case No. ICTR96-4-T, 2 September 1998, para 603.

42 CG III art. 4 A (3)

cele din urmă, sfârșitul unui conflict armat, precum și începutul acestuia, trebuie determinate în baza unor criterii factuale și obiective.

Prin urmare, încetarea ostilităților, încetarea focului și chiar un tratat de pace nu înseamnă neapărat sfârșitul unui conflict armat internațional. Astfel de factori, împreună cu alte elemente, indică mai degrabă intenția beligeranților de a pune capăt conflictului armat în mod ireversibil. Criteriul decisiv ar trebui să fie întotdeauna o situație în care ciocnirile armate între părțile aflate în conflict au încetat de mult timp, iar circumstanțele create ar putea fi în mod rezonabil interpretate drept o încetare generală a ostilităților.

Toate normele dreptului internațional umanitar se aplică doar pe timp de conflict armat. Iată de ce este extrem de important să înțelegem când se începe și când se finalizează un conflict armat. De la această regulă generală există 2 categorii de excepții:

- a) obligația statelor de a disemina informația utilă asupra conținutului Convențiilor semnate, din momentul ratificării acestora. Această obligație se pune în obligațiunea statelor semnatare chiar și pe timp de pace.⁴³
- b) normele ce stabilesc obligativitatea părților beligerante de a repatria prizonierii de război și de a contribui efectiv la restabilirea legăturilor cu familia.⁴⁴ Această obligație intervine doar după încheierea conflictului armat.

§ 3. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar în spațiu (*ratione loci*)

Dacă din cuprinsul tratatului nu rezidă o intenție diferită sau dacă aceasta nu este stabilită pe altă cale, un tratat leagă pe fiecare din părți cu privire la întregul său teritoriu.⁴⁵ Astfel, normele cuprinse în tratatele internaționale impun anumite obligații statului parte, a căror aplicare, la rândul său, trebuie să le asigure pe întregul său teritoriu.

În același timp, datorită naturii specifice a relațiilor reglementate, domeniul de aplicare spațial al aplicării dreptului internațional umanitar nu poate fi limitat doar la teritoriul unui stat (acest lucru se aplică conflictelor armate internaționale, în timpul cărora forțele armate ale unui stat dat pot fi obligate să conducă ostilități pe teritoriul altui stat sau în marea liberă).

Conducerea ostilităților poate surveni în anumite zone ale teritoriului terestru, aerian și maritim. Noțiunile de „teatru de război“ și „teatru de operații“ sunt folosite pentru a indica limitele spațiale ale războiului, între care trebuie făcută o distincție.

43 CG I, art. 47; CG II, art. 48; CG III, art. 127; CG IV, art., 144; PA I, art. 83; PA II, art. 19

44 CG III, art.122,123; CG IV, art. 140; PA I, art. 33,34.

45 Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 23.05.1969, art.29 <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8IxR66Y%3D&tabid=144>

Teatrul de război este întreg teritoriul statelor în război (terestru, aerian și maritim), precum și apele oceanelor în afara apelor teritoriale ale statelor de coastă și a spațiului aerian de deasupra lor, în care aceste țări pot efectua operațiuni militare.

Teatrul de operații — teritoriul în care forțele armate ale părților în război desfășoară efectiv operațiuni militare. Un teatru de război poate include mai multe teatre de operații. Teatrul ostilităților poate fi terenul, teritoriul apei al statelor în război și spațiul aerian de deasupra lor.

Cu toate acestea, aceste diferențe în ceea ce privește desemnarea limitelor spațiale ale conflictului armat nu afectează funcționarea dreptului internațional umanitar, a cărui aplicabilitate este asociată în primul rând cu prezența semnelor de conflict armat, astfel cum sunt consacrate la articolele 2 și 3, comune tuturor convențiilor de la Geneva, articolul 1 din Protocolul adițional I, articolul 1 din Protocolul adițional II și necesitatea de a oferi protecție persoanelor protejate.

Conform dreptului internațional, teritoriul statelor neutre nu trebuie utilizat ca teatru de operații. Aceasta se aplică teritoriului terestru, aerian și acvatic cu statut de neutralitate. Teritoriile al căror statut este determinat de tratate internaționale speciale nu pot fi transformate într-un teatru de război.

Astfel, în conformitate cu Convenția de la Geneva din 1949 pentru protecția populației civile în timp de război, zonele sanitare și zonele create de părți în război nu pot fi transformate într-un teatru de război.⁴⁶ O interdicție similară se aplică Antarcticii — o parte din pământul situat la sud de a 60-a paralelă a latitudinii de sud.⁴⁷

Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954 interzice transformarea acestora într-un teatru de război și, prin urmare, tratarea drept țintă de atac și de distrugere a bunurilor culturale, clădirilor și centrelor de concentrare a proprietăților culturale de mare importanță națională și mondială, înscrise în Registrul internațional al bunurilor culturale sub protecție specială și indicate printr-un semn special.⁴⁸

Instalațiile care conțin forțe periculoase și anume: barajele, digurile și centralele nucleare de producere a energiei electrice, nu vor face obiectul atacurilor, chiar dacă ele constituie obiective militare, atunci când astfel de atacuri pot provoca eliberarea acestor forte periculoase și, în consecință, pot cauza pierderi semnificative populației civile. Celelalte obiective militare situate pe aceste lucrări sau instalații ori în apropierea lor nu trebuie să constituie obiectul atacurilor, atunci când astfel de atacuri pot provoca eliberarea de forțe periculoase și, în consecință, pot cauza pierderi considerabile populației civile.⁴⁹

46 CG IV art. 23

47 Tratatul asupra Arcticii din 01.12.1959 <https://lege5.ro/Gratuit/g43danju/tratatul-asupra-antarcticii-din-01121959>

48 Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 14.05.1954, art. 1, 8, 16.

49 PA I, art. 56(1)

Strâmtoarele și canalele internaționale nu pot fi transformate într-un teatru de război. De exemplu, Canalul Suez nu poate fi transformat într-un teatru de război în conformitate cu Convenția de la Constantinopol cu privire la furnizarea de navigație gratuită pe Canalul Suez din 1888,⁵⁰ Zona Canalului Panama — în conformitate cu Tratatul privind neutralitatea permanentă și funcționarea Canalului Panama din 1977.⁵¹

Din teatrul de ostilități se exclud și teritoriile demilitarizate. De exemplu, în temeiul Tratatului privind principiile activităților statelor pentru explorarea și utilizarea spațiului extra-atmosferic, inclusiv Luna și alte corpuri cerești, din 27 ianuarie 1967, spațiul extraterestru, Luna și alte corpuri cerești nu pot fi transformat într-un teatru de operații.

Interpretarea TPII asupra aplicabilității teritoriale a DIU nu înseamnă că regulile de ducere a războiului nu pot fi aplicate în afara teritoriului statelor beligerante. Scopul interpretării este de a elucida faptul dacă aplicabilitatea DIU se poate limita la teritoriile statelor beligerante în care se desfășoară ostilitățile efective, și dacă se aplică oricărei acțiuni care are legătură cu conflictul armat. Într-adevăr, deja în conformitate cu cutuma internațională, relațiile dintre statele beligerante sunt reglementate de această lege în toate cazurile în care intră în contact, chiar dacă dreptul de neutralitate îi poate împiedica să efectueze operațiuni militare în afara teritoriilor respective, în spațiul aerian internațional sau în marea liberă.⁵²

Dacă vorbim despre limitele teritoriale ale aplicării DIU în cadrul conflictelor armate noninternaționale, atunci aplicabilitatea atât a articolului 3 comun cât și a Protocolului Adițional II se limitează la conflictele armate care apar pe teritoriul Înaltei Părți Contractante. Protocolul Adițional II prevede faptul ca statul pe teritoriul căruia are loc conflictul trebuie să fie semnatar al acestuia. Această cerință se datorează faptului că ambele instrumente au introdus norme obligatorii nu numai pentru statele semnatare în sine, ci și pentru grupurile armate nestatale care operează pe teritoriul lor. Puterea de a face acest lucru provine din suveranitatea teritorială a fiecărui stat semnatar și este limitată la aceasta.

Astăzi, restricția teritorială privind domeniul de aplicare al articolului 3 comun și al Protocolului Adițional II nu își realizează scopul inițial. În primul rând, celor patru Convenții de la Geneva din 1949 li s-au conferit ratificarea universală, ceea ce a făcut foarte puțin probabil scenariul unui conflict armat noninternațional care să se producă exclusiv în afara teritoriului unui stat semnatar.⁵³

50 Convenția dintre Marea Britanie, Germania, Austria-Ungaria, Spania, Franța, Italia, Olanda, Rusia și Turcia, cu privire la navigarea gratuită a canalului maritim Suez, semnată la Constantinopol, 29.10.1888. <https://loveman.sdsu.edu/docs/1888ConstantinopleConvention.pdf>

51 Treaty concerning the Permanent Neutrality and Operation of the Panama Canal, 07.09.1977 <https://www.pancanal.com/eng/legal/neutrality-treaty.pdf>

52 ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadić, op. cit. par.70

53 109 ICRC, Opinion Paper, op. cit. (nota 62), p. 3.

În al doilea rând, chiar dacă are loc un astfel de conflict armat, acesta va fi totuși guvernat de dispozițiile umanitare ale articolului 3 comun, întrucât sunt recunoscute drept parte a dreptului cutumiar și sunt o expresie a principiului general al dreptului („limitele minime de umanitate“), care le face să fie obligatorii pentru toți, indiferent de obligațiile contractuale.⁵⁴

În al treilea rând, dacă conflictele noninternaționale erau asociate cu invazii extrateritoriale cu acordul unui stat vecin, ele erau considerate parte a conflictului armat noninternațional inițial. Dacă nu există un astfel de acord, operațiunile extrateritoriale pot provoca un conflict armat internațional. În această privință, chestiunea rămâne nesoluționată cu privire la existența unui nou conflict armat internațional simultan cu conflictul armat noninternațional inițial sau dacă îl include pe acesta din urmă, cel puțin din cauza a ceea ce se întâmplă pe teritoriul străin.

Deși scopul inițial al acestor dispoziții ar putea fi acela de a reglementa conflictele armate care au loc în granițele unui singur stat, termenul de conflict armat „non-internațional“ nu poate fi considerat astăzi sinonim cu conflictul armat „intern“. În același timp, în situații de conflict armat noninternațional, DIU nu se aplică exclusiv în teritoriile în care se desfășoară operațiuni militare active, ci reglementează, de fapt, orice acțiuni și operațiuni efectuate din motive legate de conflict, indiferent de teritoriul în care au loc.

Aceasta nu presupune că operațiunile militare împotriva inamicului pot fi întreprinse legal în orice moment și oriunde în lume („câmpul de luptă global“). Mai degrabă, pentru a fi legale, orice operațiuni militare extrateritoriale trebuie să respecte întotdeauna nu numai regulile și principiile DIU, ci și regulile și exigențele *jus ad bellum*, legea neutralității și orice alte prevederi relevante ale dreptului internațional.

§ 4. Aplicarea Dreptului Internațional Umanitar față de persoane (*ratione personae*)

Aplicabilitatea dreptului internațional umanitar asupra persoanelor (*ratione personae*) necesită definirea noțiunii de „victimă a războiului“. Noțiunea de victime ale războiului, analizată prin prisma prevederilor Convențiilor de la Geneva din 1949 și ale Protocoalelor Adicionale ale acestora din 1977, reflectată atât în raport cu civilii, cât și cu combatanții care au încetat să mai participe la ostilități din cauza vătămarilor, bolilor, naufragiului sau capturii, sunt real sau potențial afectați de conflictele armate. Toate Convențiile de la Geneva din 1949 includ reguli pentru protecția uneia dintre principalele categorii de victime ale conflictelor armate, adică a persoanelor protejate.

⁵⁴ ICJ, Nicaragua case, op. cit. (nota 27), para 218. Об общих принципах права см. также: Глава 1.II.3.

Astfel, prima Convenție de la Geneva reglementează protecția răniților și bolnavilor, a doua Convenție — protecția membrilor răniți, bolnavi și naufragiați ai forțelor armate pe mare, Convenția a III-a se referă la prizonierii de război, iar Convenția a IV-a se referă la persoanele civile.

Dispozițiile Convențiilor de la Geneva din 1949 privind protecția anumitor categorii de persoane protejate au fost completate și elaborate de Protocoalele Aditive din 1977, care au extins semnificativ dispozițiile privind protecția acordată persoanelor în timpul unui conflict armat noninternațional. Trebuie menționat că următoarele cerințe sunt comune tuturor instrumentelor juridice internaționale privind protecția victimelor războiului:

- victimele războiului în orice circumstanțe ar trebui să beneficieze de tratament și protecție umană fără discriminare sau diferențe de rasă, culoare, naționalitate, religie, sex și alte criterii similare;
- sunt interzise uciderea, tortura, tratamentul inuman sau degradant, mutilarea, experimentele biologice, vătămarea corporală intenționată etc.
- distrugerea și teroarea fără sens sunt interzise;
- acordarea de protecție specială anumitor categorii de persoane;
- cei vinovați de încălcări grave ale standardelor de protecție a victimelor războiului sunt considerați criminali de război care trebuie să suporte pedepse penale.

În dreptul internațional umanitar, sistemul de protecție generală pentru persoanele protejate se bazează pe asigurarea unei protecții speciale, generale și minime împotriva consecințelor conflictelor armate pentru diverse categorii de persoane.

Personalul medical și religios, copiii, femeile, precum și refugiații și apatrizii beneficiază de o protecție sporită în raport cu garanțiile oferite principalelor categorii de persoane protejate. Această ramură de drept conține, de asemenea, norme care consacră un sistem de protecție minimă, în care anumite categorii de persoane care nu au dreptul la protecție generală și specială pot primi în același timp unele garanții. Acest lucru se aplică spionilor și mercenarilor, care, fără a avea statutul de prizonieri de război, au totuși, de exemplu, garanții pentru judecarea cazului lor.

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Oferiți noțiunea de aplicare în timp, spațiu, asupra persoanei și asupra situațiilor a normelor de drept internațional umanitar.
2. Definiți noțiunile de: conflict armat internațional, conflict armat noninternațional și tensiuni și dezordini interne.
3. Enumerați și analizați elementele componente ale părților într-un conflict armat internațional.
4. Modelați mai multe conflicte armate internaționale în funcție de statutul juridic al părților beligerante.
5. Comparați legislația aplicabilă asupra conflictului armat internațional și conflictul armat noninternațional.
6. Analizați distincția dintre tipurile de conflict armat noninternațional în funcție de intensitatea acestora și legislația aplicabilă.
7. Explicați elementele constitutive ale părții beligerante nestatale în cadrul conflictului armat noninternațional.
8. Descrieți scenariile de internaționalizare a conflictelor armate noninternaționale.
9. Enunțați regula de bază aplicării în timp a normelor dreptului internațional umanitar.
10. Descrieți modalitățile de începere și încheiere a unui conflict armat.
11. Analizați particularitățile începerii și încheierii conflictelor armate contemporane.
12. Explicați particularitățile aplicării în timp a normelor dreptului internațional umanitar asupra conflictelor armate noninternaționale.
13. Identificați și analizați excepțiile de la regula generală de aplicare a normelor dreptului internațional umanitar.
14. Specificați noțiunile de „teatru de război” și „teatru de operații”.
15. Enumerați zonele, locurile și spațiile exceptate de la ostilități în conformitate cu prevederile dreptului internațional umanitar și a dreptului internațional public.
16. Argumentați necesitatea stabilirii zonelor și spațiilor exceptate de la desfășurarea ostilităților în cadrul unui conflict armat.
17. Descrieți exigențele comune instrumentelor juridice internaționale privind protecția victimelor războiului.

☞ Problema

1. Pe teritoriul unui stat ipotetic, un grup organizat de persoane înarmate atacă și preia controlul asupra unui depozit de muniții al armatei regulate. De asemenea transformă în ostatici pe angajații depozitului și solicită să le fie pus la dispoziție un elicopter pentru a zbura în regiunea X a statului respectiv, acolo unde îi așteaptă ceilalți membri ai grupării teroriste.

2. După lichidarea fizică a grupului care a atacat și preluat controlul asupra depozitului de muniții, ceilalți teroriști din regiunea X (unitate administrativ teritorială a statului) au preluat controlul administrativ efectiv și au declanșat ostilități regulate și susținute contra guvernului legal, solicitând, prin intermediul liderului acestora „Generalul D” (autoproclamat), independența regiunii X față de stat.

Sarcini:

1. Calificați juridic situația de la punctul 1. Determinați legislația aplicabilă.
2. Apreciați situația descrisă la punctul 2 și explicați normele juridice care urmează a fi aplicate.
3. Modelați scenariu care se pretează ca situația descrisă la punctul 2 să se poată transforma în conflict armat internațional.

T E M A III

Starea de beligeranță, ocupația militară
și neutralitatea

§1. Mecanismele juridice de instituire a stării de beligeranță; §2. Drepturile și obligațiile părților beligerante în cadrul ocupației militare; §3. Neutralitatea în conflictele armate; §4. Instrumentele juridice de încetare a stării de beligeranță

§ 1. Mecanismele juridice de instituire a stării de beligeranță

Dreptul internațional umanitar se prezintă, în esența sa, ca un tot unitar: norme, principiile și instituțiile sale reglementează eliminarea exceselor de violență din teatrele de operațiuni militare și din spatele acestora și asigură protecția persoanelor care nu participă direct sau nu mai participă la ostilități și a bunurilor care nu au nicio legătură directă cu conflictul armat.

Totodată, pentru fiecare dintre cele trei medii în care se desfășoară operațiunile militare: terestru, naval și aerian, iar în ultima vreme și în spațiul extraatmosferic, au fost create norme și principii speciale, în funcție de mijloacele și metodele de luptă specifice, de natura teatrelor de operațiuni și de specificul forțelor combatante.¹

Karl Clausewitz susținea că războiul nu este doar o autoapărare cu caracter militar, ci și o luptă între state sau o armă politică, un mijloc pentru atingerea obiectivelor stabilite de stat.²

Faimosul avocat rus Martens F.F. a calificat legea războiului atât în sens obiectiv, cât și subiectiv. În sens obiectiv, aceasta este o combinație de norme legale, legi și obiceiuri care determină acțiunile statelor și ale forțelor lor armate în timpul războiului. În sens subiectiv, legea războiului determină capacitatea statelor beligerante de a începe un război și de a beneficia de drepturile recunoscute pentru fiecare beligerant care luptă corect.³

Am supus anterior prezentării, la momentul analizei aplicabilității în timp a normelor dreptului internațional umanitar, mecanismele juridice de declanșare a

1 Cloșcă I., Suceavă I. *Dreptul Internațional Umanitar*. București: Șansa, 1992, p. 77

2 Клаузевиц К. *О войне*. Санкт-Петербург: Эксмо, Мидгард, 2007, 864 с.

3 Мартенс Ф.Ф. *Современное право цивилизованных народов*. Москва: Зерцало, 2008, 251 с.

unui conflict armat internațional. A fost analizată esența declarației de război și a ultimatumului, cât și nivelul de intensitate a ostilităților drept criteriu de constatare a declanșării unui conflict armat.

Obligațiile specifice ce incumbă statelor beligerante, în sensul respectării normelor dreptului internațional umanitar, își fac simțite prezența, în majoritatea lor covârșitoare, din momentul instituirii stării de beligeranță.

O categorie de norme guvernează efectele imediate ale stării de beligeranță asupra relațiilor interstatuale. Aceste efecte sunt diferite în raport cu poziția statelor față de conflictul armat respectiv — părți participante la conflict (beligerante) și părți neparticipante (neutre, nebeligerante, cobeligerante). O altă categorie de norme vizează efectele juridice ale stării de beligeranță asupra relațiilor dintre părțile la un conflict armat și cetățenii inamici, iar ultima se referă la relațiile dintre resortisanții statelor inamice.⁴

În momentul instituirii stării de beligeranță intervine ruperea sau suspendarea legăturilor convenționale încheiate în mod expres între părțile beligerante pe timp de pace. Este vorba de legături care vizează relațiile diplomatice și consulare, tratatele, persoanele și bunurile.

Substituirea stării de pace cu starea de război are drept primă consecință încetarea relațiilor diplomatice. Sistarea relațiilor diplomatice nu este impusă de o normă a dreptului pozitiv, însă este o consecință logică a stării de război, în condițiile în care funcțiile misiunilor diplomatice sunt lipsite de obiect.⁵

Convenția de la Viena prevede expres: „Statul acreditar trebuie, chiar în caz de conflict armat, să acorde înlesniri pentru a permite persoanelor care beneficiază de privilegii și imunități, altele decât cetățenii statului acreditar, ca și membrilor familiei acestor persoane, indiferent de naționalitatea lor, să părăsească teritoriul său în termenele cele mai potrivite. El trebuie îndeosebi, dacă este nevoie, să le pună la dispoziție mijloacele de transport necesare pentru ei înșiși și pentru bunurile lor.”⁶

Obligativitățile în cazul ruperii relațiilor diplomatice între doua state sau dacă o misiune este rechemată definitiv sau temporar sunt:

- a) statul acreditar este obligat, chiar în caz de conflict armat, să respecte și să ocrotească localurile misiunii, precum și bunurile și arhivele sale;
- b) statul acreditar poate încredința paza localurilor misiunii, cu bunurile care se găsesc în acestea, precum și arhivele, unui stat terț acceptabil pentru statul acreditar;
- c) statul acreditar poate încredința ocrotirea intereselor sale și ale cetățenilor săi unui stat terț acceptabil pentru statul acreditar.

În ceea ce ține de aplicabilitatea tratatelor multilaterale pe timp de conflict armat, Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor prevede:

4 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 81

5 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 82

6 Convenția cu privire la relațiile diplomatice, încheiat la Viena la 18.04.1961, art. 44

„Două sau mai multe părți la un tratat multilateral pot încheia un acord având drept obiect să suspende, temporar și numai între ele, aplicarea dispozițiilor tratatului:

- a) dacă posibilitatea unei astfel de suspendări este prevăzută de tratat; sau
- b) dacă suspendarea în chestiune nu este interzisă de tratat, cu condiția ca:
 - i) să nu aducă atingere nici folosinței celorlalte părți a drepturilor pe care le dețin prin tratat, nici executării obligațiilor lor; și
 - ii) să nu fie incompatibilă cu obiectul și scopul tratatului.⁴⁷

Institutul de Drept Internațional aprecia că declanșarea unui conflict armat nu antrenează *ipso facto*, încetarea tratatelor în vigoare între părțile la conflict armat, nici suspendarea exercitării lor. Existența unui conflict armat nu produce, de asemenea, niciun efect asupra tratatelor constitutive ale organizațiilor internaționale, nici când în asemenea conflict sunt implicate și unele state membre.⁸

Instituția protecției de către terți a intereselor unui stat beligerant pe teritoriul altuia a fost preluată din dreptul diplomatic de dreptul umanitar, fiind consacrată în Convențiile de la Geneva și Protocolul Adițional I. Statele care îndeplinesc funcții de protecție sunt denumite oficial „Puteri Protectoare”.⁹

În afara sarcinilor pe care și le asumă în baza Convenției de la Viena din 1961, Puterilor Protectoare le revin următoarele îndatoriri din convențiile anterior menționate:

- să se implice în aplicarea normelor dreptului internațional umanitar în desfășurarea operațiunilor militare și să controleze modul de respectare a acestora;
- să inspecteze și să controleze lagărele de prizonieri de război și de internați civili, pentru a verifica condițiile de viață, aprovizionare și de sănătate, cât și să asigure libera comunicare a acestora cu familiile lor;
- să controleze, iar după caz, să întreprindă demersuri în caz de internare a persoanelor civile străine și de urmărire penală împotriva prizonierilor de război și a persoanelor civile străine, să verifice condițiile de aprovizionare a teritoriului ocupat;
- să efectueze anchete în caz de violare a protecției bunurilor culturale;
- să-și ofere bunele oficii în caz de dezacord privind aplicarea dreptului de la Haga.¹⁰

În timpul celui de al II-lea Război Mondial Elveției i s-a solicitat de către 35 de state beligerante să accepte rolul de putere protectoare.

Consiliul Federal a creat în acest scop, la 8 septembrie 1939 „Divizia intereselor străine”, care a funcționat în cadrul Departamentului politic și care și-a desfășurat activitatea până la 31 martie 1946. După cel de al II-lea război mondial, în numeroasele

7 Convenția cu privire la dreptul tratatelor din 23.05.1969, art. 58

8 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 85

9 CG I-III art. 8; CG IV art. 9, PA I art. 2 și 5.

10 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 83

conflicte armate care au avut loc, această instituție nu a mai funcționat, fapt ce a diminuat intensitatea punerii în aplicare a normelor dreptului internațional umanitar.¹¹

În absența unui acord asupra desemnării Puterii Protectoare, normele convenționale prevăd stabilirea unei organizații umanitare imparțiale, în calitate de soluție la acest subiect. Drept exemplu ar putea fi menționate: CIRC, UNESCO etc.

Indiferent de rațiunile teoretice care au inspirat-o, practica statelor a fost constantă în ceea ce privește interzicerea relațiilor dintre cetățenii statelor aflate în război. Cu toate acestea Franța, Anglia și Rusia au acordat licențe de comerț cu porturile neblocați pentru cetățenii lor în timpul războiului din Crimeea (1854—1856), iar Anglia și Franța au autorizat continuarea relațiilor comerciale cu China în timpul primului război al opiumului (1860). Deși au existat unele excepții, regula a fost universal aplicată și în timpul celor două războaie mondiale.¹²

§ 2. Drepturile și obligațiile părților beligerante în cadrul ocupației militare

La romani, ocupația reprezenta un mijloc original pentru dobândirea proprietății în conformitate cu dreptul ginților.¹³ În baza acestei reguli, ocupantul putea dispune de teritoriul respectiv după bunul său plac: îl putea cucerii, îl putea ceda, îl putea distruge, îl putea jefui. Puterile sale discreționare se extindeau și asupra locuitorilor, care puteau fi uciși, făcuți sclavi, vânduți etc.

O tendință nouă începe să se cristalizeze după pacea de la Utrecht din 1713, conform căreia reglementarea problemei suveranității teritoriului ocupat trebuie să se facă la încheierea păcii. Evoluția acestei concepții a fost lentă, iar practica — contradictorie. În secolul al XVII-lea, unele state învingătoare au renunțat la drepturile dobândite prin cucerire, restituind teritoriul ocupat statului învins, în timp ce altele se conduceau după regula conform căreia o țară cucerită face imediat parte din posesiunile ocupantului, iar populația teritoriului respectiv se află în puterea sa discreționară.

În timpul războiului din Italia, în anul 1796, Napoleon a ordonat exterminarea populațiilor din localitățile Lugo și Binasco, pe motiv că aceste teritorii ar fi refuzat să i se supună. La Pavia au fost împușcați toți membrii municipalității, iar orașul a fost lăsat timp de 24 de ore la discreția soldaților pentru a fi jefuit.

De abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a început să se facă distincție netă între anexarea unui teritoriu, ca situație de drept, și ocuparea temporară, ca situație de fapt.

11 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 84

12 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 90

13 Grunberg E. *Ocupația, mijloc de dobândire a proprietății după dreptul internațional public*. Iași: Tipografie Progresul, 1913, p. 13.

Delimitarea dintre cele două poziții s-a produs în anul 1871, când se înregistrează prima normă juridică în materie, care a fost creată în circumstanțele în care Rusia, căreia prin tratatul de la Paris din 30 martie 1856 i se interzisesse dreptul de a mai întreține o flotă militară în Marea Neagră, profitând de înfrângerea suferită de Franța în războiul cu Prusia (1870—1871) își introduce flota în această mare. Conferința de la Londra, pusă în fața faptului împlinit, consfințește prin tratatul încheiat la 13 martie 1871, noua situație creată, abrogând articolele din Tratatul de la Paris din 1856, însă în preambulul noului Tratat consfințește o nouă normă a dreptului internațional, conform căreia „forța nu creează drept“.

Acesta este germenele principiului de drept umanitar, conform căruia ocupația nu este translativă de suveranitate. A trebuit să treacă un timp până acest principiu să fie în mod expres consacrat, deși jurisprudența unor state se conducea după teza ocupației netranslative de suveranitate. Conform acestei teze autoritatea suveranului legal era numai suspendată, el continuând să dețină un *nudum jus*, adică un drept neexecutoriu.¹⁴

Drept normă a dreptului internațional umanitar acest principiu și-a găsit o primă consacrare expresă în Regulamentul de la Haga, apoi în Convenția a IV-a de la Geneva și Protocolul Adițional I.

Exegeții domeniului dreptului internațional umanitar Cloșcă I și Suceavă I. prezintă un șir de **definiții** cu scopul de a exemplifica paleta largă și consistentă de încercări ale autorilor din domeniu de a defini fenomenul ocupației militare:

1. Un teritoriu este considerat ocupat, pentru un anumit timp și în întregime, din momentul când statul de care depinde, din cauza armatei inamice și a încetării rezistenței locale, se află în imposibilitatea să-și exercite asupra lui autoritatea suverană.¹⁵
2. Ocupația militară reprezintă luarea efectivă în posesie, în timp de război, de către un beligerant al teritoriului altuia, drept măsură cu caracter de război și pentru a-i exceda funcțiile publice indispensabile administrării sale și a luptei armate.¹⁶
3. *Ocupatio bellica* este ocupația militară a unui teritoriu, cu voința de a exercita puterea statului în acest teritoriu, conform principiului dreptului ginților care sunt în uz în acest caz.¹⁷
4. Un teritoriu se consideră ocupat atunci când este pus sub puterea armatei inamice (luptele au început pe acest teritoriu) care este obligată în acest caz de a întreprinde măsuri care depind de ea, în scopul restabilirii și asigurării vieții sociale în respectivul teritoriu.

14 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 159

15 Rolin-Jacquemyns G. *Chronique du Droit International*. In: *Revue de droit international et de legislation compare*, 1876, p. 99

16 Bustamante A. S. *Droit international public*. Paris: Librairie de Recueil, 1939, p. 224

17 Spiropoulos J. *Traite teoretique et pratique*. Paris: D.I.P. 1933, p. 369.

5. Prin ocupație militară se înțelege invadarea unui teritoriu inamic și punerea lui sub regim de ocupație, în scopul de a exercita asupra-i, în mod efectiv, o autoritate temporară.¹⁸
6. Ocupația militară se referă la situația unui teritoriu aflat sub puterea armatei inamice (după încetarea operațiunilor militare), care exercită asupra lui, în mod efectiv, o autoritate temporară.¹⁹
7. Un teritoriu este considerat ocupat atunci când, urmare a invaziei armate inamice, statul căruia îi aparține încetează de a exercita în fapt asupra lui o autoritate regulată și când statul invadator este singurul în măsură să întrețină ordinea.²⁰

Definițiile prezentate mai sus posedă următoarele **caracteristici comune**:

1. Ocupația trebuie să fie efectivă;
2. Nu este translativă de suveranitate (aceasta continuând să aparțină statului teritorial);
3. Antrenează o substituție temporară și limitată de competențe.

În situații de ocupație militară, un stat beligerant exercită puterea militară pe întregul sau o parte a teritoriului părții opuse la conflict. Această putere aproape absolută asupra teritoriului, infrastructurii și populației statului inamic a generat în trecut cele mai groaznice crime. Este suficient să reamintim politica de deportare, înrobire și exterminare, cât și jaful, violul și crimele comise de autoritățile de ocupație în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pentru a înțelege necesitatea stringentă de a proteja populația civilă din teritoriile respective.

Pe lângă faptul că rezidenții sunt victime ale infracțiunilor directe provocate de către autoritățile ostile, ocupația militară poate comporta consecințe juridice și politice complexe, dincolo de sfera de aplicare a normelor dreptului internațional umanitar.

În special, situațiile de ocupație prelungită fără o perspectivă reală a unei ameliorări politice sau a în contextul unei ocupații „transformatoare“, al cărei scop vizează schimbarea sistemului politic local, pot destabiliza serios comunități întregi și pot provoca suferințe profunde pe termen lung pentru un număr impunător de oameni.

Dreptul modern de ocupație, așa cum se reflectă în Regulamentul de la Haga, Convenția IV de la Geneva și Protocolul Adițional I, acceptă legalitatea ocupației militare, dar recunoaște autoritatea *de facto* a puterii ocupante și ia în considerare interesele sale legitime de securitate. În același timp, își propune să prevină introducerea unor modificări nejustificate ale trăsăturilor caracteristice inerente teritoriului ocupat, să protejeze locuitorii de deciziile și infracțiunile arbitrare și să le permită să ducă o viață normală cât mai mult posibil.

18 Geamănu G. *Drept internațional contemporan*, București: Editura Didactică și pedagogică, 1965, p. 757

19 Cloșcă I. *Dicționar de Drept Internațional Public*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 201

20 Manualul Oxford, din 09.09.1880, art. 41. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/140?OpenDocument>

Ocupația, spre deosebire de invazie, care implică numai o operațiune militară pe teritoriul adversarului, constituie, din punctul de vedere al dreptului internațional umanitar, o stare de fapt generatoare de efecte juridice. Ocupația militară presupune exercitarea unei activități efective pe teritoriul inamic.

Un teritoriu este socotit ocupat când se găsește de fapt sub autoritatea armatei inamice. Ocupația nu se extinde decât asupra teritoriilor unde această autoritate este stabilită și în măsură să se exercite.²¹

Un teritoriu nu va putea fi considerat ca fiind ocupat de inamic decât atunci când a fost evacuat de armata adversă, a căzut în puterea actuală și efectivă a forțelor armate ale inamicului și, de asemenea, multă vreme, el va rămâne astfel. Odată teritoriul efectiv ocupat, se creează o situație juridică nouă, care implică noi drepturi și noi obligații de ordin internațional, atât pentru ocupant, pentru populația civilă aflată pe acest teritoriu, cât și pentru statele terțe și noile organizații internaționale umanitare, ca de exemplu, Comitetul Internațional al Crucii Roșii.²²

Principalul efect al ocupației de război nu este de a conferi statului ocupant autoritatea statală asupra populației din teritoriul ocupat, ci de a antrena o substituție provizorie și limitată în exercitarea de competențe relative la amenajarea și funcționarea serviciilor publice. Această exercitare de competență este limitată la **trei obiective**:

- a) în vederea menținerii ordinii publice în teritoriul ocupat;
- b) pentru protecția populației civile;
- c) pentru asigurarea securității administrației și armatei de ocupație.²³

Autoritatea puterii legale fiind de fapt trecută în mâinile ocupantului, acesta va lua toate măsurile ce depind de el în scopul de a restabili și a asigura, pe cât cu putință, ordinea și viața publică, respectând în afară de împiedicări absolute, legile în vigoare în țară.²⁴

Ocupantul nu exercită puterea în numele guvernului legal, ci în nume propriu. Rezultă că, neavând drept de suveranitate asupra teritoriului ocupat, ocupantul nu are, implicit, dreptul:

- a) să-l anexeze;
- b) să-l proclame independent sau autonom;
- c) să creeze organe statale pe care să le investească cu prerogative suverane.

Efectul principal al ocupației militare îl constituie substituția provizorie și limitată a competențelor referitoare la administrarea teritoriului. Substituția de competențe este motivată, pe de o parte de necesitatea continuității vieții sociale și a ordinii publice, iar pe de altă parte, de necesitățile militare ale ocupantului.²⁵

21 Regulamentul de la Haga privitor la legile și obiceiurile războiului pe pământ din 18.10.1907, art. 42

22 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 162

23 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p.162

24 Regulamentul de la Haga art. 43.

25 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 163

Obligația de a respecta legislația locală, prevăzută în Regulamentul de la Haga, impune ca puterea ocupantă, în exercitarea autorității sale *de facto*, să respecte legile în vigoare pe teritoriul ocupat, „în afară de împiedicări absolute”.²⁶

Convenția IV de la Geneva conține o serie de dispoziții referitoare la aplicarea dreptului penal, care sunt acceptate drept o interpretare autoritară obligatorie pentru sistemul juridic pe întreg teritoriul ocupat, incluzând nu numai dreptul penal, ci și dreptul civil, constituțional și administrativ.²⁷

În consecință, Puterea ocupantă poate anula sau suspenda legile locale doar în două cazuri, și anume:

- a) atunci când constituie o amenințare la adresa securității sale sau
- b) un obstacol în calea aplicării normelor dreptului internațional umanitar.

De exemplu, o Putere ocupantă poate abroga legal legislația locală care impune populației să participe la rezistența armată sau legislația locală care instituie un regim de discriminare rasială contrar principiilor tratamentului uman și nediscriminării.²⁸

Cu toate acestea, puterea ocupantă nu poate facilita recrutarea rezidenților în forțele sale armate sau auxiliare prin suspendarea legii locale care interzice serviciul militar voluntar în interesul altui stat. Desigur, obligația de a respecta și menține legea și ordinea existentă pe teritoriul ocupat revine și autorităților locale, a căror activitate legislativă este controlată efectiv de Puterea ocupantă și care, prin urmare, nu dețin independența necesară pentru a acționa în interesul populației locale.

Puterea generală de a legifera. Datoria puterii ocupante de a respecta și de a aplica legile locale ale teritoriului ocupat, în cazul în care nu există un obstacol insurmontabil, include și o interdicție limitată de adoptare a legilor noi. În interpretarea clauzei „în afară de împiedicări absolute”, Convenția IV de la Geneva recunoaște că Puterea ocupantă poate promulga noi legi cu caracter penal doar având trei scopuri:

- a) să permită puterii ocupante să își îndeplinească obligațiile în temeiul normelor dreptului internațional umanitar;
- b) să asigure administrarea corectă a teritoriului și
- c) să asigure securitatea personalului, a proprietății și a infrastructurii de comunicații a forțelor armate și a administrării puterii ocupante.²⁹

Această listă este una exhaustivă. De asemenea, oferă îndrumări autoritare pentru interpretarea puterilor legislative ale Puterii ocupante în alte domenii, cum ar fi dreptul administrativ și procedural.

De exemplu, dacă este necesar, Puterea ocupantă ar trebui să fie autorizată să adopte noi legi destinate să ofere delegaților Puterii Protectoare sau delegaților CICR accesul la persoanele protejate deținute în închisoare solitară, introducerea unei in-

²⁶ Regulamentul de la Haga art. 43

²⁷ Pictet J. S. *Commentary on the Fourth Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war*. Geneva: ICRC, 1958, p. 335

²⁸ Pictet J. S. *Op. cit.*, p. 335

²⁹ CG IV art. 64(2)

terdicții generale de transport a armelor de către civili sau să stabilească un sistem de garanții procedurale pentru revizuirea periodică a măsurilor de securitate luate pe teritoriul ocupat, cum ar fi, de exemplu, stabilirea domiciliului forțat sau internarea.

În principiu, în situațiile de ocupație militară, instanțele penale locale existente ar trebui să continue să judece toate cazurile care implică infracțiuni în temeiul dreptului penal în vigoare pe teritoriul ocupat.³⁰

Cu toate acestea, orice dispoziții penale adoptate de Puterea ocupantă, în limitele competențelor sale legislative, nu ar trebui să fie retroactive și nu pot fi aplicate decât după publicare și comunicarea către rezidenți în limba lor maternă.³¹ În cazul comiterii infracțiunilor stabilite de legea adoptată de Puterea ocupantă, aceasta va putea să defere inculpații tribunalelor sale militare, nepolitice și constituite în mod regulat, cu condiția ca acestea să desfășoare ședințele în țara ocupată. Este recomandat ca tribunalele de recurs să-și desfășoare ședințele în țara ocupată.³²

Instanțele militare ale puterii ocupante pot aplica numai dispoziții care erau aplicabile la momentul săvârșirii infracțiunii (*nulla poena sine lege*) și care sunt în concordanță cu alte principii generale ale dreptului, în special principiul conform căruia pedeapsa trebuie să fie proporțională cu infracțiunea săvârșită.³³ Alte principii generale ale legii în materie de proceduri penale includ prezumția de nevinovăție (*in dubio pro reo*) și interzicerea urmării și sancționării repetate a unei persoane pentru aceeași infracțiune (*non bis in idem / res judicata*).

Atunci când determină o pedeapsă pentru o infracțiune în conformitate cu legea penală adoptată de puterea ocupantă, instanțele trebuie să țină cont de faptul că acuzatul nu este cetățean al puterii ocupante și, prin urmare, nu este obligat să fie loial față de aceasta.

Infracțiunile minore care vizează exclusiv vătămarea Puterii ocupante și care nu coroborează cu tentativa de a ucide sau răni persoane din forțele armate sau administrația Puterii ocupante, de a provoca daune grave proprietății sau instalațiilor sale sau de a reprezenta o amenințare colectivă gravă, nu pot fi pedepsite mai grav, decât prin o simplă detenție sau internare, și în ambele cazuri termenul trebuie să fie proporțional cu infracțiunea.³⁴

Internarea, spre deosebire de închisoare ca o sancțiune pentru infracțiunile minore împotriva Puterii ocupante, are scopul de a oferi infractorilor relativ inofensivi, motivați patriotic, condiții mai blânde decât cele pentru infractori ordinari.

Infracțiunile mai grave în temeiul legii penale aplicate de Puterea ocupantă pot fi pedepsite mai sever, dar întotdeauna cu respectarea exigențelor dreptului interna-

30 CG IV art. 64(1)

31 CG IV art. 65

32 CG IV art. 66

33 CG IV art. 67; Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Обычное международное гуманитарное право. Нормы*. Перевод на русский язык, МККК, 2006, Норма 101, с. 474

34 CG IV art. 68(1)

țional umanitar privind tratamentul uman, în special interdicțiile privind pedeapsa colectivă și tratamentul crud, inuman și degradant. O condamnare la moarte poate fi impusă numai pentru spionaj, acte grave de sabotaj și omoruri premeditate și numai dacă:

- a) astfel de infracțiuni erau deja pedepsite cu moartea, în conformitate cu legislația locală înainte de ocupație³⁵;
- b) acuzatul avea împliniți cel puțin 18 ani la momentul comiterii infracțiunii³⁶ și
- c) atenția instanței a fost atrasă în mod special asupra faptului că acuzatul nu este legat de nicio obligație de fidelitate față de Puterea ocupantă, întrucât nu este unul dintre cetățenii săi.³⁷

Dreptul Puterii ocupante de a exercita jurisdicția penală pe teritoriul ocupat este limitat în ceea ce privește timpul, în perioada în care acesta exercită efectiv controlul militar asupra teritoriului. Prin urmare, Puterea ocupantă nu poate aresta și judeca persoanele protejate și condamna pentru fapte săvârșite înainte de ocupație sau în timpul unei pauze temporare a acesteia, cu excepția cazului în care aceasta este o încălcare a legilor și obiceiurilor de război cu privire la care există jurisdicție penală universală.³⁸

Aceste restricții de jurisdicție se aplică chiar și refugiaților care sunt cetățeni ai Puterii ocupante, cu condiția ca aceștia să caute azil pe teritoriul statului ocupat înainte de izbucnirea ostilităților și nu sunt acuzați de săvârșirea infracțiunilor în conformitate cu dreptul comun, ceea ce ar justifica extrădarea lor în conformitate cu legile puterii ocupante, aplicabile pe timp de pace.³⁹

Responsabilitatea menținerii ordinii și securității publice. Convenția de la Haga descrie rolul principal și responsabilitățile puterii ocupante astfel: „Autoritatea puterii legale fiind de fapt trecută în mâinile ocupantului, acesta va lua toate măsurile ce depind de el în scopul de a restabili și a asigura, pe cât cu putință, ordinea și viața publică, respectând în afară de împiedicări absolute, legile în vigoare în țară.”⁴⁰

Astfel, pe parcursul întregii ocupații, Puterea ocupantă substituie de fapt guvernul legitim (dar fără transferul suveranității) și are dreptul și obligația legală de a asigura ordinea și securitatea publică, în conformitate cu legile în vigoare pe acest teritoriu.

Restricțiile semnificative ale Puterii ocupante, în comparație cu puterea unui suveran legitim, interzic introducerea unor schimbări permanente în structura socială, demografică, geografică, politică și economică a teritoriului ocupat, exploatarea

35 CG IV art. 68(2)

36 CG IV art. 68(4)

37 CG IV art. 68(3)

38 CG IV art. 70(1)

39 CG IV art. 71(1)

40 Regulamentul de la Haga art. 43

cu scopul de a beneficia de resursele sale naturale, culturale și economice, precum și orice altă implementare autoritară, contrar îndatoririlor sale în raport cu teritoriul ocupat și locuitorii săi.

În special, Puterea ocupantă nu poate adopta nicio măsură de securitate mai severă decât stabilirea domiciliului forțat sau internării cu privire la persoanele protejate aflate sub controlul său. Astfel, putem afirma că dreptul de ocupație poate fi descris ca un regim juridic special creat pentru gestionarea temporară a teritoriilor aparținând unui stat ostil. Orice schimbare permanentă în ordinea juridică sau politică a teritoriului ocupat ar trebui să se bazeze pe un tratat legal de pace sau, în cazuri excepționale, pe o decizie luată de Consiliul de Securitate al ONU, în conformitate cu obligația sa de a menține sau restabili pacea și securitatea internațională.

Responsabilitatea administrației publice și furnizarea de servicii. Pe lângă asigurarea ordinii și securității publice, Puterea ocupantă este, de asemenea, deplin responsabilă pentru buna funcționare a instituțiilor și serviciilor publice în beneficiul populației de pe teritoriul ocupat. Puterea ocupantă trebuie, prin toate mijloacele pe care le deține, să se asigure că populației civile i se oferă bunuri de bază necesare supraviețuirii, cum ar fi: alimente, consumabile medicale, îmbrăcăminte și adăpost.⁴¹

În mod similar, în colaborare cu autoritățile naționale și locale, ar trebui să ofere și să sprijine activitățile serviciilor de sănătate și igienă publică,⁴² să promoveze educația și îngrijirea adecvată a copiilor⁴³ și să permită, de asemenea, acordarea de asistență spirituală⁴⁴ și asistență umanitară⁴⁵ pe teritoriul ocupat. Puterea ocupantă poate încasa și impozite și taxe stabilite de legislația locală în numele statului ocupat, dar trebuie să utilizeze astfel de încasări pentru a gestiona treburile în interesul teritoriului ocupat.⁴⁶

Funcționarilor publici și judecătorilor de pe teritoriul ocupat ar trebui să li se permită să își păstreze statutul profesional și să continue să îndeplinească îndatoririle în timp ce servesc societății, fără ingerințe sau intimidări nejustificate.⁴⁷ De exemplu, Convenția IV de la Geneva prevede că, în cazul în care instanțele penale din teritoriul ocupat nu împiedică administrarea eficientă a justiției sau respectarea deplină a normelor dreptului internațional umanitar de către Puterea ocupantă, acestea trebuie să continue judecarea tuturor infracțiunilor comise de persoanele protejate în conformitate cu legislația locală.⁴⁸

41 CG IV art. 55; PA I art. 69(1)

42 CG IV art. 56(1); PA I art. 14(1)

43 CG IV art. 50

44 CG IV art. 58

45 CG IV art. 59-63; Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 55, p. 25

46 Convenție referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru (Regulamentul) Haga, 18.10.1907, art. 48

47 Pictet J. S. *Op. cit.*, p. 304.

48 CG IV art. 64(1)

Cu toate acestea, dacă funcționarii publici și judecătorii se abțin de la îndeplinirea funcțiilor lor din motive de conștiință, aceștia nu ar trebui să fie discriminați, iar sancțiunile și măsurile de constrângere nu li se aplică.⁴⁹ Există două excepții de la acest principiu. În primul rând, Puterea ocupantă își rezervă dreptul de a impune funcționarii publici și judecătorii să lucreze dacă munca lor este necesară „fie pentru nevoile armatei ocupante, fie în legătură cu asigurarea cu utilități, alimente, locuințe, îmbrăcăminte, transport și sănătatea populației din teritoriul ocupat”.⁵⁰

În al doilea rând, Puterea ocupantă poate constata că îndeplinirea efectivă a obligațiilor sale în temeiul dreptului internațional umanitar necesită demiterea funcționarilor publici din funcțiile lor și crearea propriei administrații și a instanțelor.⁵¹ În realitate, autoritățile ocupante concediază cel mai adesea doar angajații guvernului și alți reprezentanți ai puterii politice și continuă să se bazeze pe angajații locali pentru gestionarea non-politică a teritoriului ocupat.

Protecția rezidenților. Dispozițiile dreptului internațional umanitar special concepute pentru a reglementa situațiile de ocupație militară pot fi găsite în principal în Convenția de la Haga referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru din 18 octombrie 1907 și Regulamentul privitor la legile și obiceiurile războiului pe pământ,⁵² Convenția IV de la Geneva⁵³ și parțial în Protocolul Adițional I.⁵⁴

În timp ce Regulamentul de la Haga oferă protecție populației teritoriului ocupat în ansamblu, Convenția de la Geneva IV stă la baza conceptului de „persoane protejate”, care include toate persoanele prezente pe teritoriile ocupate, cu excepția:

- a) cetățenilor puterii ocupante și aliaților acesteia și
- b) persoanele care beneficiază de statutul de prizonier de război.⁵⁵

În plus, persoanele care sunt recunoscute oficial ca refugiați, indiferent de cetățenia lor, sunt persoane protejate.⁵⁶ Deși domeniile de protecție ale respectivelor tratate nu sunt identice pentru aceste categorii de persoane, dezvoltarea dreptului cutumiar și a dreptului internațional al drepturilor omului după cel de-al Doilea Război Mondial, a făcut ca, la modul practic, aceste diferențe să fie în mare măsură irelevante.

Cu mai mult de o sută de ani în urmă, Regulamentul de la Haga a statuat ca viața și proprietatea rezidenților, onoarea și drepturile familiei, credința și practicile lor religioase pe teritoriul ocupat⁵⁷ să nu fie interzise și să nu fie aplicate sancțiuni

49 CG IV art. 54(1)

50 CG IV art. 51(2) și 54(2)

51 CG IV art. 54(2)

52 Regulamentul de la Haga art. 42-56

53 CG IV art. 47-78

54 PA I art. 44(3), 63,69,73,84(5)(a)

55 CG IV art. 4

56 PA I art. 73

57 Regulamentul de la Haga, art. 46(1)

colective „din pricina faptelor individuale de care ele nu ar putea fi socotite ca solidar răspunzătoare”.⁵⁸ Astăzi, obligația generală de tratament uman și nediscriminator, formulată în Convenția IV de la Geneva și în Protocolul Adițional I, se aplică și populației teritoriilor ocupate,⁵⁹ precum și obligațiile specifice, interdicțiile și garanțiile care decurg din această obligație.⁶⁰

Prin urmare, normele actuale de drept internațional umanitar care reglementează ocupația militară nu conțin confirmarea separată a acestor garanții de bază, ci se concentrează pe garanții suplimentare legate de circumstanțele specifice ale teritoriilor ocupate, cum ar fi inviolabilitatea drepturilor și cetățeniei persoanelor protejate, interzicerea modificărilor demografice și protecția proprietății publice și private, precum și ordinii de drept în teritoriile aflate sub ocupație militară.

Inviolabilitatea drepturilor și incapacitatea de a renunța la drepturi. Persoanele protejate care se găsesc pe un teritoriu ocupat nu vor fi lipsite, în nici un caz și în niciun fel, de avantajele prezentei convenții, fie în baza vreunei modificări oarecare intervenite în urma ocupației, în instituțiile sau în guvernarea teritoriului în chestiune, fie prin vreun acord încheiat între autoritățile teritoriului ocupat și Puterea ocupantă, și nici din cauza anexării de către aceasta din urmă a totalității sau a unei părți a teritoriului ocupat.⁶¹

Persoanele protejate nu pot refuza integral sau parțial drepturile care le-au fost acordate în conformitate cu Convenția de la Geneva IV sau cu orice alt acord special încheiat între beligeranți.⁶²

Deși locuitorii teritoriului ocupat sunt obligați să se supună autorităților *de facto* ale Puterii ocupante, nu au nicio obligație de fidelitate față de aceasta. Astfel, ei nu pot fi obligați să jure loialitate față de Puterea ocupantă,⁶³ să satisfacă serviciul militar în forțele sale armate sau forțele auxiliare⁶⁴ sau să furnizeze informații despre forțele armate sau mijloacele de apărare ale statului ocupat.⁶⁵

Puterea ocupantă nu poate să exercite presiuni sau să folosească propaganda care să vizeze înrolarea voluntară în forțele ocupante sau să limiteze în mod intenționat oportunitățile de muncă pe teritoriul ocupat pentru a induce rezidenții să lucreze pentru Puterea ocupantă.⁶⁶

Din același motiv, persoanele protejate nu ar trebui să fie obligate să presteze munci care să le oblige să participe la operațiunile militare împotriva propriei țări și nici nu ar trebui să fie folosite pentru a asigura securitatea spațiilor în care își desfășoară

58 Regulamentul de la Haga, art. 50

59 CG IV art. 27(1) și (3); PA I art. 75(1); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 87 și 88.

60 CG IV art. 27-34; PA I art. 72-79

61 CG IV art. 47.

62 CG IV art. 8

63 Regulamentul de la Haga art. 45

64 CG IV art. 51(1)

65 Regulamentul de la Haga art.44

66 CG IV art. 52(2)

șoară activitatea și nici nu ar trebui încurajate să participe la organizații cu caracter militar sau paramilitar.⁶⁷

Un ordin de constrângere la muncă poate fi emis doar pentru persoanele protejate cu vârsta de peste 18 ani și numai când este strict necesar:

- a) pentru nevoile armatei ocupante,
- b) pentru munca în utilitățile publice și
- c) pentru asigurarea cu alimente, adăpost, îmbrăcăminte, transport și servicii de sănătate pentru populația teritoriului ocupat.

În toate cazurile, munca trebuie efectuată pe teritoriul ocupat și trebuie să corespundă abilităților fizice și psihice ale fiecărei persoane. Lucrătorii ar trebui să primească salarii corecte și să beneficieze de prevederile legislației în vigoare în țara ocupată cu privire la condițiile de muncă, în special garanții privind salariile, orele de lucru, echipamentele, pregătirea prealabilă și compensația pentru accidente de muncă și boala.⁶⁸

Cu toate acestea, Convenția IV de la Geneva recunoaște că securitatea publică sau considerațiile militare urgente pot provoca o evacuare generală sau parțială a teritoriului și chiar pot face inevitabilă deplasarea temporară a persoanelor protejate în afara teritoriului ocupat. În astfel de circumstanțe excepționale, puterea deținătoare ar trebui să fie informată imediat după evacuare sau transfer,⁶⁹ iar toate persoanele vizate ar trebui întoarse pe teritoriul lor imediat după încheierea ostilităților.⁷⁰

Persoanele protejate trebuie tratate cu umanitate în timpul oricărei astfel de mișcări, trebuie să li se ofere alimentele, apa, îmbrăcăminte și serviciile medicale necesare. În plus, trebuie luate măsuri de precauție adecvate pentru a le asigura siguranța și pentru a preveni separarea lor de rude.⁷¹

Scopul acestei interdicții nu este în niciun fel să împiedice persoanele protejate să se deplaseze în mod voluntar în granițele teritoriului ocupat sau să plece de acolo. Acest lucru este important, deoarece persoanele protejate pot, din proprie voință, să-și caute refugiu împotriva pericolelor ostilităților în alte zone ale teritoriului ocupat. În plus, este posibil ca străinii să dorească repatrierea, iar cetățenii țării ocupate ar putea fi expuși riscului de discriminare din motive etnice, rasiale sau politice sau pot avea alte motive legitime pentru abandonarea acestui teritoriu.

Prin urmare, Convenția IV de la Geneva nu interzice persoanelor protejate de orice naționalitate să părăsească voluntar teritoriul ocupat. De asemenea, Puterea ocupantă nu poate deține persoane protejate în zone ale teritoriului ocupat, care sunt deosebit de vulnerabile la pericolele războiului, cu excepția cazului în care siguranța

67 CG IV art. 51(2)

68 CG IV art. 51(3); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 95, p. 421

69 CG IV art. 49(4).

70 CG IV art. 49(2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 132, p. 598

71 CG IV art. 49(3); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 105 și 131.

populației sau considerații militare urgente o impun. De fapt, părțile beligerante ar trebui să încerce să evacueze teritoriile asediate sau încercuite și să plaseze aceste părți ale populației în zone sigure sau zone neutralizate, aflate departe de zona de desfășurare a ostilităților.

Dreptul internațional umanitar impune o interdicție absolută asupra deportării sau transferului unei părți din populația civilă a Puterii ocupante pe teritoriul ocupat.⁷² Scopul acestei interdicții este de a nu admite colonizarea teritoriilor ocupate de către cetățeni ai Puterii ocupante și stabilirea treptată a „situației reale pe teren“, ceea ce poate determina în cele din urmă anexarea teritoriului în cauză.

În acest sens, un exemplu binecunoscut este politica pe termen lung a Israelului, care are așezări pentru o parte din populația sa pe teritoriul palestinian ocupat. CICR a susținut constant că această politică reprezintă o încălcare clară a normelor convenționale și a avut consecințe umanitare grave timp de decenii.⁷³

Protecția proprietății. De obicei, dacă un teritoriu este ocupat, întreaga infrastructură, populația sa și proprietatea privată a locuitorilor săi sunt concentrate în mâna armatei inamice. De-a lungul istoriei războaielor, actele arbitrare de răzbu-nare, tâlhărie și distrugere, săvârșite de persoane în uniforme militare, au provocat suferințe majore populației civile, au agravat pagubele cauzate de război și au creat obstacole în calea recuperării și, în final, reconcilierii.

Prin urmare, dreptul internațional umanitar interzice expres furtul oricărui tip de proprietate care aparține atât persoanelor, cât și comunităților sau statului.⁷⁴ De asemenea, acesta interzice distrugerea de către Puterea ocupantă a oricărui bunuri mobile sau imobile, atât private cât și publice, „cu excepția cazurilor în care o asemenea exterminare sau confiscare este necesară de urgență din considerente de necesitate militară“.⁷⁵

Potrivit CICR, expresia „necesitate militară“ din această prevedere presupune „mișcare, manevre și alte acțiuni întreprinse de forțele armate pentru a conduce lupta“.⁷⁶ Prin urmare, distrugerea proprietății este permisă exclusiv în măsura în care este absolut necesară pentru operațiunile militare și nu poate fi efectuată în scopuri strict punitive, pentru descurajare sau din motive administrative. În orice caz, niciuna dintre interdicții nu afectează dreptul Puterii ocupante de a solicita sau confisca proprietatea publică și, în cazuri excepționale, proprietatea privată.

72 CG IV art. 49(6)

73 Maurer P., *Challenges to international humanitarian law: Israel's occupation policy*. ICRC, Vol. 94, No. 888, Winter 2012, p. 1503-1510

74 CG IV art. 33(2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 52, p. 234; Regulamentul de la Haga art. 28 și 47.

75 CG IV art. 53; Regulamentul de la Haga art. 23(g)

76 ICRC, Interpretation by the ICRC of Article 53 of the Fourth Geneva Convention of 12 August 1949, with particular reference to the expression „military operations“, official statement, 25 November 1981.

§ 3. Neutralitatea în conflictele armate

Neutralitatea este situația juridică a unui stat care nu participă la un conflict armat. Dreptul și datoria de neutralitate implică raporturi speciale ale statului neutru cu celelalte state neutre (ca și pe timp de pace), pe de o parte, iar pe de altă parte, cu statele beligerante, cu care continuă relațiile, iar într-o situație juridică nouă, creată de existența stării de război.⁷⁷

Istoria relațiilor internaționale consemnează drept cea mai veche înțelegere în materie, tratatul încheiat în anul 425 î.e.n. între comunitățile acarnaneenilor, anfilochienilor și ambrocioților prin care părțile se angajau să nu intervină în conflictul care izbucnise între Atena, Argos, Elis și Mantinea și să interzică părților beligerante să-și transfere trupele pe teritoriile lor.

Doar din secolul al XVI-lea încep să se pună bazele convenționale ale neutralității, ca urmare a încheierii unor convenții prin care se interzicea contractanților să-i ajute în vreun fel pe adversarii lor într-un eventual război, pentru ca în secolul următor înțelegerile să cuprindă deja și alte elemente ale neutralității referitoare la regula pavilionului, la blocade, prize etc.⁷⁸

Neutralitatea este fondată pe doi piloni:

- a) pe abținerea de la orice participare militară la un conflict armat și
- b) pe atitudinea de imparțialitate față de beligeranți. Pentru a fi funcțional și a produce efecte juridice statutul de neutralitate trebuie să fie recunoscut de către părțile la conflict, ca bază a respectării de către acestea din urmă a intereselor neutrilor și a nu le utiliza teritoriul ca bază de operațiuni militare.⁷⁹

Dreptul la neutralitate, așa cum a fost consacrat în dreptul internațional clasic, reprezintă un echilibru între interesele opuse ale beligeranților, care ar dori să reducă pe cât posibil comerțul între inamicii lor și statele neutre, și aceștia din urmă, care ar dori să nu li se creeze impedimente în acest sens.⁸⁰

Neutralitatea este pe cale să devină, dacă ea nu a devenit deja, o atitudine facultativă pe care statele terțe și-o rezervă să o adopte în funcție de împrejurări și indiferent de calificarea formală a conflictului.⁸¹

Neutralitatea începe să se manifeste ca o instituție autonomă în secolul al XVII-lea. Neutralitatea permanentă a Elveției (1815) și Belgiei (1839) au constituit un factor important care a influențat instituția neutralității în timp de război, deoarece pe toată durata secolului al XIX-lea statutul țărilor respective a fost respectat de părțile beligerante.

77 Lupulescu N. *Drept Umanitar*. București: C.H.Beck, 2009, p. 130

78 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 269

79 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 267

80 Paeson I. *Manual of the terminology of the Law of Armed Conflicts and of International Humanitarian Organizations*. Bruylant: Nijhoff, 1989, p. 432

81 Monnier J., *Developpement du droit international humanitaire et de la neutralite*. In: *Quatre etudes du droit international humanitaire*. Geneve: Institut Henry Dunant, 1985, p. 8.

Declarația de la Paris din 1856, care a fost adoptată în urma înfrângerii Rusiei în războiul din Crimeea, când Franța și Marea Britanie, două mari puteri navale ale timpului, s-au aflat în aceeași tabără. Această declarație a constituit punctul de pornire în procesul de instituționalizare a neutralității pe timp de război.

Institutul neutralității în război posedă o importanță majoră, deoarece statele neutre, care nu participă la conflict, limitează teatrul războiului, sfera și amploarea acestuia, ceea ce, în definitiv, reduce semnificativ intensitatea ostilităților și minimizează suferința popoarelor. În același timp, împărțirea tuturor statelor în conformitate cu Convențiile V și VIII de la Haga din 1907 în două categorii: războinice și neutre, în prezent nu mai reflectă rigorile realităților moderne.

Având în vedere prezența în multe state a armelor cu rachete, când eventual continente întregi pot fi distruse în douăzeci de minute prin utilizarea armelor nucleare, nu vor exista în lume state neutre. Odată cu izbucnirea războiului, ar fi mai corect să definim toate statele în două categorii: beligerante și nebeligerante. Statele care nu sunt în război, includ: statele cu neutralitate permanentă (Elveția, Austria, Malta); statele neutre în acest război (neutralitate eventuală); alte state non-beligerante.⁸²

Neutralitatea într-un război este statutul juridic special al unui stat care nu participă la războiul în curs și se abține să ofere asistență și ajutor unei părți beligerante. Statele cu neutralitate permanentă, păstrându-și dreptul la autoapărare, trebuie să respecte cu strictețe regulile de neutralitate, pot condamna agresorul și își pot exprima simpatia față de victimă. Pe timp de pace, aceste state nu ar trebui să adere la blocuri militare și nu pot oferi teritoriul lor pentru instalarea de baze militare străine.

Statele neutre dintr-un conflict armat, care nu doresc să se implice în conflagrații, trebuie să-și declare neutralitatea (într-o declarație), să aducă acest anunț în atenția beligeranților, prin respectarea cu strictețe a tuturor regulilor de neutralitate. Spre deosebire de cele cu neutralitate permanentă, acestea din urmă sunt obligate să respecte decizia Consiliului de Securitate al ONU privind implicarea lor în sancțiuni militare împotriva agresorului cu renunțarea simultană la neutralitate.

De asemenea, au dreptul, la propria discreție, să abandoneze neutralitatea (de regulă, în favoarea victimei agresiunii). Starea de neutralitate apare numai după o declarație adecvată despre aceasta și aducerea acesteia la cunoștința părților aflate în război. Statele neutre, în virtutea unui acord încheiat anterior asupra neutralității lor, trebuie să respecte cu strictețe regulile de neutralitate în ceea ce privește cealaltă parte a tratatului din momentul în care devine cunoscută intenția despre atacul unui stat terț asupra uneia dintre părțile contractante.

Avocatul austriac A. Ferdross considera că dreptul la război, în sensul direct al cuvântului, reprezintă conținutul normelor prohibitive, al căror principal scop este umanizarea războiului.⁸³

82 Леншин С.И. *Правовой режим вооружённых конфликтов и международное гуманитарное право*. Москва: За права военнослужащих, 2009, с. 186

83 Фердросс А. *Международное право*. Москва: Иностр. лит 1959. 652с.

Cercetătorul englez L. Oppenheim, în special, a scris că războiul este o ciocnire între două sau mai multe state, desfășurate prin utilizarea forțelor lor armate, pentru a se depăși reciproc și a forța pe învinși să accepte condițiile de pace dorite de câștigător.⁸⁴

Statul neutru are **dreptul**:

- a) să respingă prin forța militară orice încercare a beligeranților de a încălca statutul de stat neutru;
- b) să ofere teritoriul său pentru întreținerea și transportul victimelor războiului care se regăsesc pe propriul său teritoriu;
- c) să ofere beligeranților bunele oficii și mediere în negocieri;
- d) să ofere adăpost trupelor, navelor de război și aeronavelor beligeranților, cu internarea lor ulterioară;
- e) să utilizeze spații maritime din afara mării teritoriale a statelor de coastă și a spațiului aerian de deasupra acestora pentru navigația pe mare și aer, ținând cont de zonele operațiunilor militare declarate beligerante;
- f) să ofere acces la porturile sale navelor de război ale beligeranților (nu mai mult de trei într-un port) pentru o perioadă de cel mult 24 de ore, în scopul diminuării consecințelor accidentelor și daunelor, a restabilirii capacității de a naviga (pentru un submarin — navigația se realizează doar în poziția de deasupra apei), dar nu pentru a restabili sau a potența puterea de luptă, precum și pentru a reasigura proviziile de alimente, combustibil și apă, pentru a ajunge în cel mai apropiat port.

Internarea este un regim special instituit de un stat neutru pentru personalul militar, navele de război și aeronavele părților în război, care asigură dezarmarea și excluderea participării repetate în război.

Statele neutre sunt **obligate**:

- a) să nu-și pună la dispoziție teritoriul pentru formarea unităților militare ale beligeranților și bazele lor militare;
- b) să nu transfere beligeranților muniții, echipamente și arme de război, precum și nave de război și aeronave;
- c) să rețină și să interneze navele de război internaționale și aeronavele care nu au părăsit portul după 24 de ore și au încălcat limitele timpului de grație (din cauza unui accident sau a mării agitate);
- d) se stabilească un interval de 24 de ore pentru ieșirea din portul său a navelor militare ale statelor care luptă între ele;
- e) să descurajeze și să nu permită statelor beligerante să rețină, să inspecteze și să percheziționeze navele din marea lor teritorială, indiferent de pavilion;
- f) să împiedice participarea răniților și a bolnavilor recuperați ai statelor aflate în luptă să participe din nou la ostilități;

84 Оппенгейм Л. *Международное право*. Москва: Государственное издательство иностранной литературы 1948. 408 с.

- g) să adopte măsuri pentru protejarea și apărarea proprietăților culturale ale părților beligerante care sunt pe teritoriul unui stat neutru, pentru retrocedarea lor ulterioară în țara de origine.⁸⁵

Îndatoririle statelor beligerante sunt însumate unui principiu general — inviolabilitatea teritoriului statelor neutre — și conține mai multe elemente:

- a) interdicția pentru forțele armate ale statelor beligerante de a pătrunde pe teritoriul statelor neutre și
- b) abținerea statelor beligerante de a trece prin teritoriul neutrilor convoaie cu muniții și alte materiale.⁸⁶

Statele beligerante sunt obligate:

- a) să respecte cu strictețe drepturile unui stat neutru și statutul acestuia;
- b) să nu construiască baze militare pe teritoriul unui stat neutru;
- c) să nu efectueze operațiuni militare pe teritoriul său;
- d) să nu abuzeze de dreptul de azil temporar.

Beligeranții nu au dreptul de a utiliza în mod exclusiv mijloace de telecomunicații în scopuri militare pe teritoriul unui stat neutru, dar le pot utiliza pe cele deschise serviciului public.⁸⁷

Statele beligerante au dreptul:

- a) să sechestreze sau să distrugă contrabanda militară absolută (obiecte și materiale care servesc exclusiv la război), atunci când o navă a unui stat neutru care o transportă se îndreaptă către un port inamic;
- b) să dispună confiscarea sau distrugerea contrabandei militare condiționate (obiecte și materiale care pot servi atât în scopuri militare, cât și pașnice), atunci când sunt destinate forțelor armate sau corpurilor de control militar ale inamicului;
- c) să captureze sau să distrugă nava neutră numai dacă marfa de contrabandă depășește jumătate din marfă în ceea ce privește greutatea, volumul, valoarea sau prețul de marfă.⁸⁸

Priza este o navă comercială inamică și încărcătura acesteia capturată în timpul războiului, o navă comercială a unui stat neutru, cu cea mai mare parte a încărcăturii de contrabandă militară și o navă aeriană care zboară sub pavilionul unui stat neutru care încalcă regulile de neutralitate.

Nava de război care a obținut priza trebuie să îndeplinească o serie de formalități:

- a) să elaboreze un protocol privind inspecția și confiscarea navei și a încărcăturii sale, la confiscarea navei și a încărcăturii sale,
- b) să verifice și să sigileze documentele, cabina radio, trapa de marfă.

85 Леншин С.И. *Op. cit.*, c. 187

86 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p.279

87 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p.281

88 Леншин С.И. *Op. cit.*, c. 187-188

Priza este adusă în portul său, unde tribunalul competent decide în cele din urmă soarta navei confiscate și încărcăturii acesteia. Marfa inamicului este confiscată, încărcătura unui stat neutru trebuie returnată, iar în caz că este distrusă fără motiv, trebuie compensată.

Trofeele sunt armele, echipamentele și materialele militare (nave de război, alte nave, aeronave, arme) capturate pe câmpul de luptă (pe mare), precum și obiectele de valoare ale inamicului (bani, aur, bijuterii, titluri de stat). Proprietatea enumerată anterior devine un trofeu chiar și după predarea inamicului, urmată de executarea documentelor internaționale relevante.

Toate statele care nu sunt beligerante posedă dreptul:

- a) să utilizeze Oceanul Mondial și spațiul aerian de deasupra acestuia în afara mării teritoriale a statelor beligerante pentru navigația internațională pe mare și aeriană în cadrul limitelor stabilite pentru exploatarea mării libere;
- b) atunci când folosesc oceanele și spațiul aerian de deasupra acestuia, securitatea și apărarea navelor lor împotriva atacurilor statelor beligerante ar trebui să fie asigurată, dacă este necesar, prin organizarea de convoi și paza navelor comerciale cu navele și aeronavele lor de război.

În dreptul internațional, există caracteristici ale reglementării neutralității în ceea ce privește războiul pe mare și în aer. Neutralitatea în războiul naval prevede că este interzisă efectuarea operațiunilor militare în apele teritoriale ale unui stat neutru, inclusiv:

- a) confiscarea navelor comerciale ale unui beligerant;
- b) crearea de baze în aceste ape, porturi și raiduri pentru operațiuni navale;
- c) crearea de posturi de radio pentru comunicarea cu forțele de luptă.

Ordinea de trecere a navelor prin apele teritoriale ale unui stat neutru este stabilită de acest stat, care: poate dispune de un regim permisiv, îl poate condiționa prin stabilirea obligației navelor de a avea ordinul de notificare de trecere sau poate interzice tranzitul navelor de război ale beligeranților. Navele comerciale ale părților în război au dreptul de a intra (tranzit) în orice ape deschise pentru transportul pașnic al mărfurilor comerciale.⁸⁹

Neutralitatea într-un război naval este guvernată de Convenția a XIII-a de la Haga privind drepturile și obligațiile puterilor neutre în cazul unui război naval din 1907, conform căruia în apele teritoriale ale unui stat neutru:

- a) se interzic orice acțiuni militare ale beligeranților;
- b) se obligă statele neutre să împiedice echiparea sau dotarea cu armament a unei nave care aparține părților beligerante, precum și retragerea acesteia din apele sale teritoriale, dacă există un motiv de a prezuma că va lua parte la ostilități din partea unuia dintre beligeranți;
- c) se interzice admiterea și staționarea navelor militare în apele teritoriale ale unui stat neutru. Statul neutru rezolvă aceste probleme în baza atitudinii identice față de toți beligeranții;

⁸⁹ Леншин С.И. *Оп. cit.*, с. 188

- d) statul neutru stabilește o perioadă rezonabilă de ședere a navelor statelor beligerante în apele sale, după care poate solicita ca acestea să părăsească apele teritoriale;
- e) aflându-se în apele teritoriale ale unui stat neutru, navele militare își pot reînnoi aprovizionările în funcție de limitele stabilite pe timp de pace, să ia cât mai mult combustibil necesar pentru a ajunge în cel mai apropiat port al țării lor;
- f) cu permisiunea statelor neutre, navele defecte ale unor părți beligerante, pot intra în porturi și docuri doar pentru reparații curente și de avarie, care ar fi suficiente pentru a ajunge în portul lor și nu pentru reparația de lungă durată;
- g) dacă în apele unui stat neutru o navă dintr-un stat beligerant nu respectă neutralitatea, atunci forțele armate ale unui stat neutru o pot reține și o pot escorta în portul statului neutru. Echipajul navei este arestat până la sfârșitul războiului.⁹⁰

Trebuie de făcut mențiunea că, în timp ce confiscarea navelor comerciale inamice reprezintă o metodă de luptă în războiul maritim, confiscarea navelor comerciale neutre și a mărfurilor aflate la bord constituie o derogare cu statut de sancțiune de la regulile neutralității privitoare la îndatoririle statelor neutre și nu se aplică decât în cazuri determinate, când acestea:

- a) fac contrabandă de război;
- b) violează blocada;
- c) se opun exercitării vizitei;
- d) acordă asistență ostilă.⁹¹

Se consideră **contrabandă militară** marfa proprietarilor neutri de pe navele beligeranților sau încărcătura care aparține inamicului de pe navele statelor neutre, pe care unul dintre beligeranți le interzice să-i fie livrate inamicului său.

Neutralitatea într-un război aerian presupune că:

- a) spațiul aerian de pe teritoriul unui stat neutru să fie inviolabil;
- b) aeronavelor părților beligerante să le fie interzis zborul prin spațiul aerian al unor state neutre;
- c) este interzisă urmărirea inamicului sau intrarea cu el în luptă în spațiul aerian al statelor neutre;
- d) aeronavele militare care aterizează pe teritoriul unui stat neutru sunt reținute, iar echipajul este internat până la finalizarea războiului;
- e) părților beligerante li se interzice transportul trupelor și echipamentelor militare prin spațiul aerian al unui stat neutru;
- f) aeronavele sanitare nu trebuie să survoleze spațiul aerian al unui stat neutru și nu trebuie să aterizeze pe teritoriul său.

90 Леншин С.И. *Op. cit.*, c. 189

91 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 296

Războiul aerian nu este guvernat de normele convenționale și, ca atare, nici regimul de neutralitate. Proiectul de reguli pentru reglementarea războiului aerian elaborat de Comitetul juriștilor însărcinat de Conferința navală de la Washington în 1923, consacrand practica din primul război mondial, nu a fost transpus în norme convenționale. Obligațiile beligeranților față de statele neutre și îndatoririle neutrilor față de statele beligerante sunt determinate prin contiguitate cu regulile neutralității în războiul maritim.⁹²

§ 4. Instrumentele juridice de încetare a stării de beligeranță

Din punct de vedere al dreptului internațional umanitar problema cea mai importantă este cea a datei de la care încetează starea de beligeranță, deoarece de această dată sunt legate o serie de consecințe juridice. Nu există o regulă juridică unică de fixare a acestei date, însă din practica internațională rezultă, de regulă, două momente distincte: momentul încetării ostilităților și acela al încetării stării de beligeranță, când normele dreptului internațional umanitar nu mai acționează.⁹³

Încetarea ostilităților este prima dintre aceste operațiuni și are drept efect încheierea luptelor dintre forțele armate opuse, realizându-se de obicei, prin armistițiul sau capitularea (predare), decise în mod convențional de autoritățile militare care suspendă ostilitățile. Aceste acte anunță *de jure* sfârșitul războiului și restabilirea păcii, dar nu înseamnă obligatoriu acest lucru *de facto*. Acest fapt se realizează printr-o nouă operație, care constă în semnarea tratatului de pace de către autoritățile guvernamentale în formele autorizate de legislația statelor respective.

Prin dispozițiile sale politice, tratatul de pace generează un nou echilibru între învingător și învins, face să înceteze starea de beligeranță și permite reluarea raporturilor normale pe timp de pace dintre toate statele.

Acest sistem de încetare a conflictelor armate a fost consacrat juridic de Convenția a IV -a de la Haga din 1907 și și-a găsit o deplină aplicare practică până la Primul Război Mondial, după care a suferit mutații profunde care i-au denaturat natura juridică și funcțiile tradiționale.⁹⁴

Încetarea ostilităților este de obicei precedată de intense și febrile negocieri între adversari, beligeranții utilizând în acest scop parlamentarii în zona de operații. Important este să nu confundăm parlamentarii în sensul normelor dreptului internațional umanitar și deputații, adică aleșii poporului abilitați cu dreptul de a adopta legi.

Astfel, Regulamentului de la Haga stabilește: „Este socotit parlamentar individul autorizat de unul din beligeranți să intre în tratative cu celălalt și care se prezintă

92 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 298

93 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 397

94 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 143

cu drapelul alb. El are drept la inviolabilitate, împreună cu trompetistul, toboșarul, portdrapelul și interpretul care l-ar întovărăși.⁹⁵

Chiar dacă pentru realitățile secolului XXI atât limbajul, cât și subiecții vizați în acest text constituie niște arhaisme, este important ca părțile beligerante să respecte parlamentarii în spiritul actului normativ citat și să le permită să-și realizeze funcțiile caracteristice. Parlamentarul își pierde drepturile de inviolabilitate dacă se dovedește, în mod sigur și fără tăgadă, că a abuzat de situația lui privilegiată pentru a provoca ori a comite un act de trădare.⁹⁶

Practica internațională constată trei modalități de înceta un conflict armat: *prin încheiere unui acord scris între părțile beligerante, prin acord tacit și prin emiterea unui act legislativ unilateral*.

Armistițiul întrerupe operațiile de război printr-un acord mutual între părțile beligerante. Dacă durata nu s-a fixat, atunci părțile beligerante pot relua operațiile oricând, sub condiția ca inamicul să fie avertizat în timpul convenit, conform condițiilor armistițiului.⁹⁷ Diferența dintre o simplă încetare a focului și armistițiul rezidă în faptul că pe cel din urmă îl caracterizează intenția de a pregăti încheierea conflictului și sistarea ostilităților pentru totdeauna. Armistițiul este menit să suspende acțiunile militare și să deschidă calea tratatelor pentru încheierea acordului de pace.

Armistițiul poate fi general sau local. Cel dintâi face să înceteze pretutindeni operațiile de război ale statelor beligerante, al doilea — numai între anumite părți ale armatelor beligerante și într-un spațiu determinat.⁹⁸

Supravegherea convențiilor de armistițiu pot fi încredințate unor comisii mixte. De exemplu: Comisia de la Spa pentru armistițiul de la Rethondes din 28 iunie 1918 cu Germania; Comisiile de la Wiesbaden și Turin pentru armistițiile cu Franța din 22 iunie 1940, Comisia de la Barri, pentru armistițiul cu Italia din 1943.

Armistițiul se încheie prin convenții scrise, fiind rezultatul unor negocieri, mai mult sau mai puțin îndelungate, frecvent organizate la inițiativa unor state terțe. De exemplu Convenția dintre Franța și Cambogia din 31 ianuarie 1941 a fost încheiată la intervenția Japoniei, convențiile dintre statele arabe și Israel din 1949 — cu concursul ONU, acordul de încetare a focului dintre SUA și Vietnamul de Nord din 27 ianuarie 1973 a fost realizat prin implicarea Franței.⁹⁹

Anterior acest gen de convenții urma a fi supus ratificării prin intermediul procedurilor specifice fiecărui dintre statele semnatare și de către organele competente ale acestora. Regulamentul de la Haga din 1907 prevede notificarea drept procedură obligatorie, care odată cu trecerea timpului a substituit procedura de ratificare. Astfel, armistițiul trebuie să fie notificat oficial și în timp util autorităților competente

95 Regulamentul de la Haga art. 33

96 Regulamentul de la Haga art. 34

97 Regulamentul de la Haga art. 36

98 Regulamentul de la Haga art. 37

99 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 399

și trupelor. Ostilitățile sunt întrerupte îndată după notificare sau la termenul convenit.¹⁰⁰

Spre deosebire de acesta, încetarea focului este doar o întrerupere temporară a acțiunilor militare, limitată la anumite zone, decisă de comandanții locali doar în scopuri umanitare, în special căutarea și adunarea răniților, acordarea primului ajutor, îndepărtarea civililor, iar reglementările privitoare la armistițiu se aplică și în aceste cazuri de încetare a focului.¹⁰¹

Principalul său efect juridic este încetarea ostilităților, adică oprirea tuturor operațiilor ofensive și defensive și interzicerea mișcărilor strategice. Principiul după care armistițiul suspendă exclusiv operațiunile militare fără a afecta starea de război și efectele sale juridice au fost deseori reafirmate în jurisprudența internațională. Starea de război cu toate consecințele sale continua să se mențină până la încheierea păcii.¹⁰²

Potrivit principiului fundamental al nerecurgerii la forță în relațiile internaționale, beligeranții care ar declanșa ostilitățile după încheierea unui armistițiu ar putea fi calificați drept agresori, deoarece încetarea focului decisă de Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite și acceptată de părți este destinată găsirii modalităților de păstrare a păcii și securității internaționale.¹⁰³

Regimul de ocupație rezultă din starea de beligeranță, el urmând să fie reglementat definitiv la încheierea păcii. Armistițiul nu are efecte decât în ceea ce privește regimul prizonierilor de război. Prizonierii de război trebuie repatriați la încheierea armistițiilor generale.¹⁰⁴ Celelalte reguli referitoare la ocupație continuă să se aplice. Ocupația unui teritoriu maritim, adică a golfurilor, bazinelor, radelor, porturilor și apelor teritoriale nu există decât în măsura în care există în același timp și o ocupație a teritoriului continental, fie de o forță navală, fie de una terestră. În acest caz ocupația este supusă legilor și obiceiurilor războiului terestru.¹⁰⁵

Din punct de vedere juridic, armistițiul este un acord cu caracter militar, încheiat de comandanți ai armatelor, cu acceptul guvernelor respective. Convenția de armistițiu, act bilateral sau multilateral, a suferit începând cu primul Război Mondial, o metamorfoză tehnică, evoluând sub forma armistițiului de capitulare.

Armistițiul capitulare. Statul învingător impune învinsului condiții ce se vor regăsi în tratatul de pace. Armistițiile contemporane au prevăzut și ocuparea unei părți a teritoriului statului învins. Tehnica postbelică de încetare a ostilităților a mai evidențiat o nouă modalitate de încheiere a operațiunilor militare, capitularea necondiționată.

100 Regulamentul de la Haga art. 38.

101 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 144

102 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 399-400

103 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 144-145

104 CG III art. 118 (1)

105 Manualul Oxford, din 09.09.1880, art. 88. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/140?OpenDocument>.

Capitularea necondiționată. În baza acestei proceduri, statele învingătoare nu mai sunt legate, la sfârșitul ostilităților, de niciun considerent juridic, față de statele învinse. Aceasta a fost modalitatea prin care s-au finalizat ostilitățile dintre Națiunile Unite și Germania și Națiunile Unite și Japonia. În cazul Germaniei, actul de capitulare necondiționată a fost completat de Declarația de la Berlin din 5 iunie 1945, privind preluarea autorităților supreme de către Națiunile Unite, reprezentate de SUA, Marea Britanie, URSS și Franța.

Capitularea este o încheiere unilaterală sau negociată între părți a ostilităților, care trebuie să țină cont de regulile onoarei militare. Odată încheiate, ele trebuie respectate în mod scrupulos de ambele părți.¹⁰⁶ Ca și în cazul armistițiului, poate exista o capitulare generală, aplicabilă tuturor forțelor armate ale unui stat sau o capitulare parțială, limitată la anumite unități.¹⁰⁷

Capitularea apare ca un act care antrenează predare negociată a forțelor armate ale unei părți la conflictual armat internațional.¹⁰⁸ Capitulațiile care urmau sfârșitul glorios al asediilor, stipulau frecvent nu numai salvarea vieții pentru populația civilă și garnizoană ci, de asemenea, dreptul pentru aceasta din urmă de a se retrage cu onorurile de război, adică de a se retrage liber și neîngrădit, cu arme și bagaje.¹⁰⁹ Această procedură era cunoscută și în perioadele anterioare, însă comporta o accepțiune mult mai largă. Ea se referea la cruțarea vieții și respectarea demnității populației civile.¹¹⁰

Comandanții pot accepta capitularea numai pentru zona asupra căreia dețin comanda. De obicei, statele incriminează în legislația lor penală fapta comandanților de a capitula fără a întrebuița toate mijloacele de apărare. Trebuie să se facă distincție netă între capitularea care uneori ar putea fi evitată prin jertfe suplimentare și cu o doză mai mare de energie din partea comandamentului forțelor încercuite și predarea îndreptățită a unei trupe în fața superiorității zdrobitoare a inamicului, ori din cauza lipsei munițiilor, când orice efort este zadarnic și nici retragerea nu mai este posibilă.

În concepția tradițională a încetării stării de război armistițiul și tratatul de pace formau cele două componente ale unui tot întreg. După încetarea ostilităților prin armistițiu și până la restabilirea păcii prin tratatul de pace, exista o fază intermediară, denumită „preliminariile păcii“, care avea fie forma unui armistițiu general sau a unei capitulări, fie pe cea a unui tratat de pace provizoriu care să predetermine tratatul de pace definitiv.¹¹¹

106 Regulamentul de la Haga art. 35

107 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 145

108 Verri P.V. *Dictionnaire du droit international des conflits armes*. Geneve: CICR, 1988, p. 33.

109 Paeson I. *Manuel of the terminology of the Law of the armed conflicts and of international Humanitarian Organizations*. Bruylant: Nijhoff, 1989, p. 576.

110 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 398

111 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 146

Încetarea stării de beligeranță prin acord tacit. În decursul istoriei ostilitățile au fost finalizate și printr-o simplă încetare a luptelor, din care rezultă că *animus belandi* a încetat. Lipsa unui acord formal care să oprească ostilităților a fost criticată de unii autori. S-a afirmat că războiul apare printr-o voință unilaterală însă nu i se poate pune capăt decât printr-o voință bilaterală sau multilaterală. Istoria războiului infirmă o asemenea aserțiune. Procedul încetării tacite a ostilităților este specific continentului latino-american. În această manieră s-au finalizat în 1824 războaiele dintre Spania și fostele sale colonii din America Latină, au fost oprite, fără încheierea unui tratat de pace, ostilitățile dintre Franța și Mexic în 1866.¹¹²

Tehnica încheierii tacite a ostilităților este următoarea: una din părți face o declarație unilaterală de încetare a ostilităților. Dacă cealaltă parte nu adoptă o poziție contrară înseamnă că acestea au încetat. În practică au existat următoarele situații: la 4 februarie 1920 Costa Rica edictează un decret cu privire la încetarea stării de război dintre ea și Germania, iar la 15 mai 1921 Germania adoptă o lege similară. În 1920 Marea Britanie face o declarație de încetare a stării de beligeranță față de Austria, iar aceasta din urmă i se conformează în același an.

Au existat situații în practică când cealaltă parte a protestat față de o asemenea declarație unilaterală. De exemplu, la 10 februarie 1918, Rusia a declarat în cadrul negocierilor de la Brest-Litovsk că abandonează războiul. Germania a ripostat și a reluat ostilitățile care au fost întrerupte în vederea negocierilor. La 28 februarie 1918 ostilitățile au fost încetate drept urmare a acceptării de către Rusia a condițiilor impuse de Germania.¹¹³

Încheierea ostilităților prin declarații unilaterale și prin acte interne. În decursul istoriei au existat situații când ostilităților li s-au pus capăt prin simpla încetare a luptelor sau prin declarații unilaterale. De regulă, declarațiile unilaterale dobândesc forța juridică prin acordul tacit al adversarului. Însă ostilităților li s-a pus capăt și prin acte juridice interne — legi, decrete.¹¹⁴

În afară de declarațiile unilaterale de încetare a ostilităților, care obțin forță juridică prin agreementul tacit al adversarului, există și acte interne unilaterale: legi, decrete, prin care se proclamă încetarea ostilităților. De exemplu, la 2 iulie 1921, Congresul SUA adoptă o rezoluție care proclamă încetarea stării de război cu Germania și Austria. În baza acestei rezoluții, la 25 august 1921, SUA semnează tratatul de pace cu Germania după ce, cu o zi înainte, a încheiat un tratat similar cu Austria.

Situația s-a repetat și după cel de al Doilea Război Mondial. Între Germania și Națiunile Unite nu a fost încheiat un tratat de pace, cum s-au încheiat cu celelalte state aliate ale sale. Din cele 51 de state care s-au aflat în război împotriva Germaniei, 17 au pus capăt stării de beligeranță cu aceasta prin acte legislative interne.¹¹⁵

112 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 403

113 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 404

114 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 146

115 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 404

Debellatio este actul prin care statul învingător își substituie în totalitate autoritatea asupra statului învins, fapt ce determină dispariția acestuia din urmă.

Debellatio implică existența a două elemente fundamentale: un element material — ocuparea totală a teritoriului statului inamic, însoțită de distrugerea aparatului statului — și un element psihologic — voința (*animus bellandi*) de a distruge complet organizarea statală a inamicului. Această situație a fost condamnată prin intermediul mai multor instrumente juridice în perioada interbelică, dar cea mai categorică interdicție a cuceririi de teritorii s-a operat prin art. 2 pct. 4 din Carta ONU, care impune membrilor Națiunilor Unite să se abțină în relațiile lor internaționale de a recurge la amenințarea cu forța sau folosirea ei, fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat. Deci, *debellatio* nu mai poate fi acceptat ca mijloc licit de încheiere a unui conflict armat.

Tratatul de pace este instrumentul juridic care întrerupe oficial starea de beligeranță, marcând data exactă la care efectele juridice ale conflictului armat încetează.

Nu toate războaiele s-au încheiat cu un tratat de pace. Cu Germania, de exemplu, nu s-a încheiat niciun tratat de pace pentru a curma starea de beligeranță în cel de al Doilea Război Mondial, iar tratatul de pace încheiat cu Japonia, la 1 septembrie 1951 la San Francisco, nu a fost semnat de toate părțile, printre acestea numărându-se URSS, India, Australia etc. Conflictul dintre țările arabe și Israel, izbucnit în 1948 și reizbucnit în 1956 și 1973, nu s-a încheiat încă, starea de beligeranță dintre acestea (cu excepția Egiptului și Iordaniei) și statul evreu continuând să existe. La fel și conflictul din peninsula Coreeană, din 1950—1953, în acest caz operațiunile militare fiind încetate prin Acordul de Armistițiu de la Panmunjon din 1953, dar starea de beligeranță subzistă până în prezent.

Tratatul de pace, ca modalitate juridică de a încheia definitiv un conflict armat, a ieșit practic din uz. Printre cele mai cunoscute tratate de pace, enumerăm: Tratatul de la Paris din 10 februarie 1947, încheiat de Națiunile Unite cu 5 state care au participat la cel de al Doilea Război Mondial — Bulgaria, Finlanda, Italia, România, Ungaria și Tratatul de la San Francisco din 1 septembrie 1951, încheiat de unele state cu Japonia.¹¹⁶

Probleme cu totul speciale survin în situația conflictelor armate fără caracter internațional, al căror număr s-a cifrat, la începutul anului 2000, la peste 30. În cazul conflictelor armate în care au intervenit forțele multinaționale sub egida ONU sau NATO, pentru a restabili și impune pacea, ocupația s-a prelungit *sine die*. Niciunul dintre aceste conflicte nu s-a încheiat printr-un tratat de pace sau nu s-a încheiat deloc.

Și în cazul conflictelor armate cu caracter internațional, în care au intervenit forțele din cea de a doua generație de menținere a păcii, situația conflictuală se perpetuează de multe decenii, fără a se reuși încheierea păcii. O situație distinctă o re-

116 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 147

prezintă conflictele armate din Afganistan și Irak. Obiectivul forțelor de intervenție nu este încheierea păcii, ci pacificarea și reconstrucția celor două state. Conflictul din Irak a fost declanșat prin ordinul președintelui SUA la 20 martie 2003 și s-a încheiat formal la 1 mai în același an prin declarația președintelui Bush, rostită pe portavionul „Abraham Lincoln“. Declarația de încetare a operațiunilor militare reprezintă o nouă tehnică unilaterală de încheiere a unui conflict armat. Pentru aceasta este necesar ca ocupația militară să înceteze și să se instituie starea de pace, fapt ce nu a avut loc de facto.¹¹⁷

¹¹⁷Petrache I.A. *Evoluții în mecanismele de declanșare și încheiere a conflictelor armate actuale în Dreptul Internațional Umanitar la începutul secolului XXI*. București: R.R.D.U. p. 249-251.

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Explicați noțiunile de părți: beligerante, cobeligerante, nebeligerante, neutre.
2. Definiți esența și atribuțiile Puterilor Protectoare.
3. Apreciați sensul normei de drept internațional care prevede că „forța nu creează drept“.
4. Enumerați mai multe definiții ale ocupației militare și explicați caracteristicile acesteia.
5. Expuneți și apreciați limitele de exercitare a ocupației militare a unui stat ocupant asupra teritoriul statului ocupat.
6. Analizați cazurile în care puterea ocupantă poate anula sau suspenda aplicarea legilor locale.
7. Descrieți situațiile în care Puterea ocupantă poate promulga legi penale noi aplicabile pe teritoriul ocupat.
8. Elucidați esența principiilor: *nulla poena sine lege*, *in dubio pro reo*, *non bis in idem* / *res judicata*.
9. Explicați responsabilitatea puterii ocupante de a menține ordinea și securitatea publică, administrarea publică și furnizarea de servicii în teritoriile ocupate.
10. Apreciați instrumentele juridice de protecție a rezidenților în teritoriile ocupate.
11. Modelați situația în care puterea ocupantă poate emite un ordin de constrângere la muncă față de persoanele protejate.
12. Enunțați noțiunea de neutralitate și pilonii pe care se sprijină acest statut.
13. Apreciați drepturile și obligațiile unui stat neutru în cadrul unui conflict armat.
14. Definiți drepturile și obligațiile statelor beligerante față de statele neutre în cadrul unui conflict armat.
15. Oferiți noțiunea de priză și trofeu.
16. Analizați esența neutralității în cadrul ostilităților pe mare și în aer.
17. Comparați armistițiul și capitularea, drept mecanisme de încetare a focului.
18. Explicați esența și comparați mecanismele de încetare a conflictelor armate: acordul scris între părțile beligerante, acordul tacit și emiterea unui act legislativ unilateral.
19. Argumentați ilegalitatea *Debellation*, drept modalitate de încetare a unui conflict armat în perioada contemporană.

☞ Problema

Forțele armate ale statului X au ocupat o parte a teritoriul statului Y. Administrația teritoriului ocupat se opune, nu cooperează, este periclitată asigurarea ordinii publice și furnizarea de servicii, o parte din populația civilă organizează acțiuni sporadice prin care se opune puterii ocupante, iar forța de muncă constituie un mare deficit.

Sarcini:

Imaginați-Vă că sunteți consilierul juridic al comandantului forțelor armate ale puterii ocupante.

1. Care ar fi principalele sfaturi pe care le-ați oferi comandantului?
2. Care ar fi mecanismele și instrumentele juridice de asigurare a ordinii publice?
3. Cum ați soluționa problema lipsei forței de muncă în domeniul asigurării cu servicii strict necesare populației civile?

T E M A I V

Metodele și mijloacele legale de ducere a războiului

§ 1. Criteriile de ilegalizare a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului; § 2. Statutul juridic al mijloacelor de ducere a războiului; § 3. Interzicerea metodelor ilegale de ducere a războiului; § 4. Reglementarea juridică a războiului pe mare; § 5. Reglementarea juridică a războiului aerian; § 6. Reglementarea juridică a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului în cadrul conflictelor armate noninternaționale

§ 1. Criteriile de ilegalizare a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului

Provocarea de daune excesive și suferință inutilă (răul superfluu). Inițial, restricțiile și interdicțiile privind utilizarea anumitor arme au fost explicate prin dorința de a proteja combatanții împotriva pagubelor și suferințelor disproporționate. În anul 1868 în Preambulul Declarației de la Sankt Petersburg se menționează că „singurul scop legitim în timpul războiului este diminuarea intensității forțelor militare ale inamicului“.

Acest argument a generat unul dintre cele mai importante principii ale dreptului internațional umanitar, care interzice utilizarea „armelor, obuzelor, substanțelor și metodelor de război care pot provoca daune inutile sau suferință inutilă.“⁴¹

În conformitate cu acest principiu, dreptul internațional umanitar limitează sau interzice anumite tipuri de arme, a căror funcționare este considerată a fi excesiv de brutală, indiferent de circumstanțe. Acestea sunt, de exemplu, armele laser care provoacă orbire, utilizarea gloanțelor și armelor care produc pagube prin fragmente nedetectabile.

Interdicția de a provoca daune excesive sau suferință exacerbată este, de asemenea, un principiu general, în conformitate cu care ar trebui să fie evaluate toate mijloacele și metodele de ducere a războiului. În absența unor criterii normative clare în raport cu care suferința sau daunele pot fi calificate drept „excesive“ sau „inutile“, este necesar a fi identificat un echilibru între principiul necesității militare și principiul umanismului.

1 Regulamentul de la Haga, art. 23(d); PA I art. 35(2)

Se pare că această abordare a fost adoptată de multe state², iar avizul consultativ al Curții Internaționale de Justiție privind armele nucleare statuează interdicția de a provoca daune excesive sau de suferințe inutile și califică drept ilegală provocarea față de combatanții armatei adverse a unui rău mai mare decât este inevitabil pentru atingerea obiectivelor militare legitime.³

De exemplu, dacă un avantaj militar echivalent poate fi obținut prin utilizarea mijloacelor care provoacă mai puțin rău, principiul umanismului impune utilizarea unor astfel de mijloace. Deși o astfel de interpretare a necesității militare, ca factor limitativ în aplicarea mijloacelor și metodelor de ducere a războiului împotriva combatanților și a altor instalații militare nu este universal acceptată, aceasta este în concordanță cu spiritul Declarației de la Sankt Petersburg și reflectă poziția oficială a CICR.⁴

La momentul actual nu există o definiție univocă a noțiunii de „rău superfluu“ dată de normele convenționale. În acest sens, Comitetul Internațional al Crucii Roșii a inițiat proiectul SIRUS (Superfluous Injury or Unnecessary Suffering) în cadrul căruia au fost elaborate 4 criterii, în bază cărora să se identifice armele care ar putea produce un „rău superfluu“ și, în consecință, să se interzică folosirea lor.

Vor fi astfel interzise armele sau sistemele de arme concepute să provoace unul sau mai multe din următoarele **efecte**:

Criteriul I — o boală specifică, o stare fizică anormală specifică, o stare psihologică anormală specifică, un handicap specific și permanent sau o desfigurare specifică.

Criteriul II — o mortalitate pe teren mai mare de 25% sau o mortalitate în mediul spitalicesc ce depășește 5%.

Criteriul III — răni de gradul 3, conform clasificării Crucii Roșii, a plăgilor perforate.

Criteriul IV — manifestări pentru care nu există niciun fel de tratament cunoscut.

Aplicând criteriile proiectului, militarii trebuie să analizeze oportunitatea lovirii unui obiectiv militar în raport cu suferințele pe care atacul le-ar putea provoca, iar criteriile elaborate de acest proiect ar trebui să ajute militarii în formularea unei concluzii bazate pe informații obiective, atunci când este vorba de definirea criteriului de „rău superfluu“.⁵

Metodele și mijloacele care nu permit respectarea principiului distincției. În baza principiului de a face o distincție, în general, și a interzicerii atacurilor nediscriminatorii, în special, dreptul internațional umanitar interzice utilizarea armelor de natură nediscriminatorie,⁶ adică se consideră interzise armele și metodele care nu

2 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 70, p. 303-312.

3 CIJ, Aviz consultativ cu privire la legalitatea amenințării sau utilizarea armelor nucleare, A/51/218 19.07.1996, punctul 78 <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-1996-ru.pdf>

4 Мельцер Н. *Непосредственное участие в военных действиях. Руководство по толкованию понятия в свете международного гуманитарного права.* Москва: МККК, 2009, раздел IX. 105 с.

5 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 94-95

6 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 71, p. 313

pot fi direcționate către o anumită instalație militară sau al căror impact nu poate fi limitat, așa cum prevede dreptul internațional umanitar și, prin urmare, în fiecare caz afectează instalații militare, civili și obiecte civile fără nicio distincție.⁷

Această categorie include sisteme de arme care, drept urmare a proprietăților intrinseci tehnologiei utilizate și scopului pentru care sunt destinate, pot provoca, după cum se poate aștepta, pagube accidentale excesive în rândul persoanelor civile.⁸ La fel ca interdicția de a provoca daune excesive și suferințe inutile, interdicția folosirii armelor nediscriminatorii nu doar că acționează ca un principiu independent, care trebuie să fie concordant cu toate mijloacele și metodele de ducere a războiului, ci să contribuie la elaborarea mai multor tratate separate care reglementează utilizarea unor tipuri de arme.

Principiul distincției presupune obligația de a preveni stabilirea eronată a țintelor și de a evita sau cel puțin de a reduce decesele accidentale și rănirea persoanelor civile, cât și distrugerea obiectelor protejate de atacuri directe. Normele dreptului internațional umanitar stabilesc că:

„în timpul operațiunilor militare trebuie să se acorde atenție salvării populației, a persoanelor civile și a bunurilor cu caracter civil“.⁹

Această regulă este obligatorie atât pentru partea beligerantă aflată în ofensivă, care ar trebui să facă tot posibilul pentru a evita determinarea eronată a țintelor de atac și a daunelor accidentale, drept urmare a operațiunilor sale,¹⁰ cât și pentru partea beligerantă care se află în defensivă, care trebuie să adopte toate măsurile de a proteja populația civilă, aflată sub controlul ei, de consecințele atacurilor efectuate de adversar.¹¹ Atunci când un atac este declanșat cu un scop legitim și este imposibil de a evita provocarea de vătămări colaterale în rândul civililor, admisibilitatea atacului este determinată de principiul proporționalității.

Principiul proporționalității interzice atacul „de la care se poate aștepta ca să cauzeze incidental pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, rănirea de persoane civile, pagube bunurilor cu caracter civil sau o combinație a acestor pierderi și pagube, care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret și direct așteptat.“¹² Având în vedere că atacurile directe asupra civililor și obiectelor civile sunt deja interzise, evaluarea proporționalității contează numai atunci când atacurile sunt îndreptate către ținte legitime. Termenul „excesiv“ este un termen-cheie care trebuie luat în considerare atunci când se decide problema proporționalității. În timp ce cerința de proporționalitate este absolută, standardul de „excesivitate“ este relativ.

Dreptul internațional umanitar nu stabilește un prag obiectiv peste care prejudiciul provocat să se considere a fi întotdeauna excesiv. În principiu, obiectivele cu o

7 PA I art. 51(4); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 12, p. 52

8 PA I art. 51(5)

9 PA I art. 57(1), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 15, p. 65

10 PA I art. 57, Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 15-21

11 PA I art. 58, Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 22-24

12 PA I art. 51(5)(b), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 14, p. 59

valoare relativ ridicată din punct de vedere militar (obiective importante) sunt mai susceptibile de a justifica un nivel mai mare de daune colaterale, decât obiective de o valoare relativ mică din punct de vedere militar (obiective secundare).

Deși evaluarea proporționalității va conține în mod necesar un element de subiectivitate, un anumit grad de obiectivitate poate fi dedus din terminologia utilizată în textul tratatului. Astfel, producerea de prejudicii persoanelor și obiectelor protejate poate fi justificată doar prin avantaje de natură militară și nu prin beneficii politice, economice sau de altă natură care nu sunt coroborate cu avantajul militar.

Mai mult, avantajul militar care se presupune că ar trebui să fie obținut ar trebui să fie „concret” și „direct”, și nu doar ipotetic, speculativ sau de natură indirectă. De asemenea, ar trebui să fie preconizat în consecința unui atac sau a unei operațiuni specifice și nu a întregii campanii militare. Prin urmare, intenția principală de a „câștiga războiul” nu poate justifica producerea de daune persoanelor și obiectelor protejate de atacuri directe.

Atunci când evaluăm excesivitatea daunelor colaterale, trebuie luate în considerare efectele previzibile secundare ale atacului. De exemplu, atacurile asupra infrastructurii cu dublă destinație, cum ar fi rețelele de electricitate sau de telecomunicații, pot avea nu numai consecințe imediate — vor împiedica inamicul să folosească această infrastructură în scopuri militare, iar populația civilă va fi afectată de o întrerupere pe termen scurt a rețelelor de electricitate și comunicații. Acestea pot dauna pe termen mediu și lung capacității autorităților civile și serviciilor medicale de a funcționa corect, precum și capacității întregii populații civile de a face față efectelor războiului cu care se confruntă în viața de zi cu zi.

Trebuie subliniat faptul că, la toate etapele unei operațiuni militare, principiul precauției într-un atac trebuie aplicat uniform cu principiul proporționalității, dar și independent de acesta. Chiar dacă numărul estimat al victimelor în rândul populației civile și volumul distrugerilor obiectelor civile nu sunt excesive în raport cu avantajul militar specific și imediat care se așteaptă să rezulte din atac, atacatorul ar trebui să adopte în continuare toate măsurile de precauție posibile, să aleagă mijloacele și metodele de război care să contribuie, pe cât posibil, la evitarea producerii de victime colaterale în rândul civililor.

Persoanele care planifică și decid asupra unui atac trebuie să facă tot posibilul pentru a se asigura că țintele alese sunt ținte militare și că normele dreptului internațional umanitar nu interzic atacurile asupra acestora din niciun alt motiv.¹³

Prin definiție, normele convenționale acordă statutul de obiectiv civil tuturor obiectelor care nu pot fi atribuite instalațiilor militare și persoanelor care nu sunt membre ale forțelor armate și nu participă direct la ostilități sau nu fac parte din categoria „*levées en mass*”. În caz de risc iminent, persoanele ar trebui considerate civile,¹⁴ iar obiectele folosite în scopuri civile, cum ar fi lăcașurile de cult, casele sau

13 PA I art. 57(2)(a)(i), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 16, p. 70

14 PA I art. 50(1)

școlile, ar trebui considerate obiecte civile¹⁵. În conformitate cu principiul proporționalității, cei care planifică sau decid asupra unui atac trebuie să facă tot posibilul pentru a evalua dacă acest atac poate provoca daune accidentale/colaterale excesive și, dacă da, să se abțină de la acesta.¹⁶

Aceasta include obligația de a adopta toate măsurile de precauție posibile, inclusiv atunci când se aleg mijloacele și metodele de atac, pentru a evita și, în orice caz, pentru a minimiza daunele incidentale aduse civililor și obiectelor civile.¹⁷

În plus, dacă circumstanțele permit (de exemplu, dacă succesul atacului nu depinde de efectul surprizei), toate părțile în război sunt obligate să avertizeze efectiv în avans despre un atac care ar putea afecta populația civilă.¹⁸

Atunci când este posibilă alegerea între mai multe obiective militare pentru a obține un avantaj militar echivalent, trebuie să se aleagă obiectivul pentru care se poate aștepta ca atacul să prezinte pericolul cel mai mic pentru persoanele civile sau pentru bunurile cu caracter civil.¹⁹

Chiar și după începerea atacului, acesta ar trebui anulat sau amânat dacă devine evident că ținta a fost identificată în mod eronat ca obiect militar (de exemplu, un camion militar slab identificabil care pare a fi folosit doar ca ambulanță), că nu se mai califică drept țintă militară (de exemplu, combatanții care își demonstrează intenția de a se preda sau care nu mai sunt capabili să opună rezistență) sau că daunele accidentale care sunt estimate că vor fi cauzate urmare a atacului, se vor dovedi a fi mult mai semnificative sau avantajul militar este mai puțin important decât se aștepta, ceea ce determină ca primul să fie excesiv în raport cu prejudiciul colateral conform principiului proporționalității.²⁰

Cauzarea de daune grave și irecuperabile mediului ambiant. Este interzis să se utilizeze metode și mijloace de luptă care sunt concepute pentru a cauza sau de la care se poate aștepta că vor cauza pagube excesive, de durată și grave mediului natural.²¹ Așa cum am văzut deja, această interdicție are un prag de aplicare destul de ridicat. În special, se poate afirma că armele nucleare trebuie eliminate cu desăvârșire, deoarece acestea vor provoca inevitabil daune „vaste, pe termen lung și grave“. În avizul consultativ privind armele nucleare Curtea Internațională de Justiție a recunoscut că trebuie să se țină cont de factorii de mediu importanți în procesul de punere în aplicare a normelor dreptului internațional umanitar, dar nu a concluzionat că utilizarea armelor nucleare ar fi neapărat ilegală din acest motiv.²² Cu toate acestea,

15 PA I art. 52(3)

16 PA I art. 57(2)(a)(iii), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 14 și 18

17 PA I art. 57(2)(a)(ii), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 15 și 17

18 PA I art. 57(2)(c), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 20, p. 79

19 PA I art. 57(3), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 21, p. 83

20 PA I art. 57(2)(b), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 19, p. 77

21 PA I art. 35(3) și 55; Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 45, p. 193

22 CIJ, Aviz consultativ cu privire la legalitatea amenințării sau utilizarea armelor nucleare, A/51/218 19.07.1996, punctele 29-31. <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-1996-ru.pdf>

instanța a stabilit că utilizarea acestor arme ar fi, în general, contrară standardelor dreptului internațional umanitar.

Ilegalitatea anumitor mijloace și metode de război s-a realizat în raport cu efectele lor distructive, cu persoanele împotriva cărora sunt îndreptate, a locurilor și bunurilor vizate. Din această prisma s-au conturat, pe parcursul timpului, patru principii de acțiune:

- a) părțile la conflictul armat nu dispun de un drept nelimitat în ceea ce privește alegerea mijloacelor și metodelor de ducere a războiului;
- b) utilizarea acestora trebuie să se facă întotdeauna prin distincția clară dintre obiectivele militare și populație ori bunuri civile, astfel încât atacurile să nu fie direcționate decât împotriva primelor;
- c) să se limiteze pe cât posibil suferințele pe care le-ar putea îndura combatanții și proporțiile distrugerilor;
- d) să existe posibilitatea unei minime încrederi între combatanți în ceea ce privește statutul juridic al persoanelor și bunurilor aflate sub protecția dreptului internațional umanitar.²³

Astfel, orice metodă sau mijloc de ducere a războiului, indiferent de categoria din care ar face parte, indiferent de partea beligerantă care intenționează să le utilizeze, se vor considera a fi ilegale atât timp cât:

- a) produc un rău superfluu, adică cauzează daune inutile care nu se înscriu în raportul logic dintre principiul necesității militare și cel al principiului umanismului sau în limitele principiului proporționalității.
- b) utilizarea sau aplicarea acestora nu permit respectarea principiului distincției, adică nu permit în realitățile generate de ostilități ca părțile beligerante să poată face diferența netă dintre țintele legale (combatanți și obiective militare) și țintele ilegale (toate categoriile de persoane protejate, inclusiv persoanele civile și/sau obiectele civile, atât timp cât se abțin de la participarea sau utilizarea directă în cadrul ostilităților).
- c) produc sau pot genera efecte grave sau iremediabile asupra mediului ambiant.

§ 2. Statutul juridic al mijloacelor de ducere a războiului

Armele, munițiile și sistemele de arme, care prin natura lor provoacă daune excesive sau suferință inutilă, care nu permit respectarea principiului distincției, concepute să producă daune grave și pe termen lung mediului sau care pot eventual provoca astfel de daune, au fost interzise sau utilizarea acestora este limitată prin tratate separate.

1. Otrava. Interzicerea folosirii substanțelor și a armelor otrăvitoare în ostilități este o normă veche a dreptului internațional umanitar cutumiar și convenți-

23 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 82

onal.²⁴ Interdicția se aplică indiferent de necesitatea militară și oferă protecție atât combatanților, cât și civililor. Deși norma convențională nu oferă o definiție clară a otrăvirilor și a armelor otrăvite, Curtea Internațională de Justiție a menționat că „în practica statelor, aceste expresii sunt înțelese drept tipuri de arme a căror consecință principală sau chiar exclusivă este intoxicația sau asfixierea.”²⁵

În conformitate cu Statutul de la Roma, elementul material al unei crime de război de utilizare a armelor otrăvite necesită utilizarea unei substanțe care „provoacă moarte sau daune grave sănătății în circumstanțe curente datorită proprietăților sale toxice.”²⁶ Se consideră că prezenta interdicție nu se aplică armelor care posedă doar efect otrăvitor colateral, ci doar armelor care sunt de fapt concepute pentru a ucide sau a provoca pagube prin otrăvire. Deci, interzicerea folosirii de substanțe sau arme de otrăvire califică drept ilegale acțiunile de otrăvire a proviziilor de alimente și apă, otrăvirea proiectilelor, baionetelor și ale armelor cu efect penetrant sau livrarea substanțelor toxice prin gaze, pulverizare sau orice alte mijloace.

2. Gloanțe explozive sau gloanțele care dilată sau se aplatizează. Interdicția folosirii gloanțelor explozive a fost adoptată prin Declarația de la Sankt Petersburg din 1868, care interzice utilizarea obuzelor care cântăreau mai puțin de 400 de grame și erau explozive sau erau umplute cu o compoziție explozivă. Declarația reflecta considerația, conform căreia astfel de obuze ar provoca moartea inevitabilă a combatanților răniți și le va provoca suferință excesivă. Între timp, practica generală a statelor a subminat, fără îndoială, această vastă interdicție, mai ales odată cu utilizarea unor dispozitive explozive destinate luptei împotriva aeronavelor, care nu au întâmpinat mari obiecții, precum și alte obuze explozive destinate lovirii părții materiale a adversarului și a grenadelor cu o greutate mai mică de 400 de grame.

Astfel, deși normele convenționale moderne impun totuși o interdicție absolută a folosirii gloanțelor, care, datorită construcției lor, explodează în corpul uman, gloanțele destinate deteriorării părții materiale, având același efect, sunt interzise numai pentru utilizare directă împotriva oamenilor.²⁷ Din motive similare, utilizarea de gloanțe explosive, ca mijloc de război, este interzisă în toate conflictele armate.²⁸ Declarația de la Haga din 1899 definește noțiunea de gloanțe în sensul în care

24 Regulamentul de la Haga art. 23 (a); Statutul de la Roma art 8(2)(b)(xvii); norma 72 p. 322

25 CJJ, Aviz consultativ cu privire la legalitatea amenințării sau utilizarea armelor nucleare, A/51/218 19.07.1996, punctul 55. <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-1996-ru.pdf>; norma 72 p. 322

26 Dörmann K. *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary*. ICRC: Cambridge University Press, 2003, p. 281.

27 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 77 p. 343; Buletinul Secretarului General al ONU „Respectarea de către forțele ONU a dreptului internațional umanitar”. ST/SGB/1999/13 din 6.08.1999. <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instreet/Runobservanceofinhumanitlaw.html>

28 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 78, p. 348; Buletinul Secretarului General al ONU „Respectarea de către forțele ONU a dreptului internațional umanitar”. ST/SGB/1999/13 din 6.08.1999, punctul 6.2 <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instreet/Runobservanceofinhumanitlaw.html>

acestea se dilată sau se aplatizează cu ușurință în corpul uman, cum sunt gloanțele al căror înveliș dur nu acoperă în întregime mijlocul sau sunt perforate de tăieturi.²⁹

3. Fragmente nedetectabile. Este interzisă folosirea oricărei arme, al cărei efect principal este de a răni prin schije care nu sunt localizate prin raze X în corpul omenesc,³⁰ cum ar fi plasticul sau sticla. Motivul logic al acestei interdicții este faptul că fragmentele nedetectabile complică foarte mult tratamentul rănilor, dar nu posedă niciun beneficiu militar și, prin urmare, ar trebui considerate ca fiind generatoare de suferință inutilă. Cu toate acestea, interdicția se limitează la sistemele de arme a căror „acțiune principală” este de a provoca daune cu fragmente nedetectabile. Armele care pot provoca aceeași deteriorare pe parcurs, cum ar fi bombele sau munițiile care conțin componente din plastic sau sticlă, ca parte componentă a acestora, nu sunt considerate ilegale cu condiția că fragmentele nedetectabile sunt formate din întâmplare și nu fac parte din mecanismul principal care provoacă pagube.

4. Minele-capcană și alte dispozitive cu telecomandă sau activate automat după o anumită perioadă de timp. Utilizarea minelor-capcană și a altor dispozitive cu telecomandă, inclusiv a celor activate automat după o anumită perioadă de timp, este reglementată în principal de Protocolul II, astfel cum a fost modificat în anul 1996 la Convenția privind utilizarea anumitor arme convenționale (aplicabil în timpul conflictelor armate internaționale și noninternaționale),³¹ iar pentru mai multe state care nu au devenit încă părți la aceasta, Protocolul II din anul 1980 la Convenția privind utilizarea anumitor arme convenționale (aplicabil numai în timpul conflictelor armate internaționale), precum și prevederile dreptului cutumiar.³²

O „mină-capcană” este definită ca „orice dispozitiv sau material care este proiectat, construit sau adaptat pentru a ucide sau a provoca pagube și care se aprinde în mod neașteptat atunci când o persoană atinge sau se apropie de un obiect aparent inofensiv sau efectuează o acțiune care pare sigură.”³³

De exemplu, în cazul unei mine-capcană care se instalează în ușă, acțiunea care pare sigură va fi deschiderea ușii, iar în cazul unei mine-capcană instalate în telefon, acțiunea care pare sigură este să conecteze, să deconecteze sau să răspundă la apel. Prin expresia „alte dispozitive” se înțeleg munițiile și dispozitivele plasate cu mâna,

29 Declarația de la Haga cu privire la interzicerea folosirii de proiectile care înfloresc sau se lătesc cu ușurință în corpul omenesc, din 29.07.1899. Statutul CPI art. 8(2)(b)(xix)

30 Protocolul Adițional I la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante excesive sau ca lovind fără discriminare, din 10.10. 1980, articol unic.

31 Protocolul Adițional II din 03.05.1996 la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante excesive sau ca lovind fără discriminare, din 10.10. 1980. <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/treaties-ccw-protocol2-revised-101080.htm>

32 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 80 p. 355

33 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 2(4).

inclusiv dispozitivele artisanale explozive concepute pentru a ucide sau a vătăma și care sunt declanșate prin telecomandă de la distanță sau în mod automat, după un anumit timp.³⁴

Desigur, pentru a fi considerată legală, utilizarea de mine-capcană și a altor dispozitive trebuie să respecte principiile generale care guvernează conduita ostilităților, este deosebit de important să se respecte principiile distincției, proporționalității și precauției, precum și interdicțiile de a provoca daune excesive și suferință inutilă.³⁵

Având în vedere proiectarea minelor-capcană și a altor dispozitive și modul în care acestea sunt folosite de obicei, utilizarea lor poate reprezenta un pericol grav pentru civili. Utilizarea se consideră legală doar atunci când acestea sunt fie localizate în apropierea unei instalații militare, fie când sunt luate măsuri pentru a proteja civilii de consecințele acțiunilor lor, de exemplu sunt instalate semne sau garduri, sunt emise alerte sau sunt stabilite posturi de pază.³⁶ Cu toate acestea, în niciun caz nu se pot asocia minele-capcană și alte dispozitive asemănătoare cu:

- embleme, semne sau semnale de protecție (de exemplu Crucea Roșie);
- bolnavi, răniți sau morți; locuri de înmormântare, incinerare sau morminte;
- facilități medicale, echipamente medicale sau transport medical;
- jucării pentru copii sau alte articole portabile și produse special concepute pentru alimentare, menținere a sănătății, igienă sau obiecte folosite drept articole de îmbrăcăminte sau educație pentru copii;
- mâncare sau băutură;
- ustensile sau accesorii de bucătărie (cu excepția celor localizate în instituțiile militare);
- animale sau leșurile lor;
- elemente de sorginte religioasă, istorică sau culturală.³⁷

Această listă este completată de o interdicție generală a minelor-capcană sau a altor dispozitive realizate în mod intenționat sub forma unor obiecte portabile aparent sigure și sunt special concepute pentru a exploda atunci când sunt atinse sau apropiate.³⁸

De exemplu, este interzisă confecționarea și plasarea de mine-capcană sub formă de telefoane mobile, diseminarea lor, în număr mare, din aeronave pe teritoriul controlat de forțele armate opuse. Motivul principal al acestei interdicții este preve-

34 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 2(5).

35 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 3(3), (7), (8) și (10).

36 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 7(3).

37 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 7(1)

38 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 7(2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 80, p. 355

nirea contaminării unei zone mari cu dispozitive explozive aparent sigure, care ar putea dăuna în mod nediscriminator atât combatanților, cât și civililor.

Potrivit CICR, interdicția de utilizare a minelor-capcană conectate sau asociate cu obiecte sau persoane îndreptățite la o protecție specială în temeiul normelor dreptului internațional umanitar și cu obiecte care pot atrage atenția civililor a devenit normă cutumiară în timpul conflictelor armate.³⁹ Minele-capcană trebuie utilizate întotdeauna în conformitate cu regulile generale de ducere a războiului, inclusiv interzicerea perfidiei.

Chiar și obiectele care nu beneficiază de nicio protecție specială în conformitate cu normele convenționale nu pot fi atașate la o mină-capcană dacă utilizarea lor este asociată cu astfel de elemente vitale, precum mâncarea sau apa, ori sunt asociate cu activitatea religioasă sau cu activitățile de îngrijire a copiilor. Alte articole aparent sigure pot fi utilizate în mod legal ca mină-capcană, sub rezerva să nu fie fabricate în acest scop.

5. Minele. În dreptul internațional umanitar, minele sunt definite ca „muniții destinate instalării subterane, pe sau lângă suprafața pământului sau a altei suprafețe și pentru explozie din prezența, proximitatea sau impactul direct al unei persoane sau al unui vehicul în mișcare.”⁴⁰ Dacă o mină este destinată să explodeze din prezența, apropierea sau impactul direct al unei persoane și să încapaciteze, rănească sau ucidă una sau mai multe persoane, aceasta este denumită „mină antipersonal”.

Convenția din 1997 privind interzicerea minelor antipersonal, la care a aderat marea majoritate a statelor, interzice complet utilizarea, dezvoltarea, producția, achiziția, stocarea și transferul minelor antipersonal.⁴¹

De asemenea, se stabilesc termene specifice pentru distrugerea stocurilor de mine antipersonal și pentru eliberarea teritoriilor în care sunt instalate minele. Pentru statele care nu sunt părți la Convenția privind interzicerea minelor anti-personal, dar sunt părți la Protocolul II la Convenția privind utilizarea anumitor arme convenționale, folosirea de mine antipersonal este reglementată de acest document care interzice utilizarea minelor antipersonal ce nu poate fi descoperit.

Se interzice utilizarea de mine antipersonal instalate manual, care nu dispun de un mecanism de autodistrugere sau de autodezactivare, cu excepția cazului în care acestea sunt instalate într-o zonă cu un perimetru marcat, detectabil de personalul militar și protejat de un gard vizibil și durabil sau de alte mijloace care împiedică efectiv pătrunderea civililor.⁴²

39 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 80, p. 355-357

40 Convenția privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora, adoptată la Oslo, Norvegia, la 18 septembrie 1997, art. 2(2); Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 2.

41 Convenția privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora, adoptată la Oslo, Norvegia, la 18 septembrie 1997, art. 1

42 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 5

Minele antipersonal montate de la distanță, adică cele instalate prin intermediul artileriei, rachetelor sau a aeronavelor, trebuie să fie echipate și cu un mecanism de autodistrugere sau să posede un element de autodezactivare, iar orice utilizare a acestuia trebuie înregistrată.⁴³

Protocolul conține reguli generale care reglementează construcția și utilizarea de mine (atât antipersonal, cât și antivehicul). Este interzisă utilizarea acestor sisteme de arme dacă ele sunt special concepute pentru a exploda din prezența detectoarelor de mină accesibile publicului sau dacă, prin construcția lor, pot provoca suferințe inutile sau daune excesive.⁴⁴

De asemenea, este interzisă utilizarea acestor arme împotriva civililor sau obiectelor civile sau utilizarea lor fără discriminare.⁴⁵ La sfârșitul ostilităților active, părțile în conflict trebuie să exploateze⁴⁶ și să adopte toate măsurile de precauție posibile pentru a proteja populația civilă.⁴⁷ În orice moment, acestea trebuie să stocheze informațiile despre locația minelor și să aplice măsuri pentru a proteja misiunile ONU și CICR și ale altor organizații umanitare împotriva efectelor acestor arme.⁴⁸

Potrivit CICR, dreptul cutumiar stabilește că de fiecare dată când sunt utilizate minele, să se acorde o atenție specială minimizării efectelor lor nediscriminatorii, inclusiv prin înregistrarea instalării lor și eliminarea sau neutralizarea acestora la sfârșitul ostilităților.⁴⁹

6. Arme incendiare. În dreptul internațional umanitar „armele incendiare” sunt definite ca „orice armă sau muniție special concepută pentru a da foc obiectelor sau pentru a produce arsuri persoanelor prin acțiunea flăcărilor, a căldurii sau printr-o combinație de flăcări și căldură, care degajă o reacție chimică a unei substanțe lansate spre țintă.”⁵⁰

Armele incendiare pot lua forma de lansatoare de flăcări, fugase, obuze, rachete, grenade, mine, bombe și alți purtători de substanțe incendiare. Cu toate acestea, categoria respectivă nu include munițiile care pot să posede efecte incendiare accidentale, de exemplu munițiile iluminante, trasoarele, fumigenele sau sistemele de

43 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 6

44 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 3(3) și (5)

45 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 3(7) și (8)

46 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 3(2) și 10

47 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 9

48 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 9 și 12

49 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 81-83

50 Protocolul III asupra interzicerii sau limitării folosirii de arme incendiare la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art 1(1).

semnalizare și munițiile care sunt concepute pentru a combina efecte de penetrație, de suflu sau de fragmentare cu un efect incendiar, de exemplu proiectilele perforante, obuzele cu fragmentare, bombele explozive și munițiile similare cu efecte combinate sau efect incendiar ce nu vizează în mod expres producerea de arsuri persoanelor, dar pot fi utilizate contra obiectivelor militare, de exemplu contra vehiculelor blindate, aeronavelor și instalațiilor sau a mijloacelor de susținere logistică.⁵¹

Temerile legate de utilizarea armelor incendiare și impactul lor asupra civililor au început să se exprime de la utilizarea napalmului și a armelor similare în timpul războiului din Vietnam din anii '70. Deși o serie de state au pledat pentru interzicerea completă a armelor incendiare în timpul negocierilor privind Convenția privind utilizarea anumitor arme convenționale, dispozițiile care au fost adoptate în final în Protocolul III anexat la acest tratat mai degrabă restricționează, dar nu interzic utilizarea acesteia.

Pe lângă confirmarea interzicerii atacurilor directe asupra civililor, Protocolul interzice utilizarea armelor incendiare livrate din aer împotriva instalațiilor militare situate în locurile dens populate, de exemplu: în orașe, sate sau tabere sau împotriva oricărui grup de civili individuali. De asemenea, se limitează utilizarea altor tipuri de arme incendiare la situațiile în care ținta militară atacată este separată în mod clar de locul dens populat de civili și când au fost adoptate toate măsurile de precauție pentru a proteja civilii și obiectele civile de vătămarea accidentală.⁵²

CICR consideră că dreptul cutumiar aplicabil în timpul oricărui conflict armat nu doar că interzice militarilor să folosească arme incendiare și să fie deosebit de atenți pentru a evita producerea de vătămări neintenționate civililor, ci și interzice utilizarea acestor arme împotriva combatanților, „dacă provoacă vătămări și suferință inutilă, adică dacă este posibilă utilizarea armelor mai puțin dăunătoare pentru a incapacita un combatant.”⁵³

7. Armele cu laser de orbire. Dreptul internațional umanitar convențional și cutumiar interzice utilizarea armelor laser special concepute, astfel încât unica lor funcție de luptă sau una dintre funcțiile lor de luptă să fie provocarea orbirii permanente a persoanelor cu vedere neameliorată, adică a celor care privesc cu ochiul liber sau care poartă lentile de corecție.⁵⁴ Sistemele cu laser care au un efect de orbire aleatoriu sau conex, cum ar fi unele sisteme de recunoaștere a țintei sau sisteme de ghidare, precum și armele concepute pentru a orbi temporar, nu aparțin armelor laser orbitoare.

51 Protocolul III asupra interzicerii sau limitării folosirii de arme incendiare la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art 1(1)(b).

52 Protocolul III asupra interzicerii sau limitării folosirii de arme incendiare la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 2

53 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 84 și 85

54 Protocolul IV privind armele laser care pot provoca orbirea la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 1

Atunci când utilizează astfel de sisteme laser autorizate, părțile beligerante trebuie să adopte toate măsurile de rigoare pentru a evita orbirea permanentă a persoanelor care nu utilizează dispozitive optice.⁵⁵

8. Munițiile cu dispersie. Muniții cu submuniții sau cu dispersie sunt acele muniții care sunt aruncate din aeronave sau livrate către o țintă de către artilerie, rachete și apoi eliberează un număr mare de submuniții explozive. Aceste submuniții cad de obicei liber și sunt diseminate pe o arie foarte vastă. Utilizarea incorectă, vântul și alți factori pot provoca o lovitură dincolo de zona scontată. În plus, o parte semnificativă din submuniții adesea eșuează, iar elementele neexplodate se extind pe o arie destul de largă.

La fel ca minele antipersonal, submunițiile neexplodate reprezintă adesea un pericol constant pentru civili și împiedică lucrările de restaurare și dezvoltare a agriculturii și infrastructurii pentru mulți ani după încheierea conflictului armat. Pentru a identifica o soluție la respectivele probleme, statele lumii au adoptat în anul 2008 Convenția privind munițiile cu dispersie, care interzice utilizarea, producția, achiziția, stocarea, abandonul și transferul munițiilor cu dispersie.⁵⁶

De asemenea, statele au fost obligate să-și distrugă stocurile de muniții cu dispersie, să-și asaneze teritoriile contaminate și să ofere îngrijiri medicale și sprijin psihologic pentru victimele munițiilor cu dispersie pe teritoriile aflate sub jurisdicția lor sau sub controlul lor, să reabiliteze această categorie de victime și să o integreze în viața publică și economică.⁵⁷

Nu orice sistem de arme care conține submuniții intră în sfera de aplicare a Convenției privind munițiile cu dispersie. Convenția interzice acele sisteme de arme care generează rezerve în interes umanitar. În sensul convenției, munițiile cu dispersie sunt definite ca muniții convenționale concepute pentru a dispersa sau elibera submuniții explozive cu o greutate mai mică de 20 de kilograme.

Definiția exclude muniția destinată răspândirii luminii, fumului, mijloacelor pirotehnice sau reflectoarelor dipolice sau muniția destinată exclusiv scopurilor de apărare aeriană. Este exclusă și muniția care conține mai puțin de zece submuniții explozive, cu mai mult de patru kilograme fiecare, sub rezerva ca fiecare dintre aceste submuniții să fie proiectată pentru a detecta și distruge o singură țintă și este echipată cu un mecanism electronic de autodistrugere sau autodezactivare.⁵⁸

9. Reminiscențele explozive ale războiului. În anii '90 ai secolului trecut comunitatea internațională s-a confruntat cu problema consecințelor umanitare a utilizării de mine antipersonal. Cu toate acestea, problemele cauzate de alte tipuri de mine neexplodate nu au fost abordate la scară largă. Prin urmare, a existat un număr

55 Protocolul IV privind armele laser care pot provoca orbirea la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 1-3.

56 Convenția privind munițiile cu dispersie. Oslo, Norvegia, 03.12.2008, art. 1

57 Convenția privind munițiile cu dispersie, art. 4-5

58 Convenția privind munițiile cu dispersie, art. 4-5

foarte mic de standarde convenționale, care ar fi avut drept obiectiv reducerea numărului de victime în rândul persoanelor civile, provocate de utilizarea altor arme, cum ar fi elementele neexplodate ale artileriei, grenade, muniții cu dispersie și bombe, care adesea reprezintă un pericol grav, după încheierea conflictului armat, pentru civili, membrii forțelor de menținere a păcii și angajații organizațiilor internaționale umanitare.

Protocolul V la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice din 10 octombrie 1980 a fost adoptat în 2003 în scopul rezolvării acestei probleme. Protocolul nu interzice și nu limitează niciun tip de armă particulară, dar obligă părțile într-un conflict armat să adopte măsuri pentru a reduce pericolele reprezentate de muniția neexplodată și muniția abandonată, adică rămășițe explozive de război.⁵⁹

Protocolul prevede ca fiecare parte la conflict să înregistreze informații cu privire la elementele explozive utilizate de forțele lor armate în timpul conflictului, iar la sfârșitul ostilităților active să transmită aceste informații în scopul facilitării identificării armelor și munițiilor care au devenit sechele explozive ale războiului. După finalizarea ostilităților active, fiecare parte este responsabilă pentru marcarea și curățarea rămășițelor explozive ale războiului de pe teritoriul de sub controlul său.

Părțile ar trebui, de asemenea, să ofere asistență tehnică, materială și financiară pentru a facilita eliminarea resturilor explozive, rămase după război, urmare a operațiunilor militare și care sunt situate în teritoriile pe care nu le controlează. O astfel de asistență poate fi furnizată direct părții care controlează teritoriul sau prin terți, precum ONU, organizațiile internaționale sau organizațiile neguvernamentale. Până la scoaterea sau distrugerea acestor muniții, fiecare parte trebuie să întreprindă toate măsurile posibile pentru a proteja populația civilă. Acestea pot include delimitarea zonei în care sunt localizate resturile explozive de război și monitorizarea acestui perimetru, precum și alertarea publicului și explicarea riscurilor.

Multe dintre cerințele protocolului sunt formulate astfel: „În măsura în care este posibil“, „acolo unde este posibil“, „acolo unde este realizabil“ etc. Cu toate acestea, atunci când sunt puse în aplicare cu bună credință, ele formează o bază solidă pentru aplicarea unui antidot rapid la amenințarea reprezentată de sechelele explozive ale războiului. Protocolul V, Convenția din 1997 privind interzicerea minelor antipersonal și Convenția din 2008 privind munițiile cu dispersie constituie o bază legală comună pentru prevenirea sau reducerea la minimum a pierderilor de vieți omenești, a rănilor și a suferințelor cauzate de armamentul exploziv rămas pe câmpul de luptă după încheierea conflictelor.

10. Armele chimice. Utilizarea armelor chimice este interzisă prin numeroase tratate, inclusiv prin Declarația de la Haga din 1899 privind gazele asfixiante, Protocolul de la Geneva din 1925 privind acest tip de gaze, Convenția din 1993 privind ar-

59 Protocolul V privind resturile explozive ale războiului din 28.11.2003 la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice din 10.10.1980

mele chimice și Statutul de la Roma. Interdicția este considerată o normă a dreptului cutumiar în orice conflict armat.⁶⁰ Regimul de reglementare este descris mai detaliat în Convenție privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, armele chimice fiind definite drept: „substanțe chimice toxice și precursorii acestora, cu excepția cazului în care sunt destinate scopurilor neinterzise de prezenta convenție“, muniție special concepută pentru livrarea de substanțe chimice toxice și orice echipament special conceput pentru a fi folosit direct în legătură cu utilizarea unei astfel de muniții.⁶¹

Convenția privind armele chimice interzice nu numai utilizarea armelor chimice, ci și dezvoltarea, producerea, achiziția, stocarea, depozitarea și transferul acestora. Interdicția se aplică în toate circumstanțele și, prin urmare, poate fi considerată absolută. Convenția obligă părțile beligerante să distrugă atât instalațiile de producere a armelor chimice, cât și armele în sine, stabilind un regim de verificare care este controlat de Organizația pentru Interzicerea Armelor Chimice și obligând statele părți:

- a) să prezinte rapoarte despre instalațiile de producție chimică;
- b) să fie de acord cu efectuarea inspecțiilor programate ale instalațiilor aferente convenției;
- c) să permită inspectarea oricărei instalații de pe teritoriul național, la cerere, cu o notificare prealabilă. În cele din urmă, Convenția interzice utilizarea substanțelor chimice pentru combaterea revoltei ca metodă de război.⁶²

11. Armele biologice. Protocolul de la Geneva din 1925 impune interdicția de a utiliza agenți bacteriologici în timpul războiului. Și Convenția din 1972 privind armele biologice interzice producerea și acumularea de „agenți sau toxine microbiologice și de alte substanțe biologice“ din acele tipuri și în cantități care nu pot fi justificate cu scopuri pașnice, precum și arme, echipamente și vehicule de livrare destinate utilizării unor astfel de agenți și toxine în scopuri ostile sau în timpul conflictelor armate. Interzicerea armelor biologice este considerată a fi o regulă cutumiară în timpul oricărui conflict armat.⁶³

Armele biologice care acționează exclusiv asupra mediului și nu asupra oamenilor, vor trebui evaluate separat, în conformitate cu interzicerea armelor, care sunt concepute să provoace sau, după cum se poate aștepta, provoacă daune grave, pe termen lung și irecuperabile asupra mediului natural.

12. Arme nucleare. Armele nucleare posedă consecințe umanitare grave ca urmare a efectelor termice, a undelor explozive și a radiațiilor cauzate de o explozie nucleară și, de asemenea, deoarece aceste forțe pot funcționa pe distanțe lungi. O

60 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 74, p. 331

61 Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, din 13.01.1993, art. II (1)

62 Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, din 13.01.1993, art. I (5); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 75, p. 336

63 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 73, p. 327

explozie de armă nucleară în zonele populate sau în proximitate poate provoca un număr mare de victime și daune extinse asupra infrastructurii civile, ceea ce determină ca furnizarea de asistență medicală și umanitară eficientă, imediat după explozie, să fie aproape imposibilă. Mulți supraviețuitori dezvoltă ulterior patologii grave de la aceste radiații sau chiar forme severe de cancer. De la prima și singura utilizare în Hiroshima și Nagasaki în 1945, comunitatea internațională încearcă să rezolve problema legalității armelor nucleare în conformitate cu dreptul internațional. În prezent, dreptul internațional umanitar nu interzice expres utilizarea armelor nucleare în timpul conflictelor armate.⁶⁴

Printr-un aviz consultativ din 1996, Curtea Internațională de Justiție a concluzionat că utilizarea armelor nucleare ar fi în general contrară principiilor și normelor dreptului internațional umanitar, dar nu a putut „ajunge la o concluzie finală cu privire la legalitatea sau ilegalitatea folosirii armelor nucleare de către orice stat într-o autoapărare de urgență, atunci când existența acestui stat este amenințată.”⁶⁵

Cu toate acestea, Curtea Internațională de Justiție a decis că statele au obligația de a negocia în vederea realizării dezarmării nucleare. În 2011 Mișcarea Internațională de Cruce Roșie și-a expus poziția asupra armelor nucleare, afirmând că „este greu de imaginat cum orice utilizare a armelor nucleare ar putea fi compatibilă cu dreptul internațional umanitar, în special cu principiile de distincție, precauție și proporționalitate.”⁶⁶

În plus, Mișcarea Internațională de Cruce Roșie a făcut un apel istoric prin care a solicitat imperiilor statelor să se asigure că armele nucleare nu vor mai fi folosite niciodată, indiferent de opinia lor cu privire la legalitatea acestor arme și să finalizeze urgent negocierile privind interzicerea folosirii și urgentarea distrugerii complete a armelor nucleare, încheind, în acest sens, un acord internațional obligatoriu.

Armele de tip „nou” sau armele nereglementate.

Armele radiologice. Este vorba despre utilizarea materiilor radioactive pentru construirea unor arme (altele decât cele nucleare), ce ar putea produce leziuni. După o serie de reuniuni internaționale, în cadrul cărora s-au prezentat puncte de vedere foarte diferite, problema acestor arme a rămas deocamdată nerezolvată.

Armele cu infrasunete. Această invenție a anilor `70 provoacă o serie de efecte asupra organismului uman, putând fi calificată ca armă care produce un rău inutil și lovește fără discriminare. Dispozitivele care generează aceste sunete cu frecvență

64 Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean (Tratat pentru interzicerea armelor nucleare în America Latină și Caraibe) din 14.02.1967 (Tratatul de la Tlatelolco) <https://www.iaea.org/publications/documents/treaties/treaty-prohibition-nuclear-weapons-latin-america-tlatelolco-treaty>

65 CIJ, Aviz consultativ cu privire la legalitatea amenințării sau utilizarea armelor nucleare, A/51/218 19.07.1996, punctul 97

66 Working toward the elimination of nuclear weapons, (Lucrând pentru eliminarea armelor nucleare) Resolution 1, Council of Delegates, Geneva, 2011. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-1130.pdf>.

foarte joasă (5—10Hz) sunt relativ simple și ușor de confecționat. Astfel, ele produc, în funcție de frecvența și puterea semnalului, perturbații senzoriale, vertij, tulburări de vedere, pierderea echilibrului, dificultăți respiratorii, care se pot solda chiar cu apnee involuntară.

Armele cu fulgere luminoase. Aceste arme produc o lumină intensă în spectrul vizibil sau în infraroșu. Aceste „bombe de lumină“ pot afecta vederea, iar la o intensitate mai mare a energiei luminoase emise pot provoca orbirea sau genera crize de epilepsie.

Armele electronice. Undele electromagnetice de anumite frecvențe (unde decimetrice, centimetrice sau chiar milimetrice), radiate de emițătoare puternice pot avea consecințe grave imediate (arsuri ale pielii sau ale organelor interne, orbirea etc.) sau întârziate (tulburări mintale, afectarea organelor de reproducere etc.)⁶⁷

Verificarea noilor tipuri de arme și tehnologii de război din punct de vedere al legalității utilizării acestora.

Protocolul Adițional I stabilește:

„În cercetarea, punerea la punct, achiziționarea sau adoptarea unei noi arme, a unor noi mijloace sau a unor noi metode de luptă, o înaltă parte contractantă are obligația de a determina ca nu cumva întrebuințarea acestora să fie interzisă, în anumite împrejurări sau în toate împrejurările, de către prevederile prezentului Protocol sau de orice altă regulă de drept internațional aplicabilă acestei înalte părți contractante.“⁶⁸

Obligația de a efectua o evaluare legală a noilor tipuri de arme se aplică atât în timpul conflictelor armate, cât și pe timp de pace. Scopul său rezidă în asigurarea respectării legislației internaționale privind armele dezvoltate, produse sau achiziționate de state. Mai precis, scopul unui astfel de test al armelor noi este de a preveni utilizarea armelor care ar putea încălca prevederile dreptului internațional umanitar și de a limita utilizarea unor arme care contravin prevederilor convenționale în anumite circumstanțe. Toate statele, indiferent de obligațiile convenționale, sunt obligate să evalueze armele din acest punct de vedere, întrucât sunt responsabile din punct de vedere legal pentru respectarea obligației de a nu utiliza arme interzise și de a nu folosi arme legale într-o manieră interzisă.⁶⁹

O revizuire sistematică și cuprinzătoare, în termenii legii, a fiecărui nou sistem de arme contribuie la punerea în practică a normelor dreptului internațional umanitar. De fapt, în efectuarea unui audit legal pentru un anumit tip de armă, statul trebuie să stabilească dacă utilizarea obișnuită sau scontată va fi interzisă în unele sau în toate circumstanțele.⁷⁰ De faptul dacă va fi sau nu utilizat un sistem sau un tip nou de arme depinde dacă întregul sistem de arme sau o parte din acesta va fi în unele sau în toate circumstanțele:

67 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 94

68 PA I art. 36

69 CG I-IV, art. 1.

70 Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, par. 1469.

- interzis în conformitate cu acordul asupra unei arme specifice;
- să fie arme care nu permit respectarea principiului distincției;
- să provoace, prin construcția sa, daune excesive și suferință inutilă sau daune extinse, pe termen lung și irecuperabil asupra mediului natural;
- vin în contradicție cu „principiile umanității” sau „imperativele conștiinței publice” (clauza Martens).

În practică, acțiunea unei arme este întotdeauna rezultatul unei combinații dintre construcția acesteia și modul în care este utilizată. Prin urmare, atunci când evaluează legitimitatea unei anumite arme, autoritățile care efectuează evaluarea ar trebui să ia în considerare nu numai proiectarea și caracteristicile armei, ci și cum, când și unde trebuie utilizată.

Obligația de a evalua în mod sistematic legitimitatea armelor este deosebit de importantă astăzi în contextul dezvoltării rapide a noilor tehnologii de producere a armamentului, cum ar fi aparatele de zbor autonome cu telecomandă și roboții, care devin tot mai autonomi, precum și capacitățile cibernetice, nanotehnologiile și militarizarea spațiului extraterestru. Putem spune că această obligație rezultă și din clauza Martens, care este considerată parte a dreptului cutumiar.

Referindu-se la principiile de bază ale dreptului internațional umanitar, Curtea Internațională de Justiție a elaborat un aviz consultativ privind armele nucleare, recunoscând clauza Martens drept „un mod eficient de a ține cont de dezvoltarea rapidă a echipamentelor militare.”⁷¹ Astfel, o armă a cărei utilizare nu intră în conflict cu vreo normă convențională a dreptului internațional umanitar, poate fi totuși considerată ilegală dacă se constată că este contrară principiilor dreptului internațional umanitar care decurg din dreptul cutumiar sau din principiul umanismului sau al imperativelor conștiinței publice.

Rezerva este clar formulată — principiile generale și valorile care au stat la baza restricțiilor privind desfășurarea războiului de-a lungul istoriei rămân valabile în fața dezvoltării rapide a tehnologiilor militare. Deși normele convenționale nu limitează explicit acceptabilitatea sistemelor de arme autonome, pot apărea probleme etice grave care trebuie abordate în termeni de „umanitate” și de „conștiință publică”, îndeosebi atunci când problemele legate de viața sau moartea oamenilor sunt puse pentru rezolvare în sarcina mașinilor autonome.

Nefiind o normă juridică, clauza Martens oferă totuși cea mai importantă direcție pentru interpretarea, aplicarea și modificarea anumitor dispoziții, în conformitate cu obiectivul și scopul dreptului internațional umanitar per ansamblu.

Astfel, nu poate exista nicio îndoială că normele și principiile existente ale dreptului internațional umanitar se aplică oricărei dezvoltări tehnologice emergente în domeniul militar.⁷²

71 CIJ, Aviz consultativ cu privire la legalitatea amenințării sau utilizarea armelor nucleare, A/51/218 19.07.1996, punctul 78

72 Мельцер Н. Международное гуманитарное право, общий курс. МККК, 2016, с. 150

§ 3. Interzicerea metodelor ilegale de ducere a războiului

În baza recunoașterii universale a faptului că „dreptul părților la un conflict de a alege metode sau mijloace de război nu este nelimitat”,⁷³ prevederile moderne ale dreptului internațional umanitar creează un cod extins de standarde care interzic sau reglementează dezvoltarea, deținerea și utilizarea anumitor tipuri de arme (mijloace de război) și interzicerea sau limitarea modalităților de utilizare a acestor arme sau prin care pot fi efectuate operațiuni militare (metode de război).

Distincția dintre „mijloace” și „metode” de război este importantă, deoarece orice armă (mijloc) poate fi folosită în mod ilegal (metodă), în timp ce utilizarea unei arme care a fost interzisă din cauza caracteristicilor sale inerente este ilegală indiferent de metoda prin care este folosită.

Normele dreptului internațional umanitar obligă nu doar partea care atacă, ci și partea beligerantă atacată, să aplice măsuri eficiente de precauție. Astfel, părțile beligerante trebuie să adopte toate măsurile posibile pentru protejarea populației civile și a obiectelor civile aflate sub controlul lor împotriva pericolelor generate de operațiunile militare.⁷⁴ Această obligație constă în faptul că beligeranții sunt obligați să evite pe cât posibil amplasarea instalațiilor militare în apropierea sau chiar în zonele dens populate⁷⁵ și să îndepărteze populația civilă și obiectele civile aflate sub controlul lor din zonele de amplasare a instalațiilor militare.⁷⁶ Pentru a proteja populația civilă și obiectele civile aflate sub controlul lor, părțile beligerante pot construi adăposturi, refugii, șanțuri și tranșee, pot strămuta populația în locuri sigure, disemina informații, pot da alerte și reglementa traficul, pot evacua civili și proteja proprietățile civile și pot mobiliza organizațiile de apărare civilă.⁷⁷

Obligația de a lua măsuri de precauție, atât în timpul unui atac, cât și împotriva consecințelor unui atac, se limitează la luarea de măsuri care sunt „practic posibile”. În sensul normelor dreptului internațional umanitar, aceasta include „toate măsurile de precauție rezonabile pentru a evita pierderile de vieți omenești în rândurile populației civile și pagube bunurilor cu caracter civil”.⁷⁸

Prin urmare, fezabilitatea măsurilor de precauție va depinde de mai mulți factori, cum ar fi informațiile disponibile, nivelul de control asupra teritoriului, precizia armelor disponibile, caracterul ostilităților, costurile și riscurile inerente precauțiilor suplimentare. De exemplu, un nivel mai mare de precauție poate fi (și ar trebui) să fie de așteptat de la un lunetist care caută în mod activ ținte convenabile pentru lovire, decât de la o unitate de patrulă de infanterie în ambuscadă care răspunde unui foc deschis inopinat.

73 PA I art. 35(1)

74 PA I art. 58, Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 22, p. 87

75 PA I art. 58(b), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 23, p. 91

76 PA I art. 58(a), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 24, p. 95

77 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 22, p. 87-91

78 PA I art. 57 (4)

Deși forțele armate nu pot și nu ar trebui să dispună de baterii antiaeriene amplasate în așezările populației civile, este puțin probabil să fie posibilă separarea instalațiilor cu dublă utilizare, cum ar fi podurile, stațiile de cale ferată și aeroporturile, de instalațiile civile din proximitate și persoanele pentru care sunt destinate acestea. În realitate, comandanții vor trebui în cele din urmă să decidă cu privire la fezabilitatea măsurilor de precauție în baza propriei evaluări a informațiilor pe care le au într-un anumit moment.⁷⁹

Metodele interzise de război, care afectează în special populația civilă și obiectele civile, includ de obicei:

- atacuri directe asupra civililor și obiectelor civile, bunurilor culturale și instalațiilor și structurilor care conțin forțe periculoase;⁸⁰
- atacuri fără discriminare (fără respectarea principiului distincției);⁸¹
- utilizarea civililor și a altor persoane protejate drept „scuturi umane”;⁸²
- acte de violență și amenințări cu violența care vizează terorizarea civililor;⁸³
- metode care provoacă daune grave, pe termen lung și grave asupra mediului sau asociate cu utilizarea ostilă a mijloacelor de impact irecuperabil asupra mediului;⁸⁴
- provocarea foamei în rândul civililor ca metodă de război.⁸⁵

Atacul asupra persoanelor care sunt în afara ostilităților. În conformitate cu normele cutumiare și cele convenționale ale dreptului internațional umanitar, este interzisă atacarea persoanelor recunoscute sau care, în unele circumstanțe, ar trebui recunoscute ca fiind scoase din luptă. Se consideră că o persoană este scoasă din luptă dacă se află sub controlul părții inamice, își exprimă clar intenția de a se preda sau nu este în măsură să se apere din cauza pierderii cunoștinței, naufragiului, rănilor sau bolilor și, în toate aceste cazuri, se abține de la orice acțiune ostilă și nu încearcă să evadeze.⁸⁶

Persoanele se consideră sub controlul părții beligerante, nu numai atunci când sunt capturate, ci și când se află sub controlul fizic sau teritorial efectiv al acelei părți.⁸⁷ Ei își pot demonstra intenția de a se preda în diverse moduri, în funcție de circumstanțe. În timpul unui război terestru, cea mai frecventă metodă este aceea de a preda armele și de a ridica mâinile sau de a ieși neînarmat și ridicând un steag alb.⁸⁸

79 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2016, с. 126

80 PA I art. 48, 51(2), 52(1), 53 și 56. Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 1,7,38 și 42

81 PA I art. 51(4), Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 11, p. 48

82 CG III art. 23(1); CG IV art. 28; PA I art. 51(7) ЖК III, ct. 23(1); ЖК IV, ct. 28; ДП I, ct. 51(7); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 97, p. 429

83 PA I art. 51(2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 2, p. 10

84 PA I art. 35(3) și 55; normele 43-45

85 PA I art. 54(1)

86 PA I art. 41(1) și (2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 47, p. 210

87 Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, par. 611-617.

88 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 47, p. 210

Dacă există vreo îndoială cu privire la buna credință a intenției de a se preda, trebuie luată o decizie în funcție de circumstanțele specifice din acel moment. Într-un caz special, când oamenii părăsesc o aeronavă aflată în dificultate cu parașuta, atacurile sunt interzise pe întreaga durată de coborâre. După aterizare, ar trebui să li se ofere posibilitatea de a se preda, dacă nu devine evident că desfășoară activități ostile. Această poziție defensivă, desigur, nu se aplică trupelor de debarcare, a căror cădere cu parașuta face parte din acțiunile lor ostile.⁸⁹

Protecția persoanelor scoase din luptă încetează imediat ce comit o acțiune ostilă sau încearcă să scape. De exemplu, un soldat rănit sau care se predă pe câmpul de luptă nu are dreptul la apărare dacă reia lupta sau încearcă să evite capturarea. Cu toate acestea, atunci când o persoană scoasă din luptă este arestată, orice forță folosită drept răspuns la o acțiune ostilă sau la o tentativă de evadare trebuie să fie proporțională cu pericolul care apare în consecința unei astfel de acțiuni sau evadări și trebuie să fie cu adevărat necesară pentru a preveni eventuala evadare.

Prin urmare, Convenția III de la Geneva prevede: „Folosirea armelor contra prizonierilor de război, în special aceluia care evadează sau încearcă să evadeze, va constitui un mijloc extrem, care va fi întotdeauna precedat de somații cerute de împrejurări.”⁹⁰

Emiterea ordinului de a nu lăsa pe nimeni în viață sau negarea cruțării. Este interzis de a se ordona să nu existe supraviețuitori, de a amenința cu aceasta adversarul sau de a conduce ostilitățile în funcție de această decizie.⁹¹ Interzicerea refuzului de a fi cruțat înseamnă că este ilegal să i se refuze unui adversar în mod intenționat posibilitatea de a se preda sau să fie omorâți toți cei care nu reușesc să se predea. Dacă inamicii au fost prinși „în condiții neobișnuite de ostilități, în care era imposibil de a fi evacuați”, aceștia pot fi dezarmați, dar normele convenționale stipulează clar că „sunt eliberați și se iau toate măsurile de precauție posibile pentru a le asigura siguranța.”⁹²

Dat fiind faptul că persoanele scoase din luptă sunt deja protejate, restricțiile care le sunt impuse în timpul desfășurării ostilităților conferă o forță suplimentară interdicției de a refuza să fie cruțați, și anume interdicția de a emite un ordin de a nu lăsa pe nimeni în viață sau de a efectua acțiuni în acest sens.⁹³

În consecință, în cazul în care combatanții inamici își exprimă intenția de a se preda sau de a abandona luptă, ar trebui să fie făcuți prizonieri sau dacă evacuarea lor nu este posibilă, atunci ei urmează să fie eliberați. Deși acest lucru nu poate facilita operațiuni la scară mică pe teritoriul inamic, efectuate atât de unități de recunoaștere sau de sabotaj, legea stabilește absolut fără echivoc că nu poate exista derogare

89 PA I art. 42.

90 CG II art. 42

91 PA I art. 40, Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 46, p. 207

92 PA I art. 41(3)

93 Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, par. 1598.

de la obligația de a cruța și de a trata cu respect pentru persoanele care sunt scoase din luptă.

În principiu, interdicția de a refuza cruțarea nu împiedică părțile în război să recurgă la atacuri surpriză sau să folosească astfel de unități sau sisteme de arme, a căror utilizare nu implică capturarea inamicului. Cu toate acestea, metodele destinate să extermine complet forțele oprite, inclusiv răniții, bolnavii și cei care încearcă să se predea, vor însemna, evident, încălcarea interdicției de a refuza cruțarea. Cert este că inamicului, care decide să se predea, ar trebui să i se ofere posibilitatea de a face acest lucru, dacă circumstanțele o permit bineînțeles.

În situația reală a unui război aerian, de exemplu, nu există întotdeauna oportunitatea de a declara predarea, dar va fi considerată totuși o încălcare a dreptului de a ucide combatanții care au fost deja scoși din luptă, urmare a unei răni provocate de primul atac. În plus, dezvoltarea modernă a sistemelor de arme foarte sofisticate, care pot funcționa autonom și în mare viteză, generează problema în ce măsură refuzul de a fi cruțat va fi compatibil cu utilizarea unor mijloace noi de ducere a războiului, care practic nu permit inamicului să se predea. În legătură cu aceasta, se atestă o problemă mai generală cu privire la admisibilitatea acestor arme, în conformitate cu normele dreptului internațional umanitar.⁹⁴

Cel puțin, interdicția de a refuza cruțarea pare să impună forțele atacatoare să perceapă adecvat intenția inamicului de a se preda și, în cazul în care apare oportunitatea, acestea să oprească atacul asupra celor care sunt scoși din luptă. Cu alte cuvinte, astfel de persoane nu pot fi calificați în calitate de infractori care și-au pierdut toate drepturile acordate de normele dreptului internațional umanitar.⁹⁵

Perfidia. Protocolul Adițional I interzice recurgerea la perfidie pentru a ucide, răni sau captura un adversar. Statele care nu au semnat protocolul sunt legate de interdicția stabilită de dreptul cutumiar, care se aplică și în cazul uciderii, rănirii sau capturării unui adversar prin intermediul perfidiei.⁹⁶ În plus, norma cutumiară interzice complet „uciderea sau rănirea perfidă a persoanelor aparținând populației sau trupelor inamicului”.⁹⁷ Constituie perfidie acele acte care fac apel, cu intenția de înșelare, la buna credință a unui adversar pentru a-l face să creadă că are dreptul să primească sau obligația să acorde protecția prevăzută în regulile dreptului internațional umanitar.

Următoarele acte constituie exemple de perfidie:

- a) simularea intenției de a negocia sub acoperirea steagului de parlamentar sau simularea predării;
- b) simularea unei incapacități datorită rănilor sau bolii;
- c) simularea posedării statutului de civil sau de necombatant;

94 PA I art. 36

95 Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code), 24.04.1863, art. 148 https://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp#art148

96 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 65, p. 285

97 Regulamentul de la Haga, art. 23(b)

- d) simularea posedării unui statut protejat, utilizând semne, embleme sau uniforme ale Națiunilor Unite, ale statelor neutre sau ale altor state care nu sunt părți la conflict.⁹⁸

Desigur, acest lucru se aplică și asupra utilizării abuzive a emblemelor de protecție a Crucii Roșii, Semilunii Roșie și Cristalului Roșu. De fapt, interdicția asupra utilizării perfidiei favorizează încrederea beligeranților în protecția oferită de normele dreptului internațional umanitar.

Nu se interzic stratagemele militare, adică acele acțiuni care sunt destinate să inducă în eroare inamicul sau să-l forțeze să acționeze în mod incorect, dar care nu îl induc în eroare cu privire la respectarea dispozițiilor de protecție ale normelor dreptului internațional umanitar și nu îl încalcă în niciun alt mod. Exemple de astfel de stratageme militare includ utilizarea de măsuri de deghizare, capcane, operații false și dezinformare.

Astfel, interzicerea perfidiei nu împiedică beligeranții să efectueze operațiuni care depind de factorul surpriză, cum ar fi raiduri asupra unităților de sabotaj aerian și atacuri din poziții camuflate sau bombardiere invizibile camuflate corespunzător. Se consideră perfidie și colectarea de informații în secret de către membrii unităților militare sub pretextul că sunt civili. Aceste persoane pot fi calificate drept spioni, în conformitate cu legislația internă a statului care le-a capturat.

Utilizarea ilegală a emblemelor, semnelor și uniformelor. Pe lângă interzicerea utilizării perfidiei pentru a ucide, răni sau captura un adversar, dreptul internațional umanitar interzice utilizarea ilegală a emblemelor distinctive și a emblemelor naționale.

În special, este interzisă utilizarea ilegală a emblemelor, semnelor și semnalelor prevăzute de normele convenționale cum ar fi, semnele: Crucea Roșie, Semiluna Roșie sau Cristalul Roșu, precum și utilizarea abuzivă a altor embleme, semne și semnale de protecție recunoscute internațional, inclusiv steagul de armistițiu (drapelul alb), emblema protectoare a proprietății culturale (scut albastru îndreptat în partea de jos pe un fundal alb), semnele distinctive ale apărării civile (triunghi portocaliu pe fundal albastru) și instalații și structuri care conțin forțe periculoase (trei sfere portocalii), precum și emblema distinctivă a Organizației Națiunilor Unite.⁹⁹

De asemenea, dreptul internațional umanitar interzice utilizarea steagurilor și a emblemelor militare, a însemnelor militare sau a uniformelor statelor neutre sau nebeligerante în timpul unui conflict armat, în timp ce steagurile și emblemele militare, însemnele și uniformele adversarului pot fi folosite ca truc militar, dar nu în timpul contactului direct cu inamicul în timpul ostilităților, adică nu în timpul atacurilor sau pentru a disimula, a favoriza, a proteja sau a împiedica operațiunile militare.¹⁰⁰

98 PA I art. 37

99 Regulamentul de la Haga, art. 23(e); CG I art. 44,53; CG II art. 44; PA I art. 37(1)(d), 38; PA II art. 12; PA III art. 2(3); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 59-61

100 PA I art. 39; Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 62-63

§ 4. Reglementarea juridică a războiului pe mare

În timp ce în războiul terestru se urmărește înfrângerea armatei inamicului și ocuparea teritoriului adversarului, în acțiunile maritime militare obiectivele parțiale ale conflictului armat sunt înfrângerea flotei de război inamice, anihilarea flotei comerciale a adversarului, distrugerea fortificațiilor, instalațiilor maritime și de litoral, întreruperea comunicațiilor cu litoralul statului inamic, prevenirea contrabandei de război și a asistenței ostile, sprijinirea acțiunilor trupelor de uscat și aeriene prin protecția debarcării pe litoral, apărarea propriului litoral și ocrotirea propriei flote comerciale.¹⁰¹

Acest specific al războiului naval impune reguli juridice distincte de concepere și desfășurare a acțiunilor militare pe mare, al căror ansamblu formează dreptul conflictelor armate maritime, care s-a constituit într-un proces evolutiv, ce corespunde procesului de dezvoltare generală a dreptului internațional și cuprinde trei perioade¹⁰²:

- a) *perioada cutumelor*, de la apariția primelor reguli juridice în domeniu și până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, caracterizată prin existența unor uzanțe și obiceiuri juridice deseori neuniforme și chiar divergente care, începând cu secolul al XV-lea, încep să fie codificate în culegerea de la Barcelona intitulată „Consolato del Mare“ în anul 1434, „Cutumele de la Amsterdam“, „Legile de la Anvers“, „Dreptul maritim de la Wisby“ etc.
- b) *etapa declarațiilor* — care a reglementat diferite aspecte ale războiului naval, cum ar fi Ordonanța regală franceză din 1681, Declarația rusă din 1780 asupra neutralității armate, Declarația britanică din 1753 cu privire la dreptul de priză, Declarația Conferinței de la Paris din 1856 și Declarația din 1874 privind drepturile și uzanțele războiului.
- c) *perioada convențiilor*, în care normele juridice ale războiului maritim sunt materializate în convenții care unifică și codifică uzanțele și cutumele existente și dezvoltă noi reguli fără ca opera de codificare a legilor și obiceiurilor războiului naval să se fi încheiat până în prezent.

Instrumentele internaționale care guvernează conflictele armate maritime sunt cele 8 convenții de la Haga din 1907, Declarația de la Londra din 1909 privind dreptul războiului maritim, care nu a fost însă ratificată, Manualul Oxford din 1913 privind legile războiului maritim în raporturile dintre beligeranți, Convenția a II-a de la Geneva din 1949 privind protecția răniților, bolnavilor și naufragaților din forțele armate pe mare, Manualul din San Remo din 1994 privind dreptul internațional aplicabil în conflictele pe mare.¹⁰³

101 Geamănu G. *Drept internațional public*, Vol II, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 105

102 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 187-196

103 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 105

Rezoluțiile și convențiile ONU privind promovarea utilizării pașnice a spațiilor maritime și restrângerea folosirii lor în scopuri militare, au culminat cu adoptarea Convenției asupra dreptului mării din 1982 și cu nenumărate sentințe și avize ale Curții Internaționale de Justiție, care au reconfirmat limitarea dreptului beligeranților de a utiliza spațiile internaționale pentru a-și rezolva conflictele pe calea armelor.¹⁰⁴

Concluzia este că folosirea forței armate în spațiul maritim ar trebui de mult să fie reevaluat, în scopul de a ține pasul cu mijloacele și procedeele de război maritim moderne și în funcție de modificările ordinii juridice a oceanului planetar.¹⁰⁵

Manualul de la San Remo a reușit performanța de a defini și explicita unele noțiuni necesare pentru perceperea războiului naval și a limitelor în care trebuie să se desfășoare acesta, respectiv delimitarea noțiunilor, gen zone de război sau cele cu regim special, blocada etc.

Zona (regiunea) de război naval este acea porțiune de mare în care se desfășoară efectiv luptele navale. Manualul de la San Remo din 1994 privind dreptul internațional aplicabil conflictelor armate pe mare include: suprafața apei, spațiul de sub apă sau deasupra acesteia din:

- a) Marea teritorială;
- b) Apele interioare ale teritoriilor terestre;
- c) Apele zonei economice exclusive ale statelor neutre;
- d) Apele platoului continental al statelor neutre;
- e) Marea liberă;
- f) Zona economică exclusivă a statelor neutre (cu îndeplinirea unor condiții);
- g) Platoul continental al statelor neutre (cu îndeplinirea anumitor condiții).

Zonele maritime cu regim special sunt acele porțiuni din oceanul planetar, care au un regim juridic care derogă de la normele generale. Aceste zone sunt:

Apele antarctice — sunt întinderile de ape în jurul polului sud, dincolo de paralela de 60 grade. În această zonă sunt interzise orice concretizări ale măsurilor cu caracter militar. Antarctica este, în totalitatea sa, o zonă denuclearizată, demilitarizată și neutralizată.

Apele arctice. Aceste ape au provocat probleme foarte delicate, atunci când a fost vorba de a li se stabili un anumit regim juridic. Până la urmă s-a impus principiul „sectoarelor“, conform căruia jurisdicția statelor care au ieșire la aceste ape se extinde spre nord, dincolo de zona continentală, în interiorul meridianelor care pornesc din punctele est și vest ale coastelor continentale spre Polul Nord.

Canalele maritime internaționale. Sunt acele căi navigabile speciale, săpate pe teritoriul unui stat sau la proximitatea a două state, pentru a relaționa două întinderi maritime. Regimul canalelor derogă de la general, acesta fiind stabilit prin intermediul tratatelor.

104 Lupulescu N. *Op. cit.*, p.106

105 Dragoman I. *Dreptul Internațional Umanitar*. Constanța: Editura Fundației Andrei Șauga, 1999, p. 80.

Strâmtoarele internaționale. Acestea sunt căi înguste de apă care leagă două întinderi maritime (strâmtoarele care nu sunt internaționale, adică cele prin care nu se desfășoară în mod regulat navigația internațională, posedă un regim juridic al apelor teritoriale sau al apelor interioare). Dacă lățimea lor este mai mare decât al apelor teritoriale, strâmtoarele internaționale pot include și marea liberă. Majoritatea strâmtoarelor au un regim special stabilit prin tratate.

Zonele interzise — sunt acele arii de mare, parte a mării libere, cu privire la care un stat beligerant interzice neutrilor navigația sau o permite doar pe anumite rute controlate de el.

Zonele maritime denuclearizate — sunt acele zone scoase de sub incidența armelor nucleare

Zonele maritime demilitarizate — sunt de obicei spații cu arii restrânse, situate în apropierea unor state sau a unor insule și care au constituit zone sensibile, datorită diferitelor interese ale statelor.¹⁰⁶

Principalele mijloace de luptă în conflictele navale sunt: navele de război propriu-zise, navele de stat afectate serviciului flotei de război (navele auxiliare), navele comerciale transformate în bastimente de război, navele comerciale, cu îndeplinirea unor condiții, rachetele și alte proiectile, torpilele și minele.

În prima categorie se includ: portavioanele, crucișătoarele, distrugătoarele, curasatele, fregatele, vedetele lansatoare de torpile, vânătoare de submarine, dragoare de mine, submarine.

Pentru a dobândi statutul de navă de război, o navă comercială trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- să fie pusă sub autoritatea directă, controlul imediat și responsabilitatea Puterii, al cărei pavilion îl poartă;
- să poarte semnele exterioare distinctive ale navelor de război, având aceeași naționalitate;
- comandantul navei să se afle în serviciul statului, să fie împuternicit în mod legal de autoritățile competente în acest sens, iar numele lui să figureze pe lista ofițerilor din marina militară;
- echipajul navei respective să fie supus regulilor disciplinei militare;
- să aplice, în operațiunile sale, legile și obiceiurile războiului;
- transformarea vasului de comerț în navă de război să fie menționată pe lista navelor flotei militare a Părții respective.

În sensul transformării navelor comerciale în nave militare, prezintă un interes sporit noțiunea de război privat pe mare, denumit și cursa.

Cursa era acea operațiune în cadrul căreia căpitanul navei corsar primea scrisoarea de marcă din partea suveranului sau a guvernului unui stat beligerant, care îl împuternicea să atace navele de război sau navele comerciale ale adversarului, bunu-

¹⁰⁶Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 107-108

rile jefuite revenind navei corsar. Nu s-a ținut însă cont de lăcomia acestora, corsarii săvârșind jafuri oribile pe mare împotriva navelor comerciale ale statelor neutre. Comunitatea internațională a considerat că acest tip de război trebuie oprit. Cursa a fost interzisă, iar statele au identificat alte soluții. S-a ajuns astfel la echiparea și folosirea în războiul pe mare a navelor comerciale.

Navele comerciale pot deveni astfel subiect al unei operațiuni militare navale. Populația unui teritoriu neocupat care, la apropierea adversarului, înarmează spontan nave pentru a lupta, fără să fi avut timp să le transforme în bastimente de război, va fi considerată parte beligerantă, doar dacă acționează deschis și dacă respectă legile și obiceiurile războiului.¹⁰⁷

Rachetele și proiectilele, inclusiv cele de capacitate trans-orizont, trebuie folosite respectând principiul distincției. Torpilele pot fi folosite numai dacă se scufundă sau devin inofensive în alt mod după ce și-au încheiat cursa.

Minele pot fi folosite exclusiv în scopuri militare legitime, incluzând și pe cele care împiedică adversarul să pătrundă în zonele militare. Sunt interzise minele care nu devin inofensive când se desfac din legături sau atunci când s-a pierdut controlul asupra lor.

Minele automate de contact sunt considerate legale deoarece sunt fixe, dar numai cu condiția de a deveni inofensive imediat după ce se desprind din legătură. Minele automate de contact nu pot fi puse în fața coastelor și porturilor adversarului, având scopul de a împiedica navigația vaselor de comerț.

La sfârșitul conflictului armat, minele trebuie ridicate de către foștii beligeranți. În ceea ce privește minele de contact automate legate și așezate de-a lungul coastelor celuilalt, fiecare beligerant are obligația să comunice fostului adversar locurile unde au fost acestea dislocate.

Cablurile submarine legând un teritoriu ocupat cu un teritoriu neutru nu vor fi distruse sau sechestrate decât în cazul unei nevoi absolute. Ele vor trebui, de asemenea, restituite, iar despăgubirile se vor reglementa la încheierea păcii.¹⁰⁸

Prin **blocadă maritimă** se înțelege totalitatea măsurilor luate de către un stat beligerant pentru a întrerupe legăturile între porturile și coastele unui stat adversar cu marea liberă și cu celelalte state. Pentru a fi recunoscută în calitate de metodă legală de război naval, blocada trebuie să fie efectivă. În prezent blocada maritimă mai prezintă importanță doar ca măsură de constrângere a folosirii forței armate, decisă potrivit art. 42 din Carta Organizației Națiunilor Unite.

Navele comerciale sunt obligate să se supună dreptului de vizită și dreptului de inspecție, după ce au fost somate să se oprească în acest scop. Dacă ele nu execută somația, atunci pot fi atacate.

Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească pentru a fi exceptate de la atac sunt:

- sunt folosite în mod inofensiv, conform funcțiilor lor normale;
- se supun vizitei și inspecției, dacă acest lucru a fost solicitat;

107 Manualul Oxford, din 09.09.1880, art. 13. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/140?OpenDocument>

108 Regulamentul de la Haga art. 54

Nu blochează în mod intenționat mișcările combatanților și se supun ordinelor de a se opri sau a se abate de la ruta lor atunci când li se solicită aceasta.¹⁰⁹

Pe timpul conflictului armat pe mare se interzice bombardarea, utilizând forțele navale, a porturilor, orașelor, satelor, locuințelor sau clădirilor neapărate. Drept **obiective militare** sunt definite stabilimentele militare sau navale, depozitele de arme sau de materiale de război, artileriile și instalațiile destinate necesităților flotei sau ale armatei adverse și navele de război care se află în port, pot fi bombardate doar după o somație urmată de un termen rezonabil. Refuzul de a se supune rechizițiilor legale poate determina bombardarea localităților și clădirilor, după o notificare expresă. Neplata contribuțiilor în bani nu asigură dreptul la bombardare.

În asediu și bombardamente trebuie luate toate măsurile necesare pentru a cruța, pe cât este posibil, clădirile destinate cultelor, artelor, științelor și filantropiei, monumentele istorice, spitalele și locurile de adunare pentru bolnavi și răniți, cu condiția ca aceste edificii să nu fie întrebuințate concomitent în scop militar.¹¹⁰

Examinarea legislației privind regulile de ducere a războiului permite identificarea unor inadvertențe între dreptul războiului pe uscat și dreptul războiului pe mare. Astfel, dreptul conflictelor armate terestre interzice perfidia ca metodă de război, dar admite stratagema de război.¹¹¹ În războiul naval, stratagemele de război au o aplicare mai vastă decât în cazul războiului pe uscat, beligeranților fiindu-le permise mai multe acte de înșelare a adversarului.

Tocmai datorită specificului intrinsec, în războiul naval este permis: de a naviga sub un pavilion fals; să se folosească nave capcană (nave camuflate în scopul de a provoca apropierea navelor adversarului și a le captura sau scufunda); de a folosi însemnele adversarului; de a disimula navele de război în nave comerciale sub pavilion neutru, de a se sustrage atacului din partea adversarului și a le ataca prin surprindere etc. Acest lucru nu înseamnă nicidecum că în războiul pe mare este permisă orice metodă aleatorie de război.

Astfel, sunt interzise: beligeranța sub pavilion fals (a deschide ostilitățile militare sau a executa dreptul de vizită sau inspecție folosind un pavilion fals); acoperirea unui transport militar cu semne și semnale de protecție; acoperirea unui pavilion militar cu pavilioanele statelor neutre; acoperirea unei nave spion cu semne și semnale de protecție; stimularea intenției de a negocia sub acoperirea pavilionului parlamentar; simularea predării; lansarea unui atac simulând aflarea în pericol, trimitând semnale sau obligând echipajul să coboare în bărcile de salvare.

În războiul pe uscat se face distincție netă între bunurile proprietate de stat și bunurile proprietate privată. În războiul pe mare nu se mai face o asemenea distincție. În consecință, atât bunurile proprietate a statului advers, cât și bunurile proprietate privată ale cetățenilor statului advers pot fi confiscate (capturate).

109 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 110

110 Regulamentul de la Haga, art. 27

111 PA I art. 37(2)

Priza (captura) maritimă este un act prin care comandantul unei nave de război devine stăpân al unei nave a adversarului și prin urmare poate decide soarta navei, a echipajului și a încărcăturii acesteia. Deoarece pare un abuz de drept, au existat multiple tentative din partea mai multor state de a interzice priza maritimă printr-un tratat. Efectuarea prizei cuprinde trei operații succesive: vizite (eventual și inspecția), captura și judecarea.

Toate navele comerciale sunt pasibile de vizită și inspecție. Vizita se execută de un ofițer de pe o navă de război. Oponerea la efectuarea vizitei atrage confiscarea navei. Vizita presupune cercetarea documentelor de bord ale navei, ale echipajului și ale pasagerilor. Dacă rezultatele nu sunt satisfăcătoare, se poate dispune inspectarea navei. Dacă se constată caracterul advers al navei, aceasta este capturată.

Captura exclude distrugerea navei, în afara unei necesități militare imperioase. În cazul acesta, distrugerea navei este condiționată de asigurarea securității echipajului, a pasagerilor și a documentelor de bord. Dreptul de a judeca prizele maritime aparține statului captor.

Combatanții care se opun capturării pot fi atacați. Membrii echipajelor de război beneficiază de tratamentul rezervat prizonierilor de război. De același regim beneficiază comandantul navei, ofițerii și cetățenii statului advers, care aparțin cadrelor active ale marinei de război, dacă fac parte din forțele armate adverse sau dacă prestează un serviciu util și direct pentru operațiile militare, precum și cei care opun rezistență la vizită sau captură.

Bolnavii și răniții vor beneficia de prevederile Convenției a II-a de la Geneva din 1949 și cele ale Protocolului Adițional I.

Căpitanul, ofițerii și membrii echipajului, dacă sunt cetățeni ai unui stat neutru, nu vor putea fi făcuți prizonieri de război. În eventualitatea în care căpitanul, ofițerii și membrii echipajului navei comerciale sunt cetățeni ai statului advers, aceștia nu pot fi făcuți prizonieri de război, cu condiția că se angajează în scris că nu vor accepta, pe toată durata războiului, niciun serviciu având legătura directă cu operațiile de război.

Pasagerii, atât cetățenii statului advers, cât și ai unui stat neutru, vor trebui puși în libertate și repatriați, cu excepția celor aflați în serviciul adversarului sau care se deplasau în statul advers pentru a se înrola în cadrul forțelor armate ale acestuia.¹¹²

§ 5. Reglementarea juridică a războiului aerian

Trăsăturile caracteristice ale războiului aerian, determinate de mijloacele tehnice și armamentul folosite în luptă, de spațiul de desfășurare, de locul și rolul său în cadrul conflictului armat, de scopul și urmările sale, impun o reglementare specifică a acestuia, din perspectiva dreptului internațional umanitar. Din motive obiecti-

112 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 113

ve, precum apariția relativ recentă a avionului, dificultățile reale în reglementarea acestui mijloc de luptă, a cărui dezvoltare tehnologică rapidă face desuetă orice reglementare, distincția dintre obiectivele militare și civile este mai greu de operat. În acest tip de război, din motive subiective (precum anularea de către statele care posedă puternice forțe aeriene militare a oricărei restricții în utilizarea acesteia), războiul aerian nu a beneficiat până în prezent de o codificare specială a normelor sale cutumiare, așa cum s-a procedat în cazul războiului terestru și chiar cel maritim. Trebuie de menționat totodată faptul că multiple state își propun utilizarea aviației drept mijloc de represalii. Iată cum se explică faptul că există puține instrumente internaționale care să reglementeze aspectele speciale ale războiului aerian.

Normele care reglementează războiul aerian sunt cuprinse de următoarele instrumente internaționale:

1. Regulile de la Haga privind războiul aerian din 11 decembrie 1922 — 19 februarie 1923. Deși acestea au rămas doar în stadiu de proiect, oricum prezintă importanță, deoarece în unele situații statele au anunțat că le vor respecta și prin acestea se instituie unele norme în domeniu. De asemenea, regulile proiectului de cod nu reprezintă altceva decât consfințirea, sub formă scrisă, a obiceiurilor formate în războaiele anterioare.
2. Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, care conțin însă foarte puține norme în materie, iar acestea se referă la unele aspecte conexe războiului aerian, cum ar fi cel al regimului juridic al aeronavelor sanitare;
3. Protocolul Adițional I la Convențiile de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 8 iunie 1977.

Regulile de la Haga din 1923 divizează avioanele în 2 grupe: avioane publice și avioane private. La rândul lor avioanele publice sunt împărțite în avioane militare și civile.¹¹³

Avioanele militare sunt acele avioane care poartă mărcile exterioare, ceea ce demonstrează caracterul lor, care se află sub comanda unei persoane împuternicite în acest sens, al cărui nume este înscris în registrele militare ale statului beligerant și are echipajul format numai din militari.

Avioanele nemilitare sunt acele avioane care dispun de mărci exterioare cu caracter nemilitar și care sunt destinate exclusiv unor servicii publice, de poliție, de vamă etc. Avioanele nemilitare pot fi transformate în avioane militare. Toate celelalte avioane sunt private.

Avioanele militare adverse pot fi lovite în timpul luptelor, chiar dacă sunt deteriorate sau se află pe aerodrom. În luptele aeriene pot fi folosite proiectile trasoare, incendiare sau explozive împotriva aeronavelor.

Nicio persoană care sare cu parașuta dintr-o aeronavă în pericol nu trebuie să facă obiectul unui atac în timpul coborârii. Atingând solul unui teritoriu controlat

113 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 114

de o parte adversă, persoana care a sărit cu parașuta dintr-o aeronavă în pericol trebuie să dispună de posibilitatea de a se preda înainte de a face obiectul unui atac, dacă nu este evident că ea se dedă unui act de ostilitate. Trupele aerportate nu sunt protejate de prezentul articol.¹¹⁴

Dispoziția acestui articol îi vizează deopotrivă pe ocupanții militari și civili ai unei aeronave, indiferent dacă aceasta este militară sau civilă, iar protecția este asigurată pe toată durata coborârii cu parașuta, până la atingerea solului. Sunt excluse de la beneficiul protecției și securității trupele aerportate de desant aerian, care vor putea fi atacate, chiar dacă avioanele ce-i transportă ar fi avariate, deoarece în acest caz este vorba de un atac al adversarului.

Conferința diplomatică din anii 1974—1977 nu a precizat care sunt „actele de ostilitate”, dar a prevăzut că faptul de a se deplasa în direcția forțelor de care aparține nu înseamnă în sine că aviatorului nu trebuie să i se ofere posibilitatea de a se preda, pentru că este posibil ca el să nu știe în ce direcție se deplasează și nici să observe dacă este identificat de inamic. Nu constituie o dovadă a refuzului de a se preda faptul că un pilot, al cărui avion a fost avariat și a sărit cu parașuta, emite semnale de salvare, deoarece aceste semnale se declanșează automat în momentul saltului cu parașuta.

Altfel se derulează lucrurile în cazul în care avionul este doborât pe mare. Dacă o aeronavă sanitară încearcă recuperarea ocupanților naufragiați, fără acordul părții adverse, este vorba de comiterea unui act de ostilitate, deoarece art. 28 din Protocolul Adițional I interzice executarea acestei operațiuni pe teritoriul controlat de adversar, fără acordul acestuia. În această situație, aeronava respectivă se expune atacului inamicului, nu însă și ocupanții naufragiați, cu condiția că nu participă în mod conștient și activ la operațiunile de salvare în favoarea lor. Dacă ocupanții aeronavelor avariate, ce s-au salvat prin parașutare, sunt răniți, bolnavi sau naufragiați, atunci ei beneficiază de protecția Protocolului Adițional I¹¹⁵, iar dacă sunt membri ai echipajelor civile — de dispozițiile Convenției a II din 1949¹¹⁶.

Atunci când o aeronavă militară avariata este forțată să aterizeze pe un aerodrom și își manifestă intenția de a se preda prin balansarea aripilor și scoaterea trenului de aterizare, în această situație ea nu poate fi atacată. Aeronavele militare adverse pot constitui obiectul prăzii de război.

Aeronavele nemilitare pot fi lovite numai doar în condițiile în care: nu se supun somației de aterizare, survolează spațiul aerian aflat sub jurisdicția Părții adverse sau în proximitatea imediată a acestei zone, dar totuși în afara statului lor, zboară în imediata vecinătate a zonei de operații militare terestre sau navale ale adversarului.

Avioanele civile care nu aparțin statului beligerant nu pot fi atacate, dar pot fi supuse dreptului de vizită, de inspecție sau pot face obiectul prizei. Dreptul de vizită și de inspecție îl au numai autoritățile forțelor aeriene militare. Navele și aeronavele

114 PA I art. 42 (1) și (2)

115 PA I art. 17

116 CG II art. 4 (a)(5)

de război pot fi lovite de către forțele aeriene militare din aer. În schimb, navele comerciale nu pot fi atacate de către avioanele adversarului.

Bombardamentele aeriene pot fi îndreptate exclusiv împotriva obiectelor militare: combatanți, instalații militare, unități militare, clădiri sau depozite militare, uzine de tehnică militară, armament sau muniție, căi ferate, șosele și alte linii de transport și comunicații folosite în scopuri militare etc.

Este interzisă atacarea aeriană a localităților neapărate, bombardarea orașelor și localităților sau clădirilor, care nu se află în imediata apropiere a zonei de operații a forțelor armate terestre, bombardarea efectuată în scopul de a teroriza populația civilă, bombardarea efectuată în scopul de a distruge proprietatea privată, bombardarea efectuată în scopul de a răni necombatanții și/sau persoanele civile, bombardarea efectuată în scopul de a constrânge la executarea de rechiziții în natură sau plata de contribuții în bani.¹¹⁷

Aeronavele statelor neutre pot fi atacate doar dacă survolează zona aflată sub jurisdicția unei părți beligerante, după o avertizare a apropierei avioanelor militare ale părților în conflict și dacă nu aterizează într-un punct cât mai aproape posibil sau la cel indicat. Dacă zboară în zonele aflate sub jurisdicția unui stat beligerant, aeronavele proprietate publică a statelor neutre pot fi confiscate fără nicio indemnizație. Aeronavele neutre private, care zboară în zona aflată sub jurisdicția unei părți beligerante, pot face obiectul rechiziției, cu condiția plății unei indemnizații integrale.

Sunt permise stratagemele de război. De exemplu, este permisă folosirea aeronavelor în scop de propagandă, lansarea de foi volante sau manifeste, transmiterea de știri false prin rețelele lor radio, tractarea unor bannere etc.

Le este interzisă beligeranților întreprinderea următoarelor acțiuni:

- de a utiliza aeronavele sanitare pentru a încerca să se obțină un avantaj militar asupra părții adverse;
- punerea obiectivelor militare la adăpost de un atac prin prezența navelor sanitare;
- utilizarea lor pentru culegerea sau transmiterea de informații militare ori transpunerea de materiale în acest scop;
- transportul la bord de persoane sau a încărcăturii fără scopuri sanitare.

Sunt admise doar armele și munițiile personalului sanitar și cele ridicate de la răniți, precum și lucrurile personale ale ocupanților și materialelor destinate navigației, comunicațiilor sau identificării.

Este important ca regulile care guvernează începerea și desfășurarea războiului aerian să nu reprezinte o formă de exercitare a violenței armate, marcată de capacități distructive și care în mod efectiv produc mari pagube și pierderi civile. Este imperios necesar să se elaboreze un sistem de norme specifice acestui tip de conflict armat, sistem care să fie în concordanță cu celelalte reglementări din Convențiile de la Geneva și Protocoalele sale adiționale.

¹¹⁷Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 116

Acest demers este cu atât mai necesar, cu cât este probabil ca multe din războaiele viitorului, în special cele sancționatorii, duse sub mandatul unei organizații internaționale competente să gestioneze securitatea mondială sau regională, să se desfășoare chiar numai sub forma unor operațiuni aeriene.¹¹⁸

§ 6. Reglementarea juridică a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului în cadrul conflictelor armate noninternaționale

Deși proiectul final al Protocolului Adițional II conținea practic aceleași standarde pentru operațiunile militare ca și Protocolul Adițional I, aproape toate au fost eliminate în ultima clipă în încercarea de a ajunge la un consens asupra „simplificării” versiunii finale a tratatului. Motivul l-a constituit faptul că multe state contractante nu doreau să ofere impresia că insurgenții, grupurile rebele sau alți beligeranți nestatali, care utilizează armele în lupta împotriva guvernului lor, ar putea profita de cel puțin un anumit nivel de legitimitate sau de un anumit privilegiu.

Drept urmare, normele convenționale actuale, care reglementează conflictele armate noninternaționale, nu conțin un capitol specific privind desfășurarea ostilităților care ar defini termenii-cheie legați de ostilități, cum ar fi „civili”, „forțele armate” și „atacuri” sau ar reglementa desfășurarea operațiunilor militare în detaliu. Cu toate acestea, aceeași logică este reflectată în articolul 3 comun și în Protocolul Adițional II ca și în normele care reglementează desfășurarea ostilităților în timpul conflictelor armate internaționale.

Astfel, toate prevederile dreptului internațional umanitar, care reglementează conflictele armate noninternaționale, îi vizează în egală măsură pe toți beligeranții, indiferent dacă sunt state sau grupuri armate nestatale. În plus, Protocolul Adițional II repetă, practic, dispozițiile relevante ale Protocolului Adițional I, atunci când interzice în mod explicit refuzul de a cruța viața¹¹⁹, atacul direct asupra populației civile¹²⁰, protecția obiectelor strict necesare supraviețuirii populației civile¹²¹, statutul instalațiilor și structurilor care conțin forțe periculoase¹²², protecția obiectelor de proprietate culturală și a locurilor de cult.¹²³

Protecția populației civile. În esență, normele convenționale aplicate în timpul conflictelor armate noninternaționale se bazează pe aceeași diferență crucială între cei care participă la ostilități și persoanele civile, la fel ca și cele care reglementează conflictele armate internaționale.

118 Dragoman I. *Dreptul Internațional Umanitar*. Constanța: Editura Fundației Andrei Șauga, 1999, p. 92-94

119 PA II art. 4(1)

120 PA II art. 13

121 PA II art. 14

122 PA II art. 15

123 PA II art. 16

Prima categorie este formată din „forțele armate“, „forțele armate de opoziție“ și „alte grupuri armate organizate“ angajate în „operațiuni militare continue și coordonate“ sub „comanda responsabilă“, în timp ce a doua categorie include „populația civilă“ și „persoanele civile“ care „beneficiază de o protecție generală împotriva pericolelor care decurg din operațiunile militare“, desfășurate de aceste forțe sau grupuri armate.¹²⁴

Prin urmare, atacurile directe asupra populației civile și a persoanelor civile, cât și actele de violență sau amenințările cu violența, având scopul principal de terorizare a populației civile, sunt interzise.¹²⁵ Persoanele civile au dreptul la această protecție în orice circumstanță.

Deși normele convenționale nu impun în mod explicit celor care planifică și conduc operațiuni militare în timpul conflictelor armate noninternaționale să adopte măsuri de precauție practicabile în atacuri și în legătură cu consecințele atacurilor sau să se abțină de la atacuri care pot fi susceptibile să provoace daune accidentale excesive asupra civililor și obiectelor civile, dispozițiile relevante aplicabile în timpul conflictelor armate internaționale sunt considerate ca fiind norme cutumiare și sunt aplicabile în conflictele armate noninternaționale.¹²⁶

Grupuri armate organizate. Faptul că participanții la ostilitățile în conflictele armate noninternaționale nu sunt calificați drept combatanți nu presupune că membrii forțelor armate ale părților beligerante sunt civili. În general, este recunoscut faptul că membrii forțelor armate de stat nu sunt civili, iar formularea și logica articolului 3 comun și ale Protocolului Adițional II sugerează că același lucru se aplică membrilor grupurilor armate organizate (insurgenților).

În plus, practica statelor confirmă faptul că membrii grupurilor armate organizate care luptă pentru o parte beligerantă care nu este de stat, își pierd statutul de civili și, în principiu, pot fi atacați legal, la fel ca și combatanții statului inamic în timpul conflictului armat internațional.

Prin urmare, în termeni generali și în sensul principiului distincției, persoanele care participă la ostilități și aparțin unei părți nestatale la conflict sunt denumite „militanți“ sau „combatanți neprivilegiați“. Grupurile armate organizate cuprind forțele armate (adică aripa militară) a unei părți neetactice la conflict și nu pot fi confundate cu întreaga structură (de exemplu, cu toți participanții la o revoltă, inclusiv aripa sa politică și administrativă) sau cu alții care o susțin din rândul populației civile.

Dacă o parte a forțelor armate se opune propriului guvern, apartenența la astfel de „forțe armate de opoziție“ va depinde de aceleași criterii formale care determină apartenența la forțele guvernamentale. Cu toate acestea, alte grupuri armate organizate constau în principal din indivizi recrutați din rândul populației civile. În multe

124 CG I-IV art. 3 comun

125 PA II art. 13(2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 1 și 2

126 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 14-24

conflicte armate, civilii pot susține partea neetică a conflictului în moduri diferite și pot participa chiar și direct la ostilități — spontan, sporadic și dezorganizat.

Cu toate acestea, în sensul principiului distincției, ei nu pot fi considerați membri ai unui grup armat organizat, decât dacă încep să îndeplinească o funcție de luptă permanentă pentru beligeranți (adică posedă o funcție permanentă, participând direct la ostilități).

O funcție de luptă permanentă nu înseamnă că aceștia au dreptul la garanțiile unui combatant, la statutul de prizonier de război sau la orice altă formă de imunitate de urmărire penală, în conformitate cu dreptul intern pentru participarea la ostilități.

Prezența acestei funcții presupune mai degrabă diferența dintre membrii unei forțe militare organizate și populația civilă. Astfel, în timp ce pe durata conflictelor armate internaționale, membrii forțelor armate au „dreptul” să participe direct la ostilități din numele beligerantului (dreptul unui combatant), membrii grupurilor armate organizate în timpul conflictelor armate noninternaționale îndeplinesc doar această „funcție”.

La fel ca și în cazul conflictelor armate internaționale, doar membrii forțelor armate își pierd statutul de persoane civile și protecția corespunzătoare, simpatizanții și susținătorii, precum și conducătorii politici sau religioși, rămân parte a populației civile și nu pot fi atacați decât dacă sunt implicați direct în ostilități și în timpul unui astfel de conflict armat.¹²⁷

Obiecte militare, obiecte civile și obiecte aflate sub protecție specială. Normele dreptului internațional umanitar, aplicabile în timpul conflictelor armate non-internaționale, definesc obiectele militare și obiectele civile în același mod ca și Protocolul Adițional I pentru conflictele armate internaționale.¹²⁸ Dispozițiile relevante care interzic atacurile și represaliile îndreptate către țintele civile în timpul conflictelor armate internaționale sunt considerate a fi aplicabile drept norme cutumiare în conflictele armate noninternaționale.¹²⁹

Mai mult, Protocolul Adițional II oferă în mod explicit protecție specială pentru obiectele necesare supraviețuirii populației civile, pentru instalațiile care conțin forțe periculoase și proprietățile culturale, utilizează aceeași formulare ca în prevederile aplicabile în timpul conflictelor armate internaționale.¹³⁰

În special, cel de-al doilea protocol la Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954 extinde aplicabilitatea convenției la conflictele armate noninternaționale.

127 Мельцер Н. *Непосредственное участие в военных действиях. Руководство по толкованию понятия в свете международного гуманитарного права*. Москва: МККК, 2009, раздел II. 105 с.

128 Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice, art. 2(6) și (7)

129 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 7,10 și 148.

130 PA II art. 14-16

Reglementarea utilizării armelor în conflictele armate noninternaționale.

Articolul 3 comun și Protocolul Adițional II nu conțin nicio dispoziție generală care reglementează utilizarea anumitor tipuri de arme în timpul conflictelor armate non-internaționale. Cu toate acestea, în calitate de principii de bază ale dreptului internațional cutumiar, principiile distincției, interdicția de a provoca suferințe inutile și clauza Martens reglementează legalitatea utilizării armelor în orice conflict armat, inclusiv în cele care nu au un caracter internațional.¹³¹

După cum a menționat pe bună dreptate TPII: „considerațiile elementare ale umanității și ale bunului simț denotă absurditatea faptului că utilizarea armelor interzise de state în timpul conflictelor armate între ele poate fi permisă atunci când statele încearcă să suprimă rebeliunea propriilor lor cetățeni pe propriul lor teritoriu. Ceea ce este inuman și, prin urmare, interzis în timpul războaielor internaționale, nu poate decât să fie inuman și inacceptabil în timpul unui război civil”.¹³²

În consecință, o serie de interdicții și restricții referitoare la anumite tipuri de arme sunt aplicabile drept norme cutumiare în timpul conflictelor armate non-internaționale, incluzând interdicția armelor otrăvitoare, biologice și chimice, lasere orbitoare, gloanțe explozive și fragmente nedetectabile, cât și restricțiile privind utilizarea armelor și minelor incendiare, minelor-capcane și a altor dispozitive.¹³³

Recunoașterea ascendentă a faptului că interdicțiile umanitare și restricțiile asupra anumitor arme ar trebui aplicate în mod egal și proporțional în toate conflictele armate este reflectată în Protocolul II cu modificări din anul 1996 la Convenția privind utilizarea anumitor arme convenționale din anul 1980, care se aplică atât asupra conflictelor armate internaționale, cât și a celor noninternaționale.

Acest lucru este demonstrat și prin faptul că în anul 2001 articolul 1 al a fost modificat pentru a se extinde aplicabilitatea Convenției și a celor patru protocoale care existau la acel moment și ulterior Protocolul V la conflictele armate non-internaționale și la părțile nestatate în astfel de conflicte. Sfera de aplicare a Convenției privind armele chimice, a Convenției privind interzicerea minelor antipersonal și a Convenției privind munițiile cu dispersie este și mai vastă, prevederile acestora fiind aplicabile în orice circumstanțe, indiferent de clasificarea legală a acestora.¹³⁴

131 PA II, preambul; Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 70 și 71

132 ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadić*, *Op. cit.*, par. 119.

133 Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 72-86

134 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2016, с. 156

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Definiți noțiunile de „mijloc” și „metodă” de ducere a războiului.
2. Enumerați criteriile de ilegalizare a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului.
3. Dați definiția noțiunii de „rău superfluu”.
4. Explicați fiecare criteriu de ilegalizare a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului.
5. Analizați statutul juridic al mijloacelor de ducere a războiului: otrava, gloanțele explozive sau gloanțele care se dilată sau se aplatizează, armele cu fragmente nedetectabile, munițiile cu dispersie și armele cu laser de orbire.
6. Elucidați instrumentele juridice de interdicție a minelor-capcană și a altor dispozitive cu telecomandă sau activate automat după o anumită perioadă de timp.
7. Descrieți exigențele și situațiile în care minele pot fi utilizate drept mijloc legal de ducere războiului.
8. Apreciați posibilitatea utilizării armei incendiare în cadrul conflictelor armate contemporane.
9. Expuneți măsurile întreprinse de comunitatea internațională pentru eliminarea reminențelor explozive ale războiului.
10. Explicați statutul juridic al armelor chimice și biologice.
11. Definiți statutul juridic al armei nucleare.
12. Enumerați și apreciați tipurile noi de arme utilizate în conflictele armate contemporane.
13. Oferiți exemple de metode ilegale de ducere a războiului.
14. Demonstrați ilegalitatea atacului asupra persoanelor care se află în afara ostilităților.
15. Apreciați din punct de vedere juridic emiterea unui ordin vădit ilegal sau ordinul de a nu lăsa pe nimeni în viață.
16. Comparați perfidia și stratagemele de război.
17. Modelați consecințele negative ale utilizării de către părțile beligerante în interes militar a emblemelor protectoare.
18. Enumerați elementele Zonei de război naval.
19. Definiți zonele cu statut special, interzise, demilitarizate și denuclearizate.
20. Explicați condițiile pentru ca o navă comercială să dobândească statutul de navă de război.
21. Comparați permisivitatea utilizării unor metode de ducere a războiului în cadrul conflictelor armate terestru și naval.
22. Analizați exigențele specifice față de metodele de ducere a războiului aerian.
23. Evidențiați specificul și dificultățile de reglementare a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului în cadrul unui conflict armat noninternațional.

☛ Problema

În cadrul planificării unui atac în cadrul unui conflict armat internațional se constată că în proximitatea uzinei de producere a muniției pentru forțele armate inamice se află o maternitate. Calculele și indicatorii tehnici ai mijloacelor de luptă de care dispuneți demonstrează că efectele negative și distructive asupra maternității, urmare a bombardării uzinei, sunt inevitabile.

Sarcini:

1. Imaginați-Vă că sunteți consilierul juridic al comandantului respectivei operațiuni. Argumentați imposibilitatea realizării atacului.
2. Dacă în urma unei operațiuni realizate de cercetași, se constată că maternitatea este utilizată exclusiv ca un depozit de muniție, ce ați recomanda comandantului în acest caz?
3. Cum trebuie calificate acțiunile inamicului dacă acesta utilizează personalul medical și pacientele din această maternitate drept protecție pentru depozitul de muniție?

T E M A V

Statutul juridic al combatantului în cadrul conflictelor armate contemporane

§1. Evoluția reglementărilor juridice internaționale asupra statutului de combatant; §2. Esența noțiunii de combatant; §3. Drepturile conferite prin statutul de combatant; §4. Obligațiile combatantului în cadrul conflictelor armate contemporane; §5. Analiza pseudo-conceptului de „combatant ilegal“

§ 1. Evoluția reglementărilor juridice internaționale asupra statutului de combatant

Evoluția civilizației umane este însoțită încă de la originile sale de elementul de violență. Umanitatea a utilizat cele mai diverse metode și mijloace pentru a crește potențialul militar și a dezvolta metodele de intervenție militară, fapt care a generat apariția și dezvoltarea unei noi categorii sociale — militarii — cei care au fost și sunt chemați până în prezent să depună toate eforturile, iar, la necesitate, și cu prețul vieții să apere integritatea teritorială și suveranitatea statului căruia îi aparțin.

Acest fenomen poate fi constatat încă din momentul apariției primelor formațiuni prestatale, care-și instituiau grupuri înarmate speciale, continuând cu armatele bine dotate și organizate ale marilor imperii antice, detașamentele de persoane înarmate ale feudalilor și până la armatele perioadei moderne, care au cunoscut o dezvoltare vertiginoasă în urma implementării realizărilor progresului tehnico-științific și s-au transformat în armate contemporane. Elementul cel mai important al acestor forțe militare a fost, este și va fi — personalitatea umană, adică combatantul.¹

Putem constata faptul că toate civilizațiile lumii au avut o atitudine determinată față de combatanții capturați ai inamicului. Războiul teribil din anul 1870 a constituit un imbold pentru statele occidentale de a întreprinde eforturi concludente la nivel diplomatic în vederea stipulării în cadrul dreptului pozitiv a statutului de prizonier de război pentru a proteja viața și demnitatea combatantului inamic căzut în prizonierat și pentru a reduce la maxim anihilarea fizică a acestuia, astfel conferind

1 Cauia A., Chirtoacă N. *Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane*. Chișinău: Notograf-Prim, 2012, p. 46

o formă legală acestor reguli ale moralei universale care s-au perpetuat în timp prin intermediul cutumei și al scrierilor străvechi.²

Articolul 4, par. A în alin. 1, 2, 3 și 6 din Convenția a III-a de la Geneva nu definește expres noțiunea de combatant, dar atribuie statut de prizonier de război acestor persoane. În opinia lui Michel Veuthey acest articol nu face decât să definească în cadrul dreptului pozitiv noțiunea de combatant.³ Din punct de vedere strict formal, acest articol nu oferă o definiție expresă a noțiunii de combatant ci definește noțiunea de prizonier de război, enumerând exhaustiv categoriile de persoane care pot beneficia de acest statut dar, prin analogie, aceasta este prima definiție complexă a noțiunii de combatant, deoarece conform regulii cutumiare doar combatanții beneficiază de statutul de prizonier de război. Mai târziu, în anul 1977, prin intermediul Protocolului Adițional I în articolele 43 și 44 este definită noțiunea de combatant prin referire la prevederile Convenției a III-a de la Geneva din 12 august 1949.

Deși a fost modificată în repetate rânduri, noțiunea de combatant, cristalizată în cadrul articolului 4 al Convenției a III-a de la Geneva și articolele 43 și 44 ale Protocolului Adițional I din 1977, nu satisface rigorile impuse de către conflictele armate contemporane și nu permite realizarea condiției de bază a dreptului internațional umanitar — apărarea tuturor celor afectați în cadrul unui conflict armat.

Definiția actuală a statutului juridic al combatantului reprezintă un amalgam al interacțiunii dintre legile și cutumele războiului și circumstanțele geopolitice ale procesului de formare a acesteia. La originile sale, definiția de combatant a fost constituită prin prisma raporturilor dintre interesele statelor care au participat la adoptarea actelor normative internaționale stipulate anterior. Conceptul de stat-națiune s-a aflat la baza relațiilor internaționale din anii 1870—1945. După aceasta, fără a opera modificări substanțiale asupra principiilor fundamentale ale acesteia, s-a adaptat la provocările materializate prin lupta anti-colonială de care s-au ciocnit Puterile Occidentale în a două jumătate a secolului XX. Astfel, statutul de combatant nu mai este prezentat prin prisma conceptului de stat-națiune și a logicii etatice, ci într-o manieră quasi-individuală.⁴

Putem afirma cu siguranță faptul că procesul de edificare a statutului juridic al combatantului, pe care-l recunosc quasi-totalitatea exegeților științei dreptului internațional umanitar, constituie un element intrinsec al dezvoltării social-politice a mapamondului în perioada supusă studiului.

Secolul al XIX-lea prin abolirea declarativă a sclavajului a anulat și una din sursele principale ale acestui fenomen, definind statutul de prizonier de război în favoarea persoanelor capturate de forțele armate ale inamicului în cadrul unui conflict armat. Acordând statutul de prizonier de război unei persoane care a fost implicată

2 Cauia A., Chirtoacă N. *Op. cit.*, p.10

3 Veuthey Michel. *Guérilla et droit humanitaire*. Genève: Institut Henry-Dunant, 1976, p. 184.

4 Vernier Thomas. *Le statut de combattant: pertinence et avenir*. [on-line] http://www.stcyr.terre.defense.gouv.fr/ressources/10276/05/rapport_slt_vernier.pdf

în cadrul ostilităților, aceștia i se conferă implicit și statutul de combatant. În acest context este strict necesar de a identifica motivele care au determinat ca statele să acorde statutul de prizonier de război combatanților. În opinia exegeților domeniului dreptului internațional umanitar pot fi identificate trei motive de bază care au condus diplomația secolului al XIX-lea către acest rezultat.

Primul ar fi de ordin sociologic. Combatantul capturat, indiferent de originea acestuia, este persoana care are dreptul de a purta arma și de a participa la ostilități în conformitate cu ordinul superiorului, astfel având dreptul la un statut privilegiat. Autorul George Dumezil explică faptul că în cadrul societăților indo-europene putem evidenția trei categorii de populație: cei ce conduc, cei care luptă și cei care lucrează. În Evul Mediu cei ce luptau erau cavalerii, care constituiau o parte importantă a nobilimii. Țăranii sau cei care lucrează plăteau impozitele seniorului, iar acesta la rândul său, prin intermediul cavalerilor, urma să le asigure protecția. În societatea contemporană această regulă pare a fi de asemenea respectată într-o măsură oarecare: cetățenii plătesc impozitele la bugetul de stat, iar o parte din aceste cheltuieli sunt repartizate pentru întreținerea armatei care urmează, la necesitate, să asigure integritatea statului și să apere cetățenii.⁵

Al doilea argument este de ordin istoric. În procesul de constituire a statului ca entitate internațională distinctă, acestuia îi revine monopolul legal asupra utilizării forței militare. Războiul nu mai reprezintă o afacere a nobilimii, ci regii sunt cei care declară război și determină acțiunile forțelor militare, care îi sunt puse la dispoziție de către nobilime. Primul act juridic internațional, care stabilește statutul prizonierului de război, este Tratatul de la Münstere din 1648.⁶ Ideea de a proteja combatanții căzuți în mâna inamicului a fost formulată și în timpul Revoluției franceze din anul 1789: „prizonierii de război se află sub protecția juridică a națiunii și a legii.”⁷ Cu toate acestea, în perioada imediat următoare, Franța a atacat și a ocupat o bună parte a continentului european, iar bătăliile au fost extrem de crâncene, ceea ce nu a permis realizarea obiectivului trasat de către iluminiștii francezi.

Al treilea argument este unul profund filosofic. De la origini, combatanții din cadrul armatelor adverse erau transformați în sclavi, fapt relatat și de către marele filosof H. Grotius, care menționa: „prizonierii de război devin sclavi, ei și urmașii lor.”⁸ J. J. Rousseau a fost cel care a revoluționat acest concept, afirmând în opera sa de referință „*Du contrat social*” că:

„Scopul final al războiului este distrugerea statului inamic. În timpul războiului ai dreptul să ucizi fiecare inamic atât timp cât acesta este cu arma în mână. După ce a depus arma, el se transformă într-un om simplu, a cărui viață nimeni nu este în drept să o curme.”⁹

5 Dumézil G. *Mythes et Épopées I,II,III*. Paris: Gallimard, 1995, p.13.

6 *Cour de cinq leçons sur les Conventions de la Genève*. Genève: CICR, 1962, p.65.

7 Pictet J. *Le pendul de l'Histoire*. En: *Revue de Droit Penal Militaire et de Droit de la Guerre*. Bruxelles: Societe internationale de droit penale militaire et de droit de la guerre. 1975, p. 134.

8 *Cour de cinq leçons sur les Conventions de la Genève*. Genève: CICR, 1962, p.64-65.

9 Vernier T. *Op. cit.*, p. 16.

Această idee poate fi identificată și în operele altor ilumi niști din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea, devenind una extrem de vehiculată, mai ales după sfârșitul războaielor napoleoniene și a războaielor revoluționare, care au demonstrat faptul că victimele din rândul populației civile, a militarilor profesioniști și a altor categorii de persoane implicate crește covârșitor datorită dezvoltării armamentului utilizat, evidențiind odată în plus necesitatea imperioasă de a stabili statutul juridic al combatantului și dreptul acestuia la statutul de prizonier de război.

Deci, în perioada anilor 1860, exista un concurs de circumstanțe sociologice, istorice și filosofice care au fost suficiente pentru a impune statele să manifeste o atitudine concludentă asupra procesului de stabilire a statutului juridic al combatantului prin oferirea acestuia unui statut de prizonier de război.

În acest sens, nu este de neglijat specificul procesului de elaborare a normelor de drept internațional, care se realizează prin intermediul acordului de voință a părților implicate de pe picior de egalitate, raportul de subordonare dintre acestea lipsind cu desăvârșire, fapt ce generează unele dificultăți și tergiversări ale procesului de elaborare și aplicare a normelor de drept internațional umanitar.¹⁰

Prima tentativă de a reglementa juridic procedura de garantare și oferire a statutului de prizonier combatanților armatelor adverse s-a materializat în Codul Lieber din anul 1863, care ulterior s-a aflat la baza discuțiilor și negocierilor dintre statele europene în procesul de elaborare și semnare a Declarației de la Bruxelles din anul 1874. Codul Lieber sau Ordinul General nr. 100 este primul text normativ național, în cadrul căruia sunt prevăzute expres categoriile de beligeranți care puteau pretinde la statutul de prizonier de război.

Acest cod nu este altceva decât prima tentativă de a transforma normele cutumii ale războiului în dreptul pozitiv al unui stat. Acesta a fost elaborat de către Francis Lieber, profesor la Universitatea din Columbia, New York, apoi a fost revizuit de către ofițerii americani și promulgat de către președintele Abraham Lincoln. În perioada războiului de Secesiune acesta dispunea de forță juridică aplicativă doar asupra celor implicați în cadrul ostilităților, adică asupra armatelor sudicilor și nordicilor. Chiar dacă Codul Lieber era aplicabil pe un teritoriu strict determinat, acesta a pus baza formalizării și codificării cutumelor de război.

În procesul de creare a codului, F. Lieber a fost influențat profund de operele marilor filosofi H. Grotius, S. Pufendorf etc., care exprimau existența moralei umane universale, morală ce ar trebui să constituie o regulă general valabilă pentru toată ființa umană, inclusiv pentru părțile implicate în cadrul unui conflict armat. Autorul Baxter R.R. menționa în unul din articolele sale despre faptul că această operă, destinată exclusiv militarilor, urma să satisfacă două exigențe elementare:

1. Să fie un scurt text care să conțină legile și obiceiurile războiului.
2. Să cuprindă o serie de reguli pe care fiecare militar trebuia să le respecte.¹¹

10 Черниченко С.В. *Теория международного права*. Москва: НИМП, 1999, с. 23.

11 Baxter R.R. *The first modern codification of the Law of War: Francis Lieber and General Orders No. 100*. In: *International Review of the Red Cross*. 1963, nr. 25, volume 3, p. 234.

Articolele 49—52 prevedeau expres categoriile de persoane care urmau să beneficieze de statutul de prizonier de război, și anume: soldații, membrii mișcărilor de apărare constituite spontan (*levée en masse*), personalul atașat al armatelor care contribuia la funcționarea acestora, soldații și ofițerii răniți, inamicii care se predau în prizonierat, cetățenii care însoțesc sau urmează armatele regulate, monarhii și înalții funcționari. Războiul este tratat ca o confruntare exclusiv între state, fapt pentru care atât înalții funcționari de stat, cât și monarhii au format o categorie distinctă, urmând să beneficieze de statutul de prizonier de război în cazul când ar fi nimerit în mâinile inamicului.

Francis Lieber a mai precizat că: „dreptul de a ucide încetează în momentul când dispare necesitatea de a ucide.”¹² Combatanții care se află sub jurisdicția adversarului și sunt dezarmați nu mai pot opune rezistența și nu reprezintă un pericol, ceea ce nu permite atacarea acestuia, ci implică obligația de a i se conferi statutul de prizonier de război. De asemenea F. Lieber fundamentează principiul nediscriminării în procesul de atribuire a statutului de prizonier de război în baza apartenenței la una sau altă parte implicată în conflict și prevede pedeapsa cu moartea a tuturor persoanelor care vor transforma prizonierii de război în sclavi.

Codul Lieber s-a dovedit a fi cel mai progresist text în acest domeniu, fapt care l-a impulsionat pe imperatorul rus Alexandru al II-lea în procesul de scriere a articolelor care au stat la baza discuțiilor dintre națiunile europene în cadrul conferinței de la Bruxelles din anul 1874.

În opinia autorilor I. Cloșcă și I. Suceavă, primul instrument juridic pe care s-a edificat dreptul internațional umanitar a fost Convenția de la Geneva din 22 august 1864, iar instrumentul juridic care a stat la baza formării Dreptului Internațional al Drepturilor Omului a fost Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, fiecare din aceste acte fiind expresia rațiunii de a proteja ființa umană, primul împotriva pericolelor ce o amenință din exterior, celălalt contra arbitrariului autorităților naționale.¹³

În anul 1874 la Bruxelles s-au ciocnit interesele statelor mici sau mai slabe din punct de vedere al potențialului geopolitic și geostrategic și ale statelor puternice. În acest sens baronul de Lambert, ministrul afacerilor externe al Belgiei din acea perioadă, menționa în ceea ce privește caracterul și consistența negocierilor: „Germanii fac diplomatie, la fel cum fac și războiul, deleagă pentru negocieri o întreagă garnizoană.”¹⁴

Statele mici erau foarte reticente în privința adoptării unui articol care ar interzice expres oferirea statutului de beligerant celor care se află în afara armatei, adică al celor care nu sunt înrolați. În opinia acestora, toată națiunea se poate implica, la necesitate, pentru realizarea obiectivului de politică externă sau apărare al interesului național.

12 Baxter R.R. *Op. cit.*, p. 237.

13 Cloșca Ionel, Suceavă Ion. *Dreptul Internațional Umanitar*. București: Șansa SRL, 1992, p. 13

14 Vernier T. *Op. cit.*, p. 18.

Conținutul acestei declarații poate fi regăsit într-un Ukaz¹⁵ al Rusiei din anul 1877 și de asemenea în textul Manualului Oxford¹⁶, editat în anul 1880, ultimul constituind o piesă importantă a doctrinei, care a stat la originea dezvoltării științei dreptului internațional umanitar.

Este lesne de observat faptul că datorită intereselor și acțiunilor statelor mici, în cadrul negocierilor de la Bruxelles din anul 1874 nu a fost posibilă elaborarea unei definiții clare și exacte a statutului juridic al beligerantului-combatant. Acest fapt a constituit un imbold pentru Martens F.F., delegatul Rusiei la Conferința Diplomatică de la Haga din anul 1897, de a propune adoptarea unei clauze speciale, care s-a cristalizat în știința dreptului internațional drept „Clauza lui Martens” și care prevedea următorul aspect: „Până la elaborarea unui corp mai complet al legilor războiului, Înaltele Părți contractante declară că în cazurile care nu au fost prevăzute în reglementările adoptate de ele, locuitorii și beligeranții rămân sub protecția și sub reglementarea dreptului ginților, așa cum rezultă din obiceiurile stabilite de popoarele civilizate, din legile umanității și imperativele conștiinței publice.”¹⁷

Conferințele de Pace de la Haga din 1899 și 1907 au fost organizate la inițiativa Rusiei cu scopul de a elabora un set de reglementări juridice internaționale asupra legilor și obiceiurilor războiului, întru limitarea sau chiar lichidarea unor tipuri de arme, rezultatul fiind adoptarea Convențiilor de la Haga.¹⁸

Mai târziu, în baza Regulamentului de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru adoptat la 29 iulie 1899 și a Regulamentului de la Haga din 18 octombrie 1907 cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, anexat la Convenția a IV-a de la Haga, cunoscute în bibliografia de specialitate drept Regulamentele de la Haga din 1899 și 1907, după consumarea primei Conflagrații Mondiale, a fost adoptată Convenția de la Geneva cu privire la protecția prizonierilor de război din 27 iulie 1929.

După a II-a Conflagrație Mondială ce a provocat dispariția și ocuparea unor state, elaborarea și adoptarea unui nou cadru legislativ internațional care ar fi reglementat legile și obiceiurile de ducere a războiului constituia o prioritate iminentă a diplomației mondiale.

Convenția a III-a de la Geneva din 12 august 1949 cu privire la protecția prizonierilor de război ne oferă o abordare a noțiunii de combatant prin prisma logicii sau cadrului statal. Obiectivul principal al negocierilor a fost de a defini fiecare categorie de persoane participante în cadrul unui conflict armat cu scopul de a proteja toți

15 Breucker J. *Centenaire — Déclaration de Bruxelles de 1874*. En: *Revue de Droit Pénal Militaire et de Droit de la Guerre*, Bruxelles: Société internationale de droit pénal militaire et de droit de la guerre, 1975, p. 286.

16 Schindler D., Toman J. *Droit des conflits armés: recueil des conventions, résolutions et autres documents*. 4th ed. Genève: Institut Henry Dunant, 1996, p. 23.

17 Rusu V., Balan O., Neagu Gh. *Dicționar de drept internațional umanitar*. Chișinău: Pontos, 2007, p. 44

18 Бекяшев К. А. *Международное публичное право*. Изд. 4-е, перераб. и доп.. Москва: Проспект, 2007, с. 684.

indivizii afectați de ostilități, fără nicio excepție, adică de a reduce la maxim posibil vidul de reglementare existent până la acea perioadă.

Conform opiniei majoritare la acel moment, noțiunea de combatant urma să fie edificată prin prisma logicii etice, adică doar persoana care dispune de o legătură clară cu un guvern (stat) sau cu o „Autoritate“ implicată în cadrul conflictului armat ar putea beneficia de statutul de combatant și respectiv de cel de prizonier de război.

Chiar dacă în urma unei analize sumare s-ar crea impresia caracterului exhaustiv al definiției date de către Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, cazul partizanilor izolați și a rezistenței organizate de către popoarele atacate au demonstrat contrariul.

În baza argumentelor enunțate anterior, în textul Codului Lieber și în cadrul Conferinței de la Bruxelles din anul 1874 a existat tendința de a defini noțiunea de combatant, făcându-se referire la persoana acestuia și nu la apartenență la una sau altă forță armată regulată a părților beligerante.

Evenimentele celui de al II-lea Război Mondial au demonstrat cu lux de amănunte că logica etică a definirii noțiunii de combatant este una depășită și nu mai putea face față exigențelor timpului. În acest context existau două poziții opuse:

1. Cea conform căreia persoana poate fi numită combatant doar în cazul când satisface cumulativ cele patru criterii reflectate anterior.
2. Cea care susținea definirea statutului de combatant prin intermediul unei noțiuni mai generale și mai flexibile.

O abordare absolut inedită este cea individuală, conform căreia definirea statutului de combatant urmează a fi realizată prin caracterizarea elementelor individuale ale persoanei implicate, făcându-se abstracție de apartenența acesteia la una sau altă parte beligerantă, ceea ce ar permite o formulare cu un caracter mai generalist și ar putea încadra în sine toate persoanele implicate. Chiar dacă agresiunea a fost declarată crimă internațională, nu este exclus faptul că în cadrul unei operațiuni militare de legitimă apărare un cetățean poate în mod independent să pună mâna pe armă pentru a se apăra, atât pe el, cât și pe cei ce-l înconjoară. Această persoană ar trebui, în primă instanță, să beneficieze de statutul de prizonier de război până la momentul când o instituție judecătorească competentă se va pronunța asupra naturii juridice a conflictului, ceea ce ar permite determinarea aplicabilității Convențiilor de la Geneva cu toate circumstanțele generate de acest fapt, inclusiv acordarea sau neacordarea statutului de combatant.

Elaborarea și adoptarea la 8 iunie 1977 a Protocolului Adițional I referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale marchează nu doar tendința de a reafirma importanța respectării principiilor dreptului internațional umanitar în general și a principiului distincției dintre persoanele civile și combatanți în special, ci și abordarea individuală a definirii statutului de combatant în detrimentul abordării etice care s-a dovedit a fi una deficitară prin prisma provocărilor gene-

rate de conflictele armate contemporane. Acesta este primul act cu valoare juridică internațională prin intermediul căruia a fost definit direct statutul juridic al combatantului, fără a face referință la statutul de prizonier de război.

Unul din obiectivele principale ale adoptării Protocolului Adițional I a fost de a crea o bază juridică pentru activitatea gherilei (insurgenței), ca formă inedită de rezistență armată, și de a face ca membrii acestor forțe să respecte prevederile dreptului internațional umanitar al conflictului armat. În caz contrar, normele juridice internaționale existente s-ar fi dovedit a fi neproductive și ineficiente, cu atât mai mult cu cât statele care erau afectate de acest gen de conflict armat nu împărtășeau filosofia statului-națiune și nu au participat la elaborarea textelor Convențiilor de la Geneva. Astfel, a devenit necesar de a formula o nouă definiție a statutului juridic al combatantului.

Textul Protocolului Adițional I prevede obligația comandamentului, care de obicei este reprezentat de un organ colectiv, făcând referință tacită la sistemul organizațional al mișcărilor de rezistență, de a fi responsabil pentru acțiunile subordonaților săi. Această poziție a fost susținută masiv de reprezentanții CICR, în scopul asigurării respectării normelor dreptului internațional umanitar de către toate persoanele implicate în cadrul ostilităților și impunerea responsabilității directe a comandamentului pentru acțiunile subordonaților, mai ales în ceea ce privește respectarea cu desăvârșire a legilor și cutumelor de război.

De asemenea a fost prevăzută expres obligația că: „Aceste forțe armate vor trebui să fie supuse unui regim de disciplină internă care să asigure, în special, respectarea regulilor de drept internațional aplicabile asupra conflictelor armate.”¹⁹

Pentru a fi recunoscută drept combatant în cadrul conflictelor armate contemporane și pentru a putea beneficia de statutul de prizonier de război, persoana implicată urmează:

1. Să facă parte dintr-o forță armată;
2. Să se supună unei discipline interne;
3. Să acționeze sub controlul unui comandament responsabil și organizat;
4. Să aparțină uneia dintre părțile implicate în conflict.

Termenul „organizat” implică existența unui grup structurat care dispune de organe și de un sistem de competențe și responsabilități.²⁰ Aceste patru condiții cumulative, pe care urmează să le respecte o persoană pentru a dispune de statutul de combatant, subliniază distincția care urmează a fi operată între aceștia și persoanele civile, reafirmând importanța și necesitatea respectării principiului distincției, care a constituit obiectul unor cercetări și discuții aprinse la nivel diplomatic între anii 1949—1977.

19 PA I art. 43 alin. (1)

20 Lapidoth R. Qui a droit au statut de prisonnier de guerre? En: Revue générale de droit international public. Tome LXXXII. Paris: Edition A Pedone, 1978, p.190.

§ 2. Esența noțiunii de combatant

Reglementarea statutului juridic al combatantului sau a persoanelor care sunt implicate direct în cadrul ostilităților a constituit obiectul numeroaselor discuții la nivel diplomatic, obiectivul final fiind reglementarea clară și univocă a statutului juridic al combatantului întru determinarea drepturilor, obligațiilor și garanțiilor de care urmează să beneficieze atât pe câmpul de luptă cât și după terminarea ostilităților.²¹

În ceea ce vizează definirea statutului juridic al combatantului în cadrul lucrărilor doctrinale, putem observa faptul că majoritatea covârșitoare a autorilor citează conținutul actelor normative internaționale, diferența constând doar în interpretarea acestora de la caz la caz.

Grigore Geamănu²², în cele două volume ale ediției, reflectă poziția, conform căreia cad sub incidența legilor și obiceiurilor războiului exclusiv efectivele forțelor armate aparținând beligeranților. Numai împotriva acestora pot fi îndreptate actele de război. Membrii forțelor armate, care participă la ostilități, acționează în calitate de organe ale statelor cărora le aparțin acele forțe armate. Dacă ei încalcă legile și obiceiurile războiului, pe lângă răspunderea care incumbă statelor, își asumă și o răspundere penală internațională.²³ În lucrarea sa acesta nu utilizează noțiunea de combatant, dar definește statutul de beligerant, citând conținutul Regulamentelor anexate la Convenția a IV de la Haga (art.1). Pentru ca voluntarilor, milițiilor și partizanilor să li se aplice regulile și obiceiurile războiului, trebuie să fie întrunite următoarele condiții:

- a) Să fie conduși de o persoană în măsură să răspundă pentru cei aflați în subordinea ei;
- b) Să poarte un semn distinctiv, care să poată fi recunoscut de la distanță;
- c) Să poarte armele în față (vizibil);
- d) Să respecte în cadrul operațiilor militare legile și obiceiurile războiului.

De asemenea autorul ține să remarce faptul că aceste condiții impuse formațiilor de partizani le creează acestora o situație de inferioritate față de armata regulată, deoarece aceasta poate folosi diferite forme de camuflaj.²⁴

Forțele armate regulate, utilizând diversele forme de camuflaj, indiferent de diversitatea acestora, pot fi totuși ușor delimitate de persoanele civile, ceea ce constituie fie o stratagemă, fie un tertip de război, fapt care nu este interzis de normele dreptului internațional umanitar, pe când forțele neregulate, de genul celor de partizani, deseori sunt îmbrăcate în haine civile, ceea ce face imposibilă diferențierea lor

21 Cauia A, Chirtoacă N. *Op. cit.*, p.46

22 Geamănu G. *Dreptul Internațional Contemporan*. Vol II. București: Didactică și Pedagogică, 1975. 536 p.

23 Geamănu G. *Op. cit.*, p. 387-388.

24 *Idem*. p. 389.

de populația civilă și constituie în fond o perfidie, adică o încălcare gravă a legilor și obiceiurilor războiului, fiind susceptibilă de răspundere penală internațională.

Autorii Cloșca I. și Suceavă I.²⁵ menționează:

„Din momentul când în teoria dreptului internațional a dobândit drept de cetate teza conform căreia războiul este o relație de la stat la stat, de la guvern la guvern, a început să se pună problema definirii categoriilor de persoane care pot comite acte de violență în numele guvernelor lor sub protecția legilor internaționale, adică fără a fi trași la răspundere pe plan penal.

În terminologia dreptului internațional umanitar, persoanele autorizate să comită acte de ostilitate la adăpostul protecției internaționale se numesc combatanți.”²⁶

Această noțiune nu pretinde să definească statutul juridic al combatantului, făcând referință la condițiile sau exigențele impuse față de acest statut de unul sau alt act normativ internațional, aducând în prim plan dreptul și chiar obligația combatantului de a comite acte de violență în timpul conflictului armat.

Considerăm că prezenta definiție include în sine poate cel mai important drept și respectiv obligație, făcând referință la un element distinctiv, absolut necesar pentru definirea acestui fenomen, pe care îl posedă combatanții în comparație cu toate celelalte categorii de persoane implicate sau afectate, dar nu într-atât de suficient pentru a stabili clar categoriile de persoane care pot și sunt în drept să beneficieze de întreaga paletă de garanții internaționale.

În urma prezentării sumare a evoluției reglementărilor formale ale statutului de combatant, autorii Cloșca I. și Suceavă I. oferă următoarea definiție:

„O persoană care ar fi considerată combatant trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

1. Să acționeze în cadrul unei colectivități;
2. Colectivitatea în cadrul căreia acționează să fie organizată pe principii militare;
3. Să se afle în subordinea unui comandament responsabil care să exercite un control efectiv asupra membrilor organizației;
4. Organizația să aparțină unei Părți la conflict;
5. Să fie supus unui regim de disciplină internă.

Totodată combatantul mai are obligația să respecte în acțiunile lui pe teren regulile dreptului internațional umanitar, inclusiv principiul distincției între obiective militare și persoane civile.”²⁷

Această definiție identifică, într-o formă sintetizată, criteriile impuse prin intermediul Protocolului Adițional I față de statutul de combatant. O ultimă definiție la nivel de reglementare internațională, dar care se dovedește a fi insuficientă pentru a determina statutul tuturor persoanelor implicate în cadrul ostilităților în timpul conflictelor armate contemporane.

25 Cloșca Ionel, Suceavă Ion. *Op. cit.* 349 p.

26 *Idem.* p. 91.

27 *Ibidem.* p. 99.

O poziție care prezintă un veritabil interes este și faptul că autorii Cloșca I. și Suceavă I. susțin acordarea statutului de combatant tuturor categoriilor de persoane stipulate în textul articolului 4 al Convenției a III-a de la Geneva, astfel:

„persoanele care urmează forțele armate fără a face parte direct din ele, cum sunt membrii civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenții de război, furnizorii, membrii unităților de lucru sau ai serviciilor însărcinate cu bunăstarea armatei, cu condiția ca aceștia să fi primit autorizația forțelor armate pe care le întovărășesc, acestea trebuind să le elibereze în acest scop un bilet de identitate asemănător modelului anexat.”²⁸

Categoriile de persoane menționate posedă un caracter enumerativ, nu limitativ, deoarece și alte persoane sau servicii care urmează forțele armate ar putea fi incluse în aceste categorii. Singura condiție care se impune acestor persoane, pentru a li se recunoaște statutul de combatant, este de a poseda o carte de identitate eliberată de forțele armate pe care le însoțesc.²⁹

Enumerarea expresă a acestor categorii de persoane în textul Convenției a III-a permite să concluzionăm că acestea ar avea dreptul la statutul de prizonier de război, dar, în niciun caz, la statutul de combatant, deoarece nu se încadrează cel puțin în condițiile stipulate în textul Protocolului Adițional I. În acest caz, ar apărea o problemă în ceea ce privește respectarea principiului distincției, fapt ce nu poate fi realizat de către aceste categorii de persoane, ele urmând să beneficieze de protecția garantată persoanelor civile de către normele dreptului internațional umanitar.

Deci, legătura intrinsecă dintre statutul de prizonier de război și statutul de combatant nu permite, totuși, punerea semnului egalității între aceste două noțiuni, iar opinia citată anterior o considerăm una desuetă față de rigorile impuse de modificările generate de conflictele armate contemporane.

Cercetătorul Kalughin V. Iu.³⁰ definește combatantul drept persoana care face parte din forțele armate ale unei părți la conflict și are dreptul de a participa direct în cadrul ostilităților. În acest sens, urmează a fi evidențiate următoarele două **criterii** ale definiției statutului de combatant:

1. Persoana trebuie să facă parte din cadrul forțelor armate recunoscute de către o parte la conflict, cu excepția personalului medical și cel religios, care, chiar dacă face parte din cadrul acestor forțe, nu beneficiază de statutul de combatant;
2. Persoana este în drept de a participa direct în cadrul ostilităților.³¹

O poziție similară este expusă și de către autorul Gasser H.P., care consideră că importanța statutului de combatant constă în faptul că doar persoanele care se încadrează în această categorie au dreptul de a participa la ostilități și dispun de dreptul

28 CG III art. 4A alin. (4).

29 Cloșca Ionel, Suceavă Ion. *Op. cit.* p. 99.

30 Калугин В.Ю. *Курс международного гуманитарного права*. Минск: Тесей, 2006. 496 с.

31 Калугин В.Ю. *Op. cit.*, p. 122.

de a utiliza forța și de a ucide, fără a fi susceptibile de a fi pedepsite pentru aceste fapte, ceea ce s-ar fi întâmplat cu siguranță în cazul unei persoane civile.³²

Aceste opinii prezintă o abordare distinctă a noțiunii de combatant, punând accentul pe dreptul de a participa și de a utiliza „violența admisibilă” în scopul de a executa ordinele superiorilor, ceea ce extinde substanțial numărul categoriilor de persoane participante în cadrul ostilităților, care ar putea beneficia de statutul de combatant.

Formulările citate anterior, reprezintă o tendință concretizată de a conferi o nouă definiție statutului juridic al combatantului prin prisma realităților cotidiene, dar nu este în totalitate acceptată poziția de a recunoaște drept criteriu principal apartenența la forțele militare regulate, din care decurge dreptul de a utiliza „violența admisibilă”. Putem observa în cadrul acestor ultime două abordări lipsa totală a criteriului care ar impune respectarea dreptului internațional umanitar în cadrul desfășurării ostilităților, fapt inadmisibil, în eventualitatea formulării unei noi definiții a combatantului.

În această ordine de idei, autorul Nicolae Lupulescu menționează faptul că: „Vorbind despre combatanți sau necombatanți, trebuie să explicăm distincția dintre beligeranți și combatanți, precum și raporturile dintre combatanți.

Beligerante pot fi exclusiv entitățile statale, fie că este vorba de state deja constituite sau în curs de edificare — în reglementarea Protocolului Adițional II, sau numai statele, adică Înaltele Părți Contractante, în reglementarea celor patru Convenții de la Geneva din 12 august 1949, deoarece războiul este o relație interstatală, internațională.

Combatanții sunt persoanele care pot comite acte de ostilitate (ucidere, distrugeri etc.), fără a fi trași la răspundere penală pentru aceasta (evident, dacă respectă legile și obiceiurile războiului).³³

Colectivul de autori, sub conducerea lui Jean-Marie Henckaerst și a Louise Doswald-Beck³⁴, a elaborat o lucrare unică în felul său prin faptul că aceasta constituie o primă tentativă de a reflecta totalitatea normelor cutumiare de drept internațional umanitar ce urmează a fi aplicate și respectate de către toate forțele implicate în cadrul unui conflict armat contemporan, indiferent de faptul dacă au ratificat sau nu blocul actelor normative internaționale, având drept obiect de reglementare relațiile sociale în cadrul ostilităților.

Norma sau regula numărul 3 prevede:

„Toate persoanele, care fac parte din cadrul forțelor armate ale unei părți la conflict sunt combatanți, cu excepția personalului medico-sanitar și cel religios.”³⁵

32 Гассер Ханс-Петер. *Международное гуманитарное право: введение*. Москва: МККК, 1995, с. 34.

33 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p.69-70.

34 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Обычное международное гуманитарное право*. Москва: МККК, 2006. 818 с.

35 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 3, p. 14.

Atât timp cât este una de origine cutumiară, norma prezentată reflectă minimul necesar și obligatoriu pentru a fi respectat de către toate părțile implicate. Este evident faptul că această definiție a statutului de combatant nu este una din cele mai complete și atotcuprinzătoare, dar reflectă atitudinea entităților implicate în cadrul ostilităților militare asupra fenomenului supus cercetării, ceea ce-i conferă o importanță indubitabilă.

Practica statelor stabilește această normă în calitate de regulă cutumiară de drept internațional umanitar, care urmează a fi respectată, fără excepții în cadrul conflictelor militare internaționale. În scopul de a respecta principiul distincției, membrii forțelor armate ale statului pot fi considerați ca fiind combatanți, atât în cadrul unui conflict armat internațional, cât și în cadrul unui conflict armat noninternațional, cu toate că, în opinia majoritară a doctriinarilor, statutul de combatant poate exista doar în condițiile unui conflict armat internațional.³⁶

Această poziție este una absolut inedită, deoarece până la sfârșitul secolului al XX-lea, oferirea statutului de combatant și, în general, stabilirea unui oarecare statut juridic protector prin intermediul normelor juridice internaționale în favoarea participanților la conflictele armate noninternaționale nu a fost pusă în discuție. Făcând referință la un număr impunător de regulamente sau îndrumare ale forțelor militare ale diferitor state, autorii respectivi demonstrează faptul că definiția statutului de combatant cuprinsă în articolul 43 al Protocolului Adițional I constituie o poziție edificată de quasi-totalitatea statelor de pe mapamond, ceea ce demonstrează o dată în plus originea profund cutumiară a acestei norme juridice internaționale.

Autorii autohtoni³⁷ citează în acest sens evoluția normativă a statutului de combatant, începând cu textele Regulamentelor de la Haga, continuând cu transformările materializate în prevederile Convenției a III-a de la Geneva și în final reflectând criteriile impuse prin intermediul adoptării Protocolului Adițional I din 8 iulie 1977 la cele patru Convenții de la Geneva.

Unii autori ruși³⁸ definesc statutul de combatant prin prisma statutului de prizonier de război, astfel, citând conținutul alin. 1 și 2 ale articolului 4 al Convenției a III-a de la Geneva din 12 august 1949.

Astfel, statutul juridic al combatantului urmează, în opinia noastră, să suporte modificări cruciale, care ar putea face față elementelor caracteristice conflictelor armate contemporane și anume prin abordarea individuală a definirii acestuia, care nu ar reliefa apartenența persoanei la o forță armată a unui stat, ci ar viza acțiunile și caracteristicile acestuia.

Statutul juridic al combatantului urmează a fi definit prin prisma conceptului de participare directă. Astfel, urmează să beneficieze de statutul de combatant acea persoană care participă direct în cadrul ostilităților, sub rezerva de a respecta cu strictețe normele dreptului internațional umanitar.

36 *Idem.* p. 14

37 Burian A., Balan O., Suceveanu N. ș.a. *Op. cit.*, 650 p.; Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Op. cit.*, 360p.

38 Бекяшев К. А. *Международное публичное право*, 2007. *Op. cit.* p. 676-677.

§ 3. Drepturile conferite prin statutul de combatant

Dreptul la viață. Problema complexă a legăturilor care există între militari, potențiali combatanți, în eventualitatea declanșării unui conflict armat și dreptul la viață, este esențială în ansamblul existenței umane și conține profunde și subtile conexiuni cu profesia de militar, așa cum o demonstrează victimele uzului de violență armată, inclusiv reclamațiile familiilor unor militari care și-au pierdut viața în timpul operațiunilor militare, reclamații la adresa ministerelor apărării care n-ar fi asigurat toate măsurile necesare în scopul protecției vieții celor trimiși să lupte pentru țara lor.³⁹

Declarația Universală a Drepturilor Omului este în esența sa o rezoluție a Organizației Națiunilor Unite, fapt ce nu garantează aplicabilitatea directă a acesteia în dreptul național al statelor membre ale organizației. În pofida acestui fapt, prin intermediul Declarației Universale a Drepturilor Omului au fost evidențiate principiile diriguitoare ale drepturilor omului, care ulterior, pot fi regăsite în textele tratatelor internaționale de natură obligatorie adoptate în cadrul organizației. Astfel, articolul 3 al declarației prevede:

„...oricare individ are dreptul la viață, la libertate și la siguranța propriei persoane.”⁴⁰

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966, adoptat de Adunarea Generală a ONU, stipulează în articolul 6.1.:

„Dreptul la viață este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar.”⁴¹

Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948⁴² interzice omorârea membrilor unui grup național, etnic, rasial sau religios cu scopul de exterminare parțială sau totală a acestuia. Astfel, în mod indirect, prin intermediul prevederilor acestei convenții este apărat dreptul la viață al membrilor acestor grupuri.

Principiile de la Syracuse cu privire la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966, care autorizează unele derogări de la prevederile acestuia, adoptate în 1984 de către subcomisia abilitată cu funcția de a lupta contra discrimi-

39 Chirtoacă N., Cauia A. *Combatanții și dreptul la viață*. În: Studii Juridice Universitare. 2008, nr. 3-4, p. 182.

40 Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la 10 decembrie 1948 la New-York/ http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/declaratia_drepturilor_omului/.

41 Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, adoptat la 16 decembrie 1966 la New-York. <http://www.antidiscriminare.ro/hivisida/legislatie/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice/?height=600&width=900>.

42 Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948 Adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 260A (III) din 9 decembrie 1948, intrată în vigoare la 12 ianuarie 1951 <http://www.arduph.ro/wp-content/uploads/2014/01/Conven%C5%A3ie-cu-privire-la-prevenirea-si-reprimarea-crimei-de-genocid-9-dec.-1948.pdf>

nării și de a proteja minoritățile naționale, stipulează că statele părți ale Protocolului menționat anterior nu pot deroga de la prevederile acestuia referitoare la garantarea dreptului la viață chiar și pe motiv de pericol asupra existenței statalității.⁴³

Reglementarea nemijlocită a dreptului la viață în timpul unui conflict armat este realizată prin intermediul Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949. Articolul 3 comun al acestor convenții stipulează:

„În caz de conflict armat reprezentând un caracter noninternațional și ivit pe teritoriul uneia dintre Înaltele Părți Contractante, fiecare dintre Părțile în conflict va trebui să aplice, cel puțin, următoarele dispoziții: 1. Persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauză de boală, rănire, detențiune sau din orice altă cauză, vor fi, în toate împrejurările, tratate cu omenie, fără nicio deosebire cu caracter discriminatoriu bazată pe rasă, culoare, religie sau credință, sex, origini sau avere, sau orice alt criteriu analog. În acest scop, sunt și rămân prohibite, oricât și oriunde, cu privire la persoanele menționate mai sus:

a) atingerile aduse vieții și integrității corporale, mai ales omorul sub toate formele, mutilările, cruzimile, torturile și chinurile;...⁴⁴

Acest articol este comun celor patru Convenții de la Geneva. O reglementare la fel de importantă, în acest sens, este stipulată în textul Protocolului Adițional I la Convențiile de la Geneva din 8 iunie 1977:

„Sunt și vor rămâne interzise întotdeauna și în orice loc, următoarele acte...

a) atingerile aduse vieții, sănătății și integrității fizice sau mintale a persoanelor, în special: i) omorul...⁴⁵

Convenția europeană privind protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale din anul 1950 adoptată de către Consiliul Europei, prevede:

„Dreptul oricărei persoane la viață este protejat de lege. Moartea nu poate fi aplicată în mod intenționat, în afară de executarea unei sentințe capitale pronunțată de către un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată de lege cu această pedeapsă.

Moartea nu este considerată ca aplicată prin violarea acestui articol în cazurile când ea ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță:

- pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva acțiunii violente și ilegale;
- pentru a efectua o arestare în condițiile legii sau pentru a împiedica evadarea unei persoane deținute conform legii;
- pentru a reprima, conform legii, o răscoală sau o insurecție.⁴⁶

43 Guides d'apprentissage <http://www.hrea.org/fr/education/guides/droit-a-la-vie.html>

44 CG I art. 3 (1)(a).

45 PA I art 75 (2).

46 Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la 4 noiembrie 1950, art. 2(1) <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/drepturice.php>.

Constituția Republicii Moldova stipulează:

„(1) Statul garantează fiecărei persoane dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică.

(2) Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.”⁴⁷

Problematica vieții și a morții, ca un tandem ce generează perceperea scurgerii timpului, a constituit obiectul de studiu al diferitor școli de gândire și curente filosofice de la apariția omului pe mapamond și până în prezent, fără însă a oferi răspunsuri univoce asupra fenomenelor cercetate. În baza celor anterior menționate, putem afirma cu siguranță faptul că omenirea a realizat unele acțiuni concrete prin garantarea la nivel declarativ în textul actelor normative internaționale și celor naționale a dreptului la viață.

O situație absolut originală, prin prisma circumstanțelor în cadrul cărora își exercită atribuțiile, este cea a militarilor. În eventualitatea declanșării unui conflict armat, aceștia urmează să fie primii care își vor pune viața în pericol în baza statutului de combatant. Dreptul la viață al militarilor constituie o chestiune asupra căreia savanții în domeniul științei dreptului internațional umanitar polemizează de mult timp.

Autorul Ion Dogaru consideră că, deși întrebarea pare retorică și răspunsul evident este afirmativ, dreptul la viață al militarilor comportă conotații specifice prin natura profesiei militare. Se știe că armata este instrumentul de forță prin care societatea își apără interesele naționale de pericolele externe. Se știe, de asemenea, că militarii, ca gestionari și utilizatori ai mijloacelor violenței armate, sunt îndreptățiți să-și folosească armele în timp de război. Dar, utilizarea în condiții de legalitate a armelor presupune suprimarea dreptului la viață al inamicului. Tot astfel, participând la ostilitățile armate, militarii sunt expuși pericolului pierderii propriei vieți, deoarece, la rândul său, inamicul are dreptul legal de a-și distruge adversarul.⁴⁸

Privarea de viață a inamicului sau cel puțin „imobilizarea acestuia prin oricăre metodă“, ceea ce admite și atentarea asupra dreptului la viață al acestuia este nu atât un drept al militarului — combatant, cât o obligație a acestuia în baza regulamentelor militare și a jurământului depus. Iată de ce esența disciplinei militare constă în executarea ordinelor și îndeplinirea misiunilor, inclusiv și în situația când viața combatantului este pusă în pericol.

În lucrarea „*Al doilea tratat despre cârmuire*“, din anul 1689, John Locke arată că practica obișnuită a disciplinei militare, care are drept scop conservarea armatei și, prin aceasta, a întregii comunități, necesită o supunere absolută față de ordinele superiorilor, iar a nu te supune sau a contesta cele mai primejdioase și mai lipsite de rațiune ordine înseamnă chiar moartea. Așa se face că sergentul poate ordona unui soldat să mășăluiască până la gura unui tun, iar generalul îl poate condamna

47 Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial Nr. 1 din 12 august 1994, art. 24

48 Dragoman I. *Drepturile Omului în Forțele Armate. Buna Guvernare*. București: C.H. BECK, 2006. p. 56

la moarte pentru că nu a executat ordinele cele mai disperate. O asemenea ascultare oarbă, conchide Locke, este necesară scopului pentru care comandantul are puterea aceasta absolută și discreționară, întru conservarea atât a forțelor proprii, cât și a întregii societăți naționale, în baza rațiunilor practice ale artei militare.

Cu toate că situația în cadrul conflictelor armate contemporane prezumă implicit aplicarea violenței armate, acest fapt nu lezează dreptul fundamental la viață al combatantului, care-și poate pierde viață doar în cadrul operațiunilor militare și în timpul realizării obligațiilor care i se incumbă în baza statutului, dar, în niciun caz, într-un mod arbitrar, fapt garantat atât de prevederile exprese ale dreptului internațional public, aplicabile conflictelor armate contemporane, cât și de cutumele de drept internațional umanitar.

Dreptul de a nu fi pedepsit penal pentru participarea în cadrul ostilităților.

Cea mai importantă garanție pe care o conferă statutul de combatant este lipsa de pedeapsă penală pentru simpla participare la ostilități. Combatantul suspectat de comiterea unei crime de război sau a unei crime contra umanității nu va putea beneficia de amnistie pentru actele comise, cu atât mai mult cu cât acest gen de infracțiuni nu are termen de prescripție. Astfel, participarea la ostilități, condiționată de respectarea absolută a normelor de drept internațional umanitar, nu constituie un motiv suficient pentru tragerea la răspundere a combatantului, pe când persoanele care nu pot fi încadrate în categoria de combatant urmează să poarte răspundere deplină pentru simpla participare la operațiunile militare din cadrul conflictelor armate contemporane.⁴⁹

O situație dificilă poate fi constatată în cazul amnistierii participanților în cadrul conflictelor armate noninternaționale. Protocolul Adițional II la Convențiile de la Geneva, care se aplică asupra situațiilor de conflict armat noninternațional, stipulează:

„La încheierea ostilităților, autoritățile aflate la putere se vor strădui să acorde o amnistie cât mai largă posibilă persoanelor care au luat parte la conflictul armat sau celor care sunt lipsite de libertate pentru motive legate de conflictul armat.”⁵⁰

De la momentul adoptării acestui act normativ, un șir de state afectate de conflicte noninternaționale au acordat acest gen de amnistie, fie prin intermediul adoptării unui acord, fie prin adoptarea unui act normativ de nivel național sau prin alte metode.⁵¹

Consiliul de Securitate al ONU a susținut acordarea amnistiei în cazul conflictelor din Republica Africa de Sud, Angola și Croația,⁵² iar Adunarea Generală a

49 Cauia A. *Drepturile și obligațiile generate de statutul de combatant*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2010, nr. 4, p. 67.

50 PA II, art. 6(5).

51 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.* p. 786.

52 Security Council resolution 190 (1964). Question relating to the policies of apartheid of the Government of the Republic of South Africa (9 Jun) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/48/IMG/NR021148.pdf?OpenElement>; Security Council resolution 473: South Africa (13 June). <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/399/66/IMG/NR039966.pdf?OpenElement>; Security Council resolution 1120 (1997). The situation in Croatia. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/195/04/PDF/N9719504.pdf?OpenElement>.

ONU a susținut prin intermediul adoptării rezoluțiilor sale aplicarea amnistiei în cazul Afganistanului și Kosovo.⁵³ Comisia pentru drepturile omului a ONU a adoptat un șir de rezoluții menite să aprobe declararea amnistiei în cazul conflictelor din Bosnia și Herțegovina și Sudan.⁵⁴ Cu toate că organizațiile internaționale se implică activ în acest proces, acordarea amnistiei ține de caracterul suveran exclusiv al statului, regula cutumiară de drept internațional umanitar recomandând insistent statelor afectate de conflict de a adopta o astfel de decizie ce ar contribui efectiv la ameliorarea situației și la reconcilierea populației autohtone. Această regulă nu poate în niciun caz să se reflecte și asupra persoanelor care sunt suspectate de comiterea crimelor de război sau a crimelor contra umanității.⁵⁵

Dreptul de a beneficia de statutul de prizonier de război. Doar combatanții sunt cei ce posedă dreptul exclusiv de a beneficia de statutul de prizonier de război. Reglementarea actuală a statutului de prizonier de război își are originea în spiritul cavaleresc, care prevedea respectarea inamicului și a statutului acestuia, chiar și în cazul căderii în prizonierat.

Statutul de prizonier de război este de o maximă importanță, deoarece persoana care nu poate să beneficieze de acest statut este susceptibilă de a fi pedepsită penal pentru participarea la ostilități, cu atât mai mult cu cât în legislația națională a unor state participarea la conflict poate fi sancționată cu pedeapsa capitală. În acest caz dilema asupra statutului persoanei se transformă din una juridică în una care urmează să decidă asupra vieții persoanei capturate, ceea ce denotă o dată în plus necesitatea imperioasă a procesului de stabilire a statutului juridic al persoanei capturate.⁵⁶

Protecția juridică a prizonierilor de război în cadrul conflictelor armate internaționale este asigurată prin intermediul Convenției a III-a de la Geneva din 12 august 1949. Acest act normativ are drept fundament următoarele două principii:

- a) prizonierul de război nu poate fi supus unei cercetări judiciare sau pedepsit doar pentru participarea în cadrul ostilităților;⁵⁷
- b) prizonierul de război urmează să beneficieze de un tratament uman pe toată durata detenției până la eliberare sau repatriere.⁵⁸

53 United Nations, General Assembly resolution 47/141 of 18 Decembre 1992. Situation of human rights in Afghanistan. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/025/08/IMG/NR002508.pdf?OpenElement>; United Nations, General Assembly resolution 48/152 of 20 December 1993 Situation of human rights in Afghanistan. <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r152.htm>; United Nations, General Assembly resolution 53/164 of 9 December 1998. Human rights in Kosovo. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/769/81/PDF/N9976981.pdf?OpenElement>.

54 UN Commission on Human Rights Resolution. 1996/71 from 21.04.1996. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/6d504345dc79958f8025669400367390?Opendocument>; UN Commission on Human Rights Resolution. 1996/73, from 23.04.1996. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/33a05c237d9fcf6b80256694003d500c?Opendocument>.

55 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.* p.788.

56 Yasmin Naqvi. *Doubtful prisoner-of-war status*. In: ICRC September, 2002, Vol. 84, nr. 847, p. 571.

57 CG, art. 98.

58 CG, art. 13-14.

Astfel, Convenția a III-a de la Geneva prevede:

„Dacă există vreo îndoială în ceea ce privește încadrarea în una din categoriile enumerate în art. 4 a persoanelor care au comis un act de beligeranță și care au căzut în mâinile inamicului, numitele persoane vor beneficia de protecția prezentei Convenții, în așteptarea ca statutul lor să fie determinat de un tribunal competent.”⁵⁹

În contextul celor menționate anterior, putem constata faptul că delegații la conferința de la Geneva conștientizau adevărata valoare a acestui statut, ceea ce a condiționat reglementarea expresă a acestuia în textul unei convenții distincte. Conform prevederilor exprese ale actului normativ internațional citat, în cazul unei situații incerte în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război, prioritate se acordă persoanei reținute prin acordarea acestui statut, până la proba contrarie constatată prin intermediul unei instanțe competente.

Conținutul Convenției a III-a de la Geneva este dominat de spiritul principiilor de drept internațional public, în general, și de principiul umanismului în relațiile cu prizonierii de război, în particular. Conform opiniei unanim acceptate, formulate de către amiralul german Canaris:

„Luarea în prizonierat are drept scop unic și prioritar împiedicarea participării directe la ostilități a persoanei reținute și nu pedeapsa sau răzbunarea pentru acțiunile săvârșite. Această exigență de comportament față de prizonierii de război coroborează cu regulile elementare de ducere a războiului, adică cu interdicția de a ataca persoanele neînarmate sau civile, aceștia constituind categoria cea mai vulnerabilă a participanților în cadrul conflictului militar.”⁶⁰

Regula generală prevede acordarea statutului de prizonier de război oricărei persoane care poate fi încadrată în una din categoriile descrise în articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva, indiferent de modalitatea și circumstanțele în care aceasta a fost reținută.⁶¹

Incertitudinea în acest sens este potențată de lipsa unei definiții unanim acceptată asupra noțiunii de „stare dubioasă” sau „stare incertă” a persoanei care pretinde a beneficia de statutul de prizonier de război. Din punct de vedere juridic „starea de incertitudine” poate fi calificată drept stare de fapt care provoacă dubii pentru o persoană competentă în procesul de luare a unei decizii de o maximă importanță.

Comentariul asupra Convenției a III-a de la Geneva nu este relevant în acest sens, stipulând doar două cazuri când articolul 5 (2) este aplicabil: dezertorii și persoanele care însoțesc forțele militare, care și-au pierdut actele în baza cărora se legitimează (legitimațiile).

Din spiritul comentariului acestor norme putem conchide că „starea de incertitudine” în procesul de acordare a statutului de prizonier de război ar trebui să survi-

59 CG III, art. 5 (2).

60 Fisher H. *Protection of prisoners of war*. Ed. D.Fleck, The handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts. Oxford: Oxford University Press, 1995. 322 p.

61 CG III, art. 4.

nă cât se poate de rar, deoarece categoriile evidențiate în articolul 4 pretind a poseda un caracter exhaustiv, ceea ce ar trebui să excludă situațiile dubioase, iar adoptarea articolului 5 a avut drept obiectiv principal privarea Părții Deținătoare de dreptul de a decide unilateral și subiectiv asupra acordării acestui statut.

Dreptul de a beneficia de garanțiile judiciare. Garanțiile judiciare constituie o parte inerentă a garanțiilor conferite de către tratatele semnate în domeniul dreptului internațional umanitar și dreptului internațional al drepturilor omului. Cercetarea nivelului de respectare al garanțiilor judiciare în cadrul conflictului armat prin prisma normelor de drept internațional umanitar și dreptul internațional al drepturilor omului este de o importanță incontestabilă, atât practică cât și teoretică, deoarece în ceea ce privește asigurarea respectării și aplicării normelor care au drept scop protecția drepturilor persoanei în cadrul conflictului armat, aceste două ramuri ale dreptului internațional sunt complementare și interșanjabil întru realizarea obiectivului propus.

Normele de drept internațional umanitar stipulează atât garanțiile judiciare generale care urmează să fie respectate pe durata conflictelor armate internaționale și noninternaționale, cât și garanții cu caracter special în favoarea unor categorii de persoane, cum ar fi: prizonierii de război,⁶² persoanele internate,⁶³ femeile și copiii.⁶⁴ Cu toate acestea, platforma prolifică de bază este formată din garanțiile judiciare fundamentale, pe care urmează să apară, să se dezvolte și să se perpetueze în timp respectarea garanțiilor judiciare speciale.

În primul rând se impune evidențierea garanțiilor judiciare prevăzute de normele de drept umanitar și normele dreptului internațional al drepturilor omului, de la care sunt interzise derogările indiferent de situație și circumstanțe, adică de la acele ce constituie garanții general valabile. De exemplu: recunoașterea statutului de subiect de drept fiecărei persoane, protecția față de caracterul retroactiv al legilor, principiul *nullum crimen sine lege*, adică nimeni nu poate fi considerat vinovat în săvârșirea unei infracțiuni pentru acțiunea sau inacțiunea care nu constituie infracțiune conform legii penale naționale sau actelor internaționale în vigoare la momentul săvârșirii acesteia, interzicerea aplicării legii penale ulterioare, care înăsprește pedeapsa sau înrăutățește situația persoanei vinovate, iar dacă legea respectivă elimină caracterul infracțional al faptei, diminuează pedeapsa sau în alt mod ameliorează situația persoanei, atunci aceasta are caracter retroactiv. De asemenea, urmează să evidențiem atitudinea specială formulată în textul normelor de drept internațional umanitar și dreptul internațional al drepturilor omului față de pedeapsa cu moartea.⁶⁵

62 CG III, art. 82-132.

63 CG IV, art. 117-126.

64 CG IV, art. 117-126.

65 Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, adoptat la 16 decembrie 1966 la New-York. [on-line] <http://www.antidiscriminare.ro/hivsida/legislatie/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice/?height=600&width=900>. (cit. 17.11.2011).

În ceea ce privește aplicarea *intuitu personae* a garanțiilor judiciare stipulate de normele dreptului umanitar, urmează să menționăm că acestea se aplică doar persoanelor care sunt trase la răspundere pentru infracțiunile comise în timpul sau în legătură directă cu evenimentele din cadrul conflictului armat, iar cele prevăzute de dreptul internațional al drepturilor omului se aplică asupra tuturor persoanelor, indiferent dacă acestea sunt suspectate de săvârșirea unor fapte prejudiciabile pe timp de conflict armat sau pe timp de pace.

Formularea acestora în textul Convențiilor de la Geneva și a Protocolului Adițional I demonstrează direct caracterul absolut al garanției judiciare la un proces echitabil și imparțial. Articolul 3 comun al Convențiilor de la Geneva stipulează expres:

„Condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, dată de un tribunal constituit în mod regulat, însoțită de garanții judiciare recunoscute ca indispensabile de popoarele civilizate.”⁶⁶

Marea majoritate a garanțiilor judiciare prevăzute de normele dreptului umanitar este comună atât pentru conflictele armate noninternaționale, cât și pentru cele internaționale, cu excepția faptului că pentru cele din urmă Protocolul Adițional I prevede garanții suplimentare.

Unii exegeți⁶⁷ consideră că totuși unele dintre aceste garanții se aplică și pe durata conflictelor armate noninternaționale, exemple concludente în acest sens fiind prevederile similare ale articolului 75 al Protocolului Adițional I⁶⁸ și ale articolului 6 al Protocolului Adițional II⁶⁹ sau principiul *non bis in idem* care se aplică în toate situațiile de conflict armat noninternațional, fapt confirmat și prin stipularea acestuia în statutele Tribunalului ad-hoc pentru fosta Iugoslavie⁷⁰ și Rwanda⁷¹ și în Statutul Curții Penale Internaționale.⁷²

Potrivit unei alte opinii,⁷³ conform textului articolului 6 (2) al Protocolului Adițional II care prevede: „decât în baza unei sentințe pronunțate de un tribunal care să ofere garanțiile fundamentale de independență și imparțialitate” poate fi dedus faptul că în cadrul conflictului armat noninternațional se aplică doar garanțiile fundamentale stipulate în textul articolului citat anterior într-o formă ilustrativă și nu

66 CG I-IV, art. 3 (1)(d)

67 Буше-Сольнье Ф. *Практический словарь гуманитарного права*. Москва: МИК, 2004. 470 с.

68 PA I, art. 75 (4)(g)

69 PA II, art. 6 (2)(a)

70 Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie, anexat la Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU, nr. 827 din 25 mai 1993. [on-line] <http://www.org/icty/legaldoc-e/index.html>

71 Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda adoptat prin Rezoluția Consiliului de Securitate, nr. 955 din 8 noiembrie 1994. [on-line] <http://www.69.94.11.53/FRENCH/baisicdocs/statute/htm>.

72 Statutul Curții Penale Internaționale, semnat la 17 iulie 1998, în vigoare din 1 iulie 2002, art. 20 [on-line] <http://www.pict-pcti.org/courts/pdf/fr/html>.

73 Гондаренко А.С. *Судебные гарантии, признанные обязательными международным сообществом в фокусе взаимодействия международного гуманитарного права и международного права прав человека*. В: Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск. М.: Россия — Нева, 2005 — 2006, с. 140.

exhaustivă, ceea ce nu reprezintă altceva decât o consecință a compromisului atins de către statele care au participat la elaborarea textului Protocolului Adițional II.

O atenție deosebită urmează a fi acordată respectării garanțiilor judiciare în cazul militarilor acuzați de încălcarea gravă a prevederilor dreptului internațional umanitar. Așa se face că drepturile militarilor sunt aceleași ca și ale tuturor cetățenilor, chiar dacă există și unele dispoziții speciale în codul penal sau codul de procedură penală.

Similare cu ale oricărui alt individ supus rigorilor legii, garanțiile judiciare ale combatanților se referă la dreptul la un proces echitabil, dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau pus în libertate în cursul procedurii, dreptul de a fi deferit imediat unui judecător sau magistrat, dreptul de a introduce un recurs, dreptul la prezumția nevinovății, dreptul la informare asupra naturii și cauzei acuzației, dreptul de a fi asistat de un apărător sau de un interpret și de a propune sau interoga martori, dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori pentru aceeași faptă și dreptul la neretroactivitatea legii penale mai severe.

Cu toate acestea, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în speța Akdivar contra Turciei, a evidențiat faptul că în cadrul unui război civil pe teritoriul statului pot apărea circumstanțe care să împiedice desfășurarea firească a procesului de realizare a justiției, ceea ce ar permite și derogarea de la unele prevederi ale actelor internaționale cu privire la drepturile omului, în măsura și conform procedurii prestabilite.⁷⁴

În cazul desfășurării operațiunilor antiteroriste în regiunea Caucaz a Federației Ruse de către forțele armate federale, guvernul legal nu a stabilit regimul de situație excepțională și nu a făcut vreo declarație în sensul limitării drepturilor omului în această regiune și nici nu a recunoscut situația ca fiind un conflict armat noninternațional. Astfel, CEDO, statuând asupra sesizărilor parvenite de la populația din regiunea respectivă, a considerat că guvernul Federației Ruse urma să asigure toată gama de drepturi ale omului fără nicio excepție pentru limitarea cărora nu existau nici argumentele legale și nici circumstanțele reale.⁷⁵

Dreptul la libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei. Istoria eforturilor depuse pentru asigurarea respectului față de demnitatea ființelor umane include și consacrarea libertății gândirii, conștiinței și religiei ca drept inerent existenței și dezvoltării personalității umane, ceea ce în Declarația Universală a Drepturilor Omului înseamnă și libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a și le manifesta singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cât și privat, prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea ritualurilor.⁷⁶

⁷⁴ ECHR, Akdivar et al. v. Turkey, App. No. 99/1995/605/693, 1 April 1998.

⁷⁵ ECHR, Isayeva v. Russia, 24.02.2005 <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-68381%22%5D%7D>.

⁷⁶ Cauia A. *Dreptul combatanților și obligația corelativă a acestora de a respecta libertatea de gândire, de conștiință și religie*. În: Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Ediția a III-a, 29 martie 2009. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2010, p. 6.

Libertatea conștiinței este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc. Cultele religioase sunt libere și se organizează, potrivit propriilor statute, în condițiile legii. În relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de disensiune și intoleranță religioasă. Cultele religioase sunt autonome față de stat și se bazează pe sprijinul acestuia, inclusiv prin facilitarea asistenței religioase în spitale, în penitenciare, în aziluri și în orfelinate. Părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori.⁷⁷

Comandanții militari trebuie să-și instruiască subordonații în acest sens și, mai ales, săconștientizeze faptul că restricționarea libertății de gândire, conștiință și religie nu poate fi făcută nici măcar în caz de necesitate militară și nu poate constitui un motiv de represalii armate.

În concluzie, standardele umanitare referitoare la libertatea gândirii, conștiinței și religiei se impun militarilor în orice situație ar acționa, atât în operații de război, cât și în operații de stabilitate, sprijin și răspuns la crize, în menținerea păcii și securității naționale și internaționale, de acest drept fundamental al omului beneficiind atât credincioșii, cât și necredincioșii, ca ființe umane ce se află sub protecția legilor naturale și a celor elaborate de state.

Cert este faptul că pe timp de conflict armat volumul sau quantumul de drepturi și garanții care urmează să fie respectat de către forțele armate implicate în favoarea destinatarilor acestora „se îngustează“. Însă, această procedură urmează a fi reglementată meticolos de către legislația națională a statelor beligerante și prin intermediul regulamentelor militare ale acestuia, în scopul prevenirii abuzurilor de orice gen și pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare, atât în rândul combatanților, cât și de către combatanți, pe parcursul exercitării obligațiilor ce le revin, pe segmentul ce ține de respectarea libertăților de gândire, conștiință și religie.

Reușita acestui deziderat depinde în mare măsură de instruirea pe timp de pace a contingentului Armatei Naționale, prin diseminarea informației ce vizează obligativitatea combatanților de a respecta exigențele de comportament pe parcursul ostilităților militare, adică a prevederilor dreptului internațional umanitar și necesitatea imperioasă de a stabili un echilibru proporțional dintre necesitatea militară, materializată prin îndeplinirea sarcinii trasate de către superior, și obligația de a respecta garanțiile stipulate în materie de drept internațional umanitar, în general și a libertății de gândire, conștiință și religie, în special.

§4. Obligațiile combatantului în cadrul conflictelor armate contemporane

Obligația de a nu aplica și dreptul de a nu fi expus torturii și pedepselor sau tratamentelor crude, inumane și degradante. Indiferent de forma de viață pe care am

⁷⁷ Dragoman I. *Op. cit.* p.120.

fi supus-o unui studiu detaliat, indubitabil vom constata că violența este un element inerent cotidianului acestora. Omul, însă, spre deosebire de toate celelalte forme de viață, este posesor de conștiință, element divin care-i conferă o notă de supremație în comparație cu celelalte vietăți ale planetei. Conștientizând efectul profund negativ al utilizării forței fizice sub orice formă în procesul de soluționare a crizelor și divergențelor interpersonale sau interstatale, omenirea a încercat în repetate rânduri să scoată în ilegalitate fenomenul războiului, drept formă superlativă de manifestare a violenței.⁷⁸

În pofida unei activități extrem de prodigioase pe plan normativ, în scopul de a reglementa procesul și procedura de aplicare a forței fizice și combaterea tuturor formelor de tortură și tratamente inumane, aceste fenomene persistă, atât pe timp de pace, cât și în cadrul conflictului armat.

Ca orice om și cetățean, fiecare combatant are dreptul de a nu fi expus torturii și pedepselor sau tratamentelor crude, inumane și degradante, deoarece interzicerea acestora este absolută, dreptul respectiv făcând parte din „nucleul dur“ al drepturilor omului de la care nu este permisă nicio derogare, indiferent de pretinsa motivație invocată, de ordinea și disciplina militară sau obligația executării fără șovăire a ordinilor, indiferent că este vorba de apărarea securității naționale și a ordinii publice sau de starea de război.

Principiile de etică medicală, adoptate de ONU în anul 1982, referitoare la rolul personalului sanitar, îndeosebi a medicilor, în protecția arestaților și a deținuților împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante, atenționează:

„Constituie o violare flagrantă a eticii medicale și un delict în baza instrumentelor internaționale în vigoare faptul prin care membrii personalului de îngrijire medicală, îndeosebi medicii, se dedau activ sau pasiv la acte prin care se fac coautori, complici sau instigatori la tortură sau la alte tratamente crude, inumane sau degradante sau care constituie o tentativă de a le săvârși.“⁷⁹

Militarii nu pot aplica tortura și tratamentele inumane și degradante asupra persoanelor aflate sub autoritatea lor. Această interdicție reprezintă cealaltă fațetă a dreptului ființelor umane de a nu fi supuse unor tratamente crude ori degradante și se aplică atât în situația când în timp de pace anumite persoane, civile sau militare, s-ar putea afla sub autoritatea militară, cât și în timpul stărilor excepționale (urgență și asediu) sau în caz de război, când atribuțiile autorităților militare pot fi extinse în zona lor de responsabilitate.

Pentru acest motiv, convențiile de drept internațional umanitar rețin prevederi exprese la adresa militarilor privind interzicerea, atât în conflictele armate interna-

78 Cauia A. *Dreptul și obligația corelativă a combatantului de a nu fi supus și de a se abține de la aplicarea torturii și tratamentelor inumane și degradante*. În: Revista „Studii Juridice Universitare“. 2009, nr. 3-4, p.167.

79 Codul de conduită al funcționarilor însărcinați cu implementarea legii (adoptat prin Rezoluția Adunării Generale 34/169 din 17 decembrie 1979)

ționale, cât și în cele fără caracter internațional, a atingerilor aduse vieții, sănătății și integrității fizice și morale a persoanelor, în special a omorului, a torturii sub toate formele sale (fie fizice, fie mintale), a pedepselor corporale, a mutilărilor, a atingerilor împotriva demnității persoanelor, mai ales a tratamentelor umilitoare și degradante, ca și a amenințării de a comite oricare din actele citate mai sus.

Dispoziții speciale există mai ales pentru internații civili, persoanele deținute de autoritățile militare și prizonierii de război, în sensul că acestea trebuie protejate tot timpul contra oricărui act de violență sau de intimidare, împotriva lor neputându-se exercita nicio tortură fizică sau morală și nicio constrângere pentru a se obține informații de orice fel. Cei care refuză să răspundă nu pot fi nici amenințați, nici insultați și nici expuși la presiuni sau riscuri de orice natură.

Dispozițiile speciale de interzicere a torturării persoanelor deținute de autoritățile militare în timp de război au fost generate de faptul că obținerea de informații necesare pentru desfășurarea eficace a operațiunilor include, ca surse, și prizonieri, refugiați, dezertori, civili etc., astfel încât regulamentele militare naționale fac precizări pentru acest gen de situații, torturarea fizică și mintală, orice altă formă de coerciție fiind prohibite expres.⁸⁰

Înțelegerea complexității interzicerii torturii în mediul militar este relevantă de jurisprudența CEDO. În lipsa unor spețe referitoare la militari, vom face apel la cazul *Tyrer c. Regatului Unit* (pedepte corporale) și la cazul *Irlanda c. Regatului Unit* (tortură).

Astfel, în primul caz, pedeapsa cu trei lovituri de vergea, aplicată unui tânăr de 15 ani, constituia o pedeapsă degradantă (fără a fi o tortură ori o pedeapsă inumană, în sensul că suferința pe care a provocat-o nu a atins nivelul stabilit de aceste noțiuni), prevăzută de articolul 3 al Convenției, deoarece umilirea și disprețuirea provocată trebuie să atingă un nivel deosebit și să difere de elementul obișnuit de umilire pe care-l comportă în mod normal și aproape inevitabil pedepsele judiciare instituționalizate. Deși victima nu a suferit leziuni fizice grave sau durabile, pedeapsa sa, care consta în a-l trata ca pe un obiect în mâinile puterii politice, a adus atingere demnității și integrității fizice a acestuia.

În cel de-al doilea caz, s-a stabilit că tratamentul, care constă în îndeplinirea forțată de exerciții dificil de suportat n-a încălcat în niciun fel articolul 3, care interzice tortura și tratamentele inumane sau degradante, dar că loviturile de pumni și de picioare, ca și unele modalități de interogatoriu „sub presiune“ ori „de privare senzorială“, se califică drept practici de tratamente inumane și degradante, fără a fi totuși tortură, deoarece procedeele respective nu au cauzat suferințe de intensitatea și cruzimea deosebită pe care le implică noțiunea de „tortură“.

Lecțiile învățate din aceste evenimente constau în faptul că militarii nu au voie să tortureze și, la rândul lor, nu pot fi torturați atunci când se află sub puterea ad-

80 Dragoman Ion. *Op. cit.* p. 75.

versarului. Ca gestionari ai mijloacelor violenței armate ei reprezintă o parte a autorității publice statale pe care trebuie să le exercite cu profesionalism, demnitate și onoare, aplicând legile și obiceiurile războiului recunoscute de lumea civilizată.

Obligația de a respecta normele dreptului internațional umanitar. Pe lângă un șir de garanții statutul de combatant incumbă și un set de obligații, printre care cea mai importantă obligație a combatantului este de a respecta prevederile dreptului internațional umanitar pe parcursul desfășurării ostilităților în cadrul conflictelor armate contemporane. Această obligație este pusă în sarcina tuturor statelor semnatare ale Convențiilor de la Geneva. Articolul 1 comun al acestor Convenții prevede: „Înaltele Părți Contractante se angajează să respecte și să facă să fie respectată prezenta Convenție.”⁸¹ Cea mai efectivă metodă de aplicare a normelor de drept internațional umanitar este stipularea expresă a acestora în textele actelor normative naționale și incriminarea la nivel național a crimelor de război.⁸²

Este de menționat faptul că această regulă este aplicabilă și asupra conflictelor armate noninternaționale, deoarece obligația de a respecta se referă și la norma stipulată în articolul 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva.⁸³ Curtea Internațională de Justiție (CIJ) a ONU, în cazul Nicaragua, a ajuns la concluzia că obligația statului de a respecta normele dreptului internațional și de a face să fie respectate, reprezintă o regulă de natură cutumiară, adică obligatorie pentru toate statele de pe mapamond,⁸⁴ iar Tribunalul Internațional pentru fosta Iugoslavie, în cazul Tadić, a menționat că forțele armate ale unui stat, care participă în cadrul ostilităților peste hotarele țării, sunt obligate să respecte normele dreptului internațional umanitar și să contribuie la procesul de depistare și reținere a criminalilor de război.⁸⁵

Pentru a putea să fie respectate, normele de drept internațional umanitar urmează a fi diseminate, adică membrii forțelor armate regulate ale statelor au dreptul de a cunoaște și de a studia în esență prevederile acestora. Obligația statelor de a pregăti propriile forțe militare în ceea ce privește cunoașterea acestor reguli a fost codificată pentru prima dată în textele Convențiilor de la Geneva din 1906 și 1929, iar mai târziu exigența de a instrui efectivul forțelor armate, atât pe timp de pace, cât și pe durata conflictelor armate, este stipulată în actele normative internaționale în vigoare.⁸⁶

81 CG I, art. 1.

82 Ясмин Накви. *Амнистия за военные преступления: возможность международного признания*. В: МЖКК. Сборник статей, 2003, с. 322.

83 Boisson de Chazournes L., Condorelli L. *Common Article 1 of the Geneva Conventions revisited: Protecting collectivist interests*. In: *International Review of the Red Cross*, Vol.82, March 2000, p. 67-86.

84 ICJ of ONU: *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgement of 27 June 1986, ICJ Reports 1986, para. 220. [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6485.pdf>.

85 ICTY, *Prosecutor v Tadić, Appeal on Jurisdiction*, Case IT-94-I-AR72(Oct.2, 1995), 35 I.L.M. 32, 54, par. 70 (1996) [on-line] <http://www.un.org/icty/Tadić/trialc2/jugement/index.htm>.

86 CG I, art. 47; CG II, art. 48; CG III, art. 127; CG IV, art. 144; PA I, art. 83; PA II, art. 19.

Asupra obligației respective s-au expus în repetate rânduri atât Consiliul de Securitate al ONU și Adunarea Generală a ONU, cât și Comisia pentru drepturile omului,⁸⁷ iar prin intermediul buletinului Secretarului General al ONU și altor acte adoptate de această organizație, membrii forțelor multinaționale de menținere a păcii sub egida ONU sunt obligați să cunoască prevederile dreptului internațional umanitar aplicabile asupra acestui gen de operațiuni.⁸⁸

Această obligație se realizează la nivel național prin intermediul adoptării ghidurilor (îndrumarelor) sau ordinelor interne, predarea disciplinei respective în cadrul instituțiilor de profil și obligarea superiorilor de a informa și de a verifica cunoștințele subalternelor în ceea ce privește conștientizarea obligațiilor acestora, care decurg din dreptul internațional umanitar în timp de conflict armat.⁸⁹

În ceea ce privește obligația de a respecta normele de drept internațional umanitar în cadrul conflictelor armate noninternaționale, Protocolul Adițional II prevede: „Prezentul Protocol va fi difuzat cât mai larg posibil”,⁹⁰ obligație care revine nu doar forțelor guvernamentale, ci și tuturor părților implicate în cadrul unui conflict armat contemporan cu caracter noninternațional.⁹¹ Un exemplu în acest sens îl constituie acordurile dintre Părțile implicate în cadrul conflictelor de pe teritoriul Iugoslaviei din anii 1991—1992 cu privire la aplicarea și respectarea normelor dreptului internațional umanitar. Normele cutumiare de drept internațional recunosc obligația grupărilor militare implicate în cadrul conflictelor armate contemporane cu caracter noninternațional de a respecta prevederile dreptului internațional umanitar.⁹²

Obligația de a nu emite un ordin vădit ilegal. O altă obligație a combatantului coroborată logic cu cea de a respecta necondiționat prevederile dreptului internațional pe durata conflictelor armate contemporane rezidă în a nu ordona subalternilor să nu lase pe nimeni în viață sau de a amenința inamicul cu un astfel de ordin. Această interdicție își are originea în textele Codului Lieber, Declarației de la Bruxelles și a manualului Oxford, prevederi care au fost codificate în cadrul conferințelor diplomatice de la Haga.⁹³ Actualmente, această obligație a combatanților, ce dețin și exercită dreptul de comandă asupra subalternilor, este stipulată în articolul 40 al Protocolului Adițional I, care prevede: „Este interzis de a se ordona să nu existe su-

87 Security Council resolution 1265 (1999) on the Protection of civilians in armed conflict. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/267/94/PDF/N9926794.pdf?OpenElement>; United Nations, General Assembly resolution 2852 (XXVI) of 20 December 1971. Respect for human rights in armed conflicts <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/328/68/IMG/NR032868.pdf?OpenElement> UN Commission on Human Rights Resolution. 1994/85, from 9.03.1994. [on-line] <http://www1.umn.edu/humanrts/commission/country51/65.htm>.

88 Security Council resolution 1296 (2000) protection of civilians in armed conflict. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/399/03/PDF/N0039903.pdf?OpenElement>.

89 PA I, art. 87(2)

90 PA II, art. 19.

91 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.* p. 644.

92 *Idem.* p. 631-635.

93 *Ibidem.* p. 207.

pravețuitori, de a amenința cu aceasta adversarul sau de a conduce ostilitățile în funcție de această decizie⁹⁴; iar declarația conform căreia nimeni nu va fi cruțat constituie componența de infracțiune în conformitate cu prevederile Statutului Curții Penale Internaționale.⁹⁵ Astfel, atât emiterea unui asemenea ordin, cât și executarea acestuia constituie o încălcare gravă a prevederilor dreptului internațional umanitar și este incriminată de către legislațiile naționale ale unui număr impunător de state.

În cadrul desfășurării operațiunilor militare, statutul de combatant nu permite emiterea sau îndeplinirea unui ordin vădit ilegal, chiar dacă, în aparență, realizarea acestuia ar conferi un avantaj militar incontestabil.

§ 5. Analiza pseudo-conceptului de „combatant ilegal“

Cu regret, regulile și exigențele stabilite de umanitate pe parcursul evoluției sale au fost întotdeauna încălcate. Garanțiile prevăzute de Convențiile de la Geneva și Protocoalele Adicionale nu constituie excepție în acest sens. Atât timp cât au existat persoane abilitate cu statut legal, ce le permite să facă uz de forță întru distrugerea adversarului, atât timp au existat diferite categorii de persoane afectate de ostilități care au participat direct în cadrul acestora, având scopuri diferite. În bibliografia de specialitate noțiunea de „combatant ilegal“ este tratată de unii autori⁹⁶ prin prisma caracterizării statutului juridic al mercenarilor, spionilor și criminalilor de război.

Aceste categorii de participanți formează entități aparte de participanți care au un statut ilegal și condamnat a priori prin intermediul actelor normative internaționale, pe când membrii mișcărilor sporadice, voluntare, ai mișcărilor de rezistență neîncadrate în forțele armate ale unei părți la conflict, partizanii sau sabotorii se încadrează în noțiunea de combatant nelegal.

O poziție extrem de interesantă și originală, prin prisma cercetării statutului de „combatant ilegal“, este cea a Statelor Unite, formulată în urma atacurilor care au avut loc pe 11 septembrie 2001. Având la bază acest eveniment tragic pentru istoria omenirii, administrația americană sau „administrația G.W. Bush“, cum mai este numită de către specialiștii în domeniu și de către jurnaliști, a formulat un nou concept în ceea ce privește conflictele armate contemporane și anume: „războiul contra terorismului“. Conform poziției oficiale, acest fenomen nu poate fi supus exigențelor impuse de Convențiile de la Geneva și Protocolul Adițional I, iar noțiunea de combatant și cea de prizonier de război ar fi trebuit să fie regândite și implicit reformulate în conformitate cu circumstanțele noi create: „Al-Qaida și Talibanii constituie niște realități care nu pot fi supuse reglementărilor actuale de drept internațional umanitar.“⁹⁷

94 PA I, art. 40.

95 Statutul Curții Penale Internaționale, art. 20.

96 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.* 278 p.

97 Thomas E. Ayres. „Six Floors“ of Detainee Operations in the post 9/11 World. In: US Army War College Quarterly, Autumn. 2005, volume 35, nr. 3, p. 35.

Astfel, prin prisma fenomenului „războiului contra terorismului“, care a generat un șir de atacuri asupra Afganistanului și Irakului, reprezentanții administrației de la Washington au conferit științei dreptului internațional umanitar o nouă noțiune, cea de „combatant ilegal“.

În opinia exegeților americani, „combatanții ilegali“ nu sunt combatanți, deoarece nu respectă cumulativ regulile impuse de alin. 2. al articolului 4 al Convenției a III-a de la Geneva cu privire la protecția prizonierilor de război și nici persoane civile, deoarece participă direct la operațiunile militare în cadrul ostilităților, ceea ce i-ar priva automat de protecția garantată de Convenția a IV-a de la Geneva cu privire la protecția persoanelor civile.

Într-o retrospectivă istorică putem lesne observa faptul că textul Codului Lieber prevedea pedeapsa cu moartea pentru participanții la ostilități care puteau fi calificați drept spioni sau participau la ostilități fără a se face distincții de persoanele civile. Persoanele reținute în cadrul luptei contra terorismului nimeresc deci, în opinia americanilor, într-un vid legislativ, adică nu cad sub protecția normelor dreptului internațional umanitar.

Prin prisma conceptului și noțiunii de conflict armat internațional, combatantul este persoana abilitată cu dreptul de a participa direct la ostilități și de a ucide sau de a cauza daune fizice combatanților armatei adverse, fără a fi susceptibilă de pedeapsă penală pentru acțiunile sale. Statutul de persoană civilă este definit prin excludere de la statutul de combatant, adică persoană civilă este oricare individ care nu se încadrează în definițiile oferite de articolul 4 alin. 1—3 și 6 al Convenției a III-a de la Geneva și de articolele 43 și 44 ale Protocolului Adițional I la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949. În conformitate cu articolul 48 al Protocolului Adițional I și cu normele cutumiare ale dreptului internațional umanitar persoana civilă are dreptul la protecție generală în fața pericolelor generate de ostilități și nu poate deveni o țintă legală pentru combatanți.⁹⁸

O excepție care confirmă regula o constituie persoanele civile care se grupează spontan pentru a opune rezistență inamicului care se apropie, numiți generic „*levée en masse*“, care în cazul reținerii de către forțele armate adverse beneficiază de statutul de prizonier de război și de protecția garantată de textul Convenției a III-a de la Geneva. Persoanele civile care iau parte la o astfel de formă de rezistență sunt private de protecția acordată de Convenția a IV-a de la Geneva doar pe durata strictă a opunerii de rezistență și doar în spațiul acestui segment temporar devin ținte legale pentru combatanții armatei adverse. După terminarea ostilităților persoanelor respective le sunt asigurate în continuare, fără nicio restricție, garanțiile prevăzute de normele dreptului internațional umanitar cu privire la protecția persoanelor civile.

Într-o formulare quasi-unanim acceptată, „combatantul ilegal“ este categoria de persoane care, deși participă direct la ostilități, nu are dreptul de a executa astfel

98 Дёрман К. Правовой статус «незаконных и (или) не пользующихся защитой конвенций комбатантов». В: МЖКК. Сборник статей. 2003, с. 52.

de acțiuni și în cazul când este capturată de către forțele armate adverse nu beneficiază de statutul de prizonier de război.⁹⁹ De altfel, în același mod sunt calificați și membrii mișcărilor de rezistență și ai formațiunilor sporadice și voluntare, membrii mișcărilor de eliberare națională, sub rezerva ca aceștia să nu respecte criteriile prevăzute în alin. (2) articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva.

Statutul de combatant ilegal poate fi utilizat teoretic doar față de participanții în cadrul conflictelor armate internaționale, așa cum sunt definite acestea în textele Convențiilor de la Geneva și ale Protocolului Adițional I, pe când în cadrul conflictelor armate noninternaționale urmează să se aplice în acest caz prevederile articolului 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva, Protocolului Adițional II și a normelor cutumiare ale dreptului internațional umanitar.

Statutul de combatant ilegal privează persoana vizată de posibilitatea de a beneficia de statutul de prizonier de război și de totalitatea garanțiilor generate de acesta. Problema constă în necesitatea de a identifica mecanismele și normele dreptului internațional umanitar ce ar proteja această categorie de persoane care participă la ostilități.

Faptul participării directe în cadrul ostilităților nu exclude persoana din sfera de protecție a Convenției a IV-a. Articolul 5 al Convenției a IV-a prevede:

„Dacă pe teritoriul unei părți în conflict, aceasta are motive serioase să considere că o persoană protejată prin prezenta Convenție este, în mod individual, legitim suspectată că s-ar deda unei activități dăunătoare securității statului sau dacă s-a stabilit că aceasta se dedă de facto unei asemenea activități, respectiva persoană nu va putea să se prevaleze de drepturile și privilegiile conferite prin prezenta convenție care, dacă s-ar exercita în favoarea sa, ar putea să aducă prejudicii securității statului.”¹⁰⁰

Stipulările acestui articol se aplică preponderent asupra persoanelor care au participat direct în cadrul ostilităților, nefiind parte a obiectului protecției Convențiilor I-III și fiind identificați prin noțiunea de „combatant ilegal”¹⁰¹

Încă un argument în favoarea aplicării prevederilor Convenției a IV-a asupra „combatanților ilegali” sunt următoarele stipulări normative:

„Oricare persoană care, luând parte la ostilități, nu are dreptul la statutul de prizonier de război și nu beneficiază de un tratament mai favorabil în conformitate cu cea de a IV-a Convenție, are dreptul, oricând, la protecția prevăzută în articolul 75 al prezentului Protocol. În teritoriul ocupat, o astfel de persoană, exceptând situația când este deținută pentru spionaj, beneficiază, de asemenea, în pofida dispozițiilor articolului 5 al celei de a IV-a Convenție, de drepturile de comunicare prevăzute în prezenta convenție.”¹⁰²

99 Накви Ясмин. *Op. cit.* c. 298.

100 CG IV, art. 5.

101 Kalshoven Frits. *The Position of Guerrilla Fighters under the Law of War*. In: *Revue de droit Penal Militaire et de Droit de la Guerre*. 1972, nr. 11, p. 57.

102 PA I, art. 45 (3).

Prevederile respective permit concluzionarea faptului că persoanele care nu beneficiază de statutul de prizonier de război sau de alt statut mai favorabil, formează obiectul protecției Convenției a IV-a. Persoanele care participă direct la ostilități pe teritoriile ocupate cad sub protecția prezentei convenții, cu condiția respectării criteriilor impuse prin intermediul articolului 4.

În bibliografia juridică opiniile cu privire la aplicabilitatea prevederilor Convenției a IV-a asupra combatanților nelegali sunt divizate. Unii autori¹⁰³ vehiculează opinia conform căreia combatanții nelegali beneficiază de protecția conferită prin intermediul Convenției a IV-a, cu condiția respectării criteriului de cetățenie. Autorul Kalshoven F. susține aplicabilitatea normelor Convenției a IV-a asupra persoanelor care au participat în cadrul ostilităților pe teritoriul inamicului sau în zona de ocupație, dar care nu satisfac criteriile impuse de alin. 2, articolul 4 A, al Convenției a III-a, adică nu cad sub incidența statutului de prizonier de război.

În situațiile care nu se referă la ostilitățile de pe teritoriul inamicului sau în segmentul zonei de ocupație, partizanul care este capturat nu are dreptul la protecția completă garantată pentru persoanele protejate de către Convenția a IV-a. Dar, nu putem afirma faptul că acesta nu beneficiază în general de niciun fel de protecție. Principiile de protecție reflectate în textul articolului 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva, care este aplicabil conflictelor armate noninternaționale, automat determină acel minim grad de umanitate sub care părțile beligerante nu pot să se poziționeze în toate situațiile de conflict armat. Cel mai important argument în favoarea acestei poziții ar fi faptul că acești partizani sunt cetățenii statului străin, adică ai statului inamic, ceea ce impune un minim de umanitate în relația cu aceștia.¹⁰⁴

Autorul Baxter R.R. limitează aplicabilitatea normelor respective doar asupra combatanților nelegali în zona de ocupație a inamicului. Diferența de aplicare a acestor norme în conformitate cu criteriul teritorial, adică în funcție de faptul unde au acționat aceste persoane, pare a fi unul exagerat, atât timp cât noțiunea de persoană protejată este unică pentru oricare situație, indiferent că se acționează pe teritoriul inamicului sau pe teritoriul zonei de ocupație.

În pofida prevederilor exprese ale Convenției a IV-a de la Geneva, unii autori¹⁰⁵ nu acceptă protecția combatanților nelegali prin intermediul prevederilor acesteia, fără a face o analiză argumentată asupra conținutului articolului 4.

103 A se vedea: Ipsen K. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: University Press, 1995. 301 p.; Mc Coubrey. *International Humanitarian Law: Modern Developments in the Limitation of Warfare*. 2nd ed. Dartmouth: Aldershot, 1998. 137 p.; David E. *Principes de droit des conflits armés*. Bruxelles: Bruylant, 2nd ed., 1999. 397 p.; Bothe M., Partsch K., Solf W. *New rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the two 1997 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1982. 746p.; Roseblade E. *Guerilla warfare and international law*. In: *Revue de droit penal militaire et de droit de la guerre*, 1973. p.91-134.

104 Kalshoven Frits. *Op. cit.* p. 71.

105 Baxter R.R. *The Duties of Combatants and the Conduct of Hostilities*. In: *International Dimensions of Humanitarian Law*. Haga: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, p.104.

Ne raliem opiniei, conform căreia persoanele care sunt calificate drept combatanți nelegali, adică acele persoane care participă direct la ostilități, atât pe teritoriul statului inamic, cât și pe teritoriile ocupate și nu pot fi încadrate în limitele impuse de art. 4 al Convenției a III-a, ceea ce nu le permite să pretindă la statutul de prizonier de război, atât timp cât nu fac obiectul protecției Convențiilor I-III, cad sub incidența protecției garantate de Convenția a IV-a, cu condiția respectării criteriilor de cetățenie, impuse de art. 4 al Convenției a IV-a. Întru susținerea acestei poziții poate fi citată hotărârea Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, în cazul *The Prosecutor vs. Dalic*, care prevede:

„Dacă persoana nu are dreptul la protecția oferită de Convenția a III-a, ca și prizonier de război, sau de Convențiile I-II, atunci, incontestabil acesta formează obiectul protecției oferite de Convenția a IV-a de la Geneva, sub rezerva respectării criteriilor impuse în articolul 4 al acesteia.”¹⁰⁶

Este incontestabil acceptată iminența răspunderii combatanților nelegali pentru simpla participare la ostilități, chiar dacă aceștia au respectat regulile și obiceiurile de ducere a războiului.¹⁰⁷ Tragerea la răspundere penală pentru participarea la ostilități poate fi realizată doar cu condiția că ar fi stipulată expres în actele normative naționale ale statelor care au competența de a judeca această categorie de persoane.¹⁰⁸ În cazul când combatantul nelegal încalcă normele dreptului internațional umanitar, atunci acesta este susceptibil de a fi urmărit penal și pentru crime de război,¹⁰⁹ cu condiția respectării garanțiilor minime în ceea ce privește desfășurarea unui proces echitabil.

După cum am menționat anterior, este inacceptabilă poziția conform căreia combatanții nelegali nu beneficiază de protecția și garanțiile actelor normative internaționale de drept internațional umanitar. Dacă combatantul nelegal satisface condițiile impuse de articolul 4 al Convenției a IV-a în ceea ce privește cetățenia, atunci acestei persoane i se aplică garanțiile prevăzute de prezenta Convenție, cu excepția celor care beneficiază de regimul de protecție al Convențiilor I-III.

Participarea directă a unei persoane la ostilități nu constituie un motiv suficient pentru a o priva de protecția respectivă, cu toate că acest fapt poate determina aplicarea unor excepții prevăzute în articolul 5 al aceleiași Convenții. Regimul de protecție de care poate să beneficieze combatantul nelegal este obligatoriu de a fi aplicat pe teritoriul puterii deținătoare sau pe teritoriul zonei de ocupație, pe când protecția combatanților nelegali în perimetrul ostilităților active este practic inexistentă, aceștia devenind, datorită participării directe în cadrul operațiunilor militare, o țintă și un obiectiv legal pentru combatanții armatei adverse.

106 ICTY, Judgement. *The Prosecutor vs. Dalic et al.*, IT-96-21-t, 16 Novembre 1998, par. 271. <http://www.icty.org/case/mucic/>

107 Rousseau Ch. *Le droit de conflits armés*. Paris: Pédone, 1983. 68 p.

108 Kalshoven Frits. *Op. cit.*, p.71.

109 Baxter R.R. *So-called „Unprivileged Belligerency“: Spies, Guerrillas and Saboteurs*. In: *British Yearbook of International Law*. 1951, volume 28, p. 344.

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Enumerați și explicați etapele istorice de formare a definiției statutului juridic al combatantului.
2. Prezentați exemple de definiții ale statutului de combatant din perspectiva diversilor autori.
3. Explicați elementele constitutive ale noțiunii de combatant.
4. Exemplificați drepturile și obligațiile conferite statutului de combatant.
5. Argumentați necesitatea asigurării și paradoxul dreptului la viață al combatantului.
6. Analizați instrumentele juridice de asigurare a dreptului la viață a combatantului.
7. Apreciați raportul dintre statutul de combatant și statutul de prizonier de război.
8. Elucidați esența dreptului la libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei.
9. Enumerați și analizați obligațiile combatantului în cadrul conflictelor armate contemporane.
10. Explicați apariția, dezvoltarea și esența pseudo-conceptului de „combatant ilegal“.
11. Calificați statutul juridic al persoanelor care îndeplinesc toate criteriile de definire a statutului de combatant, cu excepția criteriului de a purta sau a dispune de un semn distinctiv.
12. Calificați statutul juridic al persoanelor care îndeplinesc toate criteriile de definire a statutului de combatant, cu excepția criteriului de acționa sub conducerea unei persoane responsabile.
13. Argumentați necesitatea redefinirii statutului juridic al combatantului în cadrul conflictelor armate contemporane prin prisma participării directe la ostilități.

☞ Problema

Pentru a induce în eroare inamicul, comandantul propune să fie excluse elementele distinctive de pe uniforma soldaților. Acesta mizează pe faptul că astfel va putea obține un avantaj militar, ceea ce i-ar garanta victoria în cadrul confruntării și încearcă să vă convingă că aceste acțiuni ar permite asimilarea grupului de militari cu un grup de pescari sau civili îmbrăcat în haine de camuflaj.

Sarcini:

1. Argumentați comandantului imposibilitatea eliminării semnelor distinctive.
2. Explicați imposibilitatea soldaților de a pretinde la statutul de prizonier de război.
3. Calificați juridic acțiunile comandantului, în ipoteza că acțiunile planificate s-ar fi realizat.

T E M A V I

Statutul juridic al participanților în cadrul ostilităților prin prisma statutului de combatant

§ 1. Distincția dintre regimul juridic și sistemul de protecție al mercenarului și voluntarului; § 2. Poziția juridică a spionilor și criminalilor de război; § 3. Tratamentul aplicat jurnaliștilor și corespondenților de război în cadrul conflictelor armate contemporane; § 4. Statutul juridic al angajaților Companiilor Militare Private; § 5. Aprecierea statutului juridic al participanților în cadrul Operațiunilor de Menținere a Păcii; § 6. Raportul terorist-combatant prin prisma „războiului contra terorismului“

§ 1. Distincția dintre regimul juridic și sistemul de protecție al mercenarului și voluntarului

Apărarea statului ține de competența și obligația cetățenilor acestuia. Însă, în unele cazuri, în cadrul procesului de apărare sunt implicați și cetățeni străini. De serviciile mercenarilor făceau uz chiar și monarhii, tiranii și dictatorii epocilor trecute, iar la momentul actual serviciile acestora sunt utilizate pe larg în marea majoritate a conflictelor armate contemporane.

Serviciul militar plătit nu trebuie confundat cu mercenariatul, ceea ce înseamnă că nu orice combatant plătit este un mercenar.

Fenomenul mercenariatului nu este unul caracteristic doar perioadei contemporane. În perioada medievală, începând din anul 1320, în Italia, cea mai frecvent solicitată și mai riguros organizată formă de mercenariat erau trupele de mercenari numite *compagnie di ventura*, alcătuite și conduse de un *condottiero*. Aici, apelul la serviciile lor nu a rămas doar temporar și ocazional, bandele de condottieri devenind în Italia organisme militare permanente.¹

O ascensiune a intensității activității mercenarilor poate fi constatată în perioada anilor 1960—1970, fapt generat de lupta popoarelor din continentul african contra regimurilor coloniale. De exemplu, serviciile mercenarilor au fost utilizate în Kongo pe parcursul luptelor cu armata comandantului Ciombe în perioada anilor 1962—1964 și în cadrul acțiunilor armate în timpul războiului civil din Nigeria în

1 Drimba Ovidiu. *Op. cit.* p.288.

perioada anilor 1967—1970, în războiul civil din Angola din anul 1967 și în cadrul altor conflicte de acest tip.²

O bună parte din îndrumările militare ale diferitor state prevăd expres faptul că mercenarul nu dispune de statutul de combatant și de prizonier de război, iar îndrumarul israelian reiterează originea cutumiară a acestei reguli.³

Mercenarul nu este încadrat în forțele militare ale părții beligerante într-un mod care ar genera răspunderea acesteia pentru acțiunile sale. Caracteristic pentru mercenari este faptul că niciun stat care a profitat de aceste servicii nu își asumă responsabilitatea pentru acțiunile acestora. De aceea apartenența la forțele armate constituie criteriul, în baza căruia poate fi realizată diferențierea participanților la operațiunile militare și statutul juridic al acestora. În conformitate cu prevederile dreptului internațional umanitar, mercenarii sunt recunoscuți drept criminali.⁴

Mercenariatul este o practică veche, iar astăzi reprezintă o amenințare la adresa stabilității internaționale. În perioada postbelică, mercenarii au găsit în Africa un teren propice pentru activitățile lor condamnabile, lista țărilor africane care s-au confruntat cu acest flagel fiind extrem de numeroasă.⁵

Exegeții domeniului formulează mai multe definiții ale noțiunii de mercenar. De exemplu, mercenar — este persoana care a fost racolată pe teritoriul statului căruia îi aparține sau peste hotarele acestuia, pentru a participa în cadrul unui conflict armat. Acesta nu este nici cetățean, nici persoană care ar avea reședința permanentă pe teritoriul statului în conflict, nu este înrolat legal în armata statului beligerant și nu este trimisul special al unui oarecare guvern nebeligerant pentru a îndeplini o misiune oficială cu caracter militar, făcând parte din forțele militare ale statului trimițător.⁶

Protocolul Adițional I definește noțiunea de mercenar în articolul 47:

„1. Un mercenar nu are dreptul la statutul de combatant sau de prizonier de război.

2. Prin termenul „mercenar“ se înțelege orice persoană:

- a) care este special recrutată în țară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat;
- b) care, în fapt, ia parte directă la ostilități;
- c) care ia parte la ostilități în special în vederea obținerii unui avantaj personal și căreia îi este efectiv promisă, de către o parte la conflict sau în numele ei, o remunerație superioară celeia promise sau plătite combatanților, având un grad și o funcție analogică în forțele armate ale acestei Părți;

2 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Op. cit.* p. 177.

3 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 108, p. 500.

4 Cauia A. *Reglementarea juridică a statutului de mercenar în cadrul conflictului armat*. În: Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene. Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Ediția a II-a, 28 martie 2008. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2009, p.100.

5 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Op. cit.* p. 175.

6 Франсуаз Буше-Сольнье. *Практический словарь Гуманитарного права*. М.: МККК, 2003. 213с.

- d) care nu este nici resortisant al unei părți la conflict și nici rezident al teritoriului controlat de o Parte la conflict;
- e) care nu este membru al forțelor armate ale unei Părți la conflict;
- f) care nu a fost trimis de un stat, altul decât o parte la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv.⁴⁷

Această definiție nu satisface absolut toate rigorile, deoarece generează o multitudine de interpretări în cazul procesului de realizare practică a prevederilor normative. De exemplu, din prevederile articolului 47(2) rezultă faptul că persoana care este remunerată pentru serviciile sale într-un anumit fel de înalt ca în cazul militarului de rang similar din cadrul forțelor militare regulate ale statului de partea căruia luptă sau remunerarea promisă nu este mai mare decât cea primită de către militarii acestei armate, nu poate fi calificată drept mercenar.

În realitate pot fi constatate cazuri în care unele persoane sunt gata să-și pună la dispoziție serviciile în favoarea unei părți beligerante, fiind remunerați la același nivel cu militarii acesteia, deoarece nivelul remunerării este destul de înalt, iar militarii mai dispun și de unele facilități de ordin material.⁸

Deoarece noțiunea de mercenar nu concorda cu prevederile articolului 47 al Protocolului Adițional I din anul 1977, a fost modificată și redacția articolului 130 al Codului Penal al Republicii Moldova, care prevede:

„Prin mercenar se înțelege persoana care activează pe teritoriul unui stat implicat într-un conflict armat, în acțiunile militare sau în alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale a acestuia, ori violarea integrității lui teritoriale în scopul primirii unei recompense materiale, nefiind cetățean al acestui stat, neavând domiciliul permanent pe teritoriul acestuia și nefiind împuternicit cu executarea unor obligații oficiale.”⁹

Nu sunt suficiente pentru elucidarea situației nici prevederile Convenției privind lupta contra recrutării, finanțării și pregătirii mercenarilor,¹⁰ care definește statutul de mercenar într-un mod similar prevederilor Protocolului Adițional I.

Această definiție evidențiază caracterul privat al angajamentului mercenarului, participarea directă și efectivă la ostilități, elementul de extraneitate față de teatrul de război ori forțele armate ale părților beligerante și motivația materială a angajării. Este unanim admis faptul că nu se încadrează în noțiunea de mercenariat punerea la dispoziție de trupe de către o țară aliată sau prietenă (Divizia spaniolă „Auzul” care a luptat alături de germani pe frontul de est sau contingentele arabe din războaiele antiisraeliene), de o organizație internațională (forțele de menținere a păcii) și nici

7 PA I, art. 47.

8 Burian A., Balan O., Serbeno E. *Drept Internațional Public*. Chișinău: CEP-USM, 2005, p. 495.

9 Codul Penal al Republicii Moldova adoptat 18.04.2002, în vigoare din 01.01.2003, art. 130. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129 (1013-1014).

10 Convenția internațională cu privire la lupta contra recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor, adoptată la New York la 4 decembrie 1989, în vigoare pentru Republica Moldova din 04.11.2005.

voluntarii străini înrolați în unități care fac parte din forțele armate ale unui stat (Garda elvețiană în Vatican sau Legiunea străină din Franța).

Deoarece numai Protocolul Adițional I reglementează situația mercenarului, savanții doctrinari opinează că pentru conflictele armate noninternaționale sunt aplicabile normele din convențiile de reprimare a mercenarului, iar în caz de captură, dispozițiile articolului 3 comun din Convențiile de la Geneva, Protocolul Adițional II, legislația națională și prevederile actelor normative din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului.

Convențional, toți mercenarii pot fi clasificați în patru mari categorii. Din I-a categorie fac parte grupurile de persoane care, oficial, cu acordul guvernului de care sunt legați prin cetățenie, fac parte din forțele armate ale statului străin. Exemplul clasic în acest sens îl constituie „gurki“-ii care sunt încadrați în forțele armate ale Marii Britanii sau contingentul Legiunii Franceze. Din această categorie mai fac parte militarii care execută unele ordine, de regulă, pe teritoriul statelor Lumii a III-a.

A II-a categorie sunt persoanele antrenate în operațiuni „negre“. În caz de eșec toate organele responsabile refuză să poarte răspundere, iar în caz de reușită, nimeni nu va ști despre realizările lor. Dacă un oarecare stat are nevoie să intervină în treburile interne ale altui stat, acestea apelează la serviciile „*companiilor de consulting*“.

Aceste companii, formate în majoritatea lor din ofițerii de rezervă, își asumă toate riscurile. De astfel de mijloace au făcut uz Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Israel etc.

Incontestabil este faptul că astfel de operațiuni au loc și în momentul de față, însă despre esența și scopurile acestora publicul larg nu va afla niciodată sau va afla mult mai târziu. În anul 1975, pe teritoriul Ugandei a fost luat ostatic un cetățean al Marii Britanii. Guvernul britanic, beneficiind de serviciile intermediarilor, a angajat un grup de persoane care l-au eliberat. Operațiunea s-a soldat cu succes, dar despre participanții la această misiune nimeni nu cunoaște nimic.

A III-a categorie — persoanele numite de către experții în domeniu „*gâștile sălbatice*“, adică cei care prestează servicii pentru oricine în funcție de quantumul retribuției. Aceștia deservesc guverne, insurgenți, corporații transnaționale sau chiar comunități ale criminalității organizate la nivel internațional.

Din a IV-a categorie fac parte voluntarii, persoanele care luptă pentru guverne străine invocând idealuri proprii. Cu toate acestea, voluntarii nu trebuie confundați cu mercenarii, deoarece nu satisfac cumulativ toate condițiile stipulate în articolul 47 al Protocolului Adițional I.

O categorie similară statutului de mercenar, dar care beneficiază de un statut juridic distinct sunt **consultanții militari** sau specialiștii militari — persoana care este legată prin cetățenie cu un stat, care în conformitate cu prevederile unui tratat internațional este trimisă în misiune pe teritoriul altui stat pentru a acorda ajutor în procesul de creare a forțelor militare regulate, pregătirea cadrelor militare, deser-

virea tehnicii militare și pentru suportul logistic al organizării și desfășurării operațiunilor militare.¹¹ Această categorie de persoane urmează să beneficieze atât de statutul de combatant, cât și de cel de prizonier de război.

Așadar, mercenarii reprezintă o soluție flexibilă pentru guvernele cu buget militar redus. Ei pot fi angajați pe loc, atunci când forțele militare ale statului nu pot face față situației în care se află. Astfel, statul economisește banii care ar fi fost folosiți în scopul întreținerii pe termen lung a unei armate convenționale numeroase.

Mercenarii implicați în conflicte etnice nu vor avea motivația de a comite crime de război din motive etnice (exemplul crimelor de război din conflictele balcanice din ultimul deceniu al secolului XX). De asemenea, ei nu ar acuza conflicte de natura interioară cauzate de apartenența sau legătura cu grupuri împotriva cărora ar trebui să lupte. Se elimină astfel, în egală măsură, o problemă morală (pentru cei implicați în război) cât și una de eficiență (pentru finalitatea războiului).

Ei sunt mai ușor de controlat de către organizațiile internaționale, decât forțele militare convenționale. Coeziunea există deja și sunt eliminate orgoliile ce țin de originea etnică sau de apartenența statală. Un efectiv format din companii militare private este de asemenea mai eficient pentru misiunile de intervenție rapidă în vederea restabilirii păcii, punctul vulnerabil al organizațiilor internaționale. Astfel, ei nu dispun de aceleași drepturi ca și soldații convenționali și nu au acces la anumite tipuri de echipament militar, cum ar fi artilerie sau armele antitanc. Aceste limitări îi pot face mai puțin eficienți în unele situații. Totodată, ei nu se supun regulilor generale de angajare în conflict, iar statele care îi angajează nu exercită cu adevărat o autoritate asupra lor, alta decât cea financiară.

Urmează a fi operată o delimitare netă între mercenar și voluntar. **Voluntarii** sunt persoanele care din proprie inițiativă se încadrează în forțele armate ale unei părți beligerante, având scopul de a lupta pentru apărarea intereselor acesteia. Spre deosebire de mercenari, participarea voluntarilor la operațiunile armate de partea unei părți la conflict se recunoaște ca fiind una legală, fapt stipulat în textul Convenției semnate la Haga cu privire la drepturile și obligațiile statelor neutre și persoanelor în timpul războiului terestru. Conform prevederilor legale, trecerea arbitrară a unor persoane peste hotarele statului neutru față de conflictul armat declanșat, pentru a se încadra în forțele armate regulate ale unei părți beligerante, nu generează răspunderea statului neutru pentru acțiunile acestora.¹²

Articolul 17 al Convenției de la Haga prevede:

„Un neutru nu poate să beneficieze de neutralitatea sa:

- a) dacă comite acte ostile contra unui beligerant;
- b) dacă înfăptuiește acte în favoarea unui beligerant, mai ales dacă se angajează, în mod voluntar, în serviciul forțelor armate ale unei dintre Părți.

11 Калугин В.Ю. *Op. cit.* p. 131.

12 Convenția de la Haga. Despre drepturile și obligațiile Părților și persoanelor neutre în cazul războiului terestru din 1907, art. 6. [on-line] http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague05.asp

Într-un asemenea caz, neutrul nu va fi tratat mai riguros de către beligerantul contra căruia el a renunțat la neutralitate decât ar fi tratat, pentru aceleași fapte, un național al celui alt stat beligerant.¹³

Voluntarul este cetățeanul străin care se angajează pentru o perioadă limitată sau nelimitată de timp în cadrul forțelor armate ale unei Părți în conflict, indiferent de forma de angajare: a) fie în baza unui contract individual — membrii Legiunii Franceze sau ai Legiunii Spaniole „Tercio”; b) fie în baza unui acord dintre statul a cărei cetățenie o deține și statul parte la conflict — Garda elvețiană care se află în serviciul Papei de la Roma.¹⁴

Voluntarii nu trebuie să fie confundați cu partizanii, deoarece aceștia sunt încadrați în contingentul militar al unei părți în conflict și beneficiază de statutul de combatant și cel de prizonier de război, pe când partizanii acționează, de obicei, din proprie inițiativă și sunt calificați drept combatanți nelegali. Încadrarea voluntarului în contingentul armatei regulate a unei părți la conflict constituie criteriul de diferențiere dintre partizan, mercenar și voluntar, cel din urmă devenind combatant, iar statul de partea căruia luptă poartă întreaga răspundere pentru acțiunile acestuia.

§ 2. Poziția juridică a spionilor și criminalilor de război

Până în secolul al XX-lea, **spionul** era o persoană remunerată pentru serviciile prestate, dar al cărei activitate era considerată dezonorantă, atrăgând oprobriul opiniei publice. Pentru Micul Larousse, spion — este persoana însărcinată cu culegerea de informații despre o putere străină, dar și „persoana care pândește, observă, caută să surprindă secretele altuia.”¹⁵

Spionajul se dovedește a fi una din cele mai vechi îndeletniciri ale umanității, iar odată cu apariția confruntărilor dintre entitățile etatice, acesta a devenit un element intrinsec al procesului de luptă.

Convenția de la Haga din anul 1907 în articolul 29 stipulează:

„**spion** poate fi considerat individul, care lucrând pe ascuns sau sub pretexte mincinoase, adună ori încearcă să adune informații în zone de operații a unei părți beligerante, cu intenția de a le comunica părții adverse.”¹⁶

Spionajul nu trebuie confundat cu activitatea de cercetare.

Cercetașul face parte din forțele regulate ale unei părți beligerante și beneficiază de statutul de combatant. În acest sens sunt importante prevederile Protocolului Adițional I:

13 Convenția de la Haga. Despre drepturile și obligațiile Părților și persoanelor neutre în cazul războiului terestru din 1907, art. 17. [on-line] http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague05.asp.

14 Калугин В.Ю. *Op. cit.* c. 130.

15 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Op. cit.* p. 289.

16 Regulamentul privitor la legile și obiceiurile războiului pe pământ din 18.10.1907, art. 29.

„Un membru al forțelor armate al unei Părți în conflict care culege sau caută să culeagă, în folosul acestei părți, informații pe teritoriul controlat de către o parte adversă nu va fi considerat că se dedă activității de spionaj dacă, făcând aceasta, este îmbrăcat în uniforma forțelor sale armate.”¹⁷

În acest caz, persoana capturată va beneficia de protecția garantată prizonierului de război în baza statutului de combatant de care beneficiază. Spionul capturat în cadrul conflictelor armate contemporane urmează să beneficieze doar de minimul de protecție stabilită de Protocolul Adițional I.¹⁸

Cu toate acestea, urmează să menționăm faptul că spionii sunt unica categorie de persoane, din cele supuse analizei în prezenta temă, care nu coroborează direct cu fenomenul conflictului armat, deoarece activitatea prestată de aceste persoane doar se intensifică pe parcursul operațiunilor militare, dar nu încetează odată cu acestea, statele moderne alocând sume substanțiale pentru întreținerea serviciilor de cercetare și informare. Astfel, noțiunea de spion este utilizată nu doar în cadrul dreptului internațional umanitar atunci când este supus cercetării statutul juridic al persoanelor afectate de conflictele armate contemporane.

Criminalii de război pot fi persoane atât din rândul combatanților, mercenarilor, sau civililor. În cazul capturării, această persoană urmează să fie tratată în baza informației primare. Dacă aceasta dispune de semnele caracteristice ale unui combatant, urmează să-i fie aplicat statutul de prizonier de război până la demonstrarea faptului contrar. Depistarea, cercetarea și demonstrarea culpei revine organelor competente ale părții beligerante, perioadă în care, indiferent de circumstanțe, urmează să-i fie garantată o atitudine în raport cu minimum de umanitate.

Astfel, din cele anterior menționate, putem concluziona următoarele: pe lângă armatele regulate ale statelor implicate în cadrul conflictelor armate contemporane mai acționează un șir întreg de persoane care, deși participă activ și contribuie efectiv la desfășurarea operațiunilor militare, nu dispun de statutul de combatant și nici de cel de prizonier de război.

§3. Tratamentul aplicat jurnaliștilor și corespondenților de război în cadrul conflictelor armate contemporane

Accesul nestingherit al jurnaliștilor în perimetrul desfășurării ostilităților asigură posibilitatea reală a acestora de a colecta, a recepționa și răspândi informația, ceea ce constituie cel mai important factor care contribuie efectiv la respectarea prevederilor Convențiilor de la Geneva și a Protocoalelor Adiționale.¹⁹

17 PA I, art. 46(2).

18 PA I, art. 75.

19 Моду Алэн. *Международное гуманитарное право и деятельность журналистов*. В: Сборник „Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве.” Москва: МККК, 1999, с.170.

În cadrul conflictului armat jurnalistul poate deveni victimă a acestuia, aflându-se din întâmplare în mijlocul operațiunilor militare sau poate deveni victimă a acțiunilor ilegale ale părții beligerante care l-a reținut.

Tendențele de a crea un regim de protecție distinct au apărut și s-au dezvoltat de ceva timp în cadrul încercărilor de codificare ale dreptului internațional umanitar. În articolul 13 al Anexei la Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, în textul Convenției din 27 iulie 1929 cu privire la protecția prizonierilor de război se stipulează despre „corespondenții de ziar”.²⁰

În articolul 81 al Convenției din 1929 se menționează:

„persoanele, care urmează forțele armate regulate, dar care nu fac parte din acestea, așa ca: corespondenții, reporterii și personalul auxiliar al acestora, în cazul reținerii lor de către forțele inamicului, se bucură de statutul de prizonieri de război, cu condiția că au asupra lor permisul eliberat de către organele responsabile ale forțelor armate pe care le urmează.”

Deci, în conformitate cu cele sus menționate, jurnalistul este calificat ca făcând parte dintr-o categorie nedefinită de persoane care urmează forțele armate, dar care nu face parte din rândul acestora. Însă, în momentul reținerii de către forțele inamice, dispune de statutul de prizonier de război, cu toate că, teoretic, și-ar păstra și statutul de persoană civilă, dar cu condiția esențială de a avea asupra sa legitimația eliberată de autoritățile militare ale statului cu care este legat prin cetățenie.²¹

Dacă facem o statistică, atunci observăm că începând cu anul 1999 și până în prezent cei mai mulți jurnaliști au decedat în anul 2003, dintre care marea majoritate a fost ucisă în cadrul conflictului armat din Irak. Pe parcursul acestui conflict militar ponderea procentuală a jurnaliștilor decedați a fost mai mare decât cea a membrilor forțelor armate ale coaliției. Reflectând asupra campaniei din Irak, putem constata că în timpul conflictului au decedat 14 jurnaliști și angajați ai surselor de informare în masă, doi sunt considerați dispăruți, iar 15 au fost răniți.

În acest context amintim atacurile asupra jurnaliștilor în Orientul Apropiat, bombardarea televiziunii sârbe în anul 1999 de către forțele armate aeriene ale NATO în Belgrad și de asemenea despre atacarea reprezentanților canalului de televiziune „Al-Jazeera” de către forțele armate ale SUA în Kabul și Bagdad.

Astfel, constatăm o tendință negativă de descreștere sau chiar lipsa unor garanții viabile în favoarea jurnaliștilor ce activează în cadrul unui conflict armat, iar reflectarea evenimentelor de acest gen devine o practică tot mai periculoasă pentru aceștia.²²

20 Cauia A. *Statutul Juridic al jurnalistului în cadrul conflictului armat*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2008, nr. 3, p. 97.

21 Гассер Ханс-Петер. *Защита журналистов в опасных командировках*. Op. cit. p. 144.

22 Бальги-Галлуа А. *Защита журналистов и средств массовой информации во время вооруженного конфликта*. В: МЖКК. Сборник статей. 2004, с. 5.

Conjunctura, anturajul și condițiile ce fundamentează situațiile periculoase în care se află jurnalistul la momentul realizării reportajului din epicentrul evenimentelor conflictului armat ar fi următoarele:

1. Caracterul imprevizibil al atacurilor care se adaugă la celelalte situații periculoase generate de conflict.
2. Dezvoltarea permanentă a tipurilor de arme care, practic, reduc la zero măsurile și metodele de protecție a acestora.
3. Atitudinea părților beligerante care sunt preocupate mai mult de crearea unei imagini pozitive propriilor acțiuni militare de către sursele de informare în masă decât de protecția persoanelor implicate direct în acest gen de activitate.

Drept reacție de răspuns la astfel de circumstanțe, organizația internațională „Reporterii fără frontieră“ a elaborat, în cadrul ședinței plenare la care au participat și experți ai CICR, reprezentanți ai organizațiilor internaționale nonguvernamentale „Avocații fără frontieră“ și „Medicii fără frontieră“, textul „Declarației cu privire la securitatea jurnaliștilor și surselor de informare în masă în cadrul conflictului armat“, care a fost propus pentru ratificare din 20 ianuarie 2003, iar pe data de 8 ianuarie 2004 a fost revăzută în contextul evenimentelor din Irak.

Textul Declarației resuscitează atenția publicului asupra principiilor și normelor dreptului internațional umanitar, ce reglementează protecția jurnaliștilor și surselor de informare în masă în timpul conflictului armat și propune modificarea acestora cu scopul de a face față provocărilor generate de conflictele armate contemporane.²³

În materia de drept internațional umanitar se face o deosebire volatilă dintre două categorii de jurnaliști care activează în perioada conflictului armat: corespondenții de război, care sunt acreditați pe lângă forțele armate ale părților beligerante și așa numiții jurnaliști „independenți“. Din prima categorie fac parte, conform Dicționarului de drept internațional public:

„jurnaliștii care se află în zona operațiunilor militare, dispunând de permisiunea sau acceptul comandamentului forțelor militare, beneficiază de protecția directă a acestora și reflectă evenimentele din cadrul acțiunilor militare.“²⁴

Conform practicii de natură interpretativă a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, prin această noțiune se înțelege:

„persoana care se deplasează în zona de conflict și se află în această zonă pentru o perioadă de timp cu scopul de a transmite, a reflecta, a colecta informație referitoare la conflict.“²⁵

De menționat faptul că această definiție nu obligă persoana de a dispune de acreditare, astfel stabilind o sferă mai vastă de defnire, prezumând să stabilească statutul juridic al tuturor jurnaliștilor în zona de conflict.

23 Бальги-Галлуа А. *Op. cit.* p. 6.

24 Jean Salmon. *Dictionnaire de droit international public*. Bruxelles: Bruylant, 2001, p. 275.

25 ICTY, Prosecutor c. Radoslav Brdjanin et Momir Talic (IT-99-36).[on-line] <http://www.icty.org/case/brdanin/4>.

Această definiție este conformă practicii stabilite în timpul celui de al II-lea Război Mondial și al războiului din Coreea. Corespondentul de război purta uniformă militară, fiind echivalat rangului de ofițer și se afla sub conducerea comandamentului diviziunii militare, care îl și acredita. În ceea ce privește termenul de „jurnalist“, în conformitate cu textul proiectului, este vorba despre:

„oricare corespondent, reporter, fotograf, cameraman și asistenții acestora care pregătesc un reportaj sau un material de presă, aceasta constituind activitatea sa cotidiană.“²⁶

Corespondenții de război se referă la o categorie indecis definită de teoria dreptului internațional umanitar și anume cea de „persoane care urmează forțele armate regulate“,²⁷ dar care nu fac parte din cadrul acestora.

Deoarece nu fac parte din categoria combatanților, aceștia sunt calificați drept persoane civile și dispun de protecția garantată de Convenția a IV-a de la Geneva și Protocolul Adițional I. Cu toate acestea, când sunt reținuți de forțele militare ale inamicului, corespondenții de război beneficiază de statutul de prizonier de război cu condiția că dispuneau de dreptul de a urma forțele armate și aveau asupra lor actul care le-ar confirma acreditarea.²⁸ Conform regulii generale, prizonier de război poate fi orice combatant al unei părți beligerante capturat de inamic.²⁹

Ideea elaborării unui act normativ internațional, sub egida Organizației Națiunilor Unite, care ar fi avut drept obiect de reglementare protecția jurnaliștilor în cadrul operațiunilor periculoase, a fost articulată de către Mauris Shuman, ministrul Afacerilor Externe al Franței.

Prin intermediul rezoluției 2673 (XXV) Adunarea Generală a ONU a obligat Comitetul Economic și Social și, respectiv, Comisia cu privire la drepturile omului, să dispună elaborarea textului unei convenții speciale cu privire la protecția jurnaliștilor în timpul misiunilor periculoase.³⁰

Principiile de bază ale acestei construcții juridice au fost reflectate în articolul reprezentantului CICR, Pilloud C.³¹ În baza proiectului prezentat de Comisia pentru drepturile omului, Adunarea Generală ONU a solicitat Comitetului Economic și Social să pregătească textul convenției, dar nu înainte de a consulta opinia CICR.³² În anul 1974 și-a început lucrările conferința diplomatică cu privire la reactualizarea și

26 Бальги-Галлуа А. *Op. cit.* p. 11.

27 CG III art. 4A(4)

28 Бальги-Галлуа А. *Op. cit.* p. 8.

29 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Op. cit.* p. 230-231.

30 United Nations, General Assembly resolution 2673 (XXV) of 9 December 1970. Protection of journalists engaged in dangerous missions in areas of armed conflicts <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/349/38/IMG/NR034938.pdf?OpenElement>.

31 Claude Pilloud C. Protection des journalistes en mission périlleuse dans les zones de conflit armé. In: Revue internationale de la Croix Rouge. Genève. 1971, nr. 625, janvier, p. 5.

32 United Nations, General Assembly resolution 2854 (XXVI) of 20 December 1971. Protection of journalists engaged in dangerous missions in areas of armed conflicts. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/328/70/IMG/NR032870.pdf?OpenElement>.

dezvoltarea dreptului internațional umanitar sub egida CICR, iar Adunarea Generală a ONU s-a adresat acesteia cu rugămintea de a se expune asupra proiectului convenției.³³ Participanții la conferința diplomatică au propus o soluție neașteptată, care s-a materializat în ceea ce este astăzi reprezintă articolul 79 al Protocolului Adițional I, fapt salutat de către ONU.³⁴

Pentru a face față rigorilor timpului, participanții Conferinței de la Geneva din 1974—1977 au considerat oportun să introducă în textul Protocolului Adițional I articolul 79 „Măsurile de protecție a jurnaliștilor“, care stipulează expres:

„1. Ziariștii care îndeplinesc misiuni profesionale periculoase în zonele de conflict armat vor fi considerați ca persoane civile în sensul articolului 50 (1).

2. Ei vor fi protejați, în această calitate, în conformitate cu Convențiile și cu prezentul Protocol, cu condiția de a nu întreprinde nicio acțiune care să contravină statutului lor de persoane civile și fără a renunța la dreptul corespondenților de război acreditați pe lângă forțele armate de a beneficia de statutul prevăzut în articolul 4 alin. 4 al celei de a III-a Convenție.

3. Ei vor putea obține o carte de identitate... Această legitimație, care va fi eliberată de guvernul statului ai cărui resortisanți sunt, sau pe teritoriul căruia ei își au reședința, sau în care se află agenția sau organul de presă care îi folosește, va atesta calitatea de ziarist a titularului ei.”³⁵

Deci, textul articolului 79 determină incontestabil faptul că jurnalistul care se află într-o deplasare periculoasă situată zona conflictului beneficiază de garanțiile similare stipulate în favoarea persoanei civile, statutul căreia este definit de articolul 50 (1) și beneficiază de întreg spectrul de garanții stipulate de dreptul internațional umanitar în interesul acestora.³⁶

Autorii Protocolului Adițional I nu au dorit să confere jurnaliștilor un statut special, deoarece orice creștere a numărului de statute speciale ar fi generat apariția de noi semne de protecție, ceea ce ar determina o diminuare a eficienței garanțiilor stipulate în favoarea statutelor deja existente. Este foarte important faptul că legitimația despre care se amintește în p.3 al articolului 79 nu conferă un statut special, ci doar confirmă statutul de jurnalist al persoanei deținătoare. Dreptul la statutul de persoană civilă nu depinde de prezentarea unei astfel de legitimații.³⁷

Reglementarea expresă a garanțiilor de care beneficiază jurnalistul se conține doar în textul Protocolului Adițional I — act normativ ce se aplică doar în cadrul

33 United Nations, General Assembly resolution 3245 (XXIX) of 29 November 1974. Human rights in armed conflicts: protection of engaged in dangerous missions in areas of armed conflicts. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/738/47/IMG/NR073847.pdf?OpenElement>.

34 United Nations, General Assembly resolution 3500 (XXX) of 15 December 1975. Respect for human rights in armed conflicts. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/002/13/IMG/NR000213.pdf?OpenElement>.

35 PA I, art. 79.

36 Бальги-Галлуа А. *Op. cit.* p. 9.

37 *Idem.* p. 10.

conflictelor armate internaționale, iar în conformitate cu logica și spiritul articolului 79, se recunoaște că jurnaliștii deplasati în zona de conflict activează în interesul publicului, atrăgând atenția societății internaționale asupra ororilor războiului.

Pentru a garanta imparțialitatea jurnaliștilor de a-și realiza funcțiile caracteristice meseriei, s-a decis ca aceștia să nu fie interogați în fața instanței cu privire la faptele care le-au devenit cunoscute în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu. Aceștia totuși pot fi obligații să se prezinte în fața instanței în 2 cazuri:

- a) dacă depozițiile lor au o importanță crucială în procesul cercetării cazului;
- b) dacă o astfel de probă nu poate fi obținută din altă sursă.³⁸

Este evident faptul că astfel de prevederi și interpretări permit, practic, în orice moment interogarea jurnalistului, deoarece toate probele sunt importante și pot fi considerate cruciale, iar o confirmare în plus obținută de la un martor poate influența direct asupra luării deciziei, natura excepțiilor fiind una mai mult formală decât reală.

Un statut nedeterminat îl au jurnaliștii aflați în deplasare, adică acei care satisfac serviciul militar regulat în timpul conflictului armat internațional. Evident acest statut nu este unul nou, iar gradul de dezvoltare și evoluția acestuia în cadrul conflictului din Irak prezintă un veritabil interes. În această companie au fost acreditați 700 de jurnaliști, dintre care 500 erau americani. Dintre cei acreditați, pe lângă forțele armate americane, 80% erau cetățeni ai SUA și doar 20% cetățeni străini.

În baza faptului că acești jurnaliști au fost acreditați pe lângă forțele armate ale unei părți beligerante, care le garanta protecție pe parcursul conflictului, aceștia pot fi echivalați cu corespondenții de război, despre care amintește Convenția a III-a de la Geneva.

Dacă e să facem referință la principiile diriguitoare care reglementează relațiile cu sursele de informare în masă, care au fost elaborate de Ministerul Afacerilor Interne al Marii Britanii, atunci observăm că în conformitate cu acestea jurnaliștii „în deplasare“, în cazul când ajung în prizonierat, vor beneficia de statutul de prizonier de război. În ceea ce privește poziția autorităților franceze competente în domeniu, jurnaliștii „în deplasare“ sau cei „independenți“ dispun doar de garanțiile stipulate în articolul 79, adică de statutul de persoană civilă.

Cu toate acestea, este de evidențiat faptul că pentru corespondentul de război este foarte important statutul de prizonier de război în sensul protecției garantate în caz de interogare și confiscare a lucrurilor personale.

Un fapt interesant îl constituie dorința și „setea de senzație“, așa zisa infodemie, caracteristică jurnaliștilor care în repetate rânduri fac uz de mijloace și metode foarte ingenioase pentru a-și realiza obiectivele propuse. Practica demonstrează că adeseori jurnaliștii independenți apelează la serviciile gărzilor de corp înarmate sau ale Companiilor Militare Private, fapt ce poate determina declanșarea unui fenomen nefast pentru întreg corpul de jurnaliști.

38 ICTY, Prosecutor c. Radoslav Brdjanin et Momir Talic (IT-99-36). [on-line] <http://www.icty.org/case/brdanin/4> (citată 14.05.2009).

În această ordine de idei, Secretarul General al ONG-ului „Reporterii fără frontiere” menționa: „Apelul la serviciile Companiilor Militare Private, care sunt dispuse să utilizeze arma, creează o dificultate de diferențiere dintre jurnaliști și combatanți. Această practică este una absolut negativă și poate determina prezumția că jurnaliștii sunt persoane înarmate care prezintă pericol pentru combatanți și pot fi atacați cu scopul de a fi neutralizați. Acest fapt însă nu înseamnă că aceștia nu pot dispune de mijloace de protecție, ca veste antiglonț, căști, automobile blindate, etc.”³⁹

Conform p. 2 articolul 79 și p. 3 articolul 51 din Protocolul Adițional I, jurnalistul dispune de protecția garantată de dreptului internațional umanitar, cu excepția cazului când acesta participă direct la ostilități sau operațiuni militare. Jurnalistului îi este garantată protecția în momentul când își exercită meseria, adică filmează, interviuează, face unele însemnări sau transmite informații jurnalistice spre agenție. Așa cum este prevăzut în comentariul la p.3 articolul 51, actul militar sau participarea directă la operațiunile militare — este acțiunea care se materializează prin atenta și atacarea directă la potențialul uman sau material al inamicului. Diseminarea de informații propagandistice de către jurnalist nu poate fi calificată ca fiind o participare directă la ostilități sau un act dușmănos, care l-ar priva de protecția garantată de dreptul internațional umanitar.⁴⁰

În timpul participării directe la operațiunile militare jurnalistul este lipsit de protecție și devine un obiectiv militar legal care poate fi distrus sau exterminat. Participarea directă la operațiunile militare constituie o condiție în plus care urmează a fi respectată în momentul lipirii de protecție a jurnalistului.⁴¹ Din momentul când jurnalistul și-a întrerupt activitatea și nu mai participă în operațiunile militare, acesta dispune de protecția și garanțiile expuse anterior. Partea beligerantă, care a capturat jurnalistul ce participă sau a participat la operațiunile militare, poate dispune tratamentul acestuia conform articolului 45 Protocolului Adițional I. Luând în considerație faptul că jurnalistul nu este militar, acestuia i se poate imputa infracțiunea de perfidie, prevăzută de articolul 37 (1) al Protocolului Adițional I sau spionaj.

Conform spuselor lui Winston Churchill: „distrugerea moralului inamicului constituie unul dintre obiectivele principale ale ostilităților”, opinie care vine în concordanță cu concepția „războiului total”, fundamentată de autorul Carl von Clausewitz în opera sa „Despre război”.⁴² În ipoteza că distrugerea moralului inamicului ar fi o țintă legală, atunci, în cazul unei interpretări extensive, aplicarea violenței ar putea deveni una fără precedent, similară evenimentelor din cadrul celei de a II-a Conflagrații Mondiale, fapt inadmisibil în perioada contemporană.

39 Comunicat de presă, Irak, 13 aprilie 2003. [on-line] <http://www.rsf.org> (citată 21.09.2010).

40 Бальги-Галлуа А. *Op. cit.* p. 13-14.

41 Jean Mirimanoff-Chilikine. *Protection de la population et des personnes civiles contre les dangers résultant des opérations militaires*. En: Revue belge de droit international, Vol. VII, 1971-1972, p. 634.

42 Карл фон Клаузевиц К. *О войне*. М.: АСТ, 2001. 464 с.

Organizația nonguvernamentală „Amnesty International“ menționa în acest sens: „Organizarea propagandei oficiale poate contribui efectiv la demoralizarea populației civile și a forțelor armate implicate în ostilități, dar recunoașterea acesteia drept motiv legal de atac asupra obiectivelor civile ar putea genera o interpretare abuzivă a noțiunilor de „contribuție efectivă la acțiunea militară“ și „avantaj militar precis“, prevăzute de articolul 52 alin. (2) al Protocolului Adițional I, care stipulează excepțiile de la principiul intangibilității obiectelor și bunurilor civile.”⁴³

În timpul bombardamentelor forțelor NATO asupra televiziunii din Belgrad, unii reprezentanți ai acestei organizații internaționale au susținut public aceste acțiuni din considerentul că acest post de televiziune promova propaganda.⁴⁴ În conformitate cu raportul Comisiei create de către Procurorul Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie cu scopul de a elucida cazul bombardamentelor NATO, simpla propagandă în favoarea unei părți la conflict nu constituie o condiție suficientă pentru a putea ataca sursa de informare în masă, iar starea psihologică și morală a populației nu poate fi tratată drept „obiectiv militar legal”.⁴⁵ O poziție similară este reflectată atât în conținutul doctrinei britanice cu privire la apărare, publicată în anul 1996, care stipulează: „distrugerea moralului populației civile a inamicului este ilegală...”⁴⁶, cât și în raportul dlui Volker Kronging asupra respectării normelor dreptului internațional în Kosovo din anul 1999.

Cu toate acestea, nu toate formele de informare care ar avea scop propagandistic sunt admisibile. Dacă jurnalistul și sursa de informare în masă pentru care lucrează răspândește informații care conțin un apel clar la nerespectarea normelor dreptului internațional umanitar sau cheamă la săvârșirea infracțiunilor de război, la fel ca și în cazul ziarului „Cangura” în cadrul conflictului armat din Rwanda, acesta, în opinia Comisiei create de către Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie cu scopul de a elucida cazul bombardamentelor NATO asupra teleradiocentrului din Serbia, constituie un obiectiv sau o țintă legală pentru atacul militar al inamicului.⁴⁷

Într-o altă interpretare, sursele de informare în masă pot fi tratate drept ținte legale în procesul de combatere a încălcărilor prevederilor normelor dreptului internațional umanitar, în baza Convențiilor I-IV de la Geneva⁴⁸ și Protocolului Adițional I.⁴⁹

43 Amnesty International. Londres, juin 2000, p. 40. [on-line] <http://www.amnesty.org/AI-indexEUR70/018/00>.

44 Cordone Claudio, Gidron Avner. *Kosovo et droit de la guerre. L'attaque contre les studios de la télévision serbe*. En: *Le monde diplomatique*, July, 2000, p. 18.

45 ICTY, Final Report of the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia, 8 juin 2000, para 55 and 76. [on-line] <http://www.un.org/icty/pressreal/nato061300.htm> (citât 13.02.2010).

46 Роджерс А.П. *Война без потерь*. В: МЖКК. Сборник статей. 2000, с. 19.

47 ICTY, Final Report of the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia, 8 juin 2000, para 55 and 76. [on-line] <http://www.un.org/icty/pressreal/nato061300.htm>.

48 CG I, art. 49; CG II, art. 50; CG III, art. 129; CG IV, art. 146

49 PA I, art. 85

Chiar dacă stabilirea unui regim special de protecție se dovedește a fi nu cea mai corectă abordare a problemei protecției jurnaliștilor în cadrul conflictelor armate contemporane, cel puțin urmează a fi elaborat un șir de mecanisme clare și lucide care ar avea drept rezultat asigurarea accesului acestora la procesul de colectare și răspândire a informației, atât cu privire la încălcarea normelor dreptului internațional umanitar, cât și cu privire la respectarea acestora prin prisma imperativului respectării principiilor imparțialității și obiectivității care ar trebui să se afle la baza și sorgintea activității jurnalistului.⁵⁰

În ceea ce privește protecția jurnaliștilor în timpul conflictului armat noninternațional, articolul 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva și Protocolul Adițional II din 8 iunie 1977 nu conține nicio stipulare expresă. Acest fapt nu constată lipsa totală a protecției jurnalistului în timpul conflictului armat noninternațional, ci doar lipsa unei protecții speciale, acesta beneficiind de protecția garantată persoanelor civile. Conform prevederilor Protocolului Adițional II: „Populația civilă ca atare, precum și persoanele civile, nu vor face obiectul atacurilor. Sunt interzise actele de violență sau amenințările cu violența, al căror scop principal este terorizarea populației civile.”⁵¹

În contextul conflictelor armate care au avut loc la sfârșitul secolului al XX-lea, Adunarea Generală a ONU a făcut un apel față de Părțile beligerante, atât în cazul conflictului din Afganistan,⁵² cât și a celui din Kosovo⁵³ de a depune toate eforturile pentru a proteja jurnaliștii și sursele de informare în masă care se află pe teritoriul acestor conflicte.

Protecția oferită jurnaliștilor prin intermediul normelor de drept internațional umanitar se dovedește a fi una incompletă și imperfectă. Totuși, urmează a fi evidențiate progresele esențiale în acest domeniu. S-a confirmat faptul că jurnalistul care se află în deplasare de serviciu în cadrul conflictului armat beneficiază de statutul de persoana civilă și de toate garanțiile conferite de prevederile dreptului internațional umanitar în acest sens, acestea stipulând că persoana civilă dispune de protecție până în momentul când se implică direct în operațiunile militare din cadrul conflictului. Ideea care se prefigurează este una cu sens profund, jurnalistul își riscă viața pentru a asigura și a satisface setea de informație a societății, de aceea protecția garantată acestora în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu trebuie să fie una la fel de consistentă ca și cea a persoanelor civile.

Astfel, este absolut necesar de a mai aminti odată în plus despre caracterul ilegal al atacurilor asupra jurnaliștilor și despre obligația părților beligerante de a ține cont

50 Моду Алэн. *Op. cit.* p. 169.

51 PA II, art. 13 (2)

52 United Nations, General Assembly resolution 51/108 of 12 Decembre 1996. Situation of human rights in Afghanistan. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/771/01/PDF/N9777101.pdf?OpenElement>.

53 United Nations, General Assembly resolution 53/164 of 9 December 1998. Human rights in Kosovo. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/769/81/PDF/N9976981.pdf?OpenElement>.

de acest fapt în cadrul pregătirii și desfășurării operațiunilor militare. Aceste afirmații își găsesc fundamentul în protecția garantată de dreptul internațional umanitar persoanelor civile și surselor de informare în masă, chiar dacă acestea se dedau activității propagandistice, cu excepția situației când sunt transformate în obiecte militare. În astfel de cazuri protecția conferită de normele juridice internaționale nu va fi aplicabilă.

Colectarea, prelucrarea, transmiterea și interpretarea informației din cadrul operațiunilor militare a devenit în ultimul timp preocuparea comercială a unui număr impresionant de companii, iar „setea“ de informație și de senzații tari generează, în cele mai dese cazuri, acțiuni la limita legalității realizate de jurnaliști.

Distincția clară urmează să fie făcută între jurnalist, care prin definiție este persoană civilă și dispune de garanțiile conferite de acest statut atât timp cât respectă condițiile impuse de normele dreptului internațional umanitar în vigoare, și corespondentul de război, care este combatant, deoarece face parte din forțele armate ale unei părți beligerante, de obicei având grad de ofițer și care dispune de toate drepturile și obligațiile conferite prin acest statut.

Jurnaliștii care se află în cadrul unor „misiuni periculoase“, indiferent de locul și scopul aflării acestora, rămân a fi persoane civile, care, în cazul opunerii de rezistență sau implicării active în cadrul operațiunilor militare, sunt lipsite de protecție pe parcursul acțiunilor de luptă.

Elaborarea unui act normativ internațional, ce ar avea drept obiect de reglementare protecția jurnaliștilor în cadrul conflictelor armate contemporane și stabilirea unui semn de protecție în plus, i-ar transforma pe aceștia în ținte ușor detectabile pentru părțile beligerante.

§ 4. Statutul juridic al angajaților Companiilor Militare Private

În ultimele două decenii tot mai multe funcții realizate anterior prin intermediu organelor de forță ale statului sunt transmise sau cesionate Companiilor Militare Private sau Companiilor de Securitate. La serviciile acestora apelează nu doar statele, ci și companiile private naționale și internaționale și unele organizații internaționale nonguvernamentale. Acest fapt se produce mai ales în cadrul zonelor de desfășurare a operațiunilor militare, unde aceste entități dispun de proprietăți sau unde reprezentării organizațiilor internaționale sau corporațiilor transnaționale își exercită atribuțiile și interesele. Exegeții domeniului sunt de părerea că acest gen de companii își vor perpetua activitatea în zonele de conflict, constituind un element inerent al conflictelor armate contemporane.⁵⁴

54 Доклад Международного Комитета Красного Креста. „Приватизация войны: передача военных функций частным компаниям“. [on-line]. <http://www.icrc.org/Web/rus/siterus0.nsf/html/privatisation-war-230506>.

Implicarea tot mai activă și solicitările tot mai diverse de servicii prestate de Companiile Militare Private (CMP), invocă o cercetare mai minuțioasă a statutului juridic al personalului acestor companii. Astfel, în cazul când membrii CMP ar fi înrolați în cadrul forțelor regulate ale unei părți implicate în conflictul militar, aceștia ar dispune automat de statutul de combatant și respectiv de cel de prizonier de război, atât cât celelalte criterii impuse prin Convenția a III-a de la Geneva ar putea fi respectate. Însă, această procedură se dovedește a fi una eminentă teoretică.

Atenția publicului larg asupra necesității imperioase a reglementării internaționale a acestui fenomen a fost catalizată de procesul judiciar, în cadrul căruia Mark Thatcher a recunoscut implicarea sa directă în procesul de planificare și realizare a răsturnării de guvern din Guineea Ecuatorială, în colaborare cu o companie de acest gen.

Organele de securitate ale Statelor Unite ale Americii fac uz de serviciile acestora în America Latină în cadrul „războiului cu stupefiantele“, ceea ce provoacă, în unele cazuri, adevărate ciocniri militare între reprezentanții Companiilor Militare Private și membrii Forțelor Militare Revoluționare ale Columbiei.

Astfel, Companiile Militare Private constituie un fenomen complex, deoarece angajații acestora sunt implicați în diverse acțiuni, unele dintre care pot fi calificate drept operațiuni militare în timp de conflict armat, ceea ce impune aplicarea și respectarea normelor dreptului internațional umanitar de către angajații acestora.⁵⁵

Datorită faptului că acești noi actori ai teatrelor de luptă sunt implicați în diverse operațiuni militare, ceea ce implică participarea directă a acestora în cadrul ostilităților și contactul direct cu persoanele protejate prin intermediul normelor dreptului conflictului armat, Comitetul Internațional al Crucii Roșii a inițiat un dialog cu reprezentanții acestei industrii și cu statele care se fac responsabile pentru activitatea legală a CMP.⁵⁶ Totuși, atât la nivel internațional, cât și la nivel național, reglementarea juridică a procesului și a procedurii de acordare a dreptului de a presta un astfel de tip de servicii este una rudimentară sau chiar inexistentă. La momentul actual nu există un act normativ internațional care ar avea drept obiect de reglementare direct sau tangențial activitatea CMP.

Doar un număr foarte mic de state au stabilit, prin lege, procedura care urmează a fi respectată pentru a obține dreptul de a activa în acest domeniu în afara țării. Cele mai relevante exemple, în acest sens, sunt: legea cu privire la acordarea ajutorului militar statelor străine adoptată de Republica Africa de Sud în anul 1998 și legea cu privire la implementarea actului normativ din 1968 cu privire la controlul asupra exportului de arme din SUA. Aceste acte normative reglementează și prestarea serviciilor de securitate peste hotarele statelor care le-au adoptat. Companiile americane

55 Линдси Камерон. *Частные военные компании их статус по международному гуманитарному праву и воздействие МПП на регулирование их деятельности*. В: МЖКК, том 88, № 863, Сентябрь 2006. с.68.

56 Эмануэла Къара Жийар. *Бизнес идет на войну: частные военные и охранные компании и международное гуманитарное право*. В: МЖКК. Сборник статей, 2003, с. 4.

care oferă servicii de apărare sau de pregătire a personalului sunt obligate să obțină o licență emisă de Departamentul de Stat al SUA.⁵⁷ În unele state activitatea CMP străine este reglementată prin intermediul actelor normative naționale. Acest gen de acte pot fi întâlnite în Sierra-Leone sau Irak, unde o astfel de lege a fost adoptată de către administrația provizorie.⁵⁸

Dreptul internațional umanitar nu are drept scop reglementarea activității CMP sau a procedurilor de certificare a serviciilor acestora, ci urmează să reglementeze acțiunile personalului sau angajaților CMP care participă direct în cadrul ostilităților, ceea ce este în concordanță absolută cu principiul diferenței dintre *ius in bello* și *ius ad bellum*.

La momentul actual nu există o distincție clară dintre Companiile Militare Private și Companiile de Securitate Private. Pentru facilitarea procesului de expunere și cercetare a fenomenului CMP urmează a fi operate unele precizări în ceea ce privește terminologia utilizată de experții în domeniu. Autorul primului studiu detaliat al CMP/CSP, Singer Peter clasifică companiile respective în funcție de distanța dintre segmentul în care își desfășoară activitatea o companie și linia frontului sau miezul ostilităților, adică ținând cont de genul serviciilor prestate, diferențiindu-le în trei categorii:

1. Companiile militare *provider* — prestează servicii pe linia frontului;
2. Companiile militare de consultanță — prestează preponderent servicii de consultanță și de pregătire a personalului și se află în spatele frontului;
3. Companiile militare de susținere — prestează servicii de susținere fără a utiliza armament letal, organizând dislocarea și alimentarea forțelor militare implicate în conflict.⁵⁹

De exemplu, autoarea Dheborah Avant utilizează termenul de companie militară privată fără a face diferență dintre de criteriile calității serviciilor prestate sau a apropierea acestora de linia frontului,⁶⁰ iar în opinia autoarei Caroline Holmquist clasificarea acestor companii în baza apropierea acestora de linia frontului nu constituie cea mai corectă abordare, deoarece pregătirea contingentului forțelor militare și asistența logistică pot oferi un avantaj consistent beneficiarilor acestora, iar realitatea denotă că, de obicei, CMP oferă un spectru foarte vast de servicii.⁶¹

Astfel, actualmente nu este posibil de a efectua o clasificare care ar avea un caracter practic, cele existente fiind de natură formală și strict teoretică, cu atât mai mult cu cât nu se face o diferență de regim juridic aplicabil în funcție de aceste cate-

57 Fred Schreier, Marina Caparini. *Privatising security: Law, Practice and Gouvernance of Privat Military and Security Companies*. In: Occasional paper Nr.6, Geneva: March, 2005, p. 105.

58 Эмануэла Къара Жийар. *Op. cit.* p. 5.

59 Singer Peter. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, 2003, p. 91.

60 Avant Deborah D. *The market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. New York: Cambridge University Press, 2005. 310 p.

61 Holmquist Caroline. *Private Security Companies: the Case of Regulation*, SIPRI Policy Paper No. 9, January 2005, p. 5. [on-line] <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRI09.pdf>

gorii ipotetice ale clasificărilor propuse. Mult mai importantă este calificarea personalului CMP drept persoane civile sau drept combatanți, ceea ce ar permite identificarea și determinarea regimului juridic de protecție al acestora.

Există cel puțin trei motive pentru care este extrem de importantă stabilirea statutului juridic al angajaților CMP:

1. Pentru ca forțele armate adverse să cunoască faptul dacă aceștia constituie un obiectiv militar legal (țintă legală);
2. Pentru ca angajații CMP să știe dacă au sau nu dreptul de a participa direct în cadrul ostilităților;
3. Pentru a cunoaște dacă trebuie sau nu să fie trași la răspundere angajații CMP pentru participarea la ostilități.

În cadrul științei dreptului internațional umanitar termenul „combatant” conține o semnificație aparte și nu este sinonimul termenului „luptător”. Există mai multe categorii de persoane cărora le este conferit statutul de combatant, prin raportare la statutul de prizonier de război.⁶² O importanță deosebită în sensul acestui paragraf îl au două dintre aceste categorii stabilite prin intermediul articolului 4A alin. (1) și (2) ale CG III. Statutul de combatant este legat intrinsec de apartenență persoanei la forțele armate regulate ale unui stat implicat în conflictul armat sau la o mișcare voluntară care aparține unei părți la conflict, sub rezerva de a respecta criteriile cumulative stipulate în actele normative internaționale aplicabile.

În procesul de determinare a statutului juridic al angajaților CMP este important de a determina pe cât de complet aceștia satisfac condițiile pentru a fi încadrați în conceptul de membri ai forțelor armate regulate sau ca și membri ai altor miliții, mișcări de rezistență organizate sau de voluntari în sensul articolului 4A (2) al Convenției a III-a de la Geneva.

În baza prevederilor articolului 4A (1) urmează să stabilim dacă angajații CMP au fost înrolați sau încadrați în forțele armate regulate ale statului, procedură reglementată de legislația națională a fiecărui stat în parte. La nivel internațional nu există o reglementare unică în acest sens și nici nu poate să existe, atât timp cât formarea și gestionarea forțelor militare ține de caracterul suveran exclusiv al fiecărui stat. Deci, prima metodă de determinare a statutului juridic al angajatului unei CMP este de a determina dacă această persoană este sau nu încadrată în forțele armate regulate ale statului parte la conflict.

Articolul 43 al Protocolului Adițional I stipulează:

„Membrii forțelor armate ale unei Părți la conflict ... sunt combatanți, adică au dreptul de a participa direct la ostilități.”⁶³

Astfel, dacă angajații CMP care prestează servicii direct pe linia frontului sau care sunt implicați direct sau indirect în cadrul ostilităților ar fi încadrați în forțele

62 CG III, art. 4A.

63 PA I, art. 43(2).

militare regulate ale statului parte la conflict, în baza unui act normativ național, problema statutului juridic al acestora ar dispărea, deoarece în conformitate cu prevederile Protocolului Adițional I, citate anterior, acești angajați ar deveni combatanți din momentul intrării în vigoare a actului național cu privire la înrolare.

Cu regret, această metodă rămâne a fi doar una teoretică, ce nu poate fi constatată la modul practic în cadrul conflictelor armate contemporane. Problema constă în faptul că „privatizarea“ masivă a războiului, materializată prin transmiterea în favoarea CMP a unor funcții care anterior au aparținut exclusiv organelor de stat, vine în concordanță cu întreaga filozofie a *outsourcing*-ului,⁶⁴ cu atât mai mult cu cât normele dreptului internațional umanitar nu indică o procedură obligatorie de înrolare în cadrul forțelor armate ale statului pentru toți participanții la conflict, ceea ce constituie obiectul exclusiv de reglementare al legislației naționale.⁶⁵

Normele dreptului internațional umanitar nu reglementează procedura de înrolare și legătura juridică dintre membrul forțelor armate și statul respectiv, fapt ce generează dificultăți în procesul de determinare a apartenenței unui sau altui angajat al CMP la forțele armate regulate. Contractul semnat între CMP și guvernul unui stat, chiar dacă constituie o bază suficientă, în unele cazuri, pentru a determina participarea directă a angajaților acestora la ostilități, nu constituie un mecanism legal care ar determina și ar impune subordonarea și apartenența univocă a persoanei angajate de CMP la forțele armate regulate ale unei părți la conflict. Criteriile care eventual ar permite formularea unor judecăți de valoare asupra apartenenței unui angajat CMP la forțele armate regulate ale statului, ar putea fi următoarele:

1. Respectarea procedurii de înrolare prevăzute în textele legislației naționale, dacă acest gen de acte normative este adoptat.
2. Apartenența personalului CMP la statele ministerului de resort, pornind de la premisa că o bună parte a angajaților acestor ministere ale apărării sunt persoane civile.
3. Supunerea angajaților la disciplina și justiția militară.
4. Apartenența la piramida ierarhică a birocrăției militare și supunerea față de aceasta.
5. Respectarea ierarhiei militare.
6. Dotarea angajaților cu acte de identitate prevăzute de Convenția a III-a de la Geneva sau cu alte acte de identificare analoage acestora.
7. Purtarea uniformei militare.
8. Respectarea tuturor acestor criterii cu excepția primului nu permit calificarea cu siguranță că angajații CMP vor fi considerați drept membrii ai forțelor regulate ale statului.⁶⁶

64 Externalizare. Renunțarea la unele activități desfășurate în cadrul unei societăți și contractarea lor din exterior (uneori chiar de la societăți formate prin desprinderea din societatea contractantă)

65 Линдси Камерон. *Op. cit.* p. 76.

66 Эмануэла Къара Жийар. *Op. cit.* p. 50.

Această abordare este una defectuoasă, deoarece determinarea apartenenței unei persoane la forțele armate regulate ale unei părți la conflict urmează a fi operată foarte ușor și operativ pentru a nu avea dubii în ceea ce privește statutul acesteia, iar în cazul acestor dubii să-i fie oferit un regim de protecție similar celui de prizonier de război până în momentul când o instanță de judecată competentă se va pronunța asupra statutului acesteia.

A doua modalitate de obținere a statutului de combatant și respectiv de prizonier de război de către angajații CMP este stipulată în articolul 4A (2) al Convenției a III-a de la Geneva care prevede:

„Membrii altor miliții și altor corpuri de voluntari, inclusiv acei din mișcările de rezistență organizate, aparținând unei părți la conflict și acționând în afara sau în interiorul propriului lor teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat, cu condiția ca aceste miliții sau corpuri de voluntari, inclusiv aceste mișcări de rezistență organizată, să îndeplinească următoarele condiții:

- a) să aibă în fruntea lor o persoană care răspunde pentru subordonații săi;
- b) să aibă un semn distinctiv fix și care se poate recunoaște de la distanță;
- c) să poarte armele în mod deschis;
- d) să se conformeze în operațiunile lor, legilor și obiceiurilor războiului.⁶⁷

În prima parte este fixată condiția față de CMP de a aparține unei părți la conflict. În aceeași ordine de idei toți angajații companiei trebuie să satisfacă cele patru criterii cumulative. Putem conchide faptul că există necesitatea de a determina statutul fiecărei CMP în parte. Această abordare „individuală” ar genera multiple dificultăți, iar normele dreptului internațional umanitar trebuie să ofere combatantului posibilitatea reală de a le respecta. Pentru combatanții inamicului ar fi extrem de dificil de a stabili care angajat al CMP satisface cele patru criterii cumulative și devine astfel o țintă legală, care dintre ei pot fi calificați drept mercenari și care, în general, sunt persoane protejate în sensul Convenției a IV-a de la Geneva. Dezbaterile asupra statutului angajaților CMP sunt alimentate și de disputele aprinse pe marginea problemei combatantului „neprivilegiat” sau „illegal”.

O întrebare complexă, în acest sens, este dacă partea în conflict care a angajat CMP va manifesta dorința și va fi capabilă să se responsabilizeze pentru acțiunile angajaților acestora. În cazul când statul recurge la serviciile acestor companii pentru realizarea unor obiective legate de desfășurarea ostilităților, calificarea acestora ca și organizații de voluntari sau mișcări de rezistență pare a fi una ilogică. Chiar dacă angajații unor CMP vor fi calificați drept combatanți în baza uneia dintre metodele cercetate anterior, diversitatea masivă a formelor pe care le poartă va provoca dificultăți de determinare a statutului pentru combatanții inamici, ceea ce poate provoca o negare și o ignorare a normelor dreptului internațional umanitar.⁶⁸

67 CG III, art. 4A (2).

68 Линдси Камерон. *Op. cit.* p.79.

O soluție, pe cât de originală, pe atât și de dificilă de a fi realizată este cea conform căreia personalul CMP poate fi încadrat în baza prevederilor articolului 4A (4) al Convenției a III-a de la Geneva, care prevede:

„Persoanele care urmează forțele armate, fără a face parte direct din ele, cum sunt membrii civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenții de război, furnizorii, membrii unităților de lucru sau ai serviciilor însărcinate cu bunăstarea forțelor armate, se prezumă ca ele să fi primit autorizația forțelor armate pe care le întovărășesc, acestea trebuind să le elibereze în acest scop un bilet de identitate asemănător modelului anexat.”⁶⁹

Dificultățile de calificare, provocate de diversitatea serviciilor prestate de către angajații CMP, ar putea fi soluționate în cazul când statele angajatoare ar interzice acestora executarea acțiunilor care ar putea fi calificate drept participare directă la ostilități, fapt ce-i privează pe aceștia de protecție și-i transformă în țintă legală pentru combatanții adversi.

În Marea Britanie această problemă a fost soluționată într-un mod original. În baza legii din anul 1996 cu privire la sponsorizarea rezervei militare, angajații prestatorului de servicii de acest gen în favoarea guvernului britanic urmează să fie rezerviști. În caz de necesitate guvernul britanic sponsorizează angajații CMP care sunt rezerviști și care în procesul de realizare a prevederilor contractului dintre stat și companie poartă uniformă militară și se supun ordinilor unui militar ierarhic superior, iar în baza apartenenței la forțele militare au dreptul de a participa direct la ostilități și de a beneficia de statutul de prizonier de război, fără a fi susceptibili de pedeapsă penală pentru acest fapt.⁷⁰

În cazul când persoana civilă se înarmează și prezintă un potențial pericol pentru combatanții armatei adverse, aceasta se transformă în țintă legală și poate fi anihilată. Angajații Companiilor Militare Private, care nu sunt înrolați în cadrul armatei regulate a unei părți la conflict, pot fi calificați atât ca persoane civile, care pot deveni țintă legală atât timp cât sunt înarmați, sau chiar mercenari, din momentul când s-a constatat scopul pecuniar al acțiunilor acestuia. Contractul încheiat între CMP și forțele armate ale unui stat nu reprezintă o bază suficientă pentru înrolarea angajaților acestora în cadrul forțelor armate regulate.

§ 5. Aprecierea statutului juridic al participanților în cadrul Operațiunilor de Menținere a Păcii

Operațiunile de Menținere a Păcii sunt acțiuni întreprinse de către Organizația Națiunilor Unite prin utilizarea de forțe armate în regiuni în care au izbucnit conflicte militare cu misiunea de a se amplasa ca tampon între părțile beligerante și a

69 CG III, art. 4 A (4).

70 Blizzard Stephen. *Increasing Reliance on Contractors on the Battlefield: How Do We Keep from Crossing the Line?* In: Air Force Journal of Logistics. 2004, nr. XXVIII, 2004, p.10.

favoriza în acest fel reglementarea pe cale pașnică a diferendului. Spre deosebire de acțiunile militare preconizate a fi întreprinse de Consiliul de Securitate pentru reprimarea unor acte de agresiune (conform Capitolului VII al Cartei Organizației Națiunilor Unite), aceste operațiuni nu sunt prevăzute de Cartă, constituind o creație ad-hoc, reclamată de necesitatea intervenției Organizației Națiunilor Unite chiar și în cazul când nu s-a constatat de către Consiliul de Securitate prezența agresiunii.⁷¹

De la începutul ultimului deceniu al secolului al XX-lea ONU a organizat mai multe operațiuni de menținere a păcii decât în decursul primilor 40 de ani ai existenței sale. De altfel, juriul Premiilor Nobel pentru Pace a decernat această distincție și Căștilor Albastre.

Astăzi, operațiunile clasice de menținere a păcii sunt substituite de *Pace Making* (operațiuni abilitate cu menținerea păcii), în cursul cărora forțele Națiunilor Unite supraveghează încetarea focului între beligeranți, dezmembrează structurile militare etc., așa cum a fost în Namibia în anii 1989 și 1990, apoi s-a parcurs o etapă suplimentară, denumită *Pace Building* (misiunile ONU abilitate cu edificarea „*construirea*” păcii), Căștile Albastre trebuind să restabilească însăși bazele păcii, devenind astfel soldați ai păcii, administratori, diplomați, învățători.

În acest context, membrii OMP, cu precădere din cele de format *peace building*, sunt implicați direct în cadrul ostilităților. Sunt sau nu aceste forțe parte la conflictul armat și care este cauza pentru care militează ? Este bineînțeles o chestiune ce ține de obiectul de studiu al dreptului internațional public, în general, și al dreptului internațional al securității, în special.

Astfel, participanții sau membrii Forțelor de Menținere a Păcii (FMP) sunt dotați cu:

- a) element distinctiv, adică uniforma militară;
- b) persoana responsabilă pentru acțiunile acestora, adică Comandamentul superior al misiunii;
- c) poartă arma în mod deschis, adică sunt dotați cu armament.

Conform Convenției a III-a de la Geneva acestora le poate fi atribuit statutul de combatant, cu rezerva respectării prevederilor dreptului internațional umanitar.⁷²

În aceste operațiuni membrii FMP participă direct la ostilități, fapt ce generează o problemă complexă de calificare a statutului acestora prin prisma statutului de combatant și o polemică controversată între reprezentanții opiniei exprimate de ONU și exponenții poziției CIRC.⁷³

FMP ale Națiunilor Unite nu țin nici de forțele armate care ar putea fi constituite de Consiliul de Securitate în baza articolelor 43 și 47 din Carta Națiunilor Unite,

71 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Op. cit.* p. 195.

72 CG III, art. 4.

73 Cauia A. *Statutul juridic al participanților în cadrul operațiunilor de menținere a păcii prin prisma statutului de combatant.* În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2009, nr. 3, p.71.

și nici de cele create de statele membre în baza unei inițiative a Consiliului de Securitate (Coreea, în anul 1950) sau de autorizare (cazul din Golf din anul 1990 și Somalia, în anul 1992), aceste forțe sunt abilitate de a utiliza măsuri coercitive pentru a restabili pacea și securitatea internațională sau condiții adecvate de securitate în regiune.

Spre deosebire de forțele menționate anterior, Forțele de Menținere a Păcii, în primul rând, sunt abilitate cu mandatul de a menține pacea. În acest domeniu, putem distinge între două categorii de operațiuni efectuate de către Organizația Națiunilor Unite. Din prima categorie fac parte misiunile de observare. De exemplu, Organizația Națiunilor Unite a inițiat o misiune abilitată cu supravegherea armistițiului din Palestina (UNTSO), în anul 1948, și grupul de observatori militari a Organizației Națiunilor Unite din India și Pakistan (UNMOGIP) în anul 1949. Membrii acestor misiuni au sarcina de a monitoriza, cu excluderea oricărei posibilități de a se implica activ și de a participa direct la ostilități. În plus, membrii acestor forțe nu sunt înarmați. Astfel, aceste forțe nu pot face obiectul reglementării dreptului internațional umanitar.

O altă categorie este formată din operațiunile ONU abilitate cu mandatul de menținere a păcii și monitorizarea armistițiului sau acordului de încetare a focului, care este o condiție esențială și prealabilă pentru desfășurarea acestei forțe. De aceea, statutul acestor forțe este unul interimar, cu scopul de a contracara reluarea ostilităților, întru menținerea condițiilor de pace și de securitate necesare, pentru a permite lansarea și desfășurarea negocierilor privind soluționarea litigiului în cauză. Ideea este că prezența fizică a unui contingent multinațional, neutru și imparțial generează un important factor de descurajare asupra combatanților.

Astfel de forțe de menținere a păcii au fost stabilite pentru prima dată în anul 1956: Forța de urgență a Organizației Națiunilor Unite (FUNU I, în Sinai și Gaza), Forța de Protecție a Organizației Națiunilor Unite (FORPRONU), în fosta Iugoslavia, Autoritatea Provizorie a Națiunilor Unite în Cambodgia (APRONUC).

Contingentul militar al forțelor de menținere a păcii sunt oferite de către state, pe bază de voluntariat, la cererea Secretarului General al ONU. De asemenea, pentru inițierea acestui gen de operațiuni este necesar acordul expres al guvernului pe teritoriul căruia urmează să fie dislocate aceste forțe și a părților direct implicate în conflict.

FMP sunt plasate sub comanda ONU, încredințată Secretarului General, dar sub autoritatea Consiliului de Securitate, care urmează a fi informat detaliat despre desfășurarea operațiunilor inițiate. Dirijarea forțelor este exercitată de către un Comandant numit de către Secretarul General cu acordul Consiliului de Securitate. Comandantul este responsabil în fața Secretarului General.

Cu toate acestea, faptul că aceste forțe sunt înarmate generează semne de întrebare în ceea ce privește aplicabilitatea dreptului internațional umanitar. În acest sens este util a fi citat un punct al raportului din 19 martie 1978 al Secretarului General către Consiliul de Securitate pentru înființarea Forțelor interimare ale Organizației Națiunilor Unite în Liban (FINUL):

„Forța va primi arme de natură defensivă. Aceasta ar trebui să le folosească doar în scop de autoapărare. Autoapărarea ar include rezistență la orice tentativă de a împiedica contingentul de a îndeplini funcțiile sale, în conformitate cu mandatul Consiliului de Securitate. Forța va porni de la premisa că părțile la conflict trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a asigura conformitatea cu deciziile Consiliului de Securitate.”⁷⁴

Prin urmare, chestiunea privind aplicabilitatea dreptului internațional umanitar asupra FMP va include două aspecte:

- a) respectarea de către contingentul acestor forțe a dreptului internațional umanitar prin prisma statutului de combatant;
- b) contribuția acestor forțe la aplicarea dreptului internațional umanitar.

În mai multe rânduri, Comitetul Internațional al Crucii Roșii și Conferința Internațională de Cruce Roșie și Semilună Roșie și-a exprimat opinia cu privire la aplicabilitatea dreptului internațional umanitar asupra Forțelor de Menținere a Păcii. S-ar putea enumera câteva exemple din astfel de declarații, exprimate în mai multe rânduri și în diferite forme.

La nivel oficial, este de menționat Memorandumul „Punerea în aplicare și diseminarea informației cu privire la Convențiile de la Geneva” din 10 noiembrie 1961, adresat statelor care sunt parte la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 și membre ale ONU, prin intermediul căruia Comitetul Internațional al Crucii Roșii a atras atenția Secretarului General al Organizației Națiunilor Unite cu privire la necesitatea de a asigura punerea în aplicare a Convențiilor de către forțele puse la dispoziția ONU.

Luând în considerație faptul că ONU nu este parte la Convenții, CICR susține poziția, conform căreia fiecare stat-membru este responsabil pentru punerea în aplicare a prevederilor acestor Convenții, atunci când oferă un contingent în gestiunea Organizației Națiunilor Unite și, prin urmare, ar trebui să se asigure, sub formă de elaborare și diseminare a unor instrucțiuni ce țin de aplicarea și respectarea prevederilor elementare ale dreptului internațional umanitar în rândurile contingentului vizat, înainte ca trupele puse la dispoziția ONU să fi părăsit țara de origine.

Memorandumul mai subliniază faptul că în conformitate cu primul articol comun pentru cele patru Convenții, care solicită Înaltelor Părți Contractante de a asigura respectarea Convențiilor, statele membre care contribuie cu trupe, „...se angajează să respecte și să facă să fie respectată prezenta Convenție în toate împrejurările.”⁷⁵

Într-o scrisoare adresată Secretarului General al ONU, la 10 aprilie 1978, cu ocazia edificării FMP din Liban (UNIFIL), președintele CICR amintește conținutul memorandumului și a rezoluției citate anterior, pe de o parte, iar pe de altă parte,

74 Umesh Palwankar. *Applicabilité du Droit international humanitaire aux Forces des Nations Unies pour le maintien de la paix*. In: *Revue Internationale de la Croix-Rouge*. 1993, nr. 801, mai — iunie, p. 247.

75 CG III, art. 1.

se pronunță cu privire la relația dintre forțele ONU și CICR, ambele fiind implicate în activități în limitele aceluiași segment, dar în baza unor mandate diferite. Astfel, „CICR știe că poate conta pe forțele Organizației Națiunilor Unite în cazul operațiunilor din Liban, deoarece acestea urmează să faciliteze circulația delegaților și membrilor CICR și să protejeze, în măsura posibilităților, siguranța acestora în regiunile unde urmează să-și desfășoare activitatea lor umanitară și de asistență a persoanelor ce beneficiază de aceasta în baza stipulărilor Convențiilor de la Geneva.”⁷⁶

Astfel, poziția CICR privind aplicabilitatea și respectarea dreptului internațional umanitar asupra FMP, se rezumă la faptul că:

- a) principiile de bază și regulile cutumiare de drept internațional umanitar sunt aplicabile și trebuie să fie respectate;
- b) în acest scop, statele-furnizoare de trupe au obligația de a pregăti contingentul și de a oferi instrucțiuni corespunzătoare, iar Organizația Națiunilor Unite are o obligație similară, care urmează să fie realizată prin intermediul comandamentului unificat;
- c) orice încălcare a dreptului internațional umanitar trebuie și urmează a fi reprimată de către autoritățile naționale pentru fiecare contingent aparte;
- d) drept urmare a unui grad de complementaritate între obiectivele finale ale mandatelor respective, FMP ar trebui să își extindă cooperarea cu CICR, dar fără să împiedice sub nicio formă activitățile sale sau să pună la îndoială competența sa.

Din punct de vedere juridic, în urma dezbaterilor interne în cadrul Organizației Națiunilor Unite privind acceptarea și respectarea prevederilor dreptului internațional umanitar s-a ajuns la concluzia că unele stipulări ale Convențiilor nu pot fi aplicate Organizației Națiunilor Unite sau să fie aplicate de ONU, de exemplu cele legate de activitate⁷⁷ și de reprimarea încălcărilor grave.⁷⁸

În lipsa unei definiții sau mențiuni despre forțele de menținere a păcii în textele documentelor internaționale care țin de dreptul internațional umanitar, membrii acestora ar putea fi calificați drept **combatanți**, în baza argumentelor citate anterior, cu rezerva de a respecta prevederile dreptului internațional umanitar. De asemenea, trebuie să se stabilească dacă ONU poate sau nu fi considerată „putere” (parte cu drepturi depline) pentru a adera la Convenții.⁷⁹

O problemă dificilă apare în cazul când contingentul FMP este constituit atât din membrii forțelor armate ale statelor membre la Protocolul Adițional I, cât și din

76 Umesh Palwankar. *Op. cit.* p. 250.

77 CG IV, art. 27,28.

78 CG I, art. 49; CG II, art. 50; CG III, art. 129; CG IV, art. 146; PA I, art. 85

79 Cauia A. *Importanța redefinirii statutului juridic al combatantului prin prisma provocărilor generate de conflictele armate contemporane*. În: Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică“ cu genericul „60 de ani de la adoptarea Convențiilor de la Geneva“. Materialele colucviului internațional. 30-31 octombrie 2009. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2010, p. 106.

cei ai statelor care nu au ratificat acest Protocol. În aceste cazuri, ar fi oportun ca membrii FMP, resortisanți ai statelor ce nu au ratificat Protocolul Adițional I, să fie instruiți cu privire la conținutul acestuia înainte de a desfășura exercitarea directă a funcțiilor, iar sancțiunile pentru încălcarea prevederilor acestuia să fie aplicate făcându-se abstracție de criteriul menționat anterior, fapt ce urmează a fi expres prevăzut în textul mandatului de abilitare a acțiunilor FMP.

În contextul opiniilor exprimate de reprezentanții ONU, normele actuale ale dreptului internațional umanitar nu sunt suficiente pentru a garanta o protecție efectivă contingentului FMP în condițiile conflictelor armate contemporane.⁸⁰

Astfel, elaborarea, adoptarea și aplicarea unei convenții internaționale este absolut necesară în scopul creării unui sistem special de apărare a membrilor forțelor militare ale ONU în timpul unor astfel de situații asimetrice. Cu toate acestea, exponenții poziției oficiale a CICR au menționat, în repetate rânduri, că dreptul internațional umanitar nu poate să prevadă un regim de tratament diferențiat și, în consecință, discriminatoriu pentru forțele ONU în raport cu eventualii adversari ai acestora, raționament fundamentat pe faptul că normele dreptului internațional umanitar sunt de aplicabilitate directă pentru toate părțile participante la conflict fără nicio excepție.⁸¹

Interpretând prevederile Convenției, putem afirma faptul că, în unele cazuri și *mutatis mutandis*, dreptul internațional umanitar este aplicabil în totalitate unor acțiuni ale FMP și nu doar în limita principiilor și spiritului acestuia. Acest fapt ar argumenta calificarea FMP drept parte la conflict.

Prin intermediul Convenției se propune instituirea unui sistem special de protecție al categoriilor de persoane implicate în cadrul operațiunilor inițiate de Organizația Națiunilor Unite. Aceste categorii sunt definite expres în textul articolului 1 al Convenției în felul următor:

- „a) Personalul Organizației Națiunilor Unite“, prin care se înțelege:
 - i) persoanele angajate sau delegate de Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite, din contingentul forțelor militare, poliției sau serviciilor civile în cadrul operațiunilor inițiate de ONU;
 - ii) alți funcționari și experți care se află oficial în misiunile inițiate de ONU, delegați de către instituțiile specializate sau de către Agenția Internațională a Energiei Atomice în perimetrul teritorial al mandatului operațiunii ONU.
- b) Prin „personal auxiliar“ se prezumă:
 - i) Persoanele implicate în misiunile ONU de către un guvern sau organizație interguvernamentală cu acordul organului competent al ONU.
 - ii) persoanele angajate de către Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite, de către o instituție specializată sau de către AIEA;

80 Bouvier Antoine. *Convention sur la sécurité du personnel des Nations Unies et du personnel associé: présentation et analyse*. In: *Revue internationale de la Croix-Rouge*, nr. 816, p. 697.

81 Bouvier Antoine. *Op. cit.* p. 698.

- iii) persoanele abilitate și delegate de o organizație sau o instituție nonguvernamentală umanitară în baza unui acord încheiat cu Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite, cu o instituție specializată sau cu AIEA, pentru a exercita o activitate în baza și limitele mandatului unei operațiuni inițiate de ONU.“

În timpul negocierilor s-au depus eforturi considerabile pentru a îmbina două obiective dificil de a fi conciliate: acel de a asigura protecția unui număr cât mai larg de categorii de persoane, dar fără a lărgi exagerat câmpul său de aplicare materială, ceea ce ar fi împiedicat unele state să ratifice acest document. Era nevoie de o simbioză perfectă între aplicarea materială și cea personală a Convenției. În acest sens, Comitetul Internațional al Crucii Roșii s-a expus negativ în ceea ce privește aplicarea prevederilor Convenției asupra personalului CICR, în pofida faptului că membrii acestuia sunt supuși unor riscuri esențiale pe parcursul exercitării funcțiilor ce le revin.

Argumentele în favoarea poziției enunțate de CICR au fost următoarele: în primul rând, membrii CICR antrenați în diferite acțiuni umanitare pe parcursul conflictelor armate dispun de posibilitatea, conform prevederilor Convențiilor de la Geneva, de a beneficia de protecția acordată de emblema Crucii Roșii; în al doilea rând, doleanța reprezentanților CICR de a nu fi asimilați cu personalul angajat de ONU decurge din necesitatea și imperativul de a fi tratați drept intermediari neutri, ceea ce s-ar dovedi imposibil de a fi realizat, mai ales în situațiile în care trupele militare sub Comandamentul ONU sunt implicate activ în procesul de restabilire a păcii. Astfel, în urma analizei definiției reflectate în articolul 1 al Convenției, putem lesne conchide că personalul CICR este exceptat de la protecția generată de aceasta.

În linii generale, pozițiile antagoniste asupra chestiunii cercetate erau următoarele:

1. Comitetul Internațional al Crucii Roșii susținea poziția, conform căreia aplicarea dreptului internațional umanitar de către forțele ONU este absolut obligatoriu atâta timp și din momentul când se face uz de forța militară.
2. Organizația Națiunilor Unite s-a opus constant și vehement, articulând următoarele argumente:
 - a) de natură juridică: „Organizațiile Internaționale nu pot fi subiecte ale Convențiilor ce reflectă normele de drept internațional umanitar“;
 - b) de natură politică: „Imposibilitatea Organizației Națiunilor Unite de a fi asimilată cu o „Parte la conflict““ și
 - c) practice: „Extrema dificultate sau chiar imposibilitatea unei formațiuni nestatale (ONU) de a pune în aplicare unele prevederi ale dreptului internațional umanitar, mai ales cele ce vizează rolul Puterilor Protectoare sau urmărirea și pedepsirea infractorilor, etc.“

În cadrul acestor dezbateri Organizația Națiunilor Unite a adoptat o poziție pragmatică, stipulând că acțiunile FMP sub egida sau mandatul ONU sunt ghida-

te de „principiile și spiritul convențiilor internaționale care reglementează conduita personalului militar“.⁸²

O astfel de clauză poate fi constatată în textele acordurilor încheiate între ONU și statele care-i pun la dispoziție forțe militare. După anul 1992 se produce o evoluție substanțială în acest sens, care se materializează prin implicarea responsabilității directe a ONU de a condiționa respectarea prevederilor dreptului internațional umanitar de către membrii FMP. O clauză similară a fost inserată în textul „Acordului model — asupra statutului forțelor de menținere a păcii“, ca ulterior aceasta să constituie parte integrantă a mai multor acorduri de acest gen.⁸³

Dispozițiile formale ale dreptului internațional umanitar și, cu precădere, cele de origine cutumiară sunt aplicabile pentru această situație din momentul utilizării efective a forței de către FMP sub mandatul ONU. Chiar dacă statutul și structura Organizației Națiunilor Unite nu permite realizarea în practică și respectarea tuturor prevederilor dreptului internațional umanitar, atunci ar fi suficient ca acestea să fie respectate selectiv, conform adagiului latin *mutatis mutandis*, adică în cadrul operațiunilor de restabilire sau de impunere a păcii — situație practic identică conflictului armat internațional.

Interpretarea respectivă este în spiritul principiului diferenței dintre *jus ad bellum* și *jus in bello*, — principiu de bază al dreptului internațional umanitar, în baza căruia rezultă că părțile beligerante sunt egale în ceea ce privește obligația de a aplica normele acestuia. În virtutea acestui principiu, normele dreptului internațional umanitar urmează a fi aplicate de forțele regulate ale părților la conflict, indiferent de natura sau originea conflictului, de legalitatea recurgerii la forță sau de cauza generatoare a conflictului.⁸⁴

O problemă conexă rezidă în determinarea categoriei de norme aplicabile situațiilor în care sunt implicate FMP din cadrul ONU: fie normele aplicabile în cadrul unui conflict armat internațional, fie în cadrul unui conflict armat noninternațional.

La ora actuală, poziția majorității exegeților în domeniu pledează în favoarea aprecierii situațiilor ce țin de implicarea directă a FMP, cu utilizarea efectivă a forței militare întru realizarea prevederilor Rezoluțiilor ONU ce stabilesc mandatul de acțiune al acestora, în măsură egală pentru toate părțile implicate în conflict, ca fiind situații practic similare sau identice celor de conflict armat internațional.⁸⁵

Dreptul internațional umanitar se aplică într-adevăr asupra FMP și, în special, în cazul Operațiunilor de Restabilire a Păcii, situație similară unui conflict armat internațional, iar membrii din contingentul acestor forțe pot fi calificați drept combatanți, cu condiția respectării prevederilor dreptului internațional umanitar.

82 Shraga D., Zacklin R. *L'applicabilité du droit international humanitaire aux opérations de maintien de la paix des Nations Unies: questions conceptuelles, juridiques et pratiques. Symposium sur l'action humanitaire et les opérations de maintien de la paix.* Genève: CICR, 1994, p. 41-50.

83 Shraga D., Zacklin R. *Op. cit.* p. 41-50.

84 PA I, art. 1(2).

85 Claude Emanuelli. *Les actions militaires de l'Organisation des Nations Unies et le droit international humanitaire.* Ottawa: Wilson & Lafleur Itée, Montréal, 1995, p. 24-41.

§ 6. Raportul terorist-combatant prin prisma „războiului contra terorismului“

În perioada contemporană actele teroriste sunt comise atât pe timp de pace, cât și pe timp de război. În opinia lui Hans Peter Gasser actele teroriste care au loc în cadrul conflictelor armate posedă o conotație juridică diferită.⁸⁶ Actele teroriste care au loc în timp de pace nu sunt reglementate de dreptul internațional umanitar, cu toate că direct sau indirect sunt coroborate cu un conflict armat, fiind organizate și realizate de către reprezentanții unor grupări politice, extremiste, religioase sau de altă natură. La momentul actual, metodele și mijloacele de ducere a războiului evoluează ireversibil și nu mai pot fi reglementate în totalitate de către actele normative adoptate până la mijlocul secolului al XX-lea.⁸⁷

În ceea ce privește fenomenul terorismului, există o paletă extrem de vastă de inițiative care definesc și conferă o bază juridică clară și lucidă acestui fenomen, dar nu putem constata încă existența unei noțiuni juridice unanim acceptate, opiniile exegeților în domeniu variind destul de substanțial, în funcție de originea și poziția social-politică a autorilor.⁸⁸

Normele de drept internațional umanitar reglementează tangențial fenomenul de „terorism“. Astfel, Protocolul Adițional I stipulează:

„Nici populația civilă ca atare, nici persoanele civile nu vor trebui să facă obiectul atacurilor. Sunt interzise actele sau amenințările cu violență al căror scop principal este de a răspândi teroarea în rândul populației civile“⁸⁹,

iar în articolul 85 din Protocolul Adițional I actele teroriste contra populației civile sunt calificate drept crimă de război.⁹⁰

Protocolul Adițional II prevede:

„Populația civilă ca atare, precum și persoanele civile, nu vor face obiectul atacurilor. Sunt interzise atacurile de violență sau amenințările cu violența, al căror scop principal este terorizarea populației civile.“⁹¹

86 Гассер Ханс-Петер. *Международное гуманитарное право: введение*. М.: Мир, 2-е изд., 2000, с. 4.

87 Волова Л.И. *Взаимосвязь международного терроризма с нормами международного гуманитарного права*. В: Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск. М.: Россия — Нева, 2008, с. 104.

88 Cauia A. *Reglementarea juridică statutului de „terorist“ în cadrul dreptului internațional umanitar*. În: Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică“ cu genericul „Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. 09-10 iunie 2009. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2010, p. 120.

89 PA I, art. 51(2)

90 PA I, art. 85.

91 PA II, art. 13 (2).

Un interes aparte îl reprezintă adoptarea Rezoluției 1189⁹² a Organizației Națiunilor Unite urmare a atentatului asupra Ambasadei americane din Nairobi din 1998, prin care se făcea apel la statele membre să contribuie efectiv la depistarea și pedepsirea autorilor, care au fost catalogați drept teroriști, în baza metodelor, mijloacelor și obiectivelor urmărite, fapt ce a conferit o bază juridică acțiunilor de cercetare, depistare, judecare și pedepsire a infractorilor, or evenimentele din 11 septembrie 2001 au provocat o reacție diametral opusă din punct de vedere juridic, Organizația Națiunilor Unite calificând aceste evenimente drept agresiune, astfel recunoscând implicit dreptul la legitimă apărare, prevăzut expres în textul Cartei ONU.

O importanță deosebită pentru elucidarea problemei o reprezintă analiza intervenției Forțelor de Coaliție în Afganistan, în consecința atentatelor din 11 septembrie 2001 asupra Statelor Unite ale Americii.

Pentru americani evenimentele din 11 septembrie 2001 semnifică debutul unui conflict armat împotriva „combatanților ilegali“. Conform rigorilor de drept internațional umanitar „combatanții ilegali“ nu pot fi calificați sau recunoscuți drept parte la un conflict armat. Cu toate acestea, autoritățile americane invocă următoarele argumente pentru a-și motiva poziția:

1. Intensitatea și efectele atacului produs pot fi comparate cu intensitatea în cadrul unui conflict armat.
2. Atacul a avut loc pe teritoriul suveran al Statelor Unite ale Americii.
3. Atacatorii, membri ai rețelei Al-Qaida, au utilizat aeronave civile pentru a ataca atât obiective militare (Pentagonul), cât și obiective civile (Wall Trade Center) de importanță majoră pentru economia SUA. Acest fapt poate fi comparat cu un atac al forțelor armate aeriene ale unui stat inamic care încalcă regulile de drept internațional umanitar cu privire la metodele și mijloacele de ducere a războiului, făcând uz de perfidie realizată prin utilizarea mijlocului civil pentru atac (avioanele civile) și nerespectarea principiului distincției prin atacarea obiectivelor civile, astfel realizând un act terorist.
4. Un alt argument în favoarea recunoașterii începutului unui conflict armat din data de 11 septembrie 2001 este conținutul articolului 51 al Cartei Organizației Națiunilor Unite care prevede, în caz de agresiune, dreptul la autoapărare al statelor.

Rezoluția 1368 a Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite⁹³ nu autorizează expres forțele coaliției formate la inițiativa SUA de a ataca Afganistanul în baza principiului legitimei apărări, dar recunoaște în preambul: „un drept inerent de a recurge la apărarea individuală sau colectivă.“ În preambulul Rezoluției

92 Security Council resolution 1189 (1998) on the international terrorism. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/237/77/PDF/N9823777.pdf?OpenElement>.

93 Security Council resolution 1368 (2001) Threats to international peace and security caused by terrorist acts. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>.

1373⁹⁴ a Consiliului de Securitate se stipulează faptul că: „statele trebuie să întreprindă măsurile necesare pentru a împiedica declanșarea actelor teroriste.“

Astfel, exegeții americani susțin că atacul armat inițiat de SUA nu este altceva decât un răspuns adecvat la crima de agresiune comisă de teroriști în 11 septembrie 2001, fundamentat juridic, atât de cele două rezoluții, cât și de articolul 51 al Cartei ONU.

Această opinie a fost susținută public și de prim-ministrul de atunci al Marii Britanii, Tony Blair, care menționa în discursul său din 8 octombrie 2001 în fața Camerei Comunelor că intervenția în Afganistan se face: „în baza art. 51 al Cartei ONU“.⁹⁵

Argumentul intervenției în Afganistan a fost inspirat de către forțele Coaliției din același principiu al legitimitii apărării. Astfel, putem lesne concluziona faptul că atacurile din 11 septembrie 2001 asupra SUA au generat 2 rezoluții ulterioare ale Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite în care se amintește expres despre o legitimă apărare împotriva atacurilor teroriste.

În opinia oficialilor americani și a doctrinarilor care susțineau poziția oficială a Guvernului de la Washington, Statele Unite ale Americii se aflau în prezența unui conflict armat. În acest caz s-ar cristaliza următoarea întrebare: „Care sunt Părțile la conflict?“

Prima parte la conflict este constituită din statele Coaliției, care au pus la dispoziție propriile forțele militare pentru intervenția în Afganistan, fapt ce nu suscită dubii din punct de vedere al dreptului internațional umanitar. Problema constă în identificarea celei de a II-a Părți la acest conflict armat, care se pretinde a poseda un pregnant caracter internațional.

În opinia fostului președinte al SUA G.W. Bush, Afganistanul nu poate fi considerat Parte la conflict, deoarece acest stat condus de talibani a fost recunoscut doar de două state independente, ceea ce ar permite nerecunoașterea acestuia drept subiect de drept internațional public și, implicit, parte la conflict. Acest fapt este cel puțin dubios, dacă e să judecăm prin prisma faptului că mișcarea social-politică care a ajuns la guvernare în Afganistan a fost catalogată drept una teroristă la insistența Guvernului de la Washington, iar susținerea ideilor promovate de aceasta obține un suport din ce în ce mai vast în rândul populației băștinașe.

Statutul de subiect de drept internațional și, respectiv, parte la conflict al Afganistanului este unul indubitabil, indiferent de orientarea politică a forțelor care se află la guvernare, cu condiția respectării procedurii legale de obținere a puterii, în conformitate cu voința poporului, materializată în actul constituțional fundamental al acestui stat.

94 Security Council resolution 1373 (2001) Threats to international peace and security caused by terrorist acts. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>.

95 Rowe P. *Reponses to terror: the new „war“*. In: Melbourne Journal of International Law, vol. 3, 2002, p. 303.

De asemenea este pusă la îndoială implicarea și contribuția directă la așa-numita „agresiune” care este imputată Afganistanului. În conformitate cu precedentele create de Hotărârea Nicaragua din 1986 și Hotărârea Tadić,⁹⁶ pentru a recunoaște crima de agresiune a unui stat contra altui stat prin intermediul unei organizații este nevoie de a constata că acesta, la rândul său, a fost echipat, pregătit, finanțat și controlat în totalitate de către statul agresor.

În conformitate cu Rezoluția 2625 a Adunării Generale a ONU din anul 1970, statele au obligația de a: „împiedica organizarea și participarea la actele teroriste pe teritoriul altor state”.⁹⁷ Nerespectarea acestei obligații nu justifică intervenția militară pe teritoriul statului suspectat. În baza celor menționate anterior experții americani consideră că SUA a inițiat un atac militar nu asupra Afganistanului, ci asupra organizațiilor teroriste Al-Qaida și a talibanilor, care conform prevederilor dreptului internațional umanitar nu pot constitui o parte la un conflict armat cu caracter internațional, deoarece nu dispun de capacitatea de subiect de drept internațional.

În opinia doctrinei americane, pentru respectarea normelor de drept internațional umanitar, în general, și a statutului de combatant, în special: „nu este obligatoriu ca guvernele aflate în conflict să se recunoască reciproc, însă situația devine confuză atunci când unul din ele nu este recunoscut aproape de nimeni”. Cu atât mai mult s-a susținut că Afganistanul este: „un stat neeficient, care nu dispune de un guvern lucrativ, care ar putea controla efectiv întreg teritoriul statului și ar fi capabil să creeze o armată regulată a acestuia.”⁹⁸ Astfel, se argumentează lipsa capacității talibanilor de a fi recunoscuți drept parte la conflict, cu toate că aceștia făceau parte din guvernul legal al Afganistanului și erau implicați direct în procesul de desfășurare a operațiunilor militare.

În conformitate cu aceeași opinie, talibanii și membrii rețelei teroriste Al-Qaida constituie o nouă categorie de persoane care nu cad sub incidența protecției oferite de Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, aceștia fiind calificați drept „combatanți nelegali”, respectiv sunt privați de dreptul de a beneficia de statutul de prizonier de război, deoarece nici guvernul talibanilor, nici rețeaua teroristă Al-Qaida nu sunt recunoscute drept parte la conflict.

O importanță aparte reprezintă analiza statutului juridic al acestor participanți în cadrul operațiunilor militare în ipoteza recunoașterii în favoarea guvernului Taliban sau a mișcării Al-Qaida a statutului de parte la conflict. Astfel, în baza prevederilor Convenției a III-a de la Geneva din anul 1949: „Membrii altor miliții și mem-

96 ICTY, Prosecutor v Tadić, Appeal on Jurisdiction, Case IT-94-I-AR72(oct.2, 1995), 35 I.L.M. 32, 54, par. 70 (1996) [on-line] <http://www.un.org/icty/Tadić/trial2/jugement/index.htm>.

97 United Nations, General Assembly resolution 2625 (XXV) of 24 October 1970. Declaration on principles of international law concerning friendly relations and cooperation among states in accordance with the Charter of the United States. [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>.

98 Elsea Jennifer. Treatment of „Battlefield Detainees” in the war on terrorism. In: Report for Congress. [on-line] <http://fpc.state.gov/documents/organization/58279.pdf>, p. 14.

brii altor corpuri de voluntari, inclusiv acei din mișcările de rezistență organizate, aparținând unei părți în conflict și acționând în afara sau în interiorul propriului lor teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat, cu condiția că aceste miliții sau corpuri de voluntari, inclusiv aceste mișcări de rezistență, să îndeplinească următoarele condiții:

- a) să aibă în fruntea lor o persoană care răspunde pentru subordonații săi;
- b) să aibă un semn distinctiv fix și care se poate recunoaște de la distanță;
- c) să poarte armele în mod deschis;
- d) să se conformeze, în cadrul desfășurării operațiunilor, legilor și obiceiurilor războiului.⁹⁹

Analiza detaliată a acestor condiții ar putea permite expunerea argumentată asupra faptului dacă membrii forțelor militare ale guvernului taliban și cei ai mișcării Al-Qaida ar putea beneficia de statutul de combatant și cel de prizonier de război.

Prima condiție este să aibă în fruntea lor o persoană care răspunde pentru proprii subordonați. Această exigență presupune existența unui comandament responsabil de acțiunile persoanelor înarmate cu capacitate de a gestiona efectiv acțiunile acestora și de a-i sancționa în cazul unor încălcări minore sau de a-i aduce în fața instanței competente în cazul când sunt suspectați că au comis o infracțiune și a-i responsabiliza în totalitate pentru acțiunile lor pe parcursul pregătirii și desfășurării operațiunilor militare. În urma unei simple constatări, putem afirma cu o doză suficientă de siguranță că atât talibanii, cât și alte forțe care luptă pe diverse fronturi cu forțele SUA și care au fost catalogate drept „teroriști” întrunesc cu lux de amănunte acest criteriu. Chiar și Secretarul de Stat al Apărării al SUA, Donald Rumsfeld, a recunoscut că această condiție este satisfăcută de către talibani, menționând în aceeași ordine de idei necesitatea respectării cumulative a criteriilor citate anterior.¹⁰⁰

Cea de a doua condiție constă în a avea un semn distinctiv fix și care este recunoscut de la distanță. Această exigență a fost fixată în textul Convenției a III-a de la Geneva cu scopul de a garanta respectarea principiului distincției, adică pentru a permite participanților în cadrul operațiunilor militare de a ataca doar combatanții părții adverse și nu persoanele civile sau necombatante. Același Donald Rumsfeld afirma că: „Talibanii, încearcă prin toate mijloacele și metodele să se ascundă în moschei, să se facă nevăzuți, ascunzându-se în rândurile populației civile etc.”¹⁰¹

Nu este exclus faptul că în cadrul operațiunilor militare au fost utilizate unele metode de ducere în eroare a inamicului prin intermediul stratagemelor de război, fapt care nu susține afirmația că talibanii sau alte forțe similare nu ar dispune de semne distinctive bine conturate, cu atât mai mult cu cât afirmațiile reflectate anterior rămân a fi lovite de natura tendențioasă și profund subiectivă a demnitarului citat.

99 CG III, art. 4A (2).

100 Elsea Jennifer. *Op. cit.* p. 30.

101 Idem. p. 32.

Să poarte armele în mod deschis este o altă condiție pentru recunoașterea statutului de combatant, condiție ce se află într-o legătură intrinsecă cu cea anterior menționată și care are drept obiectiv crearea unei ordini în cadrul operațiunilor militare pentru facilitarea, în limitele admisibile și doar între cei abilitați, a dreptului și obligației de a lupta.

O ultimă exigență este conformarea legilor și obiceiurilor războiului, adică respectarea fără excepții a prevederilor dreptului internațional umanitar. Aceasta este condiția care are drept scop conferirea unei minime legalități operațiunilor în cadrul unui conflict armat internațional și de a contribui prin aceasta la garantarea egalității părților în conflict.

În opinia experților americani, talibanii și membrii rețelei Al-Qaida nu pot fi încadrați nici în categoria de persoane civile, nici în cea de combatanți, aceștia fiind denumiți „combatanți ilegali“ sau „combatanți neprivilegiați“, fapt care ar argumenta tratamentele inumane aplicate asupra lor. Într-adevăr, atât membrii forțelor militare ale talibanilor, cât și cei ai rețelei Al-Qaida, au făcut abstracție de prevederile și limitele impuse de dreptul internațional umanitar în ceea ce privește metodele și mijloace utilizate, ceea ce din punct de vedere teoretic nu ar permite acordarea statutului de combatant și respectiv cel de prizonier de război cu toate garanțiile care decurg.

Cu toate acestea, persoanele care participă direct și efectiv în cadrul operațiunilor militare, din momentul încălcării dispozițiilor convențiilor de drept internațional umanitar pot fi calificați drept: mercenari, spioni sau infractori, primele două categorii incluzându-se în cea din urmă cu condiția respectării principiului universal al prezumției nevinovăției.

Catalogarea tuturor celor care luptă contra forțelor americane drept „teroriști“ este una exagerată și lovită de nulitate prin profunzimea ei subiectivitate, deoarece statutul fiecărui participant în cadrul operațiunilor militare urmează a fi stabilit, până la proba contrarie, în baza criteriului individual al răspunderii penale și al prezumției nevinovăției, iar în caz de dubiu urmează să i se confere statutul care îl avantajează cel mai mult. În coroborare cu normele dreptului internațional al drepturilor omului, pe parcursul conflictului armat, individului urmează să i se respecte drepturile fundamentale și inalienabile, prin respectarea garanțiilor stipulate de normele dreptului internațional umanitar.

☞ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Definiți noțiunile de mercenar și de voluntar.
2. Comparați statutul juridic al mercenarului și voluntarului.
3. Explicați de ce cetățenii unui stat nu pot avea statutul de voluntar în armata statului al cărei cetățenie o dețin.
4. Argumentați de ce membrii Legiunii Franceze nu pot fi calificați drept mercenari.
5. Analizați comparativ statutul juridic al spionului și al cercetașului.
6. Elucidați statutul juridic al jurnalistului în cadrul conflictelor armate contemporane.
7. Susțineți sau infirmați argumentat lipsa necesității de a institui un semn distinctiv special pentru jurnaliști și surse mass-media pe timp de conflict armat.
8. Apreciați comparativ statutul juridic al jurnalistului și al corespondentului de război.
9. Descrieți cazurile în care jurnalistul poate fi obligat legal să depună depoziții într-un proces judiciar inițiat în urma faptelor comise în cadrul conflictului armat.
10. Definiți și clasificați Companiile Militare Private în cadrul conflictelor armate contemporane.
11. Apreciați statutul juridic al angajaților Companiilor Militare Private prin prisma statutului de combatant.
12. Stabiliți statutul juridic al membrilor Forțelor de Menținere a Păcii sub egida ONU din perspectiva statutului de combatant.
13. Analizați raportul dintre statutul juridic al teroristului și combatantului prin prisma „războiului contra terorismului“.

☞ Problema

Urmare a unui conflict armat internațional, are loc un proces judiciar asupra unui grup de participanți la respectivul conflict. În cadrul dezbaterilor se constată argumentat că persoana X, învinuită de practicarea activității de mercenariat, nu a fost recrutată pentru a participa la ostilități, a susținut și continuă să susțină poziția statului de partea căruia a luptat și a primit o remunerație egală cu cea a camarazilor de același rang din armata pentru care a luptat.

Sarcini:

1. Erijați-vă în statutul de avocat al acestei persoane. Argumentați imposibilitatea incriminării față de persoana X a statutului de mercenar și a infracțiunii respective.
2. Analizați statutul juridic al persoanei X în cadrul ostilităților din cadrul conflictului armat respectiv.
3. Modelați situația și circumstanțele care ar permite condamnarea persoanei X pentru practicarea activității de mercenariat.

T E M A V I I

Protecția persoanelor protejate în cadrul conflictului armat

§1. Protecția răniților, bolnavilor și naufragaților; §2. Statutul juridic al personalului medico-sanitar și cel religios; §3. Protecția persoanelor civile; §4. Protecția specială a unor categorii de persoane; §5. Protecția persoanelor civile în timpul conflictelor armate noninternaționale; §6. Garanțiile stabilite în favoarea persoanelor dispărute și a celor decedate

§ 1. Protecția răniților, bolnavilor și naufragaților

În cadrul dreptului internațional umanitar răniții și bolnavii au reprezentat prima categorie de persoane protejate prin Convenția din anul 1864, convenție substituită succesiv prin Convențiile din 1906, 1929 și 1949, care se refereau la ameliorarea stării militarilor răniți exclusiv în războiul terestru.

Așa se face că atât definirea răniților și bolnavilor, cât și amploarea protecției ce li se acordă a evoluat pe parcursul a mai bine de un secol, adăugând noi categorii de persoane, noi situații în care se aplică protecția, cât și noi forme de asistență a acestora. Sediul actual al acestei materii este reprezentat de Convențiile I și II din 1949, cu dezvoltările realizate de Protocolul Adițional I din anul 1977.¹

Inițial, normele dreptului internațional umanitar de natură convențională se refereau strict la protecția răniților, bolnavilor și naufragați din forțelor armate. Astfel, „ofițerii militari”² sau, în cazul forțelor militare navale, „marinari și militari”³ aveau dreptul la protecția oferită de primele convenții de la Geneva și Haga. În versiunile ulterioare, sfera de apărare a fost doar ușor extinsă pentru „alte persoane încadrate oficial în marina sau armata” părților beligerante. După cel de-al Doilea

* *Prizonierul de război este una dintre cele 7 categorii de persoane protejate. Analiza statutului juridic al acestei categorii de persoane protejate va constitui subiectul temei nr. IX. Această diviziune are scopuri exclusiv didactice*

1 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p.149

2 Convenția pentru ameliorarea sortii militarilor răniți și bolnavi în timpul războiului terestru, din 22 august 1864, art. 6 (1).

3 Convenția de la Haga aplicabilă Războiul Naval, 29 iulie 1899, art. 8.

Război Mondial a fost făcută prima încercare de a oferi îngrijiri medicale și protecție tuturor celor care au nevoie, inclusiv celor care aparțin populației civile.

Deși Convențiile de la Geneva I și II restricționează acordarea de protecție acestor categorii de persoane care beneficiază de statutul de prizonier de război în temeiul Convenției a III-a de la Geneva,⁴ Convenția a IV de la Geneva și-a propus asigurarea protecției și asistenței medicale tuturor celorlalte persoane care au fost rănite ori sunt bolnave sau au necesitat ajutor medical din varii motive.⁵

Regimul juridic al răniților și bolnavilor este reglementat de Convenția de la Geneva privind îmbunătățirea stării răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie din 12.08.1949 și Convenția de la Geneva pentru ameliorarea stării membrilor răniți, bolnavi și naufragiaților din forțelor armate pe mare din 12.08.1949. În sensul dreptului internațional umanitar, răniți și bolnavi, se consideră acei civili și militari aflați în zona conflictului armat care, din cauza traumatismelor, bolilor, altor tulburări fizice sau dizabilității, necesită îngrijiri medicale și care se abțin de la orice activitate militară sau acțiune ostilă la adresa combatanților armatei adverse.

Această categorie include, de asemenea, femeile gravide, cele care au nou-născuți și lăuzele. Sunt considerați naufragiați acei civilii și personal militar care se află în pericol pe mare sau în alte ape, drept urmare a unui accident cu nava sau aeronava care îi transportă și care se abțin de la orice acțiune ostilă. Indiferent de partea beligeranță căreia îi aparțin, aceste persoane trebuie să dispună de protecție și au dreptul la un tratament uman și, pe cât posibil, urmează să li se asigure rapid îngrijiri medicale.⁶

Deci, odată cu adoptarea Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 s-au aplicat diverse reguli de protecție, în funcție de faptul dacă persoana rănită, bolnavă sau naufragiată este un membru al forțelor armate sau o persoană civilă. Protocolul Adițional I a întrerupt această distincție și a introdus o prevedere uniformă pentru ambele categorii de persoane, simplificând foarte mult aplicarea practică a acestor dispoziții.

La moment se operează cu noțiunile de „bolnav“ sau „rănit“, indiferent dacă persoana este militar sau civil. Prin urmare, răniții civili pot fi tratați în spitale militare, iar combatanții în unitățile medicale civile. Protecția se răsfrânge asupra unei persoane sau instituții și nu este asociată cu statutul militar sau civil.

În acest sens, Protocolul Adițional I la Convențiile de la Geneva, adoptat la 8 iunie 1977, prevede expres:

„Toți răniții, bolnavii și naufragiații, oricare ar fi partea căreia îi aparțin, trebuie să fie respectați și protejați. În toate împrejurările ei trebuie să fie tratați cu umanitate și să primească, în măsura posibilului și în timpul cel mai scurt, îngrijirile medicale impuse de starea lor. Nicio diferențiere fondată pe alte criterii, decât cele medicale nu trebuie făcută între aceștia.“⁷

4 CG I și II, art. 13. CG III, art. 4.

5 CG IV, art 16-22,38 (2), 55-57, 81(1), 91-92.

6 Леншин С.И. *Op. cit.*, c.174

7 PA I, art. 10

În opinia CICR, acestei norme i s-a conferit deja un caracter general valabil pentru toate conflictele armate, fiind calificată drept parte a dreptului cutumiar.⁸

Convenția de la Geneva prevede:

„Ei vor fi tratați și îngrijiți cu omenie de Partea în conflict care îi va avea sub puterea sa, fără nicio deosebire cu caracter discriminatoriu, bazată pe sex, rasă, naționalitate, religie, păreri politice sau orice alt criteriu analog.

Este complet interzisă orice atingere a vieții acestora, de a-i omori sau a-i extermina, de a-i supune la tortură, de a aplica asupra lor experiențe biologice, de a-i lăsa cu premeditare fără ajutor medical sau fără îngrijiri sau de a-i expune la riscuri de contaminare sau de infecție, create premeditat în acest scop. Doar motive de urgență medicală vor constitui o prioritate în ordinea îngrijirilor.

Femeile vor fi tratate cu toată considerația. Partea în conflict, obligată să abandoneze răniții sau bolnavii adversarului, va lăsa la fața locului, în măsura în care cerințele militare vor permite, o parte din personalul și din materialul sanitar necesar.⁹

Noțiunea de naufragiat include militarii sau civilii care se află într-o situație periculoasă pe mare sau în alte ape, urmare a unui eveniment de natură obiectivă sau subiectivă ori a unui accident ce afectează integritatea operațională a navei sau aeronavei ce îi transportă și care se abțin de la orice act de ostilitate.

Aceste persoane, cu condiția abținerii în continuare de la acte ostile, vor continua să fie considerate drept naufragiați și în timpul salvării lor, până când vor obține un alt statut, în virtutea Convențiilor de la Geneva din anul 1949 ori a Protocolului Adițional I. Termenul de naufragiat este aplicabil oricărui naufragiu, indiferent de împrejurările produse, inclusiv aterizarea forțată sau căderea în mare.¹⁰

Oricând, îndeosebi după o luptă, Părțile în conflict vor lua fără întârziere toate măsurile posibile pentru a identifica și ridica răniții și bolnavii, a-i proteja contra jafului și relelor tratamente și a le asigura îngrijirile necesare, cât și pentru a căuta morții și a împiedica jefuirea acestora. De câte ori circumstanțele vor permite, se va conveni asupra unui armistițiu, unei întreruperi a focului sau asupra unor aranjamente locale pentru a facilita ridicarea, schimbul și transportul răniților de pe câmpul de luptă.¹¹

Astfel, vor putea fi încheiate aranjamente locale între Părțile în conflict pentru evacuarea sau schimbul răniților și bolnavilor dintr-o zonă asediată sau încercuită și pentru trecerea personalului sanitar și religios și a materialului sanitar destinat acestei zone.¹² De câte ori va fi posibil, se va conveni asupra unui armistițiu local sau temporar care să permită ridicarea, schimbul și transportarea răniților și bolnavilor căzuți pe câmpul de luptă.

8 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 109, p. 505

9 CG I, art. 12

10 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 150

11 CG II, art 18

12 CG I, art 15

De asemenea astfel de armistiții locale pot fi încheiate de comandanții militari și pentru alte cazuri, cum ar fi: evacuarea sau schimbul răniților și bolnavilor dintr-o zonă asediată sau încercuită, trecerea personalului sanitar și religios, cât și a materialului sanitar și biocid destinat acestor zone.¹³

În Convenția I este prevăzută și facultatea părților de a stabili zone și localități sanitare pentru punerea la adăpost și îngrijirea răniților și bolnavilor. Asemenea zone pot fi convenite atât la începutul, cât și pe parcursul desfășurării ostilităților, fiind supuse unei protecții speciale.¹⁴

Protecția acordată răniților, bolnavilor și naufragaților se bazează pe aplicarea principiilor generale ale dreptului internațional umanitar și anume pe ideea că aceștia, ținând cont de faptul că nu mai participă la ostilități, nu mai pot fi socotiți dușmani. Principiul *inter arma caritas* n-a fost întotdeauna perceput adecvat, așa de simplu și firesc, ca în zilele noastre.¹⁵

În raport cu vechile reglementări, Convențiile din 1949 înscriu o regulă nouă, cu caracter permisiv, potrivit căreia autoritatea militară va putea face apel la caritatea locuitorilor, a comandanților navelor comerciale, ori iahturilor sau ambarcațiunilor statelor neutre, precum și la societățile de ajutor, în scopul ridicării și îngrijirii benevole, sub propriul control, a răniților, bolnavilor și naufragaților. Persoanelor care răspund la acest apel li se asigură protecția și înlesnirile necesare.¹⁶

Părțile în conflict trebuie să înregistreze toate datele care facilitează identificarea răniților, bolnavilor, naufragaților și decedaților inamicului, care se regăsesc sub puterea lor. Aceste informații trebuie comunicate cât mai curând Biroului Național de Informații despre prizonierii de război, pentru a le transmite statului de care aparțin, prin intermediul Agenției Centrale pentru Afacerile Prizonierilor de Război, care va fi stabilită într-o țară neutră. Este interzis să fie atacați sau să fie omorâți răniții, bolnavii și naufragații.¹⁷

Articolul 3 comun stabilește că persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauză de boală, rănire, detențiune sau din orice alt motiv, vor fi, în toate împrejurările, tratate uman, fără nicio deosebire cu caracter discriminatoriu.¹⁸ Protocolul adițional II, care dezvoltă și completează protecția oferită de articolul 3 comun, conține o întreagă secțiune cu dispoziții privind protecția răniților, bolnavilor și naufragiului. Majoritatea acestor norme au obținut pe parcursul timpului statut de norme cutumiare și sunt aplicabile tuturor formelor de conflict armat noninternațional.

13 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 150

14 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p.309.

15 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 152

16 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p.309

17 Леншин С.И. *Op. cit.*, c.175

18 CG I-IV, art. 3 (1)

Și pe timp de conflict armat noninternațional, ori de câte ori circumstanțele permit, și în special după luptă, trebuie luate toate măsurile posibile pentru selectarea răniților, bolnavilor și naufragiului, pentru a-i proteja de jafuri și maltratare și a le asigura o îngrijire adecvată.¹⁹ Toți răniții, bolnavii și naufragații trebuie respectați și protejați în orice moment, urmând a fi tratați uman, indiferent dacă au fost sau nu implicați în conflictul armat. Aceștia ar trebui să beneficieze de îngrijirile medicale, dictate de starea lor, în termen proxim și, de asemenea, fără nicio discriminare, fiind luate în considerație exclusiv indicațiile și parametrii medicali.²⁰

§ 2. Statutul juridic al personalului medico-sanitar și cel religios

Protecția răniților, bolnavilor și naufragiului nu poate fi asigurată dacă personalul medical și religios nu beneficiază de protecție. Personalul medical și religios ar trebui să-i fie asigurat accesul la răniți și bolnavi pe câmpul de luptă, să fie protejat de toate acțiunile ostile și să i se permită să își îndeplinească nestingherit îndatoririle medicale și spirituale, chiar dacă acesta nimerește sub controlul părții beligerante adverse.²¹

În conformitate cu Protocolul Adițional I, termenul „personal medical” înseamnă militari și civili care sunt desemnați oficial de o parte la un conflict exclusiv:

- a) în scopuri medicale *stricto sensu*, adică căutarea, selecția, transportul, diagnosticul și tratamentul persoanelor rănite, bolnave și naufragiate sau prevenirea bolilor;
- b) pentru sprijinul administrativ și economic al unităților medicale sau pentru conducerea vehiculelor sanitare și pentru sprijinul administrativ și tehnic al acestora.

Astfel de numiri pot fi permanente sau temporare, dar trebuie să fie întotdeauna excepționale, ceea ce înseamnă că părțile beligerante nu pot impune personalului alte atribuții decât cele corespunzătoare funcțiilor lor medicale.²²

În conformitate cu normele convenționale, *personalul medical* este divizat în trei categorii principale:

1. Personal medical al părților beligerante: această primă categorie include personalul medical permanent și temporar al forțelor armate, al marinei și marinei comerciale, precum și a personalului medical al echipajelor navelor-spital. De asemenea, include personalul medical civil și personal alocat organizațiilor de protecție civilă.²³

19 PA II, art. 8; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 109-111

20 PA II, art. 7, Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 100, p. 510

21 Мельцер Н. Международное гуманитарное право, общий курс. МККК, 2016, с. 167

22 Sandoz, C. Swinarski, B. Zimmermann (eds), *Commentary on the Additional Protocols*, *Op. cit.*, para 353.

23 CG I, art. 24, 25; CG II, art. 36,37; PA I, art 8 (c)(i), art. 61 (a)(vi)

2. Personalul medical al societăților naționale sau al altor organizații de asistență voluntară, recunoscute în mod corespunzător și autorizate de către părțile beligerante.

Pentru a fi considerate „naționale“, astfel de societăți trebuie să fie constituite pe teritoriul statului beligerant, iar pentru a fi „recunoscute“, acestea urmează a fi create în conformitate cu legile și reglementările naționale și pot fi considerate a fi „autorizate“ de partea beligerantă doar dacă au obținut permisiunea oficială de a angaja personal medical din nume propriu și în conformitate cu legea și reglementările sale militare.²⁴

3. Personalul medical și unitățile de transport medical alocate unei părți aflate în conflict în scopuri umanitare de către:
 - i) un stat neutru sau alt stat nebeligerant;
 - ii) o societate de ajutor recunoscută și autorizată a unui astfel de stat, sau
 - iii) o organizație umanitară internațională imparțială.²⁵

În sens tehnic, sunt considerate personal medical doar persoanele care au fost desemnate în mod oficial să îndeplinească funcții medicale de către o parte beligerantă. Alte persoane care realizează activități specifice personalului medical sunt de obicei protejați în calitate de persoane civile și nu dispun de drepturile și privilegiile speciale ale personalului medical pe câmpul de luptă sau atunci când cad în mâinile inamicului.

Desigur, acest lucru nu înseamnă că dreptul internațional umanitar modern nu încurajează acest tip de caritate spontană și activitate umanitară, la care Henry Dunant s-a angajat, inspirat fiind pe câmpul de luptă de lângă Solferino. DIU permite în mod explicit civililor și societăților de ajutor să selecteze și să îngrijească răniții, bolnavii și naufragiații din proprie inițiativă, iar dacă fac acest lucru drept răspuns la apelurile din partea beligeranților, normele dreptului internațional umanitar stabilesc dreptul la protecție și sprijin din partea tuturor părților la conflict.²⁶

Cu toate acestea, fără sarcini oficiale din partea unei părți beligerante și control oficial asupra activității, aceștia nu pot fi considerați personal medical în sensul dreptului internațional umanitar.

Personalul religios. Prin expresia „personal religios“ sunt vizate persoanele, militarii sau civilii, cum sunt preoții, care se dedică în exclusivitate funcției lor și sunt atașați:

- i) fie forțelor armate ale unei părți la conflict;
- ii) fie unităților sanitare sau mijloacelor de transport sanitar ale unei părți la conflict;

24 CG I, art 26, PA I, art 8 (c) (ii) Y. Sandoz, C. Swinarski, B. Zimmermann (eds), *Commentary on the Additional Protocols*, *Op. cit.*, para 358

25 CG I, art 27, PA I, art 8 (c) (iii).

26 C G I, art. 18; CG II, art. 21, PA I, art. 17.

iii) fie unităților sanitare sau mijloacelor de transport sanitare prevăzute la art. 9, paragraful 2;

iv) fie organismelor de protecție civilă ale unei părți la conflict.²⁷

Astfel, pentru a se raporta la personalul spiritual în sensul dreptului internațional umanitar, persoanele trebuie să-și îndeplinească exclusiv funcțiile spirituale, indiferent de religia pe care o predică. Nu este obligatoriu ca aceste persoane să fie incluse în forțele armate și, prin urmare, își pot menține starea civilă, dar trebuie să fie repartizate serviciului medical sau organizației de Protecție Civilă, care este recunoscută oficial și autorizată de una dintre părțile beligerante.

Personalul desemnat exclusiv să îndeplinească atribuții medicale și spirituale trebuie respectat și protejat în orice circumstanțe.²⁸ Aceasta presupune că personalul medical și religios nu poate deveni obiectul atacurilor directe, nu poate fi amenințat sau împiedicat să realizeze activitățile lor, iar părțile beligerante trebuie să protejeze și să sprijine în mod activ persoanele aparținând acestei categorii și rolul pe care îl îndeplinesc.

Obligația de a respecta și proteja personalul medical și religios nu înseamnă privilegiu personal, ci este un derivat al obligației de a oferi protecție răniților, bolnavilor și naufragiului. Prin urmare, persoanele aparținând personalului medical și religios își pierd dreptul la protecție specială, în conformitate cu aceleași principii ca și unitățile medicale, adică din momentul când săvârșesc acte de natură ostilă față de inamic.²⁹

Persoanele aparținând personalului medical și religios și care cad în mâinile inamicului nu trebuie considerate prizonieri de război, indiferent dacă sunt civili sau membri ai forțelor armate.³⁰ Personalul medical și spiritual al unui adversar poate fi reținut atât timp cât este necesar să satisfacă necesitățile medicale și spirituale ale prizonierilor de război, dar trebuie eliberat imediat ce serviciile lor nu vor mai fi solicitate în acest scop.³¹

Atâta timp cât persoanele aparținând acestor categorii sunt reținute pentru a-și realiza misiunea specifică față de răniți și bolnavi, de către una dintre părțile beligerante, acestea au dreptul la cel puțin același tratament ca și prizonierii de război. Personalul medico-sanitar sau religios, care aparține statelor neutre sau organizațiilor internaționale, nu poate fi reținut și trebuie eliberat imediat ce apare oportunitatea reîntoarcerii, iar circumstanțele cu caracter militar permit acest lucru.³²

Pentru a-și îndeplini misiunea umanitară importantă, personalul medical și religios are nevoie mai mult decât de respect și protecție specială. Persoanelor din aceste

²⁷ PA I, art. 8(d)

²⁸ CG I, art. 24, 25; CG II, art. 36,37; PA I, art. 15 (1)

²⁹ CG I, art. 21, PA I, art. 13

³⁰ CG I, art 28 (2)

³¹ CG I, art. 28 (1)(3), art. 30 (1); CG II, art. 37.

³² CG I, art. 32; CG II, art. 33 (1); PA I, art 9 (2).

categorii ar trebui să li se ofere tot sprijinul de care ar putea avea nevoie în anumite condiții. Acest lucru este important mai ales în cazul personalului medical civil căruia nu i se acordă automat sprijin operațional și logistic din partea forțelor armate, în special în zonele în care serviciile medicale civile existente au fost perturbate urmare a ostilităților. În consecință, Protocolul Adițional obligă clar părțile în război să ofere „toată asistența posibilă” personalului medical civil care lucrează în astfel de zone.³³

Este evident că în zona de luptă această obligație se limitează la ceea ce se poate aștepta în mod rezonabil de la o parte beligerantă, ținând cont de circumstanțele existente pe câmpul de luptă. În schimb, în teritoriile ocupate, unde puterea deținătoare deja exercită un control eficient, personalul medical civil va beneficia de „toată asistența pentru a le permite să își îndeplinească funcțiile umanitare în cel mai bun mod”.³⁴

Așadar, adoptându-se măsurile de supraveghere și securitate pe care partea beligerantă le consideră necesare, normele dreptului internațional umanitar stabilesc obligația de a oferi accesul personalului medical și cel religios civil în orice loc în care serviciile lor sunt necesare.³⁵

Având în vedere importanța îngrijirii medicale, este clar că orice măsuri de control sau de securitate care restricționează accesul personalului medical civil în beneficiul răniților, bolnavilor și naufragaților ar trebui evaluate cu atenție și, dacă este posibil, însoțite de măsuri pentru atenuarea consecințelor umanitare ale acestor restricții. De exemplu, dacă este nevoie de asistență medicală urgentă, partea beligerantă probabil va amâna interogarea răniților sau bolnavilor pentru a face posibilă evacuarea sau tratamentul dictat de starea de sănătate a acestora.

În situații de conflict armat, părțile în război pot avea tentația și intenția să influențeze activitatea personalului medical sau chiar să-l folosească în scopuri politice, militare sau de altă natură, care nu sunt în concordanță cu misiunea lor umanitară. Prin urmare, Protocolul Adițional I subliniază că nimeni nu trebuie împiedicat să desfășoare activitățile impuse de etica medicală și nimeni nu trebuie pedepsit pentru o astfel de activitate. În mod similar, persoanele implicate în activități medicale nu pot fi obligate să încalce etica medicală, acordând prioritate altfel decât bazându-se pe indicațiile medicale și oferind prioritate celor ce suferă de afecțiuni mai grave sau îndeplinesc orice alte sarcini care sunt incompatibile cu misiunea lor umanitară.³⁶

Protocolul Adițional I protejează, de asemenea, confidențialitatea informațiilor medicale. Aceasta înseamnă că persoanele care practică activitățile medicale nu pot fi obligate să furnizeze informații cu privire la răniții și bolnavii aflați în îngrijirea lor, în cazul în care aceste informații, în opinia lor, vor deprecia starea acestor pa-

33 PA I, art 15 (2)

34 PA I, art. 15 (3)

35 PA I, art. 15 (4)

36 PA I, art 15 (3), 16 (1), (2) *Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. Ор. cit., regula p.regula 26, p. 111.*

cienți sau a familiilor lor. Cu toate acestea, trebuie menționat că această interdicție nu se aplică asupra obligațiilor pe care personalul medical le poate avea în raport cu partea beligerantă căreia îi aparține, în conformitate cu legislația națională, cât și asupra notificării obligatorii a bolilor infecțioase.³⁷

§3. Protecția persoanelor civile

Normele și principiile fundamentale ale dreptului internațional umanitar reglementează protecția civililor care se află sub puterea unui beligerant, atât pe teritoriul său național, cât și pe teritoriul ocupat și sunt prevăzute de articolele 27—34 din Convenția de la Geneva IV și articolele 72—79 din Protocolul adițional I. Acum este recunoscut faptul că majoritatea acestor dispoziții au atins statutul de norme cutumiare.³⁸

În situații de conflict armat internațional, Convenția IV de la Geneva reprezintă principalul instrument juridic care oferă protecție civililor aflați sub puterea adversarului. Respectiva convenție se concentrează pe protecția persoanelor care nu au dreptul la statut de prizonier de război și „care sunt în orice moment și în orice fel în cazul unui conflict sau al unei ocupații, sub puterea unei Părți în conflict sau a unei Puteri ocupante ai cărei cetățeni nu sunt”.³⁹ Astfel, termenul de „persoane protejate”, în sensul Convenției IV de la Geneva, înseamnă nu numai civili pașnici, ci și civilii care au fost direct implicați în ostilități și, în principiu, chiar membrii forțelor armate care, din cauza oricărui motiv, au pierdut dreptul de a pretinde la statutul de prizonier de război.

Cu toate acestea, Convenția IV de la Geneva nu obligă statele să acorde protecție propriilor lor cetățeni, cetățenilor statelor neutre sau a statelor cobeligerante, aflați pe teritoriul său, atâta timp cât statul al cărui cetățeni sunt va avea o reprezentanță diplomatică normală pe lângă statul sub a cărui autoritate se găsesc.

Trebuie subliniat faptul că și persoanele care nu au dreptul la statutul de prizonier de război și nici la protecția oferită de Convenția IV de la Geneva rămân sub protecția normelor dreptului internațional umanitar. În special, Protocolul Adițional I prevede că toate persoanele afectate de un conflict armat internațional, care se află sub puterea beligerantului și care nu beneficiază de un tratament mai favorabil, urmează să dispună, în conformitate cu regimul specific stabilit de dreptul internațional umanitar, de un tratament uman în toate circumstanțele.

Cel puțin, acestea ar trebui să beneficieze de o serie de garanții de bază, inclusiv garanții judiciare, care au devenit parte a dreptului internațional cutumiar.⁴⁰

37 PA I, art. 16 (3)

38 *Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. Op. cit.*, regulile 52,87 -105 și 146.

39 CG IV, art. 4(1) și (4)

40 PA, I art. 75; *Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. Op. cit.*, regulile 87-105

Este practic unanim recunoscută opinia, conform căreia toate persoanele care se află sub controlul efectiv al unui stat beligerant sau sunt reținute fizic de acesta, trebuie considerate persoane sub jurisdicția aceluși stat și, prin urmare, care beneficiază de protecția dreptului internațional al drepturilor omului. Astfel, nicio persoană aflată în jurisdicția și sub controlul unei părți la un conflict armat internațional nu poate fi calificată ca fiind în afara sferei de aplicare și protecției oferite de normele dreptului internațional umanitar.

Indiferent de îndatoririle individuale care ar putea exista, părțile beligerante continuă să fie responsabile pentru tratamentul aplicat persoanelor aflate sub puterea lor de către proprii reprezentanți.⁴¹

Persoanele aflate sub puterea adversarului părții în conflict nu pot, în niciun caz, să renunțe în mod voluntar la drepturile care le-au fost acordate de normele dreptului internațional umanitar.⁴²

a) Tratamentul uman și nediscriminarea. Persoanelor aflate sub controlul unui beligerant trebuie întotdeauna să li se asigure un tratament uman. În special, persoanele civile au dreptul la respect pentru personalitatea, onoarea, drepturile și tradițiile din familie, credințele și practicile religioase, precum și stilul de viață și obiceiurile lor. Acestea trebuie protejate împotriva tuturor actelor de violență sau amenințărilor cu violența, insultelor și curiozității mulțimii.⁴³ În consecință, următoarele acțiuni sunt interzise „în orice moment și în orice loc, indiferent dacă sunt comise de reprezentanți ai corpurilor civile sau militare”,⁴⁴ precum și astfel de amenințări:

- violență împotriva vieții și sănătății, în special crime, pedepse corporale, tortură fizică sau mentală și mutilarea;⁴⁵
- jaf și abuz de demnitate umană, mai ales tratamentele umilitoare și degradante, prostituția forțată și orice formă de atentat la pudor;⁴⁶
- constrângere fizică sau psihică, în special represalii, luarea de ostatici, pedepse colective și acte de intimidare sau teroare.⁴⁷

Diferențele de tratament pot fi uneori justificate în baza stării de sănătate, vârstei sau sexului. Cu toate acestea, în toate celelalte circumstanțe, discriminarea din motive legate de rasă, culoare, gen, limbă, religie sau credință, orientări politice sau

41 CG, IV art. 29

42 CG, IV art. 8

43 CG, IV art 27(1); PA I, art. 75(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 87, 104,105.

44 PA I, art. 75(2)

45 CG IV, art 32; PA I, art. 75(2)(a); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 89-92

46 CG IV, art. 27(2) și 33(2); PA I, art. 75(2)(b); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 52,90,93.

47 CG IV, art. 31,33 și34; PA I, art. 75(2)(c),(d) și (e); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 96,103,146.

de altă natură, origine etnică sau socială, avere, naștere sau de alt statut sau cu orice alte criterii similare, este strict interzisă.⁴⁸

b) Dreptul de a face legătura cu lumea exterioară. Persoanele civile de pe teritoriul controlat de partea adversă la conflict au dreptul, individual sau colectiv, de a face legătura cu Puterile Protectoare, CICR, societățile naționale sau orice alte organizații care i-ar putea ajuta. O astfel de comunicare se poate face prin sugestii, reclamații, proteste sau cereri de ajutor sau poate lua orice altă formă adecvată circumstanțelor. Beligeranții ar trebui să faciliteze vizitele delegaților Puterilor Protectoare și al CICR și, dacă este posibil, a reprezentanților altor organizații de ajutor.⁴⁹

c) Menținerea și restaurarea legăturilor familiale. Toate persoanele de pe teritoriul controlat de un beligerant ar trebui să poată transmite informații strict personale membrilor familiei sale, oriunde s-ar afla și să primească răspuns de la ei,⁵⁰ dacă este necesar, prin intermediul Agenției Centrale de Informații și a societăților naționale.⁵¹ Părțile beligerante ar trebui să faciliteze analiza cererilor membrilor familiei despărțiți ca urmare a războiului, astfel încât aceștia să se poată conecta și, dacă este posibil, să se întâlnească, ar trebui să încurajeze activitatea organizațiilor implicate în această sarcină, cu condiția ca activitățile acestor organizații să fie acceptabile pentru ei și să respecte regulile de securitate.⁵²

Dreptul internațional umanitar solicită părților în conflict să respecte și să protejeze populația civilă pe teritoriul controlat și recunoaște în mod explicit dreptul de a „lua astfel de măsuri de control sau de măsuri de securitate care pot fi necesare ca urmare a războiului”.⁵³ În funcție de circumstanțe, aceasta poate include interdicția asupra dreptului de port armă, restricționarea circulației în anumite zone sau locuri, obligația de a purta și prezenta o carte de identitate sau restricții asupra activităților politice sau a altor activități.

Deși normele convenționale nu oferă o listă exhaustivă a măsurilor de securitate acceptabile, aceasta indică faptul că, în orice caz, cele mai stricte măsuri care pot fi luate sunt prescrierea locului de reședință și internare.⁵⁴ În sensul principiului necesității militare se sugerează că măsurile de securitate nu pot depăși ceea ce este în mod rezonabil necesar pentru a atinge obiective legitime de securitate în circumstanțe concret stabilite.

Indiferent de necesitățile reale sau percepute, toate măsurile de securitate, inclusiv obiectivele specifice, componentele și consecințele previzibile ale acestora, trebuie

48 CG IV, art. 13 și 27(3); PA I art 75(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 88, p. 393.

49 CG IV, art. 30

50 CG IV, art. 25(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulila 105, p. 484.

51 CG IV, art. 25(2.)

52 CG IV, art. 26

53 CG IV, art. 27(4)

54 CG IV, art. 41 și 78(1)

să rămână întotdeauna în cadrul stabilit prin garanțiile de bază și interdicțiile specifice, care decurg din obligația generală de a asigura un tratament uman.

Prin urmare, formularea vastă a acestei dispoziții poate oferi beligeranților o discreție semnificativă, dar nu o echivalează cu dispoziția privind derogarea de la asigurarea unui tratament uman în favoarea unor considerente de securitate.⁵⁵

§ 4. Protecția specială a unor categorii de persoane

Pe lângă garanțiile de bază care trebuie acordate fiecărei persoane aflate sub puterea unui beligerant, normele convenționale oferă o protecție specială diferitelor categorii de persoane care, datorită sexului, vârstei, profesiei sau statutului lor, sunt expuse în mod special la anumite riscuri.

a) Femeile. În timpul războiului, în circumstanțe extrem de dificile, femeile singure trebuie să aibă grijă de copii și de alte persoane dependente de ele. În plus, acestea se află într-un pericol major de a fi supuse violenței sexuale sau altor crime de către persoane înarmate sau de grupuri criminale organizate. Prin urmare, dreptul internațional umanitar subliniază că femeile ar trebui „protejate contra oricărei atingeri a onoarei lor și, mai ales, contra violului, constrângerii la prostituție și contra oricărui atentat la pudoare”.⁵⁶

Mai mult, cazurile femeilor însărcinate și ale mamelor cu copii mici care sunt arestate, reținute sau internate din motive legate de conflictul armat ar trebui să fie revizuite prioritar.⁵⁷ De asemenea părțile la conflict se vor strădui să evite ca pedeapsa cu moartea să fie pronunțată împotriva femeilor însărcinate sau mamelor cu copii mici care depind de ele, pentru o infracțiune comisă în legătură cu conflictul armat. O condamnare la moarte pentru o astfel de infracțiune, împotriva acestor femei, nu va fi executată.⁵⁸

b) Copiii. Copiii sunt cel mai vulnerabil grup din orice populație afectată de conflictele armate. Orfani sau lăsați la voia sorții, aceștia caută securitate, hrană și adăpost în grupuri militare organizate sau bande criminale, unde devin victime ale recrutării forțate, sclaviei și violenței sexuale. Prin urmare, Părțile în conflict trebuie să ia măsurile necesare pentru toți copiii sub 15 ani, deveniți orfani sau despărțiți de familia lor în urma războiului, să nu fie părăsiți și ca să faciliteze, în toate împrejurările, întreținerea lor, iar toți copiii sub 12 ani urmează să posede medalioane de identificare sau alte mijloace similare de identificare.⁵⁹ În special, părțile în conflict

55 Pictet J. S. (ed.), *Commentary on the Fourth Geneva Convention. Op. cit.*, p. 207.

56 CG IV, art. 27(2); PA I, 76(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 93 și 134

57 PA I, art. 76(2)

58 PA I, art. 76(3)

59 CG IV, art. 24(3)

ar trebui să le ofere copiilor îngrijirea și asistența de care au nevoie, să le faciliteze educația și practicile religioase⁶⁰ și să îi protejeze de orice formă de atac.⁶¹

Copiii care sunt recrutați de forțele armate sau de grupuri armate sunt supuși unui risc deosebit de violență sau altor pericole generate de conflictul armat. În calitate de combatanți sau de civili implicați direct în ostilități, aceștia pot deveni chiar ei înșiși ținte militare legitime. Prin urmare, părțile în conflict trebuie să adopte toate măsurile posibile pentru a contracara participarea directă la ostilități a copiilor sub 15 ani și, în niciun caz, să nu-i recruteze în forțele lor armate.⁶²

La recrutarea dintre persoanele care au împlinit vârsta de 15 ani, dar care nu au împlinit vârsta de 18 ani, părțile în conflict ar trebui să se străduiască să acorde preferință persoanelor cu vârstă mai mare.⁶³ Deși Convenția privind drepturile copilului din anul 1989 a acceptat inițial aceleași obligații,⁶⁴ Protocolul opțional din 2000 a ridicat vârsta pentru recrutarea militară obligatorie la 18 ani, solicitând statelor să crească vârsta minimă pentru recrutarea voluntară și a stipulat că grupurile armate nestatale nu trebuie sub nicio formă să recruteze sau să utilizeze copii sub vârsta de 18 ani în operațiuni militare.⁶⁵ Dacă copiii cad sub puterea unui adversar, urmare a participării directe la ostilități, ei continuă să dispună de protecția specială oferită copiilor, chiar dacă sunt calificați drept prizonieri de război.⁶⁶

Părțile în conflict ar trebui să faciliteze plasarea copiilor străzii sub 15 ani într-o țară neutră în timpul conflictului.⁶⁷ Cu toate acestea, beligeranții nu pot evacua într-o altă țară copiii care nu sunt propriii lor cetățeni, cu excepția cazului în care sănătatea, tratamentul sau siguranța acestor copii nu impune acest lucru și, în acest caz, doar temporar. Pe teritoriul ocupat, o astfel de evacuare trebuie să respecte dispozițiile articolului 49 din Convenția IV de la Geneva.

Orice astfel de evacuare trebuie efectuată cu acordul părinților, tutorei sau al altei persoane responsabile, în cazul în care astfel de persoane responsabile pot fi găsite și, în orice situație, sub controlul Puterii Protectoare, cu acordul statului de evacuare, al statului primitor și al statului al cărui cetățeniei o deține copilul.⁶⁸ Pentru a facilita revenirea copiilor evacuați în familiile lor, autoritățile deținătoare trebuie să furnizeze Agenției Centrale de căutare persoane a Comitetului Internațional al Cru-

60 CG IV, art. 24(1); PA I, art. 77(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 104 și 135.

61 PA I, art. 77(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 93, p. 412

62 PA I, art. 77(2); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 136 și 137

63 PA I, art. 77(2)

64 Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, art. 38(3).

65 Protocolul opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului privind implicarea copiilor în conflicte armate, 25 mai 2000, art. 2-4.

66 PA I, art. 77(3)

67 CG IV, art. 24(1) și (2)

68 PA I, art. 78(1)

cii Roșii datele cu privire la fiecare copil. Această fișă va purta, de fiecare dată când aceasta va fi posibil și nu va risca să dăuneze copiilor, următoarele date:

- a) numele copilului;
- b) prenumele copilului;
- c) sexul;
- d) locul și data nașterii (sau, dacă data nașterii nu este cunoscută, vârsta aproximativă);
- e) numele și prenumele tatălui;
- f) numele și prenumele mamei și, eventual, numele său înainte de căsătorie;
- g) rudele apropiate ale copilului;
- h) naționalitatea copilului;
- i) limba maternă a copilului și orice altă limbă pe care acesta o vorbește;
- j) adresa familiei copilului;
- k) orice număr de identificare dat copilului;
- l) starea sănătății copilului;
- m) grupa sanguină a copilului;
- n) eventuale semne particulare;
- o) data și locul unde copilul a fost găsit;
- p) data la care și locul din care copilul și-a părăsit țara;
- q) eventual, religia copilului;
- r) adresa copilului în țara gazdă;
- s) dacă copilul moare înaintea reîntoarcerii sale, data, locul și împrejurările morții sale și locul de înmormântare.⁶⁹

Copiii în timpul conflictelor armate noninternaționale riscă, în special, să fie separați de familiile lor, să fie recrutați ca soldați sau să devină victime ale unor acte fizice și psihice brutale și ilegale. Prin urmare, Protocolul Adițional II prevede că și copiii ar trebui îndepărtați temporar de pe teritoriul unde se desfășoară ostilitățile și să fie strămutați în locurile mai sigure din țară, dacă acest lucru este necesar pentru protecția lor și, ori de câte ori este posibil, cu acordul părinților sau al altor tutori. În orice caz, copiii evacuați trebuie să fie însoțiți de persoane responsabile de siguranța și integritatea lor.

Trebuie luate toate măsurile adecvate pentru a facilita reîntregirea familiilor care au fost separate temporar și, până când se va întâmpla acest lucru, copiii trebuie educați în conformitate cu dorințele părinților sau ale altor persoane responsabile de îngrijirea lor. În niciun caz copiii sub vârsta de 15 ani nu vor fi recrutați de forțele armate sau de grupurile armate și nu li se va permite să participe la ostilități. Mai mult, copiii care sunt prinși după ce au fost implicați direct în ostilități, cu încălcarea acestei interdicții, dispun de dreptul suplimentar la o protecție specială acordată copiilor, în conformitate cu normele dreptului internațional umanitar.⁷⁰

69 PA I, art. 78(3).

70 PA II, art. 4(3)

c) Refugiații, apatrizii și persoanele intern deplasate. În zona conflictului armat refugiații și apatrizii se pot afla într-o situație extremă de dificilă, deoarece nu sunt cetățeni ai statului pe teritoriul căruia se află și nu pot conta pe protecția statului de origine sau a statului în care au avut ultimul loc de reședință. Prin urmare, este important ca aceste categorii de persoane civile să nu fie excluse din sfera de protecție a dreptului internațional umanitar și să nu fie tratați într-un mod nefavorabil, în baza criteriilor formale de cetățenie, care nu corespund realității situației lor.

Convenția a IV-a de la Geneva prevede expres: „Luând măsurile de control prevăzute prin prezenta convenție, Puterea deținătoare nu-i va trata ca străini inamici, exclusiv în baza apartenenței lor juridice la un stat inamic, pe refugiații care nu dispun de facto de protecția niciunui guvern.”⁷¹ Chiar dacă refugiatul deține cetățenia unui stat inamic, acesta trebuie să fie tratat în calitate de refugiat, nu drept cetățean al statului advers.

Protocolul Adițional I prevede că persoanele care, înainte de izbucnirea ostilităților, erau recunoscute drept apatrizi sau refugiați, în conformitate cu dreptul internațional sau în conformitate cu legislația națională a statului de azil sau de reședință, urmează să beneficieze de același tratament ca și persoanele protejate, în sensul Convenției IV de la Geneva în toate circumstanțele și fără nicio discriminare.⁷² Dacă astfel de persoane cad sub puterea părții inamice în conflict, acestora nu trebuie să li se refuze protecția garantată de Convenția a IV-a de la Geneva, chiar dacă sunt cetățeni ai puterii deținătoare.

Persoanele intern strămutate „sunt considerate persoane sau grupuri de persoane care au fost obligate sau impuse să-și abandoneze locuințele sau locurile de trai obișnuite, în special urmare (sau pentru a evita) a consecințelor conflictului armat, manifestări consistente de violență, încălcări ale drepturilor omului, calamități naturale sau dezastre provocate de activitățile umane și care nu au trecut granițele de stat recunoscute la nivel internațional”.⁷³

Deși deplasarea internă reprezintă o cauză majoră a crizelor umanitare în timpul multor conflicte armate, dreptul internațional umanitar nu abordează în mod specific această problemă, ci doar oferă persoanelor strămutate aceeași protecție, ca și persoanelor civile. În plus, atât timp cât persoanele strămutate rămân pe teritoriul statului de origine, ele nu pot dispune de statutul de refugiat și de drepturile conexe, în temeiul Convenției din 28 iulie 1951 privind statutul refugiaților.

Pentru a reduce acest decalaj legal, Comisia ONU pentru Drepturile Omului a adoptat în 1998 un instrument de soft power — „Orientări privind deplasările interne”. Aceste principii oferă linii directoare, fără caracter obligatoriu însă, pentru state și alte autorități și organizații care se confruntă cu deplasări interne. Astfel, se defi-

71 CG IV, art. 44

72 PA I, art. 73

73 UN, Guiding Principles on Internal Displacement. E/CN.4/1998/53/Add.2, 1998, art. 2.

nesc drepturi și garanții care vizează protejarea persoanelor împotriva deplasărilor forțate, cât și protejarea și asistarea acestora atât în timpul deplasării, cât și în timpul reîntoarcerii sau al relocării și reintegrării.⁷⁴ Abia în 2009, odată cu adoptarea Convenției Uniunii Africane privind protecția persoanelor intern deplasate și asistența acestora în Africa (Convenția de la Kampala), protecția legală a persoanelor intern deplasate a început să fie reglementată printr-un tratat internațional specific.⁷⁵

d) Persoanele protejate — „cetățeni ai inamicului“. Încă de la începutul războiului, cetățenii unuia dintre beligeranții, care trăiesc sau sunt de altfel prezenți pe teritoriul părții opuse, se află într-o situație foarte dificilă. Eventual și-au părăsit țara cu zeci de ani mai devreme pentru a-și construi o nouă viață într-un alt stat și, din cauza războiului, pot fi percepuți brusc drept cetățeni ai părții opuse de țara în care trăiesc.

Drept exemplu reprezintă cei aproximativ 30 de mii cetățeni japonezi din Statele Unite ale Americii, care au fost internați colectiv de-a lungul celui de-al Doilea Război Mondial, împreună cu aproximativ 80.000 de cetățeni americani de origine japoneză. Pentru a evita consecințele umanitare grave ale unor astfel de măsuri generale de securitate, Convenția IV de la Geneva stabilește un regim de protecție pentru persoanele prezente pe teritoriul unei părți beligerante care au naționalitatea unui adversar sau al celor care dețin cetățenia unui stat care nu întreține relații diplomatice normale cu statul pe teritoriul căruia se află aceștia.⁷⁶

Cel mai important drept acordat persoanelor protejate este dreptul de a părăsi teritoriul beligerantului, fie imediat la începerea conflictului, fie ulterior în timpul conflictului. Orice persoană protejată, care dorește să părăsească teritoriul la începutul sau în cursul unui conflict, va avea dreptul să o facă, dacă plecarea sa nu contravine intereselor naționale ale statului. Asupra cererii sale de a părăsi teritoriul se va hotărî după o procedură regulată, iar hotărârea va trebui să fie dată cât mai repede posibil.⁷⁷

„Interesele naționale ale statului“ constituie un criteriu care se dovedește a fi susceptibil de a fi interpretat mai larg decât criteriul „securității naționale“. În baza criteriului „intereselor naționale ale statului“, un stat deținător poate refuza legal repatrierea, poate impune restricții, de exemplu, cetățenilor bărbați ai unui partid, oamenilor de știință sau altor specialiști care ar putea contribui direct și eficient la creșterea potențialului militar al inamicului sau chiar a celor a cărei prezență permanentă este necesară pentru un stat deținător din motive economice.⁷⁸

74 UN, Guiding Principles on Internal Displacement. E/CN.4/1998/53/Add.2, 1998, art. 1 și 3

75 African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention) 23.10.2009 <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa>

76 Мельцер Н. Оп. Cit., c. 278

77 CG IV, art. 35(1)

78 Pictet J. S, Commentary on the Fourth Geneva Convention. Op. cit., p. 236

Cu toate acestea, având în vedere consecințele umanitare potențiale ale utilizării excesive a măsurilor restrictive, părțile beligerante trebuie să își exercite dreptul de a refuza persoanele protejate să plece cu extremă precauție. Deciziile asupra solicitărilor de a pleca trebuie luate cât mai curând posibil și în conformitate cu procedurile stabilite corespunzător. Aceste proceduri ar trebui să includă dreptul de a contesta eventualul refuz inițial și revizuirea cauzei de către instanța sau autoritatea administrativă competentă.

Călătoria permisă trebuie efectuată în condiții satisfăcătoare în ceea ce privește siguranța, igiena și alimentația, iar cei care au primit permisiunea de a pleca ar trebui să poată lua cu ei sursele necesare pentru deplasare și suficientul bunurilor și obiectelor personale. Deși poate părea că persoanele protejate pot lua la plecare un volum consistent de proprietăți, este posibil ca măsurile naționale de control introduse încă de la începutul conflictului să interzică exportul de cantități mari de bunuri mobile.⁷⁹

În principiu, o parte beligerantă poate transfera persoanele protejate prezente pe teritoriul său pe teritoriul altui stat la Convenția IV de la Geneva, care dorește și le poate oferi protecția la care au dreptul în temeiul normelor dreptului internațional umanitar. În conformitate cu principiul cutumiar de interzicere a expulzării persoanelor protejate, în niciun caz nu trebuie transferate într-o țară în care ar putea fi persecutate pentru convingerile lor politice sau religioase. Această interdicție nu constituie un obstacol în calea repatrierii sau întoarcerii persoanelor protejate după încetarea ostilităților⁸⁰ sau pentru extrădarea lor în legătură cu infracțiunile în temeiul dreptului penal și în baza tratatelor de extrădare încheiate înainte de conflictul armat.⁸¹

Responsabilitatea pentru protejarea persoanelor transferate legal într-un alt stat se află în sarcina statului primitor pentru perioada în care rămân sub puterea sa. Dacă statul primitor nu își îndeplinește obligațiile, în temeiul normelor convenționale, în anumite privințe, statul emitent trebuie să adopte măsuri eficiente pentru a ameliora situația sau pentru a asigura revenirea persoanelor protejate sub propria jurisdicție⁸²

e) Persoanele care nu sunt repatriate. Persoanele care nu sunt repatriate și care rămân pe teritoriul unui adversar în conflict sunt protejate în conformitate cu Convenția de la Geneva IV și beneficiază de protecția deplină a dreptului internațional umanitar. În principiu, cu unele excepții, situația lor ar trebui în continuare reglementată de legea aplicabilă străinilor pe timp de pace. Statul deținător trebuie să garanteze faptul că persoanelor protejate li se permite să se deplaseze de pe teritoriul expus în special pericolelor generate de ostilități, la fel ca în cazul populației

79 Pictet J. S. Commentary on the Fourth Geneva Convention, *Op. cit.*, p. 236

80 CG IV, art. 45(2).

81 CG IV, art. 45(5).

82 CG IV, art. 45(3).

locale și să dispună același tratament în ceea ce privește serviciile medicale, asistența socială și oportunitățile de a-și găsi un loc de muncă plătit pentru a se putea întreține.

De asemenea, persoanelor protejate ar trebui să li se permită îndeplinirea îndatoririlor lor religioase, să primească sprijin spiritual și să primească pachete individuale și colective de asistență sau subvenții trimise de cei dragi, de statul de origine, de Puterile Protectoare sau societățile de ajutor.⁸³

În cazul în care măsurile de securitate și control aplicate de statul deținător împiedică persoanele protejate să găsească un loc de muncă plătit sau să se asigure în alt mod, acest stat ar trebui să ofere sprijinul necesar acestor persoane protejate și persoanelor aflate la întreținerea acestora.⁸⁴

Persoanele protejate pot fi obligate să muncească numai în aceleași condiții și proporții ca și cetățenii statului deținător, trebuie să beneficieze de condiții și garanții similare de muncă, de salarizare uniformă, ore identice de lucru, haine și echipamente, instruire și compensații corespunzătoare și echivalente în caz de accidente și boli.⁸⁵

Dacă persoanele protejate dețin naționalitatea adversarului, ele nu vor putea fi constrânse decât la munci care sunt în mod normal necesare asigurării hranei, locuinței, îmbrăcăminte, transportului și sănătății ființelor umane și care nu sunt în legătură directă cu conducerea operațiunilor militare.⁸⁶

În cadrul stabilit de normele dreptului internațional umanitar, un stat deținător poate solicita persoanelor protejate să respecte toate măsurile de control și securitate pe care le consideră necesare „urmare a războiului”.⁸⁷

Principiile generale care reglementează măsurile de securitate pentru persoanele protejate prin Convenția IV de la Geneva se aplică și în acest caz. Aceasta înseamnă că statul deținător dispune de o libertate considerabilă în determinarea tipului, gravității și duratei măsurilor de securitate pe care le adoptă, cu condiția ca garanțiile de bază oferite de normele convenționale să fie respectate în orice moment și, de asemenea, cu condiția ca nicio măsură de securitate să nu fie mai severă decât stabilirea domiciliului forțat sau internarea.⁸⁸ Măsurile restrictive luate cu privire la persoanele protejate și la proprietatea acestora trebuie să înceteze efectiv, cât mai curând posibil după încheierea ostilităților.⁸⁹

83 CG IV, art. 38 și 39(3).

84 CG IV, art. 39(2)

85 CG IV, art. 40(1) și (3).

86 CG IV, art. 40(2)

87 CG IV, art. 27(4)

88 CG IV, art. 41(1)

89 CG IV, art. 46

§5. Protecția persoanelor civile în timpul conflictelor armate noninternaționale

Majoritatea conflictelor armate noninternaționale împart populația statelor afectate în grupuri opuse, care susțin una din cele două părți. În timp ce grupurile opuse aveau, de obicei, motivație politică în timpul conflictelor purtate de străini în perioada Războiului Rece, în multe conflicte armate noninternaționale moderne linia de separare între părți se datorează diferențelor etnice, religioase sau lingvistice. Cu toate acestea, toate conflictele armate noninternaționale posedă o caracterizare comună: cetățenii aceluiași stat susțin părțile opuse, ceea ce complică foarte mult determinarea exactă a cărei părți din populația civilă aparține fiecărui beligerant sau căzut în puterea părții inamice.

Cel puțin o parte la conflict constă din actori armați neetatici care, cu excepția participării directe la ostilități, nu au un statut juridic diferit de statutul civililor. Prin urmare, normele dreptului internațional umanitar, care reglementează conflictele armate noninternaționale, nu oferă protecție civililor în baza cetățeniei, datoriei de loialitate sau a statutului sau în funcție de faptul că aceștia se află sub puterea inamicului. Dreptul internațional umanitar oferă pur și simplu protecție tuturor persoanelor care nu mai participă direct la ostilități, indiferent de statutul lor și dacă se află sub puterea unui stat sau a unei părți nestatale.

Elementul principal al dreptului internațional umanitar care reglementează conflictele armate noninternaționale este articolul 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva. Deseori considerată cea mai importantă prevedere a normelor convenționale moderne, articolul 3 comun a fost descris drept „convenție în miniatură”.⁹⁰ Potrivit Curții Internaționale de Justiție, acesta este standardul minim care exprimă considerentele elementare ale umanității, care ar trebui considerate obligatorii în orice conflict armat, indiferent de obligațiile convenționale.⁹¹

În esență, articolul 3 comun prevede că fiecare parte dintr-un conflict armat noninternațional, reprezentată atât de guvern, cât și de un grup armat organizat, trebuie să respecte *minim minimorum* următoarea dispoziție principală: „Persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauză de boală, rănire, detențiune sau din orice altă cauză vor fi, în toate împrejurările, tratate cu omenie, fără nicio deosebire cu caracter discriminatoriu, bazată pe rasă, culoare, religie sau credință, sex, naștere sau avere sau orice alt criteriu analog.”⁹²

Protocolul Adițional II dezvoltă și completează protecția oferită de articolul 3 comun, formulând, în principal, garanții de bază menite să asigure un tratament uman pentru toate persoanele care nu mai participă sau nu mai iau parte directă

90 ICRC, *Commentary on the First Geneva Convention*, 2nd ed. (2015), *Op. cit.*, art. 3

91 ICJ, *Nicaragua case*, *Op. cit.*, para 218. ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadić*, *Op. cit.*, para 102.

92 CG I-IV, art. 3 comun (1)

la ostilități, indiferent dacă libertatea lor a fost restricționată. Aceste persoane au dreptul la respect pentru personalitatea, onoarea și credința lor, precum și dispun de dreptul la practica religioasă, trebuind, în orice condiții, să beneficieze de un tratament uman, fără nicio distincție de natură defavorabilă.⁹³

Deplasarea forțată a unor părți ale populației civile a reprezentat un fenomen recurent și o problem sensibilă în timpul conflictelor armate noninternaționale. Descrisă frecvent drept „curățare etnică“, o astfel de deplasare violentă rezultă de obicei dintr-o politică de ură etnică sau rasială, deseori însoțită de cele mai abominabile atrocități — de la viol sistematic, jaf și crimă până la genocid. În aproape toate cazurile, consecințele umanitare ale deplasării forțate sunt catastrofale. Prin urmare, Protocolul adițional II interzice părților unui conflict să ordone mutarea forțată a civililor din motive legate de conflict, cu excepția cazului în care acest lucru este necesar pentru asigurarea siguranței civililor înșiși sau din considerente militare urgente.⁹⁴

Este clar că această interdicție nu își stabilește propriu zis obiectivul de a împiedica circulația voluntară a grupurilor de persoane civile sau a persoanelor civile individuale pentru a evita pericolele zonei de conflict sau pentru orice alte motive,⁹⁵ nu se aplică deplasării forțate din alte motive decât cele generate de conflictual armat, cum ar fi evacuarea forțată a unei zone afectate de dezastre.

În astfel de cazuri excepționale, când este permisă deplasarea forțată în interiorul granițelor teritoriului, trebuie adoptate toate măsurile posibile pentru plasarea civililor în condiții satisfăcătoare în ceea ce vizează asigurarea adăpostului, igienei, sănătății, siguranței și nutriției.

Protocolul Adițional II stabilește că persoanele civile nu trebuie să fie obligate să părăsească „propriul teritoriu din motive legate de conflict.“⁹⁶ În principiu, acest lucru înseamnă că acestea nu pot fi expulzate de pe teritoriul național al unui stat parte la conflict, așa cum s-a întâmplat într-o serie de conflicte armate tragice noninternaționale.⁹⁷ În situațiile în care o parte semnificativă a teritoriului este controlată de partea rebelilor, această interdicție poate fi interpretată probabil ca referindu-se la expulzarea civililor de pe un astfel de teritoriu.⁹⁸

Normele convenționale care reglementează asigurarea de asistență umanitară în situații de conflict armat noninternațional nu sunt la fel de bine dezvoltate ca

93 PA II, art. 4(1)

94 PA II, art. 17(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 129 B, p. 583

95 Сандо, Ив; Свинарски, Кристоф; Циммерман, Бруно (ред.). *Комментарий к Дополнительному протоколу к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 г., касающемуся защиты жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера (Протокол II)*. Москва: МККК, 2000, pp. 4851

96 PA II, art. 17(2)

97 De exemplu, expulzarea din Kosovo în Albania și fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei a celor aproximativ 800 de mii de etnici albanezi de către forțele iugoslave în primăvara anului 1999.

98 Сандо, Ив; Свинарски, Кристоф; Циммерман, Бруно (ред.). *Комментарий к Дополнительному протоколу II, Op. cit.*, pp. 4859

prevederile care reglementează conflictele armate internaționale. Cu toate acestea, la fel ca în situațiile de conflict armat internațional, normele convenționale care reglementează conflictele armate noninternaționale interzic provocarea foamei în rândul civililor ca metodă de război⁹⁹ și obligă fiecare parte la conflict să permită livrarea de bunuri de asistență umanitară imparțială furnizată pentru populația civilă care are nevoie acută de bunuri necesare pentru a supraviețui și, în orice mod posibil, să le promoveze acest gen de activități.

Astfel, Protocolul adițional II prevede: „Când populația civilă este afectată de privațiuni deosebite datorită lipsei aprovizionărilor indispensabile pentru supraviețuirea sa, așa cum sunt alimentele și articolele sanitare, se vor întreprinde, cu consimțământul înaltei părți contractante interesate, acțiuni de asistență în favoarea populației civile, cu caracter exclusiv umanitar și imparțial, realizate fără niciun fel de diferențiere cu caracter defavorabil.”¹⁰⁰

Atât articolul 3 comun, cât și Protocolul Adițional II, stabilesc că organizațiile de ajutor imparțiale, precum CICR sau societățile naționale, își pot oferi funcțiile pentru a activa în interesul victimelor conflictului armat.¹⁰¹ Operațiunile de asistență umanitară necesită în mod necesar consimțământul statului deținător.

Această cerință poate fi uneori problematică, mai ales dacă livrările de ajutor sunt destinate teritoriului controlat de partea rebelilor. Cu toate acestea, astăzi, orice refuz arbitrar al guvernului de a acorda asistență umanitară imparțială propriei sale populații în astfel de zone va fi considerat, cel mai probabil, ilegal nu numai din punctul de vedere al dreptului cutumiar, ci și al dreptului internațional al drepturilor omului.¹⁰²

§ 6. Garanțiile stabilite în favoarea persoanelor dispărute și a celor decedate

Unele dintre cele mai dificile și mai frecvente fenomene ale războiului includ pierderea rudelor apropiate și disperarea celor care așteaptă informații ce întârzie să apară. Iată ce relatează CICR: „Nenumărate familii din întreaga lume rămân agonizante de ignoranță cu privire la soarta celor dragi care au dispărut, urmare a conflictelor armate internaționale sau a celor noninternaționale. Părinții, frații, surorile, soții, soțiile, copiii își caută cu disperare rudele dispărute.

Membrii familiei, rudele, prietenii nu știu dacă cei dragi sunt vii sau morți. Anxietatea persistentă rămâne cu ei mulți ani după terminarea ostilităților și restabilirea păcii. Nici reabilitarea și reconcilierea colectivă, nici cea individuală nu sunt posibile pentru ei. Astfel de răni necicatrizate pot perturba în mod grav viața societății

99 PA II, art. 14; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 53, p. 240
100 PA II, art. 18(2)

101 CG I-IV, articolul 3 comun(2); PA II, art. 18(1)

102 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 55, p. 250

și pot afecta grav relațiile dintre grupurile de oameni și chiar dintre popoare, uneori durând zeci de ani. Societatea nu poate realiza reconcilierea sau învăța din greșeli, dacă nu păstrează o memorie colectivă a ceea ce s-a întâmplat.¹⁰³

Pentru a stabili soarta persoanelor care au dispărut sau au murit din motive legate de conflictul armat, normele dreptului internațional umanitar obligă beligeranții să caute și să furnizeze toate informațiile de care dispun în raport cu persoanele decedate și dispărute și să asigure respectul pentru osemintele și locurile de înmormântare, precum și să înregistreze toate informațiile disponibile despre osemintele și locurile de înmormântare.

Normele convenționale prevăd expres că, în activitățile legate de morți și dispăruți, toate statele implicate și organizațiile umanitare trebuie să fie ghidate, înainte de toate, de principiul dreptului oamenilor de a cunoaște despre soarta rudelor.¹⁰⁴

Dreptul internațional nu definește în mod clar termenul „persoane dispărute”. În sensul dreptului internațional umanitar, acest termen se înțelege, de regulă, pentru toate persoanele, atât civile, cât și militare, ale căror locații nu le sunt cunoscute rudelor și care, în baza unor informații veridice, sunt considerate dispărute în legătură cu conflictul armat.

Beligeranții au obligația de a căuta persoanele declarate dispărute din motive legate de conflictul armat și de a adopta toate măsurile posibile pentru a determina soarta lor. Părțile beligerante pot, direct sau cu sprijinul altor state semnatare, a Agenției Centrale de Informații a CICR sau a societăților naționale, să facă schimb de informații despre persoanele dispărute și să perfecteze cereri de informații despre acestea. Dacă aceste informații nu sunt transmise prin intermediul CICR, părțile aflate în luptă trebuie să se asigure că acestea sunt furnizate Agenției Centrale de Informații.¹⁰⁵

Conflictele armate pot provoca fenomene, în urma cărora membrii aceleiași familii să fie separate, în special în timpul evacuării urgente sau a altor mișcări ale populației, iar în cazul membrilor forțelor armate și drept urmare a unei dislocări militare inopinate. În plus, comunicarea între membrii familiei care locuiesc în diferite locuri poate fi întreruptă drept urmare a ostilităților, ocupației sau distrugerii generale a infrastructurii sau a sistării furnizării de energie electrică.

În acest fel, cel mai probabil persoanele separate vor fi considerate drept dispărute dacă aceștia nu dispun de mijloacele de comunicare necesare pentru a-și informa familiile despre locul în care se află. O problemă specială în acest sens o reprezintă copiii străzii, despărțiți de familiile lor din momentul când au fugit din calea luptelor sau din cauza recrutării forțate, detenției sau chiar a adopției ilegale. Prin urmare, dreptul internațional umanitar prevede că toate persoanele aflate pe teritoriul controlat de beligerant ar trebui să dispună de posibilitatea de a schimba

103 ICRC, MISSING PERSONS — A Handbook for Parliamentarians. Nr 17, 2009, p. 3 din 108 https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_1117.pdf

104 PA I, art. 32

105 PA I, art 33, Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 117, p 537.

informații strict personale cu rudele lor, indiferent de locul aflării. La necesitate, această legătură poate fi intermediată de Agenția Centrală de Informații CICR.¹⁰⁶

Mai mult, părțile beligerante ar trebui să depună toate eforturile pentru a oferi răspunsuri la solicitările membrilor familiilor separate care doresc să restabilească legăturile cu rudele și, dacă este posibil, să le reunească. În special, acestea ar trebui să încurajeze activitatea organizațiilor internaționale specializate în acest domeniu, cum ar fi CICR.¹⁰⁷ Beligeranții trebuie să facă tot posibilul pentru ca acei copii orfani sau cei ai străzii, cu vârsta sub 15 ani să nu fie lăsați în voia sorții.¹⁰⁸

Identitatea tuturor copiilor sub 12 ani trebuie să poată fi stabilită prin meda-lioane de identificare sau în orice alt mod,¹⁰⁹ iar copiii evacuați în țările neutre, în momentul conflictului, să fie identificați în mod corespunzător, notificarea acestora fiind expedită Agenției Centrale de Informații.¹¹⁰

Cel mai probabil persoanele private de libertate, mai ales dacă sunt deținute în închisoare solitară sau într-un loc secret de detenție, vor fi declarate dispărute dacă nu li se permite să contacteze cu lumea exterioară și dacă detenția lor și orice transfer ulterior, decesul sau eliberarea nu sunt înregistrate în mod corespunzător și nu se fac notificări cu privire la acestea. Prin urmare, normele convenționale obligă puterea deținătoare să transmită către familiile și statul căruia îi aparțin, informațiile necesare despre toate persoanele capturate, reținute, rănite, bolnave și naufragiate.

În special, puterea deținătoare trebuie să notifice oficial țara de origine sau de reședință despre deținerea fiecărei persoane protejate, cât și despre orice transfer, eliberare sau deces,¹¹¹ să direcționeze către familie și Agenția Centrală de Informații¹¹² un card de capturare sau internare cu privire la statutul persoanei reținute și să răspundă la toate întrebările cu privire la persoanele protejate, cu excepția cazurilor în care acest lucru poate prejudicia aceste persoane sau familiilor lor.¹¹³ Pe întreaga perioadă de detenție sau internare, persoanele private de libertate au, de asemenea, dreptul la corespondență cu membrii familiei.¹¹⁴

În practică, un mod foarte eficient de a preveni dispariția persoanelor private de libertate este dreptul CICR de a vizita prizonierii de război și persoanele civile interna-te sau persoanele reținute din motive legate de conflictul armat.¹¹⁵ În timpul vizitelor

106 CG IV, art. 25

107 CG IV, art. 26

108 CG IV, art. 24 (1)

109 CG IV, art. 24 (3)

110 PA I, art. 78

111 CG I, art. 16; CG II, art. 19; CG III, art. 122 și 123; CG IV, art. 136-138 și 140; PA I, art. 33 (2);

Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 123, p. 560

112 CG III, art. 70; CG IV, art. 106

113 CG III, art. 122 (7); CG IV, art. 137 (1) și (2)

114 CG III, art. 71; CG IV, art. 107; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 125, p. 568

115 CG III, art. 126; CG IV, art. 143; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 124(A), p. 563

întreprinse, membrii CICR încearcă să asigure nu doar tratamentul uman al tuturor deținuților și condiții acceptabile pentru detenția lor, ci și înregistrarea tuturor deținuților, cât și furnizarea de notificări rudelor lor și transmiterea de scrisorii familiilor pe formularele CICR, care urmează să conțină exclusiv informații de interes familial.

Există posibilitatea ca persoanele care au murit în timpul conflictului armat să fie declarate dispărute dacă nu sunt luate măsurile necesare pentru căutarea, selecția și identificarea osemintelor acestora, precum și pentru a notifica autoritățile competente. Astfel, membrii forțelor armate sunt mai susceptibili a fi considerați „dispăruți fără veste în luptă” dacă nu au medaliaoane de identitate sau mijloace similare de identificare, așa cum prevede dreptul internațional umanitar.¹¹⁶

Civili care decedază în timpul conflictului armat, atât în timpul ostilităților, cât și din alte motive, este mai puțin probabil să dețină documente de identificare și de multe ori nu se cunoaște nimic despre ei dacă trupurile au fost abandonate, îngropate în grabă sau incinerate. Prin urmare, identificarea lor depinde, în mare măsură, de faptul dacă osemintele lor vor fi examinate cu atenție și îngropate în morminte amenajate corespunzător.

Părțile beligerante ar trebui, în orice moment, și în special după luptă, să asigure toate măsurile posibile pentru a identifica morții, a ridica și a evacua corpurile neînsuflețite fără întârziere și fără nicio distincție.¹¹⁷ În special, părțile beligerante sunt invitate să încheie acorduri cu privire la crearea echipelor de căutare, care trebuie respectate și protejate în îndeplinirea exclusiv a acestor atribuții.¹¹⁸

Nu ar fi realist să ne așteptăm ca părțile în război să identifice sistematic fiecare persoană ucisă în timpul unui conflict armat. Cu toate acestea, ele au obligația legală de a înregistra orice informație pe care o dețin, care poate servi la identificarea cadavrelor persoanelor decedate.¹¹⁹ Toate informațiile colectate în acest mod, împreună cu certificatul de deces al persoanei decedate sau cu lista certificată în mod corespunzător, urmează a fi expediată către partea adversarului prin intermediul Biroului Național de Informații și al Agenției Centrale de Informații a CICR. Beligeranții trebuie, de asemenea, să transfere jumătate din medalionul dublu de identificare al defunctului, testamentul său, banii și orice alte documente și obiecte cu valoare obiectivă sau subiectivă găsite asupra acestuia.¹²⁰

Părțile în conflict ar trebui să întreprindă toate măsurile posibile pentru a se asigura că osemintele decedatului sunt intacte, că nu sunt supuse abuzurilor și profanării.¹²¹ O

116 CG III, art. 17(3)

117 CG I, art. 15(1); CG II, art. 18(1); CG IV, art. 16(2); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 112, p. 518.

118 PA I, art. 33(4)

119 CG I art. 16; CG II art. 19; PA I art. 33(2); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 116, p. 532.

120 CG I, art. 16(4); CG III, art. 19(4); CG IV, art. 129; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 114, p. 525.

121 CG I, art. 15; CG II, art. 18; CG IV, art. 16; PA I, art. 34(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 113, p. 521.

înmormântare, atât pe uscat, cât și pe mare, ar trebui să fie precedată de o examinare amănunțită a cadavrelor pentru a confirma decesul, pentru a face posibilă raportarea asupra acestuia, dacă este necesar, pentru a stabili identitatea defunctului. Dacă există un medalion dublu de identificare, o jumătate din acesta rămâne pe corp pentru a facilita identificarea în caz de exhumare ulterioară. În orice situație, decedatul ar trebui să fie înmormântat în mod onorabil, dacă este posibil, în conformitate cu riturile confesiunii sale. Corpurile pot fi arse numai din motive urgente de igienă sau din motive religioase.¹²²

Locurile de înmormântare și mormintele individuale trebuie respectate, întreținute și marcate corespunzător, astfel încât să poată fi găsite întotdeauna. Pentru a facilita exhumarea ulterioară, pentru a garanta identificarea cadavrelor și posibilul lor transport în patrie, încă de la începutul fiecărui conflict armat părțile beligerante trebuie să creeze un serviciu oficial de înregistrare a mormintelor.¹²³

La cererea țării de origine sau a familiei decedatului, statul, pe teritoriul căruia se află mormintele, trebuie să faciliteze repatrierea osemintelor și a obiectelor personale găsite.¹²⁴ În plus, beligeranții trebuie să încheie acorduri pentru a facilita accesul la locurile de înmormântare pentru rudele decedatului și pentru reprezentanții serviciului oficial de înregistrare a mormintelor.¹²⁵

Dacă osemintele nu sunt repatriate, mormintele trebuie păstrate din contul țării de origine a decedatului sau, după o perioadă de cinci ani, acestea vor fi gestionate în conformitate cu normele cu privire la cimitire și morminte ale statului deținător.¹²⁶

Statul deținător nu poate exhuma osemintele decedatului, decât dacă această procedură este necesară pentru repatriere sau din motivul legat de „necesitate social imperioasă”, inclusiv în situații de necesitate medicală sau de necesitate a unei investigații. În toate cazurile de exhumare, țara care este locul de origine al defunctului trebuie notificată, iar osemintele — respectate întotdeauna.¹²⁷

În cadrul conflictelor armate noninternaționale, când situația permite, și mai ales după luptă, părțile în război trebuie să întreprindă toate măsurile posibile pentru a identifica și ridica imediat morții de pe câmpul de luptă și a preveni jefuirea și profanarea lor. Fiecare parte la conflict, înainte de a îngropa cadavrele, trebuie să înregistreze toate informațiile disponibile necesare identificării morților, indicând locul mormintelor. Defunctul trebuie îngropat în mod adecvat, iar mormintele trebuie respectate și întreținute corespunzător. Fiecare parte la conflict urmează să adopte toate măsurile posibile pentru a determina soarta persoanelor declarate dispărute, urmare a conflictului, oferind rudelor informații despre soarta celor dispăruți.¹²⁸

122 CG I, art. 17; CG II, art 20; CG III, art 120(3)-(5); CG IV, art. 130(1) și (2); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 115, p. 529

123 CG I, art. 17; CG III, art 120(6); CG IV, art. 130(3); PA I, art. 34(3); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula norma 116, p. 532

124 PA I, art. 34(2)(c); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 114, p. 525.

125 PA I, art. 34(2)(a);

126 PA I, art. 34(3);

127 PA I, art. 34(4);

128 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 117, p. 537

În timpul conflictelor armate internaționale, fiecare parte la conflict va înființa un birou național de informații, acesta urmând să îndeplinească următoarele sarcini:

- a) să acumuleze toate informațiile despre decedați, răniți, bolnavi și naufragiați, prizonieri de război și alte persoane protejate private de libertate, precum și copiii, în legătură cu identificarea cărora există îndoieli, și să furnizeze aceste informații autorităților competente prin intermediul Puterii Protectoare și al Agenției Centrale de Informații a CICR;
- b) să recepționeze toate cererile de informații cu privire la soarta acestor persoane și să le răspundă prin intermediul Puterii Protectoare sau al Agenției Centrale de Informații.¹²⁹

Părțile în conflict vor trebui să înregistreze, în cel mai scurt timp posibil, toate elementele care contribuie la identificarea răniților, bolnavilor și morților Părții adverse care se află sub puterea lor. Aceste informații trebuie, pe cât posibil, să conțină următoarele informații:

- a) indicarea puterii de care aceștia depind;
- b) afectarea sau numărul matricol;
- c) numele de familie;
- d) prenumele;
- e) data nașterii;
- f) orice altă informație care figurează pe biletul sau placa de identitate;
- g) data și locul capturării sau decesului;
- h) informații privitoare la rănilor, boala sau la cauza decesului.¹³⁰

Obiectivul principal al Agenției Centrale de Informații cu privire la persoanele protejate, care este condusă de CICR, este să caute persoanele dispărute, copiii străzii și pe toți cei aflați în posesia inamicului, notificarea țărilor de origine sau a cetățeniei unde se află și restabilirea legăturilor de familie despărțite de conflict.¹³¹

Agenția colectează, sistematizează, unifică și transferă orice informație care poate facilita identificarea persoanelor sau stabilirea unei legături între persoanele care au nevoie în special de protecție, atât în timpul conflictelor armate internaționale, cât și celor noninternaționale.

Agenția organizează schimbul de corespondență între membrii familiei, atunci când mijloacele obișnuite de comunicare nu mai funcționează, transferul și repatrierea persoanelor și reunificarea familiilor separate. În îndeplinirea acestor sarcini, Agenția emite anumite documente temporare de călătorie pentru persoanele care nu dispun de cărți de identificare și certificate de captare, spitalizare sau deces ale foștilor deținuți, prizonieri de război sau ai celor care au dreptul legal la acestea. De obicei, Agenția conlucrează strâns cu societățile naționale.

129 CG I, art. 16; CG II, art. 19; CG III, art. 122; CG IV, art. 136-139

130 CG I, art. 16 (1)

131 CG I, art. 16; CG II, art. 19; CG III, art. 123; CG IV, art. 25 și 140; PA I, art. 33(3) și 78(3)

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Definiți statutul juridic al răniților, bolnavilor și naufragaților.
2. Exemplificați prevederile normative care asigură protecția juridică a răniților, bolnavilor și naufragaților.
3. Explicați esența protecției juridice a răniților, bolnavilor și naufragaților.
4. Modelați circumstanțele în care răniții, bolnavii și naufragații pot deveni ținte legale.
5. Oferiți definiția de personal medical și personal religios.
6. Citați prevederile normative care asigură protecția personalului medical și a personalului religios.
7. Argumentați dreptul personalului medical de a purta arma.
8. Enumerați și explicați drepturile și garanțiile stabilite în favoarea persoanelor civile.
9. Apreciați protecția juridică specială a femeilor și copiilor.
10. Explicați de ce nu este admisă înrolarea persoanelor sub vârsta de 15 ani.
11. Analizați instrumentele și mecanismele juridice de protecție a refugiaților, apatrizilor și persoanelor intern deplasate.
12. Explicați exigențele de comportament față de persoanele civile care dispun de cetățenia inamicului.
13. Elucidați mecanismele juridice de asigurare a protecției persoanelor civile pe timp de conflict armat noninternațional.
14. Descrieți atribuțiile Biroului Național de Informații și Agenției Centrale de Informații.
15. Modelați circumstanțele în care persoanele civile pot deveni ținte legale.
16. Urmează să înrolați în armata DVS o persoană de 16 sau una de 18 ani. Argumentați alegerea dvs.
17. Exemplificați cazurile în care personalul medical continuă să beneficieze de protecția garantată, chiar dacă are asupra sa arme și muniții sau este constatată prezența persoanelor înarmate.

☞ Problema

Pe timp de conflict armat internațional, o parte beligerantă instituie pe teritoriul său un Birou Național de Informații.

Sarcini:

1. Sunteți desemnat șeful acestei structuri. Explicați atribuțiile și obiectivele structurii de care sunteți responsabil.
2. Modelați un exemplu completat de formular pe care subalternii DVS trebuie să-l studieze pentru a-și desfășura corect activitatea.

T E M A V I I I

Protecția bunurilor în cadrul conflictului armat

§1. Protecția proprietății în cadrul conflictelor armate; §2. Statutul juridic al unităților și vehiculelor sanitare; §3. Zone sanitare, de securitate și cele neutralizate; §4. Protecția bunurilor culturale în cadrul conflictului armat

§ 1. Protecția proprietății în cadrul conflictelor armate

Protecția proprietății publice. În conformitate cu rolul său de autoritate temporară de facto, Puterea ocupantă este considerată pur și simplu administrator și proprietar al bunurilor imobiliare deținute de statul ocupat, inclusiv asupra clădirilor publice, terenurilor, pădurilor și terenurilor agricole situate pe teritoriul ocupat.

Aceasta înseamnă că Puterea ocupantă trebuie să păstreze intactă valoarea de bază a acestor tipuri de proprietăți și să o gestioneze în conformitate cu regulile de utilizare.¹ Spitalele civile pot fi rechiziționate doar temporar și numai în cazurile de nevoie urgentă pentru îngrijirea răniților și bolnavilor din forțele armate. În fiecare astfel de caz, tot ce este necesar trebuie făcut mai întâi pentru cazarea și îngrijirea pacienților civili ai spitalului, precum și pentru satisfacerea nevoilor populației civile cu servicii spitalicești.

Cu toate acestea, materialele și depozitele spitalelor civile nu pot fi rechiziționate, în caz că populația civilă are nevoie de ele.² În ceea ce privește bunurile mobile ale statului ocupat, dreptul Puterii ocupante de a confisca este limitat de numerar, fonduri echivalente și titluri ușor de tranzacționat, precum și de bunurile mobile care pot fi utilizate pentru operațiunile militare, precum armament, vehicule, depozite și stocuri.³ Proprietatea municipalităților și instituțiilor de cult, caritate și educație, artă și știință, chiar dacă este proprietate a statului, ar trebui considerată proprietate privată. Orice confiscare sau distrugere, precum și daunele arbitrare provocate unor astfel de instituții, monumente istorice sau opere de artă și știință sunt interzise.⁴

1 Regulamentul de la Haga, art. 55; Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regulile 51 (a) și (b), p. 229

2 CG IV art. 57(2)

3 Regulamentul de la Haga, art. 53(1)

4 Regulamentul de la Haga, art. 56; Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 40 A, p. 171

Protecția proprietății private. În principiu, confiscarea proprietății private de către Puterea ocupantă este interzisă.⁵ Cu toate acestea, această interdicție are două excepții importante care limitează semnificativ protecția proprietății private.

În primul rând, proprietatea privată care poate fi folosită pentru război (cum ar fi comunicațiile, vehiculele și armele) poate fi confiscată, dar trebuie returnată la sfârșitul conflictului, ori proprietarul trebuie compensat pentru valoarea sa.⁶

În al doilea rând, Puterea ocupantă poate solicita legal alte bunuri sau fonduri ale rezidenților.⁷ Ambele tipuri de cerere reprezintă o exproprierie unilaterală și trebuie efectuată în conformitate cu anumite reguli. Astfel, rechiziția nu trebuie să fie realizată în niciun scop care să nu satisfacă nevoile armatei ocupante (inclusiv necesitatea de a-și asigura securitatea) sau necesară gestionării teritoriului ocupat și trebuie să fie întotdeauna proporțională cu resursele teritoriului ocupat.⁸

În niciun caz nu se pot solicita bani, bunuri sau servicii necesare intereselor guvernului, administrației sau populației Puterii ocupante. Pentru a preveni încălcările, bunurile pot fi rechiziționate și banii colectați numai după o comandă dată în mod clar de comandantul șef al teritoriului ocupat⁹ și numai cu condiția emiterii unei chitanțe oficiale pentru toate fondurile și mărfurile rechiziționate.¹⁰

Colectarea banilor trebuie efectuată în conformitate cu normele de impozitare și structura impozitelor colectate în numele statului ocupat. În cazul în care Puterea ocupantă rechiziționează bunuri, cum ar fi alimentele sau consumabilele medicale, trebuie luate în considerare nevoile populației civile și trebuie plătit un preț corect pentru orice bunuri primite.¹¹

§ 2. Statutul juridic al unităților și vehiculelor sanitare

O reglementare specială este consacrată formațiunilor și instalațiilor sanitare și navelor-spital. În vederea asigurării unui tratament adecvat, Convenția I prevede crearea unei unități medicale mobile — ambulanțe — care să însoțească armata de campanie, precum și servicii medicale fixe.¹²

Stabilimentele fixe și formațiile sanitare mobile ale serviciului sanitar nu vor putea constitui obiectul unor atacuri în nicio împrejurare, ci vor fi în permanență respectate și protejate de Părțile în conflict. În cazul în care cad în mâinile Părții adverse, ele vor putea continua să funcționeze atâta vreme cât Puterea care le-a cap-

5 Regulamentul de la Haga, art. 46(2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 51(c), p. 229

6 Regulamentul de la Haga, art. 53(2); Хенкерст Ж.М., Досвальд-Бек Л. *Op. cit.*, regula 49, p. 223

7 Regulamentul de la Haga, art. 52(1)

8 Regulamentul de la Haga, art. 48; CG IV art. 55(2)

9 Regulamentul de la Haga, art. 51(1) și 52(2);

10 Regulamentul de la Haga, art. 51(1) și 52(3);

11 CG IV art. 55(2)

12 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 309

turat n-ar fi asigurat ea însăși îngrijirile necesare răniților și bolnavilor ce se găsesc în aceste stabilimente și formații.¹³

Inițial, unitățile medicale erau protejate numai dacă aparțineau serviciilor medicale ale forțelor armate sau dacă se calificau ca spitale civile. Ulterior, prin intermediul prevederilor Protocolului Adițional I, conceptul de „unități sanitare“ a fost extins.

Prin expresia „unități sanitare“ se înțeleg așezăminte și alte formații, militare sau civile, organizate în scopuri sanitare, adică căutarea, evacuarea, transportul, diagnosticarea sau tratamentul, inclusiv acordarea primului ajutor răniților, bolnavilor și naufragiaților, ca și acțiunile de prevenție a maladiilor. Aceasta include, între altele, spitalele și alte unități similare, centrele de transfuzie sanguină, centrele și institutele de medicină preventivă și centrele de aprovizionare sanitară, cât și depozitele de material sanitar și de produse farmaceutice disponibile din aceste unități.

Unitățile sanitare pot fi fixe sau mobile, permanente sau temporare. Permanente sunt cele afectate în exclusivitate scopurilor sanitare pe o durată nedeterminată. Sunt temporare personalul sanitar, unitățile sanitare și mijloacele de transport sanitar utilizate exclusiv în scopuri sanitare pentru perioade limitate, pe toată durata acestor perioade. În afara cazurilor în care ar fi altfel calificate, expresiile **personal sanitar**, **unitate sanitară** și **mijloc de transport sanitar** includ personalul, unitățile sau mijloacele de transport care pot fi permanente sau temporare.¹⁴

Unitățile medicale militare și unitățile medicale civile recunoscute și autorizate de unul dintre beligeranți trebuie respectate și protejate în permanență. Acestea nu pot constitui obiectul unor atacuri directe sau să fie folosite pentru a proteja instalațiile militare de atacuri. Pentru a evita deteriorarea accidentală a unităților medicale, părțile în război trebuie să amplaseze aceste unități spitalicești la o distanță sigură de instalațiile militare și să se anunțe reciproc despre locația lor. Cu toate acestea, nerespectarea acestei cerințe nu scutește adversarul de obligația de a respecta și proteja unitățile medicale.¹⁵

Dacă unitățile medicale militare intră sub puterea părții inamice, personalului lor urmează să li se permită să-și îndeplinească îndatoririle până când partea care le-a capturat va oferi îngrijirile necesare răniților și bolnavilor din astfel de instituții și formații.¹⁶ În plus, spațiile, materialele și consumabilele lor nu pot fi utilizate în alte scopuri, atât timp cât sunt necesare pentru îngrijirea răniților și bolnavilor, indiferent de apartenența lor la una dintre părțile beligerante.

Dacă instituțiile medicale civile intră sub puterea inamicului, în special în cazul ocupației militare, puterea ocupantă nu poate rechiziționa resursele lor, atât timp cât de ele au nevoie populația civilă, răniții și bolnavii care sunt tratați acolo. Chiar

13 CG I, art. 19 (1)

14 PA I, art. 8 (e), (k)

15 PA I, art 12; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 28, p 118.

16 CG I, art. 19 (1), 33 (2) și 35 (2)

dacă acestea nu sunt necesare, o astfel de rechiziție este permisă numai în măsura și pentru timpul necesar tratamentului urgent al răniților și bolnavilor din forțele armate, inclusiv al prizonierilor de război. În orice caz, Puterea ocupantă continuă să fie responsabilă pentru asigurarea nevoilor medicale ale populației civile.¹⁷

Convenția I de la Geneva stabilește: „Protecția datorată stabilimentelor fixe și formațiilor sanitare mobile ale serviciului sanitar nu va putea înceta decât dacă este utilizată pentru comiterea, în afara îndatoririlor lor umanitare, de acte dăunătoare pentru inamic. Totuși, protecția lor nu va înceta decât după o somație care fixează, în toate cazurile oportune, un termen rezonabil, somație care ar fi rămas fără efect.”¹⁸

Dreptul convențional nu definește sintagma „acte dăunătoare pentru inamic“, dar este clar că astfel de acțiuni nu trebuie să includă luptele ofensive. Conform comentariului asupra Convențiilor de la Geneva, ascunderea combatanților apti pentru serviciul militar, deținerea armelor sau muniției, obstrucționarea deliberată a operațiunilor militare sau utilizarea ca post de observație militară — toate acestea constituie motive suficiente pentru pierderea protecției speciale.¹⁹

Pe de altă parte, normele dreptului internațional umanitar oferă o listă incompletă de exemple de comportament sau circumstanțe care nu pot fi considerate acțiuni ostile îndreptate împotriva inamicului, dacă în structura medico-sanitară:

- a) personalul medico-sanitar deține arme ușoare individuale și folosește aceste arme pentru autoapărare sau pentru protejarea răniților și bolnavilor în îngrijirea lor;
- b) este păzită de un pichet, santinele sau escorte;
- c) sunt armele de mână și muniția, preluate de la răniți și bolnavi și care nu au fost încă predate, conform procedurilor prestabilite de fiecare parte beligerantă;
- d) membrii forțelor armate sau alți combatanți se află în acel stabiliment din motive medicale;
- e) este prezent personalul și materialele serviciului veterinar, dar care nu este parte integrantă a acestuia;
- f) își extinde activitatea asupra îngrijirii răniților și bolnavilor din cadrul populației civile.²⁰

Aceste dispoziții nu împiedică părțile în război să aplice măsuri de securitate mai restrictive unităților medicale civile și personalului care operează pe teritoriul aflat sub controlul lor. De exemplu, Puterea ocupantă poate interzice legal deținerea sau purtarea armelor personale pe teritoriul ocupat. Dacă se stabilește că unitățile medicale civile și personalul acestora acționează cu încălcarea acestor interdicții, poate fi emis un avertisment și, în caz de necesitate, puterea ocupantă le poate priva

17 PA I, art 14.

18 CG I, art. 21

19 ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2nd ed., 2016, *Op. cit.*, art. 21

20 CG I, art. 22, CG IV, art. 19 (2), PA I, art. 13 (2).

de protecție specială. În ceea ce privește unitățile medicale, pierderea protecției speciale nu implică *sine qua non* pierderea protecției împotriva atacurilor directe.

Dacă unitățile medicale sunt folosite pentru a efectua acțiuni ostile împotriva inamicului, de exemplu, colectează și transmit informații care nu au legătură cu ostilitățile, atunci își pot pierde protecția lor specială ca unități medicale, dar își păstrează totuși statutul de obiecte civile. Deși astfel de unități medicale nu mai au dreptul la asistență specială și nu sunt protejate de ingerințe în activitatea lor, ele beneficiază în continuare de protecție împotriva atacurilor directe, dacă utilizarea lor nu le transformă în obiecte militare. Personalul acestora beneficiază de protecție atât timp cât acțiunile lui nu pot fi calificate drept participare directă la ostilități.

Prezența unei astfel de situații este determinată în fiecare caz aparte. În anumite circumstanțe, utilizarea ilegală a protecției acordată unităților medicale pentru a obține avantaje militare poate fi calificată drept perfidie și, prin urmare, poate constitui o crimă de război. În orice caz, protecția specială a unităților medicale, atât civile, cât și militare, nu se sistează decât dacă a fost acordat un avertisment și s-a acordat un timp rezonabil pentru a remedia situația, care a fost ignorat.²¹

La modul practic, protecția răniților, bolnavilor și naufragaților depinde adesea de respectul și protecția acordată vehiculelor utilizate pentru salvarea lor, evacuarea lor din zone periculoase și transportarea lor la spitale sau în alte unități medicale, în care pot obține îngrijirile medicale necesare. Dreptul internațional umanitar conține numeroase dispoziții detaliate care reglementează starea, drepturile, obligațiile și protecția diferitelor mijloace de transport sanitar într-o mare varietate de circumstanțe.

Termenul de „mijloc de transport sanitar“ înseamnă orice mijloc de transport, militar sau civil, desemnat exclusiv pentru transportul răniților, bolnavilor și naufragaților, al personalului medical și religios și al echipamentelor medicale sau al consumabilelor. O astfel de sarcină poate fi permanentă sau temporară și poate include mijloace de transport sanitar pe uscat, apă și aer, precum ambulanțe, nave spital acvatice și aeriene, dacă au obținut permisiunea de la partea beligerantă.²²

În principiu, dacă nu sunt reglementate altfel, toate mijloacele de transport sanitar beneficiază de aceeași protecție ca unitățile medicale mobile.²³ Prin urmare, toate mijloacele de transport sanitar destinate exclusiv pentru transportul medical trebuie respectate și protejate în orice circumstanțe.²⁴

Aceasta de facto presupune că mijloacele de transport sanitar pot fi percheziționate în mod legal de către părțile beligerante, dar nu pot fi atacate direct. De asemenea nu pot fi create obstacole artificiale care ar periclita activitatea acestora. Astfel, pe cât este posibil, în cazurile care necesită îngrijiri medicale urgente, evacuarea și

21 CG I, art. 21, CG IV art. 19 (1), PA I, art. 13 (1).

22 PA I, art 8 (g-j)

23 CG I, art. 35; PA I, art. 21 și 23.

24 CG I, art. 35; CG IV, art. 21; PA I, art. 21 și 23. Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 29, p.126

tratatamentul medical trebuie să dețină prioritate asupra intereselor legitime de securitate și a acțiunilor de căutare și interogare.

Ca și în cazul personalului medical și religios și al unităților medicale, mijloacele de transport sanitar își pierd protecția specială numai dacă sunt folosite nu numai pentru a-și îndeplini funcția umanitară, ci și pentru a comite acte ostile față de inamic. Astfel, un mijloc de transport sanitar folosit pentru transportarea combatanților, armelor și munițiilor în locurile de desfășurare a forțelor și a echipamentelor sau pentru colectarea și transmiterea informațiilor militare, își va pierde protecția specială în conformitate cu normele dreptului internațional umanitar și poate deveni chiar o țintă militară care poate fi atacată legal.

Pe de altă parte, un mijloc de transport sanitar nu poate fi lipsit de protecție specială doar din motiv că personalul din interiorul său dispune de arme ușoare în scopul autoapărării și protecției pacienților transportați sau pentru că ar conține arme ușoare și echipamente confiscate de la răniți și bolnavi. Tot aici, pierderea unei protecții speciale acordate mijloacelor de transport sanitare nu implică obligatoriu pierderea protecției împotriva atacurilor directe.

De exemplu, utilizarea intenționată a ambulanțelor pentru a periclita acțiunile puterii ocupante de combatere a revoltelor îndreptate împotriva civililor care încalcă ordinea publică, poate determina pierderea protecției speciale, conferită ambulanțelor, dar nu vor putea fi calificate sub nicio formă drept ținte militare.

Prin urmare, astfel de ambulanțe pot fi rechiziționate în mod legal sau activitatea acestora poate fi împiedicată altfel, dar urmează să fie calificate drept obiective civile și să fie protejate de atacurile directe.²⁵

Convenția a II a de la Geneva stabilește: „Vasele-spitale militare, adică vasele construite sau amenajate de către Puteri în mod special și numai în scopul de a oferi ajutor răniților, bolnavilor și naufragaților, de a-i trata și a-i transporta, nu vor putea fi, în nicio împrejurare, atacate sau capturate, acestea urmând a fi oricând respectate și protejate, cu condiția ca numele și caracteristicile lor să fi fost comunicate, cu zece zile înainte de folosire, părților aflate în conflict. Caracteristicile care trebuie să figureze în notificare vor cuprinde tonajul brut înregistrat, lungimea de la pupă la prora și numărul catargurilor și al coșurilor.”²⁶

Beligeranții pot inspecta și percheziționa navele-spital care au fost notificate în mod corespunzător și sunt clar identificate, dar acestea trebuie protejate în permanență. Spre deosebire de unitățile medicale și de alte mijloace de transport sanitar, navele-spital nu pot fi capturate de inamic sau rechiziționate, cu condiția respectării exacte a prevederilor articolului 22 al Convenției a II la de Geneva. Navele de război pot solicita navelor-spital să transfere răniții, bolnavii și naufragații din forțele armate, însă pacienții civili vor fi transferați exclusiv în țara lor de origine.²⁷

25 Мельцер Н. О.р. Cit., c. 178

26 CG II, art. 22.

27 CG II, art. 14; PA, I art. 22 (1).

Navele-spital vor oferi asistență răniților, bolnavilor și naufragaților fără discriminare pe criterii de naționalitate sau cetățenie. Ele nu trebuie implicate în ostilități și nu pot fi utilizate în scopuri militare.²⁸ Atunci când navele-spital sunt folosite, pe lângă îndeplinirea funcțiilor lor umanitare, pentru a efectua acțiuni în detrimentul inamicului, acestea își pierd protecția specială.

Totuși, protecția nu va înceta decât după o somație care fixează, în toate cazurile oportune, un termen rezonabil, somație care ar fi rămas fără efect.²⁹ În principiu, ambarcațiunile de salvare costieră, aflate sub controlul beligeranților sau al organizațiilor de salvare recunoscute oficial, beneficiază de aceeași protecție ca și navele-spital. Luând în considerație faptul că notificările sistematice și identificarea fiabilă a unor astfel de nave mici și de mare viteză nu sunt întotdeauna posibile, dreptul lor la apărare nu depinde de notificarea prealabilă a inamicului. Totuși, în același timp, protecția lor nu este absolută, ci se aplică doar „în măsura în care cerințele operaționale o impun”.³⁰

Un alt regim special se aplică mijloacelor de transport sanitar aerian. Normele convenționale definesc aeronavele sanitare drept aeronave militare sau civile, care sunt destinate permanent sau temporar exclusiv transportului medical sub controlul unui beligerant. Acestea trebuie marcate cu o emblemă distinctivă pe suprafețele inferioare, superioare și laterale. În conformitate cu Convențiile de la Geneva aeronavele sanitare trebuie protejate și nu pot fi atacate în timp ce zboară la altitudine, pe parcursul și pe traseele convenite special de părțile beligerante.³¹

Protocolul Adițional I dezvoltă în continuare această prevedere și stipulează că aeronavele sanitare identificate ca atare, dar care funcționează în absența unui acord între părțile beligerante sau care deroghează de la acesta, ar trebui totuși protejate sau, în cazul zborurilor neautorizate pe teritoriul controlat de inamic, aeronavelor-spital li se va acorda timp pentru a executa comanda înainte de a fi atacate. În special, părțile beligerante pot ordona navei-spital să aterizeze pe uscat sau pe apă pentru verificare imediată.

După o astfel de verificare, aeronava și persoanele de la bord trebuie să obțină imediat permisiunea de a continua zborul, dacă verificarea denotă că este într-adevăr o aeronavă medicală care nu a fost utilizată cu încălcarea funcțiilor sale strict medicale, în conformitate cu normele convenționale sau cu atribuțiile sale, în corespundere cu acordul semnat între beligeranți. În cazul în care auditul a demonstrat contrariul, aeronava poate fi rechiziționată, iar persoanele aflate la bord vor fi reținute sau tratate în funcție de statutul lor stabilit în conformitate cu normele dreptului internațional umanitar.³²

28 CG II, art. 30 (1-3).

29 CG II, art. 34.

30 CG II, art 27; PA I, art 22 (3);

31 CG I, art. 36-37; CG II, art. 39-40; CG IV, art. 22.

32 PA I, art 24-28.

§ 3. Zone sanitare, de securitate și cele neutralizate

Normele convenționale care reglementează conflictele armate internaționale prevăd crearea de zone și locații speciale pentru a proteja răniții, bolnavii și alte grupuri ale populației, vulnerabile față de efectele războiului, întotdeauna prin acordul tuturor părților beligerante. De fapt, există două tipuri de zone sau locații: zone sanitare și de securitate, situate la o distanță sigură de zonele militare și zonele neutre, scopul cărora este de a oferi protecție și adăpost nemijlocit în zona de luptă.

Deși o astfel de distincție poate fi utilă pentru perceperea adecvată a conceptului, aceasta nu reprezintă un impediment pentru părțile în război să convină asupra unor locuri de refugiu mixte sau alternative, care se potrivesc exigențelor unui anumit context sau situație.

Părțile beligerante pot să stabilească zone demilitarizate sau să declare anumite așezări nedefensive. În ambele cazuri, accentul nu va fi plasat pe răniți și bolnavi, ci pe populația care are nevoie de protecție în general.³³

Zonele și localitățile sanitare și de securitate sunt amenajate special pentru a proteja răniții și bolnavii de efectele războiului. Sub protecție se află și personalul abilitat cu organizarea și gestionarea acestor zone și locații, precum și îngrijirea răniților și bolnavilor.

Zonele și localitățile de securitate extind aceeași protecție asupra grupurilor deosebit de vulnerabile ale populației civile, respectiv persoanelor în vârstă, copiilor sub vârsta de 15 ani, femeilor însărcinate și mamelor copiilor până la șapte ani. Se pot combina zone și localități sanitare și de securitate.

Acestea pot fi create înainte sau în timpul izbucnirii conflictului armat, atât pe teritoriul național, cât și pe teritoriul ocupat, dar trebuie cantonate la o distanță sigură de zona de luptă și să posede un caracter permanent. În acest context, termenul „localitate” înseamnă o locație specifică, clar definită, cum ar fi clădiri sau tabere, iar termenul „zonă” înseamnă un perimetru relativ mare care poate include una sau mai multe locații. Normele convenționale încurajează în mod explicit Puterile Protectoare și CICR să-și ofere bunele oficii pentru a facilita crearea și recunoașterea zonelor și localităților sanitare și de securitate și propune un proiect de acord, în anexa la Convențiile I și IV de la Geneva, care urmează să fie respectat de părțile beligerante.³⁴

Zonele neutralizate sunt de obicei temporare și sunt create în zona de luptă pentru a proteja răniții, bolnavii și civilii de pericolele care apar în cadrul ostilităților. Crearea unei zone neutralizate poate fi inițiată de părțile beligerante, dar poate fi propusă și de CICR în baza dreptului său de inițiativă umanitară. Astfel de zone neutralizate trebuie deschise pentru întreg personalul militar rănit și bolnav și civililor fără nicio distincție discriminatorie, precum și tuturor civililor care nu participă la ostilități și care, în timp

33 Мельцер Н. Оp. Cit., с. 181-182

34 CG I, art 23 și Anexa I; CG IV, art. 14 și Anexa I.

ce se află în aceste zone, nu desfășoară nicio activitate cu caracter militar. Beligeranții trebuie să semneze un acord scris cu privire la locația, conducerea, asigurarea cu alimente și controlul zonei neutralizate propuse, începutul și durata neutralizării.³⁵

Deși Convențiile de la Geneva din anul 1949 nu precizează în mod explicit domeniul de protecție acordat zonelor și localităților sanitare, de securitate și neutralizate, este în general acceptat faptul că atacurile asupra unor astfel de zone sunt interzise în temeiul dreptului cutumiar.³⁶ Această concluzie este confirmată de faptul că, în conformitate cu Statutul de la Roma, atacurile deliberate asupra spitalelor și locurilor unde sunt concentrați bolnavii și răniții reprezintă o încălcare flagrantă a legilor și obiceiurilor de ducere a războiului, cu excepția cazului în care aceste locuri sunt obiecte militare.³⁷ Interzicerea atacurilor și obligația generală a părților beligerante de a respecta și proteja zonele sanitare și sigure, în orice moment, sunt de asemenea incluse în proiectele de acorduri anexate la Convențiile I și IV de la Geneva.

În conflictele armate noninternaționale, personalul medical, desemnat exclusiv pentru îndeplinirea îndatoririlor medicale și personalul religios abilitat exclusiv cu îndeplinirea îndatoririlor spirituale, trebuie tratat cu respect, protejat în permanență, urmând să i se acorde toată asistența posibilă pentru îndeplinirea funcțiilor. Acest personal își pierde protecția, doar dacă, pe lângă îndeplinirea funcțiilor sale umane, comite acte ostile în detrimentul inamicului.³⁸

Personalul medical și religios nu poate fi obligat să îndeplinească sarcini care nu sunt în conformitate cu misiunea lor umanitară, iar personalul medical nu trebuie obligat să acorde preferință altcuiva decât din motive medicale. În general, nicio persoană angajată în activitatea medicală nu poate fi forțată să acționeze contrar eticii sau standardelor medicale, urmând să activeze în interesul răniților și bolnavilor. Nimeni nu poate fi obligat să nu îndeplinească acțiunile inerente unor astfel de standarde. În niciun caz, nimeni nu trebuie pedepsit pentru implicarea în activități medicale în conformitate cu etica medicală.³⁹

De regulă, ar trebui respectată confidențialitatea informațiilor medicale despre răniți și bolnavi, precum și despre tratamentul acestora, iar o persoană care practică activități medicale nu poate fi pedepsită pentru că a refuzat să furnizeze aceste informații sau pentru lipsa acestei informații. Cu toate acestea, având în vedere că majoritatea conflictelor armate noninternaționale au loc pe teritoriul unui stat, problema confidențialității informațiilor medicale este reglementată de dispozițiile dreptului intern, care de obicei prevăd expres o situație diferită, adică obligă personalul medico-sanitar să furnizeze aceste informații organelor de stat competente.⁴⁰

35 CG IV. art. 15.

36 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 35, p.154

37 Statutul de la Roma din 17.07.1998, art. 8 (2)(b)(ix).

38 PA II, art 9 (1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 25 și 27

39 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 26 p.111

40 PA, II art. 10

§4. Protecția bunurilor culturale în cadrul conflictului armat

Bunurile culturale constituie expresia materializată a istoriei milenare și a culturii unui popor, reprezintă oglinda celor mai importante etape ale dezvoltării acestuia și platforma prolifică a perpetuării în timp a destinului civilizației vizate. Ocrotirea și protecția acestora constituie un obiectiv major, atât pe timp de pace, cât și de conflict armat.

Salvgardarea bunurilor culturale trebuie pregătită încă în timp de pace, fiecare stat având datoria de a le ocroti împotriva eventualelor efecte ale conflictelor armate.⁴¹

Protecția bunurilor culturale în caz de război a existat, într-o măsură sau alta, în toate epocile istorice, începând din antichitate și continuând până în zilele noastre. Deși în antichitate și Evul Mediu violența nu cunoștea limite, nimicirea unei localități și jefuirea obiectelor mobile constituia un lucru firesc pe timp de război, existau și atunci anumite precepte cu caracter religios care interziceau beligeranților distrugerea edificiilor dedicate divinităților, precum și anumite reguli specifice cavalerismului, elaborate în timpul cruciadelor, care mai târziu au fost prevăzute în regulamentele militare ale mai multor state.

O primă tentativă de introducere a unor reguli de protecție a bunurilor culturale s-a întreprins de către Conferința de la Bruxelles din anul 1874, care stabilea următoarele: „Bunurile destinate cultelor, carității, educației, artelor și științei, chiar dacă aparțin proprietății publice, vor fi tratate ca proprietate privată și protejate, iar în asediu și bombardamente trebuie să se adopte toate măsurile necesare pentru a cruța, pe cât posibil, edificiile destinate artelor, științelor, scopurilor caritabile etc., cu condiția de a nu servi scopurilor militare.“ De asemenea era prevăzută condiția de a fi pedepsite penal persoanele vinovate de nerespectarea acestor reguli.

Declarația referitoare la legile și obiceiurile războiului din 1874 nu a intrat în vigoare, dar a constituit un model pentru cele două Conferințe de pace din 1899 și 1907 de la Haga. Regulile stabilite în textele juridice elaborate în cadrul acestei conferințe pot fi divizate convențional în trei categorii:

1. Reguli privind protecția bunurilor culturale inamice;
2. Reguli care fac distincție dintre bunurile publice și cele private;
3. Reguli care instituie un regim special pentru anumite bunuri privilegiate.

În categoria bunurilor privilegiate, Convenția a IV-a și a IX-a de la Haga din 1907 a inclus bunurile culturale, fără a fi oferită o definiție a acestora.⁴²

Regulamentul anexă a Convenției a IV-a prevede:

„În asediu și bombardamente toate măsurile trebuie să fie luate pentru a cruța, pe cât e cu putință, clădirile destinate cultelor, artelor, științelor și binefacerii, monumentele istorice..., cu condiția ca aceste edificii să nu fie folosite în același timp în sco-

41 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Dicționar de drept internațional umanitar*. Chișinău: Pontos, 2007, p. 37

42 Lupulescu N. *Dreptul Umanitar*. București: C.H.BECK, 2009, p. 207

puri militare. Datoria asediaților este să marcheze aceste clădiri prin semne vizibile speciale, care vor fi dinainte aduse la cunoștința asediatorului.⁴³

Bunurile comunelor, cele ale stabilimentelor închinat cultelor, carității și instrucției, artelor și științei, chiar aparținând statului, vor fi tratate ca proprietate privată. Orice sechestrare, distrugere sau degradare cu intenție a unor asemenea așezăminte, monumente istorice, opere de artă și de știință este interzisă și trebuie să fie urmărită.⁴⁴

În bombardamentele navale, comandantul trebuie să adopte toate măsurile necesare pentru a cruța, pe cât posibil, clădirile destinate cultelor, artelor, științelor și binefacerii, monumentele istorice..., cu condiția ca ele să nu fie, în același timp, folosite în scop militar.⁴⁵

După Primul Război Mondial s-a încercat eliminarea curenților existente în sistemul de reglementare a protecției bunurilor culturale. La 19 februarie 1923, după mai multe luni de activitate, o comisie format din juriști a finalizat o culegere de norme, numită: „Regulile de la Haga“, care marchează pași importanți în evoluția codificării. La 15 aprilie 1935 s-a încheiat la Washington „Tratatul privind protecția instituțiilor artistice și științifice și a monumentelor istorice“ (Pactul Roerich), care stabilea un regim de protecție pe timp de pace și un alt sistem de protecție pe durata conflictului armat.

Al Doilea Război Mondial pulverizează toată opera de codificare de până atunci. A fost respectată o singură regulă — de a nu aduce atingere orașelor deschise. Orașul Praga, de exemplu, nu a fost bombardat niciodată pe parcursul întregii conflagrații.

Prevederile Convențiilor de la Haga rămân a fi aplicabile în materie de protecție a bunurilor culturale pentru toate statele semnatare care nu au ratificat Convenția din 1954 privind protecția bunurilor culturale pe timp de conflict armat și Protocoloalele Adiționale ale Convențiilor de la Geneva din 1977.

La propunerea Conferinței generale a UNESCO, între 21 aprilie și 14 mai 1954, a fost convocată la Haga o Conferință interguvernamentală, la care au fost prezente 56 de state, care, în ultima zi a evenimentului, au adoptat Actul final, ce cuprindea: Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, Regulamentul de aplicare a Convenției, un protocol și trei rezoluții.⁴⁶

Pe timp de conflict armat bunurile culturale sunt protejate de următoarele acte normative internaționale:

1. Convenția a IV- a de la Haga privitoare la legile și obiceiurile războiului terestru din 18.10.1907.
2. Convenția a IX-a de la Haga privitoare la bombardarea prin forțele navale pe timp de război din 18.10.1907.

43 Regulamentul de la Haga, art 27

44 Regulamentul de la Haga, art. 56

45 Regulamentul de la Haga, art 5

46 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 208

3. Actul final al Conferinței pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 14 mai 1954, care conține:
 - a) Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat;
 - b) Regulamentul pentru aplicare a Convenției pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat;
 - c) Protocolul pentru protecția bunurilor culturale pe timp de conflict armat;
 - d) Rezoluțiile Conferinței interguvernamentale de la Haga asupra protecției bunurilor culturale în caz de conflict armat;
4. Protocolul Adițional I al Convențiilor de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 8 iulie 1977;
5. Protocolul Adițional II al Convențiilor de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internaționale din 8 iulie 1977;
6. Protocolul II la Convenția de la Haga din 1954 cu privire la protecția bunurilor culturale în situații de conflict armat din 26 mai 1999.

Spre deosebire de reglementările din anul 1907, care definesc bunurile culturale sub un dublu criteriu — al destinației și al naturii, Convenția din 1954 le protejează doar în raport cu un singur criteriu — după importanța lor pentru patrimoniul cultural al popoarelor. Bunurile care cad sub incidența protecției Convenției din 1954 sunt:

- a) bunurile, mobile sau imobile, care prezintă o importanță majoră pentru patrimoniul cultural al popoarelor, cum sunt monumentele de arhitectură, de artă, istorice, religioase sau laice, terenurile arheologice, grupurile de construcții, care, în ansamblu, prezintă un interes istoric sau artistic, operele de artă, manuscrisele, cărțile și alte obiecte de interes artistic, istoric sau arheologic, cât și colecțiile științifice și colecțiile importante de cărți, arhive sau de reproduceri ale bunurilor definite mai sus;
- b) edificiile a căror destinație principală și efectivă este de a conserva sau de a expune bunurile culturale mobile definite la alineatul 1, cum sunt: muzeele, marile biblioteci, depozitele de arhive, precum și adăposturile destinate să protejeze, în caz de conflict armat, bunurile culturale mobile definite la alineatul (a);
- c) centrele, în cuprinsul cărora se află un număr considerabil de bunuri culturale, așa cum sunt definite la alineatele (a) și (b), denumite „centre monumentale”.⁴⁷

Pentru bunurile enumerate la articolul 1 al Convenției este stabilit un regim general de protecție.

Fiecare parte beligerantă este obligată să protejeze bunurile culturale. În timpul ostilităților, părțile implicate urmează să manifeste o atitudine protectoare și să

47 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art. 1

evite provocarea prejudiciilor față de edificiile destinate cultelor religioase, culturii, științei sau carității și de asemenea monumentelor istorice, cu excepția celor utilizate în scopuri militare.

Bunurile culturale care au o importanță imensă pentru fiecare popor nu pot deveni țintă legală în cadrul ostilităților, decât în cazul unei imperioase necesități militare.⁴⁸

Protecția generală a acestor categorii de bunuri se constituie din două elemente: ocrotire și respectare, ambele fiind acordate automat tuturor bunurilor enumerate anterior. Obligația de a ocroti bunurile culturale este stipulată expres în textul Convenției: „Înaltele Părți Contractante se obligă să pregătească, încă din timp de pace, salvagardarea bunurilor culturale situate pe propriul lor teritoriu împotriva efectelor posibile ale unui conflict armat, luând măsurile pe care le consideră potrivite.”⁴⁹

Mecanismul de protecție al bunurilor culturale este modelat de articolul 4, care prevede:

„Înaltele Părți Contractante se obligă să respecte bunurile culturale atât pe teritoriul lor propriu, cât și pe teritoriul altor Înalte Părți Contractante, abținându-se de la folosirea acestor bunuri, a dispozitivelor lor de protecție și a împrejurimilor lor imediate, în scopuri care ar putea expune aceste bunuri distrugerii sau deteriorării în caz de conflict armat și de la orice act ostil împotriva lor.

2. Nu se face derogare de la obligațiile definite la paragraful 1 al prezentului articol decât în cazurile când o necesitate militată impune în mod imperios o asemenea derogare.

3. În afară de aceasta, Înaltele Părți Contractante se obligă să prevină și, la nevoie, să deoaze orice act de furt, jefuire sau însușire ilegală de bunuri culturale, sub orice formă ar fi practicat, precum și orice act de vandalism împotriva bunurilor menționate. Ele se vor abține de la rechiziționarea bunurilor culturale mobile situate pe teritoriul unei alte Înalte Părți Contractante.

4. Ele se vor abține de la orice măsură de represalii împotriva bunurilor culturale.

5. O Înalță Parte Contractantă nu se poate elibera de obligațiile stipulate în prezentul articol față de o Înalță Parte Contractantă din motivul că aceasta din urmă nu a aplicat măsurile de ocrotire prevăzute de articolul 3.”⁵⁰

După cum se poate constata, reglementarea protecției generale a bunurilor culturale prin Convenția din 1954 este mult mai consistentă și detaliată, fapt materializat prin:

a) eliminarea cauzei de participare „si omnes”, adică este stabilită obligația tuturor părților semnatare de a respecta prevederile convenției, chiar dacă partea beligerantă adversă nu este semnatară sau nu respectă prevederile acesteia;

48 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Обычное международное гуманитарное право. Москва: МККК, 2006.* с. 164.

49 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art.3

50 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art. 4

- b) protecția este valabilă nu doar în cazul războiului clasic sau al conflictelor armate internaționale, ci în cazul tuturor conflictelor armate;
- c) au fost interzise în mod categoric represaliile.

Un element de o maximă importanță este prevederea excepție de la regimul de protecție al bunurilor culturale în caz de extremă necesitate cu caracter militar.

O anumită categorie de bunuri culturale beneficiază de o protecție specială. Acestea sunt prevăzute de articolul 8 al Convenției din 1954. De fapt, aceste bunuri fac parte din categoria bunurilor culturale care beneficiază de un regim general de protecție, cu excepția adăposturilor destinate pentru bunurile culturale mobile în caz de conflict armat, dar pentru acestea este stabilit un regim special de protecție. Necesitatea stabilirii unui regim suplimentar de protecție este bazată pe importanța acestora și pe riscurile la care pot fi expuse în cadrul ostilităților. Din cauza imposibilității de a fi citate expres în textul actului normativ internațional, convenția stabilește criteriile în baza cărora pot fi identificate următoarele categorii de bunuri culturale:

- a) un număr restrâns de adăposturi destinate să protejeze bunurile culturale mobile în caz de conflict armat;
- b) centre monumentale de foarte mare importanță;
- c) alte bunuri culturale imobile de foarte mare importanță.⁵¹

Aceste criterii se rezumă la următoarele exigențe:

- a) să se găsească la o distanță suficientă de un mare centru industrial sau orice alt obiectiv militar important care constituie un punct vulnerabil, ca de exemplu un aerodrom, o stație de radiodifuziune, un stabiliment care activează pentru apărarea națională, un port sau o stație de cale ferată de o anumită importanță sau o mare cale de comunicație;
- b) să nu fie folosite în scopuri militare;
- c) să fie înscrise în „Registrul internațional al bunurilor culturale sub protecție specială”.⁵²

Registrul este depozitat și gestionat de către Directorul general al UNESCO. Sediul acestuia se află la Paris. Copii de pe acest Registru sunt remise Secretarului General al ONU și statelor semnatare ale Convenției.

Bunurile enumerate în textul Convențiilor de la Haga din 1907, care nu se pot regăsi în textul Convenției din anul 1954, vor beneficia de protecție doar în circumstanțe stipulate în convențiile din 1907, adică în caz de asediu, bombardamente sau când se află pe teritoriul ocupat de inamic.

Transporturile de bunuri culturale se află de asemenea sub protecția Convenției din 1954, fiind interzise actele de ostilitate împotriva acestora,⁵³ confiscarea lor⁵⁴ cu

51 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 210.

52 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art. 8 (1-6)

53 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art. 12

54 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art. 14

obligația obținerii avizului de transferare de la comisariatul general pentru bunurile culturale sau, cel puțin, în situații de urgență, a notificării către adversar și aplicării semnului distinctiv.⁵⁵ Personalul angajat în procesul de protecție a bunurilor culturale trebuie să fie respectat, în interesul ocrotirii acestor bunuri, în măsura în care cerințele securității o permit, iar când cad în mâna adversarului se va permite continuarea exercitării funcțiilor, chiar dacă bunurile respective au fost capturate de partea adversă.⁵⁶

Pentru a le desemna, bunurile culturale vor fi prevăzute cu un semn distinctiv care constă dintr-un scut ascuțit în jos, având culorile albastru și alb. Bunurile culturale imobile, sub protecție specială, vor fi însemnate cu semnul distinctiv repetat de trei ori.⁵⁷

Caracterul incomplet și insuficienta claritate a unor formulări din textul Convenției din anul 1954, soluția deficitară oferită protecției speciale, absența protecției bunurilor de cult, cât și alte argument conexe, au constituit motivele care au determinat statele participante la elaborarea Protocoloalelor Adicionale din anul 1977 să recurgă la o dezvoltare progresivă a regimului de protecție existent la acel moment.⁵⁸

În conformitate cu prevederile Protocolului Adicional I, fără a prejudicia prevederile Convenției de la Haga din 14 mai 1954 privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și altor instrumente internațional pertinente, este interzis:

- a) de a comite orice act de ostilitate dirijat contra monumentelor istorice, operelor de artă sau lăcașelor de cult, care constituie patrimoniul cultural sau spiritual al popoarelor;
- b) de a utiliza aceste bunuri în sprijinul eforturilor militare;
- c) de a face din aceste bunuri obiect de represalii;⁵⁹

Prin reglementarea operată în acest articol s-a urmărit o selecție foarte severă a bunurilor protejate, întrucât formula monumentelor istorice, operelor de artă sau lăcașelor de cult, care constituie „un patrimoniu cultural sau spiritual al popoarelor“ se referă numai la acele bunuri, a căror importanță și valoare depășesc frontierele unui stat și care prezintă un caracter unic, fiind intim atașate istoriei și culturii unui popor.

Totodată, Protocolul Adicional I a acoperit unele lacune ale Convenției din anul 1954, în sensul că a instituit o protecție specială a categoriilor de bunuri menționate. Astfel, pe de o parte se interzice orice fel de utilizare a acestora în sprijinul eforturilor militare, iar, pe de altă parte, orice act de ostilitate sau de represalii îndreptate împotriva lor.

De asemenea bunurile culturale mai sunt protejate prin intermediul stabilirii următoarelor obligații în sarcina părților beligerante semnatare ale Protocolului:

55 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art. 13

56 Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954, art. 15

57 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. Dicționar de drept internațional umanitar. Chișinău: Pontos, 2007, p. 37

58 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 211

59 PA I, art. 52

- a) de a îndepărta aceste bunuri din vecinătatea obiectivelor militare;⁶⁰
- b) de a nu ataca localitățile neapărate;⁶¹

Mecanismul juridic de garantare a aplicării normelor Protocolului Adițional I asigură eficiența regimului de protecție stabilit prin intermediul următoarelor prevederi:

„Faptul de a dirija atacuri contra monumentelor istorice, operelor de artă sau lăcașelor de cult, clar recunoscute, care constituie patrimoniul cultural sau spiritual al popoarelor și cărora le este acordată o protecție specială în baza unei înțelegeri speciale, de exemplu în cadrul unei organizații internaționale competente, provocând distrugerea lor la scară mare, atunci când nu există nicio probă a violării de către partea adversă a articolului 54 lit. b) și când monumentele istorice, operele de artă sau lăcașele de cult nu sunt situate în imediata apropiere a obiectivelor militare“⁶²,

constituie încălcări grave ale prevederilor protocolului, adică sunt calificate drept crime de război, cu toată gama de consecințe juridice care urmează să survină drept rezultat al comiterii acestora.

Este calificată drept crimă de război lansarea unui atac fără discriminare, știind că acest atac va cauza daune excesive bunurilor civile în raport cu avantajul militar concret și direct așteptat,⁶³ precum și folosirea fără drept a semnelor protector al bunurilor culturale.⁶⁴

În textul Statutului de la Roma, prin crime de război se înțelege: a) infracțiunile grave la convențiile de la Geneva din 12 august 1949, și anume oricare dintre faptele menționate mai jos, dacă ele se referă la persoane sau bunuri protejate de dispozițiile convențiilor de la Geneva:

„(ix) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor destinate practicării religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, monumentelor istorice, spitalelor și locurilor în care se află bolnavi sau răniți, cu condiția ca aceste construcții să nu fie obiective militare“⁶⁵

60 PA I, art. 58

61 PA I, art. 59

62 PA I, art. Art 85 (4) (d)

63 PA I, art. Art 85 (3)

64 PA I, art. Art 85 (3) (f)

65 Statutul Curții Penale Internaționale, art. 8 (2)(b)(ix)

☛ Sarcini

pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Descrieți limitele de gestionare a proprietății publice de către puterea ocupantă.
2. Explicați rezervele și limitele legale impuse față de procesul de rechiziționare a proprietății publice a statului ocupat.
3. Apreciați tratamentul impus față de proprietatea municipalităților și instituțiilor de cult, caritate și educație, artă și știință.
4. Analizați condițiile în care proprietatea privată din teritoriul ocupat poate fi confiscată.
5. Enumerați condițiile în care puterea ocupantă ar putea colecta bani de la populația teritoriilor ocupate.
6. Oferiți noțiunea de unități sanitare prin prisma prevederilor normelor convenționale ale dreptului internațional umanitar.
7. Clasificați și elucidați categoriile de unități sanitare.
8. Descrieți cazurile în care prezența armelor și/sau munițiilor în unitățile sanitare nu le scutește de protecția stabilită.
9. Explicați esența noțiunii de mijloc de transport sanitar.
10. Comparați protecția juridică a navelor-spital și aeronavelor-spital.
11. Apreciați necesitatea stabilirii de zone și localități sanitare pe timp de conflict armat.
12. Stabiliți rolul și necesitatea de creare a zonelor și localităților de securitate.
13. Determinați oportunitatea de edificare a zonelor neutralizate în cadrul ostilităților.
14. Descrieți evoluția istorică a procesului de reglementare a protecției bunurilor culturale în cadrul conflictelor armate.
15. Enumerați actele normative internaționale în vigoare care reglementează protecția bunurilor culturale în timp de conflict armat.
16. Explicați noțiunea de bunuri culturale prin prisma Convenției pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat.
17. Apreciați acțiunile calificate drept interzise față de bunurile culturale pe timp de conflict armat.

☞ Problema

În cadrul ostilităților din timpul unui conflict armat internațional, un grup de militari, aflat în defensivă, s-a adăpostit în decursul nopții în subsolul unui edificiu, fără a purta lupte cu forțele inamice. Dimineța grupul a părăsit locația și a continuat defensivă.

Sarcini:

1. Stabiliți regimul de protecție al edificiului în care s-au adăpostit combatanții, dacă s-a constatat că acesta era subsolul unui muzeu. Apreciați dacă muzeul este sau nu o țintă legală pentru inamic.
2. Să admitem scenariul că militarii sunt depistați și aceștia opun rezistență armată. Apreciați dacă ei constituie o țintă legală pentru forțele armate pe care le conduceți și stabiliți dacă este sau nu legal să atacați întreaga clădire a muzeului, în subsolul căruia s-au adăpostit.
3. Descrieți situația ipotetică în care muzeul (lăcașul de cult, teatrul, galeria de artă etc.) poate să constituie țintă legală pentru combatanții forțelor armate pe care le conduceți.

T E M A I X

Protecția prizonierilor de război

§1. Definiția statutului de prizonier de război; §2. Procedura de conferire a statutului de prizonier de război; §3. Capturarea și condițiile de întreținere a prizonierilor de război; §4. Sancțiunile disciplinare și răspunderea penală a prizonierului; §5. Eliberarea și repatrierea prizonierilor de război; §6. Garanțiile juridice ale persoanelor reținute în cadrul conflictelor armate noninternaționale

§ 1. Definiția statutului de prizonier de război

Doar combatanții sunt cei care dispun de dreptul exclusiv de a beneficia de statutul de prizonier de război. Reglementarea actuală a statutului de prizonier de război își are originea încă din perioada medievală a spiritului cavaleresc, care prevedea respectarea inamicului și a statutului acestuia chiar și în cazul căderii în prizonierat.¹

În epoca antică prizonierii de război erau distruși fizic sau transformați în sclavi. Prin intermediul Consiliului de la Lateran din 1179 a fost periclitată această practică barbară doar în cadrul războaielor dintre creștini. Astfel, în această perioadă nu a existat un mecanism viabil de protecția a prizonierului de război și nici un act care ar fi stabilit clar procedura și mecanismele de conferire a statutului de protecție în favoarea persoanelor capturate în timpul ostilităților.

În epoca medievală războaiele devin o afacere extrem de rentabilă. Persoanele capturate erau eliberate în schimbul unei taxe, care varia în funcție de gradul militar al acestora.

În perioada modernă se constată existența unor acorduri dintre comandanții militari cu privire la condițiile și tarifele de răscumpărare pentru eliberarea persoanelor capturate, numite *carteluri*.² Secolele XVIII-XIX sunt marcate, în acest sens, de semnarea unui șir de tratate care vizau și protecția prizonierilor de război: Tratatul definitiv de pace și prietenie dintre Franța, Marea Britanie și Spania, semnat la Paris la 10 ianuarie 1763, Tratatul de Pace de la Teschen dintre Austria și Prusia, semnat la

1 Cauia Alexandr, Chirtoacă Natalia. *Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane*. Chișinău: Notograf-Prim, 2012, p.96

2 Cloșcă I, Suceavă I. *Dreptul Internațional Umanitar*. București: Șansa, 1992, p. 316.

Haga la 10 septembrie 1785, Decretul Adunării Naționale Franceze din 4 mai 1792, care plasa prizonierii de război sub protecția națiunii franceze, reprima relele tratamente și actele de cruzime comise împotriva lor, Cartelul pentru schimbul prizonierilor de război, semnat la Washington la 12 mai 1813 între SUA și Marea Britanie, Convenția din 26 noiembrie 1820, semnată de Spania și Columbia la Ciudad de Trujillo pentru regularizarea războiului, Instrucțiunile pentru armatele de campanie ale SUA (Codul Lieber) din 1863, care reglementau protecția prizonierilor de război în cuprinsul celor 38 de articole.³

Tragismul situației prizonierilor în cadrul celui de al II-lea Război Mondial a impus obligația ca ei să nu fie supuși în niciun caz mutilărilor fizice sau experiențelor medicale, trebuind să fie protejați tot timpul, mai ales împotriva actelor de violență și intimidare, a insultelor și curiozității publice⁴, exigențe materializate în textul Convenției a III-a de la Geneva.

Actele normative internaționale care reglementează direct sau tangențial procedura de conferire a statutului juridic de prizonier de război și conținutul acestuia sunt:

1. Regulamentul anexă la Convenția a IV-a de la Haga din anul 1907;
2. Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929 pentru ameliorarea stării prizonierilor de război;
3. Convenția a III-a de la Geneva cu privire la protecția prizonierilor de război din 12 august 1949;
4. Protocolul Adițional I la Convențiile de la Geneva, adoptat la 8 iunie 1977.

Prizonier de război este considerat combatantul unei părți beligerante capturat de inamic.⁵ Statutul de prizonier de război este de o maximă importanță, deoarece persoana care nu poate să beneficieze de acest statut este susceptibilă de a fi pedepsită penal pentru participarea la ostilități, cu atât mai mult cu cât în legislația națională a unor state participarea la conflict poate fi sancționată cu pedeapsa capitală. În acest caz dilema asupra statutului persoanei se transformă din una juridică în una care urmează să decidă viața persoanei capturate, ceea ce denotă o dată în plus necesitatea imperioasă a procesului de stabilire a statutului juridic al persoanei capturate.⁶

Protecția juridică a prizonierilor de război în cadrul conflictelor armate internaționale este asigurată prin intermediul Convenției a III-a de la Geneva din 12 august 1949. Acest act normativ are drept fundament următoarele două principii:

- a) prizonierul de război nu poate fi supus unei cercetări judiciare sau pedepsit doar din motivul participării în cadrul ostilităților;⁷

3 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 317-318.

4 Lupulescu N. *Drept umanitar*. București: C.H.BECK, 2010, p. 155.

5 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Dicționar de drept internațional umanitar*. Chișinău: Pontos, 2007, p. 230.

6 Naqvi Y. *Doubtful prisoner-of-war status*. In: ICRC September, 2002, Vol. 84, nr. 847, p. 571.

7 CG III, art. 98.

- b) prizonierul de război urmează să beneficieze de un tratament uman pe toată durata detenției până la eliberare sau repatriere.⁸

Astfel, s-a stabilit că: „Dacă există vreo îndoială în ceea ce privește încadrarea în una din categoriile enumerate în art. 4 a persoanelor care au comis un act de beligeranță și care au căzut în mâinile inamicului, numitele persoane vor beneficia de protecția prezentei Convenții, în așteptarea ca statutul lor să fie determinat de un tribunal competent.”⁹

Sunt considerate prizonieri de război, în sensul Convenției a III-a de la Geneva din 12 august 1949, persoanele care fac parte din următoarele categorii și au căzut sub puterea inamicului:

1. Membrii forțelor armate ale unei părți în conflict, precum și membrii milițiilor și corpurilor de voluntari care fac parte din aceste forțe armate.
2. Membrii altor miliții și ai altor corpuri de voluntari, inclusiv acei din mișcările de rezistență organizate, care aparțin unei părți în conflict și care acționează în afara sau în interiorul propriului teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat, cu condiția ca aceste miliții sau corpuri de voluntari, inclusiv mișcările de rezistență organizate, să îndeplinească următoarele condiții:
 - a) să se afle în fruntea lor o persoană care are în subordine subordonați;
 - b) să dispună de un semn distinctiv fix și care să fie recognoscibil de la distanță;
 - c) să poarte armele în mod deschis;
 - d) să se conformeze în cadrul operațiunilor legilor și obiceiurilor războiului.
3. Membrii forțelor armate regulate, care se pretind că aparțin unui guvern sau unei autorități nerecunoscute de Puterea deținatoare.
4. Persoanele care urmează forțele armate, fără a face parte nemijlocit din componența lor: membrii civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenții de război, furnizorii, membrii unităților de lucru sau ai serviciilor abilitate cu aprovizionarea forțelor armate, cu condiția ca acestea să fi deținut autorizația forțelor armate pe care le însoțesc și care urmează să le elibereze un bilet de identitate.
5. Membrii echipajelor, inclusiv comandanții, piloții și elevii marinei comerciale și ai echipajelor aviației civile ale părților în conflict, care nu beneficiază de un tratament mai favorabil, în virtutea altor dispoziții de drept internațional.
6. Populația unui teritoriu neocupat care, la apropierea inamicului, acționează în mod spontan pentru a combate trupele de invazie, fără să fi avut timp de a se constitui în forțe armate regulate, dacă membrii acestora poartă armele în mod deschis și dacă respectă legile și obiceiurile războiului.¹⁰

8 CG III, art 13-14.

9 CG III, art. 5(2)

10 CG III, art. 4 A, (1)-(6)

În sensul definirii statutului juridic al prizonierului de război, articolul 44 al Protocolului Adițional I stipulează: „Orice combatant, în sensul articolului 43, care cade în mâinile părților adverse, se consideră prizonier de război.”¹¹

§ 2. Procedura de conferire a statutului de prizonier de război

În contextul celor menționate anterior, putem constata faptul că delegații la conferința de la Geneva conștientizau justa valoare a acestui statut, ceea ce a determinat reglementarea expresă a acestuia în textul unei convenții distincte. Conform prevederilor exprese ale actului normativ internațional citat, în cazul unei situații incerte în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război, prioritate se va oferi persoanei reținute prin acordarea acestui statut, până la proba contrarie, constatată prin intermediul unei instanțe competente.

Conținutul Convenției a III-a de la Geneva este marcat de spiritul principiilor de drept internațional public, în general, și de principiul umanismului în relațiile cu prizonierii de război, în special. Regula generală prevede acordarea statutului de prizonier de război persoanei care poate fi încadrată în una din categoriile descrise de articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva, indiferent de modalitatea și circumstanțele în care aceasta a fost reținută.¹²

Incertitudinea, în acest sens, este potențată de lipsa unei definiții unanim acceptate asupra noțiunii de „stare dubioasă” sau „stare incertă” a persoanei care pretinde a beneficia de statutul de prizonier de război. Din punct de vedere juridic „starea de incertitudine” poate fi calificată drept stare de fapt care provoacă dubii pentru o persoană competentă în procesul de luare a unei decizii de o maximă importanță.

Comentariul asupra Convenției a III-a de la Geneva nu edifică suficient în acest sens, stipulând doar două cazuri când articolul 5(2) este aplicabil: dezertorii și persoanele care însoțesc forțele militare, care și-au pierdut actele în baza cărora se legitimează (legitimațiile).

Din spiritul comentariului acestor norme putem concluziona că „starea de incertitudine” în procesul de acordare a statutului de prizonier de război ar trebui să apară cât se poate de rar, deoarece categoriile evidențiate de articolul 4 pretind a avea un caracter exhaustiv, ceea ce ar trebui să excludă situațiile dubioase, iar adoptarea articolului 5 a avut drept obiectiv principal privarea Părții Deținătoare de dreptul de a decide unilateral și subiectiv asupra acordării acestui statut.

Opinia majorității exegeților în domeniu asupra procesului de acordare a statutului de prizonier de război se rezumă la prezumția că persoana reținută în perimetrul acțiunilor de luptă este considerată a fi prizonier până la proba contrarie.

11 PA I, art. 44(1)

12 CG III, art. 4

O astfel de quasi-prezumție este materializată în textele unor îndrumare sau regulamente militare ale unor state. În același sens, manualul pentru forțele de apărare ale Australiei stipulează: „În majoritatea cazurilor combatantul reținut are dreptul la statutul de prizonier de război.”¹³

Consiliul Secret al Marii Britanii a cercetat acțiunea articolului 5 într-un caz survenit în urma conflictului militar care s-a declanșat între Malaiezia și Indonezia. În textul hotărârii acesta a prevăzut:

„Până când nu apar dubii în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război, articolul 5 nu este aplicabil și nu este necesar ca o instanță competentă să se pronunțe asupra aplicabilității sau inaplicabilității acestei garanții suplimentare. Astfel, dacă statutul persoanei reținute nu a generat dubii, nu apare necesitatea adoptării unei hotărâri judiciare asupra prezentului caz.”

Acest fapt denotă că instanța britanică a interpretat expresia „apar dubii” drept situația care reflectă îndoiala ce poate fi invocată înainte sau în timpul procesului de judecată, aceasta având doar o pondere procedurală și nu una materială. Într-o opinie separată lorzii Gest și Barwick consideră că:

„atât timp cât învinuitul a emis o astfel de pretenție (de a i se acorda statutul de prizonier de război)... „dubiile” care pot să apară conform articolul 5 trebuie să se axeze asupra faptului de apartenență a învinuitului la una din categoriile prevăzute de articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva.”

Interpretarea, în baza căreia „starea dubioasă” apare atunci când se prezintă unele pretenții asupra conferirii statutului de prizonier, poate fi detectată și în cadrul Regulamentului Forțelor Militare Terestre ale Statelor Unite ale Americii cu privire la prizonierii de război, adoptat în anul 1997 și care prevede deferirea unei instanțe competente a fiecărui caz în care apar dubii în ceea ce vizează acordarea statutului de prizonier de război, cu condiția că persoana vizată pretinde a fi supusă unui tratament similar celui garantat de Convenția a III-a de la Geneva.

Această prevedere este în unison cu prezumția stipulată în Protocolul Adițional I:

„O persoană care participă la ostilități și cade în mâinile părții adverse este presupusă a fi prizonier de război și, în consecință, este protejată de cea de a III-a Convenție, atunci când ea revendică statutul de prizonier de război, sau rezultă că are dreptul la statutul de prizonier de război, ori atunci când partea de care depinde, revendică pentru ea acest statut pe calea notificării adresate puterii care o deține sau puterii protectoare. Dacă există vreo îndoială asupra dreptului său la statutul de prizonier de război, această persoană continuă să beneficieze de acest statut și, prin urmare, de protecția celei de a III-a Convenții și a prezentului Protocol, așteptând ca statutul său să fie determinat de un tribunal competent.”¹⁴

13 Australia. Defence Force Manual 1994, ADFP 37, para. 1004. [on-line] [http://www.defence.gov.au/jlc/Documents/DSCC/SUPMAN%204%20\(Edition%206\).pdf](http://www.defence.gov.au/jlc/Documents/DSCC/SUPMAN%204%20(Edition%206).pdf)

14 PA I, art. 45(1)

În opinia autorilor Comentariului Protocolului Adițional I norma stipulată de articolul 5(2) al Convenției a III-a de la Geneva a comportat o importanță crucială în procesul de apărare și garantare a drepturilor celor ce au participat în cadrul conflictelor armate internaționale, chiar dacă a rămas a fi una neunivocă în sensul interpretării.¹⁵ Problemele constatate în cadrul conflictelor armate cu participarea masivă a partizanilor au reliefat insuficiența respectivelor reglementări, fapt care a condiționat adoptarea articolului 45 în textul Protocolului Adițional I. Scopul principal al adoptării acestei norme speciale a fost identificarea procedurii de conferire a statutului de prizonier de război în cazurile când nu există certitudinea că persoana reținută ar putea fi încadrată în una din categoriile prevăzute de articolul 4.

Articolul 45 stipulează:

„Dacă o persoană căzută în mâinile unei părți adverse nu este deținută ca prizonier de război și trebuie să fie judecată de această parte pentru o infracțiune în legătură cu ostilitățile desfășurate, ea dispune de dreptul de a-și valorifica statutul de prizonier de război în fața unui tribunal judiciar și să obțină ca această problemă să fie tranșată. De fiecare dată când procedura aplicabilă o permite, problema trebuie să fie soluționată înainte de a se fi decis asupra infracțiunii. Reprezentanții Puterii protectoare au dreptul să asiste la dezbaterile, în cursul cărora această problemă trebuie să fie rezolvată, în afara cazului excepțional în care aceste dezbateri se desfășoară cu ușile închise, în interesul securității de stat. În acest caz, Puterea deținătoare trebuie să informeze despre aceasta Puterea protectoare.

Orice persoană participantă la ostilități, care nu are dreptul la statutul de prizonier de război și nu beneficiază de un tratament mai favorabil, în conformitate cu cea de a IV-a Convenție, are dreptul oricând la protecția prevăzută de articolul 75 al prezentului Protocol. În teritoriul ocupat o astfel de persoană, exceptând situația când este deținută pentru spionaj, beneficiază, de asemenea, în pofida dispozițiilor articolului 5 al celei de a IV-a Convenții, de drepturile de comunicare prevăzute în amintita Convenție.¹⁶

Textul articolului 45 prevede expres cazurile în care dubiile trebuie să dispară în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război, în baza prezumției acestuia:

1. Dacă persoana reținută pretinde la acest statut.
2. Dacă există supoziția că acesteia i s-ar putea conferi acest statut.
3. Dacă partea căreia acesta îi aparține pledează pentru oferirea acestui statut.

În cazurile când dubiile persistă, în pofida acțiunilor menționate anterior, statutul persoanei reținute urmează să fie determinat de o instanță competentă. Această consecutivitate de prezumții este o continuare logică a prevederilor articolului 5, diferența constând în faptul că obligația de a demonstra sau de a proba imposibilitatea conferirii statutului pretins se află în sarcina Părții Deținătoare și nu viceversa.

15 Sandoz Y., Swinarski C, Zimmermann B. *Commentary to the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, 8 June 1977. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987. 1625 p.

16 PA I, art. 45(2) și (3)

Judecând conform interpretărilor date de Regulamentele militare ale unor state citate anterior, dubiile sau suspiciunile în ceea ce privește conferirea statutului de prizonier de război, în sensul articolului 5(2), pot apărea doar în legătură cu apartenența persoanei reținute la una din categoriile prevăzute de articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva.

Este de menționat faptul că statutul de prizonier de război urmează să fie conferit doar celor care au fost capturați în limitele temporale ale conflictului armat. În acest sens, doctrinarii¹⁷ citează precedentul oferit de Curtea de Casație din Franța la 16 februarie 1951 în cazul *Bittrich et Guttman*, conform căruia generalul german arestat după capitularea Federației Germane spre sfârșitul celui de al II-lea Război Mondial (7 mai 1945) nu mai putea beneficia și nici pretinde la statutul de prizonier de război.

Deși calitatea de combatant este esențială pentru acordarea statutului de prizonier, sunt excluși totuși de la beneficiul acestuia:

1. Combatanții care simulează statutul de civil sau necombatant;
2. Combatanții înarmați care, nediferențiindu-se de populația civilă, nu poartă armele la vedere pe perioada pregătirii și desfășurării acțiunilor militare;
3. Spionii, sabotorii, mercenarii și cei care au comis crime de război, după ce un tribunal competent a pronunțat o sentință în acest sens împotriva lor.¹⁸

Drepturile și îndatoririle prizonierilor de război formează noul lor statut juridic cu începere din momentul capturării. Pentru asigurarea acestor drepturi și îndatoriri convenționale, Părțile beligerante vor putea încheia anumite acorduri speciale asupra oricărei chestiuni care le-ar considera oportun să fie reglementată în mod special, fără a restrânge drepturile acordate, ci în sensul de a stabili măsuri mai favorabile.

Prizonierii de război trebuie să fie tratați tot timpul cu umanism¹⁹, fiind interzise acțiunile și omisiunile puterii deținătoare, care ar putea cauza moartea sau pune în pericol sănătatea captivului.²⁰ Partea deținătoare este obligată să nu expună prizonierii de război unor violențe și insulte din partea populației locale, curiozității publice, la mutilări fizice sau experiențe medicale și științifice.

Prevederile Convenției a III-a se vor aplica și asupra conflictelor armate internaționale, în cadrul cărora una dintre Părțile beligerante nu recunoaște existența acestuia. Articolul 7 al Convenției prevede:

„Prizonierii de război nu vor putea, în niciun caz, să renunțe total sau parțial la drepturile pe care la asigură prezenta Convenție...”²¹

Această regulă se bazează pe două idei:

- a) fiind în captivitate, voința lor poate fi ușor influențată prin presiuni și măsuri coercitive;

17 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 321

18 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 153

19 CG III, art. 12

20 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 154

21 CG III, art. 7

b) drepturile prevăzute de Convenție, deși se răsfrâng asupra prizonierilor, sunt drepturi ale statelor beligerante și nu ale beneficiarilor.

Puterea deținătoare este responsabilă de tratamentul ce se aplică prizonierilor și orice act sau omisiune ilicită din partea puterii deținătoare, antrenând moartea sau punând în pericol grav sănătatea prizonierilor, este interzis și va fi calificat drept crimă de război.²²

În opinia unor autori, normele prevăzute de Convenția a III-a de la Geneva pot fi divizate convențional în patru compartimente: **capturarea, condițiile de întreținere, sancțiunile disciplinare și răspunderea penală a prizonierului, eliberarea și repatrierea acestora.**²³

Ideea fundamentală a sistemului de protecție, instituit prin Convenția a III-a de la Geneva și reiterată prin Protocolul Adițional I din 1977, rezidă în faptul că prizonieratul nu constituie o acțiune represivă, ci o măsură de precauție față de combatantul inamic dezarmat, care se află sub autoritatea sa și răspunde de tratamentul ce îi este aplicat.²⁴

Convenția a fost inspirată și de Declarația Universală a Drepturilor Omului, ceea ce a generat reiterarea unui set de principii și imperative cu privire la viața, integritatea fizică și morală a prizonierului.

Statele se angajează, la momentul semnării Convenției, să completeze legislațiile naționale cu măsuri de reprimare a actelor contrare Convenției. Puterea deținătoare de prizonieri va trebui să suporte în mod gratuit întreținerea prizonierilor și să le acorde gratuit îngrijire medicală.²⁵

§ 3. Capturarea și condițiile de întreținere a prizonierilor de război

Capturarea. Imediat ce a fost capturat în teatrul de război, prizonierul este predat superiorilor și condus spre un loc de adunare, unde este supus formalităților de înregistrare. Prizonierii nu pot fi obligați să declare alte informații decât cele necesare identificării lor:

- a) numele;
- b) prenumele;
- c) gradul militar;
- d) data nașterii;
- e) numărul de identitate.

22 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 322-323.

23 Калугин В.Ю. *Курс международного гуманитарного права. Минск: Тесей, 2006, с. 184.*

24 Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 322.

25 CG III, art. 15

Încercarea de a induce în eroare statul captor se sancționează prin restrângerea prerogativelor acordate de grad sau statut. Aceste date urmează să fie gravate pe o placă de identitate, confecționată dintr-un material rezistent, având două părți detașabile, pe care se vor consemna grupa sanguină și religia. În caz de deces, jumătate din placă, conținând elemente identice va fi transmisă puterii de care aparține prizonierul.²⁶

Cu excepția armelor, echipamentului militar, cailor și documentelor militare, aceștia pot păstra bunurile personale, inclusiv bani, semne de grad și naționalitate, decorații și obiecte cu valoare sentimentală. După capturare, prizonierii urmează să fie imediat escortați în lagărele situate la o distanță suficient de mare de linia desfășurării ostilităților pentru a le putea fi garantată securitatea și integritatea.

Prizonierii de război pot fi transferați de la Puterea deținătoare la o altă Putere, care este parte la Convenție, numai după ce Puterea deținătoare se declară satisfăcută și aprobă capacitățile unei asemenea puteri cesionare de a aplica prevederile Convenției. Când prizonierii de război sunt transferați în astfel de circumstanțe, responsabilitatea de aplicare a Convenției aparține Puterii care îi acceptă, în timp ce aceștia se află în custodia ei.

Cu toate acestea, dacă acea Putere eșuează în tentative de a duce la bun sfârșit clauzele Convenției, în orice aspect important, Puterea care a transferat prizonierii de război trebuie să adopte măsuri eficiente de corectare a situației sau trebuie să solicite returnarea prizonierilor de război. Astfel de cereri trebuie respectate.²⁷

Evacuarea va fi efectuată în spirit umanist și în condiții identice deplasării trupelor puterii deținătoare. Deplasările pe jos nu se vor putea face în mod normal decât în etape de cel mult 20 km pe zi, exceptând cazul necesității ajungerii la depozitele de hrană sau la sursele de apă potabilă.

În lagăre, prizonierii pot fi grupați în funcție de naționalitate, limbă și obiceiuri, asigurându-se condiții de cazare, îmbrăcăminte și hrană la fel de favorabile ca acelea pe care le au trupele captorului.²⁸ Locurile de detenție, precum și clădirile sau baracamentele trebuie să ofere toate garanțiile de igienă și salubritate. Unele prevederi se referă și la nevoile intelectuale ale prizonierilor, cum ar fi încurajarea activităților culturale și sportive, înlănțuirea primirii de cărți pentru lectură etc.²⁹ Astfel, regimul prizonierilor posedă oarecum caracterul de domiciliu forțat în limitele căruia ei dispun de o anumită libertate de mișcare în baza regulamentelor municipale sau de garnizoană.³⁰

26 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 323.

27 RADU V. Actualități privind statutul prizonierilor de război. Închisorile de la Guantanamo și Abu Ghraib. <http://www.arduph.ro/actualitati-privind-statutul-prizonierilor-de-razboi-inchisorile-de-la-guantanamo-si-abu-ghraib/>

28 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 155-156.

29 CG III, art. 38

30 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 324.

Femeile trebuie să fie tratate cu toată atenția, inerentă sexului acestora și în toate cazurile ele beneficiază de un tratament la fel de favorabil ca și cel de care beneficiază bărbații. În toate lagărele în care se găsesc cantonate, împreună cu prizonierii de război-bărbați și prizonieri de război-femei, vor exista dormitoare separate.³¹ Puterea deținătoare poate interna femeile în alt lagăr, dacă consideră oportun acest lucru pentru asigurarea respectării prevederilor Convenției a III.

Condițiile de întreținere. Norma cutumiară, care obligă părțile beligerante să asigure prizonierii de război cu toate cele strict necesare, este stipulată într-un set vast de regulamente și îndrumare militare, iar încălcarea acestora este incriminată de legislațiile naționale ale mai multor state.³²

Beligeranții își vor comunica reciproc amplasarea lagărelor de prizonieri, în vederea evitării atacurilor asupra acestora, ele fiind dispuse astfel încât să fie vizibile de la înălțime semnele distinctive³³ ale lagărelor.

Rația alimentară a prizonierilor de război trebuie să fie satisfăcătoare din punct de vedere caloric, al calității și variației. Prizonierilor care lucrează li se vor oferi suplimente de hrană. Apa potabilă va fi furnizată în cantități suficiente și se va permite de asemeni folosirea tutunului. Se interzic orice fel de măsuri restrictive asupra hranei.

Prizonierii au dreptul la îmbrăcăminte, încălțăminte și lenjerie. Uniformele armatei inamice capturate vor fi folosite pentru îmbrăcarea prizonierilor doar dacă corespund condițiilor climaterice. În lagăr pot fi instalate cantine, unde prizonierii vor putea să-și procure, la preț de comerț local, produse alimentare sau obiecte de uz personal.³⁴

Puterea deținătoare trebuie să adopte toate măsurile de igienă și să asigure îngrijirea medicală necesară, folosind personalul medical și religios reținut pentru asistarea prizonierilor de război.³⁵

Fiecare lagăr urmează să fie dotat cu o infirmerie, iar dacă este necesar se vor stabili localuri rezervate bolnavilor cu maladii contagioase sau mintale. Prizonierii care necesită o intervenție chirurgicală sau altă intervenție de ordin medical pot beneficia și de serviciile instituțiilor medicale civile, care dispun de posibilitatea de a oferi aceste servicii. Înlesniri speciale urmează să fie oferite invalizilor, în special orbilor. Prizonierii de război care au profesia de medici (stomatologi, infirmieri și care nu au fost atașați serviciului de sănătate) vor putea fi admiși de puterea deținătoare să îngrijească prizonierii din aceleași forțe militare.

31 CG III, art. 25, par.4.

32 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2006, 818 с.

33 Ori de câte ori considerațiile de ordin militar o vor îngădui, lagărele de prizonieri de război vor fi semnalizate în timpul zilei prin literele PG și PW, așezate astfel ca să fie văzute în mod distinct de la înălțime. Puterile interesate vor putea conveni, totuși, asupra altui mijloc de semnalizare. Numai lagărele de prizonieri de război vor putea fi semnalizate în acest mod.

34 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 324.

35 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 156.

În privința condițiilor morale de internare, în lagăre vor fi rezervate localuri corespunzătoare oficiilor religioase, astfel încât prizonierii să-și poată împărtăși credința, cu condiția respectării disciplinei.³⁶

Fiecare lagăr va fi plasat sub autoritatea directă a unui ofițer responsabil din forțele armate regulate ale puterii deținătoare, care va aplica convenția sub controlul direct al guvernului său. Această garanție stabilește atât responsabilitatea ofițerului pentru respectarea prevederilor Convenției, cât și a guvernului căruia îi aparține.

Toți prizonierii sunt obligați să salute și să respecte semnele și gradele militare ale comandantului lagărului de detenție și a personalului militar al acestuia. Ofițerii prizonieri sunt obligați să salute doar ofițerii de grad superior ai puterii deținătoare. Ordinile, regulamentele și avertismentele vor fi comunicate într-o limbă pe care o înțeleg prizonierii, regulă valabilă și în timpul interogatoriului. Puterea deținătoare este obligată să asigure afișarea textului Convenției a III-a într-un loc accesibil și în limba prizonierilor de război.

Prizonierii de război pot fi folosiți la diferite munci, cu condiția retribuirii muncii și în condițiile stabilite de normele dreptului internațional umanitar.³⁷

În afara muncii legate de administrarea, instalarea și întreținerea taberei, prizonierii de război pot fi obligați să muncească în următoarele sectoare de activitate: agricultură, industria legată de producerea și extracția de materii prime; industria de prelucrare, exceptând industria metalurgică, de mașini și chimică; munca publică și operațiunile de construcție ce nu au un caracter sau scop militar, transportul sau administrarea magazinelor ce nu au un caracter sau scop militar, afaceri comerciale, arte manuale, servicii domestice, servicii de ajutor public ce nu au caracter sau scop militar.

Prizonierii de război pot să-și exercite dreptul de a face plângere, în conformitate cu articolul 78. Ei trebuie să aibă condiții de muncă adecvate, în special ne referim la cazare, mâncare, haine și echipament. Acestea nu trebuie să fie inferioare celor de care beneficiază cetățenii părții deținătoare, angajați în locuri de muncă asemănătoare, luându-se în considerare condițiile climatice.

Partea deținătoare trebuie să se asigure că în zonele în care astfel de prizonieri sunt angajați, va fi aplicată corect atât legislația națională privind protecția muncii, cât și regulamentul privind siguranța muncitorilor.³⁸ Ei trebuie să fie pregătiți și să le fie asigurate toate formele de protecție adecvate muncii pe care trebuie să o exercite, similare cu cele oferite cetățenilor părții deținătoare.

Niciun prizonier de război nu trebuie să fie angajat într-un loc de muncă nociv și periculos, nu trebuie să fie angajat într-un loc de muncă umilitor pentru membrii forțelor părții deținătoare. Dezamorsarea bombelor sau a dispozitivelor asemănătoare este considerată o muncă periculoasă.

³⁶ Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 156.

³⁷ CG III, art. 49-57

³⁸ CG III, art. 51

Durata muncii zilnice a prizonierilor de război, inclusiv durata călătoriei dus-întors, nu trebuie să fie excesivă și, în niciun caz, nu trebuie să depășească durata permisă muncitorilor civili din zonă, muncitori ce aparțin de Puterea Deținătoare și sunt angajați în aceeași formă de muncă.³⁹

Prizonierilor trebuie să le fie permisă, în mijlocul zilei de muncă, o pauză de minim o oră. Această pauză va fi asemănătoare, din punctul de vedere al duratei, cu cea pe care o au muncitorii Puterii Deținătoare, în cazul în care aceasta este de durată mai mare. Aceștia trebuie să le fie permisă o pauză de douăzeci și patru de ore consecutive, în fiecare săptămână, preferabil duminica sau în ziua de odihnă a țării de origine. Mai mult decât atât, fiecărui prizonier, care a lucrat pentru un an, trebuie să-i fie acordată o perioadă de odihnă pentru opt zile consecutive, timp în care va fi plătit în continuare.

Plata muncii prizonierilor de război trebuie fixată în concordanță cu clauzele articolului 62 din Convenție. Prizonierii de război au dreptul să dispună de bani de buzunar.⁴⁰

Puterea Deținătoare poate determina suma maximă de bani pe care prizonierii de război o pot avea asupra lor. Orice sumă în exces trebuie depusă în contul prizonierilor de război. Dacă aceștia le este permis să ofere servicii în afara taberei, servicii pentru care vor fi remunerați, aceste sume vor fi depuse în conturile respectivilor prizonieri.

Prizonierilor de război li se recunoaște dreptul de a dispune de unele sume bănești. Aceste sume provin:

1. Dintr-un avans din solda lunară vărsată de puterea deținătoare în funcție de gradul prizonierului.
2. Din sumele pe care prizonierii le-au avut asupra lor în momentul în care au căzut în puterea inamicului.
3. Din suplimentul de soldă trimis de statul de care depinde.
4. Din indemnizațiile de muncă plătite de autoritățile statului deținător.
5. Din sumele pe care prizonierii le vor primi, individual sau colectiv, de la rude sau de la diverse societăți de caritate.⁴¹

Puterea Deținătoare trebuie să asigure tuturor prizonierilor de război o plată lunară în avans, sume ce trebuie fixate, prin schimb valutar, la moneda Puterii, precum urmează:

- Prima Categorie: prizonierii ce au grad sub cel de sergenți: opt franci elvețieni
- A doua categorie: sergenți și alți subofițeri sau prizonieri cu grad asemănător: doisprezece franci elvețieni.
- A treia categorie: ofițerii subalterni și ofițerii cu grad mai jos decât maiorii sau prizonierii cu grad asemănător: cincizeci de franci elvețieni.

39 CG III, art. 53

40 *Калугин В.Ю. Op. cit., c. 187*

41 Cloșcă I, Suceavă I *Op. cit., p. 326.*

- A patra categorie: maiorii, locotenent-coloneii, coloneii sau prizonierii cu grad asemănător: șaizeci de franci elvețieni.
- A cincea categorie: ofițeri generali sau prizonieri de război cu grad asemănător: șaptezeci și cinci de franci elvețieni.⁴²

Cu toate acestea, Părțile în conflict pot modifica, de comun acord, suma în avans pentru prizonierii din categoriile anterioare. Puterea Deținătoare trebuie să accepte sumele de bani suplimentare pentru prizonierii de război, sume pe care Puterea de care aceștia aparțin le trimite. Aceștia trebuie să le fie permisă primirea sumelor de bani expediate prin poștă, bani trimiși personal sau colectiv. Fiecare prizonier de război trebuie să aibă la îndemâna balanța de credit al contului său. Prizonierii de război pot face plăți în afara țării. Acestor gen de plăți trebuie să li se acorde prioritate.

Puterea Deținătoare trebuie să țină evidența conturilor fiecărui prizonier, având în vedere sumele de bani care intră sau se expediază din cont sau banii pe care prizonierii de război îi folosesc. Tot ce intră în contul unui prizonier de război trebuie semnat de acesta sau de reprezentantul prizonierilor ce va semna în numele acestuia. La sfârșitul captivității, prin eliberarea prizonierului de război sau repatrierea acestuia, Puterea Deținătoare trebuie să-i ofere acestuia o declarație, semnată de un ofițer autorizat al Puterii, prin care i se indică balanța creditului.⁴³

Imediat după capturare sau cel târziu după o săptămână de la sosirea în tabără, fiecare prizonier de război beneficiază de dreptul de a scrie familiei sale sau Agenției Centrale de Informații pentru prizonierii de război,⁴⁴ unde poate anunța despre capturarea sa, adresa și starea de sănătate. Scrisorile respective trebuie trimise cât mai repede posibil.

În timpul capturii, prizonierii de război au dreptul de a expedia și a primi scrisori. În cazul în care aceștia se află în imposibilitatea de a primi sau a trimite vești de la, și respectiv către rudele lor, din cauza distanței prea mari sau din cauza rutei poștale, acestora le este permis să expedieze telegrame.

Pe lângă scrisori, prizonierilor de război le este permisă primirea de colete individuale sau de încărcături colective ce pot conține mâncare, îmbrăcăminte, medicamente, articole religioase, educaționale sau recreaționale etc.

În ceea ce privește posibilitatea autorităților de a verifica conținutul corespondenței prizonierilor de război, articolul 76 al Convenției a III-a de la Geneva stipulează: „Cenzura corespondenței adresate prizonierilor de război sau expediate de ei, va trebui să fie făcută în timpul cel mai scurt posibil. Ea nu va putea să fie efectuată decât de către statele expeditoare și destinate și o singură dată de fiecare dintre ele.”⁴⁵

42 CG III, art. 60

43 CG III, art. 65

44 CG III, art. 123

45 CG III, art. 76

Prizonierii de război au dreptul să informeze autoritățile militare unde se află. De asemenea, aceștia au dreptul să aplice pentru statutul de reprezentant al prizonierilor al Puterii Protectoare. Aceste drepturi și reclamații nu pot fi limitate și nici considerate ca parte din corespondență. Acolo unde există prizonieri de război, exceptând cazurile în care există ofițeri, aceștia pot alege un reprezentant, la fiecare șase luni, pentru a-i reprezenta în fața autorităților militare, Puterilor Protectoare, Comitetului Internațional al Crucii Roșii sau în fața altei organizații care îi asistă. În cazul în care există ofițeri, cel mai în vârstă va fi ales ca reprezentant al prizonierilor. Acesta poate avea asistenți.

Evadarea prizonierului de război este considerată că s-a produs dacă se alătură forțelor sale armate sau celor aliate, dacă a părăsit teritoriul adversarului sau dacă ajunge pe o navă care aparține statului său. Convenția a III-a reglementează evadarea sau tentativa de evadare sub forma permisiunii pe care o are statul captor de a folosi armele contra celor care încearcă să evadeze. Aceasta constituie un mijloc extrem, care va fi totdeauna precedat de somațiile cerute de împrejurări.

În orice conflict armat sau situație de violențe interne, prizonierii sunt extrem de vulnerabili, din cauza faptului că sunt considerați de cele mai multe ori inamici de către cei care i-au capturat și, în consecință, sunt expuși actelor de răzbunare. Iată de ce este primordial ca prizonierii să poată beneficia de intervenția unui organism neutru și independent, care are drept misiune asigurarea că aceștia sunt tratați în spirit umanist, că sunt deținuți în condiții corespunzătoare și că dispun de posibilitatea să facă schimb de informații cu familia. Această misiune este îndeplinită din anul 1915 de Comitetul Internațional al Crucii Roșii, an în care demarează vizitele la prizonierii deținuți în condițiile unor conflicte armate.

Durata, frecvența și succesiunea vizitelor ține de competența CICR și nu de cea a autorităților deținatoare. După vizită, echipa elaborează un raport în scris, care recapitulează condițiile de detenție și tratamentul aplicat deținuților, propunând, dacă este necesar, măsuri coercitive. Acest raport este confidențial. Experiența denotă necesitatea de a purta tratative directe cu autoritățile responsabile de problemele legate de detenție, printr-un dialog discret, protejat de tirul mediatic.

Din acest punct de vedere, să ne reamintim că pentru CICR confidențialitatea nu este un scop în sine, ci o condiție esențială a dialogului și a încrederii din partea autorităților de detenție a prizonierilor. De altfel, CICR își rezervă de fiecare dată posibilitatea de a renunța la această politică a discreției și de a-și face publice preocupările, în cazul în care încălcările constatate se repetă și în măsura în care demersurile pe lângă autorități nu au niciun efect.

Articolul 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva prevede că CICR poate vizita persoanele deținute în cadrul conflictelor armate neinternaționale sau războaielor civile. În plus, conform Statutului Mișcării, CICR depune toate eforturile pentru a avea acces la persoanele deținute în legătura cu tulburările și violențele interne.⁴⁶

46 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 159

§4. Sancțiunile disciplinare și răspunderea penală a prizonierului

Prizonierii de război trebuie să cunoască legile, regulile și ordinele forțelor armate ale Puterii Deținătoare. Puterea Deținătoare trebuie să justifice, în cazul luării unor măsuri judiciare sau disciplinare, oricare eventuală ofensă adusă de un prizonier de război unei astfel de legi, reguli sau ordin. În orice caz, nu sunt acceptate alte acțiuni sau pedepse contrare clauzelor prezente în textul Convenției.

În cazul în care orice lege, regulă sau ordin emise de Puterea Deținătoare denotă că faptele unui prizonier de război pot fi pedepsite, timp în care aceleași acte nu necesită pedeapsă, dacă sunt îndeplinite de un membru al forțelor Puterii Deținătoare, aceste fapte atrag după sine doar pedeapsa disciplinară.

În hotărârea asupra faptului dacă acțiunile îndeplinite de un prizonier de război atrag după sine pedeapsa judiciară sau disciplinară, Puterea Deținătoare trebuie să se asigure că autoritățile calificate adoptă o atitudine indulgentă și acordă prioritate măsurilor disciplinare în detrimentul celor judiciare.

Un prizonier de război trebuie judecat doar de un tribunal militar, cu excepția cazurilor în care legile existente ale Puterii Deținătoare permit unui tribunal civil să judece un membru al forțelor armate al Puterii Deținătoare cu privire la o încălcare suspectată de a fi comisă de un prizonier de război.

Niciun prizonier de război nu poate fi judecat de un tribunal care nu oferă garanții esențiale de independență și imparțialitate, procedură ce nu-i permite acuzațului dreptul și posibilitatea de apărare, prevăzute de articolul 105.

Prizonierii de război judecați în baza legilor Puterii Deținătoare pentru acțiuni îndeplinite înainte capturării, trebuie să beneficieze, chiar dacă sunt acuzați, de garanțiile Convenției a III-a. Niciun prizonier de război nu poate fi pedepsit mai mult decât o dată pentru aceeași faptă sau pentru aceleași acuzații.

Cea mai severă pedeapsă disciplinară aplicată prizonierilor de război este arestul. Celelalte pedepse disciplinare ce pot fi aplicate prizonierilor de război sunt:

- a) amenda (sancțiune ipotetică, dacă se ține seama de modestele resurse financiare ale prizonierilor, care poate constitui cel mult 50 la sută din avansul de soldă și din indemnizația de muncă);
- b) suprimarea avantajelor acordate peste prevederile Convenției;
- c) muncă în folosul puterii deținătoare (până la două ore pe zi) De la această ultimă pedeapsă sunt exceptați ofițerii.⁴⁷

Condițiile de efectuare a arestului prevăzut de Convenție sunt:

- i) în ceea ce privește termenul, durata unei pedepse nu poate depăși 30 de zile, iar durata pedepsei disciplinare (dacă una dintre ele depășește 10 zile) trebuie să fie separată de o perioadă de cel puțin trei zile.

⁴⁷ CG III, art. 89

- ii) în ceea ce vizează restricțiile, cu titlu agravant, prizonierilor de război arestați li se pot aplica restricții de hrană admise în armata puterii deținătoare, iar aplicarea unei asemenea pedepse este subordonată stării de sănătate a prizonierului pedepsit.
- iii) cu referire la locul detenției, acesta trebuie să corespundă necesităților de igienă. Se interzice transferarea deținutului pentru executarea pedepsei în închisori, penitenciare, ocne, etc. Prizonierii vor fi obligați să mențină curățenia la locul detenției, acestora li se poate permite să facă gimnastică și plimbări în aer liber minim două ore pe zi, să citească și să scrie, să expedieze și să primească scrisori. Coletele primite nu vor fi înmânate decât după executarea pedepsei; dacă conțin alimente perisabile, ele vor fi donate bucătăriei lagărului.⁴⁸

Pedepsele disciplinare pot fi pronunțate doar de către un ofițer împuternicit cu prerogative disciplinare, având calitatea de comandant de lagăr sau de detașament, sau de ofițerul care îl înlocuiește.⁴⁹

În cazul în care legislația internă a statului permite, prizonierii pot fi eliberați dacă se promet, prin cuvântul de onoare dat, că nu vor mai lupta în acel război. Prizonierul are dreptul de a primi sau de a refuza această ofertă. Însă, odată acceptată, el este obligat să-și respecte angajamentul.⁵⁰

În cazul inițierii unei proceduri judiciare, puterea deținătoare va avertiza, cât mai curând posibil, puterea protectoare, transmițându-i următoarele indicații: starea actuală și gradul prizonierului, locul unde se află și dispozițiile legale aplicabile. Dacă este posibil, puterea protectoare va fi informată asupra tribunalului care va judeca și datei inițierii dezbaterii. Fiecărui prizonier i se va asigura exercitarea dreptului la apărare, i se va pune la dispoziție un interpret și va fi informat din timp asupra drepturilor sale. Reprezentanții puterii protectoare vor avea dreptul să asiste la dezbateri.⁵¹

Dacă considerentele de securitate impun ca procesul să fie desfășurat cu ușile închise, puterea protectoare va fi informată asupra evoluției procesului. Prizonierul are drept de recurs împotriva sentinței pronunțate împotriva sa. În stabilirea pedepsei se va ține seama de faptul că acuzatul nu este cetățean al statului deținător și nu este legat de el prin jurământul de credință și că se află sub puterea sa, urmare a unor circumstanțe independente de voința sa.

Pedeapsa cu moartea poate fi stabilită doar în cazul când prizonierului i s-a demonstrat vinovăția pentru comiterea unei infracțiuni pentru care legislația Puterii Deținătoare stabilește acest gen de pedeapsă.⁵²

48 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 328-329

49 Калугин В.Ю. *Op. cit.*, c. 188

50 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 328-329

51 *Idem*, p. 329.

52 Калугин В.Ю. *Op. cit.*, c. 189.

Toate procesele judiciare urmează să se desfășoare în baza prevederilor legale și să respecte cu strictețe garanțiile judiciare stabilite de dreptul internațional umanitar în favoarea inculpatului. Prizonierii de război, urmăriți în virtutea legislației Puterii deținatoare pentru actele comise înainte de a fi făcuți prizonieri, vor beneficia de prevederile Convenției, chiar dacă deja au fost condamnați.⁵³

§ 5. Eliberarea și repatrierea prizonierilor de război

La începutul conflictului, fiecare parte beligerantă va crea comisii medicale mixte, compuse din trei membri, din care doi aparținând unor țări neutre, iar al treilea — desemnat de puterea deținatoare. Aceste comisii au misiunea de a examina prizonierii răniți și bolnavi și a adopta toate măsurile utile față de ei, inclusiv repatrierea sau spitalizarea în țări neutre.

Persoanele grav rănite sau bolnave pot fi repatriate în cursul ostilităților, de îndată ce va fi posibilă transportarea, sau spitalizate într-un stat neutru, în scopul de a li se asigura o îngrijire mai bună sau de a elibera puterea deținatoare de responsabilitatea tratamentului. Criteriul de repatriere directă sau de spitalizare în state neutre este acela al invalidității lor fizice și intelectuale. Astfel, în timpul ostilităților, se prevede a fi repatriați direct în țările lor:

- Răniții și bolnavii incurabili;
- Răniții și bolnavii care, conform deciziilor medicilor, nu sunt susceptibili de însănătoșire în decursul unui an;
- Răniții și bolnavii, ale căror facultăți intelectuale și fizice ar fi suferit o diminuare importantă și permanentă.

Pot beneficia de repatriere directă sau de spitalizare într-o țară neutră prizonierii de război, victime ale unor accidente, precum și cei propuși comisiilor medicale mixte de un medic, compatriot al lor, de un reprezentant al lor, de puterea de care depind sau de un organism recunoscut de această putere, care este responsabilă de prizonieri. Toate cheltuielile de repatriere sau de transportare într-o țară neutră vor fi suportate, începând de la frontiera puterii deținatoare, de puterea de care depind acești prizonieri.

Această modalitate a fost practică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, de ea beneficiind mai multe mii de răniți, bolnavi și membri ai personalului sanitar. Cele mai numeroase schimburi au avut loc între Marea Britanie și Italia (la 8 aprilie 1942 au fost schimbați 129 de prizonieri englezi cu 917 italieni; la 21 martie 1943, 800 de prizonieri englezi cu 800 italieni; la 16 aprilie, 19 aprilie și 8 mai 1943 — 4834; la 2 iunie 1943 — 3117); între Marea Britanie și Germania (la 19 octombrie 1943, 4100 prizonieri englezi contra 3850 germani; la 26 octombrie 1943 — 1032 englezi cu 1060 germani; la 17 mai 1944 — 800 cu 800); între Franța și Germania (la 1 noiembrie 1944, 875 prizonieri francezi cu 863 germani).

⁵³ CG III, art. 85

Convenția din 1929 nu a mai prevăzut posibilitatea eliberării prizonierilor în baza cuvântului de onoare dat, obligându-se astfel că nu vor mai lupta, deși această modalitate a fost în mod frecvent utilizată în războaiele de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Convenția din 1949 revine la această practică stipulând că, în cazul în care legile statului de care depinde prizonierul permit și în cazul în care o asemenea măsură ar putea contribui la ameliorarea stării lui de sănătate, prizonierul poate fi eliberat în baza cuvântului de onoare dat.

Ceilalți prizonieri vor fi eliberați și repatriați în țările lor imediat după încetarea ostilităților active. Această regulă constituie o inovație a Convenției din 1949, întrucât Convenția din 1929 prevedea eliberarea prizonierului după încheierea păcii.

Această inovație este motivată de faptul că durata între încetarea ostilităților active și încheierea păcii este foarte lungă și eventual ar prolunga extrem de mult starea de captivitate. Au existat situații când pacea așa și nu a mai fost încheiată. Interpretarea expresiei „în cel mai scurt termen după încetarea ostilităților active“ a suscitat o serie de controverse. Unii specialiști consideră că eliberarea prematură a prizonierilor ar risca să consolideze potențialul adversarului, încurajându-l să reînceapă ostilitățile (se referă la eliberarea de către India a celor 93.000 de prizonieri pakistanezi după ostilitățile din decembrie 1971), alții au considerat că nici prelungirea nejustificată a captivității nu ar putea fi acceptată, optând pentru termene variind între șase luni și doi ani de la încetarea ostilităților.⁵⁴

Prizonierii capturați în timpul conflictului armat dintre Irak și Iran au fost eliberați și repatriați abia după 8 ani de zile, cei din conflictul anglo-marochez au fost eliberați abia peste 11 ani de la finalizarea ostilităților, adică în 1987, ca și cei din cadrul conflictului dintre Etiopia și Somalia.⁵⁵

Eliberarea prizonierilor de război la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial s-a făcut astfel: Statele Unite ale Americii au eliberat prizonierii Axei în august 1947; Marea Britanie — în iulie 1948; Franța, Polonia și Cehoslovacia — în decembrie 1948; URSS — în mai 1950 (un număr de 12000 de prizonieri fiind reținuți și după această dată).

În conflictele din Coreea, Vietnam și cele israelo-arabe, unii prizonieri grav răniți și bolnavi au fost eliberați în timpul ostilităților; prizonierii pakistanezi deținuți în India au fost eliberați între 28 august 1973 și 30 aprilie 1974; în războiul dintre Iran și Irak — în 1991. Prizonierii pot refuza repatrierea (în urma războiului din Golf circa 13000 de prizonieri irakieni refugiați în Arabia Saudită au refuzat repatrierea).⁵⁶

La eliberare, prizonierilor li se va permite să-și preia bunurile de uz personal, atât banii, cât și obiectele de valoare care le-au fost reținute la începutul captivității.

54 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 331

55 Калугин В.Ю. *Op. cit.*, c. 190.

56 Radu V. Actualități privind statutul prizonierilor de război. Închisorile de la Guantanamo și Abu Ghraib. <http://www.arduph.ro/actualitati-privind-statutul-prizonierilor-de-razboi-inchisorile-de-la-guantanamo-si-abu-ghraib/>

Cei care fac obiectul unei proceduri penale sau sunt condamnați pentru o infracțiune pot fi reținuți până la încheierea procedurii penale sau la expirarea pedepsei. Niciun repatriat nu va mai putea fi folosit în serviciul militar activ. Orice întârziere nejustificată în procesul repatriere al prizonierilor de război, comisă cu intenție este considerată încălcare gravă a dreptului internațional umanitar.⁵⁷

Prizonierii decedați în timpul prizonieratului vor fi îngropați în mod onorabil. Mormintele vor purta toate indicațiile necesare, certificatele de deces vor fi trimise puterii protectoare și Agenției Centrale de Informații pentru prizonierii de război. Testamentele prizonierilor de război vor fi supuse acelorași condiții cu cele ale militarilor din armatele naționale.

Informațiile referitoare la înhumări și morminte trebuie înregistrate la Serviciul Mormintelor al puterii deținătoare, pentru a fi transmise statului de origine. Statul pe teritoriul căruia se află morminte ale prizonierilor are obligația de a le îngriji și a înregistra orice mutare ulterioară a osemintelor.⁵⁸

La începutul conflictului de ocupație militară fiecare parte beligerantă și puterile neutre sau nebeligerante, care au primit pe teritoriul lor prizonieri de război, vor înființa un Birou oficial de informații cu privire la prizonierii de război aflați sub puterea proprie. Aceste birouri vor fi informate de către autoritățile componente asupra oricăror date referitoare la locul de naștere, puterea de care depind, prenumele tatălui și numele de fată al mamei, numele și adresa persoanei care trebuie informată, gradul, numărul matricol, locul unde se afla prizonierul. Acestea vor fi informate cu privire la eventuale transferări, eliberări, repatrieri, evadări, spitalizări, decese, starea de sănătate etc.

În această bază vor fi perfectate fișele individuale ale fiecărui prizonier, care vor fi comunicate lunar puterilor interesate, iar cele referitoare la identitate — familiilor pentru corespondență de către puterea protectoare și de către Agenția Centrală de Informații pentru prizonierii de război. La încheierea păcii, fișa individuală va fi înmănată guvernului de care depind prizonierii.

Biroul va sistematiza toate obiectele personale, valorile, corespondența, soldele, semnele de identitate lăsate de prizonierii evadați, decedați, etc., urmând să le transmită statelor interesate.⁵⁹

Răspunderea pentru tratamentul aplicat prizonierilor de război, implicit pentru aplicarea Convenției respective, revine puterii deținătoare. Totuși, pentru aplicarea uniformă a dispozițiilor Convenției și asigurarea, așa cum s-a convenit, a unui regim adecvat prizonierilor, statele au instituit mecanisme speciale de protecție și control: puterea protectoare; substitutul puterii protectoare; reprezentantul prizonierilor de război; omul de încredere al prizonierilor; organizațiile umanitare internaționale.

Instituția puterii protectoare a fost instituită pentru prima oară în a doua jumătate a secolului trecut, mai exact în timpul războiului franco-prusac, acest rol

57 PA I, art. 85, alin. 4 (b)

58 Lupulescu N. *Op. cit.*, p. 157

59 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 332.

fiind încredințat Marii Britanii pentru prizonierii francezi din Germania, iar Statele Unite, Rusiei și Elveției — pentru cei prusieni, bavarezi, wurtemberghezi, saxoni etc., deținuți în Franța. După aceea, practica a început să se generalizeze, ajungând că în timpul Primului Război Mondial să devină universală.

Urmare a generalizării acestei practici, în Convenția din 1929 instituția puterii protectoare a fost prevăzută de două articole — 86 și 87, iar în cea din 1949 — de 13 articole.

În virtutea acestei ultime Convenții, rolul puterii protectoare este de a „salvarea interesele părților în conflict“ și de a controla aplicarea Convenției prin intermediul agenților săi diplomatici și consulari sau de către orice alte persoane alese dintre resortisanții săi sau cei ai puterilor neutre agreeate de puterea deținătoare. Reprezentanții puterilor protectoare sunt abilitați să viziteze lagărele de deținuți, să discute, fără martori, cu prizonierii.

Pentru a evita situații de tipul celei întâmplată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când Germania a încheiat cu guvernul francez de la Vichy, la 16 noiembrie 1940, un protocol care substituia intervenția puterii protectoare cu un pseudo-control național, în Convenție s-a stipulat că:

„De la dispozițiile precedente nu se va putea deroga printr-un acord special între Puteri, dintre care un s-ar găsi, chiar temporar, față de cealaltă putere sau de aliații săi, îngădită în libertatea de negociere, ca urmare a evenimentelor militare, mai ales în cazul unei ocupații totale sau a unei părți importante a teritoriului său.“⁶⁰

În perioada postbelică, instituția puterii protectoare nu a mai funcționat, fapt ce a determinat o agravare serioasă a statutului prizonierilor de război, mai ales în cazul unei detenții prelungite, cum a fost cea din războiul dintre Iran și Irak, care a durat circa un deceniu.⁶¹

Convenția a prevăzut și o asemenea situație, când părțile la conflict nu se pot pune de acord asupra unei puteri protectoare. În acest caz:

„Înaltele Părți contractoare vor putea oricând să se înțeleagă pentru a încredința unui organism, prezentând toate garanțiile de imparțialitate și de eficacitate, sarcinile trasate prin Convenție Puterilor protectoare“.⁶²

În cazul când prizonierii nu beneficiază sau nu mai beneficiază, indiferent de motiv, de serviciile puterii protectoare, puterea deținătoare se poate adresa unui stat neutru sau altui organism pentru a îndeplini asemenea misiune sau poate recurge la serviciile Comitetului Internațional al Crușii Roșii, care își va asuma sarcinile umanitare prevăzute în Convenție și care, așa cum denotă practica conflictelor armate, această structură a fost prezentă acolo unde a fost nevoie de serviciile ei.⁶³

60 CG III, art. 10, alin. 5

61 Radu V. *Actualități privind statutul prizonierilor de război. Închisorile de la Guantanamo și Abu Ghraib*. <http://www.arduph.ro/actualitati-privind-statutul-prizonierilor-de-razboi-inchisorile-de-la-guantanamo-si-abu-ghraib/>

62 CG III, art. 10, alin. 1

63 Cloșcă I, Suceavă I. *Op. cit.*, p. 333.

§ 6. Garanțiile juridice ale persoanelor reținute în cadrul conflictelor armate noninternaționale

O importanță aparte revine definirii interesului reciproc sau mutual al părților implicate. Astfel, o asemenea intenție materializată printr-un acord bilateral nu ar contraveni spiritului și moralei dreptului internațional și s-ar afla într-o coordonare perfectă cu realitățile cotidiene caracteristice conflictelor armate contemporane.

Interesul mutual nu trebuie confundat, în acest context, cu principiul reciprocității care nu coroborează părțile beligerante, fapt prevăzut expres de textul Convențiilor de la Geneva: „Înaltele Părți Contractante se angajează să respecte și să facă să fie respectată prezenta Convenție în toate împrejurările”⁶⁴ și „Dacă una dintre puterile în conflict nu este parte la prezenta Convenție, puterile care sunt părți la aceasta vor rămâne totuși legate prin ea...”⁶⁵ Nu poate fi vorba despre o oarecare înțelegere reciprocă în vederea: caracterului inalienabil al garanțiilor conferite⁶⁶, interdicția represaliilor⁶⁷ sau alte categorii de garanții stabilite prin intermediul normelor și cutumelor de drept internațional umanitar.

Convenția cu privire la dreptul tratatelor prevede, în acest sens, următoarele excepții de la principiul reciprocității: „Par. 1 articolul 3 nu se aplică dispozițiilor referitoare la protecția persoanei umane, conținute în tratate cu caracter umanitar, în special acelor dispoziții care exclud orice formă de represalii împotriva persoanelor protegute prin acestea.”⁶⁸ În procesul de pregătire a textelor Convențiilor de la Geneva s-a subliniat faptul că:

„Reciprocitatea nu prezumă respectarea sau aplicarea normelor stipulate la același nivel sau de aceeași calitate, ci fiecare Parte semnatară urmează să depună toate eforturile posibile pentru a realiza cu precădere aceste norme.”⁶⁹

Autorul Michel Veuthey, citându-l pe Max Huber, menționează:

„Normele dreptului internațional public nu sunt aplicabile altfel decât în baza reciprocității, dar pentru obținerea unui rezultat practic, reciprocitatea nu este suficientă, urmează să mai fie o oarecare echivalență în joc. Se poate întâmpla ca reciprocitatea să se bazeze pe interese diferite, dar simultane.”

Deci, principiul interesului mutual prin prisma căruia urmează să fie definit statutul persoanelor implicate în cadrul conflictelor armate contemporane, conține două beneficii majore.

64 CG I, art. 1

65 CG I, art. 2

66 CG I, art. 7

67 CG I, art. 46

68 Convenția de la Viena cu privire la tratate din 18 aprilie 1961. <http://freelex.wolterskluwer.ro/DocumentView.aspx?DocumentId=67679>.

69 Mallein Jean. *La situation juridique des combattants dans les conflits armes non internationaux*. Droit. Universite de Grenoble, 1978, p. 332.

Întâi de toate, majoritatea covârșitoare a conflictelor armate contemporane posedă un caracter asimetric materializat: fie prin caracterul nestatal al părților implicate, fie prin modul de acțiune al acestora în cadrul operațiunilor militare. Drept rezultat, formațiunile nestatale implicate în cadrul conflictelor armate contemporane nu sunt conexe sau obligate prin intermediul Convențiilor de la Geneva, pe când statele sunt obligate să le respecte în virtutea caracterului cutumiar al acestora, stabilit în urma ratificării documentelor de drept internațional umanitar de către quasi-totalitatea statelor lumii.

În lucrarea sa elaborată anterior adoptării Protocoalelor Adiționale la Convențiile de la Geneva, Michel Veuthey preciza că pentru a impune partea nestatală la conflict să respecte prevederile dreptului internațional umanitar, în baza unui interes mutual, ar urma ca: „partea etică să asigure persoanelor reținute din rândul acesteia un tratament echivalent celui de prizonier de război, ceea ce i-ar echivala pe aceștia în drepturi cu combatanții”,⁷⁰ iar acest principiu al interesului mutual ar putea fi aplicat tuturor conflictelor armate.

Această abordare rămâne a fi doar una strict teoretică, atâta timp cât interesele meschine ale părților implicate în cadrul unui conflict asimetric nu pot fi supuse rigorilor eticii, moralei sau altor criterii incompatibile cu realitățile cotidianului. Interesul mutual sau simultan urmează să se bazeze atât pe un set de factori de natură umană, cât și materială.

Factorii de natură umană ar fi: etica, opinia publică și represaliile. Etica rămâne a fi un element fundamental al oricărei guvernări⁷¹ sau regim politic, indiferent de modalitatea de venire la conducere a acestuia. Albert Camus, deținătorul premiului Nobel pentru Pace, cunoscut scriitor francez de renume, menționa în acest sens: „a lupta pentru dreptate, nu înseamnă a ucide cu aceleași arme cu care ești atacat.”⁷² Atitudinea combatantului care a fost prizonier de război, ar urma să fie una etică față de persoanele capturate.

Opinia publică este un alt factor care ar trebui să influențeze părțile beligerante în vederea respectării dreptului internațional umanitar. În cadrul conflictelor armate contemporane un element caracteristic este mobilizarea quasi-totală a populației contra unui regim renegat sau împotriva unui adversar care este net superior în ceea ce privește dotarea tehnică și militară, pentru obținerea victoriei, adică pentru realizarea obiectivelor scontate. De exemplu, Statele Unite ale Americii în lupta „contra terorismului” are iminentă nevoie de susținerea cetățenilor acestei țări, adică de opinia publică favorabilă, ceea ce permite senatorilor să adopte decizii cu privire la alocarea unor sume gigantice pentru lupta cu acest flagel. Deși, prin intermediul surselor de informare în masă, opinia publică poate fi relativ ușor ghidată sau ma-

70 Veuthey Michel. *Guérilla et droit humanitaire*, Op. cit., p. 340.

71 Veuthey Michel. *Remedies to promote the respect of fundamental human values in non-international armed conflicts*. 49p. [on-line] <http://veuthey.org/mv/mvpub.html>, p.23.

72 Camus Albert. *Chroniques algériennes*. Paris: Gallimard, 2002, p. 24.

nipulată, mai devreme sau mai târziu faptele infracționale și atrocitățile săvârșite în cadrul operațiunilor militare de una dintre părțile implicate vor deveni oricum cunoscute, iar cei ce le-au comis vor compărea în fața instanțelor competente pentru a oferi explicații plauzibile și pentru a purta răspundere pentru cele săvârșite.

Represaliile constituie al treilea factor de natură umană, care ar trebui să influențeze apariția, constatarea, încheierea și realizarea unui interes mutual sau simultan al părților beligerante în vederea respectării normelor dreptului internațional umanitar. Acest fenomen este absolut interzis de normele internaționale în vigoare.⁷³ În cazul excelării necontrolate a violențelor, fapt caracteristic conflictelor armate contemporane cu caracter asimetric, represaliile atât față de civili, cât și față de persoanele reținute, pot fi constatate cu regularitate.

O altă componentă importantă în procesul de convingere a părților despre existența unui interes mutual în ceea ce vizează respectarea dreptului internațional umanitar sunt factorii materiali: necesitatea militară, interesul economic, reconstrucția păcii.

În cele mai dese cazuri, necesitatea militară este apreciată ca fiind cauza suficientă pentru nerespectarea normelor convenționale și cutumiare de drept internațional umanitar, fapt ce constituie nu altceva decât o gravă eroare, deoarece necesitatea militară dictează aprecierea reală a situației și indirect determină conștientizarea existenței unui interes mutual al părților implicate, adică acest factor posedă un caracter complementar față de interesul simultan al beligeranților de a respecta regulile de ducere a războiului. În acest sens, îl vom cita pe filosoful și strategul Sun Tzi, care considera că: „pentru a-ți construi o relație avantajoasă cu inamicul tău, urmează:

1. Să tratezi cu respect prizonierii și să ai grijă de aceștia;
2. În general, într-un război, este mai bine să obții o țară intactă, decât s-o cucerești ruinând-o;
3. A captura o armată întregă a inamicului, este mai avantajos decât să o distrugi;⁷⁴

Necesitatea militară impune existența intrinsecă a unor reguli, iar îndemnul combatanților din subordinea unei părți la conflict de a nu respecta nicio regulă va genera inevitabil lipsa totală a disciplinei în rândul acestora. Nerespectarea regulilor de ducere a războiului nu este un fapt eficient, indiferent de circumstanțe, deoarece acest fenomen poate conduce atât la internaționalizarea conflictului prin implicarea forțelor străine (cazul Kosovo), cât și la răspândirea geografică a acestuia sau la instaurarea unei situații de instabilitate permanentă, exemplu elocvent în acest sens fiind unele state de pe continentul african.

Interesul economic este un alt factor de natură materială, care urmează să faciliteze conștientizarea interesului mutual, deoarece distrugerea infrastructurii unui

⁷³ CG I, art. 3

⁷⁴ Veuthey Michel. *Remedies to promote the respect of fundamental human values in non-international armed conflicts*. Op. cit., p. 11

stat va determina inevitabil scăderea vertiginoasă a nivelului de trai, iar în cazul ocupării acestui stat sau regiuni, va necesita cheltuieli suplimentare pentru refacerea acesteia. Exemplu elocvent în acest sens este atitudinea Talibanilor în Afganistan, după anul 2002.

Restabilirea păcii constituie un sfârșit logic al oricărui conflict, ceea ce impune părțile beligerante să conștientizeze interesul simultan sau mutual de a respecta normele dreptului internațional umanitar.

Factorii de natură umană, cât și factorii materiali, ar trebui, în opinia unor autori, să genereze conștientizarea interesului mutual de către părțile implicate, mai ales prin acordarea statutului de prizonier de război tuturor persoanelor implicate direct în cadrul operațiunilor militare, indiferent de caracterul conflictului, fie internațional sau noninternațional.

În susținerea poziției analizate anterior sunt relevante două conflicte militare: cel din Yemen și cel din Vietnam, în cadrul cărora părțile implicate au reușit să acorde persoanelor capturate un regim similar celui acordat prizonierilor de război.

Conflictului militar din Yemen a izbucnit la 27 septembrie 1962 după tentativa parțial reușită de răsturnare a monarhiei, dintre naționaliștii musulmani susținuți de Egipt și monarhiștii susținuți de Arabia Saudită și Iordania.

În ceea ce privește dreptul aplicabil acestui conflict urmează să precizăm că Yemenul la acel moment nu ratificase Convențiile de la Geneva, pe când forțele externe implicate erau membre la aceste acte normative internaționale și aveau obligația directă de a le respecta. În segmentul temporar de implicare directă a forțelor armate ale celor trei state străine menționate anterior, conflictul armat respectiv urmează să fie calificat drept unul internațional, cu toate consecințele juridice care derivă.⁷⁵

La momentul declanșării conflictului, noțiunea de internaționalizare nu era una unanim recunoscută, ceea ce a determinat ca acest conflict dintre naționaliștii arabi și monarhiști să fie calificat drept unul noninternațional, fapt ce nu permitea calificarea participanților în cadrul operațiunilor militare să beneficieze de statutul de combatant și de cel de prizonier de război.

Aceștia nu erau protejați nici de prevederile generaliste ale articolului 3 comun ale Convențiilor de la Geneva, deoarece statul pe teritoriul căruia se desfășurau ostilitățile nu ratificase aceste acte internaționale. Mai ales după implicarea forțelor armate străine, era practic imposibil de a determina care dintre participanții în cadrul conflictului urmau să beneficieze de statutul de combatant și de toate consecințele juridice inerente acestuia, fapt care ar permite calificarea acestui conflict armat prin prisma reglementărilor și preceptelor teoretice actuale de drept internațional umanitar drept conflict armat „asimetric“.

Conștientizând existența unui interes mutual, părțile implicate au încercat să ofere persoanelor reținute un regim de protecție similar celui de prizonier de război.

75 Vernier Thomas. *Op. cit.*, p. 72

După emiterea unui ordin de către Imam, care reprezenta la acel moment autoritatea administrativă și religioasă supremă pentru monarhiști, în mai 1963 și în ianuarie 1964 a fost dispusă transmiterea persoanelor participante la ostilități și capturate de către monarhiști și deținute în Arabia Saudită către puterea pentru care au luptat, adică la Cairo, iar autoritățile egiptene, care susțineau naționaliștii arabi, fiind influențați de aceste fapte, acceptând tacit acordul mutual, au procedat la fel, transmițând persoanele deținute în Arabia Saudită.⁷⁶ Aceste evenimente vin într-o coordonare practic totală cu prevederile Convenției a III-a de la Geneva.⁷⁷

Un alt exemplu relevant în sensul augmentării necesității recunoașterii și utilizării interesului mutual sau simultan dintre părțile beligerante pentru a stabili statutul juridic al participanților în cadrul operațiunilor militare și protecția persoanelor capturate în cadrul conflictului este conflictul militar din Vietnam.

În cadrul conflictului, Vietnamul de Nord a fost recunoscut ca stat independent de către 27 de state, nu și de către Statele Unite ale Americii, care au recunoscut Vietnamul de Sud. În opinia primilor, Vietnamul era un stat unitar care recunoscuse aplicabilitatea Convențiilor de la Geneva.⁷⁸ Făcând abstracție de elementele acestui conflict, putem menționa că, în baza unui acord mutual tacit, a fost constatat schimbul de persoane capturate de către cele două părți beligerante.

Normele convenționale care reglementează conflictele armate noninternaționale utilizează termenii: „civili“, „forțe armate“, „forțe armate de opoziție“ și „grupuri armate organizate“, dar distincția dintre aceste categorii se face în funcție de scopul războiului, care nu are consecințe asupra drepturilor și tratamentului persoanelor private de libertate.⁷⁹

Aceasta înseamnă că normele dreptului internațional umanitar care reglementează protecția persoanelor private de libertate din motive legate de conflictele armate noninternaționale sunt la fel de aplicabile tuturor persoanelor care sunt capturate, reținute sau internate, indiferent de statutul lor sau de participarea la ostilități și indiferent dacă sunt deținute de către stat sau părțile nestatale ale conflictului.⁸⁰

De asemenea, în timpul conflictelor armate noninternaționale, normele convenționale nu oferă niciun privilegiu combatanților, care le-ar oferi imunitate față de urmărirea penală pentru acțiunile comise în cadrul conflictului armat. Prin urmare, orice persoană care a fost direct implicată în ostilități în timpul unui conflict armat noninternațional este deplin responsabilă în conformitate cu legislația națională aplicabilă, adică în conformitate cu legislația națională a statului pe teritoriul căruia are loc conflictul armat.

76 Mallein Jean. *Op. cit.*, p. 334

77 CG III, art. 110

78 Prugh Georges S. *Law at War: Vietnam 1964-1973*. Washington: Department of the Army, 1975, p. 10

79 CG I-IV, art 3 comun(1); PA II, art. 1(1) și 13(1)

80 CG I-IV, art. 3 comun(1); PA II, art. 4 și 5; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 87 și 118-128

De obicei, orice vătămare cauzată de forțele guvernamentale și de poliție, fără a încălca prevederile dreptului internațional umanitar, va fi justificată în conformitate cu legislația națională ca acțiuni legale ale statului, în timp ce orice vătămare cauzată de grupări armate nestatale și civili care îi sprijină va fi urmărită în conformitate cu prevederile dreptului național.

Dreptul internațional umanitar recomandă pur și simplu ca, la sfârșitul ostilităților, autoritățile să-și propună „să acorde cea mai largă amnistie posibilă persoanelor implicate în conflict armat și persoanelor private de libertate din motive legate de conflictul armat”, cu excepția celor bănuite sau acuzate că au comis crime de război sau care au fost deja condamnate pentru acest gen de fapte.

Articolul 5 din Protocolul adițional II conține dispoziții suplimentare menite să asigure standarde minime pentru tratamentul uman al persoanelor care sunt inter-nate sau reținute din motive legate de un conflict armat noninternațional.⁸¹

Prin urmare, în aceeași măsură cu populația civilă locală, deținuților și inter-națiilor trebuie să li se ofere alimente, apă potabilă, igienă și servicii medicale, cât și să fie protejate de condițiile meteorologice și de pericolele generate de conflictul armat.⁸² Răniții și bolnavii trebuie să beneficieze de asistența medicală inerentă stării lor, fără nicio diferență, doar în strictă conformitate cu indicațiile medicale.⁸³

Nicio persoană lipsită de libertate nu poate fi supusă unor proceduri medicale care nu sunt dictate de starea de sănătate sau care nu respectă standardele medicale general acceptate.⁸⁴ Deținuții și persoanele internate pot primi pachete de asistență individuale sau colective, își pot realiza riturile religioase și pot primi sprijin spiri-tual.⁸⁵ Dacă sunt forțați să muncească, condițiile de muncă și măsurile de protecție a muncii trebuie să fie similare cu cele prevăzute pentru populația civilă locală.⁸⁶

Mai mult decât atât, cu excepția cazului în care familiile sunt adăpostite împreună, femeile ar trebui să fie cazate în camere separate de camerele bărbaților și sub supravegherea directă a altor femei.⁸⁷ Sub rezerva restricțiilor pe care autoritățile competente le consideră necesare, deținuții și persoanele internate trebuie să obțină permisiunea de a comunica cu lumea exterioară.⁸⁸

Locurile de internare și detenție ar trebui să fie situate la o distanță sigură de zona de luptă și, dacă încep să fie expuse pericolului care rezultă din conflictul ar-mat, persoanele private de libertate urmează a fi evacuate dacă o astfel de evacuare poate fi efectuată în condiții de securitate adecvate.⁸⁹

81 PA II, art. 5(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 87, p. 390

82 PA II, art. 5(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 118, p. 546

83 PA II, art. 5(1)(a) și 7(2); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 88, p. 393

84 PA II, art. 5(2)(e); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 92, p. 409

85 PA II, art. 5(1)(d); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 127, p. 573

86 PA II, art. 5(1)(e); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 95, p. 421

87 PA II, art. 5(2)(a); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 119, p. 550

88 PA II, art. 5(2)(b); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 125, p. 568

89 PA II, art. 5(2)(c); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 121, p. 555

În mod similar, în cazul eliberării persoanelor private de libertate, cei responsabili de această decizie ar trebui să facă tot ceea ce este necesar pentru a le asigura securitatea. În cele din urmă, persoanele a căror libertate este limitată de măsuri de securitate, cum ar fi arestul la domiciliu, stabilirea domiciliului forțat sau o altă formă de supraveghere care nu are legătură cu detenția fizică, trebuie să beneficieze de aceeași protecție ca și persoanele aflate în custodie și persoanele internate, cu excepția dispozițiilor privind condițiile materiale ale detenției lor.⁹⁰

În situațiile de conflict armat noninternațional, procedurile administrative și procedurile legale, împreună cu determinarea și executarea sancțiunilor de către autoritățile statului deținător, sunt de obicei reglementate de dreptul național. Dreptul internațional umanitar nu este destinat să substituie prevederile dreptului național în această privință, ci își propune să stabilească standarde minime care trebuie respectate de toate părțile în conflict, inclusiv de grupurile armate organizate, indiferent de prevederile dreptului național.⁹¹

Articolul 3 comun interzice „condamnarea și aplicarea pedepsei fără o hotărâre judecătorească preliminară emisă de o instanță constituită în mod corespunzător, cu garanții judiciare recunoscute ca fiind necesare de către națiunile civilizate”.⁹² Articolul 6 din Protocolul adițional II dezvoltă în continuare această exigență și formulează cele mai importante garanții ale unui proces echitabil în urmărirea penală și pedepsirea infracțiunilor legate de conflict.⁹³

În consecință, instanțele judecătorești care se pronunță în materie penală trebuie să ofere garanții de independență și imparțialitate, să desfășoare proceduri legale în prezența învinutului și să respecte principiul prezumției de nevinovăție a inculpatului până la dovedirea vinovăției sale în conformitate cu legea.

Conform procedurii, acuzatul trebuie să fie informat imediat cu privire la acuzațiile aduse și trebuie să i se ofere toate mijloacele și drepturile necesare pentru pregătirea și punerea în aplicare a apărării. Nimeni nu poate fi condamnat pentru o altă crimă decât în baza răspunderii penale individuale și nimeni nu poate fi obligat să depună mărturie împotriva sa.

Nimeni nu va fi considerat vinovat de o faptă sau omisiune care nu au constituit infracțiuni la momentul săvârșirii lor și nu va fi aplicată o pedeapsă mai severă decât cea admisibilă în momentul comiterii infracțiunii. În niciun caz nu poate fi aplicată o condamnare la moarte persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani în momentul săvârșirii infracțiunii și nu pot fi executate femeile însărcinate sau mamele copiilor mici.⁹⁴

Orice persoană condamnată pentru o infracțiune trebuie să fie informată cu privire la toate căile de atac.⁹⁵ În acest context, trebuie subliniat faptul că litigiile

90 PA II art. 5(3); Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. *Op. cit.*, pp. 4595

91 Мельцер Н. *Op. Ccit.*, c. 252

92 CG I-IV, art. 3 comun(1)

93 PA II, art. 6(2)

94 PA II, art. 6(4)

95 PA II, art. 6(4); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 100, p. 450

excesiv de lungi legate de conflict pot avea consecințe umanitare grave pentru cei vizați. În plus, acestea vor avea consecințe foarte grave pentru buna funcționare a locurilor de detenție. Rwanda și Filipine pot servi drept exemple de state afectate de conflicte interne, în care cercetarea judiciară prelungită a cauzelor a generat probleme semnificative, provocând supraaglomerarea locurilor de detenție.

În timp ce normele convenționale care reglementează conflictele armate noninternaționale denotă explicit despre posibilitatea internării,⁹⁶ adică despre detenția preventivă din motive legate de securitate, fără înaintarea unei învinuiri, acestea nu reglementează în continuare clar acest regim.

Deși nu poate exista niciun dubiu că față de persoanele internate se aplică dispozițiile generale privind tratamentul și condițiile de detenție a persoanelor private de libertate în timpul conflictelor armate noninternaționale, dreptul internațional umanitar nu se referă la garanțiile procedurale acordate persoanelor internate în timpul începerii procedurilor de internare și asupra revizuirii deciziei de internare.

Unele orientări pot fi doar deduse din regulile aplicabile internării în conflictele armate internaționale. În sfârșit, articolul 3 comun solicită părților la conflict să încheie acorduri speciale care să aplice toate sau o parte din dispozițiile Convențiilor de la Geneva în timpul conflictelor armate noninternaționale.⁹⁷

În conformitate cu poziția CICR, cea mai importantă dintre aceste dispoziții a ajuns în orice caz la statutul de drept cutumiar în timpul conflictelor armate noninternaționale.⁹⁸ Cel puțin în măsura în care acestea sunt destinate să asigure respectarea principiilor umanității menționate în clauza Martens, acestea ar putea fi considerate obligatorii în conflictele armate noninternaționale.

De exemplu, ar fi dificil să se combine o internare îndelungată a unei persoane din motive de securitate cu considerentele de bază ale umanității, dacă existența continuă a unei amenințări de securitate care să justifice o astfel de măsură nu ar fi supusă revizuirii periodice de către o instanță sau o autoritate administrativă competentă. În plus, atunci când normele convenționale, care reglementează conflictele armate internaționale care se referă la internare, descriu întotdeauna această procedură drept cea mai severă măsură de securitate pe care un beligerant o are la dispoziție, măsură care poate fi luată doar din motive urgente de securitate, cu condiția revizuirii periodice.⁹⁹

Prin urmare, din motive complet rezonabile, se poate concluziona că internarea trebuie să rămână întotdeauna o măsură temporară, ca ultimă soluție și în timpul conflictelor armate noninternaționale. Desigur, atunci când oamenii sunt internați de partea guvernamentală a conflictului, ei beneficiază de asemenea de protecție în conformitate cu legislația și standardele privind drepturile omului dezvoltate în

96 PA II, art. 5

97 CG I-IV, articolul 3 comun(2)

98 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 99 p. 438

99 CG IV, art 4(1) și 78(1)

practica judiciară a organismelor create pe baza tratatelor privind drepturile omului. Astfel, atât dreptul internațional umanitar, cât și dreptul internațional al drepturilor omului completează dreptul național în reglementarea internării și a altor tipuri de detenție din motive de securitate în situații de conflict armat noninternațional.

În sensul subiectului supus analizei, termenul „transfer“ este utilizat în sensul cel mai larg și înseamnă orice transfer al unei persoane de sub controlul unei părți beligerante sub controlul altui stat sau al altei autorități, indiferent dacă persoana traversează granița internațională. Transferul persoanelor private de libertate a devenit una din trăsăturile definitorii ale conflictelor armate noninternaționale în ultimul deceniu, în special atunci când ne referim la operațiuni cu forțe multinaționale sau operațiuni militare extrateritoriale. Chiar și în conflictele armate exclusiv interne, fenomenul străinilor care se alătură grupurilor armate extinde posibilitățile statelor de a transfera deținuții către guvernele lor.

Desigur, la nivel umanitar, îngrijorarea cu privire la modul în care deținuții vor fi tratați după ce vor fi transferați la o altă autoritate sau guvern nu este nouă. De exemplu, Convențiile de la Geneva III și IV impun restricții specifice privind transferul persoanelor către alte state și impun obligații pentru a se asigura că acestea sunt tratate corespunzător după transfer.

Mai mult, deținuții rămân supuși principiului interzicerii expulzării, potrivit căruia nimeni nu trebuie transferat într-o țară sau autoritate unde riscă tortura sau alte forme de maltratare, privarea arbitrară de viață sau persecuția din cauza rasei, religiei, naționalității, opiniei politice sau apartenenței la un anumit grup social.

Principiul interzicerii expulzării este formulat cu unele variații ale sferei de aplicare a acesteia într-o serie de instrumente juridice internaționale, printre care normele dreptului internațional umanitar, dreptul refugiaților, dreptul internațional al drepturilor omului și unele tratate referitoare la expulzare. Este, de asemenea, și un principiu esențial al dreptului internațional cutumiar.

Normele convenționale aplicabile în conflictele armate noninternaționale nu menționează în mod explicit principiul interzicerii expulzării, dar perceperea acestei prevederi ca fiind interzicerea transferului de persoane în locuri unde, pe cât posibil, în mod rezonabil, acestea ar fi în pericol de a fi supuse violenței împotriva vieții și personalității, cum ar fi tortura și alte forme de maltratare sau chiar omor, ar fi în concordanță cu interdicțiile categorice prevăzute în articolul 3 comun.¹⁰⁰

Prin definiție, cel puțin un grup armat nestatal este implicat în toate conflictele armate noninternaționale. Aceasta presupune că dreptul internațional umanitar trebuie să reglementeze atât tratamentul, cât și protecția persoanelor deținute de astfel de grupuri.

În acest sens, urmează să facem distincție netă între luarea de ostatici și alte forme de detenție. În practică, atunci când soldații guvernamentali sau civili sunt

100 Мельцер Н. Оp. Cit., с. 256-257

capturați și reținuți de grupuri nestatale, autoritățile etatice adesea califică aceste fapte drept luare de ostatici, ceea ce constituie săvârșirea unui act, pe care articolul 3 comun îl interzice în toate circumstanțele. Această descriere poate fi exactă din punct de vedere al dreptului penal național, însă conceptul de luare a ostaticilor este mult mai restrictive, în sensul dreptului internațional. Deși articolul 3 comun interzice luarea de ostatici în toate circumstanțele, nu există o definiție corespunzătoare oferită de normele convenționale ale dreptului internațional umanitar.

Dreptul internațional penal stabilește că luarea de ostatici este capturarea sau reținerea oricărei persoane, indiferent de statutul său, combinată cu amenințarea de a fi ucisă, rănită sau pentru a forța un terț să facă ceva sau să se abțină de la orice acțiune care va reprezenta o condiție expresă sau implicită pentru eliberarea ostaticului.¹⁰¹ Această intenție specifică este cea care distinge luarea de ostatici de alte tipuri de închisoare din motive legate de conflictul armat.¹⁰²

Urmează să analizăm atent în ce măsură este realist să ne așteptăm ca forțele armate de opoziție sau grupurile armate organizate să ofere protecția oferită de normele dreptului internațional umanitar soldaților capturați sau altor persoane deținute în custodia lor. Este clar că răspunsul depinde, în mare măsură, de circumstanțele fiecărui caz particular.

Deși un grup armat nestatal bine organizat, care a controlat o parte a teritoriului statului de mai mult timp, poate fi prezumat că respectă cu strictețe obligațiile stabilite de dreptul internațional umanitar, este mult mai dificil să anticipăm aceeași atitudine din partea grupurilor armate cu o organizație libertină, care operează în secret și care nu exercită un control semnificativ asupra teritoriului și nu dispune de infrastructură.

Desigur, garanțiile de bază ale tratamentului uman sunt standardele minime absolute care trebuie respectate de toate persoanele înarmate în toate circumstanțele. Cu mai puțină certitudine, se poate spera însă că grupurile armate nestatale slab dotate și slab organizate pot oferi deținuților dreptul de a expedia și de a primi corespondență, de a recepționa pachete de ajutor și de a fi supuse examinărilor medicale periodice.

Chiar și atunci când aceste grupuri exercită un control eficient asupra unei părți a teritoriului statului, rămân îndoieli cu privire la posibilitatea de a desfășura, în conformitate cu dreptul, proceduri legale în conformitate cu cerințele și procedura stabilită.

Cea mai realistă interpretare a prevederilor convenționale la momentul actual va fi probabil faptul că grupurile armate nestatale ar trebui să se asigure că nevoile de bază ale persoanelor deținute de acestea sunt satisfăcute în aceeași măsură cu populația civilă aflată sub controlul lor sau în absența unui astfel de control — în aceeași măsură ca și în ceea ce privește proprii membri.¹⁰³

101 Statutul de la Roma art. 8(2)(viii) și(c) (iii); Convenția internațională contra luării de ostatici din 17.12.1979, New-York, 17 decembrie 1979, art. 1

102 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 96, p. 426

103 PA II art. 5(1)(b); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 118, p. 546

☛ Sarcini

pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Descrieți evoluția procesului de edificare a sistemului de protecție a prizonierului de război pe timp de conflict armat.
2. Analizați esența principiilor fundamentale ale Convenției a III-a de la Geneva din 12 august 1949.
3. Oferiți noțiunea de prizonier de război.
4. Explicați caracteristicile categoriilor de participanți la conflictele armate internaționale care beneficiază de statutul de prizonier de război.
5. Expuneți-Vă asupra conținutului noțiunilor de „stare dubioasă” sau „stare incertă” în procesul de conferire a statutului de prizonier de război.
6. Enumerați cazurile în care, în cadrul procedurii de conferire a statutului de prizonier de război, orice dubiu ar trebui să dispară.
7. Stabiliți categoriile de participanți la conflict care nu pot beneficia de statutul de prizonier de război.
8. Descrieți informația pe care prizonierul este obligat să o ofere părții deținătoare.
9. Explicați exigențele specifice ale deținerii femeilor în calitate de prizonier de război.
10. Apreciați exigențele asupra condițiilor de întreținere a prizonierilor de război.
11. Elucidați exigențele procesului de angajare și exercitare a muncii de către prizonierii de război.
12. Enumerați sursele legale de venit pentru prizonierii de război și modalitățile legale de dispunere de aceste resurse.
13. Descrieți exigențele și garanțiile ce reglementează procesul de corespondență dintre prizonierul de război și familie.
14. Analizați limitele mecanismelor de sancționare a prizonierului de război care a încercat să evadeze.
15. Stabiliți sancțiunile disciplinare și limitele aplicării acestora față de prizonierii de război.
16. Caracterizați rezervele, în cadrul cărora poate fi aplicată pedeapsa cu moartea față de prizonierul de război.
17. Explicați esența și exigențele repatrierii pe timp de conflict armat.
18. Elucidați conținutul obligației de repatriere a prizonierilor de război după încheierea ostilităților.
19. Descrieți și analizați factorii care ar facilita aplicarea exigențelor de protecție a persoanelor reținute în cadrul conflictelor armate noninternaționale.

☞ Problema

Sunteți conducătorul unui lagăr de detenție a prizonierilor de război. Aveți la dispoziție 15 militari ai puterii deținătoare și 500 de prizonieri de război (50 de ofițeri și 450 de soldați). Dispuneți de un teren imens pentru activități agricole și cel mai apropiat sat este la 50 km.

Sarcini:

1. Construiți sistemul de administrare al lagărului de detenție.
2. Explicați cum veți asigura gestionarea activităților zilnice, respectarea exigențelor de întreținere, de asigurare cu alimente și articole de igienă, dreptul la corespondență și muncă.
3. Descrieți acțiunile dvs. în cazul când 20 de prizonieri, încercând să evadeze, au fost reținuți. Care ar putea fi pedeapsa maximă pentru un prizonier de război care a recidivat.
4. Stabiliți exigențele, în cadrul cărora veți permite reprezentărilor Comitetului Internațional al Crucii Roșii să susțină umanitar prizonierii de război și să comunice cu aceștia.
5. Modelați scenariul unui schimb de prizonieri de război cu colegul dvs., care ipotetic este comandantul forțelor armate inamice și care deține un număr similar de prizonieri de război din armata dvs.

T E M A X

Răspunderea internațională pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar

§ 1. Noțiunea și esența răspunderii internaționale; § 2. Răspunderea statelor pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar; § 3. Răspunderea penală a persoanei fizice pentru încălcarea dreptului internațional umanitar; § 4. Noțiunea, esența și clasificarea crimelor de război

§ 1. Noțiunea și esența răspunderii internaționale

Calitatea de membru al comunității internaționale prezumă acceptarea normelor acestei societăți. Anume pe acest acord de a respecta normele societății se bazează răspunderea internațională.¹

Reglementând protecția victimelor în situațiile de conflict armat, dreptul internațional umanitar vizează nemijlocit valori importante și recunoscute la scară largă de comunitatea internațională.²

Prin încălcarea normelor dreptului internațional umanitar urmează să se înțeleagă orice atentat la una dintre valorile fundamentale ale sistemelor de drept național și ale sistemului de drept internațional: ființa umană, din care cauză preocuparea pentru crearea unor mecanisme adecvate de protecție a omului, mai ales în conflictele armate, este astăzi scopul primordial al prevederilor dreptului internațional umanitar și al comunității internaționale.

Unul din mecanismele de protecție este instituția răspunderii juridice internaționale pentru încălcările grave ale dreptului internațional umanitar. Aceasta asigură protecția victimelor pe timp de conflict armat, cât și prevenirea și reprimarea criminalității internaționale.³ Caracterizând instituția răspunderii în dreptul internațional, este de menționat faptul că unul din elementele ce caracterizează dreptul

1 Лукашук И.И. *Право Международной Ответственности*. Москва: РАН, 2004, с. 18

2 Scăunaș S. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului internațional umanitar*. București: ALL BECK, 2002, p. 81

3 Barbăneagră A., Gamurari V. *Crimele de război*. Chișinău: ICNUR, 2008, p. 45

internațional contemporan este recunoașterea răspunderii internaționale în calitate de instituție independentă.

Rolul decisiv în acest sens l-a avut adoptarea de către Comisia de Drept Internațional (CDI) a ONU a Proiectului de Articole privind răspunderea statelor pentru fapte internațional-ilicite, anexat la Rezoluția 56/83 din 12 decembrie 2001 a Adunării Generale a ONU. Elaborarea acestui proiect a durat mai mult de 25 de ani, la acest proces participând un număr impunător de guverne, care și-au prezentat obiecțiile la articolele elaborate de Comisie. Deseori pozițiile guvernelor erau diametral opuse, ceea ce a și determinat Adunarea Generală să amâne adoptarea proiectului în cadrul unei sesiuni ordinare.

Acest document reprezintă rezultatul unei munci îndelungate a CDI, în cadrul căreia au fost elaborat un set de prevederi de bază ale răspunderii internaționale drept una din ramurile de bază ale dreptului pozitiv, fiind formulate principiile și normele lui intrinseci.⁴

Conform principiului de bază al dreptului internațional, orice subiect este responsabil pentru propriul comportament în raport cu obligațiile internaționale asumate. Mai mult, un subiect de drept internațional poate fi responsabil pentru fapta ilicită a altui subiect, de exemplu în cazul în care fapta a fost comisă sub dirijarea directă a acestuia.

Răspunderea subiectului de drept internațional survine în urma încălcării unei obligații internaționale, indiferent de originea acesteia. Obligațiile internaționale pot apărea dintr-o normă cutumiară de drept internațional, dintr-o normă convențională sau dintr-un principiu general de drept. Subiectele de drept internațional își pot asuma obligații internaționale și în baza unui act unilateral. Exemplu în acest sens este cazul Franței, care și-a asumat obligația unilaterală de a nu produce explozii nucleare în atmosferă.⁵

Doctrina și practica judiciară consideră că răspunderea internațională a unui stat poate fi angajată, în cazul în care fapta îi este imputabilă și dacă este ilegală din punct de vedere al dreptului internațional public. Pe lângă aceste condiții se atestă uneori existența culpei, a prejudiciului și a legăturii cauzale.

Cât privește culpa, aceasta este o condiție care aparține dreptului internațional clasic, care și-a pierdut rolul decisiv în prezent, în raport cu răspunderea obiectivă. Potrivit Proiectului de Articole al CDI, prejudiciul nu reprezintă o condiție a răspunderii statelor pentru fapte ilicite, în sensul că numai existența prejudiciului nu determină direct răspunderea dacă nu există o încălcare a dreptului internațional. Totuși, unii autori admit prejudiciul drept condiție a faptei ilicite și, în această măsură, legătura cauzală poate fi ea însăși o condiție.⁶

4 Burian A., Balan O. Suceveanu N. ș.a. *Drept Internațional Public*. Chișinău: S.n., 2009 p. 607

5 Бекяшев К.А. *Международное Публичное Право*. Москва. Изд-во. Проспект, 2004, с. 227

6 Burian A., Balan O. Suceveanu N. ș.a. Burian A., Balan O. Suceveanu N. ș.a. *Op. cit.*, p. 608

La baza apariției răspunderii juridice internaționale statuează comiterea de către stat a unei infracțiuni internaționale (act ilegal pe plan internațional). O infracțiune internațională este o faptă sau omisiune a unui subiect de drept internațional care încalcă dreptul internațional și dăunează altei entități sau întregii comunități internaționale în ansamblu, de natură materială sau non-materială (de exemplu, agresiune, constrângere asupra integrității teritoriale și independenței politice, încălcarea obligațiilor stabilite prin tratate etc.). Răspunderea apare în prezența unei relații de cauzalitate între comportamentul ilicit al statului și prejudiciul cauzat. De regulă, acestea sunt acțiuni ilegale în mod deliberat (de exemplu, agresiunea Irakului împotriva Kuweitului în anul 1990).

Fiecare stat trebuie să aplice toate măsurile legislative, administrative și de altă natură pentru a se asigura că normele dreptului internațional, consacrate în convenții și acorduri, sunt puse în aplicare de toate organele de stat și persoanele fizice (de exemplu, personalul militar). Statul, în ansamblul său, are responsabilitatea, deși acțiunile ilegale pot fi comise de organe de stat (de exemplu, unități militare) sau oficiali care acționează în numele său. Inacțiunea autorităților poate surveni atunci când intervenția la timp ar putea preveni acțiunile ilegale, inclusiv ale cetățenilor lor sau ale străinilor (de exemplu atunci când sunt atacate misiuni diplomatice sau consulare, autoritățile fiind obligate să prevină asemenea constrângeri.)

Răspunderea survine în baza prejudiciului cauzat, deoarece statele au convenit să recunoască natura obligatorie a compensației pentru daune materiale. În funcție de natură și de gravitate, infracțiunile internaționale sunt împărțite în: delictelor internaționale și crime internaționale. Delictelor internaționale sunt acte ilegale care afectează un anumit stat sau un cerc limitat de subiecți de drept internațional (de exemplu, instituirea unui regim discriminatoriu pentru anumite categorii de străini, încălcarea imunității diplomatice).

O crimă internațională reprezintă o infracțiune internațională periculoasă, care se bazează pe interesele vitale ale statelor și națiunilor, subminând fundamentele existenței lor, încălcând în mod flagrant cele mai importante principii ale dreptului internațional, reprezentând o amenințare pentru pacea și securitatea omenirii. Formele de răspundere internațională a statului sunt de natură: *politică și materială*.

Răspunderea politică poate fi sub formă de sancțiuni sau satisfacții. Sancțiunile sunt acțiuni coercitive împotriva statelor aplicate de Consiliul de Securitate al ONU, în conformitate cu art. 39, 41, 42 din Carta ONU. Acțiunile coercitive includ măsuri militare (demonstrație, blocaj) și non-militare (încetarea completă sau parțială a relațiilor economice;⁷ excluderea din ONU;⁸ suspendarea drepturilor și privilegiilor aparținând statului ca membru al ONU).⁹

Satisfacția constă în exprimarea regretului, satisfacției, simpatiei, asumării unei obligații de a-i responsabiliza pe făptași. Acestea sunt aplicate în caz de daune mate-

7 Carta Organizației Națiunilor Unite, din 24 octombrie 1945, art. 41

8 Carta ONU, art. 6

9 Carta ONU, art. 5

riale cauzate onoarei și demnității statului. Răspunderea poate apărea sub formă de reparații sau restituții. Reparațiile sunt compensațiile acordate pentru daune materiale în termeni monetari, sub formă de bunuri, servicii. Sunt utilizate, de regulă, în baza tratatelor internaționale, iar suma care trebuie compensată este de obicei mult mai mică decât suma prejudiciului cauzat de conflictual armat.

Restituirea reprezintă întoarcerea unor valori materiale prelevate ilegal de la stat, organizații și cetățeni (sau substituirea lor cu obiecte de același fel și aproximativ echivalent). Stabilirea responsabilității politice și materiale pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar reprezintă una dintre garanțiile consolidării dreptului și ordinii internaționale, o măsură importantă care vizează prevenirea conflictelor armate.¹⁰ Ca orice sistem de drept, dreptul internațional prevede situații care exclud fapta ilicită.

Asemenea situații sunt: *consimțământul victimei, exercitarea legitimei apărări, contra-măsurile, forța majoră, calamitățile și starea de necesitate*. Această listă este definitivă. Condițiile menționate nu determină încetarea obligației și nu influențează conținutul ei. Ele doar argumentează neîndeplinirea lor în perioada, în care se produce fapta.¹¹

§ 2. Răspunderea statelor pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar

În afară de câteva cazuri, nerespectarea normelor dreptului internațional umanitar atrage aceleași consecințe ca orice alt act ilegal pe plan internațional, stabilit în Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor internaționale și în proiectele de articole din 2001 privind răspunderea statelor pentru acte ilegale internaționale întocmite de Comisia de Drept Internațional a Adunării Generale a ONU.¹²

1. Răspunderea statelor pentru comportamentul reprezentanților săi. În conformitate cu dreptul internațional, statele sunt responsabile pentru comportamentul persoanelor sau entităților care acționează în numele lor sau cu aprobarea lor. Acestea nu sunt numai funcționarii publici, precum membrii forțelor armate și polițiștii sau ofițerii de informații (reprezentanții statului *de jure*),¹³ ci și persoane

10 Батырь, В. А. *Международное гуманитарное право*. Учеб. для вузов, 2-е изд., Москва: ЗАО Юстицинформ, 2011.с. 394-396

11 Burian A., Balan O. Suceveanu N. ș.a. *Op. cit.*, p. 620-621

12 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor pentru acte ilegale internaționale. Textul adoptat de Comisia de Drept Internațional la cea de-a cincizeci și treia sesiune din 2001 și prezentat Adunării Generale ca parte a raportului Comisiei care acoperă activitatea acelei sesiuni (A / 56/10). Raportul, care conține și comentarii cu privire la proiectele de articole, apare în Anuarul Comisiei de drept internațional, 2001, vol. II, partea a doua, după cum a fost corectat. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf p. 80

13 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor, *Op. cit.*, art. 4

autorizate de legislația națională să exercite elemente ale puterii de stat¹⁴ sau persoane care acționează conform instrucțiunilor sau sub controlul statului, de exemplu companiile militare private sau de securitate (reprezentanți ai statului *de facto*).¹⁵

Statul este responsabil pentru acțiunile reprezentanților săi, cu precizarea că aceștia ar fi acționat într-o calitate oficială, chiar dacă acești reprezentanți au depășit limita propriilor competențe sau au încălcat instrucțiunile.¹⁶

În timpul conflictelor armate internaționale, răspunderea statelor se extinde la „toate actele săvârșite de persoanele din cadrul forțelor sale armate“, inclusiv actele comise în afara jurisdicției etatice, ca membri ai forțelor armate¹⁷ În principiu, toate operațiunile militare efectuate în numele unui stat pot fi atribuite direct aceluia stat, indiferent de locul în care se desfășoară, chiar dacă acestea contravin sau nu instrucțiunilor statului.

2. Răspunderea pentru susținerea conduitei ilegale a părților beligerante.

Un stat nebeligerant poate fi responsabil la nivel internațional pentru facilitarea încălcărilor normelor dreptului internațional umanitar comise de un stat beligerant sau pentru incitarea unor astfel de încălcări, dacă:

- 1) statul asistent cunoaște despre caracterul ilegal al conduitei statului asistat și
- 2) ajutorul său vizează promovarea unui astfel de comportament și contribuie într-adevăr la acesta.¹⁸

Pentru ca statul care asistă să poarte răspundere internațională, asistența sa trebuie să contribuie în mod semnificativ la comportamentul ilegal al statului beneficiar, dar nu este obligatoriu să fie necesară sau substanțială.¹⁹

Deși statul care susține un alt stat nu trebuie să cunoască despre ilegalitatea comportamentului statului ajutat, acesta ar trebui să fie deplin responsabil de circumstanțele de fapt care îl fac ilegal. Cu toate acestea, răspunderea pentru furnizarea de asistență ilegală, ar trebui să fie diferită de răspunderea pentru o încălcare directă a dreptului internațional umanitar.

Astfel, atunci când o parte beligerantă recurge la utilizarea mijloacelor și metodelor de ducere a războiului, care sunt contrare normelor dreptului internațional umanitar, alte state care oferă în cunoștință de cauză asistență pentru astfel de operațiuni, prin furnizarea de asistență financiară, informații, arme, personal și furnizarea de suport logistic, vor fi responsabile de furnizarea de sprijin ilegal, dar nu neapărat pentru operațiunile în sine.

De exemplu, în cazul Nicaragua (1986), Curtea Internațională de Justiție a decis că este de datoria statelor să respecte și să aplice Convențiile de la Geneva din 1949, ceea ce

14 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor, *Op. cit.*, art. 5

15 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor, *Op. cit.*, art. 8; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 149, p. 678.

16 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor, *Op. cit.*, art. 7

17 Regulamentul de la Haga art. 3; PA I, art. 91; CG I, art. 51; CG II, art. 52; CG III, art. 131; CG IV, art. 148

18 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor, *Op. cit.*, art. 3

19 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor, *Op. cit.*, p. 16

incumbă „obligația de a nu încuraja indivizii sau grupurile implicate în conflictul din Nicaragua să încalce articolul 3 din cele patru convenții de la Geneva din 1949” și că Statele Unite au încălcat această obligație prin diseminarea liniilor directe de război care au oferit îndrumări cu privire la activitățile operaționale care încălcă principiile dreptului internațional umanitar. Cu toate acestea, CIJ nu a găsit niciun motiv pentru a concludiona că încălcările comise de către rebeli ar putea fi direct atribuite Statelor Unite.²⁰

Cu toate acestea, nu se poate exclude faptul că activitățile care contribuie în mod direct la comiterea de încălcări grave ale dreptului internațional umanitar pot genera obligația statului de a despăgubi, precum și la răspunderea penală individuală a membrilor personalului său.²¹

3. Despăgubirea pentru daunele provocate. Dacă prevederile dreptului internațional umanitar au fost încălcate, statul are obligația de a acorda compensații, indiferent de obligațiile convenționale specifice. Potrivit bine-cunoscutei decizii a Curții Permanente de Justiție Internațională, „principiul dreptului internațional și chiar conceptul general de drept este că orice încălcare a unei obligații atrage obligația de a compensa prejudiciul cauzat (...) Compensarea pentru prejudiciu este o consecință obligatorie a neaplicării convenției și nu este necesară stabilirea acesteia în convenția în sine.”²²

În prezent, obligația de a acorda compensații pentru încălcări reprezintă o parte integrantă a normelor dreptului internațional umanitar aplicabilă în toate conflictele armate,²³ iar în ceea ce privește persoanele fizice — o parte integrantă a dreptului penal internațional.²⁴ Astfel, victimele încălcărilor grave ale prevederilor dreptului internațional umanitar trebuie să beneficieze de compensații, care, în funcție de gravitatea încălcării și a pierderii sau daunelor suferite, pot lua diverse forme, inclusiv restituirea (adică restaurarea unei poziții anterioare), reabilitarea (în domeniul medical, psihologic, termeni legali sau sociali), satisfacția (adică recunoașterea sau scuzele prezentate) și garantarea că un astfel de act nu va fi repetat.²⁵

Ar trebui să se acorde compensații financiare în special pentru daunele care pot fi estimate economic, de exemplu în cazul daunelor fizice, mentale, materiale sau morale, precum și pentru pierderea câștigurilor sau potențialului câștig.²⁶ Deoarece

20 ICJ, Nicaragua case, *Op. cit.*, par. 220 and 292

21 Statutul de la Roma, art. 25(3)

22 Permanent Court of International Justice, Factory at Chorzów, Jurisdiction, Judgment, 13 September 1928, p. 21. Articolul 31 al Proiectului de articole privind responsabilitatea statelor prevede: „Statul responsabil este obligat să acorde o despăgubire integrală pentru daunele cauzate de un act ilegal pe plan internațional.”

23 Regulamentul de la Haga, art. 3; PA I, art. 91; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 150, p. 686

24 Statutul de la Roma, art. 75

25 Proiect de articole privind responsabilitatea statelor, *Op. cit.*, art. 30-31 și 34-39

26 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005. https://legal.un.org/avl/ha/ga_60-147/ga_60-147.html

încălcările dreptului internațional umanitar provoacă deseori daune considerabile și afectează un număr mare de victime, compensațiile bănești acordate în procedurile judiciare pot deveni o sarcină procesuală și financiară excesivă, fără perspective reale în oferirea unei soluții satisfăcătoare a problemei.

Mai mult, în timp ce articolul 75 din Statutul de la Roma recunoaște dreptul victimelor de a solicita reparații de la infractori concreți, cererile individuale împotriva statelor beligerante sunt deseori excluse prin dispozițiile exprese ale acordurilor de pace, fie prin intermediul imunității suverane sau prin dreptul la reparație, care în sine nu are putere executivă în conformitate cu dreptul internațional. Prin urmare, victimele sunt deseori obligate să depună o plângere la propriile lor guverne, care pot include astfel de plângeri în cadrul unui tratat de pace sau al unui alt acord politic cu partea opusă a conflictului.

Despăgubirile pot fi oferite persoanelor fizice prin mecanisme stabilite de Consiliul de Securitate al ONU sau unilateral, în conformitate cu legislația națională, de către autoritățile executive sau de către instanțe. Dacă încălcările prevederilor dreptului internațional umanitar reprezintă și încălcări asupra dreptului internațional al drepturilor omului, cum este cazul torturii sau al unui alt tratament crud sau inuman în timpul detenției, victimele pot depune plângeri individuale prin mecanisme regionale sau universale pentru drepturile omului.

La modul practic, problema complexă a reparațiilor este adesea mai adecvat abordată prin soluționări politice colective, completate de măsuri mai ample sau mai cuprinzătoare de reparație și reconciliere, inclusiv cele propuse prin intermediul comisiilor pentru stabilirea adevărului și de reconciliere.

Exemple istorice de astfel de metode de soluționare colectivă includ Conferința de la Potsdam (1945) și Tratatul de pace de la Paris (1947), care au abordat problema reparațiilor militare ce trebuiau plătite de către Germania și alte țări din Axă Uniunii Sovietice, precum și Acordul privind reparații între Israel și Republica Federală Germania (Luxemburg, 1952) — problema reparațiilor pentru Holocaust, pe care Germania de Vest trebuia să le plătească Israelului, a fost soluționată în acest mod.

4. Obligația statelor de a cerceta, urmări în judecată sau transmite către o jurisdicție internațională. Conform normelor convenționale, statele părți la Convențiile de la Geneva din 1949 trebuie să identifice persoanele acuzate că au comis sau au dispus comiterea de infracțiuni legate de categoria „încălcări grave“ a acestor tratate și să aducă aceste persoane, indiferent de cetățenia lor, în fața propriilor instanțe. În mod alternativ, în conformitate cu principiile relevante ale dreptului național și internațional, statele pot extrăda acești suspecți către instanța unui alt stat, dacă „există dovezi care să justifice acuzații împotriva acestor persoane.”²⁷

De asemenea, statele trebuie să adopte măsurile necesare pentru a suprima toate celelalte încălcări ale Convențiilor și ale Protocolului Adițional I, inclusiv cele care

27 CG I, art. 49(2); CG II, art. 50(2); CG III, art. 129(2); CG IV, art. 146(2)

rezultă din neîndeplinirea măsurilor „care ar fi trebuit luate.”²⁸ Utilizarea sintagmei „luând totodată măsurile necesare pentru a suprima toate celelalte încălcări ale Convențiilor sau ale acestui Protocol”²⁹ înseamnă că statele pot întreprinde un set mai vast de măsuri pentru a pune capăt încălcărilor Convențiilor și pentru a preveni reparația acestora.³⁰

În practică, aceasta înseamnă că statele pot și trebuie să asigure, în conformitate cu legislația națională, urmărirea penală a persoanelor chiar și pentru acele încălcări ale dreptului internațional umanitar care nu sunt clasificate drept crime de război, ceea ce subliniază importanța instanțelor naționale pentru punerea în aplicare a regulilor și obiceiurilor de ducere a războiului la nivel național.

În conformitate cu dreptul cutumiar, statele pot acorda instanțelor naționale competență universală asupra tuturor crimelor de război, inclusiv a celor care constituie încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva din 1949 și ale Protocolului Adițional I.³¹ Statele trebuie să investigheze toate crimele de război pentru care au jurisdicție, cel puțin toate crimele susceptibile că ar fi fost săvârșite de cetățenii sau de forțele lor armate sau pe teritoriul lor și, după caz, să inițieze urmărirea penală.³²

În niciun caz, termenul de prescripție nu se poate aplica crimelor de război.³³ Este de la sine înțeles că persoanele acuzate de crime de război sau crime împotriva umanității trebuie să beneficieze de aceleași garanții de bază ca și alte persoane private de libertate și trebuie să fie urmărite penal, în conformitate cu legislația națională și internațională aplicabilă.³⁴

Statele ar trebui, cu condiția respectării altor tratate relevante referitoare la cooperarea internațională în materie penală, să-și acorde reciproc toată asistența posibilă și, dacă este necesar, să coopereze cu Organizația Națiunilor Unite pentru a facilita investigarea și urmărirea penală a persoanelor care au comis crime de război, inclusiv încălcări grave.³⁵ Pe lângă Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocolul Adițional I, o serie de alte tratate, care se pot aplica în conflictul armat, impun statelor să stabilească jurisdicția universală asupra anumitor categorii de crime.³⁶

28 CG I, art. 49(3); CG I,I art. 50(3); CG III, art. 129(3); CG IV, art. 146(3); PA I, art. 85

29 PA I, art. 86(1)

30 ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2nd ed., 2016, *Op. cit.*, art. 49

31 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 157, p. 776

32 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 158, p. 781

33 Statutul de la Roma, art. 29

34 PA I, art. 75(5)

35 PA I, art. 88(1) și (3), art. 89; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 161, p. 795

36 Convenția împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10 decembrie 1984, art. 5; Convenția privind siguranța ONU și a personalului asociat din 9 decembrie 1994, art. 10; Convenția interamericană privind disparițiile forțate ale persoanelor din 9 iunie 1994, art. 4; Protocol II la Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale, art. 16 (1)

§ 3. Răspunderea penală a persoanei fizice pentru încălcarea dreptului internațional umanitar

După cel de-al doilea război mondial, Tribunalele militare internaționale de la Nurenberg și Tokyo au urmărit penal persoane suspectate de crime de război, cu presupunerea că principiul răspunderii penale individuale pentru crimele de război a devenit parte a dreptului internațional cutumiar.³⁷

Astăzi, principiul răspunderii penale individuale pentru crimele de război în timpul conflictelor armate internaționale și noninternaționale este recunoscut de multiple tratate conform normelor convenționale³⁸ și în Statutele TPII, TPIR, Curtea Specială pentru Sierra Leone (SCSL) și Statutul Curții Penale Internaționale,³⁹ iar aspectul cutumiar al caracterului individual al răspunderii penale internaționale pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar nu mai poate fi contestat cu privire la niciun tip de conflict armat.⁴⁰

Urmărirea penală a persoanelor pentru crime de război generează dificultăți nu numai în ceea ce privește caracteristicile obiective și intenția subiectivă pentru fiecare componentă de infracțiune, ci și în legătură cu unele aspecte referitoare la tentativa de săvârșire a infracțiunii, formele de participație, circumstanțele atenuante sau agravante și alte elemente importante sub aspect penal și de procedură penală.

Deși normele dreptului internațional umanitar oferă explicații limitate în această privință, statutele și practicile instanțelor și tribunalelor internaționale au contribuit semnificativ la elucidarea elementelor de bază ale dreptului penal internațional.

Astfel, persoanele sunt responsabile penal nu numai pentru săvârșirea sau ordonarea săvârșirii unor crime de război, ci și pentru planificarea și pregătirea crimelor de război sau tentativa de a le comite, cât și pentru incitarea la comiterea unei infracțiuni, asistarea, susținerea sau furnizarea de asistență în alt mod și ajutorarea altora să comită crime de război.⁴¹

37 Statutul Tribunalului ad-hoc de la Nurnberg din 8 august 1945, art. 6; Statutul Tribunalului ad-hoc de la Tokyo din 26 aprilie 1945, art. 5

38 CG I, art. 49; CG II, art. 50; CG III, art. 129; CG IV, art. 146; PA, I art. 85; Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale, art. 28; Protocolul II la Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale, art. 15 și 22; Protocolul II modificat la Convenția cu privire la anumite arme convenționale, art. 14; Convenția privind interzicerea minelor antipersonal, art. 9; Convenția privind munițiile cu fragmentare, art. 9. Convenția cu privire la anumite arme convenționale, Convenția privind interzicerea minelor antipersonal și Convenția privind munițiile cu fragmentare nu prevăd expres răspunderea internațională a persoanelor pentru crime de război. Aceste documente impun statelor semnatare obligația de a lua măsuri pentru a preveni încălcarea acestor convenții.

39 Statutul TPII, art. 2 și 3; Statutul TPIR, art. 4 și 5; Statutul de la Roma, art. 5,8,și 25

40 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 151, p. 705

41 Statutul de la Roma, art. 25; Statutul TPII, art. 7; Statutul TPIR, art. 6; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 152, p. 711

Răspunderea individuală pentru crimele de război nu se limitează exclusiv la răspunderea penală, ci include răspunderea civilă personală pentru orice vătămare cauzată. Curtea Penală Internațională „poate să pronunțe împotriva unei persoane condamnate o ordonanță, indicând reparația care să fie acordată victimelor. Această despăgubire poate lua mai ales forma restituirii, indemnizației sau reabilitării.”⁴²

Statutele TPII și TPIR stabilesc competența acestora pentru emiterea hotărârilor „privind restituirea oricăror bunuri și încasări obținute ca urmare a unei conduite penale, inclusiv prin constrângere.”⁴³ Cu toate acestea, cererile de compensare pot fi depuse în cadrul instituțiilor și procedurilor stabilite de legislația națională.

1. Responsabilitatea superiorilor și comandanților. Dreptul penal internațional nu doar că pedepsește pe cei care comit crime de război sau emit ordine în vederea comiterii acestora, ci și incriminează infracțiunile rezultate din neîndeplinirea măsurilor impuse de normele dreptului internațional umanitar.⁴⁴

În special, comandanții militari dețin o responsabilitate personală directă de a adopta măsuri în cazul încălcării prevederilor dreptului internațional umanitar pe care le comit sau se pregătesc să le comită persoanele care acționează sub comanda lor personală și de alte persoane aflate sub controlul lor.⁴⁵

Aceeași responsabilitate revine altor comandanți, decât comandanții militari, cum ar fi: liderilor politici sau reprezentanților autorităților civile. Astfel, Protocolul Adițional I prevede că încălcările dreptului internațional umanitar, comise de către un subordonat „nu îi exonerează pe superiorii săi de răspunderea lor penală sau disciplinară, după caz, dacă aceștia știau sau aveau informații care le permitea să cunoască, în împrejurările respective, că acest subordonat comitea sau urma să comită o astfel de încălcare și dacă nu a luat toate măsurile practic posibile pentru a împiedica sau pedepsi această încălcare”⁴⁶

În domeniul dreptului penal internațional, doctrina responsabilității comandanților superiori a fost formulată de tribunalele penale internaționale care au judecat lideri militari și politici pentru crimele comise în masă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Dezvoltând criteriile stabilite de aceste tribunale, doctrina modernă a responsabilității comandanților și comandanților superiori se bazează pe trei elemente cumulate, și anume:

- 1) existența unei relații efective superior — subordonat, care oferă șefului un control efectiv asupra comportamentului infractorilor;
- 2) superiorul cunoștea sau din cauza ignoranței sale penale a fost comisă crima sau se pregătește să fie comisă;

42 Statutul de la Roma, art. 75(2)

43 Statutul TPII, art. 24(3); Statutul TPIR, art. 23(3)

44 PA I, art. 86(1)

45 PA I, at. 87(1)

46 PA I, art. 86(2); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 153, p. 715

- 3) eșecul superiorului de a preveni, de a zădărnici crima sau de a pedepsi infractorul pentru comiterea ei.

În conformitate cu aceste elemente, Statutul de la Roma prevede răspunderea penală pentru crimele de război comise de persoane aflate sub controlul efectiv al comandanților militari și alți comandanți, dacă aceștia nu au asigurat toate măsurile necesare și rezonabile, în limitele propriilor competențe, pentru a preveni sau a înceta astfel de infracțiuni sau pentru a sesiza autoritățile competente pentru investigare și urmărire penală.

În cazul comandantului militar, o astfel de răspundere penală apare numai dacă comandantul știa ori, datorită circumstanțelor, ar fi trebuit să știe că subordonații săi „comiteau sau urmau să comită aceste crime“, iar în cazul altora șefi — numai dacă „superiorul a știut sau a ignorat în mod intenționat informațiile care indicau clar că subordonații au comis sau intenționau să comită“ crime de război și dacă aceste crime vizau activități care „țineau de responsabilitatea sa și de controlul său efectiv.“⁴⁷

2. Ordinele unui superior. În timpul proceselor judiciare asupra crimelor de război care au avut loc după cel de-al Doilea Război Mondial, mulți inculpați au făcut trimitere la ordinele unui superior, drept circumstanță atenuantă, afirmând că nu pot fi responsabili pentru crimele comise.

Jurisprudența acestor procese a condus, în cele din urmă, la apariția regulii cutumiare aplicabile în toate conflictele armate, care a stabilit că executarea ordinului unui superior nu l-ar scuti pe subordonat de răspunderea penală dacă subordonatul știa că acțiunea care a fost dispusă este ilegală sau dacă ar fi trebuit să știe acest lucru în virtutea caracterului său evident ilegal.⁴⁸

Dacă ordinul este ilegal în mod expres, toți combatanții sunt obligați, în conformitate cu normele cutumiare, să refuze executarea acestuia.⁴⁹ Codificând această regulă cutumiară, Statutul de la Roma stabilește că persoanele care au comis o infracțiune, executând ordinul guvernului sau al unui superior, atât militar, cât și civil, ele nu sunt exonerate de răspundere penală în cazul în care:

- a) nu aveau obligația legală de a se conforma;
- b) dacă știau că ordinul este ilegal;
- c) dacă ordinul a fost clar ilegal, de exemplu dacă a fost dispus să comită genocid sau crime împotriva umanității.⁵⁰

Se poate întâmpla ca ordinul unui superior să fie calificat drept circumstanță care exonerează de răspundere penală persoana care a comis infracțiunea, dacă nesupunerea ar presupune, cel mai probabil, pedeapsa capitală sau ar provoca vătămări

47 Statutu de la Roma, art. 28

48 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit., regula 155*, p. 723

49 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit., regula 154*, p. 721

50 Statutul de la Roma, art. 33

corporale grave.⁵¹ Se atestă situații când ordinele unui superior, care nu exonerează infractorul de răspundere penală, pot fi totuși luate în considerare la determinarea gravității culpei personale și a gravității sancțiunilor aplicate.

3. Este interzis de a se face trimitere la privilegiul conferit de statutul de combatant. Privilegiul caracteristic statutului de combatant acordat de normele dreptului internațional umanitar membrilor forțelor armate ale unei părți la un conflict armat internațional nu poate justifica comiterea unei crime de război. În timp ce dreptul combatanților de a lua parte directă la ostilități implică imunitatea față de urmărirea penală pentru acțiunile în război care, pe timp de pace, ar constitui infracțiuni în conformitate cu legea națională a statului invadant, combatanții nu dispun de o asemenea imunitate în cazul comiterii unor încălcări ale dreptului internațional umanitar care sunt pedepsite conform legii penale naționale și internaționale.⁵²

4. Statutul oficial nu exonerează de răspundere. Orice privilegii sau imunități asociate cu funcția oficială a șefului statului sau guvernului, membru al guvernului sau al parlamentului, reprezentant ales sau funcționar al guvernului nu pot exonera astfel de persoane de răspundere penală internațională și nici nu pot oferi motive de diminuare a sentinței pentru comiterea de crime de război.⁵³

5. Eroarea de fapt sau o eroare de drept. Erorile de fapt sau de drept pot genera exonerarea de răspundere penală numai dacă exclud latura subiectivă (*mens rea*) a infracțiunii.⁵⁴ De exemplu, soldații care se deghizează în haine civile pentru a efectua un atac fatal asupra unui comandant al insurgenților nu pot raporta o eroare de drept, deoarece au făcut o greșală, crezând că omorul perfid al inamicului este o crimă de război doar în timpul conflictului armat internațional.⁵⁵ În schimb, un luptător care a atacat un dușman care poartă o uniformă militară nu poate fi considerat responsabil din punct de vedere penal pentru crimă de război, dacă s-a constatat ulterior că persoana pe care a împușcat-o, s-a dovedit a fi un civil îmbrăcat în uniformă militară.

6. Autoapărarea. Ca excepție, persoanele sunt exonerate de răspundere penală pentru infracțiuni de război în situațiile de autoapărare, adică dacă își asumă acțiuni periculoase rezonabile și proporționale pentru a se proteja pe ei înșiși, pe alții sau bunurile necesare supraviețuirii lor sau pentru succesul unei misiuni militare, de utilizarea iminentă și ilegală a forței. Faptul că forțele armate, din care face parte, se află în defensivă, nu constituie o stare de autoapărare și nu exonerează de răspundere penală.

51 Statutul de la Roma, art. 31(d)

52 CG III, art. 129 (2) și (3)

53 Statutul de la Roma, art. 27

54 Statutul de la Roma, art. 32

55 Statutul de la Roma, art. 8(2)(e)(ix).

§ 4. Noțiunea, esența și clasificarea crimelor de război

Încălările grave ale dreptului internațional umanitar sunt considerate crime de război pedepsite conform dreptului internațional penal. Aceasta include în principal orice încălcări descrise drept „încălări grave“ ale Convențiilor de la Geneva din 1949 și Protocolul Adițional I, precum și alte încălcări grave ale normelor convenționale recunoscute drept crime de război prin Statutul de la Roma⁵⁶ sau de normele cutumiare.⁵⁷

Încălările de acest fel sunt enumerate de convenții într-o dezvoltare mai progresivă în raport cu normele anterioare, fiind calificate drept crime de război prin Convenția din 1968 privind imprescriptibilitatea crimelor de război și crimelor contra umanității⁵⁸ și, îndeosebi, prin Convențiile de la Geneva și Protocolul Adițional I, acte care pun semnul de egalitate între infracțiunile grave și crimele de război.⁵⁹

Referindu-ne la fondul cauzei, atunci lista exhaustivă a crimelor de război din Convențiile de la Geneva din 1949, din Protocolul Adițional I și Statutul de la Roma, conține, de fapt, încălcări ale principalelor dispoziții care conferă protecție fie persoanelor și obiectelor aflate sub controlul părții inamice, fie persoanelor și obiectelor protejate de atacuri în timpul desfășurării ostilităților.

Unii autori consideră crimele de război drept categoria care înglobează:

1. Încălările legilor și obiceiurilor războiului (o crimă generală de război);
2. Actele inumane îndreptate împotriva populației civile care reprezintă partea adversă (o crimă contra umanității);
3. Faptele de inițiere a unui război de agresiune (crima de agresiune).⁶⁰

Crima de genocid constituie o categorie aparte, în acest sens, datorită gravității faptelor care îi configurează latura obiectivă și obiectivul specific al celor care o comit, adică distrugerea sau exterminarea fizică completă a unui grup etnic, religios etc.

Actualmente, cea mai adecvată clasificare a crimelor de război este realizată în funcție de caracterul conflictului armat în cadrul căruia sunt comise. Astfel, putem face distincția dintre:

- crime de război comise în cadrul conflictului armat internațional
- crime de război comise în cadrul conflictului armat fără caracter internațional.

Clasificarea efectuată în baza criteriului conflictului armat în care au fost comise crimele anulează orice confuzii cu privire la legea aplicabilă față de aceste în-

56 CG I, art. 50; CG II, art. 51; CG III, art. 130; CG IV, art. 147; PA, I art. 85; Statutul de la Roma, art. 8(2)(a) și (b)

57 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 156, p. 728

58 Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității, din 26 noiembrie 1968, art. 1. În: *Tratate Internaționale*, Vol. I p. 95-99.

59 Barbăneagră A., Gamurari V. *Op. cit.*, p. 50

60 Shanor Ch. *Military Law*. Minn Wet Publishing, USA, 1996, p. 270

călcări, cât și la raportarea la categoriile de persoane care urmează a fi subiecți ai răspunderii internaționale.

Însă nu orice crimă comisă în timpul unui conflict armat poate fi considerată drept crimă de război. O crimă de război trebuie să fie suficient de coroborată cu conflictual armat. Totodată, este suficient ca această crimă să relaționeze direct cu ostilitățile din alte regiuni ale teritoriilor controlate de părțile în conflict.⁶¹ De asemenea, crimele trebuie să fie parte a politicii sau a practicii oficiale sancționate sau tolerate de una dintre părțile în conflict sau să fie comise prin promovarea unei politici asociate cu conduita de război sau în interesul unei părți la conflict.⁶²

Crimele de război comise în timpul conflictelor armate internaționale reprezintă o primă categorie a crimelor de război incluse în prevederile Statutului Curții Penale Internaționale, acestea constituind obiectul jurisdicției tuturor statelor. Cu atât mai mult dacă unul dintre state nu îl pedepsește pe infractor, acesta trebuie să-l extrădeze oricărui stat-parte la Convențiile de la Geneva, care îl va trage la răspundere.⁶³ Această obligație este deseori exprimată prin dictonul latin *aut dedere aut judicare*, adică „extrădează sau judecă”.⁶⁴

Prevederile art. 8 al Statutului de la Roma fac distincție netă între cele două categorii de crime de război comise în cadrul conflictelor armate internaționale, în care sunt incluse:

1. Încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva: omuciderea intenționată; tortura și tratamentele inumane, inclusiv experiențele biologice; fapta de a cauza cu intenție suferințe mari sau de a vătăma grav integritatea fizică ori sănătatea; distrugerea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesități militare și executate pe scară largă într-un mod ilicit și arbitrar; fapta de a constrânge un prizonier de război sau o persoană protejată să servească în forțele unei puteri inamice; fapta de a priva cu intenție un prizonier de război sau oricare altă persoană protejată de dreptul său de a fi judecată regulamentar și imparțial; deportarea sau transferul ilegal ori detenția ilegală; luarea de ostatici.⁶⁵
2. Alte încălcări grave ale legilor și obiceiurilor războiului:
 - i) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva populației civile, în general, sau împotriva civililor care nu participă direct la ostilități, în special;
 - ii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva bunurilor cu caracter civil, adică a celor care nu sunt obiective militare;

61 Prosecutor v. Tadić (jurisdiction). ICTY Case No. T-94-1-T of 7 May 1997, par. 70 <https://www.icty.org/x/cases/Tadić/acdec/en/51002.htm>

62 Prosecutor v. Delalić et al. (Judgment). ICTY No. IT-96-21-T of 16 november 1998, par 195 <https://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/>

63 CG I, art. 40-50; CG II, art. 50-51; CG III, art. 129-130; CG IV, art. 146-147

64 Barbăneagră A., Gamurari V. *Op. cit.*, p. 59

65 Statutul de la Roma, art. 8 (2)(a)

- iii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva personalului, instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor folosite în cadrul unei misiuni de ajutor umanitar sau de menținere a păcii, conform Cartei Națiunilor Unite, cu condiția ca acestea să aibă dreptul la protecția pe care dreptul internațional al conflictelor armate o garantează civililor și bunurilor cu caracter civil;
- iv) fapta de a lansa intenționat un atac, știindu-se că el va cauza în mod incidental pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, răniri ale persoanelor civile, pagube aduse bunurilor cu caracter civil sau daune extinse, de durată și grave, mediului ambiental care ar fi evident excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat;
- v) fapta de a ataca sau bombarda, prin orice mijloace, orașe, sate, locuințe sau construcții care nu sunt apărate și care nu reprezintă obiective militare;
- vi) fapta de a omorî sau de a răni un combatant care, după ce a depus armele sau fără să dispună de mijloace de a se apăra, s-a predat necondiționat;
- vii) fapta de a utiliza pe nedrept pavilionul parlamentar, drapelul sau insignele militare și uniformă inamicului sau ale Organizației Națiunilor Unite, precum și semnele distinctive, prevăzute de convențiile de la Geneva și, făcând aceasta, de a cauza pierderi de vieți omenești sau răniri grave;
- viii) transferarea, directă sau indirectă, de către o putere ocupantă, a unei părți a populației sale civile, în teritoriul pe care ea îl ocupă, sau deportarea ori transferarea în interiorul sau în afara teritoriului ocupat a totalității sau a unei părți a populației din acest teritoriu;
- ix) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor consacrate religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, monumentelor istorice, spitalelor și locurilor în care sunt concentrați bolnavii sau răniții, cu condiția ca aceste construcții să nu fie obiective militare;
- x) fapta de a supune persoanele unei părți adverse, căzute în puterea sa, la mutilări ori la experimente medicale sau științifice de orice fel, care nu sunt motivate de un tratament medical, dentar sau spitalicesc, nici efectuate în interesul acestor persoane, ci care atrag moartea acestora sau le pun grav sănătatea în pericol;
- xi) fapta de a omorî sau răni prin trădare indivizi aparținând națiunii sau armatei inamice;
- xii) fapta de a declara că nu va fi îndurare pentru învinși;
- xiii) fapta de a distruge sau de a confisca bunurile inamicului, în afară de cazurile în care aceste distrugereri sau confiscări ar fi imperios dictate de necesitățile războiului;
- xiv) fapta de a declara stinse, suspendate sau inadmisibile în justiție drepturile și acțiunile cetățenilor părții adverse;
- xv) fapta unui beligerant de a constrânge cetățenii părții adverse să participe la operațiunile de război îndreptate împotriva țării lor, chiar dacă ei se aflau în serviciul acestui beligerant înainte de începerea războiului;

- xvi) jefuirea unui oraș sau a unei localități, chiar luate cu asalt;
- xvii) fapta de a utiliza otravă sau arme otrăvitoare;
- xviii) fapta de a utiliza gaze asfixiante, toxice sau asimilate și orice lichide, materii sau procedee analoage;
- xix) fapta de a utiliza gloanțe care se dilată sau se aplatizează cu ușurință în corpul uman, cum sunt gloanțele, al căror înveliș dur nu acoperă în întregime mijlocul sau sunt perforate de tăieturi;
- xx) fapte de a folosi arme, proiectile, materiale și metode de luptă de natură să cauzeze daune de prisos sau suferințe inutile ori de a acționa fără discriminare cu violarea dreptului internațional al conflictelor armate, cu condiția ca aceste arme, proiectile, materiale și metode de luptă să constituie obiectul unei interdicții generale și ca ele să fie înscrise într-o anexă a prezentului statut, pe cale de amendament adoptat potrivit dispozițiilor art. 121 și 123;
- xxi) atingerile aduse demnității persoanei, îndeosebi tratamentele umilitoare și degradante;
- xxii) violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, astfel cum aceasta a fost definită la art. 7 paragraful 2 lit. f), sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală constituind o infracțiune gravă la convențiile de la Geneva;
- xxiii) fapta de a utiliza prezența unui civil sau a unei alte persoane protejate pentru a evita ca anumite puncte, zone sau forțe militare să nu devină ținta operațiunilor militare;
- xxiv) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor, materialului, unităților și mijloacelor de transport sanitar și a personalului care folosește, conform dreptului internațional, semnele distinctive prevăzute de convențiile de la Geneva;
- xxv) fapta de a înfometa în mod deliberat civili, ca metodă de război, privându-i de bunurile indispensabile supraviețuirii, inclusiv împiedicându-i intenționat să primească ajutoarele prevăzute de convențiile de la Geneva;
- xxvi) fapta de a proceda la recrutarea și înrolarea copiilor de vârstă sub 15 ani în forțele armate naționale sau de a-i face să participe activ la ostilități;⁶⁶

Articolul 8 al Statutului de la Roma stipulează încălcările art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva, fără anumite referințe la Protocolul Adițional II. În caz de conflict armat, care nu prezintă un caracter internațional, violările grave ale art. 3, comun celor patru Convenții de la Geneva din 12 august 1949, și anume oricare dintre faptele menționate mai jos, comise împotriva persoanelor care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase în afara luptei din cauza bolii, rănirii, detenției sau din orice altă cauză:

66 Statutul de la Roma, art. 8 (2)(b)

- i) atentatele la viața și la integritatea corporală, mai ales omorul sub toate formele sale, mutilările, tratamentele cu cruzime și tortura;
- ii) atingerile aduse demnității persoanei, mai ales tratamentele umilitoare și degradante;
- iii) luările de ostatici;
- iv) condamnările pronunțate și execuțiile efectuate, fără o judecată prealabilă, date de un tribunal legal constituit și cu respectarea garanțiilor judiciare generale recunoscute ca indispensabile;⁶⁷

Normele menționate mai sus nu se aplică conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional și nu se aplică deci situațiilor de tulburări sau tensiuni interne, cum sunt: insurecția, actele izolate și sporadice de violență și actele de natură similară.

La o analiză atentă a tuturor faptelor calificate drept crime de război din cadrul încălcărilor grave stipulate în art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva se poate determina o asemănare între aceste fapte și încălcările grave comise în cadrul conflictelor armate internaționale. Diferența principală rezidă în natura conflictului, în cadrul căruia sunt comise și categoriile de persoane asupra cărora se atentează. Astfel, este corect să se afirme că ceea ce este inuman și, prin urmare, interzis în conflictele armate internaționale nu poate fi considerat uman și admisibil în conflictele fără caracter internațional.⁶⁸

Celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional, și anume oricare dintre următoarele fapte:

- i) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva populației civile, în general, sau împotriva persoanelor civile care nu participă direct la ostilități, în special;
- ii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor, materialelor, unităților și mijloacelor de transport sanitar și a personalului care utilizează, conform dreptului internațional, însemnele distinctive prevăzute de convențiile de la Geneva;
- iii) fapta de a lansa atacuri deliberate împotriva personalului, instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor folosite în cadrul unei misiuni de ajutor umanitar sau de menținere a păcii, conform Cartei Națiunilor Unite, cu condiția ca acestea să dețină dreptul la protecție, pe care dreptul internațional al conflictelor armate îl garantează civililor și bunurilor cu caracter civil;
- iv) fapta de a lansa atacuri deliberate împotriva construcțiilor consacrate religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, monumentelor istorice, spitalelor și locurilor în care sunt concentrați bolnavi și răniți, cu condiția ca aceste clădiri să nu fie obiective militare;

⁶⁷ Statutul de la Roma, art. 8 (2)(c)

⁶⁸ Barbăneagră A., Gamurari V. *Op. cit.*, p. 68

- v) jefuirea unui oraș sau a unei localități, chiar luate cu asalt;
- vi) violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, astfel este definită la art. 7 paragraful 2 lit. f), sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală constituind o violare gravă a art. 3 comun celor 4 convenții de la Geneva;
- vii) fapta de a proceda la recrutarea și înrolarea copiilor cu vârsta sub 15 ani în forțele armate sau în grupări armate ori de a-i face să participe activ la ostilități;
- viii) fapta de a ordona deplasarea populației civile pentru considerente având legătură cu conflictul, în afara cazurilor în care securitatea civililor sau imperati-vele militare o impun;
- ix) fapta de a ucide sau a răni prin trădare un adversar combatant;
- x) fapta de a declara că nu va exista îndurare pentru învinși;
- xi) fapta de a supune persoanele care sunt împotriva unei alte părți la conflict, căzute în puterea sa, la mutilări sau experimente medicale ori științifice, care nu sunt nici motivate de un tratament medical dentar sau spitalicesc, nici efectuate în interesul acestor persoane și care atrag moartea acestora sau le pun în mod serios sănătatea în pericol;
- xii) fapta de a distruge sau de a confisca bunurile unui adversar, în afară de cazul în care aceste distrugeri sau confiscări sunt imperios dictate de necesitățile conflictului;⁶⁹

În contextul celor menționate, putem afirma că Statutul CPI a fundamentat conceptul de „crimă de război” și a concretizat o serie de idei fundamentale. În primul rând, crimele din prima categorie incluse în Statut sunt legate de „încălcărilor grave ale Convențiilor de la Geneva”. În al doilea rând, Statutul CPI a extins și concretizat noțiunea de „alte încălcări grave ale dreptului războiului comise în cadrul conflictelor armate noninternaționale în limitele stabilite de dreptul internațional”. De asemenea, a aprofundat sfera de acțiune a normelor statutului referitoare la răspunderea pentru crimele de război comise în conflictele neinternaționale, acțiuni enumerate în Statut și săvârșite împotriva persoanelor care, din anumite motive, nu participă direct la ostilități.⁷⁰

Incrimnarea unor încălcări grave ale dreptului internațional umanitar, ca infracțiuni la nivel internațional, nu necesită în mod necesar o bază legală în dreptul convențional, dar poate reprezenta o chestiune de cutumă internațională. Acest lucru a fost demonstrat de tribunalele de la Nürnberg, în legătură cu conflictul armat internațional și jurisprudența TPII și TPIR în legătură cu conflictele armate noninternaționale.

Crimele internaționale includ nu numai crimele de război, ci și crimele împotriva umanității, genocidul și crima de agresiune.⁷¹ Aceste crime internaționale nu

69 Statutul de la Roma, art. 8 (2)(e)

70 Barbăneagră A., Gamurari V. *Op. cit.*, p. 69

71 Statutul de la Roma, art. 6,7, și 8 bis

pot fi confundate cu actele pe care statele părți în anumite tratate sunt obligate să le incrimineze în conformitate cu dreptul lor intern, dar care nu sunt luate în considerare în dreptul penal internațional.

De exemplu, Convenția împotriva torturii nu incriminează tortura ca infracțiune în conformitate cu dreptul internațional, ci obligă statele părți să incrimineze tortura (inclusiv tentativa de tortură, complicitate și participația la tortură) în legislația lor națională.⁷² Prin urmare, tortura din motive legate de conflictul armat reprezintă o crimă de război, iar tortura în cadrul atacurilor răspândite sau sistematice asupra oricărei populații civile este echivalată cu o crimă împotriva umanității⁷³ sau, în anumite circumstanțe, chiar cu genocidul.⁷⁴

Tortura în alte situații constituie totuși o încălcare gravă a legislației drepturilor omului, iar statele trebuie să judece autorii în conformitate cu dreptul național.

72 Convenția împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10 decembrie 1984, art. 4(1)

73 Statutul de la Roma, art. 7(1)(f)

74 Statutul de la Roma, art. 6(b)

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Descrieți procesul de edificare a noțiunii și conceptului de răspundere internațională.
2. Exemplificați formele de răspundere a statului pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar.
3. Enumerați situațiile care exclud fapta ilicită și răspunderea statelor.
4. Analizați raportul dintre stat și reprezentății săi, în sensul răspunderii pentru încălcarea normelor dreptului internațional umanitar.
5. Elucidați condițiile în care un stat nebeligerant poate fi responsabil de încălcarea prevederilor dreptului internațional umanitar.
6. Apreciați importanța oferirii despăgubirilor pentru daunele provocate de către statele responsabile.
7. Reflectați asupra necesității respectării obligației statelor de a cerceta, urmări în judecată sau transmite către o jurisdicție internațională a persoanelor suspectate de comiterea crimelor de război.
8. Reflectați evoluțiile edificării răspunderii persoanei fizice pentru încălcările dreptului internațional umanitar.
9. Relevați criteriile, în baza cărora comandantul devine responsabil pentru acțiunile ilegale ale subalternului său.
10. Explicați condițiile în care persoana care a comis încălcări grave ale dreptului internațional umanitar nu va putea fi exonerat de răspundere, chiar dacă a acționat în baza unui ordin al superiorului.
11. Oferiți noțiunea și explicați clasificarea crimelor de război.
12. Exemplificați și analizați faptele ilegale cuprinse în noțiunea de „alte încălcări grave ale legilor și obiceiurilor războiului“.
13. Elucidați esența violărilor grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional.

☞ Problema

În cadrul unui conflict armat internațional un grup de combatanți, aflați în defensivă, au atacat un orașel de pe teritoriul inamicului. Comandantul grupului, colonelul X, a ordonat să fie incendiate și distruse toate casele și depozitele, să fie otrăvite rețelele de aprovizionare cu apă, pentru a nu permite ca acestea să fie utile inamicului.

Unul din subalternii săi, sergentul Y, obligat prin ordin să otrăvească sistemul de aprovizionare cu apă, nu a îndeplinit misiunea stabilită.

Ceilalți membri ai grupului au executat întocmai ordinul superiorului, incendiind casele și distrugând resursele existente.

Sarcini:

Statul, căruia îi aparține acest grup de militari, a ratificat Convențiile de la Geneva, Protocoalele Adicionale și Statutul Curții Penale Internaționale. Activând în calitate de judecător al instanței competente în statul căruia îi aparțin acești militari, urmează să întreprindeți următoarele:

1. Calificați acțiunile Colonelului X în conformitate cu prevederile Statutului Curții Penale Internaționale.
2. Pronunțați-Vă asupra sancțiunii privative de libertate care i-a fost stabilită sergentului Y pentru neîndeplinirea ordinului superiorului.
3. Stabiliți sancțiunile pentru Comandantul X și subalternii care au îndeplinit ordinul acestuia, în conformitate cu prevederile Codului Penal al Republicii Moldova.
4. Modelați aceleași sarcini, cu condiția că statul ipotetic nu a ratificat Statutul Curții Penale Internaționale.

T E M A X I

Sanționarea încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar la nivel național și internațional

§ 1. Sanționarea încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar la nivel național; § 2. Procesul de edificare a jurisdicției penale internaționale; § 3. Tribunalele Internaționale Penale ad-hoc — structura, funcțiile și competența; § 4. Procesul de edificare al Curții Penale Internaționale

§ 1. Sanționarea încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar la nivel național

Obligația statelor de a adopta măsuri legislative necesare pentru a stabili sancțiuni penale adecvate în caz de încălcări grave ale dreptului internațional umanitar este stabilită de normele convenționale.¹

Republica Moldova a semnat și ratificat Convențiile de la Geneva din 12.08.1949 și Protocoalele Adiționale din 08.06.1977 în data de 24 mai 1993, iar prevederile acestor acte normative au intrat în vigoare, adică au devenit obligatorii la nivel național în data de 24 noiembrie 1993.

Dacă unele state au preluat în legislația națională clasificarea infracțiunilor grave prevăzute în instrumentele internaționale, altele au adoptat un sistem propriu de clasificare, modelându-și legislația represivă pe criterii particulare, într-un limbaj penal propriu, fără nicio referire la instrumentele internaționale și, astfel, neacoperind toate cazurile de crime de război prevăzute.

Această manieră de a aborda prevederile convenționale umanitare o regăsim și în reglementarea altor infracțiuni sau a delictelor și abaterilor disciplinare la dreptul umanitar, care ar trebuie prevăzute și sancționate cel puțin prin regulamente militare. În timp ce unele armate nu dispun de niciun fel de prevederi regulamentare în această direcție, în altele există dispoziții detaliate. Mari diferențe există între legislațiile penale, în ceea ce privește cuantumul sancțiunilor aplicate pentru reprimarea infracțiunilor grave, care oscilează între pedeapsa capitală, în-

1 CGI art. 49 și 50; CG II art. 50 și 51; CG III art. 130; CG IV art. 146 și 147; PA I art. 85-91

chisoarea pe viață sau de mai mulți ani, la pedepse ce pot fi considerate ca fiind modeste și chiar modice.²

Pentru a se ralia la rigorile internaționale ale domeniului, legislația penală națională a fost modificată și capitolul I al părții speciale a Codului Penal al Republicii Moldova reflectă componentele de infracțiune, pentru examinarea cărora sunt competente instanțele naționale.

Extinderea dreptului penal asupra faptelor de tipul celor cuprinse în acest capitol și care sfidează comunitatea internațională în totalitate a fost determinată de experiența omenirii din ultimele decenii, când aceasta a traversat un șir de conflicte armate de proporții, fie alte încercări, când omului i s-a negat apartenența la umanitate. Cele mai grosiere dintre aceste fărâdelegi, evidențiate prin amploarea lor, care nu și-au găsit la timpul potrivit un răspuns prompt din partea umanității, sunt calificate în prezent drept violări masive, la scară largă, a drepturilor omului.³

În legea penală a Republicii Moldova, infracțiunile care atentează la pacea și securitatea omenirii sunt considerate infracțiuni de o deosebită gravitate. Ele au fost reunite de legiuitor într-un grup distinct de infracțiuni sub denumirea „Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război“. Aceste infracțiuni sunt definite de autorii autohtoni drept fapte socialmente periculoase, comise cu intenție, care afectează, în mod exclusiv sau în principal, relațiile sociale cu privire la pacea și securitatea umanității.⁴

Astfel, aceste componente de infracțiune sunt divizate convențional în trei categorii: infracțiuni contra păcii, infracțiuni contra securității omenirii și infracțiuni de război.

De asemenea, legislația națională reiterează categoriile de persoane protejate pe timp de conflict armat:

- a) orice persoană protejată, în sensul Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor de război și al Protocolului Adițional I din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în special bolnavii, răniții, naufragiații, prizonierii de război și persoanele civile;
- b) într-un conflict armat fără caracter internațional: orice persoană protejată în sensul art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 și în sensul Protocolului Adițional II din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional (bolnavii, răniții, naufragiații, persoanele care nu participă direct la operațiunile militare și care se găsesc sub puterea părții inamice);
- c) într-un conflict armat cu sau fără caracter internațional: membrii forțelor armate și combatanții părții inamice care au depus armele sau care, din orice altă cauză, nu se mai pot apăra și care nu se află sub puterea părții inamice.⁵

2 Lupulescu Nicolae. *Op. cit.*, p. 272

3 Brânză S., Ulianovschi X., Stati V., Țurcanu I., Grosu V. *Drept Penal. Partea Specială*, Ediția a II-a, Chișinău: S.n., 2005, p. 16

4 Brînză S., Stati V. *Tratat de Drept Penal. Partea Specială*. Chișinău: S.n., 2015, p. 17

5 Codul Penal al Republicii Moldova, din 18-04-2002, publicat în Monitorul Oficial, Nr. 72-74 din 14.04.2009, art. 127

Se poate spune că sub imperiul legii penale în vigoare, prevederile cuprinse în articolul 137 al Codului Penal al Republicii Moldova sunt conforme, în cea mai mare parte, cu dispozițiile cuprinse în instrumentele internaționale cu privire la protejarea anumitor categorii de persoane pe timp de conflict armat.⁶

Astfel, drept infracțiuni de război comise împotriva persoanelor sunt calificate următoarele fapte prejudiciabile:

- 1) cele din cadrul unui conflict armat cu caracter internațional.
 - a) forțarea, prin violență sau amenințare, a uneia sau mai multor persoane prevăzute la art. 127¹ lit. a) la înrolare în forțele armate inamice;
 - b) constrângerea cetățenilor părții inamice să participe la operațiunile militare îndreptate împotriva țării lor, chiar dacă ei erau înrolați în forțele armate ale acestei părți inamice înainte de izbucnirea conflictului armat;
 - c) menținerea ilegală în detenție sau întârzierea nejustificată a repatrierii uneia sau mai multor persoane prevăzute la art. 127¹ lit. a);
 - d) transferarea, în mod direct sau indirect, de către un agent al părții ocupante, a unei părți a populației civile căreia el îi aparține, în teritoriul ocupat, deportarea sau transferarea de către acesta în interiorul sau în afara teritoriului ocupat a întregii populații civile din acest teritoriu sau a unei părți a acesteia, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani.
- 2) Expunerea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unei persoane protejate de dreptul internațional umanitar la un pericol de moarte sau de vătămare gravă a sănătății, prin:
 - a) efectuarea experimentelor de orice fel, care nu sunt determinate de un tratament medical, terapeutic, spitalicesc, cu privire la care persoana nu a și-a dat acordul în mod voluntar, expres și prealabil și care nu sunt efectuate în interesul acesteia;
 - b) prelevarea de țesuturi sau organe în scopul transplantului, cu excepția prelevării de sânge sau piele, efectuate în scop terapeutic, în conformitate cu principiile medicale general recunoscute și cu consimțământul voluntar, expres și prealabil al persoanei;
 - c) supunerea la metode de tratament nerecunoscute medical, fără ca acestea să fie necesare pentru sănătatea persoanei și fără ca ea să fi consimțit în mod voluntar, expres și prealabil, se pedepsește cu închisoare de la 8 la 12 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani.
- 3) Comiterea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a uneia dintre următoarele fapte:
 - a) cauzarea cu intenție de suferințe fizice sau psihice grave ori vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății;

6 Brinză S., Stati V. *Op. cit.*, p. 85

- b) aplicarea torturii sau supunerea la tratamente inumane ori degradante, precum și mutilarea;
 - c) violul, exploatarea sexuală, constrângerea la prostituție, detenția ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizarea forțată sau orice altă acțiune violentă cu caracter sexual;
 - d) luarea de ostatici;
 - e) deportarea sau transferarea forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde are loc conflictul armat;
 - f) recrutarea și încorporarea copiilor care nu au împlinit vârsta de 18 ani în forțele armate naționale, cât și determinarea acestora, prin orice mijloace, să participe activ la operațiuni militare;
 - g) privarea de dreptul de a fi judecată de către o instanță legal constituită și imparțială, pronunțarea condamnării sau executarea acesteia fără respectarea unei proceduri legale și imparțiale, care să ofere garanțiile impuse de dreptul internațional, se pedepsește cu închisoare de la 10 la 20 de ani.
- 4) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat, cu sau fără caracter internațional, a omorului uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață.⁷

În spiritul prevederilor convenționale și cutumiare ale dreptului internațional umanitar, în general, și a răspunderii pentru încălcarea regulilor și obiceiurilor de ducere a războiului, în special, legislația penală națională sancționează și faptele ilicite săvârșite contra proprietății.

Astfel, comiterea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a uneia dintre următoarele fapte:

- 1) Distrugerea, însușirea sau confiscarea de bunuri ale părții inamice, cu încălcarea dreptului internațional și fără ca aceasta să fie justificată de necesitățile militare; jefuirea unei localități, inclusiv a celei luate cu asalt, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani.
- 2) Declararea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, ca fiind stinse, suspendate sau inadmisibile în justiție drepturile și acțiunile unuia sau mai multor cetățeni ai părții inamice, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani.
- 3) Jefuirea pe câmpul de luptă a morților sau a răniților, comisă în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.⁸

⁷ Codul Penal al Republicii Moldova, art. 137

⁸ Codul Penal al Republicii Moldova, art. 137¹

Ținând cont că, potrivit instrumentelor internațional în materie, utilizarea mijloacelor interzise de ducere a războiului și utilizarea metodelor interzise de ducere a războiului reprezintă crime de război distincte, este oportună stabilirea răspunderii pentru aceste două categorii de fapte în cadrul a două articole ale Codului Penal.⁹

În ceea ce ține de mijloacele ilegale legislația penală națională prevede faptul că utilizarea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a:

- a) otrăvii sau armelor otrăvitoare;
- b) gazelor asfixiante, toxice sau asimilate și a oricăror lichide, materii sau procedee similare;
- c) armelor, proiectilelor, materialelor de natură să cauzeze suferințe fizice inutile;
- d) gloanțelor care se dilată sau se aplatizează cu ușurință în corpul uman, cum sunt gloanțele, al căror înveliș dur nu acoperă în întregime mijlocul sau sunt perforate de tăieturi, se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani.¹⁰

În ceea ce ține de incriminarea faptelor ilegale pe segmentul mijloacelor de ducere a războiului, legislatorul național s-a limitat la o parte din mijloace ilegale interzise expres prin Convenția cu privire la interzicerea sau limitarea utilizării anumitor categorii de arme convenționale care pot fi considerate ca deosebit de traumatizante sau ca având efecte incidentale, care a fost adoptată în cadrul Conferinței ONU din anul 1980. Republica Moldova a aderat la 27 aprilie 2000, iar la 28 martie 2001 acest document a intrat în vigoare. Structura Convenției este una complexă, astfel încât tratatul propriu-zis conține doar dispoziții generale cu privire la interzicerea sau limitarea utilizării anumitor categorii de arme convenționale, prevederile specifice se regăsesc în cinci protocoale adiționale ale Convenției. Republica Moldova este parte la aceste protocoale, după cum urmează:

- Protocolul I privind fragmentele nedetectabile
- Protocolul II privind interzicerea sau limitarea folosirii minelor, armelor capcană și a altor dispozitive
- Protocolul III privind interzicerea sau limitarea folosirii armelor incendiare
- Protocolul IV privind armele laser care pot provoca orbirea
- Protocolul V privind resturile explozive de război

Progresul tehnico-științific și imperativul necamuflat al unor actori internaționali de a se înarma, constituie circumstanțe ce generează o creștere fulminantă atât a tipurilor noi de arme, cât și de muniții, adică mijloace de ducere a războiului, utilizarea cărora nu este reglementată. De aceea este extrem de important să se facă referință la criteriile de ilegalizare a metodelor și mijloacelor de ducere a războiului.

De asemenea, Codul Penal al Republicii Moldova incriminează un set vast de metode ilegale de ducere a războiului, precum:

9 Brînză S., Stati V. *Op. cit.*, p. 111

10 Codul Penal al Republicii Moldova, art. 137²

- 1) Rănirea unei personae, prevăzute la art. 127¹ lit. c) sau rănirea, prin recurgere la perfidie, a unui membru al forțelor armate inamice sau a unui combatant al forțelor inamice, săvârșită în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 8 ani.
- 2) Declararea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, că nu va fi îndurare pentru învinși se pedepsește cu închisoare de la 7 la 12 ani.
- 3) Declanșarea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unui atac:
 - a) împotriva populației civile sau a unor civili care nu participă direct la ostilități;
 - b) împotriva bunurilor cu caracter civil protejate de dreptul internațional umanitar, în special clădiri consacrate cultului religios, învățământului, artei, științei sau acțiunilor caritabile, împotriva monumentelor istorice, spitalelor și locurilor în care sunt concentrați bolnavii sau răniții, precum și împotriva localităților, locuințelor sau construcțiilor care nu sunt apărate și care nu sunt folosite ca obiective militare;
 - c) împotriva personalului misiunii de ajutor umanitar sau de menținere a păcii, împotriva instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor folosite în cadrul acesteia, conform Cartei Națiunilor Unite, cu condiția ca acestea să aibă dreptul la protecția pe care dreptul internațional umanitar o garantează civililor și bunurilor cu caracter civil;
 - d) împotriva clădirilor, materialului, unităților și mijloacelor de transport sanitar și a personalului care utilizează semnele distinctive prevăzute de Convențiile de la Geneva din 12 august 1949;
 - e) știind că acesta va cauza pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, răniri ale persoanelor civile, aduce pagube bunurilor cu caracter civil sau daune extinse, de durată și grave, mediului înconjurător, care ar fi evident disproporționate în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat, se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.
- 4) Utilizarea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a:
 - a) unor metode de luptă de natură să cauzeze suferințe fizice inutile;
 - b) înfometării intenționate a civililor prin privarea acestora de bunurile indispensabile supraviețuirii sau a împiedicării intenționate a acestora de a primi ajutoare, contrar dreptului internațional umanitar;
 - c) unei persoane protejate de dreptul internațional umanitar pentru a evita ca anumite puncte, zone sau forțe militare să devină țintă a operațiunilor militare ale părții inamice, se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.
- 5) Omorul uneia sau mai multor persoane prevăzute la art. 127¹ lit. c), săvârșit prin recurgere la perfidie în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață.¹¹

11 Codul Penal al Republicii Moldova, art 137³

- 6) Utilizarea fără drept a semnelor distinctive prevăzute de Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, a pavilionului parlamentar, a drapelului, a insignelor militare sau a uniformei inamicului sau ale Organizației Națiunilor Unite, ca mijloc de protecție în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, dacă aceasta a provocat:
- a) vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății uneia sau mai multor persoane;
 - b) decesul uneia sau mai multor persoane, se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani.¹²
- 1) Executarea unui ordin flagrant ilegal orientat spre săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art. 135—137⁴, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani.
 - 2) Darea, de către superiorul ierarhic sau de către persoana care deține comandamentul forțelor armate, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unui ordin evident ilegal, orientat spre comiterea infracțiunilor prevăzute la art. 135—137⁴, se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.
 - 3) Neexercitarea sau exercitarea necorespunzătoare a controlului necesar de către un șef militar sau de persoana care deține comandamentul forțelor armate, care a condus la săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art. 135—137⁴, se pedepsește cu închisoare de la 6 la 12 ani.¹³

De asemenea legislația națională incriminează faptele ilicite ce se încadrează convențional în categoria de infracțiuni contra păcii și securității omenirii, precum: Genocidul (art. 135), Infracțiuni împotriva umanității (art. 135¹), Ecocidul (art. 135), Planificarea, pregătirea, declanșarea sau ducerea războiului (art. 139), Propaganda războiului (art. 140), Utilizarea, dezvoltarea, producerea, dobândirea în alt mod, prelucrarea, deținerea, stocarea sau conservarea, transferarea directă sau indirectă, păstrarea, transportarea armelor de distrugere în masa (art. 140¹), Activitatea mercenarilor (art. 141), Atacul asupra persoanei care beneficiază de protecție internațională (Art. 142), Clonarea (art. 144).

Ceea ce este absolut important de reținut în raport cu aceste componente de infracțiune este faptul că prescripția nu se aplică persoanelor care au săvârșit infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război, infracțiuni de tortură, tratament inuman sau degradant sau alte infracțiuni prevăzute de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, indiferent de data la care au fost comise.¹⁴

Disparități enorme se constată și în ceea ce privește instanțele de judecată create în vederea judecării persoanelor care au comis infracțiuni grave ale dreptului internațional umanitar. Este vorba de instanțe care funcționează în timp de conflict armat, când se comit, de regulă, asemenea crime. Practica statelor evidențiază în acest domeniu următoarele trei situații:

12 Codul Penal al Republicii Moldova, 137⁴

13 Codul Penal al Republicii Moldova, art. 138

14 Codul Penal al Republicii Moldova, art. 60 (8)

1. Statele care, în timp de conflict armat, repartizează judecarea infracțiunilor grave la Convenții și Protocol exclusiv tribunalelor militare, indiferent dacă aceste infracțiuni sunt comise de militari sau civili. (Elveția, Italia)
2. Statele care dispun de două categorii de instanțe: tribunale militare, care judecă infracțiunile asupra dreptului conflictelor armate, și tribunale civile, competente de a judeca infracțiunile de această natură comise de persoane civile (Belgia, Danemarca, Germania, Spania, SUA etc.).
3. Statele care abilitază tribunalele militare să judece și infracțiunile comise de civili pe teritoriul teatrelor de operațiuni (Marea Britanie, Norvegia).¹⁵

§ 2. Procesul de edificare a jurisdicției penale internaționale

Unul dintre cele mai vechi mesaje de pace și echitate universală, cu folosirea sintagmei „*pace eternă*” este cel din tratatul de diplomație, intitulat „Proiect de tratat pentru a aduce pacea eternă în Europa”, publicat în 1712 de abatele Saint-Peirre la Colonia. Prin acest proiect de tratat a fost lansată în Europa ideea de politică pacifistă, adică ideea că orice război este un rău, oricât de bună s-ar pretinde cauza, în numele căreia se duce și oricare ar fi amenințarea pentru propria țară. Soluția tratatului consta în existența unei uniuni statornice între state pe baze de federalism, posesiuni teritoriale inalienabile și interdicție de folosire a forței.

O altă figură istorică pentru care ideea de pace eternă nu a fost un mit, ci o preocupare constantă, este cea a lui Jeremy Bentham, care și-a imaginat chiar existența unui tribunal suprem al justiției, instituție indispensabilă succesului în realizarea planului său de instaurare a unei păci eterne și universale.

Ideea a fost preluată și dezvoltată de J.J. Rousseau, care considera pacea drept o consecință firească a instituirii de state ideale în lumea întregă și a unor alianțe ale principalelor state din Europa, ai căror reprezentanți ar trebui să formeze un consiliu suprem, abilitat cu dreptul de a folosi forța față de orice membru care încalcă legea. În concepția marelui filosof Rousseau doar o ligă internațională ar putea să stăpânească pacea eternă pe continent.

Următorul gânditor, care a dezvoltat conceptul de pace eternă, a fost Immanuel Kant. În eseurile sale „*Principiul natural al ordinii politice*” (1784) și „*Spre pacea eternă*” (1795) se dezvoltă ideea de sfârșit al tuturor războaielor și cea de dominație a legii internaționale, fiindcă: „nu poate exista o ordine internațională logică fără o lege publică internațională”. Kant s-a inspirat în scrierea eseurilor de un moment istoric de seamă, pacea de la Basel (5 aprilie 1795), încheiată între Franța și Rusia.¹⁶

¹⁵ Cloșcă I., Suceavă I. *Op. cit.*, p. 502-503

¹⁶ Barbăneagră A. *Esența juridică a mesajului de pace în gândirea filosofică din sec. al XVIII-lea*. În: Revista științifico-populară „Legea și Viața”, V. 12, a. 2005, p. 4.

O situație definitivă de pace ar necesita, după E. Kant, desființarea oricărui mijloc de întreținere a războiului, cum ar fi armatele regulate, care incită la războaie de agresiune. Și, în curând, se ajunge la situația paradoxală, în care preparativele în vederea păcii generează scânteia războiului. Armatele permanente, tezurizarea, odată devenite un scop în sine, creșterea lor vertiginoasă ajunge cu timpul prea costisitoare pentru societate, iar războiul devine iminent.

Filozoful susține că ajutorarea unui stat aflat într-un impas economic sau politic nu trebuie să depășească actul simplei sale asistențe, căci trecerea la intervenția forțată în constituția și conducerea aceluși stat ar încălca drepturile poporului, conflictul nefiind declarat, niciun alt stat nu ar trebui să abuzeze de ascendentul său politic sau economic.

Același gânditor este convins că, în timpul războiului, statele trebuie să se comporte principial, să nu se dedea la ostilități reciproce (să nu angajeze asasini, otrăvitori, să nu violeze, să nu instige la trădare), care să întârzie sau să facă imposibilă încrederea într-o pace viitoare, iar inamicul, chiar și în timpul ostilităților, trebuie privit prin această optică iluministă, ca persoană morală (doar cu interese politice diferite), iar neîncrederea în modul său de a gândi și a acționa ar elimina lupta din sfera principiilor.¹⁷

Prima situație practică de invocare a unei răspunderi penale universale este considerată Declarația-avertisment a celor trei mari puteri (Rusia, Anglia și Franța), făcută Imperiului Otoman la 24 mai 1915 în legătură cu holocaustul armenilor. Textul acestei declarații constituie prima manifestare oficială de protest vehement și de atitudine principială a unor state față de crimele săvârșite pe un alt teritoriu decât al lor și față de autorii acestor crime alții decât cetățenii lor. Este primul caz oficial, prin care răspunderea pentru o crimă atât de gravă nu este așezată pe o structură abstractă, ci este atribuită fiecărui membru al guvernului Turciei, fără excepție, sau reprezentantului local al acestuia, considerându-i vinovați pe fiecare în parte și pe toți laolaltă pentru genocidul armenilor din 1915.¹⁸

Prin Tratatul de la Sevres din 10 august 1920, puterile aliate în timpul Primului Război Mondial își propuneau să defere justiției persoanele concrete, membri ai guvernului Turciei din acea perioadă, care s-au făcut vinovate de masacrul armenilor.

Întrucât tratatul nu a fost ratificat, dar a fost înlocuit cu Tratatul de la Laussane din 1923, persoanele respective nu au compărut în fața justiției internaționale. Instanțele naționale ale Turciei au judecat doar câțiva membri ai guvernului pentru crime comise împotriva propriei populații, sancțiunile fiind simbolice și, peste un timp, criminalii au fost eliberați, fiindcă tratatul de la Laussane prevedea amnistia generală.

Ulterior, sancționarea infracțiunilor internaționale continuă să fie realizată, cu unele excepții, în cadrul național, de către instanțele penale ale fiecărui stat. Sancționarea se realiza în baza convențiilor internaționale care asigură protecția umanitară a victimelor conflictelor armate.

17 Niciu M. *Drept Internațional Public*, Iași: Chemarea, 1995, p. 153

18 Barbăneagră A. *Esența juridică... Op. cit.*, p. 5.

Crimele de război, ca și cele contra păcii și securității omenirii, potrivit legislației interne a statelor, sunt judecate de instanțele militare, dacă acestea sunt instituite în statul respectiv, iar crimele de altă natură sunt judecate de instanțe civile ordinare sau de tribunale (curți) specializate (pentru genocid sau pentru terorism, crime de război, etc.)

Așadar, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și după această conflagrație, practica aplicării dreptului internațional a constat în instituirea unor jurisdicții ad-hoc și a unor instanțe naționale care au condamnat și judecat, în baza legii naționale, vinovații de săvârșirea crimelor de război sau de încălcarea legilor și obiceiurilor de ducere a războiului.

Sanționarea, potrivit jurisdicției naționale, a infracțiunilor incriminate prin convenții internaționale constituia o modalitate juridică necesară în stadiul de dezvoltare a relațiilor internaționale de atunci, dar nu și suficientă. Practica judiciară a dovedit că lipsa unei jurisdicții internaționale permanente și imparțiale, competente să judece toate infracțiunile cu caracter internațional, după cum acestea sunt definite și caracterizate prin convențiile respective, constituia o lacună majoră a dreptului internațional, cu consecințe extrem de defavorabile pentru comunitatea internațională în efortul tot mai organizat al acesteia de a controla fenomenul infracțional și a-i sancționa pe cei ce încalcă ordinea legală internațională.¹⁹

În ceea ce privește crimele de război, s-a constatat că urmărirea efectivă a autorilor acestora, exceptând situațiile din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a făcut pe plan național numai în situații limitate. Crearea unei jurisdicții penale internaționale devine indispensabilă pentru ca incriminarea infracțiunilor internaționale să nu rămână un simplu demers teoretic și pentru a se evita ca sancționarea celor care încalcă legea internațională să depindă, în cea mai mare parte, de guvernele unor state care inspiră sau patronează asemenea încălcări ori de interesele politice conjuncturale, exterioare actului de justiție.

Preocuparea Națiunilor Unite pentru crearea unei instanțe internaționale penale permanente, are o istorie de peste un secol. Inițiative de instituire a unei jurisdicții penale internaționale au existat încă în secolul al XIX-lea. Problema creării unor instanțe penale internaționale a apărut, pentru prima dată, anume în secolul al XIX-lea, fiind abordată de către juristul elvețian Gustav Moynier, care, în 1872, a propus crearea unui tribunal internațional pentru reprimarea crimelor comise împotriva dreptului ginților.

În concepția lui Gustav Moynier, un asemenea tribunal trebuia să judece crimele de război comise prin încălcarea dispozițiilor Convenției de la Geneva din 1864. Ideea constituirii unui asemenea tribunal nu a avut însă o prea mare aderență la data respectivă, considerându-se că prin aceasta s-ar ignora sau chiar s-ar anihila jurisdicțiile naționale, dar a fost adesea reluată în perioada următoare, când s-a revenit la proiectul de instituire a unor jurisdicții internaționale de drept penal.

19 Лукашук И.И. *Международное право — особенная часть*. Москва: изд. БЕК, 1997 г., с. 245

Juristconsulul elvețian a inițiat în anul 1877 organizarea unei Jurisdicții criminale internaționale pentru represiunea crimelor comise împotriva dreptului ginților. Un asemenea tribunal urma să fie compus din 5 membri, inclusiv doi numiți de beligeranți și trei — de statele neutre. Competența tribunalului viza judecarea crimelor de război comise prin încălcarea dispozițiilor Convenției de la Geneva din 1864.

După un prim insucces, Moynier și-a reluat propunerea la Institutul de drept național de la Cambridge, dar s-a izbit de același insucces, obiectându-i-se că proiectul său ignoră jurisdicțiile naționale. De atunci, ideea creării unei jurisdicții penale internaționale a preocupat în mod permanent cercurile juridice și politice.

Astfel, prin Convenția de la Haga din 1907 s-a încercat instituirea unei „Curți internaționale de prize maritime“, competență a se pronunța asupra capturării unei nave de către o altă navă sub pavilion străin.

În perioada interbelică, luând în calcul responsabilitățile antrenate în Primul Război Mondial, au existat multiple preocupări pe plan internațional, atât în cadrul Societății Națiunilor, cât și în cadrul unor foruri științifice de drept internațional, toate vizând crearea unei instanțe penale internaționale permanente.²⁰

În 1920, în cadrul Societății Națiunilor, Comitetul de juriști constituit de Consiliul Ligii Națiunilor a elaborat un proiect de organizare a unei înalte Curți de Justiție Internațională, separată de Curtea Permanentă de Justiție Internațională, competență de a judeca crimele contra dreptului ginților. În cele din urmă, Adunarea a decis că ideea unei jurisdicții penale internaționale este prematură.

Între 1920—1936, înființarea unei jurisdicții penale internaționale a fost susținută de mai multe societăți internaționale ale juriștilor, inclusiv Asociația de Drept Internațional, Institutul de Drept Internațional, Asociația Internațională de Drept Penal.

Conform proiectului Convenției pentru crearea Curții Penale Internaționale, instanța dispunea de caracter permanent, sediul urmând a fi stabilit la Haga, aceasta fiind compusă din 5 membri, juriști cu o competență recunoscută în dreptul penal, care au fost sau sunt judecători ai unor instanțe penale naționale ale statelor membre ale Societății Națiunilor. Convenția preciza, în cele 56 de articole, statutul judecătorilor, organizarea și competența Curții, procedura de judecată, pedepsele ce se pot aplica, executarea acestora.

Deși a fost semnată de 24 de state, Convenția nu a intrat în vigoare, deoarece procedurile de ratificare au fost împiedicate de declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.

Dreptul internațional penal a realizat în secol al XX-lea progrese notabile în domeniul incriminării celor mai grave fapte penale cu caracter internațional, dar o instituție judiciară internațională, care să pună în aplicare normele consacrate de drept material, s-a lăsat așteptată prea mult timp.²¹

20 Barbăneagră A. Esența juridică... *Op. cit.*, p. 5.

21 Bolintineanu A., Năstase A., *Drept Internațional Contemporan*. București: Editura Institutului Român de Relații Internaționale, 1995, p. 172

În lipsa unui tribunal internațional competent să judece toate categoriile de crime internaționale, se revenise la tribunalele internaționale constituite ad-hoc pentru judecarea unor anumite crime comise în perioade determinate și în anumite zone geografice, într-un domeniu limitat la cel al regulilor umanitare care guvernează modul de comportare a beligeranților în timpul conflictelor armate. Cele mai importante dintre acestea sunt:

- a) Tribunalul Suprem Internațional din Leipzig,
- b) Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg,
- c) Tribunalul Militar Internațional de la Tokio,
- d) Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie,
- e) Tribunalul Internațional pentru Rwanda,
- f) Tribunalul Special pentru Sierra Leone.

Toate aceste instanțe cu caracter ad-hoc au degajat importanță pentru dreptul penal internațional, fortificând mentalitatea comunității și acumulând experiență în materie, dar, luând în considerație faptul că au fost create după izbucnirea și chiar consumarea conflictelor locale, tuturor acestor instanțe le lipsește capacitatea de prevenție a crimelor, aceasta fiind o funcție esențială, dar nerealizată, a dreptului penal internațional.²²

Mai mult decât atât, omenirea consideră adecvată soluția de rezolvare a conflictelor locale prin crearea tribunalelor ad-hoc, solicitările de instituire a unor noi instanțe devenind tot mai numeroase. China, Irak, Libia, Sudan etc. au depus cereri de creare a unor asemenea instanțe în țările lor. Așadar, necesitatea unei jurisdicții internaționale permanente și unitare, fără limitări ale competenței teritoriale, se impunea și în lupta comunității internaționale contra unei criminalități tot mai organizate, mai extinse și mai agresive.

O primă soluție, în acest sens, mai rapidă și mai practică, a fost crearea unor astfel de tribunale. Edificarea unor asemenea instanțe nu a fost lipsită de serioase rezerve și multiple critici cu privire chiar la actul de justiție înlăptuit.

Odată create, după un conflict armat, instanța formată prin dispoziția puterilor victorioase nu putea să-i judece pe învinși decât de pe poziția învingătorilor. Așa a fost la Nürnberg, în 1945, când puterile aliate învingătoare în cea mai mare conflagrație a omenirii au stabilit cadrul juridic de pedepsire a marilor criminali naziști, vinovați de crime comise împotriva umanității: crime contra păcii, crime de război, crime contra umanității.

În acel moment de răscruce al istoriei, s-au instituit Tribunalele militare internaționale de la Nürnberg și Tokio, la care se adaugă Tribunalul militar internațional de la Rast, creat în zona franceză de ocupație din Germania.

22 Barbăneagră A., *Curtea Penală Internațională — Momente istorico-evolutive*. În: Revista Națională de Drept, V. 12, 2005, p. 25

§ 3. Tribunalele Internaționale Penale ad-hoc — structura, funcțiile și competența

1. Tribunalul Suprem Internațional din Leipzig. Prima inițiativă de instituire a unui proces penal internațional a fost cea de chemare în judecată a fostului împărat al Germaniei, Kaiserul Wilhelm al II-lea de Hohenzollern care urma să răspundă pentru atrocitățile săvârșite în timpul Primului Război Mondial. Acest lucru era prevăzut de Tratatul de Pace de la Versailles, încheiat între Forțele Aliate și Germania la 28 iunie 1919.

Materialele Comisiei Internaționale de Anchetă urmau a fi examinate, iar împăratul Wilhelm al II-lea — judecat, conform prevederilor Tratatului, de un Tribunal internațional special, constituit din cinci judecători desemnați de puterile învingătoare: Statele Unite ale Americii, Japonia, Italia, Franța și Marea Britanie.

Tribunalul Suprem Internațional din Leipzig a fost creat. Comisia Internațională de Anchetă a examinat 20000 de cazuri și a găsit 396 de ofițeri responsabili de comitere a crimelor de război.²³

Până la începutul lucrărilor acestei instanțe ad-hoc, pe lista acuzaților au rămas doar 45 de persoane prezumate a fi vinovate pentru săvârșirea crimelor grave. În final, Tribunalul Suprem Internațional din Leipzig a judecat doar câteva persoane, iar celelalte persoane din lista de 45, urmau a fi judecate de Curtea Supremă Germană.

Sentițele Tribunalului Suprem Internațional din Leipzig au fost, în marea lor majoritate, de achitare. Tribunalul Suprem Internațional din Leipzig a judecat doar 12 persoane. Dintre acestea numai 6 persoane au fost condamnate. Pedepsa maximă care a figurat în sentițele instanței a fost închisoarea pe un termen de 3 ani. Această pedeapsă a fost aplicată în privința a 3 persoane, dar nici ele nu au executat pedeapsa, acestea fiind eliberate, încadrate în viața publică și chiar ulterior considerate eroi naționali.²⁴

Acest lucru s-a produs în condiții destul de vitrege ideii de constituire a unor instanțe internaționale, faptul în sine suscitând discuții și interpretări care luau proporții de la acceptare totală până la negare completă. Cazul este emblematic prin faptul că pentru prima dată în lume urma să fie judecat un fost împărat. Mai multe state au criticat ideea de judecare a unui suveran, considerând că actul este unul fără precedent pentru legea națională și cea internațională și contravine conceptului de baza al suveranității naționale.

Instanța a făcut totuși încercări de a-l aduce pe Wilhelm al II-lea în fața justiției internaționale. Însă Wilhelm al II-lea nu se afla pe teritoriul Germaniei. El se refugiase în Olanda. Puterile învingătoare și cele aliatau solicitat Olandei extrădarea împăratului. Olanda a refuzat să-l extrădeze pe Wilhelm al II-lea de Hohenzollern,

23 Barbăneagră A. *Justiția Penală Internațională. Tribunalul de la Leipzig*. În: Revista științifico-populară „Legea și Viața”, Vol. 12, 2005, p. 10

24 Diaconu I. *Drept Internațional Public*. București: Șansa, 1995, p. 172

motivând că faptele imputate în actul de acuzare nu sunt prevăzute de tratatele de extrădare. Wilhelm al II-lea de Hohenzollern nu a fost judecat, iar prevederile Tratatului de Pace de la Versailles la acest capitol nu au fost realizate.

Tratatul de Pace de la Versailles a rămas în istoria omenirii prin faptul că a re-instaurat pacea în Europa, iar în istoria dreptului internațional — drept o primă și umilă tentativă de instituire a unei instanțe internaționale de justiție. Era prematur istoricește, conștiința colectivă nu se cristalizase și nu se impusese până la nivelul de necesitate a găsirii unui răspuns adecvat și firesc la crimele internaționale printr-un sistem normativ și judiciar de aceeași natură.²⁵

2. Tribunalul militar internațional de la Nürnberg. Declarația de la Moscova din 30 octombrie 1943 a principalelor puteri aliate și asociate în timpul războiului cuprindea intenția fermă a acestora ca ofițerii și soldații germane, cât și membri partidului nazist, care au fost responsabili de atrocități și crime și care au luat parte în mod voluntar la îndeplinirea lor, să fie trimiși în țările unde au fost săvârșite faptele lor în scopul judecării și pedepsirii conform legilor din aceste țări, iar marii criminali, ale căror crime erau fără localizare geografică precisă, să fie pedepsiți potrivit unei decizii comune a guvernelor aliate.²⁶

În baza acestei declarații, Guvernul provizoriu al Republicii Franceze și Guvernele Statelor Unite ale Americii, al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și al URSS au încheiat la Londra, la 8 august 1945 „Acordul privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai Puterilor europene ale Axei“, prin care au hotărât instituirea unui Tribunal militar internațional, care să judece criminalii de război, ale căror crime erau fără localizare geografică exactă.

Tribunalul militar internațional de la Nürnberg era compus din patru membri și patru supleanți, reprezentând cele patru mari puteri învingătoare în război, președinția acestuia fiind asigurată prin rotație de către unul din judecători. Hotărârile erau luate cu majoritatea membrilor săi, în caz de egalitate prevalând votul președintelui. Pentru a se hotărî condamnarea, era necesar votul a cel puțin trei judecători.

Tribunalul era competent să judece orice persoană care, acționând în contul țărilor europene ale Axei, au comis, individual sau cu titlu de membri ai unor organizații, oricare din crimele menționate expres în Statut.

Conducătorii, organizatorii, provocatorii sau complicii care au luat parte la elaborarea sau executarea unui plan concertat ori a unui complot pentru comiterea oricăreia dintre crimele prevăzute de Statut erau considerați responsabili pentru toate actele îndeplinite de către alte persoane în executarea planurilor respective, situația lor fiind, evident, acea de instigatori sau complici, după caz.²⁷

Astfel, articolul 6 al Statutului Tribunalului Internațional de la Nürnberg stabilește competența Tribunalului cu privire la următoarele crime:

25 Barbăneagră A. *Justiția Penală Internațională*. Op. cit., p. 13

26 Diaconu D. *Curtea penală internațională — istorie și realitate*. București: ALLBECK, 1999, p. 45

27 Bolintineanu A., Năstase A., Aurescu B. Op. cit., p. 198

- a) *crimele contra păcii*: ordonarea, pregătirea, declanșarea sau ducerea unui război de agresiune, sau a unui război prin violarea tratatelor, a garanțiilor sau a acordurilor internaționale, sau participarea la un plan concertat sau la un complot pentru îndeplinirea oricăruia dintre următoarele acte;
- b) *crimele de război*: violarea legilor și obiceiurilor războiului, în cadrul cărora erau incluse cu caracter de exemplificare: asasinatul, relele tratamente și deportarea pentru muncă forțată sau în orice alt scop a populațiilor civile în teritoriile ocupate, asasinatul sau relele tratamente ale prizonierilor de război sau ale persoanelor aflate pe mare, executarea ostaticilor, jefuirea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a orașelor și satelor sau devastarea lor, nejustificată de necesități militare;
- c) *crimele contra umanității*: asasinatul, exterminarea, aducerea în stare de sclavie, deportarea și orice alt act inuman comis contra oricărei populații civile înainte sau în timpul războiului, ca și persecuțiile pentru motive politice, rasiale sau religioase, dacă aceste acte sau persecuții, indiferent dacă constituiau sau nu o violare a dreptului intern al țării unde s-au produs, au fost comise drept consecință a oricărei crime aflate în competența tribunalului sau în legătură cu asemenea crimă.²⁸

Tribunalul militar internațional de la Nürnberg a funcționat între 20 noiembrie 1945 și 1 octombrie 1946. Tribunalul a condamnat la moarte 12 persoane, la muncă silnică pe viață — 3 persoane, la închisoare între 10 și 20 de ani — alte 4 persoane, iar în privința a 3 inculpați s-a dispus achitarea.

3. Tribunalul militar internațional de la Tokio. Tribunalul militar internațional pentru Extremul Orient este cunoscut drept Tribunalul de la Tokio. Acesta a fost înființat în condiții istorice asemănătoare cu cele de la Tribunalul de la Nürnberg.

Instituirea unui asemenea tribunal a fost convenită în cuprinsul „Declarației de la Potsdam” din 26 iulie 1945, semnată de Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și China, cuprinzând condițiile de capitulare a Japoniei. La această Declarație a aderat la 8 august 1945, odată cu intrarea sa în război contra acestei țări, și fosta URSS. Ea a fost acceptată de Japonia, după înfrângerea sa, la 1 septembrie 1945.

În baza acestei Declarații, Comandantul suprem al forțelor aliate din Extremul Orient, generalul Mac Arthur, a aprobat la 19 ianuarie 1946 „Carta Tribunalului militar internațional pentru Extremul Orient”, care oferea cadrul juridic pentru pedepsirea cu promptitudine a militanților japonezi și responsabililor de comiterea crimelor de război în această parte a lumii.

Generalul american Mac Arthur dispunea, potrivit acestei Carte, de atribuția de a desemna președintele tribunalului și judecătorii, alegându-i din lista propusă de statele care au semnat actul de capitulare a Japoniei și de alte state care au aderat la acesta.

28 Anghel I.M., Anghel V.I. *Răspunderea în Dreptul Internațional*. București: Lumina Lex, 1998, p. 123

El exercita totodată și alte funcții legate de numirea președintelui Consiliului, care exercita atribuțiile de instituire, urmărire penală și susținere a acuzării sau de executarea, modificarea ori atenuarea pedepselor pronunțate, supraveghind de facto întreaga activitate a tribunalului.²⁹

În linii generale, Carta Tribunalului de la Tokio cuprindea principii și reglementări similare cu cele din Statutul Tribunalului de la Nürnberg, dar comporta și unele particularități: Tribunalul era compus din minim 6 membri și maxim 11, judecând în complet de 6 judecători.

Tribunalul, comparativ cu cel de la Nürnberg, nu era abilitat să declare criminale anumite grupuri sau organizații, competența Tribunalului „*ratione personae*” limitându-se la persoanele învinuite de săvârșirea crimelor grave.

Regulile de procedură și garanțiile judiciare, cât și cele privind responsabilitatea asupra acuzațiilor sau pedepselor ce se puteau aplica erau similare celor din Statutul Tribunalului de la Nürnberg. Nu erau cuprinse mențiunile despre caracterul definitiv al hotărârilor, acestea devenind executorii prin ordinul Comandantului Suprem al forțelor aliate, singurul pentru care avea dreptul de a le modifica. Tribunalul militar de la Tokio și-a încheiat lucrările la 12 noiembrie 1946, condamnând la moarte 7 persoane și la închisoare pe viață — 11 persoane.³⁰

4. Tribunalul internațional pentru fosta Iugoslavie. După cel de-al Doilea Război Mondial, sub girul celei mai cuprinzătoare organizații universale, la care au aderat statele pentru apărarea valorilor supreme ale comunității internaționale, precum pacea și securitatea, au fost înregistrate constante preocupări pentru crearea unei instanțe internaționale permanente și nu ad-hoc.

Aceasta pentru că Tribunalele internaționale de la Nürnberg și Tokio au fost supuse diverselor și multiplelor critici, care atingeau îndeosebi imparțialitatea actului de justiție, cu reflecții profunde asupra principiilor independenței judecătorilor, principii sacre și inviolabile ale justiției universale.

Din păcate, proiectele Comisiei de Drept Internațional din cadrul ONU, concepute în anii următori, și anume Statutul pentru o Curte criminală internațională și Proiectul Codului crimelor contra păcii și securității umanității, nu și-au găsit finalitatea practică.

Astfel, tot la soluția unei instanțe penale internaționale cu caracter ad-hoc, ca acum 50 de ani, a trebuit să apeleze comunitatea internațională, pentru a-i pedepsi pe autorii crimelor comise pe teritoriul fostei Iugoslavii, urmare a conflictului izbucnit între sârbi, croați și musulmani.³¹

Date fiind ororile săvârșite, Consiliul de Securitate al ONU, prin rezoluția nr. 764 din 13 iulie 1992, atrăgea atenția că toate părțile aflate în conflict urmează să se conformeze obligațiilor asumate potrivit dreptului internațional umanitar, iar per-

29 Diaconu D., *Curtea penală internațională. Op. cit.*, p. 52

30 Anghel I.M., Anghel V.I. *Op. cit.*, p. 194

31 Andronovici C. *Drept Internațional Public*. Iași: Graphix, 1993, p. 196

soanele care comit sau ordonă săvârșirea de încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva sunt direct responsabile pentru aceste încălcări.

După această Rezoluție, au urmat altele, și anume Rezoluția nr. 771 din 13 august 1992, care a reiterat și dezvoltat cele stipulate în rezoluția anterioară, precum și Rezoluția nr. 780 din 6 octombrie 1992, prin care se dispunea formarea de către Secretarul General al ONU a unei comisii de experți, competentă să analizeze datele furnizate de Iugoslavia asupra încălcărilor grave și să întocmească finalmente un raport.

În baza raportului Secretarului General al ONU, Consiliul de Securitate a adoptat Rezoluția nr. 808 din 22 februarie 1993, prin care se hotăra înființarea unui tribunal internațional, iar Secretarul General era rugat să prezinte propuneri concrete și opțiuni adecvate pentru implementarea rapidă și efectivă a acestei hotărâri, ținând seama și de sugestiile prezentate de statele membre ale ONU.

Totodată, prin această rezoluție, a fost stabilit și statutul Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia. Acesta a fost constituit ca organ subsidiar al Consiliului de Securitate, în virtutea articolului 29 din Carta ONU.³²

Potrivit Statutului, Tribunalul internațional, al cărui sediu se află la Haga, este compus din 11 judecători, aleși pe o perioadă de 4 ani, cu dreptul de a fi realeși de Adunarea Generală a ONU, la propunerea Consiliului de Securitate, de pe o listă formată din 22—23 persoane, elaborată de Secretarul General, în baza nominalizărilor făcute de către statele interesate, care pot prezenta câte doi candidați de naționalitate diferită, conform unor criterii care să garanteze competența și obiectivitatea acestora. Cei 11 judecători sunt repartizați în două camere de primă instanță de 3 judecători și o cameră de apel de 5 judecători.

Procurorul tribunalului este numit de Consiliul de Securitate în baza propunerii Secretarului General al ONU, la fel pentru o perioadă de 4 ani, fiind secondat de personalul necesar, numit la propunerea sa de Secretarul General al ONU.

Competența tribunalului este limitată la persoanele fizice, autori, coautori, complici și instigatori, care au comis violări grave ale dreptului internațional, fără a se prevedea inculparea unor grupuri instituționalizate.

Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia, instanță ce și-a exercitat funcțiile sale de aducere în justiție a persoanelor răspunzătoare de încălcările grave ale dreptului umanitar pe teritoriul fostei Iugoslavii până în anul 2017, în pofida numeroaselor critici privind crearea, organizarea și funcționarea sa, reprezintă un pas important în demersul consecvent al comunității internaționale pentru tragerea la răspundere penală a tuturor persoanelor „prezuate responsabile“ de crime, și anume: reprezentanți politici cu putere de decizie, comandanți de diferite ierarhii și subordonați sau simplii executanți.³³

Potrivit Statutului, în competența materială a Tribunalului se încadrează următoarele categorii de fapte:

32 Angheni I.M. *Curtea Penală Internațională — istorie și realitate*. București: Lumina Lex, 2000, p. 93

33 Панов В.П., *Международное уголовное право*. Москва: ИНФРА М, 1997, p. 199.

- a) încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva din 1949 (articolul 2);
- b) violările legilor și obiceiurilor războiului (articolul 3);
- c) genocidul (articolul 4);
- d) crimele împotriva umanității, altele decât genocidul (articolul 5).

Tribunalul internațional pentru fosta Iugoslavie a constituit de altfel drept model pentru înființarea ulterioară a unui tribunal internațional penal ad-hoc și anume Tribunalul internațional penal pentru Rwanda.³⁴

5. Tribunalul internațional pentru Rwanda. În baza prevederilor Capitolului VII al Cartei ONU, prin Rezoluția nr. 955 din 8 noiembrie 1994 a Consiliului de Securitate a fost înființat acest Tribunal, având titulatura completă de „Tribunalul internațional penal pentru pedepsirea persoanelor responsabile de genocid și alte violări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul Rwandei și a cetățenilor rwandezi, responsabili de genocid și alte asemenea violări comise în teritoriul statelor vecine între 1 ianuarie 1994 — 31 decembrie 1994”. Rezoluția nu menționează un sediu al Tribunalului, acesta urmând a se stabili ulterior tot de către Consiliul de Securitate, însă precizează că un oficiu al Tribunalului este obligatoriu să funcționeze pe teritoriul Rwandei.

Tribunalul are o organizare și principii de funcționare similare cu cele ale Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavie, în ceea ce vizează atât componența, statutul judecătorilor, procedura de judecată, răspunderea individuală a făptuitorilor, garanțiile procesuale pentru inculpați, cât și cooperarea, asistența judiciară datorată de statele membre ale ONU pentru identificarea, arestarea și anchetarea persoanelor învinuite de săvârșirea unor crime.

În ceea ce privește competența, Tribunalul este abilitat să judece, pe de o parte, persoanele, indiferent de calitatea și cetățenia acestora, care au comis crime legate de războiul fratricid pe teritoriul Rwandei, iar pe de altă parte persoanele, cetățeni ai statului ruandez, care au comis acte de genocid sau alte crime pe teritoriul statelor vecine Rwandei, în perioada conflictului armat indicat în titulatura acestui Tribunal, 1 ianuarie — 31 decembrie 1994.³⁵

Sentința Tribunalului internațional poate fi atacată cu apel pentru erori de fapt sau de drept și supusă revizuirii pentru motive specifice acestei căi de atac. Pedepșa aplicată de tribunal nu poate fi decât închisoarea pe termen determinat, ale cărei limite se apreciază în raport de practica generală privind pedepsele privative de libertate a tribunalelor din Rwanda. Ea se execută pe teritoriul Rwandei sau al oricărui stat care și-a exprimat voința de a accepta persoane condamnate de către Tribunal. Grațierea sau comutarea pedepsei se poate face numai de către președintele tribunalului, cu consultarea celorlalți judecători, la propunerea autorităților statului pe teritoriul căruia aceasta se execută.

Președintele Tribunalului internațional pentru Rwanda trebuie să prezinte anual Consiliului de Securitate și Secretarului General al ONU un raport asupra activității desfășurate de instanță.

34 Mihăilă M. *Elemente de drept internațional public și privat*. București: ALLBECK, 2001, p.147

35 Anghel N. M., Anghel V.I., *Op. cit.*, p. 204

Și acest Tribunal penal internațional pentru Rwanda, ca și Tribunalul internațional pentru fosta Iugoslavie, este de actualitate, el constituind o soluție viabilă de moment, cu inerentele ei lacune, pentru a responsabiliza autorii crimelor de genocid sau a gravelor violări ale dreptului internațional umanitar săvârșite pe teritoriul Rwandei.³⁶

În competența acestui Tribunal intră trei categorii de fapte :

- a) genocidul, definit în cuprinsul articolului 2 într-o formulare similară celei din Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948;
- b) crimele împotriva umanității, care constau în: atacuri sistematice și pe scară largă săvârșite împotriva oricărei populații civile în baza unor considerente de ordin național, politic, etnic, rasial sau religios sub formă de ucidere, exterminare, aducere în stare de sclavie, deportare, lipsire de libertate, tortură, răpire, persecuții pentru rațiuni politice, rasiale sau religioase și alte asemenea acte inumane;
- c) crimele de război săvârșite prin violarea articolului 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 1949 și ale prevederilor corespunzătoare din Protocolului II de la Geneva din 1977 referitor la conflictele armate fără caracter internațional, avându-se în vedere că pe tot parcursul său conflictul armat din Rwanda s-a conservat în limitele unui conflict intern.

Sub acest ultim aspect, Statutul enumeră competența Tribunalului pentru următoarele crime de război: violențele exercitate asupra vieții, sănătății ori integrității fizice sau mintale ale unor persoane, în special uciderile sau relele tratamente aplicate (torturi, mutilări sau orice formă de pedepse corporale), pedepsele colective, luarea de ostatici, actele de terorism, ultragierea demnității corporale (umiliri, tratamente degradante, răpiri, prostituarea forțată, etc.), jaful și execuțiile fără o judecată prealabilă, judecarea fără respectarea garanțiilor judiciare corespunzătoare.

Constituirea Tribunalului Penal Internațional *ad-hoc* pentru fosta Iugoslavie și Rwanda a deschis o cale nu doar pentru negocieri privind încheierea tratatului despre crearea Curții Penale Internaționale, ci și, cel puțin în mod indirect, pentru demararea lucrărilor privind constituirea altor trei instanțe judiciare.

Prima dintre acestea are drept scop examinarea crimelor comise în Cambodgia în perioada 17 aprilie 1975 și 6 ianuarie 1979, în baza acordului dintre ONU și Guvernul Cambodgiei, promulgat la 10 august 2001. În baza acordului dintre ONU și Guvernul Sierra Leone, semnat în ianuarie 2002, a fost creată Căminul Special pentru Sierra Leone pentru crimele comise pe teritoriul acestui stat, începând cu luna noiembrie 1996. Cea de a treia este Tribunalul Hibrid constituit de Administrația provizorie a ONU în Timorul Oriental pentru crimele comise în Timorul Oriental, anterior și în timpul referendumului desfășurat în anul 1999 sub patronajul ONU.³⁷

36 Angheni I.M. *Op. cit.*, p. 152

37 Barbăneagră A., Gamurari V. *Crimele de război*. Chișinău, 2008, p. 216-235.

§ 4. Procesul de edificare al Curții Penale Internaționale

Imediat după procesele de la Nürnberg și Tokio, ONU a inițiat elaborarea bazei normative necesare pentru lupta cu infracțiunile împotriva păcii și umanității. Astfel, prin Rezoluția nr. 177 din 1947 a Adunării Generale, Comisiei de Drept Internațional i-a fost încredințată formularea principiilor dreptului internațional, recunoscute în Statutul Tribunalului Internațional de la Nürnberg și în sentințele acestuia, și elaborarea Codului crimelor împotriva păcii și securității omenirii.

Un astfel de cod a fost elaborat, proiectul lui fiind adoptat în 1954. Acest proiect nu păstra clasificarea crimelor așa cum sunt ele clasificate în Statutele Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg și Tokio, esența acestora însă se păstra în denumirea de **crime contra păcii și securității umanității**.

În activitatea de elaborare a Codului crimelor împotriva păcii și securității omenirii, precum și în cea de creare a tribunalelor ad-hoc, ONU a conștientizat că fără o instituție permanentă de drept penal, cu o competență clară și exact circumscrisă, este tot mai dificil să fie ținută sub control evoluția evenimentelor de pe glob.

Ideea instituirii unei asemenea curți se discuta demult, elaborarea Codului crimelor împotriva păcii și securității omenirii fiind un prim pas concret spre realizarea acestui deziderat major.³⁸

Pe parcursul timpului, două mari probleme conexe au condiționat evoluția și acceptarea justiției penale internaționale: pe de o parte, necesitatea de a defini cu exactitate crimele internaționale, ce urmau a fi supuse jurisdicției Curții, iar pe de altă parte o corectă delimitare a prerogativelor statelor în această materie, de prerogativele pe care urma să le confere jurisdicția penală internațională.

Ambele probleme au provocat dezbateri consistente, exprimându-se puncte de vedere dintre cele mai antinomice. Era necesar să se stabilească cu exactitate, în mod preliminar, care fapte anume urmau a fi judecate de către un eventual tribunal internațional. Mult timp această discuție s-a cramponat în jurul distincției între infracțiunile „politice” și infracțiunile de drept comun.

Pe de altă parte, recunoașterea unei jurisdicții penale internaționale, acceptarea de către un stat de a remite pe proprii săi cetățeni unei instanțe penale internaționale, a fost întotdeauna tratată cu suspiciune dintr-un dublu motiv:

- a) Deoarece într-o viziune autarhică asupra prerogativelor suverane ale statelor, recunoașterea jurisdicției internaționale echivala cu un transfer de suveranitate;
- b) Statele considerau o jurisdicție internațională ca fiind lipsită de obiectivitate în ceea ce privește faptele unor cetățeni din diverse state, pe care ar urma să-i judece, interesele generale de represiune prevalând asupra garanțiilor procesuale.

38 Barbăneagră A., *Curtea Penală Internațională. Op. cit.*, p. 26

Cumulativ, toate aceste elemente, privite în ansamblul lor, au acționat cu o intensitate mai mică sau mai mare, determinând ca zeci de ani problema Curții Penale Internaționale să constituie doar un steril obiect de studiu.³⁹

Urmare a lucrărilor Conferinței Ligii Națiunilor pentru prevenirea actelor teroriste, a fost dezbătut și adoptat, în final, Tratatul privind organizarea unei Curți Penale Internaționale. Acesta a fost semnat de reprezentanții a 16 state, dar nu a fost ratificat de niciun stat.

Pentru prima dată după al Doilea Război Mondial problema instituirii unei Curți penale permanente a fost abordată și în contextul adoptării, în 1948, a Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, care prevede posibilitatea ca judecarea celor care comit asemenea crime să se facă și de către o Curte criminală internațională.⁴⁰

O asemenea instanță însă lipsea. Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluție specială, concomitent cu Convenția, în care se reafirma necesitatea constituirii unui organ jurisdicțional pentru judecarea crimelor de drept internațional și, în primul rând, a celei de genocid, cerând imperios Comisiei de Drept Internațional să examineze posibilitatea de înființare a acesteia.

La cea de a doua sesiune, în 1950, Comisia de Drept Internațional a ajuns la concluzia că este oportun și posibil să se creeze un asemenea organ judiciar internațional cu competență penală, preconizându-se inițial ca acesta să funcționeze ca o cameră pentru infracțiuni internaționale pe lângă Curtea Internațională de Justiție de la Haga, apoi ca un tribunal penal autonom.⁴¹

În 1950, Adunarea Generală a ONU a abilitat un Comitet special să elaboreze un proiect de statut al unei jurisdicții penale permanente. Acest document, sub titlul „Proiect al statutului unei jurisdicții criminale internaționale”, a apărut într-o primă redacție în 1951, apoi, cu unele mici modificări operate de un nou comitet special.

Adunării Generale a ONU i-a fost înaintat, în 1953, un „Proiect de statut al unei Curți penale internaționale”. În anul următor, discutarea proiectului a fost amânată *sine die* de către Adunarea Generală a ONU, considerându-se că înființarea unei Curți penale internaționale este coroborată cu proiectul de Cod al crimelor contra păcii și securității omenirii și de definiția agresiunii, care constituiau, la acel moment, obiectul de preocupare al unor organisme ale ONU.

Între timp, agresiunea a fost definită în anul 1974, iar lucrările Comisiei de Drept Internațional asupra proiectului Codului crimelor împotriva păcii și securității omenirii au fost reluate abia în anul 1982.

După cum am precizat deja, ideea unei Curți Penale Internaționale având o competență generală, deși aflată pe agenda ONU din 1953, și-a putut găsi concreți-

39 Колосов Ю.М., Кузнецов В.И., *Международное право*. Москва: Международные отношения, 1995, c. 211

40 Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, din 1948, art. 6

41 Barbăneagră A., *Curtea Penală Internațională*. Op. cit., p. 27

zarea abia după 45 de ani, datorită unor obstacole care țineau mai curând de politică decât de contestarea ideii de edificare a unei justiții penale internaționale.

Cu toate acestea, în perioada interbelică, cât și după cel de al Doilea Război Mondial, o serie de juriști celebri, printre care Nicolas Politis, Quincy Wright, Jean Graven, Ștefan Glaser ș.a., au elaborat proiecte ce conțineau idei fundamentale, dar care nu au putut fi niciodată promovate. Profesorul Gerhard Mueller, de la Universitatea din New York afirma despre soarta acestor proiecte următoarele: „Ele au rămas în sertarele Secretariatului ONU sau acoperite de praf pe rafturile bibliotecilor.”⁴²

O viziune obiectivă asupra Statutului Curții Penale Internaționale impune necesitatea de a releva nu numai aspectele pozitive, dar și diversele critici și insatisfacții care au fost formulate de unele țări. Astfel, o serie de state și-au exprimat dezamăgirea față de propunerea Franței, care a susținut principiul „*opting-out*”, acceptat în final, care conferă țărilor semnatare ale statutului dreptul de a se sustrage șapte ani de la jurisdicția Curții.

Unele țări au relevat, în cadrul dezbaterilor, că multiple dispoziții cuprinse în Statut limitează câmpul de acțiune al prevederilor sale. Astfel, un comandant militar care ar fi ordonat distrugerea unor sate, deportarea populației civile, săvârșirea de violuri, lichidarea unor persoane neînarmate sau alte acte specificate în tratat, nu va putea fi urmărit de tribunalul internațional decât dacă țara unde a comis aceste crime, sau propria sa țară, este semnatară a Statului.

Un delegat indian, comenta în cadrul lucrărilor Conferinței că: „este o glumă să afirmi că utilizarea, să zicem, de gloanțe dum-dum constituie o crimă de război, iar folosirea armelor nucleare — nu”.⁴³

Cu prilejul lucrărilor Conferinței, mai multe state și-au manifestat și de această dată reticența în legătură cu posibilitatea ca propriii lor cetățeni să fie judecați de o instanță care să funcționeze în afara țării lor.

În ansamblu, votul final a reunit 120 de țări care s-au pronunțat pentru Statut, 7 — contra, inclusiv SUA, China, Libia, Israel ș.a. și 21 de abțineri.

După cum s-a remarcat, adoptarea Statului Curții Penale Internaționale a constituit doar primul pas în direcția constituirii Curții Penale Internaționale, statutul fiind semnat de 26 de țări, dar fiind necesare 60 de ratificări, pentru ca noul document internațional să devină obligatoriu.

Opinia generală a continuat să fie optimistă, fiind semnificativă în această privință poziția delegatului francez Hubert Vedrine, care arăta că: „la apusul unui secol marcat de orori care sfidează conștiința umană, lupta împotriva nepedepsirii obține o victorie adevărată.”⁴⁴

42 Barbăneagră A. *Esența juridică... Op. cit.*, p. 6

43 Niciu M. *Op. cit.*, p. 188

44 Панов В.П., *Op. cit.*, c. 141.

La sfârșitul anilor ,90 ai secolului trecut, crearea unei Curți penale internaționale s-a transformat dintr-un deziderat într-o realitate. Ziua de 17 iulie 1998, la Roma, în Cetatea Eternă, va rămâne memorabilă în istoria justiției internaționale.

În acea zi, la Roma, Conferința diplomatică a plenipotențiarilor Națiunilor Unite asupra înființării unei curți criminale internaționale adoptă Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale.

Data oficială a înființării Curții Penale internaționale se consideră, în conformitate cu art. 126 din Statut, 1 iulie 2002. Este cea de a 60-a zi de la data depunerii celui de al 60-lea instrument de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare al Statutului CPI la Secretarul General al ONU.⁴⁵

Inaugurarea oficială a Curții Penale Internaționale s-a produs la Haga, în data de 11 martie 2003. La inaugurare au participat candidații a 89 de state-părți la Statut, din componența cărora, cu o lună înainte, au fost aleși cei 18 judecători: 11 bărbați și 7 femei.

Sediul Curții Penale Internaționale se află la Haga, dar este competentă să-și exercite funcțiile pe teritoriul oricărui stat parte la Statut ori, în baza unei convenții, chiar pe teritoriul oricărui alt stat care nu este parte la Statutul CPI.

Actualmente, Curtea Penală Internațională este unica autoritate cu caracter penal internațional, competentă să judece persoanele vinovate de comiterea infracțiunilor deosebit de grave, care aduc atingere intereselor și securității comunității internaționale. Curtea este competentă să judece și să pedepsească persoanele fizice vinovate de comiterea infracțiunilor precizate în Statut (articolele 5—8: crime de genocid; crime împotriva umanității; crime de război; crimele de agresiune), dacă au atins vârsta de 18 ani.⁴⁶

45 Barbăneagră A., *Curtea Penală Internațională*. *Op. cit.*, p. 28

46 Pivniceanu M.M., *Răspunderea penală în Dreptul Internațional*. București: Polirom, 1999, p. 42.

☛ Sarcini

pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Enumerați categoriile de persoane protejate pe timp de conflict armat, în conformitate cu legislația națională.
2. Analizați faptele prejudiciabile, calificate drept infracțiuni de război prevăzute de articolul 137 al Codului Penal al Republicii Moldova.
3. Cercetați elementele constitutive ale componentelor de infracțiune contra proprietății, comise pe timp de conflict armat cu sau fără caracter internațional.
4. Comparați componentele de infracțiune ce incriminează metodele și mijloacele ilegale de ducere a războiului din legislația penală națională și Statutul Curții Penale Internaționale.
5. Descrieți principalele etape și inițiative de edificare a jurisdicției penale universale pentru sancționarea crimelor de război.
6. Enumerați cele mai importante instanțe penale ad-hoc care au contribuit la apariția și dezvoltarea jurisdicției penale universale pentru sancționarea crimelor de război.
7. Apreciați importanța istorică a Tribunalului Suprem Internațional din Leipzig.
8. Comparați elementele structurale și de competență ale Tribunalului militar internațional de la Nürnberg și Tribunalului militar internațional de la Tokio.
9. Descrieți elementele structurale și de competență ale Tribunalului internațional penal pentru fosta Iugoslavia.
10. Elucidați specificul Tribunalului internațional pentru Rwanda.
11. Evidențiați impedimentele în procesul edificării Curții Penale Internaționale.
12. Analizați structura și conținutul Capitolului I al Părții Speciale al Codului Penal al Republicii Moldova.

☞ Problema

În cadrul gestionării operațiunilor în timp de conflict armat, ofițerul X s-a manifestat foarte curajos și responsabil. Pentru acțiunile pline de vitejie și dăruire de sine, acest ofițer a fost decorat cu un șir de ordine și medalii.

Peste 30 de ani, atunci când ofițerul X devenise deja general, unul din camarazii săi, într-o discuție sinceră cu un jurnalist, a dezvăluit faptul că în cadrul ostilităților acest ofițer a ordonat alinierea civililor care dețineau cetățenia inamicului în fața bazei militare, pentru a-i împiedica pe aceștia să o atace, astfel salvând viața camarazilor săi, fapt pentru care a și fost decorat.

Un alt fost camarad al generalului, invidios pe rezultatele fenomenale obținute de acesta pe parcursul carierei sale, a dezvăluit cu lux de amănunte, pe o rețea de socializare, faptul că în cadrul ostilităților Ofițerul X avea deprinderea de a deposea de obiectele de preț răniții și combatanții decedați ai inamicului de pe câmpul de luptă.

Un al treilea fost camarad, declara în cadrul unui show televizat că Ofițerul X le-ar fi ordonat să camufleze minele antipersonal în vasele pentru pregătirea mâncării din cantina bazei din care se retrăgeau.

Sarcini:

1. Imaginați-vă că sunteți tânăr procuror. Calificați acțiunile suspectate de a fi comise de general, în limitele stabilite de legislația penală a Republicii Moldova. Descrieți acțiunile dvs. ulterioare pentru sancționarea generalului.
2. Imaginați-vă că sunteți tânăr avocat. Construiți strategia de apărare a generalului.
3. Încercați împreună cu colegii dvs. să simulați acest proces de judecată.

T E M A X I I

Curtea Penală Internațională — instanță penală internațională cu caracter permanent

§ 1. Structura Curții Penale Internaționale; § 2. Procedura în fața Curții Penale Internaționale; § 3. Caracterul complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale; § 4. Implicațiile constituționale ale caracterului complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale

§ 1. Structura și competența Curții Penale Internaționale

În sensul edificării Curții Penale Internaționale (CPI), drept instituție cu caracter permanent, autorul român Vasile Crețu preciza: „Crearea unei jurisdicții penale internaționale apare indispensabilă pentru ca incriminarea infracțiunilor internaționale să nu rămână un simplu demers teoretic și pentru a se evita ca sancționarea celor ce încalcă legea internațională să depindă în cea mai mare parte de guvernele unor state care inspiră sau patronează asemenea încălcări ori de interese politice conjuncturale exterioare actului de justiție. Ea condiționează într-o anumită măsură existența însăși a dreptului internațional penal și realizarea justiției penale internaționale”.¹ Analizând dezbaterile purtate în cadrul ONU, Dumitru Mazilu afirma: „Preocupările și pozițiile exprimate sunt o expresie a hotărârii statelor de a acționa cu toată fermitatea pentru combaterea acestor crime și promovarea unor relații pașnice în toate zonele și regiunile lumii.”²

Potrivit dispozițiilor Statutului de la Roma, Curtea include, ca structură organizatorică, Președinția, Secțiunile de Apel, Prima Instanță și cea Preliminară, Biroul Procurorului și Grefa.³

Curtea este compusă din 18 judecători, care vor fi aleși în calitate de membri permanenți ai acesteia, al căror număr poate varia în funcție de necesitatea extinderii sau organizării activității Curții, apreciere cenzurată de Adunarea Statelor Părți, la solicitarea Președinției Curții.

1 Crețu V., *Drept internațional penal*. București: Editura Societății „Tempus”, 1996, p. 297

2 Mazilu D., *Dreptul păcii. Tratat*, București: All Beck, 1998, p. 339

3 Statutul de la Roma, art. 34

Alegerea judecătorilor va avea în vedere persoane cu înalte calități morale, caracterizate prin imparțialitate și integritate, care dețin calificarea necesară pentru a fi desemnați în statele respective în cele mai înalte instanțe juridice, aceștia trebuind să satisfacă următoarele exigențe, din Statut:

- a) să posede competența necesară în procedura penală, precum și o experiență relevantă ca judecător, procuror, avocat sau alte funcții similare în probleme de drept penal;
- b) să dispună de competența necesară în domeniile dreptului internațional, cum ar fi dreptul internațional umanitar, drepturile omului, precum și de o experiență îndelungată într-o funcție din domeniul juridic, ce prezintă relevanță pentru o activitate curentă a Curții;
- c) să cunoască cel puțin una din limbile de lucru ale Curții.⁴

Statele Părți vor avea în vedere, în procesul de selectare a judecătorilor, acoperirea necesității de a fi reprezentate principalele sisteme juridice din lume, realizarea unei reprezentări echitabile geografic și a judecătorilor de ambele sexe, precum și aceea a includerii în corpul judecătorilor Curții a unor magistrați cu experiență în probleme specifice, cum ar fi utilizarea violențelor împotriva femeilor și copiilor, fiecare Stat Parte neputând dispune de mai mult de un judecător în cadrul unui mandat.⁵

Durata maximă a unui mandat de judecător este de 9 ani, iar pentru mandate inferioare acestei limite de timp, judecătorii pot fi realeși în condițiile stabilite.⁶

Corpul judecătorilor va alege printr-o majoritatea absolută Președintele și doi vicepreședinți, care vor rămâne în această funcție pe o perioadă de 3 ani sau până la încheierea mandatului lor, în ipoteza în care acesta expiră mai devreme, putând fi realeși doar o singură dată.

Președintele împreună cu cei doi vicepreședinți vor constitui Președinția, organ al Curții, care va avea drept obiectiv asigurarea administrării corecte a Curții, cu excepția Biroului Procurorului, cu care își va coordona acțiunile în toate problemele de interes comun și exercitarea altor funcții care îi revin potrivit Statutului.⁷

În exercitarea atribuțiilor lor, judecătorii vor fi independenți, fără a se putea angaja în activități care ar împiedica exercitarea funcțiilor lor juridice ori le-ar greva în vreun mod independența.

La cererea unui judecător, Președinția îl poate dispensa de exercitarea unei funcțiuni prevăzute de Statut, în conformitate cu Regulile de procedură și probă. Astfel, un judecător nu poate lua parte la instrumentarea unui caz în care imparțialitatea sa ar fi pusă sub semnul îndoielii. El va fi recuzat în ipoteza în care a fost implicat anterior, sub orice formă, în instrumentarea respectivului caz sau sub orice formă într-un caz penal care implică persoana urmărită. Cazurile de recuzare vor fi

4 Statutul de la Roma, art. 35 (3)

5 Pivniceanu M.M. *Op. cit.*, p. 154

6 Statutul de la Roma, art. 36 și 37

7 Popescu D., Năstase A., Coman F., *Drept Internațional Public*. București: Șansa, 1994, p. 242

prevăzute în Regulile de Procedură și Probă. Cererea de recuzare poate fi făcută de acuzare sau de persoana învinuită și se soluționează printr-o decizie a judecătorilor luată cu majoritate absolută. Judecătorului recuzabil i se permite să-și prezinte argumentele sale, fără însă a participa la adoptarea deciziei.⁸

Biroul Procurorului sau Departamentul Acuzării reprezintă un organ separat al Curții, care funcționează independent și are drept atribuții exercitarea următoarelor funcțiuni: recepționează și examinează orice informație legată de actele penale instrumentate de Curte, dirijează investigațiile și urmărirea în fața Curții.⁹

Biroul Procurorului va fi condus de un procuror care va exercita puteri depline în privința conducerii și administrării departamentului, inclusiv în privința personalului, facilităților și altor resurse ale departamentului. Procurorul va fi asistat de unul sau mai mulți adjuncți, care vor fi abilitați cu îndeplinirea oricăror acțiuni solicitate de Procuror, conform prezentului Statut. Procurorul și adjuncții săi vor fi de naționalități diferite.

Procurorul va fi ales prin vot secret de majoritatea absolută a membrilor Adunării Statelor Membre, iar procurorii adjuncți vor fi aleși în aceeași manieră, dintr-o listă de candidați pusă la dispoziția Adunării Statelor Membre de către Procuror. Procurorul va numi consilieri cu pregătire juridică în domenii de specialitate, inclusiv violența sexuală împotriva copiilor.¹⁰

Aspectele nonjuridice ale administrării și funcționării Curții se vor realiza prin intermediul organului de Grefă al acesteia, fără a se aduce atingere aspectelor similare reglementate pentru Biroul Procurorului.

Grefa sau Registratura Curții va fi condusă de un Secretar, care va fi responsabil de conducerea administrativă a Curții, exercitându-și atribuțiile sub autoritatea Președintelui Curții.

Secretarul, cât și adjunctul acestuia, vor fi aleși de judecători prin vot secret, cu o majoritate absolută, durata mandatului acestora fiind de 5 ani. Secretarul și Secretarul adjunct vor trebui să fie persoane cu înaltă competență și să fie cunoscători a minim una dintre limbile de lucru ale Curții.

Procurorul și Secretarul vor numi personal calificat pentru a executa obiectivele de îndeplinit. Procurorul va numi anchetatorii. În angajarea personalului, Procurorul și Secretarul vor avea în vedere standardele de competență și integritate, cât și criteriile care au fost avute în vedere la alegerea judecătorilor.¹¹

Potrivit articolului 45 din Statut, înainte de a-și exercita funcțiile prevăzute în Statut, Judecătorii, Procurorul, Procurorul adjunct, Secretarul și Secretarul adjunct vor depune angajamentul solemn, prin care se angajează să-și exercite funcțiile corect și imparțial.

8 Statutul de la Roma, art. 41

9 Geamănu G. *Drept Internațional Public. vol. I, II*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 187

10 Statutul de la Roma, art. 42(9)

11 Pivniceanu M.M. *Op. cit.*, p. 158

În eventualitatea în care un Judecător, Procuror, Procuror adjunct, Secretar sau Secretar adjunct a comis o abatere gravă în îndeplinirea sarcinilor prevăzute în Statut, așa cum stipulează Regulile de procedură și probă, ori este incapabil să-și exercite funcțiile, va fi înlăturat din funcție, printr-o decizie a Adunării Statelor Membre. Votul este secret și decizia de înlăturare din funcție se adoptă, în cazul unui judecător cu o majoritate de 2/3 a Statelor Membre, în baza unei recomandări adoptate de o majoritate de 2/3 de către ceilalți judecători, în cazul Procurorului, prin majoritatea absolută a Statelor Membre și în cazul Procurorului adjunct, prin majoritatea absolută a Statelor Membre, la recomandarea Procurorului.

Decizia de înlăturare din funcție a Secretarului sau a adjunctului acestuia va fi luată de către judecători, cu majoritate absolută. Aceste persoane pot prezenta dovezii, potrivit Regulilor de procedură și probă, fără a participa la dezbaterile propriilor cauze.

De asemenea, împotriva Judecătorilor, Procurorului, Procurorului adjunct, Secretarului și Secretarului adjunct, care au comis o abatere gravă, se vor adopta măsuri disciplinare, care vor fi prevăzute în Regulamentul de procedură și probă.

Curtea va beneficia pe teritoriul fiecărui Stat Membru de privilegiile și imunitățile necesare îndeplinirii scopurilor sale.¹²

Astfel, Judecătorii, Procurorul, Procurorul adjunct și Secretarul, atunci când sunt implicați în activitățile Curții, vor dispune de privilegiile și imunitățile similare cu cele ale șefilor misiunilor diplomatice și vor continua, și după expirarea mandatului, să dețină imunitatea dobândită. Secretarul adjunct, personalul Biroului Procurorului și cel al Grefei vor avea privilegiile și imunitățile necesare exercitării funcțiilor lor, conform acordului existent în cadrul Curții asupra privilegiilor și imunităților.

Consilierii, experții, martorii sau orice alte persoane, cărora li se solicită prezența la sediul Curții, vor primi tratamentul necesar funcționării corespunzătoare a Curții, potrivit acordului existent în cadrul Curții asupra privilegiilor și imunităților.

Limbile oficiale ale curții vor fi: araba, chineza, engleza, franceza, rusa și spaniola. Hotărârile Curții, cât și alte decizii prin care s-au soluționat probleme esențiale, vor fi publicate în limbile oficiale. Determinarea caracterului fundamental al soluționării unei probleme se va opera de către Președintele Curții, în baza criteriilor stabilite în Regulamentul de procedură și probă.

Limbile de lucru ale Curții vor fi franceza și engleza, urmând a fi stabilite, prin Regulamentul de procedură și probă, situațiile în care alte limbi oficiale vor fi utilizate în calitate de limbi de lucru.¹³

La cererea oricărei părți privind urmărirea penală sau a oricărui stat apt de a interveni în urmărire, Curtea va autoriza o limbă, diferită de cea engleză sau franceză, pentru a fi utilizată în situația în care Curtea consideră justificată o astfel de cerere.¹⁴

12 Statutul de la Roma, art. 48

13 Statutul de la Roma, art. 50

14 Popescu D., Năstase A., Coman F. *Op. cit.*, p. 135

§ 2. Procedura în fața Curții Penale Internaționale

Procurorul, evaluând informațiile pe care le deține, exceptând cazul în care consideră că nu există un motiv temeinic pentru urmărire penală, potrivit Statutului, va examina necesitatea inițierii unei anchete, având în vedere analiza următoarelor situații:

- a) dacă informația pe care o deține oferă un motiv temeinic pentru a considera că s-a comis ori se va comite o infracțiune aflată sub jurisdicția Curții;
- b) cazul este sau va fi admisibil, potrivit articolului 17 din Statut;
- c) ținând cont de gravitatea infracțiunii și de interesele victimelor, există motive temeinice de a se considera că o anchetă nu va servi interesele justiției.¹⁵

Soluția de neîncepere a anchetei, fundamentată pe prevederile din Statut, trebuie adusă la cunoștința Camerei Preliminare. După efectuarea anchetei, Procurorul poate concluziona că nu există un fundament suficient pentru a iniția urmărirea penală, din cauza incidenței următoarelor motive:

- a) nu există teme de drept sau de fapt pentru a solicita un mandat de arestare sau o citație de prezentare, conform articolului 58 din Statut;
- b) cazul este inadmisibil, potrivit articolului 17 din Statut;
- c) urmărirea nu este în interesul justiției, în raport cu toate circumstanțele, inclusiv gravitatea crimei, interesele victimelor, vârsta sau deficiențele presupusului autor ori rolul său exercitat în comiterea presupusei crime. Într-o asemenea situație, Procurorul va aduce la cunoștința Camerei Preliminare, Statului sesizant sau Consiliului de Securitate, după caz, concluzia sa motivată.¹⁶

Existența unor fapte sau împrejurări noi conferă Procurorului, în orice moment, posibilitatea adoptării deciziei de a iniția sau nu o anchetă, ori de a angaja sau nu o urmărire.¹⁷ Procurorul, în vederea stabilirii adevărului, va extinde ancheta asupra tuturor faptelor și va acumula probatoriul relevant, pentru a aprecia dacă există responsabilitate penală, potrivit Statutului, scopul fiind de a analiza atât circumstanțele incriminante, cât și cele exonerante.

Procurorul va întreprinde măsurile necesare pentru a realiza eficient ancheta și acuzarea asupra infracțiunilor aflate sub jurisdicția Curții, ținând cont totodată și de interesele, situația personală a victimelor și a martorilor, inclusiv vârsta, genul, sănătatea acestora, precum și de natura particulară a infracțiunii săvârșite, mai ales în partea care se referă la actele de violență sexuală sau violență comisă împotriva copiilor. Procurorul trebuie să respecte drepturile persoanelor enunțate în Statut, astfel încât să poată:

¹⁵ Statutul de la Roma, art. 53(1)

¹⁶ Панов В.П., *Op. cit.*, c. 188.

¹⁷ Statutul de la Roma, art. 53(4)

- a) acumula și examina elementele de probă;
- b) să solicite prezența și să interogheze persoanele acuzate, victimele și martorii;
- c) să solicite cooperarea oricărei organizații statale sau interguvernamentale, potrivit competenței sau mandatului lor;
- d) să încheie aranjamente sau acorduri, în concordanță cu prevederile Statutului, pentru a facilita cooperarea unui stat, a unei organizații interguvernamentale sau a unei persoane;
- e) să se angajeze să nu dezvăluie, în orice stadiu al procedurilor, documente sau informații pe care le-a obținut cu condiția confidențialității și care nu servesc decât pentru a obține noi elemente de probă, cu excepția cazului în care cel care a oferit informația consimte să dezvăluie aceste documente sau informații;
- f) adopta sau solicite întreprinderea măsurilor necesare pentru asigurarea confidențialității informațiilor, protecția oricărei persoane sau protecția probeilor.¹⁸

De asemenea, Procurorul poate coordona ancheta pe teritoriul unui stat, în conformitate cu dispozițiile capitolului IX din Statut, ori cu autorizația Camerei Preliminare, în baza dispozițiilor legale.¹⁹

Ancheta, inițiată conform prezentului Statut, conferă persoanei următoarele drepturi:

- a) de a nu fi obligată să se autoincrimineze sau să-și mărturisească vinovăția;
- b) de a nu fi expusă la nicio formă de coerciție sau amenințare, tortură ori alte forme de cruzime, tratament inuman sau degradant, ori pedeapsă;
- c) de a beneficia gratuit de asistența unui interpret competent, dacă este interogată într-o limbă pe care nu o înțelege perfect;
- d) de a nu fi arestată ori deținută în mod arbitrar și de a nu fi privată de libertate, decât cu excepția cazurilor și în condițiile prevăzute în Statut.²⁰

În ipoteza în care persoana, bănuită de a fi comis o crimă aflată sub jurisdicția Curții, aceasta urmează a fi interogată fie de Procuror, fie de autoritățile naționale, solicitate în baza capitolului IX din Statut. Persoana va fi informată înainte de desfășurarea interogatoriului despre drepturile pe care le are.

Astfel, persoana care se găsește într-o atare situație are dreptul de a fi informată despre faptul că există motive de a se considera că a săvârșit o infracțiune aflată sub jurisdicția Curții, dreptul de a păstra tăcerea, fără ca aceasta să-i determine culpabilitatea ori nevinovăția sa, dreptul de a fi asistată de un apărător ales ori din oficiu, când interesele justiției o impun și persoana nu are posibilități de plată, dreptul de a fi interogată în prezența avocatului, cu excepția cazului când a renunțat la acest drept.²¹

18 Statutul de la Roma, art. 54(2)

19 Pivniceanu M.M. *Op. cit.*, p. 159

20 Statutul de la Roma, art. 55

21 Moca G. *Drept Internațional Public*. București: ANEX A-Z, vol. I, 1982, p.146

Atribuțiile și puterile Camerei Preliminare vor fi exercitate în temeiul dispozițiilor din Statut, cu excepția cazului când dispozițiile Statutului prevăd altfel. Camera Preliminară va pronunța următoarele decizii cu majoritatea judecătorilor care o compun:

- a) decizia de autorizare sau neautorizare a inițierii anchetei;
- b) decizia preliminară privitoare la admisibilitate;
- c) decizia referitoare la stabilirea jurisdicției Curtții sau admisibilitatea unui caz, anterioară confirmării acuzațiilor;
- d) decizia de autorizare a anchetei pe teritoriul unui stat, în situația imposibilității statului de a executa cooperarea prevăzută în capitolul IX din Statut;
- e) decizia referitoare la confirmarea sau infirmarea acuzațiilor ori la amânarea anchetei;
- f) deciziile referitoare la protecția informațiilor de securitate națională.²²

În toate celelalte cazuri, deciziile vor fi pronunțate de un singur judecător al Camerei Preliminare, cu excepția cazului în care Regulamentul de procedură și probă prevede altfel, ori majoritatea judecătorilor Camerei Preliminare a dispus altfel. Camera Preliminară exercită următoarele atribuții, suplimentar celorlalte prevăzute în Statut:

- emite, la cererea Procurorului, ordonanțele și mandatele necesare scopului anchetei;
- emite, la cererea persoanei arestate sau care a compărut, ca urmare a unei citații prevăzute de articolul 58 din Statut, orice ordonanță, inclusiv măsuri de tipul celor descrise în articolul 56 din Statut, sau solicită orice cooperare, în virtutea capitolului IX din Statut, care poate fi necesară persoanei în pregătirea propriei apărări;
- asigură, în caz de necesitate, protecția și respectarea vieții private a victimelor sau a martorilor, protecția probelor, a persoanelor arestate sau care au compărut, urmare a unei citații, cât și protecția informațiilor vizând securitatea națională;
- autorizează Procurorul să adopte orice măsură în materie de anchetă, pe teritoriul unui Stat Parte, fără a avea cooperarea acestuia, în virtutea capitolului IX din Statut, cu respectarea intereselor statului respectiv, cu condiția că acesta se află în mod clar în imposibilitatea de a rezolva cererea de cooperare, potrivit capitolului IX din Statut, datorită indisponibilității oricărei autorități sau organ competent de a o rezolva.²³

Ținând cont de forța elementelor de probă și de drepturile părților, să adopte măsurile necesare, în cazurile în care s-a emis un mandat de arestare ori s-a înmânat o citație, de a asigura cooperarea statelor, pentru protecția victimelor, martorilor și a probelor, și să adopte măsurile de păstrare în vederea confiscării, în special în interesul victimelor.²⁴

²² Statutul de la Roma, art. 57

²³ Statutul de la Roma, art. 57(3)

²⁴ Pivniceanu M.M. *Op. cit.*, p. 170

Potrivit prevederilor Statutului, după începerea anchetei, Camera Preliminară poate emite, în orice moment, mandat de arestare pe numele unei persoane dacă, examinând cererea Procurorului, probele și orice altă informație înaintată de Procuror, conchide că există motive temeinice de a se considera că persoana a comis o infracțiune aflată sub jurisdicția Curții și că arestarea persoanei este necesară pentru a asigura prezența acesteia la proces, a împiedica persoana să obstrucționeze sau să pericliteze ancheta ori procedurile Curții și a preveni, dacă este cazul, comiterea infracțiunii de către acea persoană ori a unei infracțiuni conexe cu aceea pentru care s-a emis mandat, aflată sub jurisdicția Curții și relevantă în aceleași circumstanțe.²⁵

Elementele pe care trebuie să le cuprindă cererea formulată de Procuror, în vederea emiterii unui mandat de arestare, sunt:

- a) numele persoanei vizate și orice alte elemente utile identificării;
- b) o referire exactă la crimele aflate sub jurisdicția Curții, de care persoana este acuzată că le-a comis;
- c) o expunere succintă a faptelor care se prezumă că ar constitui acea crimă;
- d) un sumar al probelor și al oricăror altor informații care furnizează temeiuri de a se crede că persoana a comis acea crimă;
- e) motivele pentru care Procurorul apreciază că este necesară arestarea persoanei.²⁶

Mandatul de arestare trebuie să cuprindă numele persoanei vizate și orice elemente necesare identificării persoanei, referirea la crima aflată sub jurisdicția Curții, care justifică arestarea, descrierea faptelor incriminate, și rămâne valabil atâta timp cât Curtea nu hotărăște altfel, constituind actul procedural, în baza căruia Curtea poate solicita arestarea provizorie sau arestarea și predarea persoanei, conform capitolului IX din Statut.²⁷

Citația de prezentare a persoanei se comunică persoanei vizate și va cuprinde următoarele elemente:

- a) numele persoanei vizate și alte elemente necesare identificării sale;
- b) data prezentării;
- c) o referire exactă la infracțiunea de sub jurisdicția Curții, presupusă a fi comisă de respectiva persoană;
- d) expunerea faptelor incriminate.

Statul Parte, care a recepționat o cerere de arestare preventivă ori de arestare și predare, va lua imediat măsura arestării persoanei vizate, potrivit legii naționale și a dispozițiilor capitolului IX din Statut.²⁸

În acest sens, persoana arestată va fi deferită imediat autorității juridice competente a statului de detenție, care va verifica, potrivit legislației sale:

25 Statutul de la Roma, art. 58(1)

26 Statutul de la Roma, art. 58(2)

27 Popescu D., Năstase A., Coman F. *Op. cit.*, p. 218

28 Statutul de la Roma, art. 59

- a) dacă mandatul vizează acea persoană;
- b) legalitatea arestării;
- c) dacă drepturile persoanei au fost respectate.²⁹

Persoana arestată are dreptul să solicite autorității statului de detenție punerea sa în libertate provizorie până la predare.³⁰ Dacă persoana este pusă în libertate provizorie, Camera Preliminară poate solicita rapoarte periodice cu privire la regimul liberării provizorii a persoanei.

Din momentul ordonării predării persoanei de către statul de detenție, persoana va fi încredințată Curții, cât mai curând posibil.³¹

Procedura inițială în fața Curții, ca și aceea a confirmării acuzațiilor înainte de proces, se desfășoară sub auspiciile Camerei Preliminare. Imediat ce persoana a fost predată Curții ori s-a înfățișat în fața acesteia voluntar sau în urma citației, Camera Preliminară va verifica dacă aceasta a fost informată cu privire la crimele care i se impută și a drepturilor pe care le are, potrivit prezentului Statut, inclusiv dreptul de a cere punerea sa în libertate provizorie până la soluționarea procesului.

Dacă este necesar, Camera Preliminară va emite mandat de arestare pentru a garanta prezența persoanei care a fost pusă în libertate. Finalizarea urmăririi penale are loc într-o fază procedurală denumită confirmarea învinuirilor înainte de proces.³² Astfel, într-un interval de timp rezonabil de la predarea persoanei sau înfățișarea sa voluntară în fața Curții, Camera Preliminară va desfășura o audiere pentru confirmarea învinuirilor, în baza cărora Procurorul solicită trimiterea în judecată a persoanei.³³ Mandatul eliberat încetează să mai producă efecte juridice asupra învinuirilor neconfirmate de Camera Preliminară ori retrase de Procuror.

Confirmarea învinuirilor marchează debutul unei noi faze procedurale. Procesul se va desfășura la sediul Curții, cu excepția cazului când se dispune altfel.³⁴

Activitatea de judecată se desfășoară în prezența acuzatului. În ipoteza în care acuzatul periclitează desfășurarea procesului, Camera Primei Instanțe poate ordona expulzarea sa din sala de audiere, oferindu-i posibilitatea de a urmări procesul și de a se consulta cu avocatul său prin intermediul mijloacelor tehnice de comunicare. Măsura eliminării din sala de ședință a acuzatului este una excepțională, reprezentând o ultimă soluție a altor alternative și este limitată în timp.³⁵

Procesul este public, cu excepția situațiilor când Statutul prevede altfel. Procesul se desfășoară conform dispozițiilor inserate în Statut, care consacră prezumția de nevinovăție. Astfel, orice persoană este considerată nevinovată până la momentul în care culpa sa a fost stabilită în fața Curții, în conformitate cu dreptul aplicabil. Do-

29 Miga-Besteliu R. *Drept Internațional Public*. București: ALL, 1997, p. 191

30 Statutul de la Roma, art. 59(3)

31 Statutul de la Roma, art. 59(7)

32 Statutul de la Roma, art. 61

33 Бирюков П.Н. *Международное право*. Москва: ЮУРИСТЪ, 2000, p. 256

34 Statutul de la Roma, art. 63

35 Statutul de la Roma art., 63(2)

vada vinovăției persoanei revine Procurorul, Curtea putând condamna acuzatul doar dacă este convinsă de vinovăția sa, în afara oricărui dubiu.³⁶

Așadar, persoana acuzată nu are obligația de a produce nicio probă de nevinovăție. Dacă Procurorul a acumulat probele de vinovăție, persoana acuzată are dreptul să probeze lipsa lor de temeinicie, căci, înlăturând probele de vinovăție, operează din nou prezumția de nevinovăție.

Camera Primei Instanțe poate aprecia că este necesară o prezentare mai completă a faptelor, în interesul justiției și, cu precădere, al victimelor. În acest caz, Camera Primei Instanțe poate solicita Procurorului suplimentarea probatoriului, inclusiv prin depoziții de martori, sau poate dispune continuarea procesului după procedurile reglementate de Statut, în cazul în care consideră că nu s-a făcut declarația de vinovăție, trimițând cauza pentru continuarea procesului unei alte Camere de Primă Instanță.

Consultările între Procuror și apărare referitoare la modificarea capetelor de acuzare, la recunoașterea vinovăției, precum și la pedeapsa ce urmează a fi aplicată, nu angajează Curtea.³⁷ În stabilirea oricărei acuzații, acuzatul are dreptul să fie audiat public, corect și imparțial, în conformitate cu prevederile Statutului, și dispune, cel puțin, de următoarele garanții:

- a) să fie informat în cel mai scurt timp cu putință și complet asupra naturii și conținutului acuzațiilor, într-o limbă pe care o înțelege și o vorbește perfect;
- b) să dispună de timpul și facilitățile necesare pregătirii apărării și de a comunica confidențial cu apărătorul său;
- c) de a fi judecat fără întârziere excesivă;
- d) cu condiția respectării articolului 63 din Statut, are dreptul de a fi prezent personal la proces sau prin avocatul său, de a fi informat despre dreptul său de a avea un avocat, în cazul în care nu are un apărător ales, și de a fi asistat de un avocat din oficiu, fără a fi plătit, dacă nu are posibilități de plată, în situația în care Curtea apreciază că interesul justiției reclamă acest lucru;
- e) de a interoga sau de a solicita interogarea martorilor în acuzare și să obțină înfățișarea și interogarea martorilor în favoarea sa, în aceleași condiții. De asemenea, dispune de dreptul de a recurge la mijloacele de apărare și la alte probe admisibile conform Statutului.
- f) de a beneficia gratuit de asistența unui interpret competent și de traducerile necesare deplinei corectitudini, dacă limba folosită la o audiere a Curții sau un document nu este prezentat într-o limbă pe care acuzatul o înțelege insuficient sau/și o vorbește imperfect;
- g) de a nu fi forțat a mărturisi împotriva lui ori de a-și recunoaște vinovăția și de a păstra tăcerea, fără ca aceasta să fie luată în considerare în stabilirea vinovăției sau nevinovăției lui;

36 Тункин Г.И., Талалаев А.Н., *Международное право*. Москва: Юридическая литература, 1994, с. 121

37 Statutul de la Roma, art. 65(5)

- h) de a face o declarație scrisă sau orală în apărarea sa, fără a depune jurământ;
- i) de a nu-și proba nevinovăția.³⁸

În afara comunicărilor prevăzute de Statut, Procurorul trebuie să comunice acuzatului probele în posesia cărora se află și care denotă nevinovăția acuzatului sau o atenuează, ori sunt de natură a afecta credibilitatea elementelor de probă aduse în învinuire, Curtea urmând a stabili modul de a proceda, în caz de dubiu, în privința acestui paragraf.³⁹

În situația în care Curtea determină relevanța și necesitatea elementelor de probă în stabilirea vinovăției sau nevinovăției acuzatului, va stabili anumite măsuri, după cum furnizarea informației sau a elementelor de probă reprezintă efectul unei cereri de cooperare, în condițiile capitolului IX din Statut, sau este vorba de refuzul persoanei de a furniza informații și probe confirmate de stat, ca fiind prejudiciante pentru securitatea sa națională, ori rezultă din orice alte circumstanțe.

În prima ipoteză, Curtea va putea solicita consultări suplimentare pentru a audia observațiile statului, care pot include și audierile secrete. În situația în care refuzul de cooperare, fondat de stat pe protecția interesului de securitate națională, nu este confirmat de circumstanțele cazului, Curtea va aprecia că acest stat nu-și execută obligațiile stipulate în Statut și va deferi chestiunea spre analiză Adunării Statelor Participante sau Consiliului de Securitate, decizând asupra existenței sau inexistenței faptului, în procesul acuzatului, în baza celorlalte probe.⁴⁰

În a doua ipoteză, Curtea poate ordona divulgarea informațiilor, ori, în absența acestora, să decidă existența sau inexistența faptului, potrivit celorlalte probatorii. Curtea se va pronunța asupra concluziei sau admisibilității probelor, având în vedere valoarea probantă a acestora și prejudiciul pe care l-ar putea aduce corectitudinii procesului ori evaluării corecte a probelor, potrivit Regulilor de procedură și probă, cod de reguli după care se va respecta și confidențialitatea probelor.

Pronunțarea Curții asupra concluziei sau admisibilității unei probe înaintate de un stat nu va avea drept efect pronunțarea asupra legislației naționale a aceluia stat.⁴¹ Curtea va avea autoritatea de a solicita prezentarea tuturor probelor pe care le consideră necesare pentru aflarea adevărului, fără a putea solicita dovedirea faptelor notorii care vor fi constatate judiciar.

De asemenea, părțile vor putea prezenta probele relevante în legătură cu obiectul procesului. Audierea martorilor se va face după depunerea jurământului. Declarația de martor este personală, cu condiția respectării dispozițiilor articolului 68 din Statut, privitoare la protecția acestora.

Mărturia, cu permisiunea Curții, va fi orală, martorul putând depune mărturie înregistrată prin intermediul tehnologiei audiovizuale ori prezentarea de documen-

38 Statutul de la Roma, art. 67

39 Geamănu G. *Op. cit.*, p. 155

40 Crețu V. *Op. cit.*, p. 185

41 Statutul de la Roma art. 69(8)

te, cu acceptul Curții și fără ca aceste măsuri să prejudicieze drepturile acuzatului. Probele care au fost obținute prin violarea Statutului ori a drepturilor omului nu vor fi admise, dacă violarea compromite credibilitatea probei, ori dacă admiterea acesteia ar compromite procedura și ar atinge grav integritatea ei.⁴²

Toți judecătorii Camerei Primei Instanțe vor fi prezenți la desfășurarea fiecărui stadiu al procesului și la toate dezbaterile. Președinția va putea, de la caz la caz, să desemneze unul sau mai mulți judecători supleanți, în funcție de disponibilități, să participe la toate fazele procesului și să substituie un membru al Camerei Primei Instanțe, dacă acest membru nu mai poate participa la lucrări.

Deliberările Camerei Primei Instanțe sunt secrete, judecătorii putându-se pronunța cu majoritate, dacă decizia nu se poate lua în unanimitate. Rezultatul deliberării va fi scris și va conține expunerea completă și motivată a constatărilor Camerei Primei Instanțe asupra probelor și concluziilor. Camera Primei Instanțe va pronunța o singură decizie, în care se vor insera, în situația în care nu s-au pronunțat cu unanimitate, punctele de vedere ale majorității și ale minorității. Decizia sau un rezumat al acesteia va fi prezentată în audiere publică.

În situația în care Camera Primei Instanțe pronunță verdictul de vinovat, aceasta îi aplică pedeapsa, având în vedere probele și concluziile prezentate la proces și care au relevanță pentru sentință. În stabilirea pedepsei, Curtea va avea în vedere gravitatea crimei și circumstanțele personale ale condamnatului.⁴³

Dacă pedeapsa aplicată este închisoarea, Curtea va deduce timpul aflării condamnatului în detenție, din ordinul său, putând deduce și orice alt timp aflat în detenție în legătură cu cercetările crimei.

În cazul în care persoana este recunoscută vinovată pentru mai multe crime, Curtea va pronunța câte o pedeapsă pentru fiecare crimă în parte și o pedeapsă unică, care va indica durata totală a închisorii, fără a putea fi inferioară celei mai grave dintre pedepsele aplicate și nici superioară pedepsei maxime de 30 de ani sau închisoare pe viață.

Statutul reglementează două căi de atac: apelul și revizuirea. Apelul, fiind o cale ordinară de atac, poate fi promovat atât împotriva deciziei prin care s-a stabilit vinovăția sau a sentinței prin care s-a stabilit pedeapsa, cât și împotriva altor decizii.

Pentru realizarea scopurilor procedurale, Camera de Apel va deține toate puterile Camerei Primei Instanțe. Soluțiile pe care le poate pronunța Camera de Apel, în situația în care obiectul apelului vizează nelegalitatea procedurilor care afectează legalitatea deciziei sau a sentinței, ori că acestea au fost pronunțate sub imperiul unei erori de fapt sau de drept, sunt următoarele:

- a) anularea ori modificarea deciziei sau sentinței;
- b) dispune un nou proces în fața unei Camere de Primă Instanță diferite. Pentru realizarea acestor finalități, Camera de Apel poate dispune expedierea

42 Колосов Ю.М., Кузнецов В.И., *Международное право*, Москва: Международные отношения, 1999, с. 89

43 Statutul de la Roma, art. 78

cauzei Camerei Primei Instanțe inițial sesizate, pentru a reaprecia fapta și a-i înainta raport, ori poate ea însăși să verifice probele, pentru a determina fapta.⁴⁴

Revizuirea este o cale extraordinară de atac și vizează decizia definitivă de stabilire a vinovăției sau sentința definitivă prin care s-a aplicat pedeapsa. Cererea de revizuire se adresează Camerei de Apel și poate fi efectuată de persoana condamnată sau, după deces, de soția, copiii, părinții ori de o persoană aflată în viață la momentul decesului persoanei care a fost mandatată expres, în scris, în acest scop, de către persoana condamnată, ori de către Procuror, în numele persoanei.⁴⁵

În situația în care persoana a fost condamnată definitiv pentru crimă și, ulterior, condamnarea este anulată, în temeiul unui fapt nou, care demonstrează existența unei erori judiciare, persoana care a fost condamnată, va obține o indemnizație, potrivit legii, cu excepția cazului în care nedeazăluirea faptului nou îi este imputabilă în tot sau în parte.⁴⁶

§3. Caracterul complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale

Atragerea la răspundere a persoanelor care au comis o crimă, pe parcursul istoriei, a fost o atribuție inerentă statelor suverane, însă drept consecință a evoluției dreptului internațional, în general, și a celui umanitar, în special, s-a conștientizat necesitatea stringentă de a crea o instituție judecătorească de nivel internațional, care ar corespunde rigorilor timpului.⁴⁷

Este incontestabil faptul că, urmare a ratificării Statutului de la Roma, statele recunosc jurisdicția Curții Penale Internaționale și admit implicit caracterul facultative, cât și complementar al acesteia.

Articolul 1 al Statutului prevede:

„Curtea Penală Internațională va fi o instituție permanentă și va avea capacitatea de a-și exercita competența asupra persoanelor în cazul celor mai grave crime de preocupare internațională, așa cum prevede acest Statut și va complementa jurisdicțiile penale naționale.”⁴⁸

În unele situații, Statele membre pot, în baza unui întreg șir de cauze, să prefere exercitarea jurisdicției Curții și nu jurisdicția instanțelor naționale proprii. Cu toate acestea Statutul presupune că, în majoritatea cazurilor, statele membre vor prefera ca infracțiunile în care sunt implicați cetățenii lor sau care s-au săvârșit pe teritoriul

44 Statutul de la Roma, art. 83(2)

45 Statutul de la Roma, art. 84(1)

46 Statutul de la Roma, art. 85(2)

47 Diaconu D. *Curtea penală internațională — istorie și realitate*, București: ALLBECK, 1999, p. 134

48 Statutul de la Roma, art. 1

propriu să fie de competența jurisdicțională a instanțelor naționale. În eventualitatea în care cazul se cercetează sau a fost cercetat la nivel național efectiv, și în conformitate cu criteriile de oportunitate, necesitatea de exercitare a jurisdicției Curții nu mai este necesară.

Criteriile de oportunitate sunt:

1. Ținând cont de paragraful 10 din Preambul și de articolul 1, Curtea va hotărî dacă un caz nu este admis, atunci când:

- a) cazul este cercetat de un stat care are competență asupra lui, exceptând situația în care Statul nu dorește sau nu poate realiza ancheta sau urmărirea;
- b) cazul a fost cercetat de un Stat care are competență asupra lui și acesta a hotărât să nu urmărească persoana respectivă, în afară de cazul în care hotărârea se datorează refuzului sau incapacității Statului de a urmări;
- c) persoana respectivă a fost deja judecată, iar derularea unui nou proces nu este permisă, conform articolului 20, paragraful 3;
- d) cazul nu este suficient de grav pentru a justifica o altă acțiune a Curții;⁴⁹

Astfel, se pot observa două caracteristici definitorii. În primul rând, se reflectă patru circumstanțe, în cazul existenței cărora dosarul trimis Curții pentru examinare va fi considerat inoportun sau nu va fi admis.

Punctul 1(d) se referă la gravitatea cazului și se deosebește de toate celelalte puncte, deoarece se referă la toate dosarele transmise Curții și nu doar la cazurile în privința cărora organele naționale realizează sau au realizat deja acțiuni procesuale.

Punctele 1(a-c), de o interconexiune evidentă, se aplică în situațiile când urmărirea penală se efectuează sau s-a efectuat deja la nivel național. Pentru a înțelege mai bine care este efectul acestor reglementări asupra organelor judiciare naționale, trebuie să analizăm importanța termenilor „nu dorește” și “ nu poate realiza”, cât și prevederile articolului 20(3).

În al doilea rând, articolul 17 formulează negația: „Curtea va hotărî dacă un caz nu este admis atunci când”, ceea ce permite să constatăm că în celelalte cazuri, neenumerate în art. 17 (1) (a)-(d) pot fi cercetate de către Curte.

Cu condiția existenței gradului suficient de gravitate, astfel de cazuri pot surveni în patru situații distincte. Și anume:

- a) când nu există niciun răspuns și cazul nu se cercetează și nu a fost cercetat, în acest caz nu se efectuează și nu s-a efectuat urmărirea penală de către organele judiciare abilitate ale Statului, în competența și jurisdicția căruia se află acesta.
- b) când Statul respectiv cedează sau transmite benevol cazul în competența Curții.
- c) când infracțiunea care ține de competența Curții se cercetează în limitele unei legislații procesuale mult prea înguste.

49 Statutul de la Roma, art. 17

d) când Statul intervine prin intermediul amnistierii până la pronunțarea sentinței.⁵⁰

Statutul nu reglementează expres cazul amnistiei oferite de către Stat până la pronunțarea sentinței, în conformitate cu legislația națională în vigoare și influența acesteia asupra determinării inoportunității cazului pentru a fi de competența Curții, iar Curtea urmează să se pronunțe asupra acestei situații.

Dacă amnistia „de blanchetă“ poate fi calificată drept inacțiune din partea Statului, de unde rezultă oportunitatea de cercetare a cazului de către Curte, atunci este tot atât de probabil că amnistia oferită în contextul de activitate a „Comisiei pentru determinarea adevărului“ poate fi calificată drept „cercetare a cazului“, după care poate urma hotărârea *bona fide* de a nu efectua acțiunile procesuale în baza art. 17(1) (b).⁵¹

Indiferent de situația care coroborează cu amnistia oferită până la pronunțarea sentinței, este evident că măsurile întreprinse după pronunțarea hotărârii, de exemplu: eliberarea condiționată sub garanția unei persoane, achitarea sau diminuarea termenilor de detenție, dispuse în strictă conformitate cu principiile imparțialității și credibilității stipulate în Statut, se află în afara sferei de acțiune a art. 17(1) (c) și a art. 20.

1. Lipsa de bunăvoință. Primul dintre criteriile propuse pentru a fi elucidate este lipsa de bunăvoință, aspect reglementat expres de Statut, care prevede:

„Pentru a determina dacă există lipsă de voință a statului într-un caz de speță, Curtea, ținând seama de garanțiile unui proces echitabil, recunoscute de dreptul internațional, consideră aplicabile una sau mai multe dintre circumstanțele următoare:

- a) procedura a fost sau este angajată ori decizia statului a fost adoptată în scopul sustragerii persoanei în cauză de la responsabilitatea sa penală pentru crimele ce țin de competența Curții, prevăzute la art. 5;
- b) procedura a suportat o întârziere nejustificată care, în circumstanțele respective, este incompatibilă cu intenția de acțiune în justiție a persoanei respective;
- c) procedura nu a fost sau nu este urmată într-un mod independent ori imparțial, ci într-un mod care, în circumstanțele date, este incompatibilă cu intenția de acțiune în justiție a persoanei în cauză.”⁵²

Curtea urmează să se convingă de existența scopului de a „proteja persoana de răspundere penală pentru crimele de competența Curții“ și să adopte o decizie în baza studierii tuturor circumstanțelor și factorilor ce au determinat adoptarea respectivei hotărâri de a nu iniția urmărirea penală și în ce mod s-a desfășurat cercetarea și s-a efectuat urmărirea penală.

50 Барбэнягрэ А. *Международный Уголовный Суд — компетенция, стандарты и принципы уголовного преследования*. В: Журнал «Закон и Жизнь», № 1, 2006, с. 4-6

51 Angheni I.M. *Curtea Penală Internațională — istorie și realitate*. București: Lumina Lex, 2000, p. 215

52 Statutul de la Roma, art. 17(2)

Articolul 17 (2) (c) insistă ca instanța să determine atât lipsa independenței și imparțialității (cu referire la normele internaționale respective), cât și faptul că procedurile au fost urmate într-un alt mod, care în aceste împrejurări nu concordă cu intenția de a acționa persoana respectivă în justiție. Pentru a-și exercita această funcție, Curtea trebuie să se bazeze pe:

1. Principiile de bază ale independenței organelor judiciare;
2. Principiile diriguitoare ale ONU cu privire la rolul persoanelor ce desfășoară urmărirea penală; și
3. Principiile de bază ale ONU cu privire la rolul juriștilor;

Cu toate că instanța se va ghida de normele dreptului internațional în acest domeniu, lipsa corespunderii totale a normelor naționale cu cele internaționale nu poate constitui drept bază pentru determinarea oportunității de judecare a acestui caz de către Curte. Curtea poate lua o astfel de decizie doar dacă această lipsă determină existența „scopului“, în conformitate cu art. 17 (2) (a) sau conduce la incompatibilitate sau „neconcordanță“, în conformitate cu punctul 2 (b) și (c).

2. Non bis in idem. Fiind un criteriu care poate fi constatat și în majoritatea legislațiilor penale naționale și constituind o garanție în plus pentru persoana vizată, această condiție, prevăzută de Statut, stipulează:

„1. Exceptând precizarea din Statut, nicio persoană nu va fi interogată în fața Curții cu privire la conduita care a constituit baza crimelor pentru care persoana a fost condamnată sau achitată de Curte.

2. Nicio persoană nu va fi interogată în fața unei alte curți pentru o crimă prevăzută de art. 5 pentru care această persoană a fost deja condamnată sau achitată de către Curte.

3. Nicio persoană care a fost interogată de altă curte, conform art. 6,7, sau 8, nu va fi interogată de Curte referitor la aceeași conduită, numai dacă procedurile de la altă curte:

- a) s-au desfășurat cu scopul protejării persoanei de răspundere penală pentru crimele de competența Curții; sau
- b) nu au fost derulate independent și imparțial, în concordanță cu normele procesuale, recunoscute de dreptul internațional și au fost urmate într-un mod în care, în împrejurările date, nu a fost conform cu intenția de a aduce persoana respectivă în fața justiției.⁵³

Evident sunt necesare careva explicații vis-a vis de unele noțiuni ca:

— *Procesul de judecată a avut loc anterior.* Anterior a fost efectuată cercetarea și demarată ancheta penală, care s-a soldat cu o hotărâre de învinuire sau de achitare.

— *Protejarea persoanei de răspundere penală.* Pentru existența susnumitului „scop“ este nevoie de constatarea nu doar a unei simple greșeli sau neglijențe. Drept argument al „protejării“ poate constitui: achitarea nefondată, aplica-

53 Statutul de la Roma, art. 20

rea unei pedepse mult prea ușoare în pofida existenței probelor concludente, parțialitatea sau lipsa severității din partea învinuirii.

- *Independența și Imparțialitatea.* Curtea trebuie să determine lipsa de independență și de imparțialitate în timpul procesului, cât și existența unui mod de activitate asupra dosarului care nu ar corespunde scopului de a transmite persoana respectivă instanței de judecată.
- *Concordanța cu normele procesuale.* Sunt normele procesuale recunoscute de dreptul internațional, care garantează determinarea corectă a vinovăției sau nevinovăției persoanei, în timpul procesului de judecată.

Analizând în baza statutului persoanei judecate și infracțiunea comisă se poate face distincție între instanțele competente de a se pronunța asupra faptei, adică civile sau militare. Statutul nu face distincție între cele două jurisdicții.

3. Incapacitatea Statului. Deseori în practica internațională se poate cristaliza situația când Statul este incapabil să-și onoreze obligațiunile în domeniul judiciar în virtutea mai multor circumstanțe, aplicate individual sau cumulativ.

Această condiție de admitere a cazului este reflectată în articolul 17(3) al Statutului care menționează:

„Pentru a determina incapacitatea într-un caz, Curtea va decide dacă, datorită unui colaps total sau considerabil sau ineficacității sistemului său juridic național, Statul nu poate să obțină probele și mărturiile necesare sau nu poate să realizeze astfel procedura.“

În virtutea acestui articol, Curtea urmează să determine:

- a) Faptul colapsului sau inexistenței sistemului național de organe judiciare;
- b) Colapsul trebuie să fie absolut sau esențial;
- c) Incapacitatea Statului de a dispune de persoana învinuită sau să colecteze probele necesare și depozițiile martorilor sau imposibilitatea de a efectua procedura de judecată, în virtutea unor obstacole sau circumstanțe nefavorabile;
- d) Incapacitatea reclamată este rezultatul colapsului sau inexistenței sistemului național de organe judiciare;
- e) Este evident că aceste constatări nu vor fi necesare în cazul în care Statul-membru transmite, din propria inițiativă, jurisdicția sa națională Curții.

În articolul 17(3) se are în vedere situația când Statul se află în stare de deformare sau într-o stare deplorabilă din punct de vedere al construcției juridico-statale.

În acest sens este relevant cazul Ucrainei. De precizat că, potrivit articolului 124 al Constituției Ucrainei, justiția în Ucraina este efectuată în exclusivitate de instanțele judiciare. Transmiterea prerogativelor judecătorești, la fel ca și preluarea funcțiilor lor de către alte organe sau persoane cu funcții de răspundere, este interzisă.

Curtea Constituțională a indicat că Statutul de la Roma abilitează CPI cu jurisdicția ce poartă caracter complementar în raport cu sistemele judiciare naționale. Totodată, articolul 4 (2) al Statutului oferă posibilitatea Curții de a exercita funcțiile

și împuternicirile sale pe teritoriul oricărui stat membru, iar articolul 17 stabilește procedura, în conformitate cu care Curtea poate cerceta un caz, când un stat nu dorește sau nu este apt să efectueze cercetarea sau să intenteze urmărirea penală în modul corespunzător. Drept urmare, ratificarea Statutului trebuie să fie precedată de modificarea Constituției.

Articolul 125 al Constituției Ucrainei interzice crearea „instanțelor judiciare extraordinare și speciale”. Curtea a conchis că, deoarece Statutul de la Roma derivă din principiul respectării drepturilor și libertăților personale, creează mecanisme jurisdicționale pentru garantarea unui proces obiectiv, Curtea Penală Internațională nu poate fi considerată instanță extraordinară și specială. Ultimele nu sunt instanțe internaționale, ci naționale, fiind create pentru substituirea instanțelor ordinare și nu respectă procedurile juridice stabilite.⁵⁴

Curtea Constituțională a stabilit că Statutul de la Roma nu contravine articolului 121 al Constituției Ucrainei, care prevede că Procuratura Ucrainei este un sistem unic, căreia îi revine rolul de acuzator în judecată în numele statului, deoarece se referă doar la examinarea cazurilor în instanțele naționale. Prevederile Statutului de la Roma, care se referă la colaborarea internațională și acordarea ajutorului, pot fi implementate prin intermediul legislației și nu reclamă introducerea modificărilor în Constituție.

Conform Constituției Republicii Moldova, justiția este exercitată de către Curtea Supremă de Justiție, curțile de apel și judecătorii.⁵⁵ CPI nu se încadrează în niciuna din aceste categorii. De asemenea, în cadrul alin. 2 al aceluiași articol se stabilește: „crearea de instanțe extraordinare este interzisă.” Rezultă că ratificarea Statutului CPI ar impune modificarea acestei prevederi. La data de 9 septembrie 2010 Republica Moldova a ratificat Statutul de la Roma.

Sub acest aspect se poate preciza că unele prevederi ale Statutului de la Roma sunt de executare imediată, fără a necesita unele legi speciale de implementare. Însă sunt un șir de prevederi, care trebuie puse în aplicare doar prin elaborarea și modificarea unor noi acte legislative sau prin modificarea Constituției.

Doar simpla ratificare a Statutului de către Republica Moldova nu soluționează problema cooperării efective cu Curtea, modificarea sistemului legislativ fiind, în acest caz, o alternativă obligatorie. Soluțiile care trebuie oferite în acest sens sunt de obicei legate de sistemele juridice naționale.

La fel, alte prevederi ale Statutului de la Roma pot fi invocate pentru a exclude potențialul conflict dintre interdicțiile constituționale, de exemplu art. 17 al Statutului, care prevede principiul complementarității. În conformitate cu acesta, CPI poate acționa doar atunci când sistemul național judiciar nu este apt să judece sau să pedepsească. În așa mod, un stat poate el însuși să judece o crimă comisă de cetățeni

54 Брумхол Б., *Международный уголовный суд: имплементация на национальном уровне*. Киев: МККК, 1999 г. с. 33

55 Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994, art. 115

țeanul său, astfel evitând predarea sau transmiterea acestuia către CPI. În acest sens se poate preciza și faptul că multe state au recunoscut deja obligația de a pedepsi și extrăda pentru un șir de alte crime din cadrul Statutului de la Roma, cu precădere pentru tortură, încălcările grave ale Convențiilor de la Geneva și genocid, în virtutea ratificării din partea acestora a instrumentelor internaționale relevante.

Deci, problema compatibilității, care apare în legătura cu ratificarea Statutului de la Roma, nu ar trebui să fie nouă. Dacă un național comite astfel de crime, statul este obligat, în virtutea acestor tratate, să-l pedepsească la nivel național.

În ceea ce privește Republica Moldova, noi suntem parte la sistemul de reprimare stabilit de Convenția cu privire la tortură și alte tratamente și pedepse crude, inumane și degradante din 1984 (ratificată la 31.05.95), precum și la cel stabilit de cele patru Convenții de la Geneva din 1949 și două Protocoale Adiționale din 1977 (ratificate la 24.05.93); de Convenția de la Haga și Protocolul 1 din 1954 privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat (ratificat la 09.12.99).⁵⁶

§ 4. Implicațiile constituționale ale caracterului complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale

1. Imunitatea șefilor de stat, șefilor de guvern și a altor demnitari de stat.

Una din problemele ce apar la nivel național, în legătură cu ratificarea Statutului de la Roma, este instituția imunității, prevăzută de către majoritatea Constituțiilor europene. În textul acestora se stipulează că dispun de imunitate: șefii de stat și de guvern, membrii Guvernului și Parlamentului, ocupanții funcțiilor electiv de stat și funcționarii cu atribuții reprezentative.⁵⁷

O astfel de imunitate se poate afla în contradicție cu prevederile Statutului, care stabilește expres:

„1. Acest Statut se va aplica în mod egal tuturor persoanelor fără vreo distincție bazată pe capacitatea oficială. Îndeosebi, capacitatea oficială în calitate de șef al Statului sau Guvernului, un membru al unui guvern sau al unui parlament, un reprezentant ales sau un funcționar al guvernului nu va scuti în niciun caz o persoană de răspundere penală, conform acestui Statut, și nu va constitui un motiv de diminuare a sentinței.

2. Imunitățile sau regulile procedurale speciale, care pot fi atribuite capacității oficiale a unei persoane, conform dreptului intern sau internațional, nu vor împiedica Curtea să-și exercite competența asupra unei astfel de persoane.”⁵⁸

56 Osmochescu N., Gamurari V., *Interpretarea Statutului Curții Penale Internaționale de către Curtea Constituțională, o etapă în procesul de ratificare a acestuia*. În: Revista „Justiția Constituțională în Republica Moldova”, nr.2, 2005, p. 34

57 Венецианская комиссия „Доклад по конституционным вопросам, возникшим в связи с ратификацией Римского Статута Международного Суда”, 15-16 декабря 2000г. <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/venice-commission-271004.htm>

58 Statutul de la Roma, art. 27(1)

Astfel, când persoana care face parte din categoriile enumerate, săvârșește o infracțiune ce ține de competența CPI, aceasta nu se poate eschiva de la răspundere în baza imunității, atât în fața CPI, cât și în fața instanțelor judecătorești naționale.

În acest sens, Comisia de la Veneția propunea în luna decembrie a anului 2000 un șir de soluții:

i) În primul rând, Statul are posibilitatea de a introduce modificări în Constituție cu scopul de a se conforma prevederilor Statutului. Astfel au acționat, printre mulți alții, Franța și Luxemburgul. Ambele state au introdus în textul constituțiilor un articol care, în cazul Franței prevede că

„Republica Franceză poate recunoaște jurisdicția Curții în condițiile prevăzute în acordul semnat la 18 iulie 1998“. În ceea ce privește Luxemburgul, într-un astfel de articol se stipulează că: „Nicio prevedere a Constituției nu poate să împiedice implementarea Statutului Curții Penale Internaționale și executarea obligațiilor ce decurg din acesta, în condițiile reflectate în acordul de semnare a acestuia.“

Aceste articole sunt formulate astfel încât oferă posibilitatea acestor State de a nu opera modificări în diferite articole ale Constituțiilor sale.

În proiectul de modificare a Constituției Republicii Cehe, din anul 2001, se prevedea la art. 112 a) că:

„în cazul infracțiunilor, acolo unde sunt stipulate obligațiile Republicii Cehia, generate de ratificarea și publicarea Statutului, se prevede jurisdicția CPI:

a) nu va acționa nicio condiție specială de cercetare judiciară a deputaților, senatorilor, Președintelui Republicii și a judecătorilor Curții Constituționale, de a nu depune depoziii cu privire la faptele pe care le cunosc în virtutea funcției ocupate.“

Însă introducerea modificărilor în textul Constituțiilor este un proces destul de îndelungat și anevoios și mai poate fi și destul de dificil din punct de vedere politic.

ii) De asemenea a fost propus, pentru a nu opera modificări în textul Constituțiilor, să se recurgă la interpretarea prevederilor constituționale ce reglementează imunitatea demnitarilor de stat, în sens restrâns, adică imunitatea conferită de funcția deținută să se respecte doar pe plan național.

O astfel de situație ar determina inevitabil formarea a două nivele de jurisdicție, cel național și cel internațional, care ar părea că se suprapun. Astfel, exceptarea de la răspundere pe plan național, în virtutea imunității, nu va genera inevitabil respectarea acesteia și pe plan internațional.

iii) O altă constatare ar viza faptul că retragerea imunității președinților de Stat sau a șefilor de Guvern, tinde să devină o practică omniprezentă în Dreptul Internațional Public. În cazul deciziei Camerei Lorzilor cu privire la ridicarea imunității generalului Pinocet, 3 din 5 lorzi au acceptat și au demonstrat existența acestei tendințe în practica dreptului internațional public.⁵⁹

59 Cauia A. „*Impedimentele constituționale ale aplicării jurisdicției Curții Penale Internaționale asupra persoanelor implicate în cadrul conflictelor armate „hibrid“*“. În: Revista „Studii Juridice Universitare“ Nr.3 -4 din 2013, p. 31

Cu această ocazie lordul Nicols a expus opinia majorității, și anume:

„Normele de drept internațional public determină în mod cert astfel de comportament materializat prin tortură și luare de ostatici, drept acte intolerabile, indiferent de statutul persoanei vizate. Acest fapt este, în egală măsură, valabil și pentru șefii de stat. A ajunge la o concluzie contrară ar fi echivalent cu o batjocură față de normele de drept internațional.“

După acest caz, exegeții în domeniu au concluzionat că funcția deținută de persoană nu poate constitui drept circumstanță ce ar periclita desfășurarea unei proceduri de judecată împotriva sa. Deci, se observă cristalizarea principiului, conform căruia actualul sau fostul șef de stat sau de guvern nu poate beneficia de imunitate în cazul comiterii infracțiunilor prevăzute de normele dreptului internațional, iar statele ce aparțin tradiției moniste, recunosc tacit acest principiu, stipulând în Constituțiile lor că principiile generale de drept internațional sunt parte integrantă a dreptului național al acestora.

O astfel de poziție este împărtășită de Italia. Imunitatea, prevăzută a avea efect în limitele jurisdicției naționale, nu se va disemina și asupra jurisdicției Curții, fapt prevăzut de Constituția italiană, care stipulează la art. 10: „Ordinea juridică a Italiei este în concordanță cu principiile generale de drept internațional...“, iar art. 11 prevede că Italia: „acceptă condițiile de limitare a suveranității pe bază de reciprocitate, necesare pentru garantarea păcii și dreptății pentru popoarele lumii.“⁶⁰

iv) O altă situație, absolut originală, apare atunci când Constituția unor țări admite ratificarea tratatelor internaționale cu majoritatea de voturi, chiar dacă aceasta contravine unor reglementări constituționale. Un astfel de exemplu este Constituția Danemarcei, care prin intermediul art. 91 p. 3, permite ratificarea tratatelor internaționale cu votul a 2/3 a ambelor Camere, chiar dacă se atestă anumite prevederi contrare Constituției.

În acest sens, Constituția Ucrainei acordă, de asemenea, imunitate Președintelui, deputaților poporului, cât și judecătorilor. Curtea Constituțională consideră că articolul 27 al Statutului de la Roma nu contravine imunităților garantate de Constituție, deoarece infracțiunile ce se află sub jurisdicția CPI sunt infracțiuni internaționale, conform dreptului internațional cutumiar și convențiilor la care Ucraina este parte. Imunitățile garantate prin Constituție acționează exclusiv în cadrul instanțelor judiciare naționale și nu periclitizează exercitarea jurisdicției CPI.

Crimele internaționale ce rezidă din *ius cogens*, reprezintă o obligație *erga omnes* și represiunea lor nu va face obiectul niciunei derogări. Acest statut superior implică pentru state, printre alte consecințe, următoarele obligații:

- a) obligația de a urmări sau de a extrăda,
- b) imprescriptibilitatea acestui tip de crime,
- c) excluderea oricărei forme de imunitate, inclusiv pentru șefii de stat,

60 Constituția Republicii Italiene, art. 10 și 11. <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/it/it037en.pdf>

- d) imposibilitatea pentru apărare de a prezenta drept argument principiul executării ordinelor emise de superiori,
- e) aplicarea universală a acestor obligații pe timp de pace și în timp de război, fără ca aceste stări de urgență să poată antrena derogări și,
- f) competența universală.⁶¹

Aceasta presupune că niciun stat nu poate să abdice de la aceste principii fundamentale, recunoscute ca fiind superioare de comunitatea internațională, și care are obligația formală, nu facultativă, de a li se conforma. Acestea impun statelor obligația de a urmări, a judeca sau extrăda autorii crimelor ce rezultă din *jus cogens* și universalitatea competenței jurisdicționale.⁶²

Constituția Republicii Moldova, la fel ca și constituțiile altor state, acordă demnitarilor de stat un anumit grad de imunitate penală.⁶³ Scopul și spațiul acestor imunități variază de la un stat la altul. De asemenea, trebuie luat în considerare scopul acestor imunități, care nicidecum nu este de a exonera de pedeapsă persoanele care au comis crime de război, crime contra umanității, genocid sau crime de agresiune. De fapt, prevederile ce se referă la imunități au drept scop protecția beneficiarilor de intervenția terților de a interveni în exercitarea atribuțiilor lor, chiar dacă nu s-au stabilit anumite limite în acest sens.

2. Transmiterea persoanelor. O altă implicație constituțională a caracterului complementar al jurisdicției și hotărârilor Curții Penale de la Roma este și cea legată de transmiterea persoanelor vizate în jurisdicția instanței nominalizate anterior.

Curtea poate prezenta statului, pe teritoriul căruia o persoană este susceptibilă de a se afla, o cerere, însoțită de documentele justificative indicate la art. 91, vizând ca această persoană să fie arestată și să îi fie predată și să solicite cooperarea acestui stat pentru arestarea și predarea persoanei. Statele părți răspund la orice cerere de arestare și de predare, conform dispozițiilor Statutului și procedurilor prevăzute de legislațiile lor naționale.⁶⁴

O astfel de procedură de transmitere care se implementează, indiferent de naționalitatea persoanei, poate contraveni interzicerii de a extrăda sau de a transmite cetățenii statului, prevăzută de o bună parte din constituțiile statelor existente. Pentru a evita această problemă, autorii Statutului au introdus art. 102, prin care se face distincție între „predare“ și „extrădare“. Acest articol stipulează:

„În scopurile prezentului statut, se înțelege prin:

- a) predare — faptul pentru un stat de a preda o persoană Curții, în aplicarea prezentului statut;
- b) extrădare — faptul pentru un stat de a preda o persoană unui alt stat, în aplicarea unui tratat, a unei convenții sau a legislației naționale.⁶⁵

61 Reprimer les crimes internationaux: jus cogens et obligation erga omnes//Repression internationale des violations du droit humanitaire — réunion d'experts. Geneve: CICR, 2000, p. 29.

62 Barbăneagră A., Gamurari V. *Crimele de război*. Chișinău, 2008, p. 352.

63 Constituția Republicii Moldova, art. 70 și 81.

64 Statutul de la Roma, art. 89

65 Statutul de la Roma, art. 89

Statele care au ratificat sau vor ratifica acest Statut au de ales între a încorpora dispozițiile articolului 102 al Statutului în legislația lor internă sau a introduce modificări necesare în textul Constituției. În acest sens, Curtea Constituțională a Italiei a concluzionat că o astfel de prevedere nu contravine dispozițiilor constituționale, deoarece extrădarea se atestă exclusiv la nivel interguvernamental și această instituție nu este utilizată în relațiile dintre state și Curte.

Norvegia a formulat aceeași concluzie, considerând că „predarea persoanei către Curte, trebuie să se deosebească de „extrădarea“ unui cetățean unui alt Stat, ceea ce într-adevăr contravine prevederilor constituționale ale acestei țări.

În legea cu privire la modificarea Constituției Germaniei din anul 2001 se prevedea adăugarea la articolul 16(2) a faptului că: „niciun cetățean german nu poate fi extrădat unui stat străin”⁶⁶, un supliment care ar permite transmiterea unui cetățean german statelor membre ale Uniunii Europene sau CPI.

Republica Cehă a inițiat introducerea articolului 112(c), care menționează: „Republica Cehă trebuie să transmită cetățeanul său sau cetățeanul statului străin în jurisdicția CPI în scopul facilitării cercetării sau anchetei inițiate.”

Această procedură conține un avantaj incontestabil. Ea permite evitarea coliziunilor dintre normele interne și cele internaționale în acest domeniu și impune instanța națională respectivă de a transmite persoana în jurisdicția Curții, în cazul constatării competenței acesteia, care poate fi de natura altui sistem de drept.⁶⁷ Dezavantajul acestei proceduri constă în faptul că procesul de modificare a Constituției în multe state este destul de anevoios.

3. Stabilirea pedepsei. A treia implicație constituțională o constituie limitele cuantumului de durată al pedepsei care poate fi stabilit de Curte. Conform Statutului, în raport cu persoana vinovată pot fi aplicate următoarele pedepse:

- a) privațiunea de libertate pe un termen de până la 30 de ani;
- b) detențiunea pe viață, când aceasta este argumentată prin gravitatea infracțiunii și caracteristicile individuale ale condamnatului.⁶⁸

Argumentul de bază în favoarea interzicerii unor astfel de pedepse este lipsa posibilității de reabilitare a persoanei condamnate. Însă articolul 110(3) al Statutului stipulează că în cazul: „când persoana a executat 2/3 din termenul de detenție sau 25 de ani în cazul detenției pe viață”, Curtea trebuie să revadă termenul de detenție, cu scopul de a determina dacă urmează să-l reducă.

În această situație se impune introducerea unei modificări, care ar stipula că Statul este obligat să transmită persoana vizată în pofida eventualității condamnării pe viață a acesteia. Cu toate acestea, în baza articolului 80 al Statutului, Statele semnatare nu sunt obligate să introducă astfel de pedepse în sistemul național de drept.

66 Constituția Republicii Federative Germania, art. 16(2) <http://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>

67 Cauia A. „Impedimentele“ constituționale. *Op. cit.*, p. 32

68 Statutul de la Roma, art. 77(1)

Un alt aspect al rezolvării acestei dileme de natură constituțională este articolul 103 al Statutului, în care se determină rolul Statului în procesul de executare a pedepsei.

O sentință cu închisoarea va fi executată într-un Stat desemnat de Curte dintr-o listă de state care au indicat Curții doleanța lor de a accepta persoanele condamnate. În momentul declarării dorinței de a accepta persoanele condamnate, un Stat poate impune condiționalități în acceptarea convenită cu Curtea și în conformitate cu această Parte.

Statul va comunica Curții despre orice circumstanțe, inclusiv exercitarea condițiilor convenite, conform paragrafului 1, care ar putea afecta termenele sau extinderea încarcerării. Curtea va fi informată în cel puțin 45 de zile. În această perioadă, Statul nu va acționa, astfel încât să nu prejudicieze obligațiile sale conform articolului 110.⁶⁹

Astfel, Statele pot impune condiția de a nu întreține persoanele în detențiune peste termenul prevăzut de legislația penală națională în vigoare. O astfel de stipulare se conține în legea cu privire la ratificarea Statutului de către Spania, care prevede: „Statul Spaniol este predispus să accepte executarea pedepsei privative de libertate, aplicată de Curte, pe teritoriul său, cu condiția că termenul de detențiune nu va depăși limita maximă prevăzută de legislația națională.“

Urmează să menționăm că acest articol permite oarecum soluționarea problemei ce vizează prerogativa Statului de a grația, evocată în Constituțiile mai multor țări.⁷⁰

În baza acestei interpretări, putem concluziona că Statele nu sunt obligate să modifice prevederile constituționale în ceea ce vizează instituția grațierii. Ele pot doar să înainteze astfel de condiții, în cazul acceptării de a primi persoanele condamnate la privațiune de libertate, pentru a-și ispăși pedeapsa.

Problema extrădării propriilor cetățeni constituie un aspect destul de controversat, care ar impune eventual anumite modificări, deoarece Constituția Republicii Moldova prevede expres la art. 18 că propriii cetățenii nu pot fi extrădați. Acest lucru se pare că implică și cazul CPI.

Acest conflict ar dispărea în momentul în care în Constituția Republicii Moldova s-ar opera o modificare, în conformitate cu care s-ar face distincția conceptuală între termenul „extrădare“ și cel de „predare către Curtea Penală Internațională“. Deci, nu este doar o diferențiere de terminologie, ci prin însăși natura și subiecții implicați aceste două proceduri diferă.

În legătură cu implementarea Statutului Curții Penale Internaționale există diferite opțiuni, și anume:

- a) adoptarea unui act normativ, care ar cuprinde toate problemele legate de implementare;

69 Statutul de la Roma, art. 103 (1) și (2)

70 Cauia A. „Impedimentele“ constituționale. *Op. cit.*, p.33

- b) operarea modificărilor și completărilor în actele normative existente, care ar fi urmate, în caz de necesitate, de adoptarea unei legi privind cooperarea cu CPI. Sub aspectul practicii Republicii Moldova în domeniul implementării, nu poate fi exemplificat vreun caz de adoptare a unui act normativ care ar cuprinde toate modificările ce urmează a fi operate în legislația națională, cum ar fi practica unor state ca Estonia, Finlanda, Canada etc.

Sistemul juridic al Republicii Moldova se orientează, în mod tradițional, spre modificarea prevederilor de drept material și procesual, fapt ce denotă că varianta optimă a implementării prevederilor Statutului de la Roma în legislația Republicii Moldova va fi efectuată în două etape:

1. Stabilirea conformității dintre prevederile Statutului și cele ale Constituției Republicii Moldova. În acest sens, procedura de ratificare va trebui precedată de interpretarea unor articole din Constituția Republicii Moldova de către Curtea Constituțională, precum și de elaborarea unui proiect de operare a modificărilor în textul Constituției Republicii Moldova. La moment Ministerul Justiției a inițiat procesul de control al legislației naționale pentru determinarea numărului de modificări necesare.
2. Introducerea modificărilor necesare în prevederile legislative, inclusiv elaborarea unor legi speciale, care ar permite soluționarea problemei sub toate aspectele. Această etapă presupune un volum mare de lucru, fapt ce permite efectuarea doar după procedura de ratificare a Statutului de la Roma.⁷¹

71 Osmochescu N., Gamurari V., *Interpretarea Statutului Curții Penale Internaționale de către Curtea Constituțională, o etapă în procesul de ratificare a acestuia*. În: Revista „Justiția Constituțională în Republica Moldova”, nr.2, 2005, p. 37

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Descrieți structura Curții Penale Internaționale.
2. Analizați criteriile de selectare a judecătorilor Curții Penale Internaționale.
3. Evidențiați și elucidați etapele de desfășurare a procesului în fața Curții Penale Internaționale.
4. Enumerați criteriile de care trebuie să țină cont Procurorul în cazul inițierii unei cauze.
5. Explicați cauzele care permit Procurorului să nu inițieze o anchetă penală.
6. Stabiliți care sunt drepturile și garanțiile unei persoane anchetate de către Biroul Procurorului Curții Penale Internaționale.
7. Definiți structura și atribuțiile Camerei Preliminare.
8. Caracterizați elementele componente ale cererii procurorului de a fi emis un mandat de arest.
9. Analizați competențele Camerei de Apel.
10. Explicați esența caracterului complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale.
11. Determinați circumstanțele în care Curtea poate să nu admită spre judecare un anumit caz.
12. Analizați „lipsa de bunăvoință“, în calitate de criteriu care impune aplicarea jurisdicției Curții Penale Internaționale.
13. Explicați esența principiului *non bis in idem*.
14. Descrieți circumstanțele în care se poate constata incapacitatea statului în calitate de condiție de aplicare a jurisdicției Curții Penale Internaționale.
15. Caracterizați imunitatea șefilor de stat, șefilor de guvern și a altor demnitari de stat drept circumstanță care ar împiedica aplicarea jurisdicției Curții și mecanismele de evitare a acesteia.
16. Comparați procedurile de transmitere și extrădare a persoanelor prin prisma impedimentului constituțional în procesul de ratificare a Statutului Curții Penale Internaționale.
17. Cercetați quantumul și procedurile de executare a pedepselor stabilite în calitate de impediment de ratificare a Statutului CPI.
18. Analizați opțiunile de care dispun statele, în calitate de mecanisme de depășire a impedimentelor de natură constituțională în procesul de ratificare a Statutului Curții Penale Internaționale.

☞ Problema

În urma unui conflict armat noninternațional, pe teritoriul Statutului X au fost comise mai multe atrocități (crime de genocid și crime de război), instigate și organizate de autoproclamatul General Z, lider al insurgenților. Liderul insurgenților, care au răsturnat guvernul legal, s-a autoproclamat lider al națiunii. Experții internaționali independenți constată faptul că acesta controlează toate procesele în Statul X, desființând organul electiv colectiv și creând instanțe ad-hoc, formate din revoluționari, care îi judecă pe foștii ofițeri ai armatei statului pentru participarea la ostilități. Generalul Z a emis și un act de amnistie pentru toți camarazii săi de arme.

De asemenea, a mimat un proces judiciar în care au fost vizați toți liderii insurgenților (inclusiv autoproclamatul general), transformând procesul judiciar într-un show televizat, scopul fiind de a demonstra întregii națiuni că instanța (constituită din judecători șantabili și corupți) le recunoaște lipsa de vinovăție pentru faptele comise.

Sarcini:

Statul X a ratificat Statutul Curții Penale Internaționale și majoritatea covârșitoare a normelor convenționale de drept internațional umanitar. Activând ipotetic în cadrul Biroului Procurorului Curții Penale Internaționale, întreprindeți următoarele acțiuni:

1. Argumentați necesitatea începerii procedurii de urmărire penală pe numele Generalului Z.
2. Pregătiți emiterea mandatului de arest pe numele Generalului Z.

T E M A X I I I

Implementarea dreptului internațional umanitar

§1. Noțiunea, obiectul și factorii care influențează implementarea normelor dreptului internațional umanitar; §2. Implementarea și asigurarea respectării la nivel național; §3. Implementarea și asigurarea respectării la nivel internațional; §4. Mecanismele alternative de asigurare a implementării normelor dreptului internațional umanitar; §5. Asigurarea implementării normelor dreptului internațional umanitar pe cale judiciară; §6. Mecanismele și instrumentele de implementare ale dreptului internațional umanitar în cadrul conflictelor armate noninternaționale

§ 1. Noțiunea, obiectul și factorii care influențează implementarea normelor dreptului internațional umanitar

Principiul general care reglementează aplicarea și implementarea normelor dreptului internațional umanitar rezidă în faptul că statul este obligat să respecte și să asigure funcționalitatea legilor și obiceiurilor de ducere a războiului în orice circumstanțe.¹ Aceasta reflectă principiul dreptului internațional public, *pacta sunt servanda*, potrivit căruia statele trebuie să îndeplinească toate obligațiile care decurg din tratatul la care sunt parte.²

Termenul convențional care stabilește obligația „în orice circumstanțe“ implică, de asemenea, principiul non-reciprocității, conform căruia beligeranții trebuie să-și îndeplinească obligațiile umanitare, chiar și atunci când aceste obligații sunt încălcate de adversarul lor.³ Aceasta este într-adevăr o particularitate specială a dreptului internațional umanitar — nerespectarea obligațiilor convenționale de către o parte nu poate justifica suspendarea sau chiar încetarea respectării unui tratat de către oricare altă parte.⁴

De asemenea, denunțarea unui tratat din domeniul dreptului internațional umanitar de către o parte beligerantă nu poate intra în vigoare până la sfârșitul oricărui conflict armat care are loc la data declarației de denunț.⁵

1 CG I-IV art. 1 comun, PA, I art. 1(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 139, p. 631

2 Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969, art. 26

3 CG I-IV, art. 1 și 3, Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 140, p. 635

4 Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969, art. 60(5)

5 CG I, art. 62; CG II, art. 63; CG III, art. 142; CG IV, art. 158; PA I, art. 99; PA II, art. 25.

În plus, represaliile sunt permise beligeranților doar în circumstanțe extrem de speciale și nu trebuie niciodată îndreptate împotriva unor persoane sau obiecte protejate.⁶ Curtea Internațională de Justiție a afirmat că obligația de a respecta și de a implementa este un principiu general al dreptului internațional umanitar, aplicabil în toate conflictele armate și indiferent de obligațiile stabilite prin tratate.⁷ În esență, această obligație are mai multe aspecte:

- a) o obligație negativă este să se abțină de la orice încălcare intenționată a dreptului internațional umanitar;
- b) o obligație pozitivă este asigurarea implementării și aplicării dreptului internațional umanitar la nivel național;
- c) obligația internațională pozitivă a statelor de a exercita presiuni bilaterale sau multilaterale asupra altor state sau beligeranți, astfel încât aceștia să respecte dreptul internațional umanitar.

În ultimii 150 de ani, dreptul internațional umanitar a devenit unul dintre cele mai codificate domenii ale dreptului internațional, care este completat de un corp extins de reguli cutumiare. În prezent, acest set de norme impune diverse restricții asupra mijloacelor și metodelor de război și oferă regimuri de protecție detaliate pentru civili și alte categorii de persoane afectate de conflict.

Astfel, dreptul internațional umanitar modern respinge în mod eficient cuvintele lui Cicero, potrivit cărora *silent enim leges inter arma* (în timpul războiului legile tac) și dovedește clar că actualele conflicte armate și participanții în cadrul acestora nu acționează în afara sferei de aplicare a legilor războiului. Cu toate acestea, experiența denotă că simpla existență a standardelor umanitare nu periclitizează și nu atenuează suferința enormă cauzată de conflictele armate și nu asigură finalmente un comportament acceptabil din partea beligeranților.

Într-adevăr, după cum observă CICR:

„cauza principală a suferinței în timpul conflictelor armate și încălcărilor dreptului internațional umanitar, nu este absența normelor și eșecul acestora, ci nerespectarea standardelor existente din cauza lipsei de voință politică sau din alte motive“.⁸

Prin urmare, este extrem de important să studiem factorii care afectează respectarea dreptului internațional umanitar, precum și diverse măsuri luate atât individual, cât și colectiv, care pot contribui la punerea în aplicare și implementarea acestor norme.

Dificultățile constatate în procesul de aplicare și implementare a dreptului internațional umanitar în situații reale de conflict sunt adesea considerate o slăbiciune

6 CG I, art. 46; CG II, art. 47; CG III, art. 13; CG IV, art. 33; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 145-147

7 ICJ, Nicaragua case, *Op. cit.*, par. 220

8 МККК, Международное гуманитарное право и вызовы современных вооруженных конфликтов. Документ подготовлен Международным Комитетом Красного Креста для XXX Международной конференции Красного Креста и Красного Полумесяца, проходившей 26-30 ноября 2007 г. в Женеве (Швейцария) // МЖКК. Выдержка из журнала. 2007. Т. 89. № 867, сентябрь. с. 4

a acestui corp de legi. Deseori am putea să ne confruntăm cu astfel de întrebări, atât din partea militarilor, cât și a civililor, și anume:

- a) De ce este necesară legea conflictului armat dacă normele sale nu sunt respectate și respectarea acestora nu poate fi asigurată în mod eficient?
- b) De ce ar trebui să se aplice aceleași reguli pentru statul agresor și pentru statul care își exercită dreptul la autoapărare sau asupra beligerantului care respectă legea și cel care o încalcă intenționat?
- c) De ce este necesar să impunem restricții asupra acțiunilor beligerantului, atunci când scopul războiului este să supraviețuiască, când acesta este în pericol mortal provocat de inamic?

Într-adevăr, normele dreptului internațional umanitar sunt încălcate în aproape toate conflictele armate și de aproape toate părțile beligerante. Unele atrocități comise în timpul războiului provoacă emoții dure și foarte puternice atât civililor, cât și combatanților, determinându-i să sufere îngrozitor. Cu toate acestea, este la fel de valabil faptul că beligeranții demonstrează în mod regulat atitudine omenească chiar și în cele mai dificile circumstanțe și adesea într-o măsură mai mare decât cea impusă de normele legale. Diferiți factori influențează respectarea dreptului internațional umanitar în timpul conflictului armat.

a) Interesul material. Interesul militar, economic și administrativ a fost întotdeauna cel mai vechi și cel mai eficient stimulent pentru a limita mijloacele și metodele de război. În special, în conflictele teritoriale, distrugerea logisticii, infrastructurii industriale și agricole a inamicului și uciderea sau strămutarea unui număr mare de civili nu numai că împiedică invazia și ocupația militară, ci necesită asistență umanitară importantă și eforturi de reconstrucție în teritoriile respective. În plus, o atitudine permisivă față de încălcările și crimele frecvente ale unor participanți subminează disciplina în interiorul trupelor și reduce semnificativ capacitatea lor militară.

b) Reciprocitatea. Cel puțin în confruntarea clasică dintre forțele sau grupurile armate obișnuite, așteptarea de reciprocitate continuă să influențeze comportamentul beligeranților, chiar dacă dreptul internațional umanitar este obligatoriu pentru a fi respectat, indiferent de atitudinea inamicului față de aceste norme. Beligeranții sunt mai susceptibili să trateze uman și respectuos civilii capturați și prizonierii de război dacă sunt siguri că partea opusă va acționa reciproc. Totuși, așteptarea reciprocității nu este justificată în cazurile de confruntare asimetrică între militarii și forțele extrem de bine organizate și bine echipate cu structurile mai puțin bine organizate care nu pot sau nu doresc să se conformeze legilor și obiceiurilor războiului.

c) Încrederea și respectul reciproc. Deși relațiile dintre părțile beligerante s-au putut deteriora foarte mult de la începutul conflictului armat, respectarea necondiționată a legilor și obiceiurilor de ducere a războiului oferă baza respectului și încrederii reciproce, ceea ce este absolut necesar pentru încercările viitoare de realizare a păcii și reconcilierii.

d) Opinia publică. Având în vedere dezvoltarea rapidă a tehnologiilor de comunicare din ultimele două decenii, raportarea la nivel mondial a conflictelor armate în curs de desfășurare poate comporta un efect decisiv asupra opiniei publice în diferite țări și poate exercita presiuni semnificative asupra guvernelor pentru a se asigura că forțele armate se conformează legilor și obiceiurilor de ducere a războiului. În unele cazuri, astfel de raportări pot conduce la investigații la nivel intern sau internațional sau chiar la procese penale interne sau internaționale ale unor presupuși făptași. În 2003, de exemplu, rapoartele privind utilizarea sistematică a torturii și a infracțiunilor împotriva deținuților irakieni, aflați în custodia Statelor Unite în închisoarea Abu Ghraib, au suscitât nemulțumirea și indignarea comunității internaționale, aducând un grav prejudiciu reputației guvernului Statelor Unite ale Americii și provocând, în cele din urmă, inițierea urmăririi penale și condamnarea mai multor membri ai forțelor armate.

e) Criminalizarea, drept factor de descurajare. Nu în ultimul rând, comportamentul părților beligerante, al unor politicieni, soldaților și civililor, care acționează în numele lor, este afectat de probabilitatea urmăririi penale și a sancțiunilor ce ar putea fi generate, urmare a acestor acțiuni. Responsabilitatea principală pentru urmărirea penală a persoanelor care încalcă prevederile normelor dreptului internațional umanitar aparține în mod tradițional statelor. Cu toate acestea, mai multe instanțe și tribunale penale internaționale activează cu succes. În pofida multor dificultăți și limitări, aceste autorități au sporit în mod semnificativ eficacitatea urmăririi penale și probabilitatea sancțiunilor pentru încălcarea legilor și obiceiurilor războiului în cazurile în care statele nu pot sau nu doresc să își asume responsabilitatea principală în acest sens.

§ 2. Implementarea și asigurarea respectării la nivel național

Cerința de a respecta normele dreptului internațional umanitar este formulată în mod explicit pentru părțile beligerante, în conformitate cu obligația de a se conforma și de a pune în aplicare aceste norme, să adopte „toate măsurile necesare” pentru a-și îndeplini obligațiile în limita propriei jurisdicții.⁹ Aceasta poate include o gamă vastă de măsuri preventive, de supraveghere și punitive, inclusiv:

- a) punerea în aplicare a legislației și a reglementărilor interne relevante;
- b) elaborarea de instrucțiuni, emiterea de ordine militare și efectuarea consultațiilor juridice;
- c) instruirea și diseminarea tuturor informațiilor relevante;
- d) înființarea unor comitete naționale pentru implementarea dreptului internațional umanitar;

⁹ PA I, art. 80(1); CG I, art. 49(2); CG II, art. 50(2); CG II, art. 129(2); CG IV, art. 146(2).

- e) asigurarea pregătirii tehnice și
- f) urmărirea penală a încălcării normelor dreptului internațional umanitar.

a) Dreptul și reglementările interne. Pentru ca normele dreptului internațional umanitar să fie respectate la modul practic, acestea trebuie să devină parte a dreptului național. În funcție de sistemul juridic național, tratatele de drept internațional umanitar pot fi direct obligatorii, în calitate de parte a dreptului național. Dacă prevederile tratatelor semnate nu sunt aplicate automat, statele au obligația legală internațională de a adopta legislația relevantă pentru a încorpora dispozițiile acestora în dreptul național.¹⁰ Pentru a respecta anumite dispoziții din tratat, statele ar trebui să adopte o nouă legislație la nivel național pentru a alinia legislația și procedurile penale naționale cu aceste dispoziții (*nulla poena sine lege*).

De exemplu, atât Convențiile de la Geneva din anul 1949, cât și Protocolul Adițional, impun statelor să adopte: „orice măsură legislativă necesară pentru stabilirea sancțiunilor penale menite să fie aplicate persoanelor care au comis sau au dat ordin să se comită oricare dintre infracțiunile grave”¹¹ din textele convenționale ale dreptului internațional umanitar și să se asigure că legislația lor națională previne în mod adecvat abuzul emblemelor distinctive ale Crucii Roșii, Semilunii Roșii și Cristalului Roșu, prevăzând sancțiuni pentru un asemenea abuz.¹² Nu există nicio procedură formală pentru încorporarea normelor cutumiare în dreptul național. Cu toate acestea, în unele țări dreptul internațional cutumiar poate fi aplicat direct în procedurile legale naționale, de exemplu cum se întâmplă în Israel.¹³

b) Elaborarea de instrucțiuni, emiterea de ordine militare și efectuarea consultațiilor juridice. În afară de adoptarea legislației relevante, statele și părțile beligerante trebuie să emită „ordine și instrucțiuni pentru a asigura respectarea” normelor dreptului internațional umanitar și să exercite „controlul asupra punerii lor în aplicare.”¹⁴

În acest sens, rolul comandanților militari este deosebit de important. Statele și părțile în conflict trebuie să solicite comandanților militari să se opună și, dacă este necesar, să oprească încălcările normelor convenționale comise de membrii forțelor armate sub comanda lor sau de alte persoane aflate sub controlul lor, cât și să raporteze astfel de încălcări autorităților competente.¹⁵

În special, comandanții trebuie să asigure, la nivelul lor de responsabilitate, diseminarea cunoștințelor necesare în rândul persoanelor din forțele armate aflate sub

10 CG I, art. 48; CG, II art. 49; CG, III art. 128; CG, IV art. 145; PA I, art. 84.

11 CG I, art. 49(1); CG II, art. 50(1); CG III, art. 129(1); CG IV, art. 146(1); PA I, art. 85(1)

12 CG I, art. 54; CG II, art. 55

13 High Court of Justice, Public Committee against Torture in Israel et al. v. Government of Israel et al., 769/02, 2005, par. 19

14 PA I, art. 80(2); CG I, art. 45; CG II, art. 46

15 PA I, art. 87(1)

comanda lor în privința obiectivelor ce le revin în conformitate cu dreptul internațional umanitar.¹⁶

În eventualitatea în care comandantul află că subalternii săi sau alte persoane aflate sub controlul său au comis sau urmează să comită încălcări ale normelor convenționale, el trebuie să întreprindă măsurile necesare pentru a preveni astfel de încălcări și, dacă este cazul, să aplice acțiuni disciplinare sau penale împotriva infractorilor.¹⁷

Pentru a susține comandanții militari în demersul de îndeplinire a obligațiilor lor, statele și părțile în conflict trebuie să le asigure, dacă este necesar, consilierilor juridici pregătirea adecvată în domeniu pentru a oferi explicații privind aplicarea normelor dreptului internațional umanitar și instrucțiuni adecvate forțelor armate.¹⁸ Rolul special al comandanților nu îi scutește însă pe subordonați de răspundere penală individuală pentru încălcarea dreptului internațional umanitar.

c) Instruirea și diseminarea tuturor informațiilor relevante. Pentru a asigura respectarea normelor dreptului internațional umanitar, nu numai comandanții, ci toți membrii forțelor armate urmează să beneficieze de o instruire adecvată în ceea ce vizează implementarea acestora. Statele trebuie să includă regulile dreptului internațional umanitar în doctrine militare și în programele proprii de instruire, precum și să le aplice în procesul de alegere a echipamentului militar.

De asemenea, acestea trebuie să asigure existența unui sistem de sancțiuni eficiente, atât pe timp de pace, cât și în timpul războiului, precum și o bună cunoaștere a tratatelor relevante de către toate autoritățile militare și civile responsabile de aplicarea practică a dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor armate.¹⁹

De exemplu, cei implicați în evaluarea legalității armelor noi, metodelor și mijloacelor de ducere a războiului, trebuie să cunoască foarte bine toate dispozițiile dreptului internațional cu privire la admisibilitatea acestor mijloace și metode de război.²⁰ Autoritățile implicate în investigarea crimelor de război și în urmărirea penală a persoanelor pentru comiterea lor vor cunoaște nu numai dispozițiile de bază ale dreptului internațional umanitar, ci și garanțiile procedurale și judiciare aplicabile. Mai mult, trupele care participă la operațiunile ONU de menținere a păcii, sunt obligate să posede principiile și normele dreptului internațional umanitar.²¹

Statele trebuie să se asigure că toate autoritățile militare și civile sunt instruite în conformitate cu responsabilitățile și necesitățile proprii în domeniul dreptului internațional umanitar, urmând să disemineze cunoștințe și informații despre legile

16 PA I, art. 87(2); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 142, p. 639

17 PA I, art. 87(3)

18 PA I, art. 82; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula p. 141, p. 637

19 PA I, art. 83(2)

20 PA I, art. 36

21 Бюллетень Генерального секретаря Организации Объединенных Наций: „Соблюдение силами ООН норм международного гуманитарного права“, *Op. cit.*, Раздел 3

și obiceiurile de ducere a războiului cât mai larg posibil, inclusiv prin încurajarea studiului acestora în instituțiile de învățământ superior.²² Scopul final este ca întreaga populație să cunoască și să sprijine principiile de bază ale dreptului internațional umanitar, iar acest fapt va crea indubitabil un mediu social predispus să faciliteze asigurarea respectării acestui important set de legi.

d) Înființarea unor comitete naționale pentru implementarea dreptului internațional umanitar. Grație asistenței și sprijinului CICR peste 100 de state au deja înființate comitete naționale de drept internațional umanitar, care consiliază și asigură suport guvernelor lor în implementarea și diseminarea cunoștințelor despre legile și obiceiurile războiului. Deși prevederile convenționale nu stabilesc în mod explicit înființarea unor astfel de comitete, aceste structuri s-au dovedit a fi utile în ajutorarea statelor de a-și îndeplini obligațiile și să-și coordoneze activitățile serviciilor și instituțiilor guvernamentale relevante.

În mod ideal, comitetele naționale pentru implementarea dreptului internațional umanitar trebuie să fie constituite din reprezentanții tuturor serviciilor publice responsabile de punerea în aplicare și implementarea acestor norme, cum ar fi: ministerele apărării, afacerilor externe, afacerilor interne, justiției și educației, precum și ofițeri militari superiori, reprezentanți ai autorităților legislative și judiciare, oamenii de știință și reprezentanții societăților naționale.

Comitetele naționale pentru implementarea dreptului internațional umanitar pot adesea să evalueze cel mai bine dacă obligațiile guvernamentale cu privire la respectarea normelor convenționale sunt încorporate în mod adecvat în ordinea juridică internă și în caz de constatare a unor lacune, vor propune măsuri corective adecvate.

Aceste comitete pot monitoriza, formula orientări și pot oferi consultanță autorităților naționale cu privire la interpretarea și aplicarea dreptului internațional umanitar, pot exercita un rol important în diseminarea cunoștințelor despre normele dreptului internațional umanitar și în promovarea conformității la nivel național, prin furnizarea de instruire aferentă personalului militar, reprezentanților guvernului și mediului academic. În funcție de context, utilitatea comitetelor naționale rezidă și în procesul de implementare a dreptului internațional umanitar, schimbului de bune practici și experiențe cu omologii lor din alte state, rezolvarea problemelor existente și soluționarea chestiunilor legate de procesul de implementare a normelor dreptului internațional umanitar.

Prin Hotărârea Guvernului nr. 197 din 3 aprilie 2019 a fost instituită Comisia națională de drept internațional umanitar, organ interinstituțional consultativ permanent, creat în vederea asigurării îndeplinirii obligațiilor ce revin Republicii Moldova în baza tratatelor internaționale din domeniul dreptului internațional umanitar. Membri ai Comisiei sunt desemnați secretarii de stat din următoarele instituții:

22 CG I, art. 47; CG II, art. 48; CG III, art. 127; CG IV, art. 144; PA I, art. 83

- Ministerul Justiției (președinte al Comisiei);
- Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene;
- Ministerul Afacerilor Interne;
- Ministerul Apărării;
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

Comisia are următoarele atribuții principale:

- a) examinează și propune măsuri necesare, la nivel național, în vederea aplicării, respectării și prevenirii violării normelor de drept internațional umanitar, cuprinse în instrumentele juridice internaționale la care Republica Moldova este parte;
- b) urmărește și analizează transpunerea în legislația internă a normelor de drept internațional umanitar;
- c) adoptă avize consultative cu privire la proiectele de acte normative ce transpun normele de drept internațional umanitar și recomandă ratificarea instrumentelor juridice internaționale din domeniul dreptului internațional umanitar;
- d) promovează cunoașterea dreptului internațional umanitar prin sistemul național de educație și prin cel al activității ministerelor reprezentate în Comisie;
- e) colaborează cu comisiile naționale de drept internațional umanitar din alte state și cu organizațiile internaționale de profil;
- f) adoptă planuri proprii de activitate.

În prezent, Republica Moldova este parte la 30 de tratate internaționale în domeniul dreptului internațional umanitar.

e) Pregătirea tehnică. Pentru a asigura respectarea dreptului internațional umanitar în situații de conflict armat, anumite măsuri tehnice trebuie adoptate încă în timp de pace.²³ În primul rând, acestea includ: verificarea sistematică a legalității noilor tipuri de arme, mijloace și metode de război, în conformitate cu articolul 36 din Protocolul Adițional I, pentru a determina acceptabilitatea acestora din punctul de vedere al exigențelor stabilite de normele convenționale și ale altor dispoziții aplicabile de drept internațional.

De asemenea, este posibil ca sistemul de arme, care se afla deja în arsenalul statului și care era legal anterior, să devină ilegal după ratificarea sau intrarea în vigoare a noului tratat privind armele, așa cum s-a întâmplat după ratificarea Convenției privind armele chimice de către Republica Arabă Siriană în 2013 și intrarea în vigoare în multe state ale Convenției privind interzicerea minelor antipersonal sau a Convenției cu privire la munițiile cu dispersie. Prin urmare, statele trebuie să stabilească proceduri pentru identificarea și distrugerea acestor sisteme de arme.

²³ CG I-IV, art. 2 comun

Pentru a proteja personalul medical, spitalele și transportul sanitar în situații de conflict armat, fiecare stat, care este parte la Convențiile de la Geneva din 1949, încă pe timp de pace trebuie să informeze alte state despre numele societăților pe care le autorizează să acorde asistență serviciilor medicale ale forțelor sale armate în mod regulat.²⁴

Mai mult, la modul practic acest lucru presupune că infrastructura corespunzătoare urmează a fi marcată cu emblema distinctivă a Crucii Roșii, Semilunii Roșii sau Cristalului Roșu în timp de pace, iar aeronavele-sanitare, inclusiv elicopterele-sanitare, trebuie să fie marcate cu emblemă și dotate cu echipamentul tehnic necesar pentru a putea fi identificate de partea beligerantă adversă. Cu toate acestea, trebuie menționat că astfel de măsuri sunt supuse unor restricții, deoarece prevederile care reglementează utilizarea emblemei pe timp de pace²⁵ trebuie respectate.

În mod similar, structurile, vehiculele și personalul de apărare civilă, proprietățile culturale și instalațiile care conțin forțe periculoase, cum ar fi baraje sau centrale nucleare, vor fi marcate cu semnele distinctivă corespunzătoare prevăzute de normele convenționale.²⁶

Ceea ce este foarte important, dacă este să ne referim la măsurile tehnice care vizează o protecție mai eficientă a civililor în timpul conflictelor armate, atunci vom constata că statele pot stabili de comun acord zone demilitarizate în timp de pace.²⁷ Acestea pot stabili și unilateral zone și locații sanitare și de securitate. În aceste cazuri, statele trebuie doar să se notifice reciproc despre existența și amplasamentul unor astfel de zone.²⁸

Pentru a evita sau a reduce posibilitatea de a expune civilii și obiectele civile riscului de daune sau de avarii accidentale, statele trebuie să încerce să separe structurile imobile, care pot deveni ținte militare în timpul conflictului, de acele structuri care cel mai probabil vor rămâne obiecte civile. În special, statele trebuie să evite plasarea unor astfel de instalații potențial militare în sau lângă zonele intens populate.²⁹

f) Urmărirea penală și combaterea încălcărilor. Statele au obligația de a cerceta presupuse crime de război și de a judeca sau transmite persoanele suspectate de comiterea acestui gen de infracțiuni sub jurisdicția Curții Penale Internaționale, precum și de a preveni și combate orice alte încălcări ale dreptului internațional umanitar.

24 CG I, art. 26(2)

25 CG I, art. 44; CG II, art 44; PA I, art. 18; Правила по использованию эмблемы Красного Креста или Красного Полумесяца национальными обществами, принятые на XX Международной конференции Красного Креста и Красного Полумесяца (Вена, 1965 г.) и пересмотренные Советом делегатов (Будапешт, 1991 г.), ст. 13

26 PA I, art. 56(7) și 66(7); PA I, anexa I art. 16; Convenția cu privire la protecția bunurilor culturale art. 6.

27 PA I, art. 60(2)

28 CG I, art. 23; CG IV, art. 14

29 PA I, art. 58; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 23, p. 91

§ 3. Implementarea și asigurarea respectării la nivel internațional

Natura *erga omnes* a obligațiilor umanitare ale dreptului internațional umanitar servește drept sursă de obligații legale ce vizează nu doar părțile beligerante, ci și state părți la un tratat specific sau, în cazul dreptului cutumiar, în raport cu comunitatea internațională în întregime.³⁰

Prin urmare, toate statele, indiferent de participarea lor la conflictul armat, au dreptul să solicite respectarea de către beligeranți a legilor și regulilor de ducere a războiului și să sisteze toate încălcările.

Pe lângă această discreție, aspectul extern al obligației, de a asigura respectarea dreptului internațional umanitar în toate circumstanțele, înseamnă că statele au o obligație negativă — să nu încurajeze încălcările acestui set de norme de către părțile beligerante, precum și o obligație pozitivă — de a influența, pe cât posibil, pentru a pune capăt unor astfel de încălcări.³¹

a) Mijloacele de influență disponibile pentru state la nivel individual. Statele în mod individual pot încerca să influențeze părțile în război prin canale diplomatice, prin reprezentări confidențiale sau apeluri publice, precum și prin transmiterea cazului la orice autoritate judiciară internațională competentă.

Cu toate acestea, încălcările dreptului internațional umanitar de către un singur stat nu pot constitui baza legală a intervenției armate a altor statele terțe, atât sub forma „intervenției umanitare“, cât și sub formă de acțiuni, în conformitate cu ceea ce a fost considerat în cadrul ONU drept „obligația de a proteja“.

Legalitatea utilizării forței între state reprezintă o problemă *jus ad bellum* și este reglementată de Carta ONU și de dreptul cutumiar, adică de alte reglementări juridice decât regulile și obiceiurile de ducere a războiului. La modul practic, un stat sau un grup de state își exprimă în mod regulat îngrijorarea cu privire la respectarea dreptului internațional umanitar în anumite contexte, apelând la organizații regionale sau internaționale, precum Uniunea Africană sau Națiunile Unite, care pot exercita adesea o influență politică, economică sau militară mai puternică decât statele care acționează în regim individual.

b) Executarea prin sistemul ONU. Obligația de a „aplica“ dreptul internațional umanitar și obiectivele Organizației Națiunilor Unite. Aproape toate părțile comit încălcări ale dreptului internațional umanitar în aproape toate conflictele armate. În timp ce comportamentul ilegal este limitat la fapte izolate și sporadice, comise de soldați sau de unități individuale, acestea pot fi combătute în mod adecvat prin mecanisme interne de prevenire, supraveghere și sancționare ale părții respective.

30 CG I-IV, art. 1

31 ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2nd ed., 2016, *Op. cit.*, ct. 1; Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 144, p. 650

Cu toate acestea, dacă încălcările dreptului internațional umanitar ating un anumit grad de severitate sau repetabilitate, normele convenționale impun, în mod explicit, statelor să acționeze prin sistemul ONU. Astfel, în situații de încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva din 1949 sau a Protocolul Adițional I, statele părți la aceste documente trebuie să „aplice măsuri, atât în comun, cât și individual, în cooperare cu Organizația Națiunilor Unite și în conformitate cu Carta Națiunilor Unite”.³² Aceasta este una dintre sarcinile specifice ale Națiunilor Unite, adică asigurarea cooperării internaționale pentru rezolvarea, printre altele, a problemelor umanitare internaționale și promovarea respectării drepturilor omului.³³ Mai mult decât atât, încălcările grave ale normelor convenționale nu pot decât să agraveze conflictul și, prin urmare, reprezintă o amenințare și mai mare la adresa păcii și securității internaționale.

Obligația statelor de a coopera cu Națiunile Unite în scopul contracarării încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar a fost parțial reflectată în conceptul obligației de a proteja. Nefiind obligatoriu din punct de vedere legal, aceasta a fost adoptată în anul 2005 în cadrul ONU și se bazează pe următoarele trei principii:

- a) Statele sunt responsabile pentru protejarea propriilor lor cetățeni de „atrocități în masă”, respectiv genocid, crime de război, crime împotriva umanității și epurare etnică;
- b) Comunitatea internațională este responsabilă pentru asistarea statelor în îndeplinirea responsabilităților de bază, în acest sens, și
- c) Dacă statul nu oferă în mod clar protecție cetățenilor săi și măsurile pașnice au eșuat, comunitatea internațională trebuie să fie pregătită să intervină, inclusiv prin utilizarea de măsuri de coerciție, precum sancțiuni economice sau, sub protecția adoptării unei rezoluții a Consiliului de Securitate al ONU, intervenție militară.³⁴

Deși obligația de a proteja nu incumbă din punct de vedere juridic, ea posedă un domeniu de aplicare mai extins decât normele dreptului internațional umanitar, aplicându-se și infrațiunilor care nu reprezintă încălcări ale normelor convenționale din domeniu și prevăd în mod explicit posibilitatea unei intervenții militare, dacă este autorizată de ONU.

În majoritatea conflictelor armate moderne, unul sau mai multe organisme, mecanisme sau instituții ale ONU sunt implicate într-un fel sau altul. În primul rând, la nivel politic, Consiliul de Securitate al ONU, Secretarul General al ONU, Adunarea generală a ONU, Consiliul pentru drepturile omului și diverși raportori speciali, grupuri de experți și agenții instituite sau mandatate de ONU își exprimă în mod regulat îngrijorarea, oferă recomandări în legătură cu încălcările dreptului internațional umanitar.

32 PA I, art. 89

33 Carta Organizației Națiunilor Unite din 24 octombrie 1945, art. 1

34 Итоговый документ Всемирного саммита 2005 г., *Op. cit.*, par 1023 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/outcome2005.shtml

Mai mult, Oficiul Înaltului Comisar pentru Refugiați (UNHCR) și Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului (OHCHR), precum și agenții ONU, prin Programul alimentar mondial (PAM), Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP) și Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) acordă asistență pentru persoanele afectate de conflictul armat, inclusiv victime ale încălcării dreptului internațional umanitar. Deși organisme și agențiile ONU nu sunt neapărat actori neutri și imparțiali, declarațiile și practicile lor publice influențează în mod serios părțile în conflict și configurează opinia comunității internaționale în ansamblu.

Dacă Consiliul de Securitate al ONU consideră că amploarea și intensitatea încălcărilor dreptului internațional umanitar, care survin într-un context particular, constituie o amenințare la adresa păcii și securității internaționale, acesta poate decide asupra măsurilor care sunt necesare, în conformitate cu capitolele VI și VII din Carta ONU pentru a periclita comportamentul ilegal. La modul practic, Consiliul de Securitate va adopta primordial o rezoluție prin care va solicita statului în cauză să-și respecte obligațiile internaționale.

În funcție de circumstanțe, Consiliul poate solicita tuturor celorlalte state să înceteze sau să se abțină de la sprijinirea infractorilor.³⁵ De asemenea, Consiliul poate desfășura forțe de menținere a păcii pentru a monitoriza implementarea corespunzătoare a rezoluțiilor sale sau pentru a monitoriza cum se dezvoltă situația pe teren. Dacă statul în cauză nu dorește să coopereze cu ONU, Consiliul poate decide cu privire la sancțiunile economice sau alte măsuri coercitive, inclusiv utilizarea forței, drept ultimă soluție.

Este important de menționat că principalul scop al acțiunilor întreprinse de Consiliul de Securitate, în conformitate cu Carta ONU, este menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale și nu neapărat asigurarea respectării dreptului internațional umanitar.

După încheierea Războiului Rece, activitatea Consiliului de Securitate este direcționată din ce în ce mai mult spre măsurile de respectare a normelor convenționale. În prezent, Consiliul de Securitate este singura instituție multilaterală capabilă să aplice în mod eficient dreptul internațional, chiar împotriva voinței statului în cauză.

În pofida mandatului politic și a practicilor selective ale Consiliului, unele dintre acțiunile sale, drept răspuns la încălcările grave ale dreptului internațional umanitar, au contribuit decisiv la crearea încrederii și a punerii în aplicare a acestui set de norme. Aceste măsuri includ înființarea TPII și TPIR,³⁶ crearea Comisiei de compensare a ONU pentru Irak³⁷ și sesizarea situațiilor din Darfur și Libia către Curtea Penală Internațională.³⁸

35 Rezoluția 465 a Consiliului de Securitate al ONU din 1 martie 1980 (p. 7) și Rezoluția 471 din 5 iunie 1980 (p. 5), referitor la teritoriile palestiniene ocupate și Israel.

36 Rezoluția 827 a Consiliului de Securitate al ONU din 25 mai 1993 și Rezoluția 955 a Consiliului de Securitate al ONU din 8 noiembrie 1994

37 Rezoluția 692 a Consiliului de Securitate al ONU din 20 mai 1991

38 Rezoluția 1593 a Consiliului de Securitate al ONU din 31 martie 2005 și Rezoluția 1970 a Consiliului de Securitate al ONU din 26 februarie 2011

Consiliul de Securitate realizează aproape în mod constant activități care oferă protecție mandatului forțelor ONU de menținere a păcii, coalițiilor de state și organizațiilor regionale, ceea ce implică utilizarea forței, dacă este necesar, pentru a proteja civilii și a oferi acces materialului umanitar.³⁹

De asemenea, Consiliul de Securitate a creat mai multe grupuri de lucru și a participat la dezbateri privind protecția categoriilor vulnerabile de persoane în timpul conflictelor armate, precum civili, copii și lucrători umanitari.⁴⁰ Nu în ultimul rând, într-o rezoluție privind protecția generală a civililor în timpul conflictelor armate, Consiliul de Securitate a solicitat tuturor statelor să se conformeze normelor dreptului internațional umanitar fără a specifica vreun conflict anume.⁴¹

c) Conferințe multilaterale. Reprezentanții tuturor statelor părți la Convențiile de la Geneva din 1949 se întrunesc în Conferința internațională bienală a Crucii Roșii și Semilunii Roșii și toate componentele Mișcării: CICR, societățile naționale și Federația Internațională. Conferința internațională este organul suprem al Mișcării. Scopul său este de a promova unitatea și coeziunea Mișcării și de a discuta probleme umanitare importante. Rezoluțiile adoptate de Conferință servesc drept ghid pentru participanții săi în desfășurarea activităților umanitare. Deși scopul Conferinței este de a promova respectarea dreptului internațional umanitar și dezvoltarea acestuia, participanții își propun totuși să evite discuțiile despre problemele legate de implementarea normelor convenționale în contexte specifice, deoarece nu ar dori să politizeze Conferința și, eventual, să o polarizeze.

Protocolul Adițional prevede posibilitatea reuniunilor Înaltelor Părți Contractante pentru a „rezolva probleme comune cu privire la aplicarea Convențiilor și a prezentului protocol.”⁴² Aceste reuniuni ar trebui să fie convocate de Elveția, ca depozitar al protocolului, la cererea uneia sau mai multor părți la protocol și doar cu aprobarea majorității statelor părți.

Scopul reuniunilor se limitează la luarea în considerare a problemelor comune asociate cu implementarea normelor convenționale, participanții nu pot nici să investigheze contexte specifice, nici să adopte decizii sau să se expună în alt mod pe fondul acuzațiilor de încălcare a dreptului internațional umanitar.

39 Misiunile ONU de menținere a păcii, cărora li s-a atribuit sarcina de protecție sub mandatul lor: UNAMSIL în Sierra Leone; ONUC și MONUC în Republica Democrată Congo; UNMIS în Sudan; MINURCAT în Republica Centrafricană și Ciad; UNIFIL în Liban și UNMIK în Côte d'Ivoire. Exemple de forțe regionale de menținere a păcii sau de forțe de coaliție ale statelor cu un astfel de mandat sunt forțele ONU și Organizația Unității Africane din Darfur (UNAMID), forțele Uniunii Europene din Ciad, Republica Centrafricană și Republica Democrată Congo și forțele franceze din Coasta de Fildeș.

40 Rezoluția 1674 a Consiliului de Securitate al ONU din 28 aprilie 2006, Rezoluția 1612 a Consiliului de Securitate al ONU din 26 iulie 2005 și Rezoluția 1502 a Consiliului de Securitate al ONU din 26 august 2003

41 Rezoluția 1265 a Consiliului de Securitate al ONU din 17 septembrie 1999, p. 4

42 PA I, art. 7

De la intrarea în vigoare a Protocolului Adițional I, astfel de întâlniri nu au mai avut loc. Dar în 1998 Guvernul Elveției, în baza mandatului acordat depozitarului de către a XXVI-a Conferința Internațională a Crucii Roșii și Semilunii Roșii (1995), a convocat prima reuniune periodică a statelor părți la Convențiile de la Geneva pentru a discuta problemele comune cu privire la aplicarea dreptului internațional umanitar.

La întâlnire au participat reprezentanți ai 129 de state, care la acea vreme erau părți la Convențiile de la Geneva din 1949 și 36 de delegații cu statut de observator. Discuțiile s-au axat în principal pe două teme generale legate de punerea în aplicare a dreptului internațional umanitar:

- a) Respectul și siguranța personalului umanitar;
- b) Conflictul armat cauzat de prăbușirea structurilor statului.

La cererea statelor, dezbaterile au fost informale și nu au fost discutate texte noi. Cu toate acestea, președintele a prezentat un raport, ale cărui constatări nu erau obligatorii. Deși aceste întâlniri periodice oferă o platformă pentru statele părți la Convenții, unde se discută probleme generale legate de punerea în aplicare și implementare a normelor dreptului internațional umanitar, până în prezent nu au fost organizate alte întâlniri.

Din 2011 CICR, împreună cu guvernul elvețian, participă la o inițiativă care vizează asanarea respectării dreptului internațional umanitar prin crearea unor mecanisme internaționale mai eficiente. Spre deosebire de majoritatea celorlalte ramuri ale dreptului internațional, dreptul internațional umanitar are un număr limitat de mecanisme pentru a asigura respectarea și nu are structuri instituționale specifice care să permită statelor să se întâlnească în mod regulat pentru a discuta problemele referitoare la acest set de norme.

Mandatul de a prezenta această inițiativă a fost asigurat printr-o rezoluție adoptată în cadrul Conferinței internaționale a XXXI-a a Crucii Roșii și Semilunii Roșii din anul 2011, care a luat în considerare ideile și propunerile CICR, formate de-a lungul timpului cu privire la problemele care survin urmare a nerespectării normelor convenționale. Procesul de consultare comună desfășurat de CICR și Elveția a inclus o serie de întâlniri multilaterale ale statelor, în cadrul cărora au fost prezentate documente de informare care au evidențiat aspecte cheie.

Au avut loc discuții bilaterale cu statele și alte părți interesate. A fost propusă o gamă largă de metode, inclusiv rapoarte periodice, ședințe interstatale, constatări, bune oficii, măsuri de avertizare precoce, apeluri urgente și discuții tematice. În timpul procesului de consultare, a devenit din ce în ce mai evident că atenția a fost concentrată pe măsuri specifice, considerate prioritare pentru majoritatea statelor participante și care au inclus drept element esențial reuniunile de state.

Aceste întâlniri ar putea servi drept platformă pentru dialogul continuu între state cu privire la problemele de aplicare și implementare a normelor dreptului internațional umanitar și un centru de greutate pentru organizarea și punerea în aplicare

a unor măsuri de conformitate, inclusiv rapoarte naționale periodice privind respectarea normelor convenționale și discuții tematice periodice cu privire la problemele de aplicare a acestui set de norme.

Cu toate acestea, rămân multe de făcut pentru a lua în considerație toate detaliile necesare. Crearea unui nou sistem de respectare a normelor convenționale este asociată cu numeroase probleme și provocări complexe. Una dintre problemele principale este că sistemul va fi voluntar, deoarece statele nu sunt dispuse să modifice Convențiile de la Geneva din 1949 sau să accepte adoptarea unui nou tratat pentru rezolvarea acestor imperative.

Prin urmare, va fi extrem de important să se asigure participarea regulată a tuturor statelor. CICR și Elveția au pregătit un raport privind procesul de consultare pe o perioadă de patru ani și au prezentat un proiect de rezoluție, propunându-l pentru examinare în cadrul Conferinței internaționale din decembrie 2015.

În cadrul Conferinței internaționale nu a fost posibil să se ajungă la un acord general. Cu toate acestea, statele au decis să continue munca pentru formarea unui proces interguvernamental, incluziv condus de state. Multe state și-au reafirmat hotărârea de a se conforma dreptului internațional umanitar, inclusiv printr-un dialog bilateral cu CICR, exprimându-și dorința de a implementa mai eficient toate recomandările, în baza deciziilor Conferinței internaționale și a forumurilor regionale privind dreptul internațional umanitar. Pe viitor, CICR se va strădui să dezvolte un dialog în ceea ce privește obligațiile care le revin statelor în cadrul dreptului internațional umanitar și va continua să influențeze benefic respectarea acestor obligații.

§4. Mecanismele alternative de asigurare a implementării normelor dreptului internațional umanitar

Așa cum am analizat anterior, mecanismele judiciare internaționale întâmpină o serie de probleme. Prin urmare, aplicarea dreptului internațional umanitar depinde, în mare măsură, de mecanisme mai tradiționale, mecanisme alternative de monitorizare, de depunere a plângerilor și implementare.

La modul practic, dacă un stat beligerant încalcă normele convenționale, cel mai probabil statul afectat va protesta formal și va solicita încetarea comportamentului ilegal. Desigur, statul afectat poate solicita altor state să înceteze oferirea de asistență statului acuzat în comportamentul său ilegal. În plus, statul afectat poate apela la unul sau mai multe alte state cu cererea de a influența statul acuzat sau de a-și pune la dispoziție bunele oficii, de exemplu acceptând să-și asume rolul de putere protectoare.

Cu acordul statului acuzat, acesta poate iniția o procedură formală de conciliere sau de anchetă, ori poate angaja Comisia internațională de constatare a faptelor. În cel mai rău caz, statul afectat poate recurge la măsuri limitate de autoajutor, în

principal sub formă de represalii. CICR și alte organizații umanitare au dreptul la inițiativă umanitară, cu scopul de a acorda ajutor victimelor conflictelor armate.

a) Puterile protectoare și substituenții acestora. La începutul oricărui conflict armat internațional, statele beligerante sunt obligate să numească puteri protectoare și să aplice Convențiile de la Geneva din 1949 „cu concursul și sub controlul Puterilor protectoare însărcinate să ocrotească interesele Părților în conflict.”⁴³ Instituția diplomatică a Puterilor Protectoare nu există exclusiv în situații de conflict armat, dar s-a dezvoltat de-a lungul mai multor secole pentru a permite statului, prin intermediul bunelor oficii, în diverse situații, să reprezinte interesele unui alt stat în fața unui stat terț.

În timpul conflictelor armate internaționale, puterile protectoare sunt neutre sau, în orice caz, state nebeligerante care sunt autorizate de un stat beligerant cu acordul statului advers să-și protejeze interesele și cetățenii săi împotriva acestui stat advers.⁴⁴ De asemenea, părțile pot să se pună de acord „pentru a încredința unui organism, prezentând toate garanțiile de imparțialitate și de eficacitate, sarcinile trasate prin prezenta convenție Puterilor protectoare.”⁴⁵

Luând în considerație faptul că relațiile diplomatice normale între statele aflate în război sunt de obicei întrerupte în perioada conflictului armat, obiectivul puterii protectoare este de a păstra canalele diplomatice de comunicare între inamici. Puterile protectoare au dreptul de a monitoriza respectarea de către statele beligerante a normelor dreptului internațional umanitar și de a oferi protecție și asistență umanitară victimelor conflictului, atât dintre personalul militar, cât și civili.⁴⁶

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, statele neutre, precum Elveția și Suedia, și-au asumat funcțiile de a acționa ca puteri protectoare în beneficiul statelor aliate și pentru statele aparținând „Axei”.

Cu toate acestea, în timpul Războiului Rece, peisajul politic a devenit mai polarizat și au dominat războaiele noninternaționale, realizate prin interpuși, iar acest lucru a împiedicat utilizarea frecventă a serviciilor puterilor protectoare. Prin urmare, practic multe dintre cele mai diverse funcții atribuite puterilor protectoare în timpul conflictelor armate au fost trecute treptat către CICR, acționând în baza dreptului său recunoscut la inițiativă umanitară.

Chiar și funcțiile specifice diplomatice ale puterilor protectoare, pe care CICR nu și le-a asumat, au devenit astăzi mai puțin vitale, deoarece există forumuri alternative care asigură o comunicare adecvată între statele aflate în război, în special în cadrul sistemului ONU și al organizațiilor regionale. Prin urmare, deși sistemul de puteri protectoare continuă să funcționeze în alte contexte, acesta este foarte rar utilizat în situații de conflict armat și este puțin probabil să fie reînviat într-o măsură semnificativă ca mecanism de implementare a dreptului internațional umanitar.

43 CG I-III, art. 8-10; CG IV, art. 9-11; PA I, art. 5

44 PA I, art. 2(2)

45 CG I-III, art. 10(1); CG IV, art. 11.

46 CG III, art. 78(1); CG IV, art. 30

De exemplu, la un moment dat, Elveția a deținut șase mandate ale unei puteri protectoare, dintre care niciunul nu se referea la situația conflictului armat (Statele Unite — Cuba / Cuba — Statele Unite; Federația Rusă — Georgia / Georgia — Federația Rusă; Statele Unite — Republica Islamică Iran; Republica Islamică Iran — Egipt)

b) Procedura de conciliere. Procedura de conciliere nu este un mecanism care să asigure respectarea legii, ci are drept scop soluționarea dezacordurilor dintre beligeranți cu privire la interpretarea și aplicarea Convențiilor de la Geneva din 1949.

În toate cazurile în care se va considera că este necesar să se acționeze în interesul persoanelor protejate, mai ales în caz de dezacord între Părțile beligerante cu privire la aplicarea sau interpretarea dispozițiilor prezentei convenții, Puterile protectoare își vor oferi bunele lor oficii în scopul reglementării diferendului.⁴⁷

În acest scop, orice putere protectoare poate propune o întâlnire între reprezentanții părților beligerante și poate facilita organizarea acesteia pentru a rezolva dezacordul care a survenit. În timp ce procedura de conciliere exista deja în conformitate cu Convențiile de la Geneva din 1929, dreptul la inițiativă și rolul umanitar al puterilor protectoare a fost consolidat în Convențiile de la Geneva din anul 1949, în special datorită unei precizări clare a intereselor părților beligerante și ale persoanelor protejate.

Cu toate acestea, la modul practic, procedura de conciliere nu a fost niciodată aplicată, iar acum locul ei a fost preluat de oportunitățile alternative emergente, în scopul facilitării dialogului între statele beligerante, în special în cadrul ONU și organizațiile regionale.⁴⁸

c) Procedura de anchetă. Deși răspunderea principală pentru investigarea presupusei încălcări a dreptului internațional umanitar este responsabilitatea autorităților naționale, acestea manifestă deseori lipsa de voință sau (in)capacitate de a aplica măsurile necesare, iar rezultatele investigațiilor nu sunt acceptate de adversarul lor sau de comunitatea internațională. Prin urmare, Convențiile de la Geneva din 1949 stipulează că: „La cererea unei Părți în conflict va trebui deschisă o anchetă, într-un mod care urmează a fi stabilit între Părțile interesate, cu privire la orice pretinsă violare a convenției”.⁴⁹

Dacă, în urma desfășurării anchetei, se concluzionează că a avut loc o încălcare a Convențiilor, partea este obligată să înceteze aceste încălcări și să pedepsească fără întârziere infractorii. Problema principală este că normele convenționale nu oferă nici măcar o descriere elementară a acestui mecanism, lăsându-l la latitudinea reprezentanților pentru a determina detaliile procedurii după izbucnirea ostilităților și identificarea tuturor mijloacelor pașnice de soluționare a diferendelor, deseori acestea dovedindu-se ineficiente și mult prea tardive.

47 CG I-III, art. 11; CG IV, art. 12

48 ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2016, *Op. cit.*, art. 11

49 CG I, art. 52; CG II, art. 53; CG III, art. 132; CG IV, art. 149.

Prin urmare, procedura de anchetă nu a fost niciodată aplicată în practică.⁵⁰ Soluția alternativă propusă în Convenții, adică numirea unui arbitru pentru a rezolva problema procedurii, necesită consens. Astfel, este puțin probabil ca acest mecanism să se încununeze cu succes în timpul unui conflict.

d) Comisia internațională de constatare a faptelor. De la înființare, în 1929, procedura de investigare nu a fost niciodată aplicată, dispozițiile Protocolului Adițional I stabilind: „Va fi constituită o comisie internațională de stabilire a faptelor, denumită mai jos Comisie, compusă din cincisprezece membri de înaltă moralitate și de o imparțialitate recunoscută.”⁵¹

Astfel, statele pot declara în orice moment, inclusiv cu privire la orice conflict armat viitor, că recunosc competența Comisiei de a investiga presupusele încălcări ale dreptului internațional umanitar *ipso facto*, adică fără acord special — în raport cu orice alt stat care a acceptat aceeași obligație. Atunci când fac o astfel de declarație, statele recunosc competența Comisiei de:

- i) anchetare a oricărui fapt pretins a fi o încălcare gravă în sensul Convențiilor și al prezentului Protocol, sau o altă violare gravă a Convențiilor și a prezentului Protocol;
- ii) facilitare, oferind bunele sale oficii, restabilire a unei atitudini de respectare a dispozițiilor Convențiilor și a prezentului Protocol.⁵²

Cu toate acestea, în absența acestei declarații preliminare, Comisia poate efectua investigații exclusiv la cererea unui beligerant și cu acordul celuilalt. Deși mandatul Comisiei se limitează la conflictele armate internaționale, aceasta a afirmat unilateral că este pregătită să își asume aceleași misiuni în timpul conflictelor armate noninternaționale, dacă toate părțile în conflict o solicită.⁵³

Competența Comisiei se limitează la stabilirea faptelor, nu poate formula nicio concluzie cu privire la legalitatea faptelor stabilite, în conformitate cu dreptul internațional, sau să publice faptele fără acordul tuturor părților în conflict.

Desigur, atunci când faptele sunt stabilite, determinarea consecințelor legale generate de aceste fapte devine adesea o chestiune relativ simplă. Acesta poate fi unul dintre motivele pentru care până în prezent, niciun beligerant nu a fost de acord să utilizeze serviciile Comisiei.

În pofida reticenței de a utiliza serviciile Comisiei, statele au subliniat în mod repetat potențialul său de a asana respectarea dreptului internațional umanitar în cadrul conflictelor armate în desfășurare. Este de remarcat faptul că, în perioada 2012—2014, un număr semnificativ de state participante la reuniunile informale convocate

50 ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2016, *Op. cit.*, art. 52

51 PA I, art. 90(1)

52 PA I, art. 90 (2)(c)

53 Report of the International Fact-Finding Commission 1991-1996, p. 2 and Report on the Work of the IHFFC on the Occasion of its 20th Anniversary, Bern, 2011, pp. 15, 17, 19 and 28. Accesibil pe adresa: http://www.ihffc.org/index.asp?page=public_reports&listfilter=off

de CICR și Elveția și-au confirmat interesul de a lua în considerare modul în care Comisia ar putea fi inclusă în viitorul sistem de asigurare a respectării dreptului internațional umanitar.

e) Represaliile. De-a lungul istoriei dreptului internațional, represaliile au fost unul dintre cele mai eficiente instrumente prin care statele se pot asigura că alte state își îndeplinesc obligațiile internaționale. Represaliile sunt o măsură de autoajutorare, prin care statul își propune să forțeze un alt stat să înceteze încălcarea normelor legale și să adopte măsuri care nu permit încălcarea dreptului internațional. În dreptul internațional umanitar represaliile sunt permise numai în circumstanțe excepționale și în prezența unor condiții stricte.

Această caracteristică a dreptului internațional umanitar rezidă din faptul că de acest drept nu uzează atât statele beligerante în sine, cât posibilele victime ale oricărui conflict armat. Astfel, în timpul desfășurării ostilităților, normele convenționale interzic represaliile nu numai împotriva civililor⁵⁴, dar și împotriva persoanelor deținute de inamic, inclusiv personalul rănit, bolnav, naufragiat, medical și religios capturat de combatanți, persoane civile din teritoriul ocupat și civili care aparțin altor categorii aflate în puterea beligerantului.⁵⁵

Dreptul internațional umanitar interzice represaliile împotriva proprietăților persoanelor civile aflate sub controlul inamicului, instalațiilor medicale, obiectelor culturale, instalațiilor necesare supraviețuirii populației civile, a mediului natural și, în special, împotriva instalațiilor și structurilor care conțin forțe periculoase, cât și împotriva obiectelor civile în general.⁵⁶

Deși în prezent normele convenționale nu interzic, în mod explicit, represaliile ca mijloc de aplicare a interdicțiilor și restricțiilor privind utilizarea anumitor tipuri de arme, practicile statelor din ultimii ani sugerează o tendință de a elimina din cadrul legal folosirea represaliilor de către beligeranți.⁵⁷ Represaliile, dacă nu sunt interzise de dreptul internațional umanitar, pot fi aplicate în conformitate cu dreptul internațional general doar cu condiția respectării condițiilor stabilite:

- a) *Scopul.* Represaliile pot fi folosite doar în calitate de răspuns la încălcările grave ale dreptului internațional umanitar și numai pentru a forța adversarul să respecte legea, ceea ce exclude posibilitatea unor represalii „preventive“, represalii ca răspuns la o încălcare a altui set de legi și represalii cu scopul de a se răzbuna sau pedepsi.
- b) *Măsuri întreprinse drept ultimă soluție (stricta necessitate).* Înainte de aplicarea represaliilor, trebuie utilizate alte mijloace: proteste, negocieri sau alte

54 PA I, art. 51(6); Protocolul II al Convenției privind armele convenționale din 1980, art. 3(2)

55 CG I art. 46; CG II art. 47; CG III art. 13(3); CG IV art. 33(1); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 146, p. 663

56 CG I, art. 46; CG II, art. 47; CG IV, art. 33; PA I, art. 52-56; Convenția privind protecția bunurilor culturale, art. 4(4); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 147, p. 669

57 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 145, p. 655

măsuri legale, pentru a-l determina pe inamic să oprească încălcările dreptului internațional umanitar. Represaliile pot fi utilizate ca ultimă soluție doar după ce avertismentele nu au avut efect.

- c) *Proportionalitate*. Represaliile trebuie să fie proporționale cu încălcarea inițială a normelor convenționale, la care acestea constituie răspunsul.
- d) *Decizie la cel mai înalt nivel guvernamental*: Decizia de a aplica represalii ar trebui adoptată la cel mai înalt nivel guvernamental sau, posibil, de către lideri militari. În niciun caz, combatanții nu pot decide individual asupra declanșării represaliilor.
- e) *Încetarea*. Represaliile trebuie oprite imediat ce adversarul încetează să mai încalce normele dreptului internațional umanitar.

Gama largă de interdicții și condiții stricte pentru utilizarea represaliilor au limitat semnificativ utilizarea acestui instrument în conflictele armate moderne. Pentru unele state, regimul restrictiv al Protocolului Adițional I le-a determinat să nu ratifice acest tratat, în timp ce altele au exprimat rezerve față de dispozițiile respective.

Deoarece represaliile sunt asociate cu un risc semnificativ de infrațiuni și contra represalii, factor agravant al conflictului, există o tendință de a interzice complet acest mijloc de asigurare a respectării normelor dreptului internațional umanitar.

f) Rolul organizațiilor umanitare și neguvernamentale. Dreptul internațional umanitar oferă organizațiilor umanitare, cum ar fi CICR și societăților naționale, dreptul de a-și oferi serviciile victimelor conflictelor armate.⁵⁸ Practic, acest drept este realizat sub forma unui număr de servicii și activități umanitare desfășurate în scopul de a oferi persoanelor afectate de astfel de situații asistența, sprijinul și protecția la care au dreptul, în conformitate cu normele convenționale.

Dreptul de a oferi servicii poate fi exercitat de orice altă organizație umanitară sau neguvernamentală imparțială, care poate asigura necesitățile umanitare apărute în situații de conflict armat. Astfel de organizații sunt: Medecins Sans Frontieres (Medici fără frontiere), o organizație non-guvernamentală bine-cunoscută, specializată în furnizarea de asistență medicală și umanitară.

Cu toate acestea, dreptul la inițiativă a CICR se extinde mai mult, ceea ce permite „să facă orice propuneri pe care le consideră a fi în interesul victimelor conflictului”.⁵⁹ În conformitate cu acest drept, CICR a obținut statutul de observator la ONU, unde își poate face publică poziția cu privire la diverse probleme umanitare și, împreună cu experții, să participe la procesele de rezolvare a respectivelor probleme stringente.

Alte organizații își desfășoară activitatea și în domeniul implementării nejudiciare a dreptului internațional umanitar, dar adoptă o abordare diferită. Amnesty International, Human Rights Watch și Human Rights First se concentrează pe aplicarea dreptului internațional umanitar și a dreptului internațional al drepturilor omului prin denunțarea publică a încălcărilor.

58 CG I-III, art. 9; CG IV, art. 10; PA I, art. 81; CG I-IV, art. 3(2); PA II, art. 18(1)

59 Koenig Ch., *The ICRC is granted observer status at the United Nations*, ICRC, No. 279, December 1990

Rapoartele transmise de astfel de organizații pentru drepturile omului abordează tot mai mult problemele de drept internațional umanitar și, datorită impactului lor asupra opiniei publice, pot afecta semnificativ implementarea normelor convenționale, asigurând respectarea acestora în moduri care să completeze abordarea strict confidențială a CICR.

§5. Asigurarea implementării normelor dreptului internațional umanitar pe cale judiciară

Încălcarile dreptului internațional umanitar trebuie să fie urmărite în toate condițiile posibile, iar deciziile luate de instituțiile naționale trebuie să fie în conformitate cu procedurile naționale existente, mecanismele internaționale având de obicei un rol de susținere și de completare numai dacă mecanismele naționale nu funcționează eficient. În unele țări afectate de conflicte, cum ar fi Israel, Columbia sau Statele Unite, instanțele naționale au exercitat un rol important în interpretarea și punerea în aplicare a dreptului internațional umanitar, în timp ce în alte state executarea prevederilor normelor convenționale prin intermediul instanțelor naționale s-a dovedit mai dificilă. La nivel internațional, mai multe autorități judiciare pot emite hotărâri asupra cazurilor care implică încălcarea dreptului internațional umanitar, fiecare având propriul său punct de vedere.

1. Curtea Internațională de Justiție. Curtea Internațională de Justiție, ca principal organ judiciar al Națiunilor Unite, contribuie, de asemenea, la asigurarea respectării dreptului internațional umanitar prin deciziile sale privind litigiile dintre părți și prin avizele sale consultative. Disputele dintre state cu privire la acuzațiile de încălcare a normelor dreptului internațional umanitar pot fi soluționate de CIJ dacă aceste state au acceptat să-i recunoască jurisdicția pentru un caz particular sau au făcut o declarație facultativă, recunoscând competența sa pentru cazurile viitoare.⁶⁰

Cazurile controversate privind încălcarea dreptului internațional umanitar, pe care s-a pronunțat CIJ, includ cazul Nicaragua (1986)⁶¹ și cazul Congo (2005).⁶² Mai mult, la cererea organismelor și agențiilor ONU, CIJ poate emite avize consultative cu privire la legalitatea anumitor aspecte ale acțiunilor statelor, în conformitate cu prevederile dreptului internațional umanitar.⁶³

Astfel, CIJ a elaborat avize consultative cu privire la „legalitatea amenințării sau folosirea armelor nucleare“ (1996)⁶⁴ și asupra „consecințelor legale ale construirii unui zid în teritoriul palestinian ocupat“ (2004).⁶⁵

60 Statutul de la Roma, art. 36(2)

61 ICJ, Nicaragua case, *Op. cit.*, pp. 27

62 ICJ, DRC v. Uganda, *Op. cit.*, pp. 81

63 Carta Oorhanizației Națiunilor Unite, art. 96

64 МС, Консультативное заключение относительно законности угрозы ядерным оружием или его применения, *Op. cit.*, pp. 38

65 МС, Консультативное заключение о строительстве стены, *Op. cit.*, pp. 36

Atunci când analizează un caz sau face o concluzie referitor la o problemă coroborată cu conflictul armat, CIJ, în mod firesc, aplică dreptul internațional umanitar, deoarece, spre deosebire de multe alte organe judiciare internaționale, nu este obligată să aplice un singur tratat specific, ci se poate referi la toate prevederile internaționale aplicabile, oricare ar fi sursa lor, dacă are legătură cu litigiul și este obligatorie pentru toate părțile implicate.⁶⁶

2. Organisme internaționale pentru drepturile omului. În funcție de tipul de încălcare a dreptului internațional umanitar, victimele individuale pot depune plângeri individuale, inclusiv reparatorii, către organele judiciare și cvasi-judiciare de punere în aplicare a tratatelor internaționale și regionale pentru drepturile omului.

În ceea ce privește executarea, este important să amintim că *natura lex specialis* a normelor dreptului internațional umanitar nu suspendă aplicarea drepturilor omului, ci doar definește interpretarea acestora în timpul conflictelor armate. Prin urmare, încălcările dreptului internațional umanitar, care încalcă și prevederile dreptului internațional al drepturilor omului, pot fi urmărite prin reclamații individuale în fața instanțelor competente pentru apărarea drepturilor omului.

De exemplu, CEDO s-a pronunțat asupra mai multor cazuri de încălcări ale drepturilor omului care privesc nu numai teritoriile ocupate, ci și operațiuni militare, inclusiv atacuri cu aeronave militare în timpul conflictelor armate noninternaționale.⁶⁷ Cu toate acestea, în multe cazuri problema competenței este cel mai probabil dificilă, mai ales când ne referim la operațiuni aeriene extrateritoriale care nu au legătură cu controlul teritoriului.⁶⁸

Astfel, respectivele instanțe judiciare sunt mai predispușe să se completeze reciproc, decât să concureze între ele. Mai mult decât atât, Comisia Interamericană pentru Drepturile Omului (IACHR) s-a referit în mod direct la normele dreptului internațional umanitar atunci când a fost necesară aplicarea și interpretarea Convenției americane privind drepturile omului în situații de conflict armat.⁶⁹

Aplicabilitatea dreptului internațional al drepturilor omului în timpul conflictelor armate este puțin probabil să fie contestată din punct de vedere juridic. Tendința este de a analiza și califica acțiunile părților beligerante prin prisma mecanismelor dreptului internațional al drepturilor omului. Obligațiile privind respectarea

66 Statutul Curții Internațional de Justiție, art. 38(1)

67 ECHR, *Cyprus v. Turkey*, Merits, App. No. 25781/94, 20 May 2001; ECHR, *Al-Skeini and others v. UK*, App. No. 55721/07, 7 July 2011; ECHR, *Isayeva, Yusopova and Bazayeva v. Russia*, App. No. 57947/00, 57948/00 and 57949/00, 24 February 2005; ECHR, *Issa et al. v. Turkey*, App. No. 31821/96, 16 November 2004

68 ECHR, *Bankovic and others v. Belgium and 16 other Contracting States*, App. No. 52207/99, 12 December 2001.

69 IACHR, *Caracoles Community Resolution*, 8 March 1982, consideration 5 in conjunction with Resolution 2; IACHR, *La Tablada case*, *Op. cit.*, paras 158, 195; IACHR, *Report on the Massacre of the Jesuits in El Salvador*, Report N. 136/99, Case 10. 488, para 237

drepturilor omului, în conformitate cu dispozițiile prevederilor convenționale, sunt obligatorii numai pentru state.

Cu toate acestea, majoritatea conflictelor armate moderne sunt noninternaționale și, prin definiție, cel puțin una dintre părți nu este un stat. Examinarea conflictelor armate din punct de vedere al mecanismelor pentru drepturile omului înseamnă că deciziile nu pot fi luate doar în raport cu comportamentul statelor participante, în timp ce orice încălcare a dreptului internațional umanitar comisă de grupuri armate nestatale poate fi cercetată doar în fața altor instanțe.

Desigur că o astfel de inegalitate nu are cum să ajute la depășirea reticenței tradiționale a statelor de a accepta orice formă obligatorie de control judiciar asupra operațiunilor lor militare în timpul conflictelor armate. Trebuie subliniat faptul că dreptul internațional umanitar nu reprezintă doar un set de norme care protejează drepturile omului în timpul conflictelor armate, deoarece oferă protecție nu numai oamenilor, ci și proprietății civile, valorilor culturale, mediului și, într-o anumită măsură, sistemului politic al statelor.

Astfel, multe forme de comportament — încălcări evidente ale dreptului internațional umanitar — nu cad sub incidența jurisdicției mecanismelor de protecție a drepturilor omului, care, prin urmare, nu pot adopta o decizie asupra acestora.

În general, implicarea tot mai frecventă a mecanismelor judiciare și cvasijudiciare pentru apărarea drepturilor omului în judecarea infracțiunilor comise de statele beligerante și adoptarea deciziilor aferente, în pofida unor obstacole și restricții, a adus o contribuție semnificativă la interesul reînnoit al comunității internaționale pentru dreptul internațional umanitar și pentru respectarea și aplicarea efectivă a acestor norme în situații de conflict armat modern.

3. Instanțe și tribunale penale internaționale. Jurisprudența instanțelor și tribunalelor penale internaționale a exercitat un rol crucial în interpretarea și aplicarea modernă a dreptului internațional umanitar. Urmărirea internațională a suspecțiilor de comitere a crimelor de război, începând cu activitatea Tribunalului Militar Internațional de la Nurenberg și Tokyo, după cel de-al Doilea Război Mondial și apoi tribunale speciale pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, a generat elaborarea unor criterii detaliate, însă foarte realiste și orientate spre practică, care determină limitele conduitei legitime în timpul conflictelor armate. În 1998 anume acest lucru a și determinat înființarea Curții Penale Internaționale.⁷⁰

În prezent, Curtea este unicul organ judiciar internațional permanent care deține un mandat specific de urmărire penală a persoanelor pentru încălcarea dreptului internațional umanitar. În jurisdicția sa, Curtea ia în considerare acuzațiile de crime de război, crime împotriva umanității, genocide, iar începând cu 2017 și crima de agresiune. Instanța își poate exercita jurisdicția în trei situații: dacă acuzatul este

70 Statutul de la Roma a fost adoptat la 17 iulie 1998 și a intrat în vigoare la 1 iulie 2002, după ce 60 de state au devenit părți la aceasta. La momentul elaborării lucrării (anul 2020), Părți la Statutul de la Roma erau 123 de state.

cetățean al unui stat parte la Statutul de la Roma; dacă presupusa infracțiune s-a produs pe teritoriul statului parte (inclusiv navele și aeronavele atribuite acestuia) sau dacă cazul este sesizat Curții de Consiliul de Securitate al ONU.⁷¹

Competența Curții este complementară competenței instanțelor naționale și poate fi exercitată numai dacă instanțele naționale nu-și propun sau nu pot îndeplini responsabilitățile lor principale de cercetare și urmărire penală.⁷² Pentru a asigura supremația competenței lor naționale, multe state părți la Statutul de la Roma au adoptat o legislație națională care oferă instanțelor naționale competență asupra crimelor enumerate în statut. O serie de tribunale și instanțe speciale au fost înființate expres pentru a cerceta și judeca acuzațiile de infracțiuni internaționale în contexte specifice.

Pe lângă tribunalele internaționale penale pentru fosta Iugoslavie (1993) și Rwanda (1994), instituite de Consiliul de Securitate al ONU, aceste instituții includ Curtea specială pentru Sierra Leone (2002) și Camerele extraordinare din instanțele din Cambodgia (2003). Ambele au fost stabilite prin tratate semnate între Națiunile Unite și guvernele respective, ca instituții „hibride“ care cercetau infracțiuni grave, atât în temeiul dreptului internațional, cât și al dreptului intern, care au fost săvârșite în timpul conflictului din Sierra Leone și regimul lui Pol Pot din Cambodgia. În plus, au fost create colegii speciale de judecători sau camere în tribunale naționale existente, în conformitate cu legislația națională, de exemplu Camera Crimelor de Război din Bosnia și Herțegovina (2002) și Colegiile speciale pentru crime grave în Timorul de Est (2000).

În pofida mandatului atotcuprinzător al Curții Penale Internaționale, impactul său practic rămâne limitat din cauza faptului că mai multe puteri militare majore, inclusiv Statele Unite, Federația Rusă și China, nu au devenit încă părți la Statutul de la Roma. Curtea se confruntă cu o serie de probleme grave, inclusiv acuzații de parțialitate, deoarece sunt condamnați doar lideri din state africane, mai puțin puternice, iar infracțiunile comise de reprezentanții țărilor mai bogate și mai influente sunt ignorate.

Mai mult, atât tribunalele speciale, cât și Curtea Penală Internațională se confruntă cu probleme legate de buget, de ritmul lent activității lor și de distanța geografică considerabilă de teritoriile și situațiile pe care le cercetează. Aceste probleme evidențiază limitele urmăririi penale internaționale ca mecanism de judecare a încălcărilor dreptului internațional umanitar.

Relațiile dintre state continuă să se bazeze pe conceptul de suveranitate națională și pe distribuția inegală a puterii politice și militare. Așadar, violența, distrugerea și destabilizarea pe scară largă, care caracterizează majoritatea conflictelor armate, fac dificilă efectuarea unei investigații independente și fiabile, care s-ar impune în respectivele proceduri penale.

71 Statutul de la Roma, art. 12 și 13

72 Statutul de la Roma, art. 17 și 20

Dacă analizăm numărul de cazuri, autoritățile judiciare internaționale vor fi întotdeauna limitate în cercetarea unor cazuri importante, în timp ce marea majoritate a acuzațiilor va trebui să fie cercetată și judecată de instanțele locale prin intermediul mecanismelor extrajudiciare, al căror scop este restabilirea justiției și realizarea reconcilierii. Urmărirea infractorilor de război de către instanțele și tribunalele internaționale servește drept factor puternic de descurajare și consolidează respectul și aplicarea dreptului internațional umanitar.⁷³

§ 6. Mecanismele și instrumentele de implementare ale dreptului internațional umanitar în cadrul conflictelor armate noninternaționale

Obligația statelor de a asigura, în orice circumstanțe, respectarea Convențiilor se aplică și în timpul conflictelor armate noninternaționale și creează o legătură indestructibilă a statelor participante la astfel de conflicte, inclusiv „statul teritorial“ pe teritoriul căruia are loc conflictul, dar și statele terțe. Prin urmare, apelurile sau alte măsuri pașnice adoptate de state nebeligerante pentru a asigura respectarea dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor armate noninternaționale nu mai pot fi considerate ingerințe în treburile interne ale unui stat pe teritoriul căruia se derulează conflictul armat.

În conformitate cu același principiu, țărilor terțe le este interzisă sprijinirea părților în conflicte armate noninternaționale, atunci când comit încălcări ale dreptului internațional umanitar. Mai mult, normele convenționale, care reglementează conflictele armate noninternaționale, sunt obligatorii nu numai pentru statele beligerante, ci și pentru fiecare dintre „părțile la conflict“, ceea ce înseamnă că grupurile armate nestatale trebuie să se conformeze prevederilor dreptului internațional umanitar și să prevină încălcarea acestora de către membrii săi.⁷⁴

Faptul că normele convenționale creează obligații directe pentru părțile nestatale în conflict nu afectează statutul lor legal în conformitate cu dreptul internațional.⁷⁵

În esență, aceasta presupune că statele contractante sunt gata să stabilească obligații care revin unui actor nestatal și să respecte aceste obligații în timpul conflictelor armate cu astfel de grupuri. Cu toate acestea, nu sunt pregătiți să ofere grupurilor armate statut juridic și legitimitate internațională, ceea ce s-ar întâmpla în cazul recunoașterii tradiționale a acestora de către statul beligerant.

Există un anumit dezacord cu privire la capacitatea juridică a grupurilor armate nestatale și la baza legală exactă a responsabilităților directe în conformitate cu

73 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2016, с. 354

74 CG I-IV, art. 3 comun

75 CG I-IV, art. 3(2)

dreptul internațional. Cea mai acceptată explicație este că statele, în conformitate cu dreptul și obligația lor de a implementa dreptul internațional umanitar în sfera lor de influență suverană, pot impune interdicțiile și obligațiile necesare, în acest scop, oricărui cetățean și oricărui actori nestatali din jurisdicția lor.

Cu toate acestea, în afara teritoriului propriu, statele pot atribui responsabilități numai membrilor forțelor armate proprii sau reprezentanților autorităților sale civile, în timp ce dreptul de a reglementa conduita grupărilor armate nestatale aparține statului în jurisdicția teritorială a căruia se află acestea. Astfel, aplicabilitatea dispozițiilor tratatelor care reglementează drepturile și obligațiile grupurilor armate nestatale este de obicei limitată la teritoriul statelor semnatare.⁷⁶

Trebuie recunoscut faptul că, în temeiul dreptului internațional umanitar, această abordare nu tranșează toate problemele apărute în legătură cu drepturile și obligațiile grupurilor armate nestatale. De exemplu, dacă grupurile armate organizate trebuie să se conformeze dreptului umanitar internațional, vor apărea următoarele dificultăți:

- a) identificarea consecințelor legale ale încălcărilor lor, dacă este vorba despre responsabilitatea lor în termeni legali și obligația de a acorda reparații.
- b) modalitatea de incriminare a încălcărilor normelor convenționale și deferirea în fața instanței de judecată a infractorilor, pedepsirea în conformitate cu principiile unui proces echitabil, atât timp cât nu au dreptul de a adopta legi, cât și capacitatea de a efectua control judiciar și de a asigura funcționarea locurilor de detenție în conformitate cu cerințele dreptului internațional umanitar.

Deoarece statele nu doresc să ofere un anumit nivel de legitimitate grupurilor armate nestatale, nici articolul 3 comun și nici Protocolul Adițional II nu prevăd instituirea puterilor protectoare, proceduri de investigație, comisii de constatare sau alte mecanisme internaționale de implementare.

În fond, normele cutumiare interzic părților unui conflict armat noninternațional să recurgă la represalii și să aplice orice alte contramăsuri îndreptate împotriva persoanelor care nu participă sau nu mai participă direct la ostilități, iar obligația generală de diseminare a cunoștințelor despre regulile dreptului internațional umanitar poate fi dedusă direct din normele convenționale.

În realitate, asigurarea respectării normelor dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor armate noninternaționale depinde, în mare măsură, de mecanismele de aplicare a legii interne și de controlul internațional, bazat pe dreptul de inițiativă umanitară, exact cum este prevăzut de articolul 3 comun.

Normele de drept internațional umanitar, care reglementează conflictele armate noninternaționale, stabilesc faptul că după încheierea ostilităților, persoanelor implicate în conflict și celor private de libertate din motive legate de conflict trebuie să li

76 CG I-IV, art 3 comun; PA II, art. 1(1)

se acorde cea mai cuprinzătoare amnistie, care nu se va aplica persoanelor fizice suspectate și acuzate de comiterea crimelor de război sau condamnate pentru săvârșirea lor.⁷⁷ Conceptul de crime de război, aplicabil conflictelor armate noninternaționale, include încălcări grave ale articolului 3 comun și ale Protocolului Adițional II și a dreptului cutumiar.⁷⁸ Principiul răspunderii penale pentru încălcări grave ale dreptului internațional umanitar a fost extins, pentru prima dată, conflictelor armate noninternaționale în jurisprudența TPII.⁷⁹ Astfel, componentele de infracțiune au fost incluse în prevederile asupra crimelor de război cuprinse în Statutul de la Roma,⁸⁰ iar astăzi sunt recunoscute drept parte a dreptului cutumiar.⁸¹

În ceea ce vizează consecințele umanitare, nu se atestă nicio diferență între conflictele armate internaționale și cele noninternaționale. În ambele tipuri de conflicte, operațiunile militare provoacă moartea și rănirea, atât a personalului militar, cât și a civililor, distrugerea echipamentelor militare și a proprietății și infrastructurii civile. Consecințele ostilităților pot determina deplasarea internă a populației civile, foametea, delincvența și răspândirea bolilor.

Famiiliile sunt separate, rudele și prietenii dispar, multe persoane pot fi reținute sau internate. În efortul de a atenua suferințele oamenilor cauzate de conflictele armate, dreptul internațional umanitar califică aceste probleme, în egală măsură de importante atât pentru conflictele armate internaționale, cât și pentru cele noninternaționale.

Prin urmare, articolul 3 comun face apel la părțile în conflict armat noninternațional „să adopte, prin acorduri speciale, toate sau parțial dispozițiile rămase” din Convenții.⁸² Pe lângă consolidarea și clarificarea regimului juridic, care reglementează conflictele armate noninternaționale, și având în vedere că acestea nu afectează statutul juridic al părților semnatare, acordurile speciale pot reprezenta o modalitate practică de a depăși dificultățile legate de aspecte precum aplicabilitatea anumitor tratate sau clasificarea juridică a conflictului.

Acordurile speciale pun în aplicare parțial sau în totalitate dispozițiile normelor care reglementează conflictul armat internațional. Acestea pot crea obligații legale noi dacă depășesc legea deja aplicabilă în acest context sau pot poseda un caracter strict declarativ dacă repetă pur și simplu dispozițiile convenționale, care sunt deja obligatorii pentru părți. La modul practic, astfel de acorduri speciale sunt adesea propuse, pregătite și încurajate de către CICR și limitate la dispoziții specifice privind dreptul internațional umanitar, precum cele care reglementează crearea zonelor de securitate sau eliberarea simultană a prizonierilor răniți.

77 PA II, art. 6(5); norma 159 p.

78 Statutul de la Roma 8(2)(c); Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regula 156, p. 728

79 ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadic*, *Op. cit.*, para 129

80 Statutul de la Roma, art. 8(2)(c)-(f)

81 Жан-Мари Хенкерст, Луиза Досвальд-Бек. *Op. cit.*, regulile 152-158

82 CG I-IV, art. 3(2)

Cu toate acestea, s-au făcut referiri mai largi la normele dreptului internațional umanitar, care reglementează conflictele armate internaționale, de exemplu în timpul conflictului din fosta Iugoslavie. De obicei, statele sunt reticente să încheie acorduri speciale cu grupuri armate organizate, tocmai în scopul împiedicării sprijinului pentru eforturile acestor grupuri de a dobândi legitimitate politică.

În astfel de cazuri, grupurile armate organizate pot face o declarație unilaterală în care își exprimă intenția de a se conforma și de a aplica integral sau parțial normele dreptului internațional umanitar. Chiar dacă aceste declarații sunt frecvent motivate politic, putând contribui semnificativ la stabilirea contactelor cu grupurile armate organizate, la asanarea controlului intern și, în final, la asigurarea respectării lor.

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Enumerați elementele componente ale obligației de a implementa și respecta normele dreptului internațional umanitar.
2. Explicați esența factorilor care influențează respectarea dreptului internațional umanitar în timpul conflictului armat.
3. Clasificați măsurile întreprinse de state pentru a implementa dreptul internațional umanitar.
4. Descrieți mecanismele și instrumentele utilizate de către state pentru implementarea dreptului internațional umanitar.
5. Stabiliți structura și funcțiile Comisiei naționale de drept internațional umanitar.
6. Analizați mijloacele de influență disponibile pentru state la nivel individual, în sensul implementării dreptului internațional umanitar.
7. Cercetați sistemul Organizației Națiunilor Unite în calitate de mecanism de implementare la nivel internațional a dreptului internațional umanitar.
8. Apreciați locul și rolul conferințelor multilaterale în procesul de implementare a dreptului internațional umanitar.
9. Definiți mecanismele alternative de asigurare a implementării normelor dreptului internațional umanitar.
10. Analizați ponderea Puterilor Protectoare în sistemul de asigurare a implementării dreptului internațional umanitar.
11. Explicați mecanismul de acțiune al: procedurii de conciliere, procedurii de anchetă și al Comisiei internaționale de constatare a faptelor.
12. Descrieți represaliile drept instrument de asigurare a respectării normelor dreptului internațional umanitar.
13. Stabiliți ponderea organizațiilor umanitare și neguvernamentale în procesul de implementare a dreptului internațional umanitar.
14. Determinați rolul asigurării implementării normelor dreptului internațional umanitar pe cale judiciară.
15. Apreciați eficiența mecanismelor și instrumentelor de implementare ale dreptului internațional umanitar în cadrul conflictelor armate noninternaționale.

☞ Problema

Sunteți membru al Comisiei Naționale de Drept Internațional Umanitar.

Sarcini:

1. Definiți atribuțiile și competențele dvs.
2. Alegeți rolul concret în cadrul comisiei.
3. Elaborați și prezentați un plan de acțiuni, cuprinzând toate elementele caracteristice acestui gen de document oficial.
4. Faceți propuneri de eficientizare a structurii, competenței, atribuțiilor și eficienței activității Comisiei din care faceți parte.

T E M A X I V

Comitetul Internațional al Crucii Roșii și semnele protectoare

§1. Procesul de edificare și evoluția Comitetului Internațional al Crucii Roșii; §2. Baza normativă a activității Comitetului Internațional al Crucii Roșii și a utilizării emblemei protectoare; §3. Principiile și misiunea Comitetului Internațional al Crucii Roșii; §4. Societatea Națională de Cruce Roșie Moldova — funcții și atribuții; §5. Rolul Comitetului Internațional al Crucii Roșii în promovarea Dreptului Internațional Umanitar; §6. Regimul juridic al semnelor protectoare

§ 1. Procesul de edificare și evoluția Comitetului Internațional al Crucii Roșii

Evenimentele marcate de atrocitate din cadrul conflictelor armate au constituit premisa necesară pentru edificarea unui mecanism internațional fără caracter statal, care ar fi asigurat acordarea primului ajutor necesar tuturor persoanelor afectate direct în cadrul ostilităților.

Până la mijlocul secolului al XIX-lea nu au existat sisteme și instituții de instituționalizare și îngrijire a răniților militari sau civili, în războaie și alte conflicte armate sau catastrofe, cu un număr mare de persoane afectate, în care să fie găzduiți și tratați cei răniți pe câmpurile de luptă. În iunie 1859, omul de afaceri elvețian Henry Dunant călătorește în Italia pentru a discuta cu împăratul Napoleon al III-lea problemele de afaceri din Algeria, la acea vreme ocupată de Franța. Ajuns în micul oraș Solferino în data de 24 iunie, elvețianul este martor al Bătăliei de la Solferino, o confruntare din cadrul Războiului Austro-Sardinian.

Într-o singură zi, aproximativ 40.000 de soldați, aparținând ambelor tabere, au fost abandonați, morți și răniți, pe câmpul de luptă. Henry Dunant este oripilat de aceste atrocități, de suferințele soldaților răniți, de lipsa personalului medical calificat și penuria medicamentelor pentru îngrijirea acestora, cât și a instrumentelor de acordare a îngrijirii medicale primare. Dunant abandonează complet scopul inițial al călătoriei sale și pentru mai multe zile activează ca voluntar pentru a ajuta la îngrijirea celor răniți. Reușește să organizeze un grup format din localnici, pe care îi convinge să-i ajute pe cei aflați în suferință, fără nicio discriminare.

Până atunci, după încetarea luptelor doar rudele și prietenii acordau ajutor răniților și tot ei se ocupau de recuperarea cadavrelor. Totodată, o puzderie de hoți și criminali dădeau buzna pe câmpurile de luptă, în căutare de lucruri de valoare, deseori cu prețul amputării de degete și uciderii muribunzilor care mai încercau să se opună. Pentru a nu fi atacat de răniți, Dunant flutura un steag care era considerat neutru, un negativ al steagului elvețian (fond roșu cu o cruce albă la mijloc), obținut în pripă prin desenarea unei cruci roșii pe o pânză albă.

Întors la Geneva, omul de afaceri scrie o carte, **Amintirile de la Solferino**, publicată din bani proprii în 1862. A expediat mai multe exemplare ale cărții sale liderilor politici și militari din întreaga Europă. Pe lângă relatarea detaliată a experienței traumatizante trăite la Solferino, pledează pentru formarea unor organizații naționale voluntare, care să se preocupe de acordarea de îngrijiri medicale soldaților răniți în timpul războaielor și elaborarea de tratate internaționale care să garanteze protecția celor răniți pe câmpurile de luptă.

Principalul scop al lui Henry Dunant era de a proiecta cruda realitate a războiului, de aceea a expediat volumul inclusiv familiilor domnitoare din Europa, dar și liderilor militari, politici, tuturor celor implicați în acțiuni filantropice, dar și prietenilor. Cartea a cunoscut un succes imediat și neașteptat, Dunant primind numeroase invitații și devenind obiectul unui val de admirație.

Cartea propunea doua idei, care s-au dovedit a fi de o importanță crucială:

1. Înființarea, în fiecare țară, a unei societăți de ajutorare a răniților pe timp de război, formată din voluntari;
2. Promovarea unui acord internațional care să protejeze soldații răniți pe câmpul de luptă, dar și pe cei care îi îngrijesc, oferindu-le astfel un statut neutru.

În mai puțin de un an, urmare a acestor propuneri, a fost fondată o organizație mondială de profil. Meritul lui Dunant a fost de a reuși să convingă statele să codifice și să recunoască obiceiurile războiului.

În acea perioadă, la Geneva, exista Societatea pentru Bunăstare Publică, al cărei președinte era avocatul Gustave Moynier. Acesta a fost profund impresionat de lucrarea „Amintirile de la Solferino“ și l-a invitat pe Dunant să conferențeze despre carte în prezența membrilor societății.

Întâlnirea s-a soldat cu înființarea unei comisii compuse din cinci membri. Alături de Dunant și Moynier, din comisie mai făceau parte generalul Guillaume Henri Dufour, doctorii Louis Appia și Theodore Maunoir. Comisia s-a întrunit pentru prima dată la 17 februarie 1863 și s-a autointitulat **Comitetul Internațional pentru Ajutorarea Răniților**, care, în 1876, urma să devină **Comitetul Internațional al Crucii Roșii**.

Lucrarea „Amintirile de la Solferino“ publicată de către cetățeanul elvețian Henry Dunant, încă în 1862, reflecta cu lux de amănunte ororile caracteristice operațiunilor militare și efectele profund negative ale acestora asupra persoanelor neimplicate sau retrase din luptă. În anul 1863, un grup de cinci persoane, la inițiativa

aceluiși Henry Dunant, formează Comitetul Internațional al Crucii Roșii — drept asociație privată. În baza Statutului asociației, membri ai Comitetului Internațional al Crucii Roșii, puteau deveni doar cetățenii elvețieni.

În perioada 26—29 octombrie 1863 la Geneva se desfășoară o conferință internațională, având scopul de a dezvolta acțiunile de asanare a serviciilor medicale de pe câmpurile de luptă. La conferință participă 36 de persoane: 18 delegați oficiali din partea unor guverne naționale, 6 delegați din partea unor organizații nonguvernamentale, 7 delegați străini neoficiali și cei 5 membri-fondatori ai Comitetului Internațional. Rezoluțiile finale, adoptate la 29 octombrie 1863, au vizat:

1. Înființarea unor societăți naționale pentru ajutorarea soldaților răniți;
2. Neutralitatea și protecția acordată soldaților răniți;
3. Utilizarea de forțe voluntare pentru ajutorarea celor aflați pe câmpurile de luptă;
4. Introducerea unor semne distinctive comune pentru personalul medical, și anume o cruce roșie pe mânecă.

Doar un an mai târziu, guvernul elvețian invită guvernele tuturor statelor europene, dar și pe cele ale Statelor Unite ale Americii, Braziliei și Mexicului, să participe la o conferință diplomatică oficială. 16 țări trimit un total de 26 de delegați la Geneva. La 22 august 1864 conferința adoptă prima Convenție de la Geneva „pentru ameliorarea condițiilor răniților de pe câmpurile de luptă”. Convenția este compusă din 10 articole, stabilind pentru prima dată reguli legale care garantează neutralitatea și protecția soldaților răniți, personalului medical pe câmpurile de luptă și instituțiilor umanitare specifice conflictelor armate. Convenția definește două criterii pentru recunoașterea societăților naționale, aparținând Comitetului Internațional:

1. Societatea națională trebuie să fie recunoscută de către propriul guvern național;
2. Guvernul național al respectivei țări trebuie să fie parte a Convenției de la Geneva.

Imediat după adoptarea Convenției de la Geneva, s-au format primele societăți naționale în: Belgia, Danemarca, Franța, Spania etc. De asemenea, în 1864, Louis Appia și Charles van de Velde, căpitan al Armatei Olandeze, devin primii delegați independenți și neutri care activează sub egida Crucii Roșii într-un conflict armat. Trei ani mai târziu, în 1867, are loc prima Conferință Internațională a Societăților Naționale de Ajutor pentru Îngrijirea Victimelor de Război.

Neglijarea afacerilor personale, datorată activității intense nonprofit desfășurate în cadrul Comitetului Internațional, îl aduce pe Dunant în anul 1867 la faza de faliment. Controversele în ceea ce privește afacerile lui Dunant, opinia publică proastă pe care publicul și-a creat-o despre el, la care se adaugă conflictul izbucnit cu Gustave Moynier, determină demiterea sa din funcția de membru și secretar al organizației. Este acuzat ulterior de fraudă și forțat să părăsească Geneva, fără să mai revină vreodată în orașul natal.

În anii următori vor fi înființate societăți naționale în aproape toate țările Europei. În 1876, comitetul adoptă numele de Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), nume păstrat până astăzi. Acordarea primului Premiu Nobel pentru Pace în 1901 de către Comitetul Norvegian al Premiului Nobel îi are ca laureați pe Henry Dunant și Frédéric Passy, un pacifist celebru la nivel internațional. Mult mai importantă decât premiul în sine, recunoașterea oficială din partea Comitetului Internațional al Crucii Roșii a reprezentat reabilitarea oficială a lui Dunant și a reprezentat totodată o recompensă pentru rolul său-cheie în înființarea Crucii Roșii. Dunant moare nouă ani mai târziu în micul oraș elvețian Heiden. Cu doar două luni mai devreme, adversarul său, Gustave Moynier, moare la rândul-i, rămânând în istorie drept cel mai longeviv președinte al organizației.

Convenția de la Geneva din 1864 este revizuită pentru prima dată în 1906. Un an mai târziu, prima Convenție de la Haga adoptată în cadrul celei de a Doua Conferință Internațională de Pace de la Haga extinde raza de acțiune a Convenției de la Geneva și asupra conflictelor armate maritime. La scurt timp după începerea Primului Război Mondial, în 1914, la 50 de ani de la înființarea CICR și de la adoptarea primei Convenții de la Geneva, existau deja 45 de societăți naționale de ajutorare în toată lumea. După încheierea războiului, CICR organizează repatrierea a aproximativ 420.000 de prizonieri de război. În 1920, misiunea repatrierilor a fost cedată nou-înființatei Ligi a Națiunilor, care îl desemnează pe diplomatul și omul de știință norvegian Fridtjof Nansen în funcția de „Înalt comisar pentru repatrierea prizonierilor de război“. Mandatul său legal a fost extins mai târziu în scopul susținerii eforturilor întreprinse pentru prizonierii de război și pentru persoanele strămutate. Funcția este redenumită „Înalt comisar al Ligii Națiunilor pentru refugiați“. Lui Nansen, care a inventat Pașaportul Nansen pentru refugiații apatrizi, i s-a decernat Premiul Nobel pentru Pace în anul 1922.

Anterior încheierii războiului, în 1917, CICR se învrednicește de Premiul Nobel pentru Pace, datorită laborioasei sale activități din timpul conflictului. A fost singurul Premiu Nobel acordat între 1914 și 1918. În 1923, Comitetul adoptă o schimbare a politicii sale în ceea ce privește admiterea noilor membri. Până atunci, numai locuitorii orașului Geneva puteau presta servicii pentru Comitet. Această limită a fost extinsă pentru toți cetățenii elvețieni. Drept consecință directă a Primului Război Mondial, în 1925 este adoptat un protocol adițional al Convenției de la Geneva, care elimina din cuprinsul legii folosirea de gaze otrăvitoare și agenți biologici ca arme. Patru ani mai târziu, Convenția originală este revizuită și astfel se organizează a Doua Convenție de la Geneva „privitoare la tratamentele aplicate prizonierilor de război“. Evenimentele din timpul Primului Război Mondial și activitatea întreprinsă de către CICR în acest sens au generat o creștere semnificativă a reputației și autorității Comitetului în cadrul Comunității Internaționale, determinând extinderea competențelor sale.

Baza legală a activității CICR în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a reprezentat-o Convenția de la Geneva, în forma sa din 1929. Activitățile Comitetului

erau similare celor din Primul Război Mondial: vizitarea și monitorizarea locațiilor în care se dețineau prizonierii de război, asistarea populației civile și asigurarea schimbului de mesaje legate de prizonieri și persoane dispărute. Până la sfârșitul războiului, 179 de delegați au condus 12.750 de vizite în locurile în care se aflau prizonieri de război în 41 de țări. Prin intermediul Agenției Centrale de Informații Despre Prizonierii de Război, au fost expediate 120 de milioane de mesaje. De remarcat că un simulacru de activitate a prestat Crucea Roșie Germană, care era controlată de naziști și care nu a respectat legile Convenției de la Geneva, cum ar fi deportarea evreilor din Germania și asasinatul în masă din lagărele de concentrare, conduse de guvernul german. În plus, alte două mari părți combatante, Uniunea Sovietică și Japonia, nu făceau parte din Convenția de la Geneva din 1929 și nu erau obligate legal să se subordoneze regulilor acesteia.

În timpul celui de al Doilea Război Mondial, CICR a adoptat o politică de neutralitate ambiguă, denumită convențional **politica celor trei maimuțe**: a nu vedea, a nu auzi, a nu comenta. Preocuparea CICR de a nu risca un conflict cu puterile Axei a fost într-atât de mare, încât obediența unui adevărat erou al CICR, Louis Haefliger, delegatul organizației în lagărul Mauthausen, s-a soldat cu o rușinoasă admonestare oficială care a fost anulată doar în anul 1990. CICR nu a reușit să încheie un acord cu Germania Nazistă, legat de tratamentul deținuților din lagărele de concentrare și nu a făcut presiuni asupra Germaniei pentru respectarea angajamentelor cu privire la prizonierii de război. CICR nu a reușit nici să formuleze un răspuns la informațiile potrivit cărora evreii erau uciși în lagărele de concentrare din Europa. Această politică a unei conduceri perimate și slugarnice este considerată cel mai mare eșec din istoria CICR.

După noiembrie 1943, CICR a obținut aprobarea de a transmite pachete pentru deținuții din lagărele de concentrare, ale căror nume și locație erau cunoscute. S-a reușit înregistrarea identităților a aproximativ 105.000 de deținuți și livrarea a aproximativ 1,1 milioane de pachete, în principal către lagărele Dachau, Buchenwald, Ravensbrück, și Sachsenhausen, un ajutor mult prea modest pentru un război soldat cu 61 000 000 de morți (peste 16 000 000 militari și peste 45 000 000 civili), sute de milioane de răniți, dislocați, refugiați, etc.

La data de 12 martie 1945, președintele CICR, Jacob Burckhardt a primit un mesaj de la generalul Ernst Kaltenbrunner, care accepta solicitarea CICR de a permite delegaților să viziteze lagărele de concentrare. Acest acord prevedea însă ca delegații să rămână în lagăre până la finalul războiului. Zece delegați, Louis Haefliger (lagărul Mauthausen), Paul Dunant (lagărul Theresienstadt), Victor Maurer (lagărul Dachau) ș.a. au acceptat aceste condiții. Louis Haefliger a anunțat trupele americane cu privire la ceea ce urma să se întâmple la Mauthausen-Gusen, salvând viața a aproximativ 60.000 de oameni. Acțiunile sale au fost condamnate de CICR, deoarece i-au pus în pericol neutralitatea. Doar în 1990, reputația sa a fost, în sfârșit, reabilitată de Cornelio Sommaruga, președintele CICR.

În 1944, CICR i s-a decernat al doilea Premiu Nobel. Ca și în Primul Război Mondial, a fost singurul Premiu Nobel pentru Pace din timpul conflictului militar (1939—1945). La sfârșitul războiului, CICR a colaborat cu societățile naționale de Cruce Roșie pentru a organiza acțiuni de ajutorare în regiunile foarte afectate. În 1948, Comitetul a publicat un raport prin care a rezumat activitatea sa din perioada războiului, de la 1 septembrie 1939, până la 30 iunie 1947. Din ianuarie 1996, arhiva CICR din această perioadă a fost deschisă pentru cercetare academică și publică.

La sărbătorirea centenarului său, în 1963, CICR împreună cu Liga Societăților de Cruce Roșie, s-a învrednicit de al treilea Premiu Nobel pentru Pace. Din 1993, persoanelor care nu sunt de origine elvețiană, le-a fost permisă activitatea în calitate de delegați ai Comitetului, ceea ce nu era posibil până la această dată.

La data de 16 octombrie 1990, Adunarea Generală a ONU a decis să acorde CICR statutul de observator în cadrul sesiunilor sale, primul permis de acest fel acordat unei organizații nestatale. Rezoluția a fost propusă de 138 de state membre și a fost introdusă de ambasadorul italian Vieri Traxler, în memoria Bătăliei de la Solferino. Un acord cu guvernul elvețian, semnat la data de 19 martie 1993, a afirmat independența deplină a Comitetului față de guvernul Elveției. Acordul protejează proprietățile CICR din Elveția, incluzând sediile și arhivele sale și garantează salvagardarea transferului de bunuri și fonduri.

La sfârșitul Războiului Rece, activitatea CICR a devenit mult mai periculoasă. În anii '90, și-au pierdut viața mai mulți delegați decât în orice altă perioadă a istoriei, în special fiind vorba despre intervențiile în cadrul conflictelor armate locale.

§ 2. Baza normativă a activității Comitetului Internațional al Crucii Roșii și a utilizării emblemei protectoare

Contrar ceea ce se crede, CICR nu este o organizație non-guvernamentală în adevăratul sens al cuvântului, dar nici o organizație internațională. Deoarece membrii săi pot fi doar cetățeni elvețieni, instituția nu desfășoară o politică deschisă indivizilor din alte state. Cuvântul „internațional“ din titulatura sa nu se referă la capacitatea unei persoane de a fi membru, ci la scopul de a întreprinde acțiuni internaționale, conform Convențiilor de la Geneva. CICR deține privilegii speciale și imunitate legală în mai multe state, bazate pe legile din statele respective sau pe acorduri între Comitet și guvernele naționale. Conform legii elvețiene, CICR este o asociație privată.

Crucea Roșie Internațională este un termen des utilizat, dar, din punct de vedere juridic, folosirea acestuia termen este eronată, deoarece nu există o organizație internațională ce ar deține o asemenea denumire. În realitate, Mișcarea Internațională de Cruce Roșie constă din mai multe organizații distincte, independente din punct de vedere legal, însă unite în cadrul aceleiași mișcări pe principii de bază, obiective, simboluri, statute și organe de conducere comune.

Părțile componente ale mișcării sunt:

1. **Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR)** este o instituție umanitară privată, înființată în 1863, la Geneva, Elveția. Comitetul cuprinde 25 de membri și posedă o autoritate unică în cadrul dreptului internațional umanitar privind protejarea vieții și demnității victimelor conflictelor armate naționale și internaționale.
2. **Federația Internațională a Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie** a fost înființată în 1919. Astăzi coordonează activitățile întreprinse în cele 188 de Societăți Naționale de Cruce Roșie și Semilună Roșie. Sediul Federației se află la Geneva, Elveția.
3. **Societățile Naționale de Cruce Roșie și Semilună Roșie** există în aproape toate țările lumii. La ora actuală, 188 de Societăți Naționale sunt recunoscute de Comitetul Internațional al Crucii Roșii și admise ca membre cu drepturi depline în cadrul Federației. Fiecare entitate activează în țara de origine.¹

Părțile la conflict vor acorda Comitetului Internațional al Crucii Roșii toate facilitățile posibile pentru a-i permite asumarea misiunilor umanitare care îi sunt atribuite de către Convenții și de Protocolul Adițional I, în scopul de a asigura protecție și asistență victimelor conflictului. Comitetul Internațional al Crucii Roșii va putea, de asemenea, să exercite orice alte activități umanitare în favoarea acestor victime, cu acordul Părților beligerante. Statele implicate în conflictul militar vor acorda organizațiilor sau societăților naționale de Cruce Roșie (Semilună Roșie, Leul și Soarele Roșu) facilitățile necesare pentru activitățile lor umanitare în favoarea victimelor conflictului, în conformitate cu Convențiile de la Geneva, a Protocolului Adițional I și a principiilor fundamentale ale Crucii Roșii, adoptate de către conferințele internaționale ale Crucii Roșii.

Înaltele părți ale Convențiilor de la Geneva și părțile beligerante vor facilita, în măsura tuturor posibilităților, ajutorul pe care organizațiile de Cruce Roșie și Liga Societăților de Cruce Roșie îl vor acorda victimelor conflictelor, în conformitate cu prevederile convenționale. De asemenea, părțile beligerante urmează să acorde facilități similare celorlalte organizații cu caracter umanitar, prevăzute de Convențiile de la Geneva, care sunt în mod corespunzător autorizate de către statele pe teritoriul cărora urmează să-și desfășoare activitatea.²

Republica Moldova este parte semnatară a Convențiilor de la Geneva și a Protocoloalelor Adiționale. În scopul asigurării implementării prevederilor Dreptului Internațional Umanitar la nivel național legislația penală autohtonă prevede: Folosirea emblemei Crucii Roșii și a denumirii „Crucea Roșie“ de către persoane care nu sunt abilitate cu acest drept, cât și a însemnelor care pot fi confundate cu emblema Crucii Roșii, dacă această acțiune a comportat consecințe grave, se pedepsește cu amendă

1 <http://www.icrc.org/eng/who-we-are/movement/overview-the-movement.htm>

2 PA I, art. 81

în mărime de la 500 la 600 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore.³

În acest sens, utilizarea fără drept a semnelor distinctive prevăzute de Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, a pavilionului parlamentar, a drapelului, a insignelor militare sau a uniformei inamicului sau ale Organizației Națiunilor Unite, ca mijloc de protecție în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, dacă aceasta a provocat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății uneia sau mai multor persoane, decesul uneia sau mai multor persoane, se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani.⁴

Semne distinctive ale infracțiunii mai constituie și fapta comisă în timp de război și în legătură cu operațiunile militare. Latura subiectivă se exprimă prin intenție directă, iar făptuitorul înțelege că folosește și poartă ilegal semnele și emblemele Crucii Roșii și Semilunii Roșii sau alte semne distinctive, neavând pentru aceasta baza respectivă, iar subiect al infracțiunii poate fi orice militar.⁵

§ 3. Principiile și misiunea Comitetului Internațional al Crucii Roșii

Principiile fundamentale ale Crucii Roșii sunt rezultatul unui secol de experiență. Proclamate la Viena, în 1965, aceste principii conferă și asigură o coeziune între Societățile Naționale de Cruce Roșie și Semilună Roșie, Comitetul Internațional al Crucii Roșii și Federația Internațională a Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie, în scopul garantării continuității Mișcării și activității sale umanitare. Conferința Internațională a XX-a a Crucii Roșii a proclamat principiile fundamentale ale Mișcării Internaționale de Cruce Roșie.

Principiul Umanismului — Creată și edificată din dorința de a oferi asistență, fără discriminare, răniților și bolnavilor de pe câmpul de luptă, Mișcarea Internațională de Cruce Roșie acționează prompt pentru a preveni și a atenua suferința umană ori de câte ori este necesar, în scopul protejării vieții și sănătății și pentru asigurarea respectului față de viața și integritatea fizică și psihică a persoanei, cu precădere în cadrul ostilităților. Aceasta promovează înțelegerea reciprocă, prietenia, cooperare și pacea durabilă între popoare.

Principiul Imparțialității — Mișcarea nu face nicio delimitare de naționalitate, rasă, religie, statut social sau de apartenență politică. Acțiunile sale sunt direcționate strict pentru oprirea suferințelor persoanelor afectate în cadrul conflictelor armate. Unicul criteriu de acordare a priorității în procesul de asistență a persoanelor afectate este gravitatea traumei.

3 Codul Penal al Republicii Moldova, art. 363

4 Codul Penal al Republicii Moldova, art. 137⁴

5 Alexei Barbăneagră ș.a., Cod Penal — comentat și adnotat, Chișinău: Sarmis, 2009, p. 844.

Principiul Neutralității — În baza acestui principiu Mișcarea Internațională de Cruce Roșie nu poate activa în favoarea sau defavoarea unei părți beligerante, indiferent de motivele și scopurile conflictului armat. De asemenea nu este admisă implicarea sau inițierea de acțiuni pe criterii politice, rasiale, religioase etc.

Principiul Independenței — Mișcarea Internațională de Cruce Roșie este independentă. Societățile naționale trebuie să își mențină autonomia și să acționeze întotdeauna în conformitate cu principiile analizate, în pofida faptului că activitatea acestora este realizată pe teritoriul unui stat și doar cu acordul și sprijinul guvernului acestuia.

Principiul voluntarismului sau al naturii voluntare constă în faptul că acest fenomen este bazat pe ajutor voluntar dezinteresat.

Principiul Unității — pe teritoriul unui stat poate să existe și să activeze doar o singură Societate Națională de Cruce Roșie. Aceasta urmează să-și exercite atribuțiile pe întreg teritoriul statului fără a face discriminare între persoanele afectate de conflict care au nevoie de asistență umanitară.

Principiul Universalității — Mișcarea Internațională de Cruce Roșie este o instituție universală. Toate Societățile Naționale sunt egale în drepturi în cadrul mișcării și absolut toate dispun de aceleași obligații statutare.⁶

Misiunea oficială a CICR, ca organizație imparțială, neutră și independentă este aceea de a garanta protecția vieții și demnității victimelor conflictelor armate naționale și internaționale. Conform Acordului de la Sevilla, din 1997, a fost constituită „Agenția de conducere” a Mișcării în conflicte.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii este o organizație imparțială, neutră și independentă, scopurile și obiectivele căreia sunt eminentamente umanitare și rezidă în protejarea vieții și demnității persoanelor afectate de conflictul armat sau de violențe interne, oferindu-le asistență. Acesta conduce și coordonează activitățile internaționale ale Mișcării pentru asistență umanitară în situații de conflict.

Anume la inițiativa CICR a și fost adoptată Convenția de la Geneva în 1864. Din acel moment, CICR, cu sprijinul Crucii Roșii și Semilunii Roșii, îndeamnă în mod constant guvernele țărilor lumii să adapteze normele dreptul internațional umanitar la circumstanțele generate de conflictele armate contemporane, în scopul de a asigura o protecție mai eficientă pentru victimele conflictului.

Astăzi, toate statele membre s-au angajat să respecte prevederile celor patru Convenții de la Geneva din 1949, care garantează edificarea unui sistem de protecție pentru răniți, bolnavi, naufragiați, prizonieri de război și civili.

Aproximativ trei sferturi din toate statele sunt acum semnatare ale celor două Protocoale Adiționale la Convențiile de la Geneva, semnate la 8 iunie 1977. Protocolul Adițional III, adoptat în 2005, prevede utilizarea unei embleme comune de către Societățile Naționale ale Mișcării — Cristalul Roșu.

6 Statutul Societății de Cruce Roșie din Moldova [on line] <http://www.redcross.md/ro/cine-suntem/crucea-rosie-din-moldova/statutul>

Cele mai importante obiective ale Comitetului sunt:

1. Monitorizarea conformității părților dintr-un conflict cu Convențiile de la Geneva.
2. Acordarea de asistență medicală celor răniți pe câmpul de luptă.
3. Supervizarea tratării prizonierilor de război.
4. Acordarea de ajutor în căutarea persoanelor dispărute în conflictele armate.
5. Protejarea populației civile.
6. Arbitrarea părților dintr-un conflict armat.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii se bazează în activitatea sa pe Convențiile de la Geneva din 1949, Protocoalele Adiționale la acestea, Statutul Mișcării Internaționale de Cruce Roșie și Semilună Roșie, precum și pe rezoluțiile Conferințelor Internaționale ale Crucii Roșii și Semilunii Roșii. Comitetul Internațional al Crucii Roșii este o organizație independentă și neutră, care asigură protecție umanitară și de asistență victimelor în cadrul conflictelor armate și în alte situații de violență. CICR contribuie la promovarea respectării dreptului internațional umanitar și facilitează punerea sa în aplicare în legislația națională.

Temeiul juridic al oricărei acțiuni a CICR rezidă în:

1. Cele patru Convenții de la Geneva și a Protocolului Adițional I, care asigură CICR un mandat special de a acționa în caz de conflict armat internațional. În special, CICR dispune de dreptul de a vizita prizonierii de război și internații civili. Convenția oferă, de asemenea, un drept larg de inițiativă în favoarea acestuia.
2. În situații de conflict armat fără caracter internațional CICR are un drept de inițiativă umanitară, care este recunoscută de comunitatea internațională, principiu consacrat de articolul 3 comun celor patru Convenții de la Geneva.
3. În situații de tulburări interne sau tensiuni interne, precum și în alte situații care necesită o acțiune umanitară, CICR are dreptul de inițiativă, drept conferit de Statutul Mișcării Internaționale de Cruce Roșie și Semilună Roșie. Astfel, în cazurile în care dreptul internațional umanitar nu se aplică, CICR poate oferi serviciile sale guvernelor, doar cu condiția acceptării de către guvernul vizat. În caz contrar, aceste acțiuni ar putea fi calificate drept ingerință în treburile interne ale statului.⁷

§4. Societatea Națională de Cruce Roșie Moldova — funcții și atribuții

Societatea de Cruce Roșie din Moldova va utiliza emblema atât în scop indicativ, cât și de protecție, în timp de pace, precum și în timp de război, în conformitate cu Convențiile de la Geneva din 1949 privind protecția victimelor de război și Proto-

⁷ Sand-Trigo A., *Le rôle du CICR dans la mise en oeuvre du droit international humanitaire*. En: *Études internationales*, vol. 23, nr. 4, 1992, p. 745-772. <http://id.erudit.org/iderudit/703083ar>

coalele Adiționale lor din 1977, Legea cu privire la folosirea și protecția emblemei Crucii Roșii din 12 noiembrie 1999⁸, Reglementările din 1991 despre folosirea emblemelor adoptate la Conferința Internațională a căror prevederi sunt obligatorii pentru toate Societățile Naționale.

Emblema Societății de Cruce Roșie Moldova reprezintă o cruce formată din cinci pătrate egale de culoare roșu-vermilion, așezata pe fond alb.

Obiectul principal de activitate al Societății de Cruce Roșie din Moldova este de a preveni și alina suferințele umane, activând cu imparțialitate, fără nicio discriminare de naționalitate, sex, convingeri religioase, limbă, apartenență militară, socială sau politică, vârstă.

Direcțiile principale de activitate ale Societății de Cruce Roșie din Moldova sînt:

- a) să acorde asistență victimelor conflictelor armate; precum și populației sinistrate în urma calamităților naturale și altor circumstanțe excepționale; să creeze în acest scop servicii, de asistență;
- b) să caute persoanele, să restabilească legătura dintre membrii familiilor separați în ; urma conflictelor armate, tensiunilor politice, calamităților naturale și altor circumstanțe excepționale, să acorde asistența necesară pentru reintregirea familiilor, să creeze în acest scop servicii de investigații;
- c) să organizeze colectarea donațiilor de binefacere de la populație, la întreprinderi, în instituții și organizații, să distribuie aceste donații în țară sau să le expedieze peste hotare; .
- d) să primească, să păstreze și să distribuie ajutorul umanitar primit de la Federația Internațională a Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie și de la Comitetul Internațional al Crucii Roșii; să participe la recepționarea, păstrarea și distribuirea ajutorului umanitar primit de la alte organizații internaționale și străine;
- e) să instruiască și să pună la dispoziție personalul necesar pentru operațiunile de acordare a ajutorului umanitar;
- f) să contribuie la recrutarea donatorilor de sînge prin propagarea Activității de donare a sîngelui;
- g) să realizeze și să susțină programele sociale în domeniul învățămîntului, ocrotirii sănătății și asistenței sociale pentru cele mai vulnerabile categorii de cetățeni;
- h) să acorde asistență refugiaților, în colaborare cu autoritățile administrației publice;
- i) să participe la acțiunile de difuzare a cunoștințelor și informațiilor referitoare la dreptul umanitar internațional și să asigure implementarea acestuia la nivel național;
- j) să promoveze participarea copiilor și a tinerilor la activitățile Societății;

8 Legea cu privire la folosirea și protecția emblemei Crucii Roșii, Nr. 673-XIV din 12.11.1999. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 145-148 din 23 decembrie 1999

- k) să interacționeze cu formațiunile medicale, precum și cu organele abilitate cu protecția populației și a teritoriului în caz de calamități naturale și de alte circumstanțe excepționale;
- l) să elibereze autorizații pentru utilizarea emblemei Crucii Roșii, în conformitate cu Convențiile de la Geneva și cu Legea cu privire la folosirea și protecția emblemei Crucii Roșii;
- m) să prezinte autorităților administrației publice propuneri referitoare la asigurarea respectării normelor dreptului internațional umanitar, la folosirea denumirii și emblemei Crucii Roșii și la, prevenirea abuzurilor și a încălcărilor în cadrul folosirii acestora;
- n) să colaboreze cu autoritățile administrației publice de toate nivelurile în scopul îndeplinirii misiunii sale umanitare;
- o) să exercite alte funcții, inclusiv cele prevăzute de Convențiile de la Geneva.⁹

§ 5. Rolul Comitetului Internațional al Crucii Roșii în promovarea Dreptului Internațional Umanitar

În procesul de promovare a respectării dreptului internațional umanitar, în conformitate cu normele convenționale și Carta Mișcării, CICR promovează, în principal, o abordare în trei nivele. În primul rând, strategia preventivă a CICR urmărește să prevină încălcările DIU prin prezența sa operațională pe teren, apelurile sale periodice către părțile beligerante pentru a le aminti despre obligațiile care le revin și prin diseminarea cât mai activă a cunoștințelor cu privire la DIU. În al doilea rând, dacă CICR cunoaște eventualele încălcări ale DIU, va întreprinde toate măsurile posibile pentru a le stopa și pentru a preveni repetarea acestora. În al treilea rând, CICR este implicat activ în eforturile continue de a reafirma și consolida DIU, în scopul continuării oferirii unei interpretări adecvate a acestui corp crucial de legi și adaptarea lor la necesitățile impuse de conflictele armate contemporane.

1. Memorandumul trimis părților în război (*rappels du droit*). Încă de la începutul conflictului armat sau când izbucnirea ostilităților pare inevitabilă, CICR amintește fiecărei părți obligațiile care îi revin în conformitate cu DIU. Dacă este vorba de state, CICR expediază o notă oficială guvernelor respective (*rappels du droit*), iar grupurile armate organizate pot fi mai ușor abordate print intermediul unui comunicat de presă sau în cadrul unei întâlniri directe.

Memorandumul conține o atenționare asupra normelor și principiilor aplicabile ale DIU, care guvernează desfășurarea ostilităților și protecția persoanelor aflate sub controlul părții inamice. Prin trimiterea unui astfel de memorandum, CICR își propune să stabilească un dialog bilateral cu fiecare dintre părțile beligerante, în

⁹ Legea privind Societatea de Cruce Roșie din Moldova, Nr. 139 din 10.05.2001. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 64-66 din 22 iunie 2001

scopul obținerii accesului la persoanele protejate aflate sub autoritatea lor, precum și la oportunitățile, garanțiile și permisele necesare pentru activitățile proprii.

De exemplu, la 23 septembrie 1980, a doua zi după ce Irak a atacat Republica Islamică Iran, CICR le-a reamintit părților beligerante obligațiile care le revin, în conformitate cu Convențiile de la Geneva, iar pe 26 septembrie organizația a obținut permisiunea de a expedia delegați în Irak. În mod similar, imediat ce Secretarul General al NATO, Javier Solana, a autorizat, în 1999, coaliția împotriva Republicii Federale Iugoslavia, CICR a remis o notă diplomatică NATO și statelor sale membre, cât și autorităților iugoslave, amintindu-le de obligațiile care le revin în temeiul DIU. Dacă este necesar, un asemenea memorandum poate fi trimis în timpul unui conflict armat sau transmis statelor care ulterior au intrat în conflict.

De exemplu, la 2 august 1990, în ziua în care forțele irakiene au invadat Kuweitul, CICR le-a reamintit părților beligerante obligația lor de a se conforma Convențiilor de la Geneva, iar pe 23 august a solicitat oficial autorităților irakiene autorizația de a-și îndeplini mandatul în Irak și pe teritoriul ocupat al Kuweitului. În decembrie 1990, când intervenția militară a coaliției internaționale părea inevitabilă, CICR a trimis un „Memorandum privind aplicabilitatea dreptului internațional umanitar“ tuturor statelor părți la Convențiile de la Geneva din 1949.¹⁰

Memorandumul expedit părților beligerante în timpul unui conflict armat sau în timpul ocupării nu trebuie să fie la fel de cuprinzător ca memoriile trimise inițial, iar atenția lor poate fi concentrată pe probleme specifice care vizează CICR. De exemplu, după războiul arabo-israelian din 1967, CICR a reamintit în mod regulat Israelului obligațiile sale în temeiul DIU față de oamenii de pe teritoriul palestinian ocupat.

2. Modus operandi în cazul încălcărilor dreptului internațional umanitar. De îndată ce CICR află că au fost comise încălcări ale DIU sau că aceste încălcări sunt în desfășurare sau că acestea vor avea loc în mod inevitabil, se vor impune măsuri adecvate pentru a preveni astfel de acțiuni sau pentru a le stopa și pentru a preveni repetarea lor în viitor. În funcție de natura și complexitatea încălcărilor, se adoptă măsuri la diferite niveluri de conducere și se utilizează o serie de metode specifice. Acțiunile CICR, în acest sens, sunt expuse orientărilor instituționale, intitulate „Acțiuni ale Comitetului Internațional al Crucii Roșii în caz de încălcare a dreptului internațional umanitar sau a altor reguli fundamentale privind protecția persoanelor în situații de violență“.¹¹

a) Întâlnirile bilaterale și confidențiale. Astfel, CICR se adresează confidențial, dacă este posibil, la acel nivel de decizie care este direct responsabil de încălcare. Scopul principal este ca responsabilii de încălcarea DIU să-și conștientizeze obligațiile internaționale și să adopte măsurile ce se impun pentru prevenirea unor astfel de încălcări în viitor.

10 ICRC, Memorandum on the Applicability of IHL, 14 December 1990. ICRC, Vol. 280, 1991, p. 24

11 Action by the International Committee of the Red Cross in the event of violations of international humanitarian law or of other fundamental rules protecting persons in situations of violence. ICRC, Volume 87 Number 858 June 2005, p. 393-400

Pentru ca întâlnirile bilaterale să fie eficiente, CICR va acționa cu sinceritate, justificându-și astfel încrederea. Aceasta înseamnă că organizația nu poate lua parte la conflict și nu poate manifesta parțialitate față de niciun grup de victime. Totodată trebuie să fie complet neutră. Un alt aspect-cheie este caracterul confidențial al dialogului său bilateral și observațiile sale. Faptul că CICR se angajează constant într-un astfel de dialog, vizitează locuri de detenție și desfășoară alte activități pentru a ajuta victimele conflictelor armate, nu constituie informații confidențiale.

Cu toate acestea, conținutul dialogului bilateral al CICR cu părțile beligerante și ceea ce delegații observă în cursul activității lor reprezintă informații strict confidențiale. Astfel, CICR declară public ceea ce observă și constată, dar nu ceea ce vede. Deși confidențialitatea nu este unul dintre cele șapte principii fundamentale care ghidează CICR în activitățile sale, nu poate fi supraestimată importanța unei astfel de abordări în îndeplinirea misiunii umanitare a CICR.

Părțile beligerante nu ar fi putut să ofere CICR accesul direct către deținuți sau alte persoane vulnerabile din motive de securitate și nu ar fi permis delegaților săi să colecteze informații, care le sunt extrem de nefavorabile, dacă nu ar fi sigure că organizația nu va face publice informațiile pe care le-a colectat, în special cu privire la încălcările DIU.

Chiar și cea mai mică suspiciune față de delegații CICR care colectează astfel de informații, se poate solda cu depunerea de mărturii personale împotriva infractorilor și în cadrul ulterioarelor procese penale ar putea pune grav în pericol siguranța personalului CICR.

Prin urmare, în 1999 TPII a decis că personalul ICRC poate refuza să depună mărturie în cadrul procedurilor penale. Acest privilegiu al imunității s-a extins de atunci asupra CICR, ca organizație, și a fost în mod oficial încorporat în Regulamentul de procedură al Curții Penale Internaționale.¹²

Confidențialitatea servește atât intereselor părților beligerante, cât și ale victimelor. Astfel, CICR solicită părților beligerante să nu dezvăluie conținutul dialogului lor bilateral și rapoartele CICR cu privire la faptele stabilite de delegații săi în timpul vizitelor la locurile de detenție sau în cadrul altor activități de asistare a persoanelor protejate. În fiecare dintre rapoartele sale, CICR subliniază caracterul confidențial al acestora.

Aceste rapoarte sunt destinate exclusiv autorităților cărora li se adresează și nici o parte terță nu trebuie să cunoască conținutul raportului în întregime sau parțial și acesta nu poate fi publicat. Dacă autoritățile deținatoare, cărora le-a fost transmis un astfel de raport, publică oricare fragment separat, CICR își rezervă dreptul de a publica acest raport în totalitate, tocmai pentru a preveni interpretarea eronată sau trunchiată a observațiilor și recomandărilor sale.

b) Metode suplimentare de acțiune. Politica CICR prevede confidențialitatea dialogului său bilateral, dar această decizie nu este nici obligatorie, nici necondițio-

¹² ICTY, Prosecutor v. Simic et al., Trial Chamber Decision, 17 July 1999; Regulamentul de procedură al CPI, regula 73(4)

nată. Aceasta implică un angajament de bună credință din partea autorităților de a ține cont în mod corespunzător de problemele care vizează CICR, rezultatele observațiilor și recomandările sale cu privire la aplicarea dreptului internațional umanitar. Dacă autoritățile în cauză refuză în mod explicit să coopereze cu CICR, organizația va încerca să transfere dialogul său bilateral și confidențial la nivelul următor al ierarhiei militare sau administrative a statului sau a grupului armat. Dacă întâlnirile bilaterale și confidențiale la toate nivelurile relevante nu conduc la prevenirea unor încălcări ulterioare ale DIU și dacă nu există perspective de asanare a situației, CICR poate să apeleze la o serie de măsuri suplimentare.

Mobilizarea umanitară. Drept prim pas, CICR poate „extinde cercul confidențialității” și poate dezvălui unele sau toate preocupările sale (din nou supuse confidențialității reciproce) cu guvernele țărilor terțe, organizațiile internaționale și regionale sau cu persoanele care pot influența benefic acțiunile respective ale părților beligerante.

În principal, o mobilizare umanitară de natură confidențială afectează statele și se bazează pe obligația lor internațională de a exercita presiuni asupra beligerantului pentru a se asigura că DIU este respectat în toate circumstanțele și pentru a preveni promovarea și susținerea încălcărilor DIU. Deși CICR poate acționa în acest mod, în scopul mobilizării umanitare, totuși nu va recurge la formularea de recomandări cu privire la măsurile pe care le pot adopta statele, organizațiile sau persoanele fizice.

Declarații publice despre calitatea dialogului bilateral confidențial. De asemenea, CICR poate să își exprime public îngrijorarea cu privire la calitatea dialogului său bilateral confidențial cu beligerantul sau calitatea reacției la recomandările sale referitoare la probleme umanitare specifice, dar, dacă este cazul, încă nu dezvăluie conținutul exact al dialogului, recomandărilor și represaliilor beligerantului.

Scopul de a exprima public insatisfacția față de dialogul sau cooperarea cu acel beligerant nu este de a deconspira și condamna, ci de a recepționa un răspuns mai constructiv față de opiniile și recomandările CICR și să nu permită ca tăcerea organizației să fie interpretată drept o dovadă a faptului că situația umanitară este satisfăcătoare.

Condamnarea publică. În sfârșit, dacă se repetă încălcări grave ale DIU, atunci CICR își rezervă dreptul de a denunța public încălcările specifice ale DIU și să solicite încetarea imediată a acestora. CICR condamnă public când sunt întrunite următoarele patru condiții:

- 1) Încălcările sunt foarte grave și se repetă sau există probabilitatea repetării acestora;
- 2) Există dovezi fiabile și verificabile ale acestor încălcări sau chiar delegații CICR au fost martorii acestora;
- 3) Întâlnirile bilaterale confidențiale și eforturile de mobilizare umanitară nu au determinat încetarea încălcărilor;

- 4) Nicio condamnare publică nu poate avea loc dacă aceasta nu servește interesele persoanelor protejate sau ale populației.

De fapt, CICR apelează foarte rar la condamnarea publică. Astfel de declarații au fost în principal legate de situațiile în care comunicările periodice și repetate nu au produs rezultatul scontat, atunci când încălcările DIU făceau în mod clar parte dintr-o politică temeinică sau când CICR se afla în imposibilitatea absolută de a avea acces la autoritățile relevante. În fiecare caz, CICR trebuie să fie sigur că presiunea deschisă reprezintă unica modalitate de a asigura respectarea DIU.

În ceea ce vizează interesele persoanelor sau grupurilor afectate de încălcarea dreptului internațional umanitar, CICR trebuie să țină cont atât de interesele lor pe termen scurt în ceea ce privește protecția și asistența umanitară, cât și de interesele lor pe termen lung în ceea ce privește accesul direct al CICR la victimele războiului, nu numai în situații particulare, dar și în alte conflicte armate care pot eventual surveni. Condamnarea publică a încălcărilor dreptului internațional umanitar implică întotdeauna analiza unor factori extrem de complecși: interesele CICR, interesele părților în război și, mai ales, interesele victimelor conflictelor armate.¹³

c) Atitudinea CICR față de inițiativele terților. CICR nu depune mărturie și nu furnizează documente confidențiale pentru investigații sau proceduri legale cu privire la încălcări specifice. Totuși, acest lucru nu împiedică organizația să mențină un contact regulat cu autoritățile judiciare, cvasijudiciare sau de investigare pe probleme generale legate de implementarea, aplicarea și interpretarea DIU.

Participarea la investigații și înregistrarea faptelor. CICR nu exercită rolul unei comisii de anchetă și nici organizația în sine, nici angajații săi, nu sunt implicați în procedurile de investigare. Dar CICR poate solicita părților beligerante să apeleze la Comisia Internațională de Constatare a Faptelor. La cererea tuturor părților beligerante, CICR își poate oferi bunele sale oficii pentru a ajuta la crearea unei comisii imparțiale de anchetă care să ofere toate garanțiile procedurale necesare.

Cu toate acestea, CICR va oferi serviciile, doar cu condiția ca acesta să nu servească în niciun fel în calitate de impediment pentru activitățile sale normale și să nu-i afecteze reputația de organizație imparțială și neutră. Dacă CICR este solicitat să înregistreze consecințele reale ale unei încălcări a DIU, va face acest lucru exclusiv în scopuri proprii și numai dacă este convins că prezența sa nu va fi utilizată în mod necorespunzător în scopuri politice.

Primirea și transmiterea reclamațiilor. Carta Mișcării autorizează CICR să „accepte orice reclamații cu privire la presupuse încălcări” ale DIU. Deși CICR încearcă să dispună de toate informațiile posibile despre presupuse încălcări ale dreptului internațional umanitar, nu se angajează să constate veridicitatea unor astfel de acuzații dacă aceasta nu rezultă din propria politică umanitară și din prioritățile sale.

13 Myanmar: ICRC denounces major and repeated violations of international humanitarian law. ICRC, 29.07.2007 <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/news-release/2009-and-earlier/myanmar-news-290607.htm>

Astfel, CICR poate lua în considerare acuzațiile individuale din activitățile sale, dar nu va raporta acuzațiile de încălcare părții acuzate în caz că aceste încălcări nu au fost înregistrate de către proprii delegați sau dacă nu se bazează pe dovezi fiabile și verificabile și, mai ales, dacă sunt contrare intereselor victimelor.

În circumstanțe excepționale, dacă toate celelalte mijloace de comunicare nu funcționează, CICR poate fi de acord să transmită rapoarte despre încălcările DIU, acționând ca intermediar neutru între părțile beligerante sau societățile lor naționale. Deși CICR nu dezvăluie conținutul reclamațiilor pe care le primește, poate recunoaște public recepționarea unei reclamații dacă se referă la evenimente cunoscute de toată lumea.¹⁴

3. Activități preventive. Activitățile preventive sunt al patrulea obiectiv principal al CICR, concomitent cu activitățile sale legate de furnizarea de protecție, asistență și cooperare. Activitățile preventive „sunt legate de adoptarea de măsuri menite să prevină suferința prin influențarea celor care pot decide, direct sau indirect, soarta persoanelor afectate de conflictul armat sau de alte situații de violență și desfășurate, în general, ținând cont pe termen mediu și lung”.¹⁵

Abordarea preventivă a CICR are drept scop înțelegerea cauzelor anumitor tipuri de comportament și modul în care acesta poate fi influențat. O parte din activitatea de prevenire a CICR este menținerea unui dialog regulat, atât cu statele, cât și cu actorii nestatali și reamintirea obligațiilor lor legale. Mai mult, se organizează cursuri de formare circumscrise problematicilor DIU pentru reprezentanții statelor, membrilor entităților neguvernamentale, personalului umanitar și savanților, publicând periodic documente despre diverse probleme legate de dreptul internațional umanitar și activități umanitare. În cele din urmă, CICR și în special serviciul său consultativ privind dreptul internațional umanitar oferă servicii statelor pentru a le ajuta să încorporeze obligațiile care le revin în temeiul DIU în dreptul și practicile naționale.

În timp ce își propune să dezvolte noi instrumente ale DIU, CICR poate participa la activități și consultări pentru a clarifica dispozițiile normelor convenționale. În acest scop, CICR organizează sau facilitează numeroase consultări și conferințe, proiecte și procese de diferite dimensiuni și durate. Unele dintre ele sunt enumerate în cele ce urmează, tocmai pentru a ilustra implicațiile practice ale acestor eforturi:

- *Consolidarea protecției victimelor conflictelor armate.* Atenția s-a concentrat pe două domenii: detenția în timpul conflictelor armate noninternaționale și consolidarea respectării dreptului internațional umanitar.
- *Comentarii privind Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocoalele Adiționale ale acestora.* Comentarii ale CICR asupra Convențiilor de la Geneva din 1949 și Protocoalelor Adiționale ale acestora sunt un excelent exemplu de

14 Action by the International Committee of the Red Cross in the event of violations of international humanitarian law or of other fundamental rules protecting persons in situations of violence. ICRC, Volume 87 Number 858 June 2005, p. 393-400

15 ICRC: Prevention policy. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-4019.pdf>

ghidare instituțională privind interpretarea acestor instrumente. Deoarece fiecare Comentariu a fost elaborat la o distanță de câțiva ani de la adoptarea tratatului, CICR a implementat procesul de actualizare a Comentariilor, care va crea oportunitatea de a oferi răspunsuri adecvate la întrebările interpretative care apar în timpul conflictelor armate contemporane.

- *Un studiu asupra DIU cutumiar*: În 2005, după aproape zece ani de cercetare și consultare, CICR a publicat rezultatele unui studiu dedicate normelor cutumiare, care identifică standarde (161 în total) ce consolidează protecția victimelor conflictelor armate.¹⁶
- *Documentul Montreux*. În 2008, 17 țări au semnat Documentul Montreux, al cărui scop este de a asigura respectarea dreptului internațional umanitar și a drepturilor omului de către companiile militare și de securitate private care operează în timpul conflictelor armate.¹⁷
- *„Participarea directă la ostilități. Ghid pentru interpretarea conceptului”*. În 2009, după șase ani de consultări informale cu un grup de experți guvernamentali, militari, umanitari, științifici și neguvernamentali, format din peste 50 de membri, CICR a publicat ghidul privind interpretarea conceptului de „participare directă la ostilități”. Deși nu există o definiție exactă în DIU, acest concept este de o importanță sporită în contextul operațiunilor moderne pentru selectarea țintelor.¹⁸

În desfășurarea atribuțiilor care i-au fost delegate de comunitatea internațională, CICR a dezvoltat o serie de metode de acțiune preventive și receptive pentru a asigura respectarea DIU, contribuind decisiv la confirmarea și dezvoltarea acestui concept. Cu toate acestea, în pofida importanței practice enorme a activităților CICR și a recunoașterii sale la nivel mondial, drept „custode al DIU”, trebuie să ne amintim întotdeauna de statele care sunt creatorul și „garantul” acestui corpus de legi și poartă responsabilitatea principală pentru aplicarea standardelor sale.¹⁹

§ 6. Regimul juridic al semnelor protectoare

Până în secolul al XIX-lea părțile beligerante utilizau un șir vast de semne protectoare. Lipsa unicității semnelor de protecție a generat o atitudine nihilistă față de acestea și nu a permis realizarea obiectivului primordial — protecția persoanelor sau

16 Хенкертс, Жан-Мари и Досвальд-Бек, Луиза. *Обычное международное гуманитарное право. Нормы*. Москва, МККК, 2006

17 Documentul Montreux privind obligațiile legale internaționale relevante și cele mai bune practici ale statului pentru funcționarea companiilor militare și de securitate private în timpul conflictului armat. Montreux, 17 septembrie 2008.

18 Мельцер, Нильс. *Непосредственное участие в военных действиях. Руководство по толкованию понятия в свете международного гуманитарного права*. Москва, МККК, 2017, 105 с.

19 Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. МККК, 2006, с. 392

obiectelor neimplicate sau neutilizate direct în cadrul operațiunilor militare. Aceste circumstanțe au constituit drept argument pentru elaborarea și utilizarea unor semne unice de protecție.

Crucea Roșie. În calitate de omagiu pentru Elveția, semnul heraldic al crucii roșii pe fond alb, format prin inversarea culorilor federale, este menținut ca emblemă și semn distinctiv al serviciului sanitar al armatelor.²⁰ Sub controlul autorităților militare competente, emblema crucii roșii pe fond alb va figura pe drapelele, brasardele, precum și pe materialul folosit de serviciul sanitar.²¹

Emblema crucii roșii pe fond alb și cuvintele „cruce roșie“ sau „crucea Genevei“ nu vor putea fi folosite, fie pe timp de pace, fie pe timp de război, decât pentru a desemna sau pentru a proteja formațiile și stabilimentele sanitare, personalul și materialul protejat prin Convenția I de la Geneva din 1949 și alte convenții internaționale care au un obiect de reglementare similar. Cu toate acestea, Societățile Naționale de Cruce Roșie vor putea pe timp de pace, în conformitate cu legislația națională, să folosească numele și emblema Crucii roșii pentru celelalte activități ale lor conforme principiilor stabilite prin conferințele internaționale ale Crucii Roșii.

Organismele internaționale ale Crucii Roșii și personalul, legitimat în modul corespunzător, vor fi autorizați să se servească tot timpul de semnul crucii roșii pe fond alb.

În mod excepțional, în conformitate cu legislația națională și cu autorizația expresă a unei dintre Societățile Naționale de Cruce Roșie, se va putea folosi această emblemă pe timp de pace pentru a semnaliza vehiculele utilizate ca ambulanțe și pentru a marca poziția posturilor de ajutor rezervate exclusiv pentru îngrijirea gratuită a răniților și bolnavilor.²²

Semiluna Roșie, Leul și Soarele Roșii. Pentru țările care întrebunțează deja ca semn distinctiv, în locul Crucii roșii, Semiluna roșie sau Leul și Soarele roșii pe fond alb, aceste embleme sunt de asemenea admise.²³

Cristalul Roșu. Datorită controverselor legate de societatea națională din Israel și alte dispute, introducerea unui simbol de protecție adițional și neutru a fost pus în discuție mai mulți ani, Cristalul Roșu fiind cea mai populară propunere. Alte încercări au inclus Sri Lanka (1957) și India (1977), care au încercat să introducă o Svastică Roșie. De asemenea, societățile din Kazakhstan și Eritreea au încercat să folosească o combinație a Crucii și Semilunii Roșii, după modelul Uniunii Sovietice, care a folosit această combinație până la destrămarea sa. Oricum, amendarea Convențiilor de la Geneva pentru adăugarea unui nou simbol de protecție solicită o conferință diplomatică a tuturor celor 192 de state semnatare. Guvernul elvețian a organizat o astfel de conferință care ar fi trebuit să se desfășoare între 5 și 6 decembrie 2005 pen-

20 CG I, art. 38

21 CG II, art. 41

22 CG I, art. 44

23 CG II, art. 41

tru a adopta un al treilea protocol la Convențiile de la Geneva pentru introducerea Cristalului Roșu în calitate de simbol adițional, cu statut egal, cu Semiluna Roșie și Crucea Roșie. Conferința a fost amânată pentru data de 7 decembrie, iar protocolul a fost adoptat. Din toate statele care au participat la conferință, 98 au votat pentru, 27 împotriva și 10 s-au abținut de la vot.

Deși prima încercare de aderare a Israelului, ca stat independent, datează din 1948 și a fost reînnoită în fiecare an, CICR, sub presiunea țărilor din blocul arabo-musulman, a refuzat sistematic această aderare. La data de 22 iunie 2006 CICR a anunțat că Mișcarea Internațională de Cruce Roșie și Semilună Roșie a adoptat Cristalul Roșu ca emblemă adițională și a anunțat de asemenea recunoașterea Societății Palestiniene de Semilună Roșie și Societatea Națională Israeliană, Magen David Adom.

De menționat că recunoașterea simultană, ca pachet al acestor două organizații, a fost deosebit de problematică, deoarece pentru a fi recunoscută drept Societate Națională, conform articolului 5, paragraful 2 (b), Societatea „trebuie să fie constituită pe teritoriul unui stat independent, unde este respectată Convenția de la Geneva pentru ameliorarea condiției răniților și bolnavilor pe câmpurile de luptă.“, ori Societatea Palestiniană de Semilună Roșie (PRCS) nu aparține unui stat, iar „respectarea Convenției de la Geneva pentru ameliorarea condiției răniților și bolnavilor pe câmpurile de luptă“ este inexistentă în respectiva Autoritate Autonomă Palestiniană și cu deosebire în zona Gaza. La data de 14 ianuarie 2007, al treilea protocol adițional a intrat în vigoare.

Protecția Civilă. Semnul distinctiv internațional al protecției civile constă dintr-un triunghi echilateral albastru pe fond portocaliu, fiind utilizat pentru protecția organismelor de protecție civilă, a clădirilor lor, a personalului și materialelor lor sau pentru protecția adăposturilor civile. Statele semnatare ale Convențiilor de la Geneva și ale Protocoalelor Adiționale vor întreprinde măsurile necesare pentru a controla utilizarea semnelor distinctiv internațional de protecție civilă și pentru a preveni și reprimă folosirea abuzivă a acestuia.²⁴

Lucrările și instalațiile care conțin forțe periculoase. Lucrările și instalațiile care conțin forțe periculoase și anume: barajele, digurile și centralele nucleare de producere a energiei electrice, nu vor face obiectul atacurilor, chiar dacă acestea constituie obiective militare, atunci când astfel de atacuri pot provoca eliberarea acestor forțe și, în consecință, pot cauza pierderi importante populației civile. Celelalte obiective militare situate pe aceste lucrări sau instalații, ori în apropierea lor nu trebuie să facă obiectul atacurilor, atunci când astfel de atacuri pot provoca eliberarea de forțe periculoase și, în consecință, pot genera pierderi considerabile populației civile.

Pentru a facilita identificarea lucrărilor sau instalațiilor care conțin forțe periculoase, Părțile beligerante vor putea să le marcheze cu un semn special, care constă din trei cercuri colorate portocaliu intens, dispuse pe aceeași axă. Absența unei astfel

24 PA I, art. 66 (4) și (8)

de semnalizări nu eliberează Părțile la conflict de obligațiunile ce decurg din prevederile Protocolului Adițional I la Convențiile de la Geneva din 8 iunie 1977.

Steagul alb — este utilizat de către persoanele afectate în cadrul operațiunilor militare pe timp de conflict armat, care intenționează să inițieze negocieri cu partea adversă sau intenționează să se predea. Atacarea acestor persoane este strict interzisă. Utilizarea acestui semn cu scopul de a induce în eroare inamicul constituie a componentă a crimei de perfidie.

Scutul pentru protecția bunurilor culturale. Semnul distinctiv constă dintr-un scut ascuțit jos, împărțit în patru părți, cu liniile încrucișate oblic, în culorile albastru și alb (un scut format dintr-un careu albastru, unul din unghiuri formând vârful scutului și dintr-un triunghi albastru de asupra careului, ambele delimitând un triunghi alb de fiecare parte).

Semnul este folosit izolat sau repetat de trei ori în formație triunghiulară (un semn jos), în condițiile prevăzute la articolul 17 al Convenției de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, din 14 mai 1954.

Semnul distinctiv repetat de trei ori poate fi folosit doar pentru:

- a) bunurile culturale imobile;
- b) transporturile de bunuri culturale, în condițiile prevăzute de articolele 12 și 13;
- c) spațiile improvizate, în condițiile prevăzute de regulamentul de aplicare.

Semnul distinctiv poate fi folosit izolat doar pentru:

- a) bunurile culturale care nu se află sub protecție specială;
- b) persoanele cărora li s-au încredințat funcții de control conform regulamentul de aplicare;
- c) personalul afectat protecției bunurilor culturale;
- d) cărțile de identitate menționate în regulamentul de aplicare.

În caz de conflict armat, este interzisă folosirea semnelui distinctiv în alte cazuri decât cele menționate în paragrafele precedente ale acestui articol sau folosirea în orice scop a unui semn similar semnelui distinctiv.

Semnul distinctiv nu poate fi aplicat pe un bun cultural imobil fără a i se atașa, în același timp, o autorizație datată și semnată în mod corespunzător de către autoritatea competentă a Înaltei Părți Contractante.²⁵

25 Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, art. 17

☛ Sarcini pentru verificarea cunoștințelor și competențelor

1. Descrieți elementele esențiale ale procesului de edificare al Comitetului Internațional al Crucii Roșii.
2. Apreciați rolul și locul lui Henry Dunant în procesul de creare a CICR.
3. Analizați și apreciați valoarea Premiilor Nobel obținute de CICR.
4. Enumerați și explicați părțile componente ale Mișcării de Cruce Roșie.
5. Expuneți și descrieți esența principiilor CICR.
6. Stabiliți și caracterizați principalele sarcini ale CICR.
7. Prezentați baza normativ-juridică a activității CICR.
8. Descrieți structura și atribuțiile Societății Naționale de Cruce Roșie a Moldovei.
9. Explicați esența mecanismelor și instrumentelor de acțiune ale CICR în vederea asigurării respectării normelor dreptului internațional umanitar.
10. Enumerați, descrieți și explicați regimul juridic al semnelor protectoare.

☞ Problema

Modelați situații în care, alături de alți 3 colegi, formați un grup de reprezentanți ai CICR în cadrul unui conflict armat internațional.

Sarcini:

1. Descrieți mecanismele și instrumentele legale de care dispuneți, conform statutului, pentru a interveni în procesul asigurării protecției persoanelor protejate.
2. Stabiliți prevederile normative internaționale care vă oferă protecție și vă stabilesc limitele de acțiuni, cu condiția că toate părțile beligerante sunt semnatare ale principalelor acte normative de drept internațional umanitar. Modelați același scenariu, în ipoteza că niciuna dintre părțile beligerante nu sunt semnatare ale normelor convenționale.
3. Determinați și prezentați în grup etapele de pregătire și desfășurare a dialogului cu părțile beligerante.
4. Modelați situația în care întâlnirile bilaterale confidențiale nu au asigurat evitarea sau încetarea încălcării normelor dreptului internațional umanitar și descrieți acțiunile dvs. ulterioare pentru atingerea obiectivului scontat.

Bibliografie

Acte normative naționale

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 1 din 12.08.1994.
2. Codul Penal al Republicii Moldova, adoptat 18.04.2002, în vigoare din 01.01.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129 (1013-1014).
3. Legea cu privire la folosirea și protecția emblemei Crucii Roșii, Nr. 673-XIV din 12.11.1999. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 145-148 din 23.12.1999
4. Legea privind Societatea de Cruce Roșie din Moldova, Nr. 139 din 10.05.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 64-66 din 22.06.2001.

Acte normative internaționale și rezoluții ale organizațiilor internaționale

5. Carta Organizației Națiunilor Unite din 24.10.1945.
6. Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950.
7. Convenția (I) pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie: adoptată la 12 august 1949.
8. Convenția (II) pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie: adoptată la 12 august 1949.
9. Convenția (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război: adoptată la 12 august 1949.
10. Convenția (IV) cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război: adoptată la 12 august 1949.
11. Convenția americană pentru drepturile omului din 22.11.1969.
12. Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității, din 26.11.1968.
13. Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată la 20.11.1989.
14. Convenția cu privire la relațiile diplomatice, încheiată la Viena la 18.04.1961.
15. Convenția de la Haga aplicabilă Războiului Naval din 29.07.1899.
16. Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 14.05.1954.
17. Convenția de la Haga. Despre drepturile și obligațiile Părților și persoanelor neutre în cazul războiului terestru din 18.10.1907.
18. Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 23.05.1969.
19. Convenția dintre Marea Britanie, Germania, Austria-Ungaria, Spania, Franța, Italia, Olanda, Rusia și Turcia, cu privire la navigarea gratuită a canalului maritim Suez, semnată la Constantinopol, 29.10.1888.
20. Convenția III de la Haga privind deschiderea ostilităților din 18.10.1907.
21. Convenția interamericană privind disparițiile forțate ale persoanelor din 09.12.1994.
22. Convenția internațională contra luării de ostatici din 17.12.1979, New-York, 17.12.1979.
23. Convenția internațională cu privire la lupta contra recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor, adoptată la New York la 04.12.1989.
24. Convenția împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10.12.1984.
25. Convenția pentru ameliorarea sorții militarilor răniți și bolnavi în timpul războiului terestru, din 22 august 1864.
26. Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 09.12.1948.
27. Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora din 13.01.1993.
28. Convenția privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora, adoptată la Oslo, la 18.09.1997.
29. Convenția privind munițiile cu dispersie. Oslo, Norvegia, 03.12.2008
30. Convenția privind siguranța ONU și a personalului asociat din 09.12.1994.
31. Convenția Uniunii Africane pentru protecția și asistența persoanelor intern strămutate în Africa (Convenția de la Kampala) din 23.10.2009
32. Convenție referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru (Regulamentul) Haga, 18.10.1907.
33. Declarația de la Haga cu privire la interzicerea folosirii de proiectile care înfloresc sau se lătesc cu ușurință în corpul omenesc, din 29.07.1899.

34. Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la 10 decembrie 1948 la New-York.
35. Instrucțiuni ale guvernului Statelor Unite pentru armatele în campanie (Codul Lieber) din 24.04.1863.
36. Pactul internațional privind drepturile civile și politice din 16.12.1966.
37. Protocol II la Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale, din 26.03.1999.
38. Protocolul I Adițional la convențiile de la Geneva, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale: adoptat la 8 iulie 1977.
39. Protocolul Adițional II la convențiile de la Geneva, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale: adoptat la 8 iulie 1977.
40. Protocolul Adițional I la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante excesive sau ca lovind fără discriminare, din 10.10.1980.
41. Protocolul Adițional II la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante excesive sau ca lovind fără discriminare, din 10.10.1980.
42. Protocolul III asupra interzicerii sau limitării folosirii de arme incendiare la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante excesive sau ca lovind fără discriminare, din 10.10.1980.
43. Protocolul IV privind armele laser care pot provoca orbirea la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante excesive sau ca lovind fără discriminare, din 10.10.1980.
44. Protocolul opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului privind implicarea copiilor în conflicte armate, 25.05.2000.
45. Protocolul V privind resturile explozive ale războiului din 28.11.2003 la Convenția asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante excesive sau ca lovind fără discriminare, din 10.10.1980.
46. Reguli pentru utilizarea emblemei Crucii Roșii sau Semilună Roșie de către Societățile Naționale, adoptate la cea de-a XX-a Conferință Internațională a Crucii Roșii și Semilunei Roșii (Viena, 1965) și revizuite de Consiliul delegaților (Budapesta, 1991).
47. Regulamentul de la Haga privitor la legile și obiceiurile războiului pe pământ din 18.10.1907.
48. Rezoluția Adunării Generale a ONU 2625 (XXV) din 24 octombrie 1970.
49. Rezoluția Adunării Generale a ONU 3500 (XXX) din 15 decembrie 1975.
50. Rezoluția Adunării Generale a ONU 2673 (XXV) din 9 decembrie 1970.
51. Rezoluția Adunării Generale a ONU 34/37 din 21 noiembrie 1979.
52. Rezoluția Adunării Generale a ONU 34/169 din 17 decembrie 1979.
53. Rezoluția Adunării Generale a ONU 47/141 din 18 decembrie 1992.
54. Rezoluția Adunării Generale a ONU 48/152 din 20 decembrie 1993.
55. Rezoluția Adunării Generale a ONU 51/108 din 12 decembrie 1996.
56. Rezoluția Adunării Generale a ONU 53/164 din 9 decembrie 1998.
57. Rezoluția Adunării Generale a ONU 3245 (XXIX) din 29 noiembrie 1974.
58. Rezoluția Adunării Generale a ONU 2852 (XXVI) din 20 decembrie 1971.
59. Rezoluția Adunării Generale a ONU 2854 (XXVI) din 20 decembrie 1971.
60. Rezoluția 1120 a Consiliului de Securitate al ONU din 14 iulie 1997.
61. Rezoluția 1189 a Consiliului de Securitate al ONU din 13 august 1998.
62. Rezoluția 1265 a Consiliului de Securitate al ONU din 17 septembrie 1999.
63. Rezoluția 1265 a Consiliului de Securitate al ONU din 17 septembrie 1999.
64. Rezoluția 1296 a Consiliului de Securitate al ONU din 19 aprilie 2000.
65. Rezoluția 1368 a Consiliului de Securitate al ONU din 12 septembrie 2001.
66. Rezoluția 1373 a Consiliului de Securitate al ONU din 28 septembrie 2001.
67. Rezoluția 1502 a Consiliului de Securitate al ONU din 26 august 2003.
68. Rezoluția 1593 a Consiliului de Securitate al ONU din 31 martie 2005.
69. Rezoluția 1612 a Consiliului de Securitate al ONU din 26 iulie 2005.
70. Rezoluția 1674 a Consiliului de Securitate al ONU din 28 aprilie 2006.
71. Rezoluția 190 a Consiliului de Securitate al ONU din 9 iunie 1964.
72. Rezoluția 1970 a Consiliului de Securitate al ONU din 26 februarie 2011.
73. Rezoluția 465 a Consiliului de Securitate al ONU din 1 martie 1980.
74. Rezoluția 471 a Consiliului de Securitate al ONU din 5 iunie 1980.
75. Rezoluția 473 a Consiliului de Securitate al ONU din 13 iunie 1980.
76. Rezoluția 692 a Consiliului de Securitate al ONU din 20 mai 1991
77. Rezoluția 827 a Consiliului de Securitate al ONU din 25 mai 1993.

78. Rezoluția 955 a Consiliului de Securitate al ONU din 8 noiembrie 1994.
79. Rezoluția UNCHR 1994/85 din 9 martie 1994.
80. Rezoluția UNCHR 1996/71 din 21 aprilie 1996.
81. Rezoluția UNCHR 1996/73 din 23 aprilie 1996.
82. Statutul Curții Internațional de Justiție a ONU din 26.06.1945.
83. Statutul Curții Penale Internaționale, semnat la 17.07.1998, în vigoare din 01.07.2000.
84. Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie, anexat la Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU, nr. 827 din 25 mai 1993.
85. Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda, adoptat prin Rezoluția Consiliului de Securitate, nr. 955 din 8 noiembrie 1994.
86. Tratatul asupra Arcticii din 01.12.1959.
87. Tratat pentru interzicerea armelor nucleare în America Latină și Caraibe din 14.02.1967 (Tratatul de la Tlatelolco).
88. Tratat privind neutralitatea permanentă și funcționarea canalului Panama, 07.09.1977.
89. ONU, Principiile directoare privind persoanele intern deplasate E/CN.4/1998/53/Add.2, 1998.
100. Barbăneagră A., Gamurari V. *Crimele de război*. Chișinău: ICNUR, 2008, 496 p.
101. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005. https://legal.un.org/avl/ha/ga_60-147/ga_60-147.html
102. Baxter R.R. *The Duties of Combatants and the Conduct of Hostilities*. In: International Dimensions of Humanitarian Law. Haga: Martinus Nijhoff Publishers, 1988
103. Baxter R.R. *The first modern codification of the Law of War: Francis Lieber and General Orders No. 100*. In: International Review of the Red Cross. 1963, nr. 25, volume 3, p. 171-189
104. Blizzard Stephen. *Increasing Reliance on Contractors on the Battlefield: How Do We Keep from Crossing the Line?* In: Air Force Journal of Logistics. 2004, nr. XXVIII, 2004, p. 2-13.
105. Boisson de Chazournes L., Condorelli L. *Common Article 1 of the Geneva Conventions revisited: Protecting collectiv interests*. In: International Review of the Red Cross, Vol.82, March 2000, p. 67-86.
106. Bolintineanu A., Năstase A. *Drept Internațional Contemporan*. București: Editura Institutului Român de Relații Internaționale, 1995, 344 p.
107. Bothe M., Partsch K., Solf W. *New rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the two 1997 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1982. 746p.
108. Bouchet-Saulnier F. *The Practical Guide to Humanitarian Law*. Rowman&Littlefield Publishers, 2002, 489 p.
109. Bouvier Antoine. *Convention sur la sécurité du personnel des Nations Unies et du personnel associé: présentation et analyse*. In: Revue internationale de la Croix-Rouge, nr. 816, p. 695-725.
110. Breucker J. *Centenaire — Déclaration de Bruxelles de 1874*. En: Revue de Droit Pénal Militaire et de Droit de la Guerre, Bruxelles: Société internationale de droit pénal militaire et de droit de la guerre, 1975
111. Brînză S., Stati V. *Tratat de Drept Penal. Partea Specială*. Chișinău: S.n., 2015, 1297 p.
112. Burian A., Balan O. Suceveanu N. ș.a. *Drept Internațional Public*. Chișinău: S.n., 2009, 649 p.
113. Burian A., Balan O., Serbeno E. *Drept Internațional Public*. Ed. a 2-a. Chișinău: CEP-USM, 2005, 608 p.
114. Bustamante A. S. *Droit international public*. Paris: Librairie de Recueil, 1939
115. Camus Albert. *Chroniques algériennes*. Paris: Gallimard, 2002, 224 p.
116. Cardini Franco. *La culture de la guerre: X-XVIII siècle*. Paris: Gallimard, 1992. 492 p.

Monografii, articole de specialitate

90. Action by the International Committee of the Red Cross in the event of violations of international humanitarian law or of other fundamental rules protecting persons in situations of violence. ICRC, Volume 87 Number 858 June 2005, p. 393-400
91. Andronovici C. *Drept Internațional Public*. Iași: Graphix, 1993, 244 p.
92. Anghel I.M., Anghel V.I. *Răspunderea în Dreptul Internațional*. București: Lumina Lex, 1998, 372 p.
93. Angheni I.M. *Curtea Penală Internațională — istorie și realitate*. București: Lumina Lex, 2000
94. Avant Deborah D. *The market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. New York: Cambridge University Press, 2005. 310 p.
95. Ayres Thomas E. „Six Floors“ of Detainee Operations in the post 9/11 World. In: US Army War College Quarterly, Autumn. 2005, volume 35, nr. 3, p. 33-53.
96. Barbăneagră A. *Curtea Penală Internațională. Momente istorico-evolutive*. În: Revista Națională de Drept, Nr. 12, 2005, p. 24-28.
97. Barbăneagră A. *Esența juridică a mesajului de pace în gândirea filosofică din secolul al XVIII-lea*. În: Revista științifico-populară „Legea și Viața“, Nr. 12, 2005, p. 4-5.
98. Barbăneagră A. *Justiția Penală Internațională. Tribunalul de la Leipzig*. În: Revista științifico-populară „Legea și Viața“, Nr. 11, 2005, p. 10-13.
99. Barbăneagră A. ș.a. *Codul Penal — comentat și adnotat*. Chișinău: Sarmis, 2009, 836 p.

117. Cauia A. „*Impedimentele*” constituționale ale aplicării jurisdicției Curții Penale Internaționale asupra persoanelor implicate în cadrul conflictelor armate „hibrid”. În: „Studii Juridice Universitare”, Nr. 3-4, 2013, p. 23-35.
118. Cauia A. *Dreptul combatanților și obligația corelativă a acestora de a respecta libertatea de gândire, de conștiință și religie*. În: Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Ediția a III-a, 29 martie 2009. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2010, p. 5-13.
119. Cauia A. *Dreptul și obligația corelativă a combatantului de a nu fi supus și de a se abține de la aplicarea torturii și tratamentelor inumane și degradante*. În: „Studii Juridice Universitare”, 2009, nr. 3-4, p.167-178.
120. Cauia A. Drepturile și obligațiile generate de statutul de combatant. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2010, nr. 4, p. 67-79.
121. Cauia A. *Importanța redefinirii statutului juridic al combatantului prin prisma provocărilor generate de conflictele armate contemporane*. În: Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică” cu genericul „60 de ani de la adoptarea Convențiilor de la Geneva. Materialele colochiului internațional. 30-31 octombrie 2009. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2010, p. 105-110.
122. Cauia A. *Reglementarea juridică a statutului de mercenar în cadrul conflictului armat*. În: Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene. Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Ediția a II-a, 28 martie 2008. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2009, p. 99-103.
123. Cauia A. *Reglementarea juridică a statutului de „terrorist” în cadrul dreptului internațional umanitar*. În: Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică” cu genericul „Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. 09-10 iunie 2009. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2010, p. 120-126.
124. Cauia A. *Statutul juridic al jurnalistului în cadrul conflictului armat*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2008, nr. 3, p. 97-101
125. Cauia A. *Statutul juridic al participanților în cadrul operațiunilor de menținere a păcii prin prisma statutului de combatant*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2009, nr. 3, p. 69-76.
126. Cauia A., Chirtoacă N. *Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane*. Chișinău: Notograf-Prim, 2012, 236 p.
127. Chirtoacă N., Cauia A. *Combatanții și dreptul la viață*. În: „Studii Juridice Universitare”. 2008, nr. 3-4, p. 182-192.
128. Cloșcă I., Suceavă I. *Dreptul Internațional Umanitar*. București: Șansa, 1992, 528 p.
129. Cloșcă I. *Dicționar de Drept Internațional Public*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, 318 p.
130. Cordone Claudio, Gidron Avner. *Kosovo et droit de la guerre. L'attaque contre les studios de la télévision serbe*. En: Le monde diplomatique, July, 2000, p. 18-19.
131. *Cour de cinq leçons sur les Conventions de la Genève*. Genève: CICR, 1962
132. Crețu V. *Drept internațional penal*. București: Editura Societății „Tempus” România, 1996, 318 p.
133. David E. *Principes de droit des conflits armés*. Bruxelles: Bruylant, 2nd ed., 1999, 397 p.
134. Derriennic Jean-Pierre. *Les guerres civiles*. Paris: Presses de Sciences Po, 2001, 284 p.
135. Diaconu D. *Curtea penală internațională — istorie și realitate*. București: ALLBECK, 1999, 140 p.
136. Diaconu I. *Drept Internațional Public*. Ediția a II-a. București: Șansa, 1995, 310 p.
137. Dörmann K. *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary*. ICRC: Cambridge University Press, 2003, 524 p.
138. Dragoman I. *Dreptul Internațional Umanitar*. Constanța: Editura Fundației Andrei Șaguna, 1999, 234 p.
139. Dragoman I. *Drepturile Omului în Forțele Armate. Buna Guvernare*. București: C.H. BECK, 2006, 274 p.
140. Draper G.I.A.D. *The Relationship between the Human Rights Regime and the Law of Armed Conflicts*. In: Israel Yearbook on Human Rights. 1971. Vol. 1, p.191-207
141. Dufour Jean-Louis. *Un siècle belliqueux: Périodisation, comparaisons*. En: Espaces Temps. 1999, nr. 71-73, p. 21-34.
142. Dumézil G. *Mythes et Épopées I,II,III*. Paris: Gallimard, 1995, 1484 p.
143. Elsea Jennifer. *Treatment of „Battlefield Detainees” in the war on terrorism*. In: Report for Congress. [on-line] <http://fpc.state.gov/documents/organization/58279.pdf>
144. Emanuelli Claude. *Les actions militaires de l'Organisation des Nations Unies et le droit international humanitaire*. Ottawa: Wilson & Lafleur Itée, Montréal, 1995, 112 p.

145. Fisher H. *Protection of prisoners of war*. In: D. Fleck, *The handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: Oxford University Press, 1995. 322 p.
146. Garlan Y. *La guerre dans l'Antiquité*, Paris: Nathan, 1972, 223 p.
147. Gasser H.-P. *International Humanitarian Law and Human Rights Law in Non-International Armed Conflicts: Joint Venture or Mutual Exclusion?* In: German Yearbook of International Law. 2002. Vol. 45, p. 154-161;
148. Geamănu G. *Drept internațional contemporan*, București: Editura Didactică și pedagogică, 1965, 885 p.
149. Geamănu G. *Dreptul Internațional Contemporan*. Vol II. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975. 536 p.
150. Geamănu G. *Dreptul internațional public*, Vol II, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983, 600 p.
151. Ghebali Victor-Yves. *Les guerres civiles de la post-bipolarité: nouveaux acteurs et nouveaux objectifs*. En: Relations Internationales, nr. 105, printemps, 2001, p. 31-44.
152. Gray Chris Hables, *Postmodern War: The new politics of Conflict*. London: Routledge, 1997. 468 p.
153. Greenwood Ch. *Scope of Application of Humanitarian Law*. In: *The Handbook of Humanitarian Law*. 2nd ed. Oxford, 2008, p. 45-78.
154. Grunberg E. *Ocupația, mijloc de dobândire a proprietății după dreptul internațional public*. Iași: Progresul, 1913.
155. Hannikainen L. *Peremptory Norms (Jus Cogens) in International Law*. Helsinki, 1988, 781 p.
156. Holmqvist Caroline. *Private Security Companies: the Case of Regulation*. SIPRI Policy Paper No. 9, January 2005, <http://books.sipri.org/files/PP/SL-PRIPP09.pdf>
157. ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977*, Geneva, 1987, 1625 p.
158. ICRC. *Commentary on the First Geneva Convention*, 2nd ed., 2016
159. ICRC. *Interpretation by the ICRC of Article 53 of the Fourth Geneva Convention of 12 August 1949, with particular reference to the expression „military operations“, official statement*, 25.11.1981.
160. ICRC. *Memorandum on the Applicability of IHL*, 14 December 1990. IRRC, Vol. 280, 1991.
161. Ipsen K. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford University Press, 1995. 301 p.
162. Jean Mirimanoff-Chilikine. *Protection de la population et des personnes civiles contre les dangers résultant des opérations militaires*. En: *Revue belge de droit international*, Vol. VII, 1971—1972, p. 634-639.
163. Jean Salmon. *Dictionnaire de droit international public*. Bruxelles: Bruylant, 2001, 1200 p.
164. Kalshoven Frits. *The Position of Guerrilla Fighters under the Law of War*. In: *Revue de droit Pénal Militaire et de Droit de la Guerre*. 1972, nr. 11, p. 55-91.
165. Koenig Ch. *The ICRC is granted observer status at the United Nations*. In: ICRC, No. 279, December 1990.
166. Lapidoth R. *Qui a droit au statut de prisonnier de guerre?* En: *Revue générale de droit international public*. Tome LXXXII. Paris: Edition A Pedone, 1978, p. 170-210.
167. Lupulescu N. *Drept Umanitar*. București: C.H.Beck, 2009, 288 p.
168. Mallein Jean. *La situation juridique des combattants dans les conflits armes non internationaux*. Droit. Université de Grenoble, 1978, 623 p.
169. *Manualul Oxford din 09.09.1880*. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/140?OpenDocument>
170. Maurer P. *Challenges to international humanitarian law: Israel's occupation policy*. ICRC, Vol. 94, No. 888, Winter 2012, p. 1503—1510.
171. Mazilu D. *Dreptul păcii. Tratat*, București: All Beck, 1998, 422 p.
172. Mc Coubrey. *International Humanitarian Law: Modern Developments in the Limitation of Warfare*. 2nd ed. Dartmouth: Aldershot, 1998. 137 p.
173. Meyrowitz H. *Le droit de la guerre et les droits de l'homme*. En: *Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger*. 1972. № 88, p. 1059—1104.
174. Miga Beșteliu R. *Drept Internațional Public*. București: ALL, 1997, 434 p.
175. Miga Beșteliu R. *Drept Internațional. Introducere în Dreptul Internațional Public*. ediția a III-a, București: All Beck, 2003, 472 p.
176. Mihăilă M. *Elemente de drept internațional public și privat*. București: ALLBECK, 2001, 458 p.
177. Moca Gh. *Drept Internațional Public*. București: ANEX A-Z, 1982.
178. Monnier J. *Développement du droit international humanitaire et de la neutralité*. En: *Quatre études du droit international humanitaire*. Geneve: Institut Henry Dunant, 1985, p. 5-16.
179. Naqvi Y. *Doubtful prisoner-of-war status*. In: IRRC September, 2002, Vol. 84, nr. 847, p. 571-595.
180. Năstase A. *Drepturile omului, religia și sfârșitul de secol*. București: ORDO, 1992, 164 p.
181. Niciu M. *Drept Internațional Public*, Iași: Chema-rea, 1993, p. 202 p.
182. Osmochescu N., Gamurari V., *Interpretarea Statutului Curții Penale Internaționale de către Curtea Constituțională, o etapă în procesul de ratificare a acestuia*. În: *Revista „Justiția Constituțională în Republica Moldova“*, nr.2, 2005, p. 31-38

183. Paeson I. *Manual of the terminology of the Law of Armed Conflicts and of International Humanitarian Organizations*. Bruylant: Nijhoff, 1989, 864 p.
184. Parker K., Neylon L.B. *Jus Cogens: Compelling the Law of Human Rights*. In: 12 HASTINGS INT'L & COMP. L. REV. (1988—1989), p. 412-463.
185. Petrace I.A. *Evoluții în mecanismele de declanșare și încheiere a conflictelor armate actuale în Dreptul Internațional Umanitar la începutul secolului XXI*. București: R.R.D.U. p. 249-251.
186. Pictet J. *Développement et principes du droit international humanitaire*. Paris: Edition A. Pedone, 1983. 119 p.
187. Pictet J. *Humanitarian Law and the Protection of War Victims*. Geneva-Leiden, 1975, 132 p.
188. Pictet J. *Le pendule de l'Histoire*. En: Revue de Droit Pénal Militaire et de Droit de la Guerre. Bruxelles: Societe internationale de droit pénale militaire et de droit de la guerre. 1975, p. 133-144.
189. Pictet J. *Commentary on the Fourth Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war*. Geneva: ICRC, 1958, 660 p.
190. Pivniceanu M.M., *Răspunderea penală în Dreptul Internațional*. București: Polirom, 1999, 200 p.
191. Popescu D., Năstase A., Coman F. *Drept Internațional Public*. București: Șansa, 1994, 398 p.
192. Pronto Arnold N. *Some Thoughts on the Making of International Law*, The European Journal of International Law, Vol. 19, no. 3, 2008, p.601-616.
193. Prugh Georges S. *Law at War: Vietnam 1964—1973*. Washington: Department of the Army, 1975
194. Radu V. *Actualități privind statutul prizonierilor de război. Închisorile de la Guantanamo și Abu Ghraib*. <http://www.arduph.ro/actualitati-privind-statutul-prizonierilor-de-razboi-inchisorile-de-la-guantanamo-si-abu-ghraib/>
195. Rolin-Jacquemyns G. *Chronique du Droit International*. In: Revue de droit international et de législation compare, 1876
196. Roman A., Iovița A. *Dacia în context internațional: elemente de drept și diplomație*. În: „Administrarea Publică», Nr. 4 (32), 2001
197. Roseblade E. *Guerilla warfare and international law*. In: Revue de droit penal militaire et de droit de la guerre, 1973, p. 91-134.
198. Rousseau Ch. *Le droit des conflits armés*. Paris: Pédone, 1983. 629 p.
199. Rowe P. *Reponses to terror: the new „war“*. In: Melbourne Journal of International Law, vol. 3, 2002, p. 301-321.
200. Rusu V., Balan O., Neagu Gh. *Dicționar de drept internațional umanitar*. Chișinău: Pontos, 2007, 360 p.
201. Sandoz Y., Swinarski C, Zimmermann B. *Commentary to the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 august 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, 8 june 1977. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987. 1625 p.
202. Sand-Trigo A. *Le rôle du CICR dans la mise en œuvre du droit international humanitaire*. En: Études internationales, vol. 23, nr. 4, 1992, p. 745-772.
203. Scăunaș S. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului internațional umanitar*. București: ALL BECK, 2002, 276 p.
204. Schindler D., Toman J. *Droit des conflits armés: recueil des conventions, résolutions et autres documents*. 4th ed. Genève: Institute Henry Dunant, 1996, 1084 p.
205. Schreier Fred, Caparini Marina. *Privatising security: Law, Practice and Gouvernance of Privat Military and Security Companies*. In: Occasional paper Nr.6, Geneva: March, 2005, 184 p.
206. Shanor Ch. *Military Law*. Minn Wet Publishing, USA, 1996
207. Shraga D., Zacklin R. *L'applicabilité du droit international humanitaire aux opérations de maintien de la paix des Nations Unies: questions conceptuelles, juridiques et pratiques*. Symposium sur l'action humanitaire et les opérations de maintien de la paix. Genève: CICR, 1994, p. 41-50.
208. Singer Peter. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, 2003, 360 p.
209. Spiropoulos J. *Traite théorique et pratique*. Paris: D.I.P. 1933, 467 p.
210. Thual Francois. *Les conflits identitaire*. Paris: Ellipses, 1995, 192 p.
211. Umesh Palwankar. *Applicabilité du Droit international humanitaire aux Forces des Nations Unies pour le maintien de la paix*. In: Revue International de la Croix-Rouge. 1993, nr. 801, mai — juin, p. 245-259.
212. Vernier Thomas. *Le statut de combattant: pertinence et avenir*. http://www.stcyr.terre.defense.gouv.fr/ressources/10276/05/rapport_slv_vernier.pdf.
213. Verri P.V. *Dictionnaire du droit international des conflits armes*. Geneve: CICR, 1988, 147 p.
214. Veuthey Michel. *Guérilla et droit humanitaire*. Genève: Institut Henry-Dunant, 1976, 431 p.
215. Veuthey Michel. *Remedies to promote the respect of fundamental human values in non-international armed conflicts*. 49p. <http://veuthey.org/mv/mv-pub.html>
216. Амплеева Е.Е. Огородников М.С. *Некоторые актуальные вопросы реализации норм международного гуманитарного права*. В: Российский ежегодник международного права, 2006. СПб.: Россия-Нева, 2008. С. 24-32.
217. Бальги-Галлуа А. *Защита журналистов и средств массовой информации во время во-*

- оруженного конфликта. В: МЖКК. Сборник статей. 2004, с. 5-42.
218. Барбэнягрэ А. *Международный Уголовный Суд — компетенция, стандарты и принципы уголовного преследования*. В: Журнал «Закон и Жизнь», № 1, 2006, с. 4
 219. Батьрь, В. А. *Международное гуманитарное право*. Учеб. для вузов, 2-е изд., Москва: ЗАО Юстицинформ, 2011, 688 с.
 220. Бекяшев К. А. *Международное публичное право*. Изд. 4-е, перераб. и доп.. Москва: Проспект, 2007, с. 684.
 221. Бекяшев К.А. *Международное Публичное Право*. Москва: Проспект, 2004, с. 928
 222. Бирюков П.Н. *Международное право*. Москва: ЮРИСТЪ, 2000, 416 с.
 223. Бирюков П.Н. *Международное право: Учебник для вузов*. Москва: Юрайт-Издат, 2013, 369 с.
 224. Брумхол Б. *Международный уголовный суд: имплементация на национальном уровне*. Киев: МККК, 1999
 225. Буше-Сольнье Франсуаз. *Практический словарь гуманитарного права*. Москва: МИК, 2004. 470 с.
 226. Буше-Сольнье Франсуаз. *Практический словарь Гуманитарного права*. М.: МККК, 2003. 213 с.
 227. Венецианская комиссия „Доклад по конституционным вопросам, возникшим в связи с ратификацией Римского Статута Международного Суда“, 15-16 декабря 2000 г. <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/venice-commission-271004.htm>
 228. Волова Л.И. *Взаимосвязь международного терроризма с нормами международного гуманитарного права*. В: Российский ежегодник международного права, 2008. СПб.: Россия-Нева, 2009. С. 104-111.
 229. Гассер Ханс-Петер. *Международное гуманитарное право: введение*. Москва: Мир, 2-е изд., 2000, 264 с.
 230. Гассер Ханс-Петер. *Международное гуманитарное право: введение*. Москва: МККК, 1995, 124 с.
 231. Геррман И., Пальмери Д. *Новые конфликты: архаичная современность*. В: МЖКК. Сборник статей. 2003, с. 25-49.
 232. Гондаренко А.С. *Судебные гарантии, признанные обязательными международным сообществом в фокусе взаимодействия международного гуманитарного права и международного права прав человека*. В: Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск. Москва: Россия — Нева, 2005—2006, с. 140.
 233. Давид Э. *Принципы права вооруженных конфликтов*. Москва: МККК, 2011, 1141 с.
 234. Дёрман К. *Правовой статус „незаконных и (или) не пользующихся защитой конвенций комбатантов“*. В: МЖКК. Сборник статей. 2003, с. 51-87.
 235. Егоров С.А. *Международное право*. Москва: Статут, 2014, 1087 с.
 236. Калугин В.Ю. *Курс международного гуманитарного права*. Минск: Тесей, 2006. 496 с.
 237. Карташкин В.А. *Права человека: международная защита в условиях глобализации*. Москва: 2016, 288 с.
 238. Клаузевиц К. *О войне*. Санкт-Петербург: Эксмо, Мидгард, 2007, 864 с.
 239. Колосов Ю.М., Кузнецов В.И. *Международное право*. Москва: Международные отношения, 1995, 608 с.
 240. Колосов Ю.М., Кузнецов В.И. *Международное право*. Москва: Международные отношения, 1999, 624 с.
 241. Комиссия международного права, доклад о работе 58-й сессии Комиссии для Генеральной Ассамблеи ООН, UN Doc. A/61/10 (2006).
 242. Леншин С. И. *Правовой режим вооружённых конфликтов и международное гуманитарное право*. Москва: За права военнослужащих, 2009, 240 с.
 243. Линдси Камерон. *Частные военные компании их статус по международному гуманитарному праву и воздействие МПП на регулирование их деятельности*. В: МЖКК, том 88, № 863, Сентябрь 2006. с.63-95.
 244. Лукашук И. И. *Международное право. Особенная часть*, 2е. изд., Москва: БЕК, 2001, 436 с.
 245. Лукашук И.И. *Международное право — особенная часть*. Москва: БЕК, 1997, 371 с.
 246. Лукашук И.И. *Право Международной Ответственности*. Москва: РАН, 2004, 404 с.
 247. Мартенс Ф.Ф. *Современное право цивилизованных народов*. Москва: Зерцало, 2008, 251 с.
 248. Мельцер Н. *Международное гуманитарное право, общий курс*. Москва: МККК, 2016, 417 с.
 249. Мельцер Н. *Непосредственное участие в военных действиях. Руководство по толкованию понятия в свете международного гуманитарного права*. Москва: МККК, 2009, раздел IX. 105 с.
 250. Мельцер, Нильс. *Непосредственное участие в военных действиях. Руководство по толкованию понятия в свете международного гуманитарного права*. Москва, МККК, 2017, 105 с.
 251. МККК. *Международное гуманитарное право и вызовы современных вооруженных конфликтов*. Документ подготовлен Международным Комитетом Красного Креста для XXX Международной конференции Красного Креста и Красного Полумесяца, проходившей

- 26-30 ноября 2007 г. в Женеве (Швейцария) // МККК. Выдержка из журнала. 2007. Т. 89. № 867, сентябрь. с. 1-51.
252. Моду Ален. *Международное гуманитарное право и деятельность журналистов*. В: Сборник «Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве». Москва: МККК, 1999, с.165-170.
253. Оппенгейм Л. *Международное право*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1949, 547с.
254. Оппенгейм Л. *Международное право*. Москва: Государственное издательство иностранной литературы 1948. 408 с.
255. Остроухов Н.В. *О содержании понятий «конфликт», «вооруженный конфликт»*. В: Российский ежегодник международного права, 2008. СПб.: Россия-Нева, 2009. С. 130-140.
256. Панов В.П. *Международное уголовное право*. Москва: ИНФРА М, 1997, 320 с.
257. Роджерс А.П. *Война без потерь*. В: МЖКК. Сборник статей. 2000, с. 5-24.
258. Сандо Ив; Свинарски, Кристоф; Циммерман, Бруно (ред.). *Комментарий к Дополнительному протоколу к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 г., касающемся защиты жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера (Протокол II)*. Москва: МККК, 2000.
259. Сассоли М., Бувьё А. *Правовая защита во время войны. Прецеденты, документы и учебные материалы, относящиеся к современной практике МГП*. Москва: МККК, Том I, 2008, 669 с.
260. Сассоли, М., Олсон. Л. *Взаимодействие международного гуманитарного права и права прав человека там, где это действительно важно: допустимые убийство и интернирование боевиков во время немеждународных вооруженных конфликтов*. В: Международный журнал Красного Креста, 2008, № 871, с. 163-204.
261. Тункин Г.И., Талалаев А.Н. *Международное право*. Москва: Юридическая литература, 1994, 512 с.
262. Фердросс А. *Международное право*. Москва: Иностран. лит 1959. 652с.
263. фон Клаузевиц К. *О войне*. Москва: АСТ, 2001. 464 с.
264. Хенкертс Жан-Мари, Досвальд-Бек Луиза. *Обычное международное гуманитарное права. Нормы*. Москва: Радуга, 2005, 818с.
265. Черниченко С.В. *Теория международного права*. Москва: НИМП, 1999
266. Эмануэла Кьяра Жийяр. *Бизнес идет на войну: частные военные и охранные компании и международное гуманитарное право*. В: МЖКК. Сборник статей, 2003, с. 1-61.
267. Ясмин Накви. *Амнистия за военные преступления: возможность международного признания*. В: МЖКК. Сборник статей, 2003, с. 293-345.

Practica judiciară

268. CIJ, *Aviz consultativ din 19.07.1996 cu privire la legalitatea amenințării sau utilizarea armelor nucleare*.
269. CIJ, *Aviz din 09.07.2004 consecințele juridice ale construirii unui zid pe teritoriile palestiniene ocupate*.
270. ECHR, *Akdivar et al. v. Turkey*, App. No. 99/1995/605/693, 1 April 1998.
271. ECHR, *Al-Skeini and others v. UK*, App. No. 55721/07, 7 July 2011.
272. ECHR, *Bankovic and others v. Belgium and 16 other Contracting States*, App. No. 52207/99, 12 December 2001.
273. ECHR, *Cyprus v. Turkey*, Merits, App. No. 25781/94, 20 May 2001
274. ECHR, *Isayeva v. Russia*, App. No. 57950/00, 24 February 2005
275. ECHR, *Isayeva, Yusopova and Bazayeva v. Russia*, App. No. 57947/00, 57948/00 and 57949/00, 24 February 2005.
276. ECHR, *Issa et al. v. Turkey*, App. No. 31821/96, 16 November 2004.
277. High Court of Justice, *Public Committee against Torture in Israel et al. v. Government of Israel et al.*, 769/02, 2005.
278. IACHR, *Caracoles Community Resolution*, 8 March 1982.
279. IACHR, *La Tablada case*.
280. IACHR, *Report on the Massacre of the Jesuits in El Salvador*, Report N. 136/99, Case 10.
281. ICTR, *The Prosecutor v Jean-Paul Akayesu*, Trial Chamber I (Judgment), Case No. ICTR96-4-T, 2 September 1998.
282. ICTY, *Final Report of the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia*, 8 June 2000.
283. ICTY, *Prosecutor v Tadic*, Appeal on Jurisdiction, Case IT-94-I-AR72 (oct. 2, 1995).
284. ICTY, *Prosecutor v. Simic et al.*, Trial Chamber Decision, 17 July 1999.
285. ICTY, *Prosecutor c. Radoslav Brdjanin et Momir Talic* (IT-99-36).
286. ICTY, *The Prosecutor v. Blagoje Simic, Milan Simic, Miroslav Tadic, Stevan Todorovic and Simo Zaric*. Case No. IT-95-9-PT, 27 iulie 1999.
287. ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadić a/k/a „Dule,” Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*, Appeals

Chamber, 2 October 1995, Case No. IT-94-1-AR72.

288. ICTY, The Prosecutor vs. Dalic et al., IT-96-21-t, 16 Novembre 1998.
289. Permanent Court of International Justice, Factory at Chorzow, Jurisdiction, Judgment, 13 September 1928.

Site internet

290. Australia. Defence Force Manual 1994, ADFP 37 [http://www.defence.gov.au/jlc/Documents/DSCC/SUPMAN%204%20\(Edition%206\).pdf](http://www.defence.gov.au/jlc/Documents/DSCC/SUPMAN%204%20(Edition%206).pdf)
291. Buletinul Secretarului General al ONU „Respectarea de către forțele ONU a dreptului internațional umanitar“. ST/SGB/1999/13 din 6.08.1999. <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instreet/Runob-servanceofinthumanitlaw.html>
292. Constituția Republicii Federative Germania. <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
293. Constituția Republicii Italiene. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/it/it037en.pdf>
294. De Vattel Emmerich. The Law of Nations or Principles of the Law of Nature Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns, 1883, <http://www.constitution.org/vattel/vattel.htm>
295. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Prosecutor v. Dusko Tadic, Cazul No. IT-94-1-AR72 din 2 octombrie 1995, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>
296. Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva, 1949, Vol.II B. https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Dipl-Conf-1949-Final-Vol-2-B.pdf
297. Gabor Rona. The ICRC privilege not to testify: confidentiality in action. Februarie 2004. <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/5wsd9q.htm#a2>
298. Guides d'apprentissage <http://www.hrea.org/fr/education/guides/droit-a-la-vie.html>.
299. ICJ of ONU: Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgement of 27 June 1986, ICJ Reports 1986, para. 220. <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6485.pdf>
300. ICRC, MISSING PERSONS — A Handbook for Parliamentarians. Nr 17, 2009 https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_1117.pdf
301. ICRC: Prevention policy. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-4019.pdf>
302. Inter-American Commission on Human Rights (IACCommHR), Coard and Others v the USA, IACHR Report No. 109/99, Case No. 10.951, 29.09.1999. <http://www.cidh.org/annualrep/99eng/merits/unitedstates10.951.htm>
303. Lindsey Cameron. „International Humanitarian Law and the Regulation of Private Military Companies. Conference „Non-State Actors as Standard Setters: The Erosion of the Public-Private Divide“ | February 8-9 2007. <http://www.baselgovernance.org/fileadmin/docs/pdfs/Nonstate/Cameron.pdf>
304. Myanmar: ICRC denounces major and repeated violations of international humanitarian law. ICRC, 29.07.2007 <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/news-release/2009-and-earlier/myanmar-news-290607.htm>
305. Raportul Secretarului General al ONU către Consiliul de Securitate conform Rezoluției 605 (1987), U.N.Doc S/19443 din 21 ianuarie 1988, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/1109F4C12D7E478F852560E6004D9DFB>
306. Report of the International Fact-Finding Commission 1991—1996, p. 2 and Report on the Work of the IHFFC on the Occasion of its 20th Anniversary, Bern, 2011. http://www.ihffc.org/index.asp?page=public_reports
307. Site-ul Departamentului Federal Elvețian al Afacerilor Externe. <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/foreign-policy/international-law/international-humanitarian-law/private-military-security-companies/participating-states.html>
308. Summary of the Summary of the Judgment of 27 June 1986, Case Concerning the Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&code=nus&p1=3&p2=3&case=70&k=66&p3=5>
309. The International Court of Justice (ICJ), Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 8.07.1996. <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=e1&case=95&code=unan&p3=4>
310. Документ Монтрё о соответствующих международно-правовых обязательствах и передовых практических методах государств, касающихся функционирования частных военных и охранных компаний в период вооруженного конфликта. Монтрё, 17 сентября 2008 г. <https://www.icrc.org/ru/document/dokument-montryo-o-sootvetstvuyushchih-mezhdunarodno-pravovyh-obyazatelstvah-i-peredovyh>
311. Доклад Международного Комитета Красного Креста. „Приватизация войны: передача военных функций частным компаниям“. <http://www.icrc.org/Web/rus/siterus0.nsf/html/privatization-war-230506>